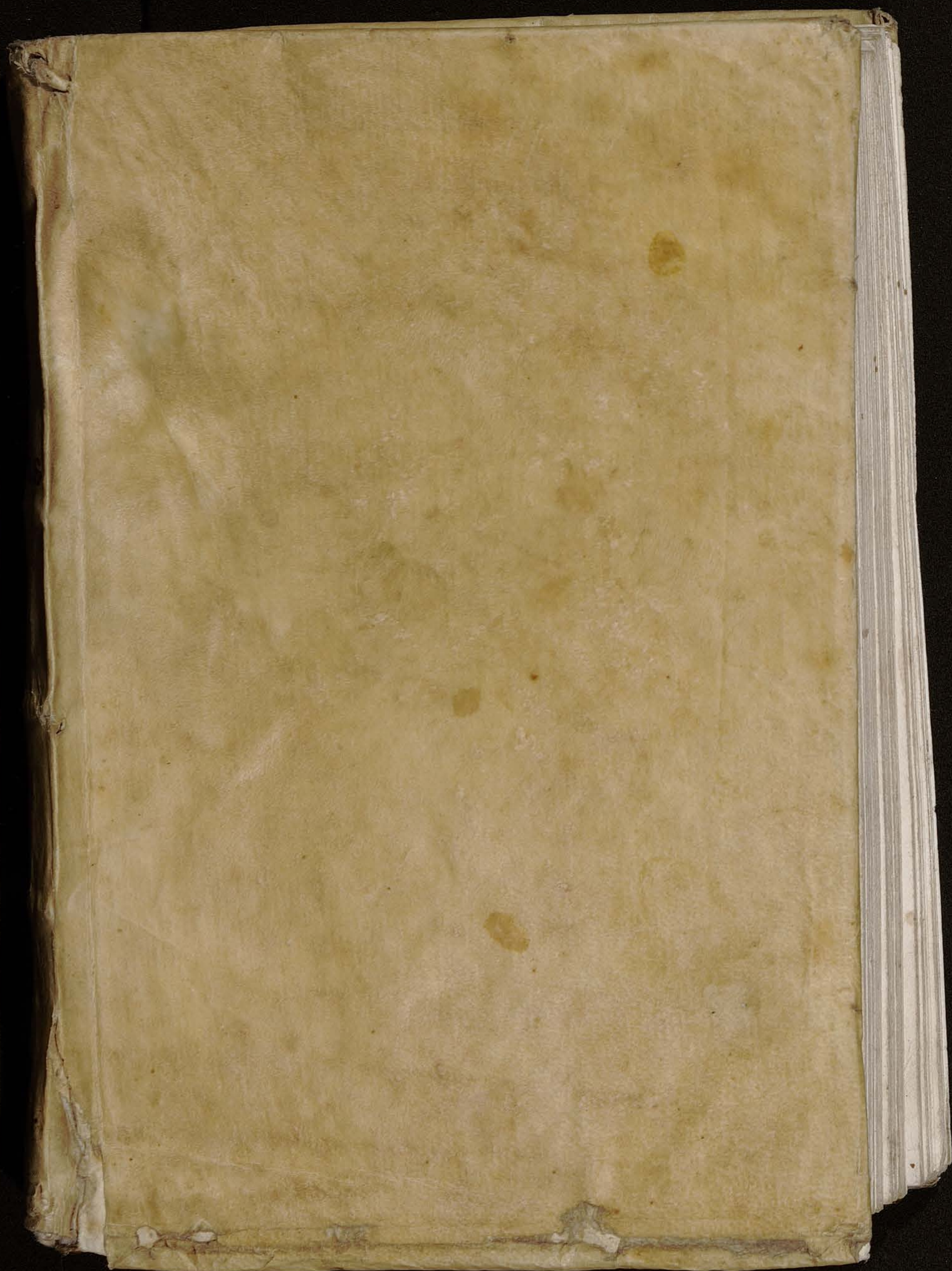
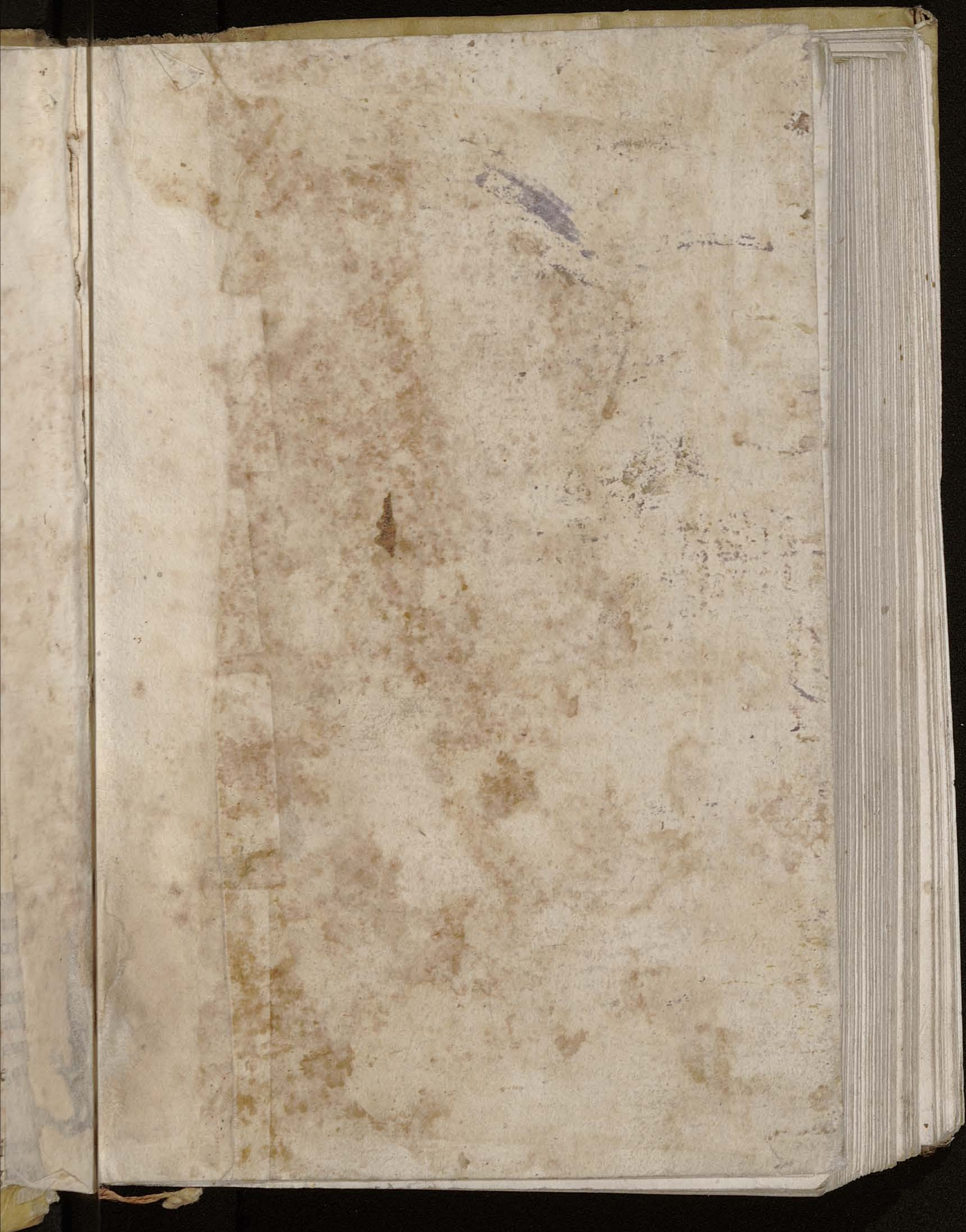

Ouid.lib.4 Fast. Nec si marmoreo palle
am Idem lib. 2. Trist. Et maris adstricto quæ c
Idem lib 5. Trist. Glebaq canenti semper ob

Ioannis Rauisij Tex

Apul Gemmulis floridis cuncta deping
Ouid in Epist. Sapph. Nec premit artic
Stat. 6. Theb. Teretesq. hinc vndiq. gem
Stroz. pat. Quid iuuet in nitidis Indica gem
Pont. Et diuite gemma Vestit pampineas vi
Sil l. 8. Et fuluo micat ignea gemma mo
Idem l. 12. Poculaque Eoa luxum irrita
ntis Sil l. 15. Ardebat gemma Garamantide
Mart. l. 8. Hanc lucem lactea gemma note
a Idem. Condita perspicua viuit vendemia
Idem l. 9. Et virides picto gemmas numer
Val. Flac. l. 5. Frenaque & accinctum gem
Claud. Et ambirent ardentes tempora g
a, ab Hydaspe fluuio Idem. Diues Hydaspæi
Claud. Talis Erythræis intextus Nebrid
Mart. Capella. Cui gemmis insitum dia
Sidon. Immo equi radiantibus gemmis o
Pont. Et struxit nitidis orna palatia gem
Idem Præluxit digitis aurea gemma tuis
Idem. Gemma quoque in digitis non nisi cult
Thom. Rad. Flexuosisq. gemmis & auro sinua
Idem. In hoc scintillantes gemmæ multiplices
Idem. Candidissimos olores radiosa gemma sol
r Idem. Flores innumeros multicolor gemma d
Polit. Cuius deuota humilitas gemmis ornata
Stroz. pat. Ditibus incedas gemmis ornatus &
Pamph. It Scythicis nitidus gemmis, & iaspide
Idem. Candenti valeo notare gemma.
Quint. Lux nitet, claras imitata gemmas.
Mant. Splendidus & gemmis late rutilanibus i
cens Idem Dona, relucentes gemmæ, vasa aurea, fig
Idem. Frondu it argento

SA

PROV

CAN

SAPI

JACO

VEN

APUD

S

LIBRI SALOMONIS

PROVERBIA, ECCLESIASTES,

CANTICUM CANTICORUM.

SAPIENTIA, ECCLESIASTICUM.

CUM NOTIS

JACOBI BENIGNI BOSSUET,

EPISCOPI MELDENSIS.

VENETIIS, MDCCXXXII.

APUD JO. BAPTISTAM ALBRITIUM HIER. F.

Superiorum permissu ac privilegio.

ILLUSTR

JOSE

NUPE

NUN

Jo. BAPTI

va nomina n

illa , quæ n

plerisque omn

mam minuat

le Pontifex

lentia comp

mulavit ; C

ceps , ad al

ILLUSTRISS.MO AC REVERENDISS.MO D.NO

JOSEPHO CACCIÆ
NUPER ZACYNTI & CEPH. NUNC TRAGURIENSI EPISCOPO ETC.

JO. BAPTISTA ALBRITIUS TYPOGRAPHUS.

Cce tibi, Illustrissime Præsul, alterum Bossuetti Opus, nec minus eruditum, quam quod anno superiore dedi, nec te minus dignum. Illud tibi Romam eunti tamquam comitem adjeci; hoc redeunti obviam fit, & nova nomina novosque titulos gratulatur. In Urbe illa, quæ nihil fere admiratur, id contingere plerisque omnibus solet, ut eorum præsentia famam minuat; tuam auxit. Itaque te optimus ille Pontifex Benedictus XIII. incredibili benevolentia complexus est, donisque & honoribus cumulavit; Clemens vero XII. acerrimi judicii Princeps, ad alium Episcopatum, priore vix susce-

pto, inusitata quadam beneficentia transtulit: Enimvero singulari virtute ac prudentia prædi- tum esse oportet, qui utrique Pontifici tantopere placuerit, qui temporibus admodum diversis idem sit visus, quem prior illa, præsensque aula, inge- nio studiisque dispar, eodem animo exceperit. Quod autem plurimi faciendum est, in tanta di- gnitatis amplificatione numquam oblitus sodalitii tui, nihil omisisti, quod ad ejus honorem & commo- dum pertineret; ut omnes intelligerent, te non modo spectare quo ires, sed etiam unde exires. Id demum sapere est, seque adversus invidiam probe munire. Ex isto igitur fastigio, quo te Su- peri extulerunt, noli Bibliopolam despicere, qui suam operam suasque impensas tuis auspiciis pro- movere cupit. Episcopus nec sine litteris ferendus est, nec litterarum studiosus videbitur, si artem hanc nostram contemnat. Ego nervos omnes con- tendere statui, ut res bene cedat: sed multis præsidiis indigeo, quæ nisi a summis viris, fama nominis & existimatione præditis, sperari nequeunt. Te nunc appello, in quo uno præter ceteros quie- scere cępi, cui præla typosque meos commendavi, quem auspicem & auctorem mearum contentionum jam constitui. Fac pro animi tui magnitudine, ut ratum habeas, spesque nostras probando con- firmes.

PRÆ-

PRÆFATIO
IN PROVERBIA
SALOMONIS.

I. PRiſci homines ſolebant moralem diſciplinam tradere brevibus abſolutiſque ſententiis, quæ animis infixæ ac per omnium ora vulgatæ proverbia vocarentur. Quæ cum paſſim ac nullo auctore ferrentur; non defuere poſtea qui dedita opera talia dictata conſcriberent: hinc illæ apud græcos γνῶμαι, ſive ſententiæ, prodierunt: quo in genere apud illos princeps Phocylides: apud noſtros Syrus atque alii claruere. Sed profecto verum iſtud eſt, optima quæque inſtituta ab antiqua & pia Hebræorum gente manaſſe, omnibuſque ſententiarum ſcriptoribus præiſſe Salomonem, cujus ſententiæ cum maxime comparationibus conſtent, ideo hebraice, *misle*, ſive parabolæ ac ſimilitudines appellantur.

II. Cur autem illis ſententiarum auctoribus ipſique Salomoni utilius viſum ſit, brevia quæ diximus decreta figere, quam de morum diſciplina ordine quodam ac longa oratione diſſerere: ea ſtatim cauſa occurrit, quod memoriam adjuvare vellent. Quo ſane adjumento maxime indigebat puerilis ætas imbecilli judicio, firma promtaque memoria. Quæ cum ſententias ore prius quam mente recoleret, accedente rationis luce, patrum ſapientia atque experientia fruebatur, teneriſque pectoribus incoctam inolitamque vivendi regulam alte retinebat. quo etiam factum eſt, ut Sententiæ ſeu Proverbia Salomonis ſæpe dirigerentur ad pueros, ac

matris etiam nomine commendarentur: ut pia ſanctaque & blanda auctoritate ab ipſis etiam incunabulis repetita tenacius inhærerent.

Nec minus erat utilis maturiori ætati, illa ſententiarum nullo fere nexu conciſa & abſoluta brevitas. Neque enim neceſſe erat, multa perlegendo longo ſe labore conficere, quod infirmis animis ſæpe ſit oneri ac tædio, ſæpe etiam incommodo, aliis laboribus pro hujus vitæ conditione nimis urgentibus. Sententias autem brevi verſiculo comprehenſas, quovis dato ſpatio facile arripias: unamque aut alteram velut aliquot decerptos ex ornatiſſimo horto floſculos ſeligas. Licebit uno ictu oculi in unaquaque ſententia explendeſcentem haurire veritatis lucem, & quocumque perrexeris parabilem circumferre ſapientiam: hac alere mentem: hunc viæ ducem: hoc ingentibus curis habere ſolatium.

III. Neque tam congruum videbatur definiundo, dividundo, argumentando jejunam & exſuccam Philoſophiam tradere, vivendique regulam ad certam quamdam methodum revocare, quam adhibere ſtimulos, brevibuſque & aculeatis ſententiis crebris velut ictibus incitare: quod etiam Apoſtoli frequentarunt, uti videre eſt Rom. XII. I. Theſſ. V. & alibi paſſim. Sic enim præcepta morum inſtimulandis animis varia congeruntur. Utile Salomoni viſum ipſa varietate oblectari lectorem, diverſiſque imaginibus decreta ſapientiæ iterari inculcarique, ne ad uſum facilem comparata, ratiocinationum ac verborum circuitu frigeſcerent: quo etiam ſpectabat ipſe Salomon dicens: (Eccleſ. XII. II.) Verba ſapientium ſicut ſtimuli, & quaſi clavi in altum defixi: quibus verbis doceremur, & quam acriter impellerent, & quam alte hærerent, nec ſe avelli ſinerent.

Hujus rei gratia, quod non modo Hebræorum magi-

giſtri, verum etiam S. Hieronymus Præfatione ad Iſaiam docuit, verſibus alligatæ Salomonis ſententiæ prodierunt: quod etiam extranei ſententiarum auctores imitati ſunt: eo quod id genus ſcriptionis & acriores ſtimulos adhibere, & memoriæ firmius infigi ſoleat.

IV. Tanta autem pio Regi ſententiarum cura inerat, *ut locutus ſit parabolas* ad uſque *tria millia*, 3. Reg. IV. 32. quarum ſelectiſſimas in hunc librum ipſe compoſuit: alias per vulgi ora diſperſas ſub pio Rege Ezechia *viri ejus*, hoc eſt viri eruditi ab ipſo præpoſiti, collegerunt: Prov. XXV. 1. capite vero XXX. memorantur alii ſententiarum auctores, quas quidem ut ab ipſo Salomone mutuatas, certe eodem ſpiritu ſcriptas Salomonicis addiderunt. Aliæ denique ipſius Salomonis, ſub Lamuelis nomine, ad calcem libri appoſitæ: quas inter, egregia illa mulieris fortis commendatio reperitur: totaque iſta collectio, ut par erat, Salomonis titulo celebratur.

Multas autem ſententiarum collectiones factas indicare videntur multa iiſdem verbis repetita, varianteſque interdum ejuſdem ſententiæ lectiones: quæ lectori obvia admonere tantum; non etiam ſingillatim commemorare oportet. Quo etiam pertinere videtur illa Parabolarum in hebræo & LXX. haud uno loco diſcrepans ſeries: quod diſſolutæ ſententiæ, neque uno tempore aut auctore collectæ, non eodem ſemper ordine ferebantur.

V. Has ergo ſententias a tanto auctore Spiritu ſancto dictante conſcriptas, tantoque ſtudio a viris eruditiſſimis conquiſitas ſi perdidicerimus, nihil erit quod ad moralem Philoſophiam deſideremus. Et œconomica quidem multa reperiemus: quale illud: præpara opus: agrum cole: antequam de ædificando cogites, XXIV. 27. tum illud: ne uſuris pecunias coacerves:

ſed labore, parſimonia, agroque colendo & alendis gregibus, XXVII. 25. & ſeq. XXVIII. 8. 19. quem ad locum pertinet tota illa mulieris fortis inſtitutio, multaque in hunc modum de bona piaque uxore conquirenda, de liberis, de ſervis in officio continendis: de non fidejubendo temere: de diligentia regendæ familiæ, ſervandiſque & colendis paternis poſſeſſionibus adhibenda, ipſaque re amplificanda per beneficentiam amoto ſordido quæſtu: aliiſque ſeduli patrisfamilias muniis. Politica vero, hoc eſt ea quibus regum regnorumque robur, dignitas, felicitas, publicorumque conſiliorum ratio commendatur, tanta ſunt, tam illuſtria, ut regem maximum atque optimum eumdemque ſapientiſſimum & regnandi artium peritiſſimum ſapiant. Caput illud: miſericordia & veritas cuſtodiunt regem, XX. 28. grande & nobile ſatellitium: tum illud: firmabitur juſtitia thronus ejus, XXV. 5. en ſtabile fundamentum: & illud: in multitudine populi dignitas regis, XIV. 28. & illud: juſtitia elevat gentem: ibid. 34. &: rex juſtus erigit terram: illud denique, quo tota pœne tenendi gubernaculi cautio continetur: princeps qui libenter audit verba mendacii, omnes miniſtros habet impios: iniquos, infidos, reipublicæ hoſtes, XXIX. 4. 12. Hæc ad experimentum ſufficiant. quæ autem ad privatam vitam, quam vocant monaſticen, pertinent; eorum copiam, varietatem, plenamque & ad intima virtutum vitiorumque arcana penetranda ſapientiam verbis aſſequi non poſſumus. Ponamus exempli loco deſidiam: en ejus indoles: vult & non vult piger, XIII. 4. jacentem, ſomnolentum, neque quidquam ſedulo cogitantem vides. Vis hujus vitii incommoda? deſideria occidunt pigrum: neque enim huic umquam fir-

firma & certa voluntas, sed vani conatus velut in somniis: tota die concupiscit & desiderat; unde infirmus ac torpens animus pravis cupiditatibus in mortem ipsam rapitur, XXI. 25. 26. Vis vana suffragia omnia metuentis, atque ideo ad facillissima quæque cunctantis? dicit piger: leo est foris: in plateis sicarii, XXII. 13. Vis denique incitamenta & remedia veterni? ad formicam piger: usquequo piger dormies? quando consurges e somno? en egestas ad fores. VI. 6. 9. 11. & illud: consurgit diluculo qui quærit bona, XI. 27. aliaque in hunc morem, quibus hæc animæ pestis eliditur. Quid aliud vitium æque totam vitam inficiens, morumque emendationi inimicissimum, sibi placere? en ipsa res: non recipit stultus verba prudentiæ, neque quidquam nisi ea dixeris quæ versantur in corde ejus, XVIII. 2. tum hujus rei turpitudo ex virtute opposita: via stulti recta in oculis ejus: qui autem sapiens est audit consilia, XII. 15. hinc admonitio tam gravis quam brevis: noli esse sapiens apud temetipsum, III. 7. &c. Tum ubique inculcata correptionis atque increpationis utilitas: ab adulatione vero laquei: pestis: hinc ficta oscula; illinc salubre & expetendum vulnus, XXVII. 5. 6. XXIX. 5. excitique amici, ut præsente offensa veram sibi in futurum gratiam parent: qui corripit hominem, inquit, gratiam postea inveniet apud eum magis, quam ille qui per linguæ blandimenta decipit XXVIII. 23. Quid deinde supererat; nisi ut ille sibi placens atque adulatoribus deditus moneretur, ne malo suo doctus sero saperet, frustraque inclamaret illud: cur detestatus sum disciplinam, & increpationibus non acquievit cor meum? V. 12. quo nihil est efficacius, ut sui amore perditus a pessimo men-

mentis errore revocetur.

VI. Docendi autem ratio ea eſt, ut ad vivum pingat, & coram oculis ponat rerum imagines: en piger iterum, complicitis brachiis, manu ſub aſcella, quam vel ori admovere pigeat: ut cibos e cœlo velut expectare videatur, XIX. 24. XXVI. 15. aliæ ejuſmodi imagines uno verbo: aliæ paulo fuſiores: qualis inverecunda mulier cum ſuis ſagittis, retibus, venenatiſque blanditiis, paſſim: ubi etiam videre eſt cæcum juvenem bovis aut agni laſcivientis inſtar ductum ad victimam: ad vincula, neſcientem; VII. 21. 22. 23. en vini in vitro ſplendentis colorem vividum: ingredientis blanditias: ingreſſi, diffuſa venena: excitas libidines: mentem ab arce dejectam: dimiſſum clavum a manibus: edormitaque crapula rurſus ad compotores & vina properatum, XXIII. 31. illud egregium, contrariorum imagines plerumque ex adverſo oppoſitas, ut in conſpectu mutuo clarius innoteſcant: qualis eſt ſapiens compoſito vultu: in facie prudentis lucet ſapientia: ac ſtatim: oculi ſtultorum in finibus terræ, vagi, inſtabiles, in diverſa diſtracti, XVII. 24. præclarum etiam illud: totum ſpiritum ſuum profert ſtultus: fanda infandaque effutit: ſapiens differt & reſervat in poſterum, neque ejus pectus facile exhaurias, XXIX. 11. neque illud conticeſcam: ſapientia callidi, ſive prudentis, intelligere viam ſuam: imprudentia ſtultorum errans, XIV. 8. unde illud conſequitur, ibid. 16. ſapiens timet & declinat a malo: ſtultus tranſilit & confidit. mitto brevitatem, quam nulla interpretatio repræſentare poſſit: mitto ſimilitudines eaſque concitas, queis totus liber ſcatet: huc accedit elegantia ſumma cum gravitate conjuncta, ut in illo: lingua mollis confrin-

fringit duritiem : ideſt reſponſa mitia quamvis exaſperatos animos : xxv. 15. affectus præſto ſunt : en ſapientiam omnes invitantem : omnibus obviam, & ab ipſo paterno ſinu ad nos deſcendentem : cui oblectamentum & luſus, orbis terrarum ornatus ; deliciæ, genus humanum ; unicum, ut ita dicam, ſtudium, bonis omnibus cumulare amatores, VIII. tu quoque reſponde amanti : dic ſapientiæ : ſoror mea es, & prudentiam voca amicam tuam, VII. 4. nec deeſt vehementia : cui væ : cujus patri væ ? cui rixæ ? cui foveæ ? cui ſine cauſa vulnera ? cui ſuffuſio ſeu rubor oculorum ? nonne his qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis ? XXIII. 29. ſed illud copioſius : iſtud uno verbo quam vehemens : ſtatue cultrum in gutture tuo : XXIII. 1. & iſtud : ne attingas parvulorum terminos, & agros pupillorum ne introeas : propinquus enim illorum fortis eſt : Deus ſcilicet, XXIII. 10. 11. Denique multæ ſententiæ ſua ſe ſimplicitate, ſuo veluti candore commendant, ut ipſa per ſe veritas valeat.

VII. His igitur evincimus, ut noſter Salomon non modo divina auctoritate, verum etiam acumine, copia, gravitate, cæteris in ſeculo ſententiarum auctoribus facile antecellat. Cum præſertim etiam illud accedat, quod eſt omnium optimum, ut veram ſapientiam, cultum ſcilicet ac timorem Dei veramque pietatem, & fundamenti loco ponat, & ubique commendet ; quam alii ſapientes nec fando noverint, aut primoribus tantum, ut ajunt, labiis deguſtaverint. Summa autem pietatis eſt, Dei mandata noctu diuque meditari : quod ipſe legiſlator Moſes inculcat his verbis : eruntque verba hæc quæ ego præcipio tibi hodie, in corde tuo ; & narrabis ea filiis tuis : &

meditaberis in eis ſedens in domo tua, & ambulans in itinere, dormiens atque conſurgens: & ligabis ea quaſi ſignum in manu tua erntque & movebuntur inter oculos tuos: ſcribeſque ea in limine & oſtiis domus tuæ, Deut. VI. 6. quo ſpectabat Salomon noſter, cum diceret: liga ea in corde tuo jugiter, & circumda gutturi tuo: cum ambulaveris, gradiantur tecum: cum dormieris, cuſtodiant te: & evigilans loquere cum eis: quo quid utilius aut ſuavius? additque: quia mandatum lucerna eſt, & lex lux; & via vitæ, increpatio diſciplinæ, VI. 21. 22. & ſeq. quo ex loco aliiſque ſimilibus ad Moyſem perſpicue alludentibus ab eoque deductis grave exiſtit argumentum adverſus eos qui per ſummam imperitiam aut inverecundiam Moſaicorum voluminum antiquitati detrahunt: quorum audacibus ſcriptis duos antiquiſſimos & maximos Iſraelitarum reges ex adverſo opponimus: Davidem de lege ac Moyſe memorantem quæ univerſa plebs caneret: Salomonem etiam ſcribentem ſententias quæ omnium manibus tererentur: nihil ut Moſe ejuſque ſcriptis notius ac celebratius eſſe potuerit.

Hæc igitur noſtri Salomonis vera ſapientia eſt, ut Dei lege præceptiſque nitatur: quo fit etiam illud, ut a Deo parente optimo non modo doceri, verum etiam caſtigari æquo animo feras: quem enim diligit Dominus, corripit, & quaſi pater in filio complacet ſibi, III. 12. cujus rei fons eſt, quod omnia bona malave, hoc eſt, res proſperæ & adverſæ, Deo auctore proveniunt; dicente Salomone: ſortes mittuntur in ſinum, ſed a Domino temperantur, XVI. 33. ut profecto res humanæ quantacumque obſcuritate verſentur, miſceantur, in finem

nem a Domino præſtitutum exeant: verumque illud ſit: cor hominis diſponit viam ſuam, ſed Domini eſt dirigere greſſus ejus, ibid. quin etiam cor ipſum in manu Domini, XXI. I. unaque eſt ratio expediendæ ſalutis, ſi Deo nos noſtraque omnia permittamus. Quæ & alia id genus ſapientiſſimus Salomon tanta auctoritate, veritate, profunditate exequitur, ut in illius parabolis facile agnoſcas illius ſpiritus magiſterium, qui omnia ſcrutatur etiam profunda Dei, 2. Cor. II. IO.

VIII. Interim meminiſſe nos oportet, pro veteris teſtamenti ratione, hic ubique adhiberi promiſſiones minaſque temporales: cæterum ſpiritualis homo, hoc eſt chriſtianus, a terrenis divitiis ad cœleſtis regni opes ſe eriget, cum & ipſe Salomon divitiarum vanitatem vel hoc uno verbulo tam perſpicue retegat: quid enim prodeſt ſtulto habere divitias; cum ſapientiam emere non poſſit? XVII. 16. cui ſuppar illud: melius eſt pauper in ſimplicitate ſua, quam dives inſipiens: XIX. I. & illud: eſt quaſi dives, cum nihil habeat: & eſt quaſi pauper, cum multis in divitiis ſit, XIII. 7.

IX. Supereſt ut dicamus aliquid de antiquis verſionibus. Antiquiſſima autem eſt quæ LXX. dicitur. Ea quam longe ab hebræo deflectat, omnes eruditi norunt: cujus rei cauſas ſingulas inquirere immenſi eſſet operis, & a noſtro inſtituto penitus alieni. Sufficiat nobis ex LXX. proferre, quæ veræ interpretationi conſtituendæ lucem afferant. Cauſas autem generales eaſdem afferimus, quas in pſalmorum Præfatione fuſius memoratas, in lectoris gratiam contrahere hic libet: prima eſt, antiquiſſimæ linguæ & pridem obſoletæ ingenium atque indoles brevitatis amans,

amans, atque, ut ita dicam, alieni cujusvis sermonis præsertim laxioris ac fusioris impatiens, qualem linguæ nostræ postulant: tum ejusdem linguæ non satis perspecta concinnitas atque proprietas, verborumque & phraseum ac particularum virtus; quo mirum in modum interpretes variant: postea variantes jam inde ab antiquo atque ab ipso, ut ita dicam, initio lectiones, librariorum nonnumquam dormitantium errore aut incuria: sæpe etiam mutatione levissimorum apicum in simillimis literis: postremo quod LXX. interpretes obscura, ambigua, suspensa supplent, in his quidem libris maxime, sæpe etiam commentatoris magis quam interpretis funguntur officio: quod interdum, sed parcius & temperatius vulgatæ nostræ contigit, ut suis locis indicamus. Quidni autem suspicemur, siquidem id verum est quod doctiores putant, LXX. illos eruditos senes ad Ptolemæum missos, solius Pentateuchi versionem edidisse: alios interpretes, non omnes æque eruditos, interdum ab hebraici sermonis virtute deficere potuisse? utcumque est, certum illud, nihil occurrere noxiæ diversitatis. Immo vero in Proverbiis harum varietatum hunc fructum capimus: quod multas easque egregias atque analogiæ fidei congruentes habeamus sententias, quibus scripturæ ubertas maxime commendetur, nullo ipsius summæ damno, ut alibi monuimus. (diss. in ps. cap. IV.)

Septuaginta versionem ipsa primum commendat antiquitas, quod diutissime ante Christum natum per omnes fere synagogas obtinuit: quod ab Apostolis frequentata, plerisque etiam Proverbiorum locis inde mutuatis, ut suo loco notabimus: quod ab Ecclesia orientali perpetuo usu retenta: a latina quoque

que tamdiu, donec tot licet fulta præsidiis, egregia Sancti Hieronymi opera hebraicæ veritati cessit. Et quidem veterem illam latinam versionem ex LXX. deductam rivulis, innumerabiles patrum latinorum loci repræsentant, maxime Sancti Ambrosii, ac præsertim in Officiorum libris: apud quem etiam ejusdem versionis integra capita libro de Salomone reperimus. A sancto Hieronymo aliam ex hebræo institutam versionem, vel ille quem huic libro præfiximus, prologus doceat: ex qua versione vulgatam nostram fere constare non est dubium. Hanc autem versionem non modo subsecutæ Ecclesiæ ac Synodi Tridentinæ: verum etiam jam inde ab initio, sancti Augustini inde specula sua compingentis commendat auctoritas. Cur autem Hieronymus nonnumquam ab hebræo differat, in Ecclesiaste commodior erit dicendi locus, resque omnis patebit clarius, edito quem eruditi piique Benedictini apparant Hieronymi canone.

X. De notarum nostrarum ratione dicere superfluum videretur, nisi quidam amicorum non nihil ab earum brevitate metuerent tardioribus ingeniis, ne dicam indiligentioribus: si tales futuræ essent quales in Psalmos fuerunt. Nos autem, quantum assequi datum est, concisa perspicuitate contenti, ita lectorem adjuvandum suscipimus in obscurioribus sive profundioribus locis, ut ipse ex aliis per se se aliquid extundat, & quæ notis desint attentione suppleat ac diligentia. neque curiosa aut longe accersita sectamur, sed necessaria. Studiosis certe clavim in manus damus, quam non ipsam magni fieri, sed quæ ea reserarentur, scripturam nempe ipsam pulcram ac splendidam videri volumus: neque oppri-

opprimere aggredimur commentariorum mole vividos scripturæ sensus. Sua certe grandioribus scriptis constet utilitas: nos vero non id agimus: neque cibos ad satietatem oggerimus: sed acuere nitimur meditandi quærendique cupiditatem ipsa Scripturæ copia ac veritate satiandam. Ne quid tamen negligamus quod ad excitanda & juvanda pro nostra facultate Scripturarum studia pertineat, en paulum amplificamus notas, & quasi liberiore campo currimus: exempla memoramus: Salomonis eumque secuti Ecclesiastici & libri Sapientiæ sententias usui accommodamus: scripturas scripturis copiosius illustramus: interim lectorem optamus tam diligentem fieri, ut notis quam minimum indigeat.

Rursus autem non deerunt qui prolixitatem reprehendant, universim quidem in Canticum Canticorum: speciatim vero in quosdam Ecclesiastæ atque Ecclesiastici locos. Ac de Cantico quidem, æqui Judices facile concedent ut dicatur copiosius, cum ubique geminus afferendus sit sensus, historicus alter sive proximus de Salomonis ac sponsæ Ægyptiacæ: alter allegoricus & mysticus de Christi & Ecclesiæ sanctarumque animarum beato conjugio castisque deliciis: uterque reconditissimus, allegoricus vero quam maxime, quem in hoc libro non modo dignitate ac veritate potiorem, verum etiam a Spiritu sancto præcipue spectatum uno ore consentiunt. In hac autem allegoria prosequenda, non nostri sed Patrum sensus exponendi erant, ne in tam gravi argumento nostris arbitriis sine fine modoque ludere videremur: quod genus interpretandi copiosum esse oportet, cum tot ac tanta occurrant in eam rem dicta a Patribus & interpretibus,

bus, ut & in ipſo delectu laboret animus, & ipſam ſegetem amplam eſſe neceſſe ſit, tametſi optima quæque ac ſelectiſſima colligamus.

De cæteris vero notis prolixioribus alia ratio eſt. Aut enim hiſtorica aut dogmatica quædam perſequenda fuerunt: atque hiſtorica quidem in Eccleſiaſtico: (XXXVI. L. LI.) quæ ſi paucis ageremus, nullam rebus lucem, nullam lectori ſtudioſo opem allaturi eramus. Dogmatica vero nonnulla in Eccleſiaſtæ atque Eccleſiaſtici uno vel altero loco paulo copioſius tractari oportuit (Eccl. XII. 7. Eccli. LI. 14.) ubi neceſſario caſtigandi veniebant qui in interpretandis illis a fidei regula aut patrum ſenſibus abhorrerent. Quæ quidem ut parce fieri, ita ubi res poſtulabat, non prorſus prætermitti debere duximus.

XI. Non pigebit autem hic ad calcem apponere quædam vulgatæ noſtræ gloſſemata, eoſque hebraiſmos qui paſſim occurrant cum in Salomonicis, tum etiam, ut ſemel hunc abſolvamus locum, in Sapientia & Eccleſiaſtico. atque animam quidem hebraica phraſi pro perſona poſitam omnes norunt: cor pro intellectu ſumitur: callidus, verſutus, aſtutus, in bonam fere partem, pro cauto, prudente, ſapiente: deriſor, illuſor, contemtor, prævaricator, peſtilens, impius, malum & nequam ſonant: quo genere nequitiæ, res ſubjecta determinat: diſciplina, doctrinam: indiſciplinatus indoctum denotat: requies ſæpiſſime pro ceſſatione ponitur: requievit pro ceſſavit; nonnumquam active pro ceſſare fecit: infernus pro ſepulcro, ut in tota ſcriptura paſſim: hereditare pro ſortiri: interdum active

pro

pro ſortiri facere : ut eſt illud Eccli. xvii. 9. legem vitæ hereditavit illos : ideſt hereditare , ſive ſorti habere fecit : panis pro alimentis , atque aliis vitæ ſuſtentaculis : confeſſio pro laude : minoratio pro damno ſive diminutione , atque hæc quidem pervulgata : obſcuriora iſta in Eccleſiaſtico , obductio , obductus , pro impetu hoſtili , immiſſiſque ſive illatis calamitatibus : alicujus rei continens , pro compote : datus pro datione ac dato ſive dono : iſtud vero obſcuriſſimum , natio pro nativitate , pro ſobole , pro agrorum ſive arborum fructu ac proventu : quo etiam ſenſu , generatio , generationes ; ut in illo : a generationibus meis implemini : Eccli. xxiv. 26. hoc eſt , ſapientiæ , tamquam agri feraciſſimi aut arboris præcellentiſſimæ , fructibus ac frugibus . Quo etiam loco notanda venit præpoſitio a , ut & aliæ de , ex , cum , ſæpe omiſſæ , ſæpe ſuperfluæ ; unde in ſermone ex defectu ſive redundantia obſcuritas . jam ex græca quoque phraſi illud frequentiſſimum : infinitivus pro gerundio , ut illud : poſuit cor ſuum oſtendere illis : Eccli. xvii. 7. id eſt ad oſtendendum , ſive ut oſtenderet : tum illud : Dei nomen ſæpe ſupplendum ; quale eſt illud : deprecatio pauperis ab ore ad ejus aures pervenit : nempe Dei : Eccli. xxi. 6. quod eſt familiare hebræis : eo quod Deus ſemper debeat eſſe menti præſentiſſimus ac facile ſubintelligendus : unde etiam illud : ibidem xxvii. 1. qui quærit locupletari avertit oculum , ſupple a Deo , ſeu , quod idem eſt , a lege . denique illud : in comparationibus ac ſimilitudinibus multa ſupplenda quorum exempla invenias , Proverb. xxv. imprimis ,

mis, comparandi & comparationes reddendi particulæ, ideſt quemadmodum, ſic, & cæteræ, quarum loco hebræi paſſim ſubſtituunt conjunctivam, &, ut in illo: ventus aquilo diſſipat pluvias, & facies triſtis linguam detrahentem, ℣. 3. interdum hanc etiam ſupprimunt: nubes & ventus & pluviæ non ſequentes, vir glorioſus & promiſſa non implens, ibid. 14. quod ſæpe non levem difficultatem parit, ut in illo: amittit pallium in die frigoris: acetum in nitro: qui cantat carmina cordi peſſimo, ſive afflicto, ibid. 20. quæ perſpicua fiunt, ſi particulas comparandi ſuppleveris, ut ad eum locum & alibi fecimus. ſæpe etiam aliquid ſupplendum in rebus ad quas fit comparatio, ut in eodem verſu: item ibid. 19. dens putridus & pes laſſus, qui ſperat ſuper infideli: ſic ſupplendum: qualis eſt qui dente putrido ac pede laſſo utitur, talis is qui ſperat ſuper infideli: & ibid. 16. 17. mel inveniſti, comede quod ſufficit tibi, ne forte ſatiatus evomas illud: ſubtrahe pedem tuum de domo proximi, nequando ſatiatus oderit te: tamquam diceret: ſicut qui mel nimium comedit, ad ſatietatem ac vomitum adducitur, ita te proximus ejiciet & evomet, ſi plus æquo te ingeſſeris. Omiſſum etiam interdum alterum comparationis membrum, puta ipſa redditio ſive applicatio, ut in illo: diligenter agnoſce vultum pecoris tui, Prov. XXVII. 23. omiſſa applicatio ad eos qui hominum ſive rationalis gregis curam gerant, & apud Eccleſiaſten, X. 8. qui fodit foveam: qui diſſipat ſepem &c. omiſſa redditio, quam ad eum verſum ſuppletam videre erit. Sic illo Eccleſiaſtici XXVI. 15.

ſicut

ſicut viator ſitiens, &c. ſupplenda applicatio propter eam cauſam quam ad eum locum diximus. Univerſim apud hebræos, alioſque orientales ſupplenda multa: valetque id quod monemus Præfatione in Pſalmos cap. IV. 24. VII. 38. tenuia hæc & obvia: ſed parvulos quoque adjuvare oportet, ut ſine offendiculo præclaras percurrant ſententias.

SANCTI HIERONYMI PRESBYTERI

PRÆFATIO IN LIBROS SALOMONIS

ad Chromatium & Heliodorum Epiſcopos.

JUngat Epiſtola, quos jungit ſacerdotium, immo charta non dividat, quos Chriſti nectit amor. Commentarios in Oſee, Amos, Zachariam, Malachiam, quos poſcitis, ſcripſiſſem, ſi licuiſſet præ valetudine. Mittitis ſolatia ſumtuum: notarios noſtros & librarios ſuſtentatis, ut vobis potiſſimum noſtrum deſudet ingenium. Et ecce ex latere frequens turba diverſa poſcentium: quaſi aut æquum ſit, me, vobis eſurientibus, aliis laborare: aut in ratione dati & accepti, cuiquam præter vos, obno-

obnoxius ſim. Itaque longa ægrotatione fractus, ne penitus hoc anno reticerem, & apud vos mutus eſſem, tridui opus nomini veſtro conſecravi, interpretationem videlicet trium Salomonis voluminum: *misle*, quas hebræi Parabolas, vulgata autem editio Proverbia vocat: *Cohelet*, quem græce Eccleſiaſten, latine concionatorem poſſumus dicere: *Sir haſſirim*, quod in noſtra lingua vertitur Canticum Canticorum. Fertur & Panaretos Jeſu filii Sirach liber, & alius pſeudepigraphus, qui Sapientia Salomonis inſcribitur. Quorum priorem, hebraicum reperi: non Eccleſiaſticum: ut apud latinos, ſed Parabolas prænotatum, cui juncti erant Eccleſiaſtes & Canticum Canticorum: ut ſimilitudinem Salomonis, non ſolum librorum numero, ſed etiam materiarum genere coæquaret. Secundus apud hebræos nuſquam eſt; quin & ipſe ſtylus, græcam eloquentiam redolet: & nunnulli ſcriptorum veterum hunc eſſe Judæi Philonis affirmant. Sicut ergo Judith, & Tobiæ, & Maccabæorum libros legit quidem Eccleſia, ſed eos inter canonicas Scripturas non recipit: ſic & hæc duo volumina legat ad ædificationem plebis, non ad auctoritatem eccleſiaſticorum dogmatum confirmandam. Si cui ſane ſeptuaginta Interpretum magis editio placet, habet eam a nobis olim emendatam. Neque enim nova ſic cudimus, ut vetera deſtruamus. Et tamen cum diligentiſſime legerit, ſciat magis noſtra ſcripta intelligi, quæ non in tertium vas transfuſa coacuerint, ſed ſtatim de prælo puriſſimæ commendata teſtæ, ſuum ſaporem ſervaverint.

SAN.

SANCTI ISIDORI PELUSIOTÆ

Lib. IV. Epiſtola XL.

De tribus Salomonis libris.

QUoniam ordinem trium Salomonis librorum diſcere cupis, ſcito unum illorum docere virtutem moralem: alterum oſtendere, quam ſit vanus labor eorum, qui rebus hujus vitæ nimis attendunt: tertium denique, amorem quo erga res divinas prædita ſit illa anima, quæ ſuperiora jam didicit. Atque hæc ratio eſt ordinis, quare illud quidem primo loco, iſtud autem ſecundo, hoc denique tertio collocatum ſit opus. Qui autem in ethicis probe ſe geſſit, dum Proverbiorum ſcriptoris diſcipulus fuit, de eo metuendum non eſt, ne ad Canticum Canticorum delatus in carnalem & vulgarem amorem incidat: quin potius futurum eſt, ut ad purum ac divinum illum ſponſum quaſi quibuſdam alis efferatur, qui beatos pronuntiat eos qui tali ſunt amore vulnerati. Moneo itaque adoleſcentes, ne prius tertium attingant opus, quam in prioribus duo-

duobus præclare ſe geſſerint. Abſurdum enim, vel potius nimis temerarium & audax eſt negotium, & a myſticis legibus abhorrens, ut in adyta inſiliant, ſeſeque penetrent, qui ne veſtibulis quidem ſint adhuc digni. Quemadmodum enim in templo ea quidem quæ foris erant, omnibus adire licebat: quæ vero intus erant ſacra, quæ velo comprehendebantur obtecta, quamvis alioquin adiri poterant, tamen a vulgo non conſecrato & profano adiri non poterant: quæ denique intima erant ſancta ſanctorum, & ſacratiſſima ſacra, ad ea nec illis quidem patebat aditus, qui vitam agerent inculpatam, ſed ſoli fas erat ingredi ſummo ſacerdoti, qui nimirum ſeipſum conſecrarat, & omnem mortalem rugam depoſuerat. Sic etiam erga hoſce Salomonis libros affecti eſſe debent adoleſcentes: & primum quidem omnium ſplendere morum virtute: deinde vero rerum ad hanc vitam pertinentium nullitatem atque inanitatem condemnare: & ſic demum ea attingere, quæ vulgus hominum aſſequi nequit. Nam qui extra ſepta eſſe debeant, ſi temerario auſu in ſacra divina non initiati irruere præſumſerint, pœnas dabunt extremas.

NOI

NOI RIFORMATORI

DELLO STUDIO DI PADOVA.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. F. Tommaso Maria Gennari Inquisitore nel Libro intitolato *Libri Salomonis Proverbia, Ecclesiastes, Canticum Canticorum. Sapientia, Ecclesiasticum. Cum Notis Jacobi Benigni Bossuet, Episcopi Meldensis. Accesserunt ejusdem supplenda in Psalmos*, non vi essere cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro; niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a *Giovambatista Albrizzi q. Girolamo Stampatore* che possi essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 24. Ottobre 1729.

(Gio: Francesco Morosini Cav. Rif.

(Andrea Soranzo Proc. Rif.

(

Agostino Gadaldini Segr.

LIBER PROVERBIORUM.

Caput Primum.

Parabolarum utilitas : fundamentum ſapientiæ, Dei timor & cultus : majorum doctrina : impiorum illecebræ : caſus : ſapientia blanda hominum invitatrix : ad extremum contemtores terret.

1 PARABOLÆ Salomonis filii David, regis Iſrael.

2 Ad ſciendam ſapientiam & diſciplinam :

3 ad intelligenda verba prudentiæ, & ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ, juſtitiam, & judicium, & æquitatem :

4 ut detur parvulis aſtutia, adoleſcenti ſcientia & in-

1. *Parabolæ Salomonis* : titulus antiquorum more cum ipſo textu conjunctus.

3. *Ad intelligenda verba prudentiæ* : intelligentiæ. heb *Binah & ſuſcipiendam eruditionem doctrinæ*: diſciplinam. heb. *Mouſar*: ut ſupra ℣. 2. Monet eos quos imbuit, ut non ſolum ſapientiam quam ipſi perceperint, amplecti ... ſed etiam verbis prudentium auſcultare & hæc intelligere curent. Beda. *juſtitiam & judicium & æquitatem* : rectitudines. heb. in juſtitia, actio recta ſecundum regulam veritatis; in judicio, diſcretio boni & mali, dum agimus cum proximo; in æquitate, rectitudo mentis : cum ſincera intentione Deo placere contendimus. Idem.

4. *Ut detur parvulis* : non tantum provectioribus & rerum experientia doctis; verum etiam parvulis : juxta illud : teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans parvulis Pſal. XVIII. 8. parvulos dicit ſenſu ſimplices, & qui nuper ſapientiæ aures accommodare cœperunt : Beda. *Aſtutia* : cautela diligens quæ rudibus & incipientibus neceſſaria. *Adoleſcenti ſcientia* : puero, heb. qui jam aliquantum in eruditione profecerit. Beda. *& intellectus*: cogitatio : ſolertia, heb. ut im-

intellectus.
5 Audiens ſapiens, ſapientior erit: & intelligens, gubernacula poſſidebit.
6 Animadvertet parabolam & interpretationem, verba ſapientum, & ænigmata eorum.
7 Timor Domini principium ſapientiæ: ſapientiam atque doctrinam ſtulti deſpiciunt.

8 Au-

---

provida ætas his inſtructa conſiliis ſenum æquet prudentiam, juxta illud: ſuper ſenes intellexi, quia mandata tua quæſivi. Pſal. cxviii. 100.

5. *Audiens ſapiens, ſapientior erit.* Hactenus rudimenta; nunc incrementa ponit: ut non modo imperitis, puta pueris; verum etiam doctis, ſapientiæ ſtudium neceſſarium eſſe videatur. Significat autem neminem uſque adeo eſſe ſapientem, ut non ei ſapientia doctrinaque addi poſſit: ſicut ait Paulus: creſcentes in ſcientia Dei. Col. i. 10. *Gubernacula poſſidebit.* *Tachboulot*: conſilia. heb. gubernandi rationem, artem qua velut arrepto clavo navem dirigat.

6. *Animadvertet parabolam:* ut intelligat. heb. *& interpretationem,* alioquin fiet illud quod ait Propheta: auditu audietis & non intelligetis, & videntes videbitis & non videbitis: Iſ. vi. 9. referente Matthæo: xiii. 14. unde diſcipuli ad Dominum: ediſſere nobis parabolam. ibid. 3. Pro interpretatione, alii vertunt facundiam. lxx. vero obſcurum ſeu tenebroſum ſermonem, quem ſcrutari oporteat, altius latente ſenſu. atque his libri aperit ſcopum. *Ænigmata eorum.* Parabola, comparatio, ut jam diximus: ænigma vero quæſtio obſcurior quæſitis verborum involucris tecta. Exemplum parabolæ Judic. ix. 8. de arboribus regem electuris: ænigma autem ibid. xiv. 14. eſt Samſonis illud: de comedente cibus, & de forti dulcedo. Antiquos ſapientes parabolis, problematiſque atque ænigmatis ludere ſolitos, habes etiam apud græcos ſcriptores, præſertim, ni fallor, in Plutarchi Convivio.

7 *Timor Domini.* Propoſito egregii operis inſtituto, nunc rem ipſam aggreditur. ac primum adhortatur ad ſapientiam uſque ad caput x. hic autem ſtatim ponit veræ ſapientiæ fundamentum, qui eſt timor Domini ſeu verus Dei cultus: ſicut eſt apud Jonam, i. 9. Hebræus ego ſum, ac Deum cæli timeo. repetitum infra ix. 10. & alibi ſæpe. Recte etiam illud, paſſim apud Auguſtinum: quod a timore pœnæ inducamur ad amorem juſtitiæ, quæ perfecta ſapientia eſt.

8 Audi, fili mi, diſcipli-
nam patris tui, & ne di-
mittas legem matris tuæ:
9 ut addatur gratia capiti
tuo, & torques collo tuo.
10 Fili mi, ſi te lactave-
rint peccatores, ne acquie-
ſcas eis.
11 Si dixerint: Veni no-
biſcum, inſidiemur ſangui-
ni, abſcondamus tendicu-
las contra inſontem fruſtra:
12 deglutiamus eum ſicut
infernus viventem, & inte-
grum quaſi deſcendentem
in lacum.
13 Omnem pretioſam ſub-
ſtantiam reperiemus, im-
plebimus domos noſtras
ſpoliis.
14 Sortem mitte nobiſ-
cum, marſupium unum ſit
omnium noſtrum.
15 Fili mi, ne ambules
cum eis, prohibe pedem
tuum a ſemitis eorum.
16 Pedes enim illorum
ad malum currunt, & feſti-
nant ut effundant ſangui-
nem.
17 Fruſtra autem jacitur
rete ante oculos pennato-
rum.
18 Ipſi quoque contra ſan-
gui-

8. *Audi, fili mi.* Caput veri cultus, retinere traditam a majoribus doctrinam: ſicut dicebat Moſes: interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi. Deut. XXXII. 7. & infra: ne tranſgrediaris terminos antiquos quos poſuerunt patres tui. Proverb. XXII. 28.

9 *Ut addatur gratia*, decor ſeu corona, *capiti tuo, & torques collo tuo*: juſtitia tibi gloriæ & ornamento erit. vide infra III. 3. VI. 21.

10 *Si te lactaverint peccatores*: id eſt, pellexerint. Propoſitis quærendæ ſapientię cauſſis, nunc amovet obſtacula: orditur autem ab avaritia, quæ malorum omnium radix, teſte Paulo 1. Tim. VI. 10.

11 *Abſcondamus tendiculas contra inſontem fruſtra*: gratis: LXX. ἀδίκως. Alii impune. vide infra ℣. 17.

12 *Sicut infernus*: ſepulcrum, ut in ſcripturis paſſim.

14 *Sortem mitte nobiſcum*: velut ad partiendam prædam. *Marſupium unum ſit*: alia quidem ſortiamur: communicemus vero pecuniam. Specie amicitiæ ac fidei ducunt; communia enim amicorum omnia.

17 *Fruſtra jacitur rete*: impune. LXX. non injuſte: reprehenſione nulla: homines tamquam aves capiamus, nullo utrorumque diſcrimine.

18 *Ipſi quoque contra ſanguinem ſuum inſidiantur.* Dum alios capere moliuntur, ipſi ſe in

guinem suum insidiantur, & moliuntur fraudes contra animas suas.

19 Sic semitæ omnis avari, animas possidentium rapiunt.

20 Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem suam:

21 in capite turbarum clamitat, in foribus portarum urbis profert verba sua, dicens:

22 Usquequo parvuli diligitis infantiam, & stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient, & imprudentes odibunt scientiam?

23 Convertimini ad correptionem meam: en proferam vobis spiritum meum: & ostendam vobis verba mea.

24 Quia vocavi, & renuistis: extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret.

25 Despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis.

26 Ego quoque in interitu vestro ridebo: & subsannabo, cum vobis id quod

---

in laqueos induunt: canente Psalmista: incidit in foveam quam fecit: Psalm. VII. 16. & iterum: qui diligit iniquitatem odit animam suam. Psal. X. 6.

19. *Sic semitæ omnis avari.* Sic avari suis in semitis sive astutiis, pravisque molitionibus comprehensi, ab ipsa quā possidere videntur pecunia, possidentur, rapiunturque ad interitum.

20. *Sapientia foris prædicat.* Aliud argumentum conquirendæ sapientiæ, ipsa facilitas: quòd obvia omnibus ac patens ultro occurrat quærentibus.

21. *In capite turbarum*: in triviis, in locis frequentissimis. *In foribus portarum*: arcium. alii murorum & ita LXX. quod in portis fieret consessus publicus.

22 *Usquequo parvuli diligitis infantiam*: quemadmodū infra IX. 6. relinquite infantiam & vivite. *Stulti quæ sibi sunt noxia*: rectè: omnis enim malus, stultus: stultus autem sibi noxius. At heb. simplicius: usquequo imperiti diligitis imperitiam, stulti stultitiam, seu derisores derisionem? qua voce non tantum stultitia, sed etiam impietas designatur. Derisores autem, queis vita nil nisi lusus. Sap. XV. 12.

23. *Proferam vobis spiritum meum*: sensum, vocem: sicut infra XXIX. 11. totum spiritum suum profert stultus.

24. *Vocavi & renuistis.* Locus a comminatione. *In interitu vestro ridebo*: piis etiam ultro insultantibus ac dicentibus: ecce homo, qui non posuit Deum adjutorem suum: Psal. LI.

quod timebatis advenerit.
27 Cùm irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit: quando venerit super vos tribulatio & angustia:
28 tunc invocabunt me, & non exaudiam: mane consurgent, & non invenient me:
29 eo quod exosam habuerint disciplinam, & timorem Domini non susceperint,
30 nec aquieverint consilio meo, & detraxerint universæ correptioni meæ.
31 Comedent igitur fructus viæ suæ, suisque consiliis saturabuntur.
32 Aversio parvulorum interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos.
33 Qui autem me audierit, absque terrore requiescet, & abundantia perfruetur, timore malorum sublato.

---

11. 8. Deo quoque irridente & increpante: ecce Adam, quasi unus ex nobis. Gen. III. 22.

32. *Aversio parvulorum interficiet eos.* Peribunt, quod puerorum atque imperitorum exemplo, a sapientiæ consilio auditum averterint. *Et prosperitas stultorum perdet illos*: tranquillitas: impunitas. Ita enim putant bene sibi omnia per nequitiam eventura.

CAPUT II.

Sapientia bona confert: arcet mala: lucem affert: abstrahit à voluptatibus & muliebribus illecebris.

1 FILI mi, si susceperis sermones meos, & mandata mea absconderis penes te,
2 ut audiat sapientiam auris tua: inclina cor tuum ad cognoscendam prudentiam.
3 Si enim sapientiam invocaveris, & inclinaveris cor tuum prudentiæ:
4 si quæsieris eam quasi pe-

---

1. *Si mandata absconderis penes te*: quasi rem pretiosissimam: quo sensu: in corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Psal. CXVIII. 11.

4. *Si quæsieris eam quasi pecuniam*: pari studio: pari labore: unde sequitur: *& sicut the-*

pecuniam, & ſicut theſauros effoderis illam :
5 tunc intelliges timorem Domini, & ſcientiam Dei invenies :
6 quia Dominus dat ſapientiam, & ex ore ejus prudentia & ſcientia.
7 Cuſtodiet rectorum ſalutem, & proteget gradientes ſimpliciter :
8 ſervans ſemitas juſtitiæ, & vias ſanctorum cuſtodiens.
9 Tunc intelliges juſtitiam, & judicium, & æquitatem, & omnem ſemitam bonam.
10 Si intraverit ſapientia cor tuum, & ſcientia animæ tuæ placuerit :
11 conſilium cuſtodiet te, & prudentia ſervabit te,
12 ut eruaris a via mala, & ab homine qui perverſa loquitur :
13 qui relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebroſas :
14 qui lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus peſſimis :
15 quorum viæ perverſæ ſunt, & infames greſſus eorum.
16 Ut eruaris a muliere alie-

theſauros effoderis illam: ut alte reconditam. Sic David : in via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum, ſicut in omnibus divitiis : & iterum : dilexi mandata tua ſuper aurum puriſſimum : denique : lætabor ego ſuper eloquia tua, ſicut qui invenit ſpolia multa : Pſal. CXVIII. 14. 127. 162. vide infra III. 14. 15.

7. *Cuſtodiet rectorum ſalutem . . . gradientes ſimpliciter.* En illa duo quæ paſſim ſcriptura conjungit: rectitudo cordis ad normam compoſiti : & morum ſimplicitas : ſine fraude, ſine fuco : quemadmodum ſanctus Job I. 1. vir ſimplex & rectus ac timens Deum : cum e contra malorum hominum viæ, diſtortæ ſive abnormes, perverſæque ſint : ut habes infra 12. 13. 14. 15. & toto libro paſſim.

9. *Tunc intelliges juſtitiam, &c.* de quibus ſupra 1. 3.

13. *Vias tenebroſas*: luce veritatis ac juſtitiæ deſtitutas : unde paſſim in ſcripturis, filii lucis, filii tenebrarum ; dicente Domino ; qui ſequitur me, non ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ. Joan. VIII. 12. vide infra IV. 19.

15. *Quorum viæ perverſæ ſunt*: obliquæ, diſtortæ, tortuoſæ : rejecta quippe norma. *Et infames greſſus eorum* : turpes. heb. recedentes, devii.

16. *Ut eruaris a muliere aliena,*

aliena, & ab extranea quæ
mollit sermones suos,
17 & relinquit ducem
pubertatis suæ,
18 & pacti Dei sui oblita
est: inclinata est enim ad
mortem domus ejus, & ad
inferos semitæ ipsius.
19 omnes qui ingrediuntur
ad eam, non reverten-
tur, nec apprehendent se-
mitas vitæ.
20 Ut ambules in via
bona: & calles justorum
custodias.
21 Qui enim recti sunt,
habitabunt in terra, & sim-
plices permanebunt in ea.
22 Impii vero de terra
perdentur: & qui iniquè
agunt, auferentur ex ea.

---

na. Aliud obstaculum à lenociniis voluptatum atque impudicis amoribus. Idem locus pertractatur cap. V. VI. VII. IX. XXIII. 27. 28.

17. *Ducem pubertatis suæ*: virum cui virgo nupsit: quo sensu apud Homerum: κουριδίην ἄλοχόν. Sic etiam animæ instabiles, seductæ ab hæreticis, excidunt a simplicitate quæ est in Christo, cui ut casta virgo erant traditæ. 2. Cor. XI. 2. 3.

18. *Et pacti Dei sui oblita est*: legis, adulteria prohibentis. *Inclinata est*: depressa, declivis. ch. in fovea lubrica.

19. *Non revertentur*: ut qui in ferarum speluncam inciderint: neque umquam ad se redibunt, pravis inescati libidinibus & voluptatibus mersi.

20. *Ut ambules in via bona.* Redi ad ℣. 11. prudentia servabit te: 12. ut eruaris a via mala, 16. a muliere aliena. & : *ut ambules in via bona*: hæc enim omnia consequeris, si prudentia te regat.

CAPUT III.

Vita: rerum copia, veræque divitiæ, ac perfecta securitas, per sapientiam: beneficentia commendatur, 27. 28. malos perdit Deus: bonis benefacit.

1 FILI mi, ne obli-
viscaris legis meę,
& præcepta mea cor tuum
custodiat:
2 longitudinem enim
dierum, & annos vitæ, &
pa-

---

2. *Longitudinem dierum.* Aliud argumentum conquiren-

pacem apponent tibi.

3 Miſericordia & veritas te non deſerant : circunda eas gutturi tuo, & deſcribe in tabulis cordis tui :

4 & invenies gratiam & diſciplinam bonam, coram Deo & hominibus.

5 Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ.

6 In omnibus viis tuis cogita illum,& ipſe diriget greſſus tuos.

7 Ne ſis ſapiens apud temetipſum : time Deum, & recede a malo :

8 ſanitas quippe erit umbilico tuo, & irrigatio oſſium tuorum.

9 Honora Dominum de tua ſubſtantia,& de primitiis omnium frugum tuarum da ei :

10 & implebuntur horrea tua ſaturitate, & vino torcularia tua redundabunt.

11 Diſciplinam Domini, fili mi ne abjicias : nec deficias,cum ab eo corriperis :

12

---

dæ ſapientiæ, a divinis pollicitationibus ac mercede promiſſa : qualis illa eſt : honora patrem & matrem, ut longo vivas tempore. Deut. v. 16. quod & ad cætera præcepta protenditur ut bene ſit tibi, & longo vivas tempore. ibid. xxii. 7. & iterum : pondus habebis juſtum & verum, ut multo vivas tempore. ibid. xxv. 15. & alibi paſſim. *Et pacem* : alia merces. Non enim eſt pax impiis : & : impii ſicut mare fervens : inquieti ac velut turbinibus acti : & : væ impio. Iſ. iii. 11. xlviii. 22. lvii. 20. 21. quod etiam Salomon copioſius exequetur hic : 23.

5. *Ne innitaris prudentiæ tuæ*:quod eſt ℣.7. *Ne ſis ſapiens apud temetipſum.* Paulus : nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos. Rom. xii. 16. perdam enim ſapientiam ſapientium : 1. Cor. i. 19. ex Iſ. xxix. 14. unde Chriſtus factus eſt nobis ſapientia a Deo,& juſtizia,& redemptio:ut,quemadmodum ſcriptum eſt:qui gloriatur, in Domino glorietur. ibid. 30.

8. *Umbilico tuo.* Per umbilicum & oſſa, interiores quæque & firmiores partes deſignantur, quibus maxime valetudo continetur. *Et irrigatio oſſium tuorum* : pinguedo, medulla.

10. *Implebuntur horrea tua*: alia merces, rerum omnium copia : paſſim apud Moſen ac præſertim Levit. xxvi. 4. 10. altiore ſenſu : tamquam nihil habentes & omnia poſſidentes. 2. Cor. vi. 10. quem ſenſum habes poſtea ℣.14. 15. & ſeqq.

14

12 quem enim diligit Dominus, corripit: & quasi pater in filio complacet sibi.

13 Beatus homo, qui invenit sapientiam, & qui affluit prudentia:

14 melior est acquisitio ejus negotiatione argenti, & auri primi & purissimi, fructus ejus:

15 pretiosior est cunctis opibus: & omnia, quæ desiderantur, huic non valent comparari.

16 Longitudo dierum in dextera ejus, & in sinistra illius divitiæ, & gloria.

17 Viæ ejus viæ pulcræ, & omnes semitæ illius pacificæ.

18 Lignum vitæ est his, qui apprehenderint eam: & qui tenuerit eam, beatus.

19 Dominus sapientia fundavit terram, stabilivit cœlos prudentia.

20 Sapientia illius eruperunt abyssi, & nubes rore concrescunt.

21 Fili mi, ne effluant hæc ab oculis tuis: custodi legem atque consilium:

22 & erit vita animæ tuæ, & gratia faucibus tuis.

23 tunc ambulabis fiducialiter in via tua, & pes tuus non impinget:

24 si dormieris, non timebis: quiesces, & suavis erit somnus tuus.

25 ne paveas repentino ter-

---

14. *Melior est acquisitio*; heb. negotiatio, *ejus negotiatione argenti*; eodem ubique vocabulo: *& auri primi*; & præ auro *fructus ejus*; proventus, sapientiæ scilicet.

15. *Pretiosior cunctis opibus*; gemmis, margaritis. heb.

18. *Lignum vitæ*: longa vita, ut ℣. 2. 16. allusum ad illud lignum vitæ in Paradiso: Gen. II. 9. III. 22. ut & infra XIII. 12. XV. 4.

19. *Dominus sapientia fundavit terram*; alia commendatio sapientiæ ab operibus; quod copiosius explicat infra VIII. 22.

20. *Eruperunt abyssi*; fontes & flumina per terræ venas meant & emanant; *nubes rore concrescunt*; aer stillat roribus: heb. aquæ supremæ & infimæ æque deducuntur Dei sapientia.

21. *Custodi legem*; quod alii vertunt, essentiam: eodem apud hebræos sensu.

23. Aliud argumentum; vera securitas per sapientiam, de qua securitate; 24. 25. 26. & antea, 2. 17. Summa: securæ conscientiæ, secura omnia sub Deo custode.

25. *Ne paveas repentino terrore*: unde illud; Dominum non-

in

terrore, & irruentes tibi potentias impiorum.

26 Dominus enim erit in latere tuo, & cuſtodiet pedem tuum ne capiaris.

27 Noli prohibere benefacere eum qui poteſt : ſi vales, & ipſe benefac :

28 Ne dicas amico tuo: Vade, & revertere: cras dabo tibi : cum ſtatim poſſis dare.

29 Ne moliaris amico tuo malum, cum ille in te habeat fiduciam.

30 Ne contendas adverſus hominem fruſtra, cum ipſe tibi nihil mali fecerit.

31 Ne æmuleris hominem injuſtum, nec imiteris vias ejus :

32 quia abominatio Domini eſt omnis illuſor, & cum ſimplicibus ſermocinatio ejus.

33 Egeſtas a Domino in domo impii : habitacula autem juſtorum benedicentur.

34 Ipſe deludet illuſores, & manſuetis dabit gratiam.

35 Gloriam ſapientes poſſidebunt : ſtultorum exaltatio, ignominia.

---

invocaverunt ; illic trepidaverunt timore ubi non erat timor Pſal. xiii. 5. contra de piis : ſcuto circumdabit te veritas ejus non timebis a timore nocturno; Pſal. xc. 5.

28. *Cras dabo*: recte hic commemorant Antiochum illum, cui cognomen ὁ δώσων; : quod ſemper daturus, nunquam dans: vanis pollicitationibus ludificaret amicos.

30. *Ne contendas adverſus hominem fruſtra*: de rebus nihili : ſive immerito ; gratis. Si quis enim videtur contentioſus eſſe, nos talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſia Dei. 1. Cor. xi. 16.

32. *Quia abominatio Domini eſt omnis illuſor*: perverſus : παράνομος, lxx.

33. *Egeſtas a Domino in domo impii*: maledictio, κατάρα, lxx.

34. *Deludet illuſores*: quæ ipſa eſt ſententia memorata a Jacobo & Petro, juxta lxx. his verbis : Deus ſuperbis reſiſtit ; humilibus autem dat gratiam. Jac. iv. 6. 1. Pet. v. 5.

35. *Stultorum exaltatio, ignominia*. Stulti exaltant ignominiam, heb. lxx. inſipientia enim eorum, tamquam alto loco poſita, manifeſta erit omnibus. 2. Tim. iii. 9.

CAPUT IV.

Salomon ab ipſa pueritia ſapientiam doctus, ejus bona commendat: malorum inquietudo ac perverſitas: vir bonus cor cuſtodiat: prava arceat colloquia: agenda proſpiciat: 25. 26. 27.

1 AUDITE filii, diſciplinam patris, & attendite, ut ſciatis prudentiam.

2 Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis.

3 Nam & ego filius fui patris mei, tenellus, & unigenitus coram matre mea:

4 & docebat me, atque dicebat: ſuſcipiat verba mea cor tuum, cuſtodi præcepta mea, & vives.

5 Poſſide ſapientiam, poſſide prudentiam: ne obliviſcaris, neque declines a verbis oris mei.

6 Ne dimittas eam, & cuſtodiet te: dilige eam, & conſervabit te.

7 Principium ſapientiæ: poſſide ſapientiam: & in omni poſſeſſione tua acquire prudentiam:

8 arripe illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus:

9 dabit capiti tuo augmenta gratiarum, & corona inclita proteget te.

10 Audi, fili mi, & ſuſcipe verba mea, ut multiplicentur tibi anni vitæ.

11 Viam ſapientiæ monſtra-

3. *Filius fui patris mei*: ceteris majoribus licet antepoſitus, & ad ſpem regni eductus: *tenellus & unigenitus*: tam carus matri atque unigenitus: nam & matri Bethſabee filiæ Ammiel, præter Salomonem, dantur alii tres ex Davide filii. 1. Par. III.5. ſed Salamon dilectiſſimus: unde illud canticum, pro dilecto: in titulo pſal. xLIV. vide autem pietatem Salomonis hic & ubique paſſim ſtudioſiſſime commendantis matrem optimam, & una cum Davide a peccato ad ſumma provectam.

7. *Principium ſapientiæ: poſſide ſapientiam*: prima tibi ſit ſapientiæ cura.

ſtrabo tibi, ducam te per ſemitas æquitatis :

12 quas cum ingreſſus fueris, non arctabuntur greſſus tui, & currens non habebis offendiculum.

13 Tene diſciplinam, ne dimittas eam : cuſtodi illam, quia ipſa eſt vita tua.

14 Ne delecteris in ſemitis impiorum, nec tibi placeat malorum via.

15 Fuge ab ea, nec tranſeas per illam : declina, & deſere eam.

16 non enim dormiunt niſi malefecerint : & rapitur ſomnus ab eis, niſi ſupplantaverint.

17 comedunt panem impietatis, & vinum iniquitatis bibunt.

18 Juſtorum autem ſemita, quaſi lux ſplendens, procedit & creſcit uſque ad perfectam diem.

19 Via impiorum tenebroſa : neſciunt ubi corruant.

20 Fili mi, auſculta ſermones meos, & ad eloquia mea inclina aurem tuam.

21 ne recedant ab oculis tuis, cuſtodi ea in medio cordis tui :

22 vita enim ſunt invenientibus ea, & univerſæ carni ſanitas.

23 Omni cuſtodia ſerva cor tuum, quia ex ipſo vita procedit.

24 Remove à te os pravum, & detrahentia labia ſint procul à te.

25 Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos.

26

16. *Niſi ſupplantaverint* ; malefecerint, deceperint.

17. *Panem impietatis, vinum iniquitatis* : male partum, ſeu rapina, ſeu dolo.

18. *Juſtorum ſemita quaſi lux*: erumpet quaſi mane lumen tuum. Iſ. LVIII. 8. *procedit & creſcit uſque ad perfectam diem* ; quæ lux decrementa neſcit; a claritate in claritatem. 2. Cor. III. 18.

19. *Via impiorum tenebroſa*: plena offendiculis quæ non vident ; unde *neſciunt ubi corruant* ; juxta illud Davidicum; fiat via illorum tenebræ & lubricum ; Pſal. XXXIV. 6.

25. *Oculi tui recta videant*: primum enim explorare ac videre oportet quæ recta ſunt, ut fiat illud Pauli ; omnia probate, quod bonum eſt tenete ; 1. Theſſ. v. 21. *palpebræ tuæ*, oculi, *præcedant greſſus tuos*: quidquid agas, proſpice quem in finem

26 Dirige semitam pedibus tuis, & omnes viæ tuæ stabilientur.

27 Ne declines ad dexteram, neque ad sinistram: averte pedem tuum à malo, vias enim, quæ a dextris sunt, novit Dominus: perversæ verò sunt, quæ a sinistris sunt. Ipse autem rectos faciet cursus tuos, itinera autem tua in pace producet.

---

nem eventurum sit: præcipitis enim animi est ire, antequam videas, eoque ingredi unde pedem referre non possis. Recte Beda: iter justitiæ quod ingredi debeas, diligenter edisce: bonum opus quod acturus es, sedula cogitatione præveni. vide Eccl. 11. 14.

26. *Dirige semitam pedibus tuis*: quod est illud ex lxx. deductum, & a Patribus toties memoratum: rectos cursus fac pedibus tuis, & vias tuas dirige.

27. *Ne declines ad dexteram*: quod est ire recta, aberrare nusquam: proverbialis locutio; 1. Reg. VI. 12. 2. Reg. II. 19. unde illa sapiens Thecuitis; nec ad sinistram, nec ad dexteram est ex his quæ locutus es: recte conjectatus es, nec a vero aberrasti 2. Reg. XIV. 19. *vias quæ à dextris sunt novit Dominus*: id est probat: sicut scriptum est: novit Dominus viam justorum: Psal. 1. 6. & ad Moisen: novi te ex nomine, & invenisti gratiam coram me: Exod. XXXIII. 12. unde ad reprobos dicitur: non novi vos. Matt. VII. 23. ut Augustinus passim, & diserte ad hunc locum Epist. poster. ad Valentin. prefixa libro de grat. & lib. arbit. quo loco & istud recte: ita bonas esse vias quæ a dextris sunt, ut in dexteram tamen declinare non sit bonum. Declinat ad sinistram, qui mala opera facit: ad dexteram vero, qui bona ipsa opera, quæ ad vias dexteras pertinent, sibi vult assignare non Deo. Simili modo, ex Beda hic: declinat ad sinistram, qui desipit, ad dexteram vero, qui plus sapit quam oportet sapere. Declinat ad sinistram, qui vim præceptorum relaxat in malum: ad dexteram vero, qui alligat & imponit in humeros hominum onera importabilia, ut habetur Matt. XXIII. 4. Porro ab illis verbis: *vias quæ a dextris sunt, novit Dominus*: totum illud in hebræo deest, & a lxx. sumtum.

CAPUT V.

Custodienda mens & lingua, ne a voluptatibus abstrahamur: impudicæ mulieris artes, falsa dulcedo, instabilitas, fallacia: hinc pestis rei, famæ, valetudini: sera pœnitentia: casti conjugii laus.

1 FILI mi, attende ad sapientiam meam, & prudentiæ meæ inclina aurem tuam,

2 ut custodias cogitationes, & disciplinam labia tua conservent. Ne attendas fallaciæ mulieris.

3 favus enim distillans labia meretricis, & nitidus oleo guttur ejus.

4 novissima autem illius amara quasi absynthium, & acuta quasi gladius biceps.

5 Pedes ejus descendunt in mortem, & ad inferos gressus illius penetrant.

6 Per semitam vitæ non ambulant, vagi sunt gressus ejus, & investigabiles.

7 Nunc ergo, fili mi, audi me, & ne recedas à verbis oris mei.

8 Longe fac ab ea viam tuam, & ne appropinques foribus domus ejus.

9 Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli.

10 ne forte impleantur extranei viribus tuis, & labores tui sint in domo aliena,

11 & gemas in novissimis, quando consumseris carnes tuas & corpus tuum, & dicas:

12

2. *Ut custodias*: contineas ac regas *cogitationes*: non tantum opera vel verba. *Ne attendas fallaciæ mulieris*: deest heb. habent lxx.

3. *Et nitidius oleo guttur ejus.* lene præ oleo guttur. sic Psal. liv. 22. molliti sunt sermones ejus super oleum.

6 *Vagi sunt gressus ejus, & investigabiles*: non vestigabiles, indeprensi, ignoti. heb. tot se fallaciis technisque involvit.

9. *Ne des alienis honorem tuum*: ne sis eis ludibrio, spoliatus & egens: unde:

10. *Ne expleantur extranei viribus tuis*: ne opes tot laboribus partæ alienam in familiam transferantur: enectoque per li-

bi-

12 Cur deteſtatus ſum diſ-
ciplinam,& increpationibus
non acquievit cor meum ,
13 nec audivi vocem do-
centium me , & magiſtris
non inclinavi aurem meam?
14 Pene fui in omni ma-
lo , in medio Eccleſiæ , &
Synagogæ.
15 Bibe aquam de ciſter-
na tua,& fluenta putei tui:
16 Deriventur fontes tui
foras , & in plateis aquas
tuas divide.
17 Habeto eas ſolus, nec
ſint alieni participes tui.
18 Sit vena tua benedi-
cta , & lætare cum mulie-
re adoleſcentiæ tuæ :
19 cerva cariſſima , &
gratiſſimus hinnulus . ube-
ra ejus inebrient te in om-
ni tempore , in amore ejus
delectare jugiter .
20 Quare ſeduceris , fili
mi , ab aliena , & foveris
in ſinu alterius ?
21 Reſpicit Dominus
vias hominis , & omnes
greſſus ejus conſiderat.
22 Iniquitates ſuæ ca-
piunt impium , & funibus
peccatorum ſuorum con-
ſtringitur.
23 Ipſe morietur , quia
non habuit diſciplinam, &
in multitudine ſtultitiæ ſuę
decipietur.

---

bidines corpore fruſtra *gemas*. ℣. 11.

12. *Cur deteſtatus ſum diſciplinam* : ſera pœnitentia , ad quam etiam iſtud pertinet :

14. *Pene fui in omni malo* : propemodum omnia mala ſum expertus: *in medio Eccleſiæ & Synagogæ* : libidinibus æque ac miſeriis vulgo notus: bona , valetudo, fama pariter perierunt.

15. *Bibe aquam de ciſterna tua*:uxore legitima eſto contentus.

16. *Deriventur aquæ tuæ* : multiplicabuntur liberi tui & poſteritas tua latè patebit.

17. *Habeto eas ſolus*: aquas; liberos tuos;caſtum cuſtodi matrimonium , ut tuo quoque exemplo ſervet uxor pudicitiam nec liberi tui incerto patre nati habeantur .

18. *Sit vena tua* : fons tuus: *benedicta* : fœcunda: læto proventu felix : *cum muliere adoleſcentiæ tuæ* : quam duxiſti adoleſcens ; ut ſupra 11. 17.

19. *Cerva cariſſima* : amorum vocabula,quibus conjugem proſequeris . *in amore ejus delectare*: non in meretriciis amoribus : & tamen memineris id quoque eſſe vanum ; Ecc. 11. 1. & ſeqq. tibique , Chriſtiane , dictum : tempus breve eſt : reliquum eſt , ut & qui habent uxores , tamquam non habentes ſint : neque carni , ſed ſpiritui ſerviant,ſeque tranſire cogitent non manere. 1. Cor. VII. 29. 30. 31.

CAPUT VI.

De non temerè fidejubendo : ad formicam piger : apostatatæ sive vafri, turbulentique homines : septem Deo exosa : perpetua attentio ad legem : hinc tutela adversus mulieres illecebras.

1 FILI mi, si spopon-
deris pro amico
tuo, defixisti apud extra-
neum manum tuam.
2 illaqueatus es verbis
oris tui, & captus propriis
sermonibus.
3 Fac ergo quod dico,
fili mi, & temetipsum libe-
ra:quia incidisti in manum
proximi tui. Discurre, fe-
stina,suscita amicum tuum:
4 ne dederis somnum
oculis tuis, nec dormitent
palpebræ tuæ.
5 Eruere quasi damula
de manu, & quasi avis de
manu aucupis.
6 Vade ad formicam, o
piger, & considera vias

---

1. *Si spoponderis* : œconomicum de non fidejubendo, sæpe repetitum : XI. 15. XVII. 18. XX. 16. XXII. 26. XXVII. 13 non quod spondere vetet,qui & largiri præcipit III. 27. 28. & alibi sæpe ; sed interim hæc vitanda monet: primum ne falso pudore ac nimia facilitate te obliges ; alterum ut obligatus quamprimum exsolvi te cures, ne diligens licet paterfamilias aliena indiligentia atque incuria pereas. unde subdit :

3. *Discurre, festina, suscita amicum tuum*,pro quo spopondisti, ne velut ex soluto nexu securus reique suæ negligens, tibi persolvendum æs alienum relinquat. Spirituali sensu vetat ne quis facile curam animarum suscipiat : ne susceptam negligenter gerat : is enim verè pro aliis animã oppigneravit suam : quare quod superest strenue nec somnolenter rem agat, ut habetur ℣. 4. assiduisque adhortationibus amicos suscitet ℣. 3. adigatque ad exsolvendum debitum,Deoque & proximo præstandum quod lex imperat. Sic enim Pastor vigilans animam liberabit & ovium & suam. ℣. 1. *defixisti extraneo manum tuam.* Alludit ad cavendi formulam complosis utrinque manibus : quod & infra memoratur. XVII. 18. XXII. 26.

6. *Vade ad formicam, o piger.* Formica dicitur strenuus ejus,

ejus, & disce sapientiam:
7 quæ cum non habeat
ducem, nec præceptorem,
nec principem,
8 parat in æstate cibum
sibi, & congregat in messe
quod comedat.
9 Usquequo piger dor-
mies? quando consurges e
somno tuo?
10 Paululum dormies,
paululum dormitabis, pau-
lulum conseres manus, ut
dormias:
11 & veniet tibi quasi via-
tor, egestas, & pauperies
quasi vir armatus. Si verò
impiger fueris, veniet ut
fons messis tua, & egestas
longe fugiet a te.
12 Homo apostata, vir inu-
tilis, graditur ore perverso,

13

---

quisque, & providus operarius qui in præsenti vita, velut in æstate, fructus justitiæ quos in æternum recipiat, sibi recondat. Beda. *disce sapientiam*: non bestiolæ, sed Dei, in tenui licet animalculo ingentium virtutum specimen adumbrantis.

7. *Quæ cum non habeat ducem*: si tantillum animal principe carens & rationis expers, natura duce sibi providet in posterum: multo magis tu ad imaginem Dei conditus, ad videndam ejus gloriam vocatus, doctorum magisterio adjutus, ipsum conditorem habens ducem: debes in præsenti bonorum operum fructus congregare, quibus in æternum vivas. hic autem dies judicii hiemi comparatur, quia tunc nulla facultas pro vita laborandi: sed tantum quisque cogitur de horreo pristinæ actionis proferre quod recondidit. Beda.

9. *Usquequo piger dormies?* surge qui dormis (in vitiis peccatisque scilicet) & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Ephes. v. 14.

10. *Paululum*: ad breve tempus: *conseres*, complicabis *manus*: teque compones ad somnum; at egestas te dormire non sinet: unde sequitur:

11. *Veniet tibi quasi viator, egestas*: improvisa, inexpectata: *& pauperies quasi vir armatus*: acer, indomitus, nec nisi vi & industria domo expellendus: ne tantum viatorem ultro abiturum cogites. hic autem egestatis nomine, animæ suo vitio, virtute & gratia destitutæ, indigentia intelligatur. *Si vero impiger fueris, veniet ut fons* limpidus, inexhaustus, *messis tua, & egestas longe fugiet a te*: quæ desunt in heb. habent lxx.

12. *Homo apostata*: discedens

13 annuit oculis, terit pede, digito loquitur.

14 pravo corde machinatur malum, & omni tempore jurgia seminat.

15 huic extemplo veniet perditio sua, & subito conteretur, nec habebit ultra medicinam.

16 Sex sunt, quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima ejus:

17 oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem,

18 cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum,

19 proferentem mendacia testem fallacem, & eum, qui seminat inter fratres discordias.

20 Conserva, fili mi, præcepta patris tui, & ne dimittas legem matris tuæ.

21 Liga ea in corde tuo jugiter, & circumda gutturi tuo.

22 Cum ambulaveris, gradiantur tecum: cum dormieris, custodiant te, & evigilans loquere cum eis.

23

---

a Deo veraque simplicitate: homo Belial. heb. ἄφρων ϗ παράνομος; insipiens & legis contemtor. lxx. *Vir inutilis*: iniquus. heb. *ore perverso*: mendace, fallace.

13. *Annuit oculis*: verbis parcit, nutibus loquitur ut arcana tacendaqne retecturus: quales ardeliones illi turbulenti homines, fraudium ac nequitiarum artifices, qui negotiis quibusque se immiscent, ut rerum omnium quæ aguntur gnari; huic annuunt oculis, terunt alteri pedem: nil sinceri, nil candidi: unde rixæ & jurgia, ut in seq. habetur.

15. *Huic extemplo veniet perditio sua*: retectis nebulonis fraudibus, atque omnibus quos decepit in ejus perniciem æque conspirantibus.

21. *Liga ea in corde tuo jugiter*: allusum ad Deut. vi. 8. quasi diceret: illic juberis in manu ligare præcepta: at ego præcipio id quoque, ut in corde liges. vide vii. 3.

22. *Cum ambulaveris, gradiantur tecum*: meditaberis in eis sedens in domo tua, & ambulans in itinere: dormiens atque consurgens; Deut. vi. 7. *evigilans loquere cum eis*: quasi cum amicis: fidisque consiliariis: consilium enim meum justificationes tuæ: sive ut habet heb.

23 quia mandatum lucer-
na eſt, & lex lux, & via
vitæ increpatio diſciplinæ:
24 ut cuſtodiant te à mu-
liere mala, & a blanda lin-
gua extraneæ.
25 Non concupiſcat pul-
critudinem ejus cor tuum,
nec capiaris nutibus illius:
26 pretium enim ſcorti
vix eſt unius panis: mulier
autem viri pretioſam ani-
mam capit.
27 Numquid poteſt ho-
mo abſcondere ignem in ſi-
nu ſuo, ut veſtimenta illius
non ardeant?
28 aut ambulare ſuper
prunas, ut non comburan-
tur plantæ ejus?
29 ſic qui ingreditur ad mu-
lierem proximi ſui, non erit
mundus cum tetigerit eam.
30 Non grandis eſt cul-
pa, cum quis furatus fuerit:
furatur enim ut eſurientem
impleat animam:
31 deprehenſus quoque
red-

heb. quaſi viri amiciſſimi mei. Pſalm. CXVIII. 24.

23. *Via vitæ increpatio diſciplinæ*: ſive *increpatio* quæ eſt ex diſciplina, non ex odio aut invidia, aut denique ſuperbia animiqne levitate.

25. *Nutibus illius*: palpebris. heb. nutu oculorum, quibus vel maxime ſtultum amatorem ineſcant, quaſi plura largituræ quam verbis explicare audeant.

26. *Pretium enim ſcorti vix eſt unius panis*: quia propter mulierem meretricem uſque ad tortam panis. heb. ſupple devenitur. omnia exhaurit vilis meretricula. *Mulier autem viri pretioſam animam capit*: neque tantum bona corrumpit, ſed etiam ipſam animam: ℣. 32.

27. 28. *Numquid poteſt homo*: hæc cogitent qui ſe media in pericula conjiciunt, forteſque futuros ſe putant: recte autem Ambroſius: nemo adverſus ſeipſum diu fortis eſt. vide ſimilem ſententiam Eccli. XIII. 1.

29. *Non erit mundus cum tetigerit eam*: innoxius, impunis.

30. *Non grandis eſt culpa*: furtum: præ adulterio ſcilicet. at heb. non ſpernent furem: non probro afficient: non flagris cædent: ſed pecunia mulctabunt: adulterum vero nece.

31. *Reddet ſeptuplum*: fraſis heb. ſeptenarius numerus incertus pro certo eoque magno: nam in lege pro furto non ſeptuplum, ſed duplum indicitur: vel quadruplum, vel ad ſummum quintuplum. Exod. XXII. 1. 4. 7. 9. *Omnem ſubſtantiam domus ſuæ tradet*: quinetiam ſi

reddet ſeptuplum, & omnem ſubſtantiam domus ſuæ tradet.

32 Qui autem adulter eſt, propter cordis inopiam perdet animam ſuam:

33 turpitudinem & ignominiam congregat ſibi, & opprobrium ilius non delebitur.

34 quia zelus & furor viri non parcet in die vindictæ,

35 nec acquieſcet cujuſquam precibus, nec ſuſcipiet pro redemtione dona plurima.

reddere non poſſit rem ipſam cum augmento, ipſe venumdabitur Exod. XXII. 3.

32. *Adulter . . . . propter inopiam cordis*: propter ſtultitiam: *perdet animam ſuam*: morte damnabitur. Levit. XX. 10. & alibi ſæpe. perdet etiam animam in æternum peccato, cupiditatibus, pœnæ addictus.

CAPUT VII.

Iterum attentio ad legem, ſapientia, ſoror, amica: quæ a mulierum avertat illecebris: earum fallaciæ, fictus amor, procacitas: eſca libidinum, luxus, mollities, odoramenta: hinc vincula, laquei, ſagittæ, vulnus immedicabile: mors denique.

1 FILI mi, cuſtodi ſermones meos, & præcepta mea reconde tibi. Fili

2 ſerva mandata mea, & vives: & legem meam quaſi pupillam oculi tui:

3 liga eam in digitis tuis, ſcribe illam in tabulis cordis tui.

4 Dic ſapientiæ, ſoror mea es: & prudentiam voca amicam tuam,

5 ut cuſtodiat te a muliere extranea, & ab aliena, quæ verba ſua dulcia facit.

6 De feneſtra enim domus meæ per cancellos proſpexi:

7 & video parvulos, conſide-

3. *Liga eam*: ſupra VI. 21.

7. *Et video parvulos*: imperitos, adoleſcentulos capere & capi quærentes: ut ſupra cap. VI. 25. 26.

8. 9.

ſidero vecordem juvenem,

8 qui tranſit per plateam juxta angulum, & prope viam domus illius, graditur

9 in obſcuro, adveſperaſcente die, in noctis tenebris & caligine.

10 Et ecce occurrit illi mulier ornatu meretricio, præparata ad capiendas animas: garrula & vaga,

11 quietis impatiens, nec valens in domo conſiſtere pedibus ſuis,

12 nunc foris, nunc in plateis, nunc juxta angulos inſidians.

13 Apprehenſumque deoſculatur juvenem, & procaci vultu blanditur, dicens:

14 Victimas pro ſalute vovi, hodie reddidi vota mea.

---

8. 9. *Qui tranſit: juxta angulum, & prope viam domus illius*: meretricis: malæ rei ſibi conſcius non adit recta domum infamem impudicitiis, ſed tranſeuntis ſpecie, prope & circa angulum obambulat: tum nocte occulit flagitium. unde ſequitur: *in obſcuro: in noctis tenebris.*

10. *Et ecce occurrit illi*: cunctabundo & verecundo, *mulier præparata*: heb. cuſtodita corde, aſtuta, inſtructa dolis: *ad capieadas animas*: lxx. quæ facit juvenum avolare corda: deeſt in heb. ſed ſuppletum ad hujus loci mentem, ut patebit ℣. 22. 23. & ſeqq. *garrula*: quod alii tumultuoſam: Aquila otioſam vertit: Hioronymus ipſe clamoſam: infra IX. 13. huic ſimillimæ illæ à Paulo memoratæ adoleſcentiores viduæ, quæ primam fidem irritam fecerunt: ſimul autem otioſæ diſcunt circuire domos: nec ſolum otioſæ, ſed & verboſæ & curioſæ, loquentes quæ non oportet. 1. Tim. v. 11. 12. & ſeqq. *& vaga* declinans. heb. quod vagam & inquietam ſonat: lxx. volatica.

11. *Quietis impatiens*: deeſt heb. videtur autem eſſe expoſitio præcedentis vocis, *vaga*. & congruit ſequentibus: nec *valens in domo conſiſtere*: quod otioſa, quod curioſa, quod garrula, ut Paulus dicebat.

12. *Nunc foris*: in vico: heb. *nunc in plateis, nunc in angulo*: juxta omnem angulum: heb. in omni angiportu. Et hæc vagandi cauſa, quod ubique venetur animas, novoſque amatores conciliare ſtudeat.

13. *Et procaci vultu blanditur*: o firmata facie dicit. heb.

14. *Victimas pro ſalute vovi*:

15 idcirco egreſſa ſum in occurſum tuum, deſiderans te videre, & reperi.

16 Intexui funibus lectulum meum, ſtravi tapetibus pictis ex Ægypto.

17 aſperſi cubile meum myrrha, & aloe, & cinnamomo.

18 Veni, inebriemur uberibus, & fruamur cupitis amplexibus, donec illuceſcat dies.

19 non eſt enim vir in domo ſua, abiit via longiſſima.

20 ſacculum pecuniæ ſecum tulit: in die plenæ lunæ reverſurus eſt in domum ſuam.

21 Irretivit eum multis ſermonibus, & blanditiis labiorum protraxit illum.

22 Statim eam ſequitur quaſi

---

victimas pacificas, feſtas ac lætas, e quibus ſolis licebat ſacrum inſtituere epulum.

15. *Idcirco egreſſa ſum in occurſum tuum*: ut participem te lætitiæ & convivii facerem.

16. *Intexui funibus*: ſtragulis emollivi: teſſellatis ſtravi linteis, ſive periſtromatis: opere ægyptio longe optimo ac pretioſiſſimo.

17. *Aſperſi cubile myrrha*: vide autem non modo blanditias & amplexus, verum etiam ſuffimenta, odores, opipara convivia, exquiſitoſque & exoticos ornatus omnino ad amatoria pertinere. Quam fœda ſunt, ait Tertullianus, ſine quibus non potuit meretrix & proſtituta deſcribi!

18. *Inebriemur uberibus*: ſic fere antiqui interpretes: alia lectio, amoribus, quam nunc hebræus habet, leviſſimi apicis mutatione. *Inebriemur* autem ebrietate peſſima, ſicut ait Propheta: ebria non a vino. Iſ. li. 21. vino enim ebrii, poſtquam tantillum heſternam crapulam edormiverint, ſani ſunt: at ebrii amoribus ac voluptatibus, nec jam ſui compotes, nullo more modoque furunt.

19. *Non eſt vir in domo*: ad tutas diuturnaſque provocat libidines.

20. *Sacculum pecuniæ ſecum tulit*: grande viaticum: *in die plenæ lunæ*: alii in novilunio, ut Pſal. lxxx. ℣. 4. ſtato die vel condicto: ſolenniori forte, cujus religione ſolebant reduci domum, ne ſubitum atque inopinum reditum metuas.

21. *Irretivit eum*: 22. *Statim ſequitur*: 23. *Donec transfigat ſagitta*: vide autem qua verborum & comparationum non modo elegantia, ſed etiam vi ac pon-

quasi bos ductus ad victimam, & quasi agnus lasciviens, & ignorans, quòd ad vincula stultus trahatur,
23 donec transfigat sagitta jecur ejus: velut si avis festinet ad laqueum, & nescit quod de periculo animæ illius agitur.
24 Nunc ergo, fili mi, audi me, & attende verbis oris mei.
25 Ne abstrahatur in viis illius mens tua: neque decipiaris semitis ejus.
26 multos enim vulneratos dejecit, & fortissimi quiq; interfecti sunt ab ea.
27 Viæ inferi domus ejus, penetrantes in interiora mortis.

---

pondere, omnia voluptatum avocamenta congerat: en vincula, en mortes: ad hæc cæcitatem atque amentiam ultro irruentis in ictus & immedicabiliter vulnerati: quo quid tetrius?

25. *Multos enim . . . dejecit*: ad extremum deterret exemplis: *fortissimi quique*: sic Samson, sic David, sic alii innumerabiles: nec ipse Salomon sapientissimus mortalium, ac tam diligens monitor, declinavit ictus.

27. *Penetrantes in interiora mortis*: descendentes ad penetralia mortis: ne te speres facile ex hoc barathro emersurum. Penetralia autem mortis, servire cupiditatibus, & a peccato vinci, trahi, possideri, extincto mentis lumine & conscientiæ sensu: ut jugum excutere nec si velis possis: neque supersit aliud quam illud davidicum: de necessitatibus meis erue me. Psal. XXIV. 17. vide etiam infra VIII. 35. 36.

CAPUT VIII.

Sapientiæ invitantis clamor: auctoritas: divitiæ: opera: eadem ex Deo genita, eique assistens & cooperans.

1 NUMQUID non sapientia clamitat, & prudentia dat vocē suā?
2 In summis, excelsisque ver-

---

1. *Numquid non sapientia clamitat*: inculcat, pro more jam dicta. I. 20. 21.

2. *Supra viam: in mediis se-*

verticibus supra viam, in mediis semitis stans.

3 juxta portas civitatis, in ipsis foribus loquitur dicens:

4 O viri, ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum.

5 Intelligite parvuli astutiam, & insipientes animadvertite.

6 Audite, quoniam de rebus magnis locutura sum: & aperientur labia mea, ut recta prædicent.

7 Veritatem meditabitur guttur meum, & labia mea detestabuntur impium.

8 Justi sunt omnes sermones mei, non est in eis pravum quid, neque perversum.

9 recti sunt intelligentibus, & æqui invenientibus scientiam.

10 Accipite disciplinam meam, & non pecuniam: doctrinam magis, quam aurum eligite.

11 Melior est enim sapientia cunctis pretiosissimis: & omne desiderabile ei non potest comparari.

12 Ego sapientia habito in consilio, & eruditis intersum cogitationibus.

13

semitis: in viis, in inviis;

3. *Juxta portas civitatis*: ubique obvia & parabilis. Sic Christus vera sapientia, & in monte os suum aperuit: & in desertis non modo corpora, sed etiam animas pavit: & obvios quosque sanavit: terrasque & aquas benefaciendo pertransiit: & in portis Naim mortuum suscitavit: & ad maris litora e navicula docuit: & in domibus, in conviviis, in synagogis, in vicis, in urbe, in oppidis & in castellis, in templo & extra templum prædicavit, neque quidquam intentatum reliquit, quo se omnibus obvium facerer.

4. *O viri, ad vos clamito*: jam ipsa sapientia se commendat: primum à benevolentia, quod ultro invitet homines nec modo vocibus, sed etiam clamoribus: alterum a gravitate rerum, quod magna locutura sit: ℣. 5. tertium, quod recta, quod vera: ℣. 6. 7. quod irreprehensibilia. ℣. 8.

10. *Accipite disciplinam: & non pecuniam*: quartum ab utilitate, quod sapientiæ dona, opes omnes facile exsuperent: quod fuse exequitur. ℣. 11. 18. 19.

12. *Ego sapientia habito in consilio*: quintum, ab eorum cla-

13 Timor Domini odit malum: arrogantiam & superbiam,& viam pravam,& os bilingue deteſtor.

14 Meum eſt conſilium, & æquitas,mea eſt prudentia,mea eſt fortitudo.

15 Per me Reges regnant, & legum conditores juſta decernunt.

16 Per me Principes imperant, & potentes decernunt juſtitiam.

17 Ego diligentes me diligo: & qui mane vigilant ad me, invenient me.

18 Mecum ſunt divitiæ, & gloria, opes ſuperbæ, & juſtitia.

19 Melior eſt enim fructus meus auro, & lapide pretioſo, & genimina mea argento electo.

20 In viis juſtitiæ ambulo, in medio ſemitarum judicii,

21 ut ditem diligentes me, & theſauros eorum repleam.

---

claritudine quorum conſortio gaudet, ac primum ſapientum. *habito in conſilio*:non in temerariis vulgi concurſationibus, ſed in cœtibus ratione & conſilio conſtitutis.

13. *Arrogantiam & ſuperbiam*:ſextum,a ſanctitate quod vitia omnia arceat. *os bilingue*: fallax,varium, inſtabile:de quo ſæpe in his libris.

14. *Meum eſt conſilium*: pars altera ſanctitatis,quod virtutes omnes conciliet, & complectatur.

15.16. *Per me Reges regnant*: ſeptimum ab auctoritate atque utilitate publica: quod leges, quod judicia, quod imperia, quod regna conſtituat ac ſtabiliat: res optimas & bono publico natas.

17.*Ego diligentes me diligo*: iterum a benignitate ac benevolentia, quod cum tanta ſit, repellat a ſe neminem. *Qui mane vigilant*: en diligentiam interrumpentis ſomnos, & ad Deum inclamantis: ad te de luce vigilo. Pſal. lxii. 1. unde omnis populus manicabat (ſummo mane pergebat)ad Chriſtum in templo audire eum.Luc. xxi. 38. odit enim ſapientia torporem ac ſomnolentiam.

18. *Mecum ſunt divitiæ & gloria*: multi enim divites, ſed indecores, inglorii: non ita ſapientiæ alumni. *opes ſuperbæ*: *& juſtitia*: quæ plerumque inter ſe diſſident, partis quacumque divitiis, unde *opes ſuperbæ*: in heb. duraturæ, ſtabiles:quod juſtitia præſtat.

19. *Genimina mea*: proventus mei.

22 Dominus possedit me
in initio viarum suarum ,
antequam quidquam face-
ret a principio.
23 Ab æterno ordinata
sum , & ex antiquis ante-
quam terra fieret.
24 Nondum erant abyssi,
& ego jam concepta eram:
necdum fontes aquarum
eruperant :
25 necdum montes gra-
vi mole constiterant : ante
colles ego parturiebar :
26 adhuc terram non fe-
cerat , & flumina , & car-
di-

---

22. *Dominus possedit me*: ultimus ac præcipuus locus : ab ipsa origine sapientiæ. Jam enim ab effectis ejus ac fructibus ad ipsum fontem assurgit , quod est sapientia ipsa & verbum Dei in excelsis. Eccli. I. 5. qui locus etiam pertractatur : Sap. VII. VIII. *possedit me* : acquisivit, genuit. *Ab initio viarum* : vel ut habet heb. principium viæ suæ : per quam omnia ordiretur. quem locum Joannes respicit Apoc. III. 14. ubi verbum appellat principium creaturæ Dei : in quo creandi principium est. Sic possedi hominem per Deum. Genes. IV. I. lxx. ἔκτισε, creavit, condidit, sive ut alii reddunt, constituit , ordinavit : Athan. orat. 3. adv. Arian. & seqq. Euseb lib. III. de Eccles. Theol. melius cum eodem Eusebio ibidem , atque aliis vetustis auctoribus , reponendum esset secundum hebræum, atque ex ipsius Aquilæ literatissimi Interpretis versione ἐκτήσατο, possedit, genuit. *Antequam quidquam faceret a principio.* Sapientia enim genita & concepta est, partuque edita: ut etiam habes ℣. 24. 25. unde Joan. I. I. de verbo dicitur ; in principio erat : tum ℣. 4. omnia per ipsum facta sunt: ut hæc quidem facta sint in tempore: ipse vero sermo ab æterno genitus , atque adeo unigenitus. Joan. I. 14. 18.

23. *Ab æterno ordinata sum*: constituta sum; uncta sum: principatum habui. heb. fundata sum. lxx. Dominus fundavit me; ἐθεμελίωσε.

24. *Necdum fontes aquarum eruperant*: fontes , moles seu congeries aquarum. heb. sive abundantes aquis.

25. *Necdum montes gravi mole constiterant*. ante montes defixos, constitutos. heb. *gravi mole* , ex ℣. superiore translatum. *ante colles parturiebar.* ὠδυνήθην Aquila. γεννᾷ με, gignit me, lxx. chal. genita eram.

26. *Et flumina* : ita chald. χώρας καὶ ἀοικήτους , lxx. habitatam & desertam : quod alii vertunt terram & plateas. *&*

car-

dines orbis terræ.
27 Quando præparabat
cœlos, aderam: quando
certa lege, & gyro vallabat
abyssos:
28 quando æthera firma-
bat sursum, & librabat fon-
tes aquarum:
29 quando circumdabat
mari terminum suum, &
legem ponebat aquis, ne
transirent fines suos: quan-
do appendebat fundamen-
ta terræ.
30 Cum eo eram cuncta
componens: & delectabar
per singulos dies, ludens
coram eo omni tempore;
31 ludens in orbe terra-
rum: & deliciæ meæ esse
cum filiis hominum.
32 Nunc ergo filii, audi-
te me: Beati, qui custo-
diunt vias meas.
33 Audite disciplinam,
& estote sapientes, & noli-
te abjicere eam.
34 Beatus homo qui au-
dit me, & qui vigilat ad
fores meas quotidie, &
ob-

---

cardines: queis terra ipsa constat, nec ut pulvis dispergitur. unde hebræus ad verbum: caput pulverum orbis.

27. *Quando certa lege, & gyro vallabat abyssos*: quando mare circumducebat in spheræ formam: quasi circino desuper ducto. id enim heb. sonat.

28. *Quando æthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum*: nubes in excelso suspensas. ita lxx. & chal. nempè aquas illas quæ supra firmamentum, id est, supra cœlum, feruntur. jam pergit ad alias aquas, marinas scilicet, ab illis sublimioribus medio aere intersectas.

29. *Quando circumdabat mari*: *quando appendebat fundamenta terræ*: statuebat: collocabat: quasi utrimque librabat, ut firma consisterent.

30. *Cum eo eram*: apud eum: hoc erat in principio apud Deum: Joan. I. 2. *cuncta componens*: quod alii vertunt, alens, nutriens: sive fovens, regens instar pædagogi: lxx. aptans: *delectabar*: videbat enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona: Gen. I. 3. *per singulos dies*, neque enim tantum summa ipsa operis delectatus: sed per singulos dies videbat quod fecerat, quod esset bonum. Gen. I. 4. 10. &c.

31. *Ludens in orbe terrarum*. facilitatem, varietatem, jucunditatem designat operis. *Et deliciæ meæ esse cum filiis hominum*. sic Baruch. III. 38. post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.

35.

observat ad postes ostii mei.

35 Qui me invenerit, inveniet vitam, & hauriet salutem a Domino :

36 qui autem in me peccaverit, lædet animam suam. Omnes, qui me oderunt, diligunt mortem.

35. *Qui me invenerit: & hauriet salutem a Domino*: pro quo lxx. habent celebratissimū illud: & paratur voluntas a Domino.

CAPUT IX.

Sapientiæ domus: convivium: documenta: adversus meretricios amores.

1 SAPIENTIA ædificavit sibi domum, excidit columnas septem.

2 Immolavit victimas suas, miscuit vinum, & proposuit mensam suam.

3 Misit ancillas suas ut vocarent ad arcem, & ad mœnia civitatis :

4 Si quis est parvulus, veniat ad me. Et insipientibus locuta est :

5 Venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis.

6 Relinquite infantiam, &

1. *Sapientia ædificavit sibi domum.* videtur, sanctam ac vere magnificam sapientiæ invitantis domum, meretricis opponere sumtuosis ac luxuriosis ædibus: convivium convivio: victimas victimis. supra VII. 14. & seqq. *excidit columnas septem.* in illa meretricia domo odores, mollitiemque inveneris: nil firmi, nil solidi : at hic statim columnas septem: domus illa Ecclesia est, homo ipse est sapientiæ sedes.

2. *Miscuit vinum, & proposuit mensam suam* : in qua eloquia pro cibis apponuntur: ubi etiam Eucharistiæ adumbrat mysterium.

4. *Si quis est parvulus, veniat ad me* : sinite parvulos ad me venire : Matt. XIX. 14. ut ad veram sapientiam adolescant. & quisquis non receperit regnum Dei sicut parvulus, non intrabit in illud. Marc. X. 15.

6. *Relinquite infantiam*: ne parvuli sitis sensibus : 1. Cor. XIV. 20. *& vivite* : vera enim vita, sapientia.

& vivite, & ambulate per vias prudentiæ.

7 Qui erudit derisorem, ipse injuriam sibi facit: & qni arguit impium, sibi maculam generat.

8 Noli arguere derisorem, ne oderit te. Argue sapientem, & diliget te.

9 Da sapienti occasionē, & addetur ei sapientia. Doce justum, & festinabit accipere.

10 Principium sapientiæ, timor Domini: & scientia sanctorum, prudentia.

11 Per me enim multiplicabuntur dies tui, & addentur tibi anni vitæ.

12 Si sapiens fueris, tibimet ipsi eris: si autem illusor, solus portabis malum.

13 Mulier stulta, & clamosa, plenaque illecebris, & nihil omnino sciens.

14 sedit in foribus domus suæ super sellam in excelso urbis loco,

15 ut vocaret transeuntes per viam, & pergentes itinere suo.

16 Qui est parvulus, declinet ad me. Et vecordi lo-

---

7. *Qui erudit derisorem*: quia insipientes invitaverat, existimare poterant, omnes homines esse idoneos ad capessenda præcepta sapientiæ: quod contra est, cum derisores arceat. derisores autem vocat impios, quibus ipsa doctrina ludibrio est.

9. *Da sapienti occasionem*: deest heb. habent lxx *festinabit accipere*: addet doctrinam. heb.

10. *Scientia sanctorum, vera prudentia est*, quippe quæ verum ad scopum tendat: imprudentia stultorum errans: infra xvi. 8. nullo certo vitæ fine constituto.

13. *Mulier stulta & clamosa*: quod supra vertit garrulam: vii. 10. *plena illecebris*: insipiens. heb. Tertio & quarto mulierem blandientem opponit sapientiæ: adeo voluptas inimica virtuti est. Plerique e Patribus per amores meretricios intelligunt hæreticorum fallaces illecebras, furtiva colloquia & laqueos, quibus animæ capiuntur & pereunt.

14. *Sedit in foribus*: otiosa, inutilis. sic otium perducit ad libidinem.

15. *Ut vocaret transeuntes per viam, & pergentes itinere suo*: incautos & aliud agentes.

16. *Qui est parvulus*, juvenculus & ætatis flore ebrius, *veniat*

locuta eſt :

17 Aquæ furtivæ dulciores ſunt, & panis abſconditus ſuavior.

18 Et ignoravit quod ibi ſint gigantes, & in profundis inferni convivæ ejus.

niat ad me : Sapientia invocabat parvulos ut doceret : ſupra 4. hæc ut perdat, allicit.

17. *Aquæ furtivæ dulciores ſunt* : peccatum enim occaſione accepta per mandatum ſeduxit me : Rom. VII. 11. & quanto minus licet, tanto magis libet, Aug. ad ſimplic. 2.

18. *Et ignoravit quod ibi ſint gigantes*: ibi mortui: manes, ſive mors, ſepulcrum : ut ſupra II. 18. VII. 27. eandem vocem ſupra II. 13. vulg. mortem interpretatur. Hactenus ſermo adhortatorius.

CAPUT X.

Parabolæ Salomonis.

Piger, 4. 5. 26. *mendax* : *contumelioſus* : *malis omnia metuenda* : *nil ab ipſis*, 24. *verboſus*, 25. *parce & ſapienter loquens*, 10. 11. *& ſeqq.* 19. 20. 21. *ſcelus per riſum*, 23. *ſimplicitas*, *juſtitia*, *veritas*, *benevolentia*, 32.

1 FILIUS ſapiens lætificat patrem : filius vero ſtultus mœſtitia eſt matris ſuæ.

2 Nil proderunt theſauri impietatis : juſtitia vero liberabit a morte.

3 Non affliget Dominus

Parabolæ Salomonis : novus titulus, nova quoque ſcribendi ratio: ſermonibus adhortatoriis ac præparatoriis continuis qui anteceſſerunt, ſuccedunt breves variis de rebus abſolutæque ſententiæ : illic παραίνεσις, ſive commonitio & hortatio: hic γνῶμαι, ſive ſententiæ.

1. *Filius ſapiens lætificat patrem*:hic & in toto libro paſſim teneræ animæ, & ad rationum pondera ferenda imbecilles, ipſa erga parentes innata pietate deducuntur paulatim ad ſapientiam.

2. *Nil proderunt theſauri impietatis* : impietate parti.

3. *Et inſidias impiorum ſubvertet* : pravitatem : heb. ſubſtan-

fame animam justi, & in-
sidias impiorum subvertet.
4 Egestatem operata est
manus remissa : manus au-
tem fortium divitias parat.
Qui nititur mendaciis ,
hic pascit ventos:idem au-
tem ipse sequitur aves vo-
lantes.
5 Qui congregat in mes-
se , filius sapiens est : qui
autem stertit ætate , filius
confusionis.
6 Benedictio Domini su-
per caput justi : os autem
impiorum operit iniquitas.
7 Memoria justi cum
laudibus : & nomen impio-
rum putrescet .
8 Sapiens corde præcep-
ta suscipit: stultus cæditur
labiis .
9 Qui ambulat simplici-
ter , ambulat confidenter :
qui autem depravat vias
suas , manifestus erit .
10 Qui annuit oculo,da-
bit dolorem : & stultus la-
biis verberabitur .
11 Vena vitæ,os justi: &
os impiorum operit iniqui-
tatem .
12 Odium suscitat ri-
xas : & universa delicta
operit caritas.
13 In labiis sapientis in-
venitur sapientia ; & virga
in dorso ejus qui indiget
corde .

14

---

stantiam chal. vitam : lxx.

4. *Egestatem operata est manus remissa*: pigra: alii, dolosa. infra cap XII. ℣.27. *qui nititur mendaciis* : deest heb. lxx. aliud reponunt.

6. *Os impiorum operit iniquitas*: turpitudo & pœna. Beda legit iniquitatem:ut & Hier. vertit infra 11. operit autem, dum fictis verbis excusat.

7. *Stultus cæditur labiis*:dicteriis proscinditur:ut infra 10.

9. *Depravat vias suas*: dissimulator,versipellis. *manifestus erit* : quod maxime timet : ipsis fraudibus deprehensus.

10. *Qui annuit oculo* : deceptor de quo supra VI. 12. 13. *dabit dolorem* : & sibi , & aliis ibid. 14. 15.

12. *Odium suscitat rixas* : & tibi & aliis noxias:*universa delicta operit caritas*: aliorũ quidem condonando & excusando: nostra quoque , veniam ea benignitate facile impetrãdo :quo Petrus spectasse videtur.1.IV.8.

13. *Qui indiget corde*:intellectu, sapientia : audi , popule stulte, qui non habes cor. Jer. V. 21.

14

14 Sapientes abſcondunt ſcientiam: os autem ſtulti confuſioni proximum eſt.

15 Subſtantia divitis, urbs fortitudinis ejus: pavor pauperum egeſtas eorum.

16 Opus juſti ad vitam: fructus autem impii ad peccatum.

17 Via vitæ, cuſtodienti diſciplinam: qui autem increpationes relinquit, errat.

18 Abſcondunt odium labia mendacia: qui profert contumeliam, inſipiens eſt.

19 In multiloquio non deerit peccatum: qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt.

20 Argentum electum, lingua juſti: cor autem impiorum pro nihilo.

21 Labia juſti erudiunt plurimos: qui autem indocti ſunt, in cordis egeſtate morientur.

22 Benedictio Domini divites facit, nec ſociabitur eis afflictio.

23 Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus: ſapientia autem eſt viro prudentia.

24 Quod timet impius, veniet ſuper eum: deſiderium ſuum juſtis dabitur.

25 Quaſi tempeſtas tranſiens

---

14. *Sapientes abſcondunt ſcientiam*: quorum quippe gravitas ab omni jactantia abhorreat. *Os autem ſtulti confuſioni proximum eſt*: præ multiloquio.

15. *Subſtantia divitis, urbs fortitudinis*: inſtar munitæ arcis. aliæ poſtea ſententiæ divitum retundent ſuperbiam: vide interim infra 22.

17. *Cuſtodienti diſciplinam*: caſtigationem amanti. *qui increpationes relinquit, errat.* neminem enim habet, qui reducat errantem.

18. *Abſcondunt odium*: odium neque celandum per diſſimulātiam, neque per inſipientiam proferendum: ergo non habendum.

21. *In cordis egeſtate morientur*: vecordia, inſipientia, & ita paſſim.

23. *Quaſi per riſum*: ſtultus gaudet ſceleribus, improvidus ac finis neſcius: prudens autem, qui & providens, futura providet cogitatque illud: riſus dolore miſcebitur, & extrema gaudii dolor occupat. infra XIV. 13. vel per ſimulationem fingit ſe ludere cum ſævit: inf. XXVI. 18. 19.

25. *Quaſi tempeſtas tranſiens non*

fiens non erit impius : justus autem quasi fundamentum sempiternum.
26 Sicut acetum dentibus, & fumus oculis, sic piger his, qui miserunt eum.
27 Timor Domini apponet dies: & anni impiorum breviabuntur.
28 Expectatio justorum lætitia: spes autem impiorum peribit.
29 Fortitudo simplicis via Domini: & pavor his, qui operantur malum.
30 Justus in æternum non commovebitur: impii autem non habitabunt super terram.
31 Os justi parturiet sapientiam: lingua pravorum peribit.
32 Labia justi considerant placita: & os impiorum perversa.

non erit impius. ita persecutores: ita Reges iniqui ac violenti quique homines. ergo dum minantur, dum furunt, secede tantisper velut a pluvia: ipsa se tempestas impetu dissolvet suo, neque interim evertet justos, quos fides efficit *fundamentum sempiternum*.

26. *Sicut acetum dentibus*, quo obstupescunt: *& fumus oculis*, quo caligant: *ita piger* a viris quantumvis fortibus ac perspicacibus adhibitus ad negotia, eorum rectis virilibusque consiliis vim detrahit, offundit tenebras. fortis, mitte fortes, non desides: ne optima queq; negotia per legati socordiã pereant.

32. *Labia justi considerant placita*: placentia: cupit enim amare, laudare: *os impiorum perversa*: prava, noxia: cum nocendi & maledicendi studio teneatur.

CAPUT XI.

Æqua mensura : justitia divitiis melior : amicus infidus, sapiens magistratus, 14. verus decor, 32. beneficentia, rem auget, 24. & seqq. vigilantia in bono, justitiæ & sapientiæ fructus, 28. & seqq.

1 STATERA dolosa, abominatio est apud Dominum : & pondus æquum, voluntas ejus.

2 Ubi fuerit superbia, ibi erit & contumelia: ubi autem est humilitas, ibi & sapientia.

3 Simplicitas justorum diriget eos : & supplantatio perversorum vastabit illos.

4 Non proderunt divitiæ in die ultionis : justitia autem liberabit a morte.

5 Justitia simplicis diriget viam ejus: & in impietate sua corruet impius.

6 Justitia rectorum liberabit eos: & in insidiis suis capientur iniqui.

7 Mortuo homine impio, nulla erit ultra spes: & expectatio sollicitorum peribit.

8 Ju-

---

1. *Statera dolosa*: quod ad omnem injustitiæ speciem Beda transfert, eo quod omnis injustitia iniqua sive inæquali mensura constet. hinc varias recensent injustitiæ species, qualis est contumelia ℣. 2. pravitas. 3. divitiæ male partæ 4. fides prodita in amicos 9. 12. 13. causa autem omnis injustitiæ, civitas magistratibus rectisque consiliis destituta 14. hæc habet usque ad illum versum. quamquam & alia interserit. *voluntas ejus* : amor, placitum.

2. *Ubi humilitas* ... revelasti enim ea parvulis. Matt. XI. 25.

3. *Supplantatio*, seu nequitia, pravitas, heb. *perversorum vastabit illos.*

4. *Non proderunt divitiæ* : ad justitiam pertinet contemnere divitias, quarum fere gratia injusta molimur.

7. *Expectatio sollicitorum peribit*: roborum : heb. potentium, divitum, qui & ipsi semper solliciti: contra justus securus : ut supra III. 12. 24. 25. antiqua translatio ex Beda: justi

8 Justus de angustia liberatus est: & tradetur impius pro eo.

9 Simulator ore decipit amicum suum: justi autem liberabuntur scientia.

10 In bonis justorum exultabit civitas: & in perditione impiorum erit laudatio.

11 Benedictione justorũ exaltabitur civitas, & ore impiorum subvertetur.

12 Qui despicit amicum suum, indigens corde est: vir autem prudens tacebit.

13 Qui ambulat fraudulenter, revelat arcana: qui autem fidelis est animi, celat amici commissum.

14 Ubi non est gubernator, populus corruet: salus autem, ubi multa consilia.

15 Affligetur malo, qui fidem facit pro extraneo: qui autem cavet laqueos, securus erit.

16 Mulier gratiosa inveniet gloriam: & robusti habebunt divitias.

17 Benefacit animæ suæ vir misericors: qui autem crudelis est, etiam propinquos abjicit.

18 Impius facit opus instabile: seminanti autem ju-

---

sti non perit spes: gloria impiorum peribit.

8. *Tradetur impius pro eo*: vide XXI. 18.

9. *Justi autem liberabuntur scientia*: fraude non indigebunt, recto firmoque judicio fulti.

11. *Benedictione justorum exaltabitur civitas*: faustis precationibus *ore impiorum*: blasphemis vocibus *subvertetur*.

12. *Vir autem prudens tacebit*: amici vitia. ut ℣. seq.

15. *Qui autem cavet laqueos*: qui odit stipulantes: heb. hoc est fidejussiones, sponsiones: quâ de re VI. 1.

16. *Mulier gratiosa . . . . & robusti . . . .* quam certum est mulierem formæ gratia cõmendari, tam certum est strenuos atque industrios viros parare divitias. de forma infra 22.

17. *Qui autem crudelis est, propinquos abjicit*: ne illos quidem novit: at heb. perturbans carnem suam, crudelis; hoc est, sibi nocet qui crudelis est: quod priori parti congruit. vel ne sis immisericors in proximum: & carnem tuam ne despexeris. Is. LVIII. 7.

18. *Impius facit opus instabile*: ei similis qui ædificat super arenam: Matt. VII. 26. *semi-*

justitiam merces fidelis.

19 Clementia præparat vitam: & sectatio malorum mortem.

20 Abominabile Domino cor pravum: & voluntas ejus in iis, qui simpliciter ambulant.

21 Manus in manu non erit innocens malus: semen autem justorum salvabitur.

22 Circulus aureus in naribus suis, mulier pulcra & fatua.

23 Desiderium justorum omne bonum est: præstolatio impiorum furor.

24 Alii dividunt propria, & ditiores fiunt: alii rapiunt non sua, & semper in egestate sunt.

25 Anima, quæ benedicit, impinguabitur: & qui inebriat, ipse quoque inebriabitur.

26 Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis, benedictio autem super caput vendentium.

27 Bene consurgit diluculo

---

minanti autem justitiam merces fidelis: stabilis, certa.

19. *Clementia præparat vitam*: justitia. heb. lxx. *& sectatio malorum mortem*: sectator.

21. *Manus in manu*: etiam cessans, mala cogitat: numquam a pravis machinationibus otiatur. infra XVI. 5. alii: *jungens dextras decipit*: data etiam fide.

22. *Circulus aureus in naribus suis*: porci. forma insipientem tam dedecet, quam inaures suem. nota ornamenta ex fronte pendentia in nasum. Ezech. XVI. 12. & Hier. ibidem.

23. *Præstolatio impiorum furor*: Dei scilicet.

24. *Alii dividunt propria*: heb. est dispergens, & additur ei amplius: est parcens (rei) plus æquo, etiam ad egestatem: quod ultimum potest etiam verti: est subtrahens non recte: quod vulg. vertit: *est rapiens non sua*. recte lxx. Sunt qui propria seminantes, plura faciunt: sunt & qui congregantes minuuntur. ducta similitudine a seminatis granis. præclara sententia: qui enim dare scit in loco & tempore, ei res ex ipsa etiam liberalitate crescit: præsertim per eleemosynas, Deo benedicente: qui autem non ratione regitur, sed impetu; is simul raptor, largitor, suaque & aliena corrumpet. vide seq. & infra XIII. 7.

25. *Et qui inebriat*: irrigat, potat egenos: *inebriabitur*: rebus omnibus abundabit.

27. *Qui autem investigator ma-*

culo qui quærit bona : qui autem investigator malorum est, opprimetur ab eis.

28 Qui confidit in divitiis suis, corruet: justi autem quasi virens folium germinabunt.

29 Qui conturbat domum suam, possidebit ventos : & qui stultus est, serviet sapienti.

30 Fructus justi lignum vitæ : & qui suscipit animas, sapiens est.

31 Si justus in terra recipit, quanto magis impius & peccator ?

malorum est opprimetur ab eis. simplicius heb. quærenti malum, occurret ei.

29. *Qui conturbat domum suam*: decoctor seu rei suæ negligens. *& qui stultus est*: nempe ille decoctor.

30. *Fructus justi lignum vitæ*:vita vivet : alludit ad Gen. II. 9. *& qui suscipit animas* : egenos, hospites, *sapiens est*: providus qui aliis benefaciendo, ipse sibi consulit.

31. *Si justus in terra recipit*: si Abel, si Job, si Daniel, si Tobias, aliique justi tanta patiuntur : quid impii, quid Antiochus,quid cæteri pessimi homines? at lxx. si justus vix salvabitur; impius & peccator ubi parebunt ? refert Petrus. I. IV. 18.

CAPUT XII.

Utile corripi : prodest pietas : impiis celer interitus, 7. bona mulier : ex sermonibus quisque cognoscitur : pauper: operans : iners, 9. 11. 34. immitis : sibi placens : ira tegenda : temeraria promissa : 16. 17. testis verax : mendaces : amicus verus.

1 QUI diligit disciplinam,diligit scientiam:qui autem odit increpationes, insipiens est.

2 Qui bonus est, hauriet gratiam a Domino : qui au-

1. *Qui diligit disciplinam* : emendationem, correctionem. heb. & ita passim,

2. *Qui autem confidit in cogitationibus suis* : recte reddit hebræum: virum cogitationum

autem confidit in cogitationibus suis, impie agit.

3 Non roborabitur homo ex impietate: & radix justorum non commovebitur.

4 Mulier diligens, corona est viro suo: & putredo in ossibus ejus, quæ confusione res dignas gerit.

5 Cogitationes justorum judicia: & consilia impiorum fraudulenta:

6 Verba impiorum insidiantur sanguini: os justorum liberabit eos.

7 Verte impios, & non erunt: domus autem justorum permanebit.

8 Doctrina sua noscetur vir: qui autem vanus & excors est, patebit contemptui.

9 Melior est pauper & sufficiens sibi, quam gloriosus & indigens pane.

10 Novit justus jumentorum suorum animas: viscera autem impiorum crudelia.

11 Qui operatur terram suam, satiabitur panibus: qui autem sectatur otium, stultissimus est.

Qui suavis est in vini demorationibus, in suis munitionibus relinquit cõtumeliam.

12

---

num damnabit: Deus scilicet. quod tamen alii supplent, virum cogitationum, malarum scilicet.

4. *Mulier diligens*: fortis: virtute prædita. *quæ confusione res dignas gerit*: probrosas & indecoras.

5. *Cogitationes justorum judicia*. nil nisi æqua & justa cogitant.

7. *Verte impios*: fac vertantur vel leviter; ut averterint oculos: & *non erunt*: ictu oculi: momento, concident: sic David; vidi impium exaltatum: transivi, & ecce non erat. Ps. xxxvi. 35. lxx. quocumque se vertet impius, concidet.

9. *Melior est pauper & sufficiens sibi* servus sibi. heb. sibi ipsi serviens, sive consulens.

10. *Novit justus jumentorum suorum animas*: etiam pecora sua curat: quasi diceret; injustus autem, nec homines. unde subdit: *viscera impiorum crudelia*. audiant pastores & principes.

11. *Qui suavis est in vini demorationibus*: in assiduis compotationibus: *in munitionibus suis*: utcumque se muniat, patebit contumeliæ. deest heb.

ha-

12 Desiderium impii
munimentum est pessimo-
rum: radix autem justorum
proficiet.
13 Propter peccata la-
biorũ ruina proximat ma-
lo: effugiet autem justus
de angustia.
14 De fructu oris sui u-
nusquisque replebitur bo-
nis, & juxta opera manuũ
suarum retribuetur ei.
15 Via stulti recta in ocu-
lis ejus: qui autem sapiens
est, audit consilia.
16 Fatuus statim indicat
iram suam: qui autem dissi-
mulat injuriam, callidus
est.
17 Qui quod novit lo-
quitur, index justitiæ est:
qui autem mentitur, testis
est fraudulentus.
18 Est qui promittit, &
quasi gladio pungitur con-
scientiæ: lingua autem sa-
pientium sanitas est.
19 Labium veritatis fir-
mum erit in perpetuum:
qui autem testis est repen-
tinus, concinnat linguam
mendacii.

20

---

habent lxx.

12. *Desiderium impii, munimentum est pessimorum.* votum impii est pro egere malos. *radix justorum proficiet*: ultro, non malis artibus. heb. dabit: supple fructum, quod idem est.

13. *Propter peccata labiorum*: verbis pravis malus capitur; at justus his se expedit: innocentia sua tutus.

16. *Fatuus statim judicat*: insipientis est non posse vel premere iram, ac verbis parcere. *qui dissimulat injuriam, callidus est*: cautus est; invenit damni sarciendi locum.

17. *Qui quod novit loquitur*. estem veracem a falso secernit; quod explicat infra 19. & clarius xiv. 5.

18. *Est qui promittit, & quasi gladio pungitur conscientia*: dum promissorum immemor a conscientia reprehenditur: vel, est qui levitate animi indecora & incongrua pollicetur; ac postea pœnitentia ductus dicta revocare vellet, ut Herodes in illa psaltria, Matt. xiv. at heb. est qui effutit quasi punctiones gladii: est cujus verba sunt instar gladii, detractor scilicet: at justi verba mitia, sanant vulnera, nedum inferant.

19. *Labium veritatis firmum . . .* testis verax sibi constat: *qui testis est repentinus*: improvidus, improvisus, nec rei gnarus. at heb. ad momentum lingua mendacii: statim insci-

20 Dolus in corde cogitantium mala : qui autem pacis ineunt consilia, sequitur eos gaudium.

21 Non contristabit justum quidquid ei acciderit: impii autem replebuntur malo.

22 Abominatio est Domino labia mendacia : qui autem fideliter agunt, placent ei.

23 Homo versutus celat scientiam : & cor insipientium provocat stultitiam.

24 Manus fortium dominabitur: quæ autem remissa est, tributis serviet.

25 Mœror in corde viri humiliabit illum, & sermone bono lætificabitur.

26 Qui negligit damnum propter amicum, justus est: iter autem impiorum decipiet eos:

27 Non inveniet fraudulentus lucrum: & substantia hominis erit auri pretium.

28 In semita justitiæ, vita: iter autem devium ducit ad mortem.

---

tiam aut nequitiam prodit.

20. *Dolus*, res tristis, *in corde cogitantium mala* : pacis consiliarios *sequitur gaudium*, ex animi sinceritate & conscientiæ integritate proveniens.

21. *Non contristabit* : non accidet justo quidquam adversum, (aut iniquum) heb.

23. *Homo versutus*: prudens, callidus, *celat scientiam*: non omnia quæ novit, statim exprimit: *& cor insipientium provocat stultitiam* : clamat, prædicat, id est, suam prodit stultitiam. sensus vulg. insipiens stulte ipse loquendo stultos sermones elicit.

24. *Manus fortium*: sollicitorum, vigilantium. heb. supra x. 4. *manus remissa*: alii, dolosa, fraudulenta, ut infra ℣. 27.

25. *Mœror in corde viri*: mœstum erige dictis bonis.

26. *Qui negligit damnum* : alii, abundat proximo suo justus : in eum est liberalis: alii, præ proximo suo: justi viri domus, cæteris locupletior.

27. *Non inveniet fraudulentus lucrum*. vel ignavus, supra ℣. 24. *& substantia hominis erit auri pretium*. quemque suę sustentant opes quidam ex hebræo vertunt, *substantia hominis pretiosa seduli*. hoc est, substantia seduli diligentisque pretiosa est : vel nihil diligentia pretiosius.

28. *Iter devium* : sive ut ex heb. verti potest : non iter, *ducit ad mortem*. alii totum, ut ex heb. sic vertunt : in semita justitiæ, vita: & via semitæ ejus, non mors: eadem sententia bis repetita.

CAPUT XIII.

Bona educatio : tacere optimum : loquax : piger, 4. mendax : inter superbos jurgia : divitiæ festinatæ : ex amicis quisque dignoscitur, 20. educatio, 24. justi domus stabilis : vir bonus, suo contentus.

1 Filius sapiens, doctrina patris, qui autem illusor est, non audit, cum arguitur.

2 De fructu oris sui homo satiabitur bonis : anima autem prævaricatorum iniqua.

3 Qui custodit os suum, custodit animam suam: qui autem inconsideratus est ad loquendum, sentiet mala.

4 Vult & non vult piger: anima autem operantium impinguabitur.

5 Verbum mendax justus detestabitur: impius autem confundit & confundetur.

6 Justitia custodit innocentis viam : impietas autem peccatorem supplantat.

7 Est quasi dives, cum nihil habeat : & est quasi pau-

---

1. *Filius sapiens, doctrina patris* : paternæ doctrinæ argumentum & fructus.

2. *De fructu oris*:ex hebræo sic vertas : de fructu oris [verbis sanis) vir (bonus) comedet (colliget) bona : anima prævaricatorum (insipientium) injuriam(damna)supple comedit, colligit.

3. *Qui autem inconsideratus est ad loquendum*:heb. aperiens labia : ac recte suppletum, temere, inconsiderate.

4. *Vult & non vult piger*: infra XXI. 25. 26. *desideria occidunt pigrum* : nihil vere vult : multa optat : vana spe se oblectat : nil agit. sic qui converti differt : de quo Eccli. v. 8.

5. *Impius autem*, qui non a mendacio abhorret. *confundit & confundetur* : pudefacit & pudefit;probro suis sibique : & fœtere faciet (se) & pudore afficiet (alios) eodem sensu. heb.

7. *Est quasi dives, cum nihil habeat*;parvo contentus & pro rei suæ tenuitate liberalis : *& est quasi pauper, cum in multis divitiis sit* : prodigus, dissipator,

pauper, cum in multis divitiis sit.

8 Redemtio animæ viri, divitiæ suæ: qui autem pauper est, increpationem non sustinet.

9 Lux justorum lætificat: lucerna autem impiorum extinguetur.

10 Inter superbos semper jurgia sunt: qui autem agunt omnia cum consilio, reguntur sapientia.

11 Substantia festinata minuetur: quæ autem paulatim colligitur manu, multiplicabitur.

12 Spes, quæ differtur, affligit animam: lignum vitæ desiderium veniens.

13 Qui detrahit alicui rei ipse se in futurum obligat: qui autem timet præceptum, in pace versabitur.

Animæ dolosæ errant in peccatis: justi autem misericordes sunt, & miserantur.

14

tor, sui alienique largitor. spirituali sensu: dives ille, Luc. XVI. 19. vere pauper, qui bona jam recepit sua: at egens ille Lazarus, vere dives, quem Dei regnum manebat. alii sic intelligunt: est pauper divitiarum ostentator: est & dives modestus rei amplitudinem celans, ne invidiæ aut prædæ sit.

8. *Redemtio animæ viri, divitiæ*: dives a pravis machinationibus se expedit: pauper accusatus opprimitur: vel *increpationem*, verba asperiora *non sustinet*: quemadmodum apud Comicum:

Propter suam inopiam, semper se credunt negligi.

nec piget Salomonem, pro veteris Testamenti ratione, commendare divitias ad acuendam industriam. ceterum ex divitiis vera redemtio, cum peccata eleemosynis redimunt, Dan. IV. 24.

9. *Lux justorum*: felicitas: res prosperæ: *lætificat*: omnibus grata est.

11. *Substantia festinata*: ex vanitate: (quasi ex nihilo, sive eo malo, heb. *minuetur*: facile dilabetur.

13. *Qui detrahit rei*: verbum habet heb. quod sæpe pro re sumitur: lxx. sic vertunt, qui rem (qui negotium) contemserit, contemnetur ab ea: negotia non procedent ei, qui negligenter facit. ex hebræo sic vertas: qui contemnit verbum (nempe Dei) detrimentum patietur: quod postremæ parti sententiæ magis congruit. *animæ dolosæ errant in peccatis*: deest heb. & lxx. habent aliud.

14.

14 Lex sapientis fons vitæ, ut declinet a ruina mortis.

15 Doctrina bona dabit gratiam: in itinere contemtorum vorago.

16 Astutus omnia agit cum consilio: qui autem fatuus est, aperit stultitiam.

17 Nuntius impii cadet in malum: legatus autem fidelis, sanitas.

18 Egestas, & ignominia ei, qui deserit disciplinam: qui autem acquiescit arguenti, glorificabitur.

19 Desiderium si compleatur, delectat animam: detestantur stulti eos, qui fugiunt mala.

20 Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit: amicus stultorum similis efficietur.

21 Peccatores persequitur malum: & justis retribuentur bona.

22 Bonus relinquit heredes filios, & nepotes: & custoditur justo substantia peccatoris.

23 Multi cibi in novalibus patrum: & aliis congregantur absque judicio.

24

---

14. *Lex* (doctrina heb.) *sapientis*, *fons vitæ*: *ut declinet a ruina* (a laqueo heb.) *mortis*.

15. *Dabit gratiam*: grata erit. *in itinere contemtorum*, *vorago*. via transgressorum dura: heb. aspera, difficilis.

17. *Nuntius impii*: nuntius impius. heb. lxx. sic vertunt: rex temerarius cadet in mala; legatus seu nuntius fidelis liberabit eum. legerunt sine aleph. *Melech*. quæ rex improvidus pessundat, ea restituet administer bonus.

20 *Qui cum sapientibus*: tota sententia in heb. sic: ambulans cum sapientibus, sapiens erit: pascenti stultos (convivanti cum eis) male erit. lxx. ambulans cum insipientibus agnoscetur: hoc est: cujusque ingenium proditur a convictorum ingenio.

22 *Bonus relinquit heredes filios*; sæpe in lege promissum. *custoditur justo*: tota sententia: boni, suis: mali alienis justisque colligunt.

23. *Multi cibi*: planum: avita hereditas fructuosa est: in heb. vox *rhashim* quam Hier. patrum, alii pauperum, alii principum vertunt, varieque interpretantur: principes enim colonis; pauperes industria & labore valere. nec minus obscura est pars posterior sententiæ:

quam

24 Qui parcit virgæ, odit filium suum: qui autem diligit illum, instanter erudit.

25 Justus comedit, & replet animam suam: venter autem impiorum insaturabilis.

quam sic ex heb. vertunt: & est qui consumitur ob non jus: est qui fame pereat, quod leges colendi agri, rusticanique operis rationem non intelligat.

25. *Justus comedit*: justus, & modico contentus est: malus nec superfluo ac nimio saturatur.

Caput XIV.

Sapiens mulier: vir bonus ab iniquo despicitur: labor assiduus, 4. stultus: sapiens: falsæ pietatis malus exitus: gaudium: luctus: stulta credulitas: agere considerate: verbosus: actuosus, 23. regum regnorumque robur, 28, 34. boni administri regum, 35.

1 SApiens mulier ædificat domum suam: insipiens exstructam quoque manibus destruet.

2 Ambulans recto itinere, & timens Deum, despicitur ab eo, qui infami graditur via.

3 In ore stulti virga superbiæ: labia autem sapientium custodiunt eos.

4 Ubi non sunt boves, præsepe vacuum est: ubi autem plurimæ segetes, ibi manifesta est fortitudo bovis.

5 Testis fidelis non mentitur: profert autem mendacium dolosus testis.

6 Quærit derisor sapientiam,

2. *Qui infami graditur via*: perversus via sua despicit eum. heb.

3. *In ore stulti virga superbiæ*: dicta factaque arrogantia.

4. *Ubi non sunt boves*: labore & industria copia paratur.

6. *Doctrina prudentium facilis*. neque enim inaccessa & inexplorata, sed regia incedunt via: nec sapientiam putant, nova & aliis ignota, sed sana prome-

tiam, & non invenit: doctrina prudentium facilis.

7 Vade contra virum stultum, & nescit labia prudentiæ.

8 Sapientia callidi, est intelligere viam suam, & imprudentia stultorum errans.

9 Stultus illudet peccatum, & inter justos morabitur gratia.

10 Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus non miscebitur extraneus.

11 Domus impiorum delebitur: tabernacula vero justorum germinabunt.

12 Est via, quæ videtur homini justa: novissima autem ejus deducunt ad mortem.

13 Risus dolore miscebitur, & extrema gaudii luctus occupat.

14 Viis suis replebitur stultus, & super eum erit vir bonus.

15

mere: neque altiora & subtiliora, sed recta sectantur; & quæ tractant, sublimia enucleant. ac velut in lac temperant.

7. *Vade contra*: *& nescit labia prudentiæ.* heb. nescies: quod utrumque verum est: si viro stulto occurrere satagas, facile deprehendes ejus insciтiam, ac simul prodes tuam. at chal. vade a conspectu viri stulti: nescit enim verba prudentiæ.

8. *Sapientia callidi est intelligere viam suam.* sic enim David moriens monuerat: ut intelligas universa quæ facis, & quocumque te verteris. 3. Reg. 11. 3. at stulti aguntur, non agunt: impetu rapiuntur: unde subdit: *& imprudentia stultorum, errans.* dolus: heb. quod est, fallax: eodem sensu. vide infra 15.

9. *Stultus illudet peccatum*: ludificando excusat, & palliat peccata, & aliena & sua: *inter justos... gratia*: benevolentia: heb. quod nec aliis imponant, nec sibi.

10. *Cor quod novit amaritudinem animæ suæ, in gaudio ejus*: & in gaudio heb. *non miscebitur extraneus*: alienus: sunt qui a dolore suo avocent animum, voluptatibusque se obtundant, ne suam *amaritudinem* sentiant: sunt qui alieno arbitrio gaudeant & doleant, rerum suarum ignari: at cuique oportet ex seipso sui dolores, sua gaudia constent.

12. *Est via quæ videtur*: sic falsa pietas, falsus & amarus zelus, falsa pœnitentia pravis illudit animis.

15.

15 Innocens credit omni verbo: aſtutus conſiderat greſſus ſuos.

Filio doloſo nihil erit boni: ſervo autem ſapienti proſperi erunt actus, & dirigetur via ejus.

16 Sapiens timet, & declinat a malo: ſtultus tranſilit, & confidit.

17 Impatiens operabitur ſtultitiam: & vir verſutus odioſus eſt.

18 Poſſidebunt parvuli ſtultitiam: & expectabunt aſtuti ſcientiam.

19 Jacebunt mali ante bonos: & impii ante portas juſtorum.

20 Etiam proximo ſuo pauper odioſus erit: amici vero divitum multi.

21 Qui deſpicit proximum ſuum, peccat: qui autem miſeretur pauperis, beatus erit.

Qui credit in Domino, miſericordiam diligit.

22 Errant qui operantur malum: miſericordia, & veritas præparant bona.

23 In omni opere erit abundantia: ubi autem verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas.

24 Corona ſapientium, divitię eorum: fatuitas ſtultorum, imprudentia.

25

15. *Innocens* (imperitus heb.) *credit omni verbo: aſtutus conſiderat* (ipſe) *greſſus ſuos*; nec ſe ad aliena quæque verba componit. *filio doloſo nihil erit boni*: deeſt heb. lxx.

17. *Impatiens*: facile excandeſcens, & in agendo præceps, heb. *operatur ſtultitiam: & vir verſutus, odioſus eſt.* vir cogitationum ſive machinationum odio erit. heb. tam in agendo præceps, quam in cogitando & deliberando nimius, odio habentur.

18. *Et expectabunt aſtuti ſcientiam.* coronabuntur ſcientia. heb. vincent.

20. *Etiam proximo pauper odioſus*: quo magis eum ſubleves: unde ſubdit:

21. *Qui deſpicit proximum*, pauperem licet, *peccat. qui credit in Domino*: deeſt heb.

22. *Errant* (nonne errant heb.) *qui operantur malum?* aſſeverandi formula: quaſi diceret manifeſte errant, aut ut alii: ecce errant.

23. *In omni opere*: actuoſi proficiunt: verboſi egent: quo nihil eſt verius.

24. *Fatuitas ſtultorum, imprudentia*: fatuitas heb. eodem ver-

25 Liberat animas testis fidelis: & profert mendacia versipellis.

26 In timore Domini fiducia fortitudinis, & filiis ejus erit spes.

27 Timor Domini, fons vitæ, ut declinent a ruina mortis.

28 In multitudine populi dignitas Regis: & in paucitate plebis ignominia principis.

29 Qui patiens est, multa gubernatur prudentia: qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam.

30 Vita carnium: sanitas cordis: putredo ossium, invidia.

31 Qui calumniatur egentem, exprobrat factori ejus: honorat autem eum, qui miseretur pauperis.

32 In malitia sua expelletur impius: sperat autem justus in morte sua.

33 In corde prudentis requiescit sapientia, & indoctos quosque erudiet.

34 Justitia elevat gentem: miseros autem facit populos peccatum.

35 Acceptus est Regi minister intelligens: iracundiam ejus inutilis sustinebit.

---

verbo repetito, quasi diceret: mera fatuitas.

30. *Vita carnium*: *sanitas cordis*: sive sanum cor: ab ira & livore purum: *putredo ossium*, *invidia*: marcescunt invidi, & mœrore tabescunt: vir bonus ipsa lætitia, & mente & corpore vegetus.

33. *Et indoctos quosque erudiet.* & in medio stultorum cognoscetur. heb. prævalente luce, & pervincente fama.

34 *Miseros autem facit populos peccatum* extenuat: lxx; at heb. ch. syr. misericordia in populos, peccatum: id est, sacrificium pro peccato: expiatio.

35. *Iracundiam ejus inutilis sustinebit*: qui confundit: heb. cujus administratio regiis consiliis dedecus aut invidiam conciliat.

CAPUT XV.

Verba mitia & sapientia : aspera & stulta, 1. 4. corripi bonum, 5. 10. 12. 32. domus justi stabilis : injusti, contra : impiorum victimæ : paupertas suo contenta, 15. & seqq. piger sive iners, 19.

1 RESPONSIO mollis frangit iram: sermo durus suscitat furorem.

2 Lingua sapientium ornat scientiam : os fatuorum ebullit stultitiam.

3 In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos.

4 Lingua placabilis, lignum vitæ: quæ autem immoderata est, conteret spiritum.

5 Stultus irridet disciplinam patris sui: qui autem custodit increpationes, astutior fiet.

In abundanti justitia virtus maxima est: cogitationes autem impiorum eradicabuntur.

6 Domus justi plurima fortitudo : & in fructibus impii conturbatio.

7 Labia sapientium disseminabunt scientiam: cor stultorum dissimile erit.

8 Victimæ impiorum abominabiles Domino : vota justorum placabilia.

9 Abominatio est Domino via impii : qui sequitur justitiam, diligitur ab eo.

10 Doctrina mala deserenti viam vitæ: qui increpationes odit, morietur.

11 Infernus, & perditio coram Domino : quanto magis corda filiorum hominum?

2. *Lingua sapientium.* vide 7.

3. *In omni loco* : junge cum 11.

5. *In abundanti justitia virtus maxima est.* deest heb. habent lxx.

7. *Disseminabunt scientiam*; nec tantum solide ; sed etiam ornate, ex ℣. 2. *cor stultorum dissimile erit.* non sic.heb.

11. *Infernus & perditio*: profunda terræ; loca abdita & invisa : mors ipsa.

minum?

12 Non amat pestilens eum, qui se corripit: nec ad sapientes graditur.

13 Cor gaudens exhilarat faciem: in mœrore animi dejicitur spiritus.

14 Cor sapientis quærit doctrinam: & os stultorum pascitur imperitia.

15 Omnes dies pauperis, mali: secura mens quasi juge convivium.

16 Melius est parum cum timore Domini, quam thesauri magni & insatiabiles.

17 Melius est vocari ad olera cum caritate: quam ad vitulum saginatum cum odio.

18 Vir iracundus provocat rixas: qui patiens est, mitigat suscitatas.

19 Iter pigrorum quasi sepes spinarum: via justorum absque offendiculo.

20 Filius sapiens lætificat patrem: & stultus homo despicit matrem suam.

21 Stultitia gaudium stulto: & vir prudens dirigit gressus suos.

22 Dissipantur cogitationes, ubi non est consilium: ubi vero sunt plures consiliarii, confirmantur.

23 Lętatur homo in sententia oris sui: & sermo opportunus est optimus.

24 Semita vitæ super eruditum, ut declinet de inferno novissimo.

25 Domum superborum demolietur Dominus: & firmos faciet terminos viduę.

26 Abominatio Domini co-

---

15. *Secura mens quasi juge convivium*: lęta paupertas, licet misera videatur. junge sequentes duos versus.

19. *Iter pigrorum quasi sepes spinarum*: pigro omnia plena obstaculis: plana omnia sedulo.

22. *Dissipantur cogitationes, ubi non est consilium*: secretum. heb. plures consulendi, sed clam: neque indiscriminatim, hoc est, omnes de omnibus: sed quisque in ea re quam calleat.

24. *Semita vitæ super eruditum*. eruditus sive intelligens sursum habet viam vitæ: *ut declinet de inferno novissimo*: infimo. heb. ad summa quæque erectus, devitat infima: sive etiam, mortem.

26. *Sermo purus*: castus, mundus: per se *pulcherrimus*, nec indiget eloquentiæ ornamentis, *firmabitur ab eo*. deest heb.

cogitationes malæ : & purus ſermo pulcherrimus firmabitur ab eo .

27 Conturbat domum ſuam , qui ſectatur avaritiam : qui autem odit munera , vivet .

Per miſericordiam & fidem purgantur peccata: per timorem autem Domini declinat omnis a malo .

28 Mens juſti meditatur obedientiam : os impiorum redundat malis .

29 Longe eſt Dominus ab impiis: & orationes juſtorum exaudiet .

30 Lux oculorum lætificat animam: fama bona impinguat oſſa .

31 Auris, quæ audit increpationes vitæ, in medio ſapientium commorabitur .

32 Qui abjicit diſciplinam, deſpicit animam ſuam: qui autem acquieſcit increpationibus, poſſeſſor eſt cordis .

33 Timor Domini, diſciplina ſapientiæ: & gloriam præcedit humilitas.

---

27 *Per miſericordiam & fidem* : deeſt heb. habent lxx. Cyprianus profert , de op. & eleem.

28. *Mens juſti meditatur obedientiam*: fidem lxx. ad reſpondendum heb. quod magis ſequentibus congruit , ut ſapientes nec temere reſpondentes a loquacibus ſecernantur.

30 *Lux oculorum*: ut lux oculis grata, ita fama animo .

CAPUT XVI.

Homo præparat: Deus regit, 1. 9. *agenda omnia sub oculis Dei: Deus omnia propter seipsum: arrogans: Deo propitio, omnia bene vertunt: res modica cum justitia: regum prudentia*, 10. *justitia*, 12. 13. *ira: clementia*: 14. 15. *Deus omnia in pondere*, 11, *egestas acuit industriam: patiens: fortis: nihil fortuitum*, 33.

1 HOMINIS est animam præparare: & Domini gubernare linguam.

2 Omnes viæ hominis patent oculis ejus: spirituum ponderator est Dominus.

3 Revela Domino opera tua, & dirigentur cogitationes tuæ.

4 Universa propter semetipsum operatus est Dominus: impium quoque ad diem malum.

5 Abominatio Domini est omnis arrogans: etiamsi manus ad manum fuerit, non est innocens.

Initium vitæ bonæ, facere justitiam: accepta est autem apud Deum magis, quam immolare hostias.

6 Misericordia & verita-te

1. *Hominis est*: sic inf. 9. *cor hominis disponit viam suam: sed Domini est dirigere gressus.* homines quidem diligenter sua & dicta & facta apud se componunt, sed cum adest loquendi aut agendi tempus, ipsi excidunt sibi: ac bene cogitata præter spem in pessimos sermones, aut inepta facta desinunt.

2. *Omnes viæ hominis patent oculis ejus*: mundæ oculis suis: heb. ipsius scilicet hominis: sua cuique sensa placent: at *spirituum ponderator est Dominus*: vide XXI. 2. Deus nos non arbitrio nostro, sed ex vero judicat: nec leviter: sed appensis omnibus: ut infra 11.

4. *Impium quoque ad diem malum*: sic enim ad Pharaonem: idcirco enim posui te, ut ostendam in te potentiam meam, & narrtur nomen meum in omni terra: Exod. IX. 16. Rom. IX. 17. occultissimo quidem, sed tamen justo judicio.

5. *Etiamsi manus ad manum fuerit*: cessans, nihil agens. supra XI. 21. *initium viæ bonæ*,

te redimitur iniquitas: & in timore Domini declinatur a malo.

7 Cum placuerint Domino viæ hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem.

8 Melius est parum cum justitia: quam multi fructus cum iniquitate.

9 Cor hominis disponit viam suam: sed Domini est dirigere gressus ejus.

10 Divinatio in labiis regis, in judicio non errabit os ejus.

11 Pondus & statera judicia Domini sunt: & opera ejus omnes lapides sacculi.

12 Abominabiles regi qui agunt impie: quoniam justitia firmatur solium.

13 Voluntas regum labia justa: qui recta loquitur, diligetur:

14 Indignatio regis, nuntii mortis: & vir sapiens placabit eam.

15 In hilaritate vultus regis, vita: & clementia ejus quasi

---

facere justitiam: deest heb. lxx. habent.

7. *Cum placuerint Domino*: sic quia placuerunt Deo vię Danielis & trium puerorum: *inimicos quoque* eorum, regesque qui eos in ignem, vel bestias miserunt, *convertit ad pacem*, atque amicitiam. Beda. sic Josepho, sic Jeremiæ, sic aliis contigit.

10 *Divinatio in labiis regis*: decretis parendum ut oraculis: quinetiam vaticinari & arcana cordium scrutari reges videntur: sic illa Thecuitis ad Davidem acutissime conjectantem: nec ad sinistram, nec ad dexteram est ex omnibus his, quæ locutus est dominus meus rex: tu autem, domine, mi rex, sapiens es, sicut habet sapientiam Angelus Dei. 2. Reg. XIV. 19. 20. sic ipse Salomon inter duas fœminas dijudicans, arcana pectoris elicuit, 3. Reg. III. *non errabit os ejus*: eo quod sit sagax, & rerum experimento doctus: tum quod cor ejus in manu Dei: infra XXI. 1. ne perfidi latere putent occultas molitiones, ac rempublicam pessumdent: aut temere principis judicata contemnant.

11. *Et opera ejus omnes lapides sacculi*: pondera justa: lxx. quod lapidibus in sacculo reconditis ponderare soliti essent, vide Sap. XI. 21.

15. *In hilaritate vultus regis*. in lumine vultus. heb. quæ locutio frequentissima: *vita*; gratia, favor. *Et clementia ejus quasi*

quasi imber serotinus.

16 Posside sapientiam, quia auro melior est: & acquire prudentiam, quia pretiosior est argento.

17 Semita justorum declinat mala: custos animę suę servat viam suam.

18 Contritionem præcedit superbia: & ante ruinam exaltatur spiritus.

19 Melius est humiliari cum mitibus, quam dividere spolia cum superbis.

20 Eruditus in verbo reperiet bona: & qui sperat in Domino, beatus est.

21 Qui sapiens est corde, appellabitur prudens, & qui dulcis eloquio, majora percipiet.

22 Fons vitę eruditio possidentis: doctrina stultorum, fatuitas.

23 Cor sapientis erudiet os ejus: & labiis ejus addet gratiam.

24 Favus mellis, composita verba: dulcedo animæ, sanitas ossium.

25 Est via quæ videtur homini recta: & novissima ejus ducunt ad mortem.

26 Anima laborantis laborat sibi, quia compulit eum os suum.

27 Vir impius fodit malum,

---

quasi imber serotinus: est enim imber temporaneus, seu veris; alendis seminibus: est & serotinus, æstivus, seu autumnalis, maturandæ messi vindemiæque aptissimus. Deut. XI 14. Jac. V. 7. qui & optatissimus æstivis caloribus temperandis.

20 *Eruditus in verbo*: per verbum.

21. *Qui sapiens est corde*: tum quisque est omnibus jucundissimus, cum ad animi prudentiam accedit sermonis gratia. Vide infra 23.

23. *Cor sapientis erudiet os ejus*: non temere loquitur, nec nisi re penitus intellecta. *Et labiis ejus addet gratiam*: doctrinam, disciplinam, heb.

24. *Favus mellis, composita*, mitia & moderata *verba*: eadem sunt *dulcedo* sive quies *animæ*, medela est & *sanitas ossium*, medullarumque atque intimarum partium: quippe queis & animus & corpus reficiatur.

25. *Est via*: idem supra XIV. 4.

26. *Anima laborantis* fame, *laborat sibi: quia compulit eum os suum*: alimenti penuria: sensus est: indigentia acui industriam & artes.

27. *Vir impius fodit malum*,

lum, & in labiis ejus ignis ardescit.

28 Homo perversus suscitat lites: & verbosus separat principes.

29 Vir iniquus lactat amicum suum: & ducit eum per viam non bonam.

30 Qui attonitis oculis cogitat prava, mordens labia sua perficit malum.

31 Corona dignitatis senectus, quæ in viis justitiæ reperietur.

32 Melior est patiens viro forti: & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.

33 Sortes mittuntur in sinum, sed a Domino temperantur.

---

sibi & aliis: *in labiis ejus ignis ardescit*: litibus, ira, jurgiis inflammat ac devastat omnia: sicut habes Jac. III. 6.

28. *Et verbosus separat principes*: susurro, de quo sæpe.

30. *Qui attonitis oculis* (supple est) *cogitat prava*: qui obfirmatis: fixis: heb. lxx. *mordens labia*: qui mordet labia *perficit malum*: indicium est hominis malum alteri machinantis, defixis oculis mordere labia.

31. *Corona dignitatis senectus*: diadema glorię canities: heb. quæ caput cingit & ornat.

33. *Sortes mittuntur*: sic in eligendo Saule, Matthia, & aliis: sensusque est, per divinam providentiam ambigua quæque & incerta in certos fines dirigi, neque quidquam fortuitum.

CAPUT XVII.

Frugale convivium: servus sapiens: Dominus despiciens pauperem & cadentem: ampla soboles: aliorum celare delicta: ea commemorans: fatuus instar ursæ sævientis, mala pro bonis: lites, 14. divitiæ inutiles: constans amicitia, 17. animi tranquillitas, 22. vultus sapientis & stulti, 24. tacere utile.

1 MELIOR est buccella sicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum jurgio.

2 Servus sapiens dominabitur filiis stultis, & inter fratres hæreditatem dividet.

3 Sicut igne probatur argentum, & aurum camino: ita corda probat Dominus.

4. Malus obedit linguæ iniquæ, & fallax obtemperat labiis mendacibus.

5 Qui despicit pauperem, exprobrat factori ejus: & qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus.

6 Corona senum, filii filiorum: & gloria filiorum, patres eorum.

7 Non decent stultum verba composita: nec principem labium mentiens.

8 Gemma gratissima, expectatio præstolantis: quocumque se vertit, prudenter intelligit.

9 Qui

1. *Plena victimis*: epulis, quod in sacrificiis pacificis splendide parare solerent.

4. *Malus obedit* (auscultat). *linguæ iniquæ*: *& fallax*: sua quæmque prava studia perdunt: malus a malo decipitur: fallax fallaciorem invenit.

7. *Non decent stultum verba composita*: labia dignitatis. heb. sive decor in verbis: eodem sensu.

8 *Gemma gratissima, expectatio præstolantis*: planum de spei dulcedine: at heb. lapillus pretiosus, munus in oculis domini sui: *quocumque se vertit*, largitor, *prudenter intelligit*. sensus est, munus gratiam conciliat danti, & res omnes prospere sapienterque disponit.

9 Qui celat delictum, quærit amicitias: qui altero sermone repetit, separat fœderatos.

10 Plus proficit correptio apud prudentem, quam centum plagæ apud stultum.

11 Semper jurgia quærit malus: angelus autem crudelis mittetur contra eum.

12 Expedit magis ursæ occurrere raptis fœtibus, quam fatuo confidenti in stultitia sua.

13 Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum de domo ejus.

14 Qui dimittit aquam, caput est jurgiorum: & antequam patiatur contumeliam, judicium deserit.

15 Qui justificat impium, & qui condemnat justum, abominabilis est uterque apud Deum.

16 Quid prodest stulto habere divitias, cum sapientiam emere non possit.

Qui altam facit domum suam, quærit ruinam: & qui evitat discere, incidet in mala.

17 Omni tempore diligit qui amicus est: & frater in angustiis comprobatur.

18 Stultus homo plaudet mani-

9. *Qui celat delictum*: alienum: *quærit amicitias*: sibi parit amicos: *qui altero sermone repetit*: qui revelat: qui commemorat: *separat fœderatos*: principem. heb. duces ab invicem quos, intelligunt lxx. amicos, domesticos: vulg. fœderatos.

10. *Plus proficit correptio*: verbis tantum: *apud prudentem*: *quam centum plagæ*: quam verbera addita verbis: *apud stultum*.

11. *Angelus autem crudelis*: vel malus nuntius, vel pœna divinitus immissa.

12. *Fatuo confidenti*: nec sanis consiliis auscultanti.

14. *Qui dimittit aquam*: supple, sicut *qui dimittit aquam*, ita *caput jurgiorum*: id est: sicut aqua semel dimissa non facile cohibetur, sic lites semel motæ. *antequam contumeliam patiatur*: antequam misceatur: heb. supp. lis: antequam lite sit implicitus. *judicium deserit*: desere. heb. quod est, principiis obsta.

16 *Qui altam facit domum suam*: deest heb. habent lxx. vide 19.

18. *Stultus homo plaudet manibus*: manum porrigit. heb. defigit.

manibus ; cum ſpopondeˊ
rit pro amico ſuo.
19 Qui meditatur diſcor-
dias, diligit rixas: & qui
exaltat oſtium, quærit rui-
nam.
20 Qui perverſi cordis
eſt, non inveniet bonum :
& qui vertit linguam, inˊ
cidet in malum.
21 Natus eſt ſtultus in
ignominiam ſuam: ſed nec
pater in fatuo lætabitur.
22 Animus gaudens æ-
tatem floridam facit: ſpiri-
tus triſtis exſiccat oſſa.
23 Munera de ſinu im-
pius accipit, ut pervertat
ſemitas judicii.
24 In facie prudentis lu-
cet ſapientia: oculi ſtulto-
rum in finibus terræ.
25 Ira patris, filius ſtul-
tus: & dolor matris quæ
genuit eum.
26 Non eſt bonum, damˊ
num inferre juſto: nec per-
cutere principem, qui re-
cta judicat.
27 Qui moderatur ſer-
mones ſuos, doctus & pruˊ
dens eſt: & pretioſi ſpiritus
vir eruditus.
28 Stultus quoque ſi ta-
cuerit, ſapiens reputabitur:
& ſi compreſſerit labia ſua,
intelligens.

---

figit. cavendi formula ; vide vi. 1.

19. *Qui meditatur*:heb. diligens iniquitatem, diligit jurgia: *qui exaltat oſtium*:domum:pars maxime conſpicua pro toto.

20. *Et qui vertit linguam* : fallax, ambiguis, doloſiſque ſermonibus : perverſus in lingua ſua. heb.

22. *Animus gaudens ætatem floridam facit* : medicina bona eſt : heb. alii, benefaciet corpori :

24. *Oculi ſtultorum in finibus terræ*: errantes : vagi: diſtorti.

CAPUT XVIII.

Causas dissolvendæ amicitiæ quærere : stultus nil nisi placentia audire vult : rixis se immiscet : sermonibus suis capitur : falsa simplicitas , 8. piger , 8. 9. pietas, propugnaculum , 10. exaltatione casus , 12. non audiens , 13. munera : sortiri , quam litigare melius : mutuum adjutorium , 19. sermonis vis : divitum ingenium : amicus fratre potior.

1 OCCASIONES quærit
qui vult recedere
ab amico : omni tempore
erit exprobrabilis .
2 Non recipit stultus ver-
ba prudentiæ : nisi ea dixe-
ris quæ versantur in corde
ejus .
3 Impius, cum in profun-
dum venerit peccatorum .
con-

---

1. *Occasiones quærit*: sic etiam lxx. obvio sensu: at heb ad desiderium quærit separatus; quod sic interpre antur: qui secundum vota sua vivit singularis , sive a communi hominum consortio sequestratus : in omni sapientia miscebit se : versabitur: alii : *in omni existentia*: quod tamen sapientiam eamque veram sonare jam vidimus: quod eodem recidit: sensusque est plurimum conferre ad veram solidamque sapientiam, a turba secedere: alii , pro in omni sapientia miscebit se, ex chal. vertunt : omnem sapientiam , sive omne consilium deridebit : quo sensu illa sequestratio malo animo suscepta videatur, ut quis ad libidinem vitam instituat : quæ varietates obscurissimum textum indicant, ac nisi suppleveris, inextricabilem: itaque vulg. post lxx. sic supplet : separatus, sive qui recedit , supple ab amico, quærit ad desiderium: ad libitum fingit, supple , recedendi occasiones : omni tempore (pro essentia) risui erit: seu probro : quam sententiam facile anteponimus.

2. *Nisi ea dixeris*: heb. eodem sensu : nisi cum manifestabitur cor ejus: id est, quidquid dixeris, pristinæ sententiæ hæret, neque quidquam audit nisi placentia .

3. *Impius cum in profundum*: ita lxx. rectissimo sensu. heb. veniente impio , venit etiam confusio ,

contemnit: sed sequitur eum ignominia & opprobrium.

4 Aqua profunda, verba ex ore viri: & torrens redundans, fons sapientiæ.

5 Accipere personam impii non est bonum, ut declines a veritate judicii.

6 Labia stulti miscent se rixis: & os ejus jurgia provocat.

7 Os stulti contritio ejus: & labia ipsius ruina animę ejus.

8 Verba bilinguis, quasi simplicia, & ipsa perveniunt usque ad interiora ventris.

Pigrum dejicit timor: animæ autem effœminatorum esurient.

9 Qui mollis & dissolutus est in opere suo, frater est sua opera dissipantis.

10 Turris fortissima, nomen Domini: ad ipsum currit justus, & exaltabitur.

11 Substantia divitis urbs roboris ejus, & quasi murus validus circundans eum.

12 Antequam conteratur, exaltatur cor hominis: & antequam glorificetur, humiliatur.

13 Qui prius respondet quam audiat, stultum se esse demonstrat, & confusione dignum.

14

---

fusio, & cum ignominia, sive ignominioso viro, opprobrium.

4. *Aqua profunda*: significat verba sapientium scrutanda, meditanda. vide xx. 5. *torrens redundans*: qui alte sapientiam imbiberit, huic sermones optimi, atque ad suadendum aptissimi, torrentis instar deflu nt.

5. *Ut declines a veritate judicii*: ut subvertas justum in judicio. heb.

7. *Ruina animæ ejus*: laqueus. heb. dictis suis capitur: unde etiam illud: ex ore tuo te judico, serve nequam. Luc. xix. 22.

8. *Verba bilinguis*, fallacis: alia & alia loquentis: detractoris: susurronis, ut vertit xxvi. 22. *quasi simplicia*: lenia heb. blandientia. *& ipsa perveniunt*: altissimum vulnus infigunt. *pigrum dejicit timor*: deest heb. habent lxx.

11. *Substantia divitis*: idem supra x. 15. *circumdans eum*: in opinione sua: heb. tumidus licet animo; tamen opinione magis quam re prævalet.

14.

14 Spiritus viri ſuſtentat imbecillitatem ſuam : ſpiritum vero ad iraſcendum facilem quis poterit ſuſtinere ?

15 Cor prudens poſſidebit ſcientiam , & auris ſapientium quærit doctrinam.

16 Donum hominis dilatat viam ejus , & ante principes ſpatium ei facit.

17 Juſtus , prior eſt accuſator ſui : venit amicus ejus , & inveſtigabit eum.

18 Contradictiones comprimit ſors , & inter potentes quoque dijudicat.

19 Frater, qui adjuvatur a fratre , quaſi civitas firma : & judicia quaſi vectes urbium.

20 De fructu oris viri replebitur venter ejus:& genimina labiorum ipſius ſaturabunt eum.

21 Mors & vita in manu linguæ : qui diligunt eam , comedent fructus ejus.

22 Qui invenit mulierem bonam , invenit bonum : & hauriet jucunditatem a Domino.

Qui expellit mulierem bonam , expellit bonum : qui

---

14. *Spiritus viri* (animus) *ſuſtentat imbecillitatem* (corporis) *ſpiritum ad iraſcendum facilem*: ſpiritum debilem heb. *quis ſuſtinebit*? corpori deficienti animus: animo infracto nihil ſubſidii eſt.

17. *Juſtus, prior eſt accuſator ſui*: ſic Job : vere ſcio quod ita ſit, & quod non juſtificetur homo compoſitus Deo: Job. IX. 2. ex heb. tamen ſic vertas: qui primus in cauſa ſua , juſtus eſt: id eſt, qui prior cauſam dicit , juſtior videtur. *Venit amicus ejus*: ſocius heb. adverſarius. lxx. & *inveſtigabit eum*: vitium cauſæ eruet.

19. *Frater qui adjuvatur*: ita etiam ſyr. & lxx. at heb. frater rebellans, præ forti civitate eſt: bellum inteſtinum extraneo pejus. Quare colenda juſtitia eſt , arcens injurias & perduellionis cauſas æquo jure prohibens : quo pars poſterior ſpectat.

21. *Qui diligunt eam* : linguam bonam : ſermones optimos.

22. *Qui invenit mulierem* (*bonam*) deeſt heb. recte ſuppletum : *qui expellit mulierem bonam* : deeſt heb. habent lxx.

qui autem tenet adulteram, stultus est & impius.

23 Cum obsecrationibus loquetur pauper: & dives effabitur rigide.

24 Vir amabilis ad societatem, magis amicus erit, quam frater.

CAPUT XIX.

Simplicitas in paupere: præceps, sive inconsideratus, 2. blasphemus, 3. divitiæ: testis falsus, 5. 9. 28. falsa amicitia: sui compos, 8. servi dominantes: vir patiens, 4. ira regis: ejusdem clementia: litigiosa mulier: uxor prudens, Dei donum: piger, 15. 24. eleemosyna: filius castigandus, sed moderate, 18. hominum varia consilia, 21. pœnæ utiles: parentes affligens: pœnæ improbis.

1 MELIOR est pauper, qui ambulat in simplicitate sua, quam dives torquens labia sua, & insipiens.

2 Ubi non est scientia animæ, non est bonum: & qui festinus est pedibus, offendet.

3 Stultitia hominis supplantat gressus ejus: & contra Deum fervet animo suo.

4 Divitiæ addunt amicos plurimos: a paupere autem & hi, quos habuit, separantur.

5 Testis falsus non erit impunitus: & qui mendacia loquitur, non effugiet.

6 Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis.

7 Fratres hominis pauperis oderunt eum: insuper & amici procul recesserunt ab eo.

Qui tantum verba secta-

---

1. *Quam dives torquens labia sua*: quam perversus labiis: heb.

3. *Fervet*: irascitur: culpas, que suas Deo imputat.

5. & 9. *Testis falsus*: idem, excepto ultimo vocabulo.

6. *Multi*: intellige: plures: turbam: vulgus ipsum.

8. *Qui*

ctatur, nihil habebit:
8 qui autem possessor est mentis, diligit animam suam, & custos prudentiæ inveniet bona.
9 Falsus testis non erit impunitus: & qui loquitur mendacia, peribit.
10 Non decent stultum deliciæ, nec servum dominari principibus.
11 Doctrina viri per patientiam noscitur: & gloria ejus est iniqua prætergredi.
12 Sicut fremitus leonis, ita & regis ira: & sicut ros super herbam, ita & hilaritas ejus.
13 Dolor patris, filius stultus: & tecta jugiter perstillantia, litigiosa mulier.
14 Domus & divitiæ dantur a parentibus: a Domino autem proprie uxor prudens.
15 Pigredo immittit soporem, & anima dissoluta esuriet.
16 Qui custodit mandatum, custodit animam suam: qui autem negligit viam suam, mortificabitur.
17 Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis: & vicissitudinem suam reddet ei.
18 Erudi filium tuum, ne desperes: ad interfectionem autem ejus ne ponas animam tuam.
19 Qui impatiens est, sustinebit damnum: & cum ra-

8. *Qui possessor est mentis*, bonæ scilicet: vel simpliciter, sui compos.
10. *Non decent stultum deliciæ*, non competit illi delectatio: quippe improvido & per mentis vitium inquieto.
11. *Doctrina viri per patientiam noscitur*: iram prolongat, seu patientem facit. heb. *& gloria ejus est iniqua prætergredi*, id est, injurias negligere.
13. *Tecta jugiter*: vide XXI. 8.
16. *Mortificabitur*: morte afficietur.
18. *Ne desperes*: quia adhuc spes est heb. *ad interfectionem*: alii ex heb. ad strepitum: ad clamorem ejus: *ne ponas animam tuam*: ne te falsa teneat misericordia LXX. erudi filium tuum, sic enim erit bonæ spei: ad contumeliam autem ne efferaris animo tuo: quo sensu Paulus: Patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant. Col. III. 21.
19. *Qui impatiens est*: iracun-

rapuerit , aliud apponet .
20 Audi conſilium , &
ſuſcipe diſciplinam , ut ſis
ſapiens in noviſſimis tuis .
21 Multę cogitationes in
corde viri : voluntas autem
Domini permanebit .
22 Homo indigens,miſe-
ricors eſt : & melior eſt pau-
per, quam vir mendax .
23 Timor Domini ad vi-
tam:& in plenitudine com-
morabitur, abſque viſitatio-
ne peſſima.
24 Abſcondit piger ma-
num ſuam ſub aſcella , nec
ad os ſuum applicat eam .
25 Peſtilente flagellato
ſtultus ſapientior erit:ſi au-
tem corripueris ſapientem ,
intelliget diſciplinam .
26 Qui affligit patrem,&
fugat matrem , ignominio-
ſus eſt & infelix .
27 Non ceſſes fili audire
doctrinam, nec ignores ſer-
mones ſcientiæ .
28 Teſtis iniquus deridet
judicium : & os impiorum
devorat iniquitatem .
29 Parata ſunt deriſoribus
judicia : & mallei percu-
tientes ſtultorum corpori-
bus .

---

cundus , præceps , *ſuſtinet pœnam* : *& cum rapuerit* : cum eripueris (ab incommodo ſcilicet) etiam addes ; heb. ſupple, alia incommoda : alias culpas : in pejus enim ruet.

21. *Multæ cogitationes* : varia & incerta conſilia.

22. *Homo indigens miſericors eſt* : inopiæ incommoda per experientiam doctus : quo reddidit illud hebraicum: deſiderium (indigentia) viri, miſericordia ejus : miſericordem eum & ad beneficentiam propenſum efficit.

23. *Timor Domini ... & in plenitudine commorabitur* : & ſatur habitabit , nec viſitabit eum malum. heb.

25. *Peſtilente flagellato*: deriſorem ſi caſtigaveris , imperitus (quoque) cautior fiet heb.

26. *Qui affligit patrem*: ſpoliat. heb.

27. *Non ceſſes fili*: ceſſa fili : & ignorabis: heb. quaſi comminando. idem ſenſus.

29. *Et mallei percutientes* : percuſſiones. heb. verbera.

CAPUT XX.

Ebrietas: ira regis metuenda: contentiosi homines: piger, 4. sapiens: Rex justus: clemens: sapiens, 8. 26. 28. nemo mundus: iniquæ mensuræ: vir attentus, 12. fidejussor: bona in speciem, 17. consilia, 18. revelans arcana: detractor, adulator æque fugiendi, 19. festinatæ divitiæ: ultio vetita, 22. Deo permittenda sors nostra, 24. juvenum ac senum robur: occulta vulnera.

1 LUXURIOSA res, vinum, & tumultuosa ebrietas: quicumque his delectatur, non erit sapiens.

2 Sicut rugitus leonis, ita & terror regis: qui provocat eum, peccat in animam suam.

3 Honor est homini qui separat se a contentionibus: omnes autem stulti miscentur contumeliis.

4 Propter frigus piger arare noluit: mendicabit ergo æstate, & non dabitur illi.

5 Sicut aqua profunda, sic consilium in corde viri: sed homo sapiens exhauriet illud.

6 Multi homines misericordes vocantur: virum autem fidelem, quis inveniet?

7 Justus, qui ambulat in simplicitate sua, beatos post se filios derelinquet.

8 Rex, qui sedet in solio judicii, dissipat omne malum

1. *Luxuriosa res, vinum*: effræne quid, sive immoderatum & incastigatum: quod est etiam luxuriosum. ad verbum: derisor, quod item est, improbus, intemperans; ideit vinum, tumultuans, sicera: phrasi hebraica: cognata hæc sunt.

5. *Homo sapiens exhauriet illud*: profundissima quæque penetrabit, nec se capi sinet.

6. *Multi homines*: multi multa jactant: commendat quisque liberalitatem suam; *virum autem fidelem*, neque inani virtutis titulo se jactantem *quis inveniet*?

12. 13.

lum intuitu suo.

9 Quis potest dicere: Mundum est cor meum, purus sum a peccato?

10 Pondus & pondus, mensura & mensura: utrumque abominabile est apud Deum.

11 Ex studiis suis intelligitur puer, si munda & recta sint opera ejus.

12 Aurem audientem, & oculum videntem, Dominus fecit utrumque.

13 Noli diligere somnum, ne te egestas opprimat: aperi oculos tuos, & saturare panibus.

14 Malum est, malum est, dicit omnis emtor: & cum recesserit, tunc gloriabitur.

15 Est aurum, & multitudo gemmarum: & vas pretiosum labia scientiæ.

16 Tolle vestimentum ejus qui fidejussor extitit alieni, & pro extraneis aufer pignus ab eo.

17 Suavis est homini panis mendacii: & postea implebitur os ejus calculo.

18 Cogitationes consiliis roborantur: & gubernaculis tractanda sunt bella.

19 Ei, qui revelat mysteria, & ambulat fraudulenter, & dilatat labia sua, ne commiscearis.

20 Qui maledicit patri suo, & matri, extinguetur lucerna ejus in mediis tenebris.

21 Hereditas, ad quam festinatur in principio, in novissimo benedictione carebit.

22 Ne dicas: Reddam malum: expecta Dominum, & liberabit te.

23

12.13. *Aurem audientem*: attentam aurem, attentos oculos: vid. Is. VI. 9. unde in seq. *aperi oculos tuos*: cave tibi, attentus esto & diligens.

17. *Panis mendacii*: bonus in speciem, sed non satis purgatus, mixtis quoque calculis & pulvere: sic multa bona in speciem nec nisi experiundo noscenda.

18. *Et gubernaculis tractanda sunt bella*: consiliis.

19. *Qui revelat mysteria*: heb. revelanti arcana, detractori & allicienti labiis sive blandienti, ne te comitem adjunxeris.

21. *Hereditas ad quam*: festinata dolis acquisitio: primum delectat, ad extremum destituit possident m.

23 Abominatio est apud Dominum pondus & pondus: statera dolosa non est bona.

24 A Domino diriguntur gressus viri: quis autem hominum intelligere potest viam suam?

25 Ruina est homini devorare sanctos, & post vota retractare.

26 Dissipat impios rex sapiens, & incurvat super eos fornicem.

27 Lucerna Domini spiraculum hominis, quæ investigat omnia secreta ventris.

28 Misericordia, & veritas custodiunt regem, & roboratur clementia thronus ejus.

29 Exultatio juvenum, fortitudo eorum: & dignitas senum, canities.

30 Livor vulneris absterget mala, & plagæ in secretioribus.

---

25. *Ruina est homini devorare sanctos*: sanctitatem. heb. sanctificata rapere: *& post vota retractare*: cavillari vota. heb. irrita facere variis interpretationibus: sive, ad inania vota recurrere; rapinis expiandis scilicet.

26. *Et incurvat super eos fornicem*: carcerem firmissimum in fornicis modum: rotam. heb. lxx. tribulam, qua confringantur: supplicii genus.

27 *Lucerna Domini spiraculum* (sive mens) *hominis*: mens divinitus accensa lux est, quæ pectoris arcana rimatur. Nemo novit ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui in ipso est. 1. Cor. 11. 11.

29. *Exultatio* sive gloriatio *juvenum, robur eorum*: cor eorum heb. viribus juvenes, senes ipsa canitie rerumque experientia gloriantur.

30. *Livor vulneris, absterget mala*: ejectio puris quo vulnus livescit, mali abstersio est: *& plagæ*: aliud est enim cum ulcus alte penetrat: sic vulnera animi confitendo sanantur: in alto delitescentia, exitiosiora sunt.

CA-

CAPUT XXI.

Cor regis: cordium appensor Deus: quid victimis sit melius: sapientia: piger, 5. 25. 26. rapinæ: mulier litigiosa, 8. 19. animadversionum utilitas: immitis in pauperem: munera: sapiens revocat ad sana consilia, 22. tacitus, 23. pertinax, 29. non est sapientia contra Dominum: a Deo salus, 30. 31.

1 SICUT divisiones aquarum, ita cor regis in manu Domini: quocumque voluerit, inclinabit illud.
2 Omnis via viri recta sibi videtur: appendit autem corda Dominus.
3 Facere misericordiam & judicium, magis placet Domino, quam victimæ.
4 Exaltatio oculorum est dilatatio cordis: lucerna impiorum peccatum.

5. Co-

---

1. *Sicut divisiones aquarum*: qua facilitate rivuli ad irrigandos hortos ab agricola a capite deducuntur, *ita cor regis*: neque minus cæterorum hominum corda quam regum, cum scriptnm sit de quocumque homine: scio Domine, quia non est hominis via ejus, nec viri est, ut ambulet & dirigat gressus suos: Jerem. x. 23. quod & Salomon ubique inculcat: sed cor regis memoratur, quod ex regum voluntate res humanæ pendeant; quodque rex ipse vel maxime in sua potestate esse videatur: quo magis necesse est in ipso velut capite rerum humanarum, Dei gubernationi ac potentiæ subjicere reliqua. *quocumque voluerit inclinabit illud*: neque eo secius corda ipsa, Deo id agente, ad bonum malumve se inclinant & inflectunt; cum scriptum sit: inclinare corda vestra ad Dominum: & bonas facite vias vestras & studia vestra. Jos. XXIV. 23. Jer. VII. 3.

2. *Omnis via viri recta sibi videtur*: recta in oculis ejus. heb.

4. *Exaltatio oculorum*: superbia, despicientia: *est*: deest heb. *dilatatio cordis*: vastę cogitationes, præfidentia: temeritas: unde lxx. θρασυκάρδιος: *lucerna* sive lux, gloria *impiorum*: pro quo jugum, habet chal. alii vertunt: aratio: id est opera,

5 Cogitationes robusti semper in abundantia: omnis autem piger semper in egestate est.

6 Qui congregat thesauros lingua mendacii, vanus & excors est, & impingetur ad laqueos mortis.

7 Rapinæ impiorum detrahent eos, quia noluerunt facere judicium.

8 Perversa via viri, aliena est: qui autem mundus est, rectum opus ejus.

9 Melius est sedere in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa, & in domo communi.

10 Anima impii desiderat malum, non miserebitur proximo suo.

11 Multato pestilente sapientior erit parvulus: & si sectetur sapientem, sumet scientiam.

12 Excogitat justus de domo impii, ut detrahat impios a malo.

13 Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur.

14 Munus absconditum extinguit iras: & donum in

---

curæ, studia impiorum: hæc omnia *peccatum* sunt: Deo exosa sunt, mala sunt, & peccato debitas pœnas accersunt.

5. *Cogitationes robusti* (strenui, seduli, diligentis: heb.) *semper in abundantia*: *omnis autem piger* (festinus: præceps: temerarius: heb.) *semper in egestate est*: diligentia copiam: temeritas penuriam parit.

7. *Detrahent eos*: dejicient, deturbabunt.

8. *Aliena est* a recta ratione, a lege Dei devia. Quidam intelligunt eodem sensu, quo dicebat Paulus: alienati a vita Dei: hospites testamentorum: Eph. II. 12. IV. 19.

9. *Melius est sedere in angulo domatis*: tecti: sub dio: *in domo communi*: sub tecto cum aliis: melius est pluviam irruentem pati, quam rixosæ mulieris contumelias, & hanc convitiorum grandinem; supra XIX. 13. infra 19.

11. *Multato pestilente*: impio, stulto: *parvulus*; imperitus, passim congruit cum XIX. 25. *& si sectetur sapientem*: & si corripias sapientem: heb.

12. *Excogitat justus de domo impii*: intelligit: heb. id est, docetur impii damno: *ut detrahat impios a malo*: heb. subvertens impios

in ſinu indignationem ma-
ximam.
15 Gaudium juſto eſt
facere judicium: & pavor
operantibus iniquitatem.
16 Vir, qui erraverit a
via doctrinæ, in cætu gi-
gantum commorabitur.
17 Qui diligit epulas, in
egeſtate erit: qui amat vi-
num & pinguia, non dita-
bitur.
18 Pro juſto datur im-
pius: & pro rectis iniquus.
19 Melius eſt habitare in
terra deſerta, quam cum
muliere rixoſa & iracunda.
20 Theſaurus deſiderabi-
lis, & oleum in habitacu-
lo juſti: & imprudens ho-
mo diſſipabit illud.
21 Qui ſequitur juſtitiam
& miſericordiam, inveniet
vitam, juſtitiam, & glo-
riam.
22 Civitatem fortium aſ-
cendit ſapiens, & deſtru-
xit robur fiduciæ ejus.
23 Qui cuſtodit os ſuum,
& linguam ſuam, cuſtodit
ab anguſtiis animam ſuam.
24 Superbus & arrogans
vocatur indoctus, qui in
ira operatur ſuperbiam.
25 Deſideria occidunt
pigrum: noluerunt enim
quidquam manus ejus ope-
rari. 26 tota die concupiſ-
cit

---

impios in malum: juſtus ſcilicet malos male perdens.

15. *Et pavor*: contritio, pernicies: heb. quamquam & de pavore verum; ſupra III. 14. 15.

16. *In cætu gigantum*: mortuorum: Manium: *commorabitur*: uno verbo, concidet, morietur.

18. *Pro juſto datur impius*: redemtio juſti impius, heb. pretium, propitiatio. ſic Iſa. XLIII. 3. dedi propitiationem tuam Ægyptum: Æthiopiam & Saba pro te: vindictam alias in gentes transferam: ut illæ, non tu, exemplo ſint: quo & illud pertinet: effunde iram tuam in gentes quæ te non noverunt: Pſal. LXXVIII. 6.

22. *Civitatem fortium ... & deſtruxit robur fiduciæ ejus*: pugnacem, ac de ſuis viribus ac munitionibus præfidentem, ad ſana conſilia reducit.

24. *Superbus & arrogans vocatur indoctus*: ſtultus ſive deriſor, ſive peſtilens, nomen ejus: heb. ſuperbi & arrogantis ſcilicet.

25. 26. *Deſideria occidunt pigrum: tota die concupiſcit & deſiderat*: vim omnem animi effundit in vota inania, ſeque

cit & desiderat : qui autem justus est , tribuet , & non cessabit .

27 Hostię impiorum abominabiles , quia offeruntur ex scelere.

28 Testis mendax peribit : vir obediens loquetur victoriam.

29 Vir impius procaciter obfirmat vultum suum : qui autem rectus est, corrigit viam suam.

30 Non est sapientia, non est prudentia , non est consilium contra Dominum.

31 Equus paratur ad diem belli : Dominus autem salutem tribuit.

---

strenuum putat quod magna & utilia meditetur : nullo opere consecuto.

28. *Vir obediens* (legi, rectæ rationi) *loquetur victoriam* : heb. semper , sive in finem loquetur : non ei os opprimetur.

30. 31. *Non est sapientia : equus paratur*: sic David: fallax equus ad salutem, in abundantia autem virtutis suæ non salvabitur. Psal. xxxi. 17. & seq.

CAPUT XXII.

Bona fama : dives & pauper coram Deo æquo jure, 2. *prospicere : institutio jam inde a puero*, 6. *quæ seminat hæc metet*, 8. *eleemosina : munera : amici regum : Deus juvat vigilantes* 12. *piger* , 13. *adultera : stultitia a corde pueri repellenda* , 15. *sapientia : sponsores : termini antiqui : vir diligens regibus carus*, 29.

1 MELIUS est nomen bonum, quam divitiæ multæ : super argentum & aurum , gratia bona .

2 Dives, & pauper obviaverunt sibi : utriusque operator est Dominus.

3 Callidus vidit malum, & abscondit se : innocens per-

---

2. *Obviaverunt sibi* : æquo jure steterunt , Deoque juxta cari , ut sequentia docent.

3. *Innocens pertransiit*: imperitus : heb.

5. Ar-

pertransiit, & afflictus est damno.

4 Finis modestiæ timor Domini, divitiæ & gloria & vita.

5 Arma & gladii in via perversi: custos autem animæ suæ longe recedit ab eis.

6 Proverbium est: Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea.

7 Dives pauperibus imperat: & qui accipit mutuum, servus est fœnerantis.

8 Qui seminat iniquitatem, metet mala, & virga iræ suæ consummabitur.

9 Qui pronus est ad misericordiam, benedicetur: de panibus enim suis dedit pauperi.

Victoriam & honorem acquiret, qui dat munera: animam autem aufert accipientium.

10 Ejice derisorem, & exibit cum eo jurgium, cessabuntque causæ & contumeliæ.

11 Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum regem.

12 Oculi Domini custodiunt scientiam: & supplantantur verba iniqui.

13 Dicit piger: Leo est foris, in medio platearum oc-

---

5. *Arma & gladii in via perversi*: spina & laquei: heb. lxx.

6. *Proverbium est*: instrue puerum super os (in ipso initio) viæ suæ: heb. teneros adhuc & molles inflecte.

8. *Et virga iræ suæ consummabitur*: vel virgam, id est imperium, auctoritatem, ira sua perdet: vel continuata metaphora, ipse ira sua quasi flagello quo teruntur fruges, conteretur: quo sensu virga sumitur, Isa. XXVIII. 27.

9. *Qui pronus est ad misericordiam*: bonus oculus: heb. sic oculus nequam pro invidia, Matt. XX. 15. *victoriam & honorem*: deest heb. habent lxx.

12 *Oculi Domini custodiunt scientiam*: lxx. sensum: vir bonus Deo protegente tutus, suique compos, neque animo conturbatus, prudenter agit: melius phrasi heb. conservat scientem, sensatum: non somnolentos sed scientes, vigilantes, cautos adjuvat Dominus: contra: *Supplantantur verba iniqui*: subvertuntur res ejus.

13. *Dicit piger: leo est foris*: terriculas sibi fingit, & inanes

occidendus ſum.

14 Fovea profunda os alienæ : cui iratus eſt Dominus, incidet in eam.

15 Stultitia colligata eſt in corde pueri,& virga diſciplinæ fugabit eam.

16 Qui calumniatur pauperem, ut augeat divitias ſuas, dabit ipſe ditiori, & egebit.

17 Inclina aurem tuam, & audi verba ſapientium : appone autem cor ad doctrinam meam: 18 quæ pulcra erit tibi,cum ſervaveris eam in ventre tuo, & redundabit in labiis tuis :

19 Ut ſit in Domino fiducia tua, unde & oſtendi eam tibi hodie.

20 Ecce deſcripſi eam tibi

---

prætextus. lxx. eleganter : excuſat ſe piger, & dicit : leo in viis: in plateis ſicarii.

14. *Fovea profunda* : infra xxiii. 27.

16. *Qui calumniatur pauperem* : extorquens: heb. *ut augeat*, &c.

17. *Inclina aurem tuam* : commendatio ſapientiæ his tribus verſibus indicat vel epilogum præcedentium, vel quod eſt proclivius, initium aliud. Unde ſtylus poſtea aliquanto diverſus, ſupra ſingulæ ſententiæ ſingulis verſibus aut frequentiores promebantur. Hæ magis cohærent, & ad lectorem quem filium vocat, ſermo dirigitur uſque ad xxiv. 23. qui ſtylus propior illi novem priorum capitum.

18. *Cum ſervaveris eam in ventre tuo* : in pectore : *pulcra erit* : doctrina : erunt. heb. ſcilicet verba. *& redundabit in labiis tuis*: firmabuntur, heb.

20. *Ecce deſcripſi eam tibi tripliciter* : ſæpius : quemadmodum habetur Iſ. xvii.6.excuſſio duarum vel trium olivarum : & Eccl. xiii. 8. donec exinanierit te bis aut ter : notum etiam illud toties inculcatum apud Amos. i. ii. ſuper tribus ſceleribus Damaſci &c. Moab. &c. quo ſenſu etiam Paulus : ter Dominum rogavi, 2. Cor. xii. 8. quamquam alii intelligunt tres Salomonis libros : alii Legem, Prophetas, Hagiographa : Grotius, tria librorum genera : moralia, ut hic : Phyſica quæ perierunt : Theologica ac myſtica, quale eſt canticum canticorum:ſuperflua induſtria, atque ingenioſius quam verius. Neque enim in eo erat Salomon, ut ſua omnia etiam Phyſica nihil ad hæc pertinentia, memoraret: ſed ut inculcaret præcepta ſapientiæ, mo-

tibi tripliciter, in cogitationibus & ſcientia: 21 ut oſtenderem tibi firmitatem & eloquia veritatis, reſpondere ex his, illis qui miſerunt te.

22 Non facias violentiam pauperi, quia pauper eſt: neque conteras egenum in porta: 23 quia judicabit Dominus cauſam ejus, & configet eos, qui confixerunt animam ejus.

24 Noli eſſe amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioſo: 25 ne forte diſcas ſemitas ejus, & ſumas ſcandalum animę tuæ.

26 Noli eſſe cum his, qui defigunt manus ſuas, & qui vades ſe offerunt pro debitis: 27 ſi enim non habes unde reſtituas, quid cauſæ eſt ut tollat operimentum de cubili tuo?

28 Ne transgrediaris terminos antiquos, quos poſuerunt patres tui.

29 Vidiſti virum velocem in opere ſuo: coram regibus ſtabit, nec erit ante ignobiles.

---

morumque doctrinam ac fiduciam in Deum de qua præcedente verſu. 21. *ut oſtenderem*: *eloquia veritatis*, *reſpondere* (ad reſpondendum) *ex his, illis qui miſerunt te*: mittentibus ad te. heb. qui proponunt tibi. lxx. qui te conſulunt tibiq; pro more proponunt quæſtiones ænigmaticas: ut regina Saba & cæteri. 3. Reg. x. 1. 24.

22. *Neque conteras egenum in porta*: in judicio ſcilicet: ubi judicia exercebantur, ut notum eſt.

26. *Qui defigunt manus ſuas*: idem ſupra xvii. 18.

28. *Ne tranſgrediaris* (ne transferas, ne moveas) *terminos antiquos*: ne majorum fidem: ne priſca inſtituta convellas, ne vicini agrum cupias, aut villã villæ conjungas Baſil. T. 1. Hom. 21. in Lacizis: cui congruit infra xxiii. 10.

29. *Nec erit ante ignobiles*: nec ſtabit coram. heb. eadem verba.

CAPUT XXIII.

Convivia principum: ne plus sapias: divitiarum cupiditas: 6. 7. 8. *ne cum stulto verba perdas: Deus pauperum vindex:* 10. *virga non occidit puerum:* 13. 14. *sapientis gaudia: comessatores:* 20. 21. 29. 30. & *seqq. piger:* 20. *parentibus ausculta.*

1 QUANDO sederis ut
comedas cum prin-
cipe, diligenter attende
quæ apposita sunt ante fa-
ciem tuam: 2 & statue cul-
trum in gutture tuo, si ta-
men habes in potestate ani-
mam tuam: 3. ne desideres
de cibis ejus, in quo est pa-
nis mendacii.
4 Noli laborare ut dite-
ris: sed prudentiæ tuæ po-
ne modum.
5 Ne erigas oculos tuos
ad opes, quas non potes ha-
bere: quia facient sibi pen-
nas quasi aquilæ, & vola-
bunt in cœlum.
6 Ne comedas cum ho-
mine invido, & ne deside-
res cibos ejus: 7 quoniam
in similitudinem arioli &
conjectoris, æstimat quod
ignorat.
Comede & bibe, dicet
tibi: & mens ejus non est
tecum.
8 Ci-

---

2. *Et statue cultrum in gutture tuo*: id est, gulam reprime: amputa cupiditatem

3. *Ne desideres de cibis ejus*: cupediis: heb. *panis mendacii*: & est panis mendax: heb. id est alimenta damnosa, & falsa voluptate blandientia.

4. *Sed prudentiæ tuæ pone modum*: providentiæ, qua opes in immensum congeruntur.

5. *Ne erigas oculos*: ne evolare facias oculos tuos. heb. nec sequantur cogitationes suas & oculos per res varias fornicantes: num. xv. 39

6. *Et cibos ejus*: pulmenta: cupedias: heb. ut supra ℣. 3.

7. *Quoniam in similitudinem arioli & conjectoris*: tua omnia in pravum interpretabitur levissimis conjecturis ductus: sicut æstimat animo suo: heb. *comede & bibe, dicet tibi:*

8 Cibos, quos comederas, evomes : & perdes pulcros ſermones tuos.

9 In auribus inſipientium ne loquaris : quia deſpicient doctrinam eloquii tui.

10 Ne attingas parvulorum terminos : & agrum pupillorum ne introeas.

11 Propinquus enim illorum fortis eſt: & ipſe judicabit contra te cauſam illorum.

12 Ingrediatur ad doctrinam cor tuum:& aures tuæ ad verba ſcientiæ.

13 Noli ſubtrahere a puero diſciplinam:ſi enim percuſſeris eum virga, non morietur.

14 Tu virga percuties eum : & animam ejus de inferno liberabis.

15 Fili mi, ſi ſapiens fuerit animus tuus ; gaudebit tecum cor meum : 16 & exultabunt renes mei, cum locuta fuerint rectum labia tua.

17 Non æmuletur cor tuum peccatores: ſed in timore Domini eſto tota die: 18 quia habebis ſpem in noviſſimo, & præſtolatio tua non auferetur.

19 Audi fili mi, & eſto ſapiens : & dirige in via animum tuum.

20 noli eſſe in conviviis potatorum, nec in comeſſationibus eorum, qui carnes

---

bi : non vero affectu, ſed pravo maloque conſilio te alloquitur.

8. *Cibos quos comederas*: nihil tibi ex illo convivio ſupererit: verba etiam perdideris.

10. *Ne attingas parvulorum terminos*: terminos ſæculi antiquos: heb. lxx. ut ſupra XXII. 28. vulg. legit *belem* pro *bolam*, & ſequenti magis convenit.

11. *Propinquus enim illorum fortis eſt* : vindex : redemtor : propinquitatis jure : ac ſublimiore ſenſu, ipſe Deus. ita lxx.

12. *Ingrediatur ad doctrinam cor tuum* : ne leviter inſpicias ; ſed ſcrutare penitus.

18. *Quia habebis ſpem in noviſſimo* : quia erit tibi poſteritas : heb. ita lxx. idem XXIV. 14.

20 *Noli eſſe in conviviis potatorum*: ad ſymbolas & carnium emtiones: lxx. cum potatoribus vini, & cum comeſſatoribus carnium ſibi : heb. eadem verba quibus in lege filius luxurioſus notatur. Deut. XXI. 20.

nes ad vefcendum confe-
runt: 21 quia vacantes po-
tibus, & dantes fymbola
confumentur, & veftietur
pannis dormitatio.

22 Audi patrem tuum, qui genuit te: & ne contemnas cum fenuerit mater tua.

23 Veritatem eme, & noli vendere: fapientiam, & doctrinam, & intelligentiam.

24 Exultat gaudio pater jufti: qui fapientem genuit, lætabitur in eo.

25 Gaudeat pater tuus, & mater tua, & exultet quæ genuit te.

26 Præbe fili mi cor tuum mihi: & oculi tui vias meas cuftodiant.

27 Fovea enim profunda eft meretrix: & puteus anguftus, aliena.

28 Infidiatur in via quafi latro, & quos incautos viderit, interficiet.

29 Cui væ? cujus patri væ? cui rixæ? cui foveæ? cui fine caufa vulnera? cui fuffufio oculorum?

30 Nonne his, qui commorantur in vino, & ftudent calicibus epotandis?

31 Ne intuearis vinum quando flavefcit, cum fplenduerit in vitro color ejus:
ingreditur blande, 32 fed
in noviffimo mordebit ut
coluber, & ficut regulus
venena diffundet.

33 Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur perverfa.

34 Et

21. *Veftietur pannis dormitatio*: defidia: perpotatio fciffas detritafque induet veftes.

23. *Veritatem eme, & noli vendere*: quod eft habere pretiofiffimam. ibi diftinguendum: conjungenda autem cætera: *fapientiam, & doctrinam, & intelligentiam*: fupple, eme, & ne vendas: emtas retine.

28. *Et quos incautos viderit interficiet*: & fceleratos in hominibus addet: heb. eorum numerum augebit.

29. *Cujus patri væ?* heb. iterat: cui væ? *cui foveæ?* cui murmur, five tumultus, contradictio, loquacitas: heb. moleftiæ: lxx. *fuffufio*: eleganter: morbus oculorum: heb. rubor. lxx. lividi oculi.

31. *Ingreditur blande*: directe: heb. id eft facile.

35.

34 Et eris ſicut dormiens in medio mari, & quaſi ſopitus gubernator, amiſſo clavo: 35 & dices: verberaverunt me, ſed non dolui: traxerunt me, & ego non ſenſi: quando evigilabo, & rurſus vina reperiam?

35. *Quando evigilabo*: quando erit diluculum. lxx. *& rurſus vina reperiam*; & addam quærere adhuc illud: nempe vinum: hoc eſt, quando erit diluculum, & quæram quibuſcum conveniam, compotatores ſcilicet.

CAPUT XXIV.

Sapiens idem fortis, & egregius belli dux, 5.6 ne deſperaveris: tuere proximum: nulla ſit excuſatio, 11. 12. ſapientia: juſtus cadit ſepties, 16 ne gaudeas inimici caſu: 17. 18. time Deum & Regem: juſtitia: verba mitia, 26. antequam opus aggrediaris, præpara, 27. ultio vetita, 29. piger, 30. & ſeqq.

1 NE æmuleris viros malos, nec deſideres eſſe cum eis: 2 quia rapinas meditatur mens eorum, & fraudes labia eorum loquuntur.

3 Sapientia ædificabitur domus, & prudentia roborabitur.

4 In doctrina replebuntur cellaria, univerſa ſubſtantia pretioſa & pulcherrima.

5 Vir ſapiens, fortis eſt: & vir doctus, robuſtus & validus.

6 Quia cum diſpoſitione initur bellum: & erit ſalus ubi multa conſilia ſunt.

7 Excelſa ſtulto ſapientia, in porta non aperiet os ſuum

8 Qui

6. *Quia cum diſpoſitione initur bellum*: conſiliis: induſtria.

7. *Excelſa ſtulto ſapientia*: ſublimior quam ut attingat: *in porta*: in publicis conventibus, indoctus obmuteſcet.

8. *Qui*

8 Qui cogitat mala fa-
cere, ſtultus vocabitur.
9 Cogitatio ſtulti pecca-
tum eſt: & abominatio ho-
minum detractor.
10 Si deſperaveris laſſus
in die anguſtiæ: imminue-
tur fortitudo tua.
11 Erue eos, qui ducun-
tur ad mortem: & qui tra-
huntur ad interitum libera-
re ne ceſſes.
12 Si dixeris: vires non
ſuppetunt: qui inſpector eſt
cordis, ipſe intelligit, &
ſervatorem animæ tuæ ni-
hil fallit, reddetque homi-
ni juxta opera ſua.
13 Comede, fili mi, mel,
quia bonum eſt, & favum
dulciſſimum gutturi tuo.
14 Sic & doctrina ſapien-
tiæ, animæ tuæ: quam cum
inveneris, habebis in noviſ-
ſimis ſpem, & ſpes tua non
peribit.
15 Ne inſidieris, & quæ-
ras impietatem in domo
juſti, neque vaſtes requiem
ejus.
16 Septies enim cadet
juſtus, & reſurget: impii
autem corruent in malum.
17 Cum ceciderit inimi-
cus tuus, ne gaudeas, & in
ruina ejus ne exultet cor
tuum: 18 ne forte videat
Dominus, & diſpliceat ei,
& auferat ab eo iram ſuam.
19 Ne contendas cum
peſſimis, nec æmuleris im-
pios: 20 quoniam non ha-
bent futurorum ſpem ma-
li, & lucerna impiorum ex-
tinguetur.
21 Time Dominum, fili
mi, & regem: & cum de-
tractoribus non commiſcea-
ris

8. *Qui cogitat mala facere, ſtultus vocabitur*: inventor malarum cogitationum: heb. doloſus.

9. *Cogitatio ſtulti peccatum eſt*: ejus aſtutia prava: dolus malus.

10. *Si deſperaveris laſſus in die anguſtiæ*: ſi defeceris. heb.

12. *Vires non ſuppetunt*: non novi hunc. heb. lxx. de ignoto quid laborem? at unicuique Deus mandavit de proximo ſuo, Eccli. xvii. 12.

15. *Ne quæras impietatem in domo juſti*: per calumniam.

16. *Septies enim*: licet enim ſæpius in levibus peccet: tamen reſurget, cum impii ſit immedicabilis caſus: ne ergo inde arripias calumniandi anſam.

20. *Quoniam non habent futurorum ſpem mali*: poſteritatis: heb. lxx. quo etiam lucerna per-

ris: 22 quoniam repente consurget perditio eorum: & ruinam utriusque quis novit?

23 Hæc quoque sapientibus: cognoscere personam in judicio, non est bonum.

24 Qui dicunt impio: justus es: maledicent eis populi, & detestabuntur eos tribus.

25 Qui arguunt eum, laudabuntur: & super ipsos veniet benedictio.

26 Labia deosculabitur, qui recta verba respondet.

27 Præpara foris opus tuum, & diligenter exerce agrum tuum: ut postea ædifices domum tuam.

28 Ne sis testis frustra contra proximum tuum, nec lactes quemquam labiis tuis.

29 Ne dicas, quomodo fecit mihi, sic faciam ei: reddam unicuique secundum opus suum.

30 Per agrum hominis pigri transivi, & per vineam viri stulti: 31 & ecce totum repleverant urticæ, & operuerant superficiem ejus spinæ, & maceria lapidum destructa erat.

32 Quod cum vidissem, posui in corde meo, & exemplo didici disciplinam.

33 Parum, inquam, dormies, modicum dormitabis, pauxillum manus conseres, ut quiescas:

34 & veniet tibi quasi cursor egestas, & mendicitas quasi vir armatus.

---

pertinet, 2. Reg. XIV. 7. Psalm. CXXXI. 17. chal. de novissimis intelligit.

23. *Hæc quoque sapientibus*: alius titulus: alius stylus.

26. *Labia deosculabitur*: mite responsum instar amantissimi est osculi.

27. *Præpara foris*: œconomicum: de providendo sumtibus, per agri culturam antequam ædificare aggrediaris: ut habes Luc. XIV. 28. de ædificaturo turrim: allegorice, ne prius arduum opus incipias, quam agenda prævideris.

29. *Ne dicas*: en ultionem prohibitam; ut odium supra 17. Idem supra VI. 10.

CAPUT XXV.

Deum decent occulta : reges manifesta : cor regum : purgandæ aulæ vitiis : ne te efferas : ne maledicta cito proferas, nec revocare possis : ne facile tua arcana prodas, 9. verbum in tempore, 11. corripere audientem : boni nuntii : fallaces promissiones, 14. verba mitia : 13. 25. rerum bonarum satietas. 16: prunæ super caput, 21. 22. non plus sapere, 27. loquax, prædæque expositus, 28.

1 HÆ quoque Parabolæ Salomonis, quas transtulerunt viri Ezechiæ regis Juda.

2 Gloria Dei est celare verbum, & gloria regum investigare sermonem.

3 Cælum sursum, & terra deorsum, & cor regum inscrutabile.

4 Aufer rubiginem de argento, & egredietur vas purissimum.

5 Aufer impietatem de vul-

---

1. *Quas transtulerunt* (collegerunt, & ex pluribus scriniis in unum volumen retulerunt) *viri Ezechiæ regis Juda* : ad cujus usque tempora dispersæ habebantur, prout ex ore Salomonis exceperant.

2. *Et gloria regum investigare sermonem*: verbum, iterum ut in priori parte: sensus autem videtur esse: consilia Dei per se inscrutabilia: & hoc ad ejus gloriam majestatemque pertinere, quod humanæ mentis aciem effugiant, ipsique soli constet arcanorum suorum ratio : at regum consilia eo digniora laudibus, quo magis eorum æquitas sapientibus se aperit. Summa : Reges probabilia consilia sectentur : inaccessa penitusque imperscrutabilia Deo relinquãt: cujus quippe judicia vera, justificata in semetipsa. Psal. XVIII. 10. vide etiam infra 27.

3. *Cor regum inscrutabile* : sapientia, gravitate, ipsa arte regnandi & arcanorum vi: sæpe etiam superbia, vulgariumque rerum fastidio, occultisque odiis ac libidinibus.

4. *Aufer rubiginem*: scorias, heb. *& egredietur vas*: *purissimum*, deest heb. sic :

5. *Aufer impietatem* (impium, heb. phrasi) *de vultu* (de con-

vultu regis, & firmabitur justitia thronus ejus.

6 Ne gloriosus appareas coram rege, & in loco magnorum ne steteris.

7 Melius est enim ut dicatur tibi: Ascende huc: quam ut humilieris coram principe.

8 Quæ viderunt oculi tui, ne proferas in jurgio cito: ne postea emendare non possis, cum dehonestaveris amicum tuum.

9 Causam tuam tracta cum amico tuo, & secretum extraneo ne reveles:

10 ne forte insultet tibi cum audierit, & exprobrare non cesset.

Gratia & amicitia liberant: quas tibi serva, ne exprobrabilis fias.

11 Mala aurea in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo.

12 Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit sapientem & aurem obedientem.

13 Sicut frigus nivis in die messis, ita legatus fidelis ei, qui misit eum, animam ipsius requiescere facit.

14 Nubes & ventus & pluviæ non sequentes, vir gloriosus & promissa non complens.

15 Patientia lenietur princeps, & lingua mollis confringet duritiam.

16 Mel invenisti, comede quod sufficit tibi: ne forte satiatus evomas illud.

17 Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, nequan-

---

conspectu: heb.) *regis*: impii, aularum scoria, quibus sublatis, nihil superest quam thronus regius justitia fultus, clarusque.

7. *Ascende huc*: sic Christus: Luc. XIV. 10.

10. *Gratia & amicitia liberant*: deest heb. habent lxx.

11. *Mala aurea in lectis argenteis*: id est, tam bene decent. pro lectis sculpturas, cælaturas, vertunt: ad verbum aperturas, eas scilicet quibus gemmæ inferuntur, velut annuli pala.

13. *Sicut frigus nivis*: ex vicinis forte montibus comportatæ: *in die messis*: æstu laborantibus: ita refrigerat de re ancipiti allatus faustus nuntius: vide XXV. 25.

15. *Et lingua mollis* (licet, per responsa lenia) *confringet duritiam*: os sive ossum: heb. durissima quæque.

16. 17. *Mel invenisti*: *Subtrahe pedem*: lxx. raro admove:

 sicut

quando ſatiatus oderit te.
18 Jaculum & gladius &
ſagitta acuta, homo qui lo-
quitur contra proximum
ſuum falſum teſtimonium.
19 Dens putridus, & pes
laſſus, qui ſperat ſuper in-
fideli in die anguſtiæ: 20
& amittit pallium in die
frigoris.
Acetum in nitro, qui can-
tat carmina cordi peſſimo.
Sicut tinea veſtimento,
& vermis ligno: ita triſti-
tia viri nocet cordi.
21 Si eſurierit inimicus
tuus, ciba illum. ſi ſitierit,
da ei aquam bibere: 22 pru-
nas enim congregabis ſuper
caput ejus, & Dominus
reddet tibi.
23 Ventus Aquilo diſſi-
pat pluvias, & facies triſtis
linguam detrahentem.
24 Melius eſt ſedere in
angulo domatis, quam cum
muliere litigioſa, & in do-
mo communi.
25 Aqua frigida animæ
ſitienti, & nuntius bonus
de terra longinqua.
26 Fons turbatus pede, &
vena corrupta, juſtus ca-
dens coram impio.
27 Sicut qui mel multum
comedit, non eſt ei bonum:
ſic qui ſcrutator eſt maje-
ſtatis, opprimetur a gloria.
28 Sicut urbs patens &
abſque murorum ambitu,
ita

ſicut mel nimium, ita nimia fa-miliaritas & conſuetudo faſtidio eſt.

20. *Et amittit pallium*: ſic ſupple: idem, ſimilis eſt illi, *qui amittit pallium* &c. ideſt, neceſſario auxilio deſtituitur. *acetum in nitro*: ſicut qui acetum infundit nitro quo diſſolvitur; ſic abſurdus, intempeſtivus, importunus, *qui cantat carmina cordi peſſimo*: mœrenti & afflicto. *ſicut tinea*: deeſt, heb. lxx. & chal. habent.

21. *Si eſurierit*: a Paulo memoratum, Rom. XII. 10.

22. *Prunas congregabis*: exſuſcitandæ caritati.

26. *Juſtus cadens coram impio*: in peccatum, ut videtur; & congruit loco Ezechielis XXXIV. 18. 19. de paſtoribus turbantibus aquam quam populo propinabant; rectam ſcilicet doctrinam exemplis peſſimis.

27. *Sic qui ſcrutator eſt majeſtatis*: heb. nec inveſtigatio gloriæ eorum (ſcilicet arcanorum Dei) gloria (eſt) id eſt, non gloriæ ſed dedecori vertit curioſe inveſtigantibus.

28. *Sicut urbs patens*: vallum ac

ita vir, qui non poteſt in loquendo cohibere ſpiritum ſuum.

ac munimentum validiſſimum, in conſiliis ſecretum.

CAPUT XXVI.

Alieno loco poſita : maledicta temere : correptio : quomodo ſtulto reſpondendum : ſtultus nuntius : ſententiæ in ore ſtulti: ad vomitum reverſus : ſibi placens, 12. *piger* 15. *& ſeqq. miſcere ſe rixis*, 17. *ludens feci*, 18. 19. *unde jurgia : falſa ſimplicitas*, 22. *ſimulator*, 24. 25. *occulta odia*, 26. *malus ſibi noxius*, 27. *verba fallacia*, 28.

1 QUOMODO nix in æſtate, & pluviæ in meſſe : ſic indecens eſt ſtulto gloria.

2 Sicut avis ad alia tranſvolans, & paſſer quo libet vadens: ſic maledictum fruſtra prolatum in quempiam ſuperveniet.

3 Flagellum equo, & camus aſino, & virga in dorſo imprudentium.

4 Ne reſpondeas ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis.

5 Reſponde ſtulto juxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens eſſe videatur.

6 Claudus pedibus, & iniquitatem bibens, qui mittit verba per nuncium ſtultum.

7 Quomodo pulcras fruſtra habet claudus tibias : ſic indecens eſt in ore ſtultorum parabola.

8 Si-

2. *Sic maledictum fruſtra* (immerito, fortuito) *prolatum*: maledicta non curanda, quippe quæ quocumque undecumque quaſi incerto curſu permeant ac pervolant.

4. 5. *Ne reſpondeas : reſponde ſtulto*: varie pro loco & tempore; ſtultum enim interdum deſpicere, interdum repercutere oportet.

7. *Quomodo pulcras*: varie ex hebræo vertunt : ſenſus autem eſt tam invalidas eſſe in ore ſtulti rectas ſententias, quam claudo inutiles pulcras licet tibias.

8 Sicut qui mittit lapidem in acervum Mercurii: ita qui tribuit insipienti honorem.

9 Quomodo si spina nascatur in manu temulenti: sic parabola in ore stultorum.

10 Judicium determinat causas: & qui imponit stulto silentium, iras mitigat.

11 Sicut canis, qui revertitur ad vomitum suum, sic imprudens qui iterat stultitiam suam.

12 Vidisti hominem sapientem sibi videri? magis illo spem habebit insipiens.

13 Dicit piger: Leo est in via, & leæna in itineribus: 14 sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger in lectulo suo.

15 Abscondit piger manum sub ascella sua, & laborat si ad os suum eam converterit.

16 Sapientior sibi piger videtur septem viris loquentibus sententias.

17 Sicut qui apprehendit auribus canem, sic qui transit

---

8. *In acervum Mercurii*: in acervum lapidum Mercurio erectum: quod est impuri nefastique cultus: ita qui indignos colit.

9. *Quomodo si spina nascatur* (ascendit heb.) *in manu temulenti: sic parabola in ore stultorum*: suo se ore configunt.

10. *Judicium determinat* (finit, decidit) *causas*: lites. *& qui imponit*: causas irarum rixarumque præbent stultorum sermones, quos qui compescit similis est illi qui dijudicando litem imponit silentium litigantibus. heb. obscurissimus: sic autem vertunt: magnus, Deus scilicet, formans omnia & dans mercedem stulto, & dans mercedem transgressoribus: heb. unicuique tribuens secundum opera sua.

11. *Sicut canis*: notum illud Petri 2. 11. 22.

12. *Vidisti hominem sapientem sibi*: stulto deploratior qui sibi placet.

14. *Sicut ostium vertitur*: sic piger multo motu, nullo progressu

16. *Sapientior sibi*: quod prudens, cautus, cunctator sibi videatur.

17. *Sicut qui apprehendit* (vellicat) *auribus canem* efferatum: nempe ad allatrandum & mordendum incitat: *sic qui transit*: sic qui transiens alienæ rixæ se immiscet, morsus latratusque sibi parat: heb. contractior: sic transiens qui irascitur in

sit impatiens, & commiscetur rixæ alterius.

18 Sicut noxius est qui mittit sagittas, & lanceas in mortem: 19 ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo: & cum fuerit deprehensus, dicit: Ludens feci.

20 Cum defecerint ligna, extinguetur ignis: & susurrone subtracto, jurgia conquiescent.

21 Sicut carbones ad prunas, & ligna ad ignem, sic homo iracundus suscitat rixas.

22 Verba susurronis quasi simplicia, & ipsa perveniunt ad intima ventris.

23 Quomodo si argento sordido ornare velis vas fictile, sic labia tumentia cum pessimo corde sociata.

24 Labiis suis intelligitur inimicus, cum in corde tractaverit dolos.

25 Quando submiserit vocem suam, ne credideris ei: quoniam septem nequitiæ sunt in corde illius.

26 Qui operit odium fraudulenter, revelabitur malitia ejus in concilio.

27 Qui fodit foveam, incidet in eam: & qui volvit lapidem, revertetur ad eum.

28 Lingua fallax non amat veritatem: & os lubricum operatur ruinas.

---

in lite non sua.

22. *Susurronis*: maledici clancularii: *quasi simplicia*: sincera, candida, mitia: *ad intima ventris*: altissimum vulnus infigunt.

23. *Quomodo si argento ... vas fictile*: vile, testaceum: malum male ornatum: *sic labia tumentia*: accensa: sive insectantia atque exprobrantia: heb. *cum pessimo corde*: utraque tam indecora, tam mala sunt.

24. *Labiis suis intelligitur* (agnoscitur) *inimicus*: *cum in corde* ... agnoscitur quod aliud verbis proferat, aliud tegat pectore.

25. *Submiserit*: demiserit, lenierit.

26. *Qui operit odium*: videtur indicare eos qui blanda simulant; in concione vero, ubi dicenda sententia est, depromunt odia.

28. *Os*, sive verbum *lubricum*: leve, anguis instar, ac facile inserpens, *operatur ruinas*, dum leniter influit in aures & cor inficit: sic verba maledica, & quocumque modo fallacia.

CAPUT XXVII.

Crastinum incertum: ab alio laus: ira stulti: correptio: adulatio, 5. 6. 14. *patria extorris*, 8. *amici consilia*, 9. 17. *paternus amicus*, 9. 10. *litigiosa mulier: curiositas sive avaritia insatiabiles*, 20. *laudibus probari*, 21. *incorrigibilis*, 22. *agnoscere gregem*, 24. *ruri vivere: frugalitas*.

1 NE glorieris in crastinum, ignorans quid superventura pariat dies.

2 Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua.

3 Grave est saxum, & onerosa arena: sed ira stulti utroque gravior.

4 Ira non habet misericordiam, nec erumpens furor: & impetum concitati ferre quis poterit?

5 Melior est manifesta correptio, quam amor absconditus.

6 Meliora sunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis.

7 Anima saturata calcabit favum: & anima esuriens etiam amarum pro dulci sumet.

8 Sicut avis transmigrans de nido suo, sic vir qui derelinquit locum suum.

9 Unguento, & variis odoribus delectatur cor: & bonis amici consiliis anima dulcoratur.

10 Amicum tuum, & amicum patris tui ne dimiseris: & domum fratris tui ne

4. *Ira non habet* ... ira est crudelitas, & furor est inundatio. Et quis stabit coram zelo? æmulatione, invidia: heb.

6. *Meliora vulnera*: heb. fidelia *vulnera diligentis*: *quam fraudulenta*, heb. crebra sive ut vertit Theodot. conturbata & nimia *oscula* odio habentis.

8. *Sicut avis transmigrans*: heb. sicut avis vagans a nido suo, sic vir vagans a loco suo.

10. *In die afflictionis tuæ*: in adversis ad amicum paternũ potius quam ad fratrem seu cognatum non amantem confugias:

12.

ne ingrediaris in die afflictionis tuæ.

Melior est vicinus juxta, quam frater procul.

11 Stude sapientiæ fili mi, & letifica cor meum, ut possis exprobranti respondere sermonem.

12 Astutus videns malum, absconditus est: parvuli transeuntes sustinuerunt dispendia.

13 Tolle vestimentum ejus, qui spopondit pro extraneo: & pro alienis, aufer ei pignus.

14 Qui benedicit proximo suo voce grandi, de nocte consurgens maledicenti similis erit.

15 Tecta perstillantia in die frigoris, & litigiosa mulier comparantur: 16 qui retinet eam, quasi qui ventum teneat, & oleum dexteræ suæ vocabit.

17 Ferrum ferro exacuitur; & homo exacuit faciem amici sui.

18 Qui servat ficum, comedet fructus ejus: & qui custos est domini sui, glorificabitur.

19 Quomodo in aquis resplendent vultus prospicientium, sic corda hominum manifesta sunt prudentibus.

20 Infernus & perditio num-

---

12. *Astutus*: idem supra XXII. 3.

14. *Qui benedicit*: benedicens socio suo in *voce grandi* (affectatis laudibus) *de nocte consurgens*, summo mane (alieno tempore) maledictio reputabitur ei: heb. summa: affectata, intempestiva salutatio convicio similis; & adulatores palam, clam detractores.

15. *In die frigoris*: imbris, heb.

16. *Qui retinet* (abscondit, heb. sive domi habet) *quasi qui ventum* (aquilonem, tempestatem) teneat, habeat: & tamen vir ejus, *oleum dexteræ suæ*, sibi gratum faustumque *vocabit*, & asperam quamvis verbis deliniet: alii aliter interpretantur locum obscurissimum.

17. *Et homo exacuit faciem amici sui*: ingenium ex familiari consuetudine.

19. *Quomodo in aquis*: brevius, heb. sicut in aquis facies ad faciem, sic cor hominis ad hominem: solertem scilicet & prudentem, ut recte vulgata supplevit.

20. *Similiter & oculi* (curiositas: cupiditas: avaritia: Ecc. IV. 8. V. 9. 10.) *insatiabiles*.

numquam implentur: similiter & oculi hominum insatiabiles.

21 Quomodo probatur in conflatorio argentum, & in fornace aurum: sic probatur homo ore laudantis.

Cor iniqui inquirit mala, cor autem rectum inquirit scientiam.

22 Si contuderis stultum in pila quasi ptisanas feriente desuper pilo, non auferetur ab eo stultitia ejus.

23 Diligenter agnosce vultum pecoris tui, tuosque greges considera:

24 Non enim habebis jugiter potestatem: sed corona tribuetur in generationem & generationem.

25 Aperta sunt prata, & apparuerunt herbæ virentes, & collecta sunt fœna de montibus.

26 Agni ad vestimentum tuum: & hædi ad agri pretium.

27 Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in necessaria domus tuæ: & ad victum ancillis tuis.

---

21. *Sic probatur homo ore laudantis*: si modeste, si pudice audiat. *Cor iniqui inquirit mala*: deest heb. habent lxx.

22. *Quasi ptisanas*: grana, legumina contusa.

23. 24. *Diligenter agnosce*: œconomica: his enim omnibus frugalitatem commendat, ac vitam pastoralem, agrorumque & pecudum curam, e quibus victus facilis & sufficiens quæritur, 11. 23 rectoribus populorum solet accommodari, ut suæ plebis ingenium virtutesque & vitia noscant.

24. *Non enim habebis ... sed corona*: & an corona? heb. *tribuetur*: fluxa gloria; qua te capi non oportet, sed moderato & parabili tranquilloque victu contentum ruri vivere.

25. *Aperta sunt prata*: quod pariter utilitati voluptatique sit.

26. *Agni ad vestimentum*: duplex commodum: vestitus domi inventus & parta pecunia.

26. *Lac caprarum*: en mira vitæ istius antiquæ & pastoralis frugalitas: neque enim agni aut hirci ad victum cæsi memorantur: qui hospitibus, aut festivis diebus ad victimas, sacrumque inde epulum servabantur: lac sufficiebat ad vulgarem, quotidianumque cibum.

CA-

CAPUT XXVIII.

Impii pavor : justi securitas: multi principes, 2. pauper vexans pauperem: animadvertens omnia, 5. pauper, dives, 6. 11. usura, 8. malus viæ dux, 10. quid eveniat regnantibus impiis, 12. 15. confessio scelerum, 13. viri timorati: duri, 14. ambulans simpliciter, 18. festinatæ divitiæ, 20. correptio, adulatio, 23. gloriosus, 25. 26. beneficus, impius, 28.

1 FUGIT impius, nemine persequente : justus autem quasi leo confidens, absque terrore erit.
2 Propter peccata terræ multi principes ejus:& propter hominis sapientiam, & horum scientiam quæ dicuntur, vita ducis longior erit.
3 Vir pauper calumnians pauperes, similis est imbri vehementi, in quo paratur fames.
4 Qui derelinquunt legem, laudant impium: qui custodiunt, succenduntur contra eum.
5 Viri mali non cogitant judicium : qui autem inquirunt Dominum, animadvertunt omnia.
6 Melior est pauper ambulans in simplicitate sua, quam dives in pravis itineribus.

7 Qui

---

1. *Absque terrore erit*: deest heb.

2. *Propter peccata terræ multi principes ejus*:multi,brevi tempore sibi succedentes *& propter hominis sapientiam*:& in homine intelligente & sciente sic prolongabitur: heb. id est, propter sapientiam temperantemque vitam & animi æquabilitatem producetur vita principis.

3. *Vir pauper calumnians*:vexans: cum juvare invicem tenuioris fortunæ homines soleant, si se mutuo spolient, ingens evenit calamitas: vel, pauper quo indigentior, eo civitati gravior, postquam ex alieno locupletatus superbire cœpit.

5. *Animadvertunt omnia*:intelligunt: heb. lxx.

8. *Qui*

7 Qui cuſtodit legem, filius ſapiens eſt: qui autem comeſſatores paſcit, confundit patrem ſuum.

8 Qui coacervat divitias uſuris & fœnore, liberali in pauperes congregat eas.

9 Qui declinat aures ſuas ne audiat legem, oratio ejus erit execrabilis.

10 Qui decipit juſtos in via mala, in interitu ſuo corruet: & ſimplices poſſidebunt bona ejus.

11 Sapiens ſibi videtur vir dives: pauper autem prudens ſcrutabitur eum.

12 In exultatione juſtorum multa gloria eſt: regnantibus impiis ruinæ hominum.

13 Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur: qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur.

14 Beatus homo, qui ſemper eſt pavidus: qui vero mentis eſt duræ, corruet in malum.

15 Leo rugiens, & urſus eſuriens, princeps impius ſuper populum pauperem.

16 Dux indigens prudentia, multos opprimet per calumniam: qui autem odit avaritiam, longi fient dies ejus.

17 Hominem, qui calumniatur animæ ſanguinem, ſi uſque ad lacum fugerit, nemo ſuſtinet.

18

---

8. *Qui coacervat divitias uſuris & fœnore*: μετὰ τόκων καὶ πλεονασμῶν, fruſtra diſtinguunt hic genera uſurarum: *utrumque* enim refertur ut turpe & etiam vetitum. vide Ezech. XVIII. 8. *liberali in pauperes*: ſæpe monitum, male parta compendia piis boniſque cedere: infra 10.

9. *Oratio ejus erit execrabilis*: preces.

10. *Qui decipit*: lxx. planius: qui ſeducit rectos in viam malam: qui recta ſectantes pravis conſiliis impingit in malum: *in interitu ſuo corruet*: in fovea ſua: heb.

11. *Pauper autem prudens ſcrutabitur eum*: ejus arcana perſpiciet: ſagacior erit.

13. *Non dirigetur*: non aget proſpere.

14. *Qui ſemper eſt pavidus*: pro delicto ſuo: ut ex antecedenti patet: ſic Job etiam innocens: verebar omnia opera mea ſciens quod non parceres delinquenti: IX. 28.

17. *Qui calumniatur animæ ſanguinem*: qui vitę hominis inſidia-

18 Qui ambulat ſimplici-
ter, ſalvus erit: qui perver-
ſis graditur viis, concidet
ſemel.
19 Qui operatur terram
ſuam, ſatiabitur panibus:
qui autem ſectatur otium,
replebitur egeſtate.
20 Vir fidelis multum
laudabitur: qui autem feſti-
nat ditari, non erit inno-
cens.
21 Qui cognoſcit in judi-
cio faciem, non bene fa-
cit: iſte & pro buccella pa-
nis deſerit veritatem:
22 Vir, qui feſtinat dita-
ri, & aliis invidet, igno-
rat quod egeſtas ſuperve-
niet ei.
23 Qui corripit hominem,
gratiam poſtea inveniet
apud eum magis quam ille,
qui per linguæ blandimen-
ta decipit.
24 Qui ſubtrahit aliquid
a patre ſuo, & a matre:
& dicit hoc non eſſe pec-
catum, particeps homici-
dæ eſt.
25 Qui ſe jactat, & dila-
tat, jurgia concitat: qui
vero ſperat in Domino, ſa-
nabitur.
26 Qui confidit in corde
ſuo, ſtultus eſt: qui autem
graditur ſapienter, ipſe ſal-
vabitur.
27 Qui dat pauperi, non
indigebit: qui deſpicit de-
precantem, ſuſtinebit pe-
nuriam.
28 Cum ſurrexerint im-
pii, abſcondentur homi-
nes: cum illi perierint,
multiplicabuntur juſti.

ſidiatur; ei etiam in præceps ruenti nemo ſuccurret.

21. *Iſte & pro buccella*: conſcientia ſemel pretio proſtituta, pro nihilo venumdatur.

25. *Sanabitur*: pingueſcet; heb.

27. *Suſtinebit penuriam*: ita etiam lxx. at heb. ſuſtinebit multa & gravia maledicta.

CAPUT XXIX.

Correptionis impatiens : impii principes : rex justus : adulator, 5. *ne cum stulto contenderis*, 9. *loquax*, 11. 20. *princeps mendaciorum amans*, 12. *regum robur*, 14. *puer sibi relictus*, 15. *educatio*, 17. *servi*, 19. 21. *ad Deum respicere*, 25. 26.

1 VIRO, qui corripientem dura cervice contemnit, repentinus ei superveniet interitus: & eum sanitas non sequetur.

2 In multiplicatione justorum lætabitur vulgus : cum impii sumserint principatum, gemet populus.

3 Vir, qui amat sapientiam, lætificat patrem suum : qui autem nutrit scorta, perdet substantiam.

4 Rex justus erigit terram, vir avarus destruet eam.

5 Homo, qui blandis, fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus ejus.

6 Peccantem virum iniquum involvet laqueus : & justus laudabit atque gaudebit.

7 Novit justus causam pauperum : impius ignorat scientiam.

8 Homines pestilentes dissipant civitatem : sapientes verò avertunt furorem.

9 Vir sapiens si cum stulto contenderit, sive irascatur, sive rideat, non inveniet requiem.

10 Viri sanguinum oderunt simplicem : justi autem quærunt animam ejus.

11 Totum spiritum suum pro-

---

3. *Vir qui amat* : sapientiæ amorem impuris amoribus opponit ;

9. *Vir sapiens, si cum stulto contenderit*: litigaverit: *sive irascatur* : *sive rideat* : stulto enim nescias quid facias.

10. *Justi autem quærunt animam ejus* : curabunt salutem : sic quærere animam : Psal. cxli. 5.

11. *Totum spiritum suum pro-*

profert stultus: sapiens differt, & reservat in posterum.

12 Princeps, qui libenter audit verba mendacii, omnes ministros habet impios.

13 Pauper, & creditor obviaverunt sibi: utriusque illuminator est Dominus.

14 Rex qui judicat in veritate pauperes, thronus ejus in æternum firmabitur.

15 Virga atque correptio tribuit sapientiam: puer autem, qui dimittitur voluntati suæ, confundit matrem suam.

16 In multiplicatione impiorum multiplicabuntur scelera: & justi ruinas eorum videbunt.

17 Erudi filium tuum, & refrigerabit te, & dabit delicias animæ tuæ.

18 Cum prophetia defecerit, dissipabitur populus: qui vero custodit legem, beatus est.

19 Servus verbis non potest erudiri: quia quod dicis intelligit, & respondere contemnit.

20 Vidisti hominem velocem ad loquendum? stultitia magis speranda est, quam illius correptio.

21 Qui delicate a pueritia nutrit servum suum, postea sentiet eum contumacem.

22 Vir iracundus provocat rixas: & qui ad indignandum facilis est, erit ad peccandum proclivior.

23 Superbum sequitur humilitas: & humilem spiritu suscipiet gloria.

24 Qui cum fure participat, odit animam suam: adju-

---

profert stultus: totam mentem suam. iram, lxx. *reservat*: compescit: cohibet, heb.

13. *Pauper & creditor*: vir usurarum: oppressor, heb. *obviaverunt sibi*: in conspectu positi: *utriusque illuminator* inspector *est Dominus*.

19. *Servus*: molliter praveque institutus, ut ℣. 21 sive servilis animus: *respondere contemnit*: præ stoliditate ac ferocia.

20. *Stultitia magis speranda est*: spes est de stulto magis quam de verboso illo & temere loquente.

23. *Humilitas*: vilitas, casus.

24. *Adjurantem audit*: heb.

ma.

adjurantem audit, & non indicat.

25 Qui timet hominem, cito corruet: qui ſperat in Domino, ſublevabitur.

26 Multi requirunt faciem principis: & judicium a Domino egreditur ſingulorum.

27 Abominantur juſti virum impium: & abominantur impii eos, qui in recta ſunt via.

Verbum cuſtodiens filius, extra perditionem erit.

---

maledictionem ſive execrationem adverſus eos qui ſceleribus vel tacendo participant. Levit. v. 1.

26. *Multi requirunt*: ad unum Principem univerſa multitudo intendit oculos: verum a Deo ſolo judicium eſt, quem deſpiciunt.

27. *Verbum cuſtodiens*: deeſt heb. & lxx.

CAPUT XXX.

Sapiens pro imperito ſe habet: ſcientia ſanctorum, 3. noſſe nomen Dei & ejus filii, 4. verbum Dei, clypeus: duo roganda, 7. & ſeqq. qui execrabiles, 11. & ſeqq. quæ inſatiabilia: parentum contemtores: occulta & indeprenſa: quæ concutiant terram: alia ænigmata: ſtultus excelſo loco, 32. vehementer exſugens & emungens, 33. regum adumbrata majeſtas, 30. 31.

1 VERBA Congregantis filii vomentis. Viſio, quam locutus eſt vir, cum quo eſt Deus, & qui Deo ſecum morante con-

---

1. *Verba congregantis*: verba Agur fili Jace. heb. nomina propria: quorum loco hic & in ſeqq. vulgata interpretationes nominum ponit. *Viſio*: onus, heb. ut in Prophetis. onus quod locutus eſt vir ad Ithiel: ad Ithiel & Ucal. heb. diſcipulos ſuos, ut videtur.

3. Et

confortatus , ait :
2 Stultiſſimus ſum viro-
rum,& ſapientia hominum
non eſt mecum .
3 Non didici ſapientiam,
& non novi ſcientiam ſan-
ctorum .
4 Quis aſcendit in cœ-
lum,atque deſcendit ? quis
continuit ſpiritum in ma-
nibus ſuis ? quis colliga-
vit aquas quaſi in veſti-
mento ? quis ſuſcitavit
omnes terminos terræ ?
quod nomen eſt ejus , &
quod nomen filii ejus , ſi
noſti ?
5 Omnis ſermo Dei igni-
tus , clypeus eſt ſperanti-
bus in ſe : 6. ne addas
quicquam verbis illius ,
& arguaris , inveniariſque
mendax .
7 Duo rogavi te , ne de-
neges mihi antequam mo-
riar .

8 Va-

---

3. *Et non novi ſcientiam ſanctorum* : ut demonſtret ſe non noſſe hanc ſanctorum ſcientiam : interrogat ſeipſum de Deo quiſnam ſit , & neſcire ſe fatetur : unde ſequitur .

4. *Quis aſcendit in cælum*: quis cœlum terramque ſua potentia pervaſit? *quis ſuſcitavit*, (ſtatuit heb.) *omnes terminos terræ?& quod nomen filii ejus*: ejus ſcilicet filii , de quo ſupra VIII.22.dicitur: Dominus poſſedit ſive genuit me : per quem omnia facta eſſe indicat eodem loco: quem tamen tu nequidem de nomine noſti : ac neque nomen Dei quatenus pater eſt,aut quo vera ejus natura explicetur. lxx. & ex illis Ambroſius , pro filii ejus , habent ; & filiis ejus. edit. Rom.cap XXIV. contra chal. ſyr. *Aq*. Symm. Theodot. ſingulari numero:filio ejus.nonnulli quoque gr. lxx. codices : τέκνῳ, non τέκνοις. atque omnino vulgatæ lectio retinenda , quam etiam Auguſtinus prætulit Ep. XLIX. q.5. cauſam autem cur id lxx. mutaverint , eam eſſe apparet , quod verbi nativitate nondum aperte prædicata , infirmorum ac maxime gentilium offenſionem metuerent: certe Hieronymus. in illa verba Iſaiæ IX. 6. admirabilis , conſiliarius, Deus, fortis; docet hac nominum majeſtate perterritos lxx.non eſſe auſos de puero dicere , quod aperte Deus appellandus ſit & cætera:ſed pro his ſex nominibus poſuiſſe quod in hebraico non habetur : nec deſint alii loci , in quibus pari œconomia uſos putaverim .

5. *Omnis ſermo Dei ignitus*: igne purgatus , heb.

8. *Va-*

8 Vanitatem, & verba mendacia longe fac a me.

Mendicitatem, & divitias ne dederis mihi: tribue tantum victui meo necessaria: 9 ne forte satiatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis est Dominus? aut egestate compulsus furer, & perjurem nomen Dei mei.

10 Ne accuses servum ad dominum suum, ne forte maledicat tibi, & corruas.

11 Generatio, quæ patri suo maledicit, & quæ matri suæ non benedicit.

12 Generatio, quæ sibi munda videtur, & tamen non est lota a sordibus suis.

13 Generatio, cujus excelsi sunt oculi, & palpebræ ejus in alta surrectæ.

14 Generatio, quæ pro dentibus gladios habet, & commandit molaribus suis, ut comedat inopes de terra, & pauperes ex hominibus.

15 Sanguisugæ duæ sunt filiæ, dicentes: Affer, Affer.

Tria sunt insaturabilia: & quartum, quod numquam dicit, Sufficit.

16

---

8. *Vanitatem &* (quod idem est) *verba mendacia*: sive que audiam, sive quæ proferam. *tribue tantum victui meo necessaria*: panem constitutum: heb. convenientem: sufficientem, lxx. quod idem petimus in oratione Dominica.

10. *Ne accuses servum*: malevolo animo: *ne forte maledicat tibi*: sic enim Eccli. IV. 6. exaudit Deus pauperem denegato victu imprecantem: non quod ipse ei gratus, sed quod alter invisus eoque supplicio dignus.

11. 12. 13. 14. *Generatio*: enumerat multas res, quæ bono cuivis merito displiceant, quas etiam redigit in suam quamque classem, sive gentem atque progeniem, generationis nomine: videntur autem esse quædam velut ænigmata, ut fere per reliquum caput: sed prima hæc per se clara sunt.

15. *Sanguisugæ duæ*: recto casu: hirudines: has autem interpretari licet: avaritiam: ut supra XXVII. 20. & libidinem: tales etiam usurarius ac meretrix fuerint, qui ubi semel os admovent, totam substantiam

16 Infernus, & os vul-
væ, & terra, quæ non ſa-
tiatur aqua: ignis verò num-
quam dicit: Sufficit.
17 Oculum, qui ſubſan-
nat patrem, & qui deſpi-
cit partum matris ſuæ, ef-
fodiant eum corvi de tor-
rentibus, & comedant eum
filii aquilæ.
18 Tria ſunt difficilia
mihi, & quartum penitus
ignoro:
19 Viam aquilæ in cœlo,
viam colubri ſuper terram,
viam navis in medio mari,
& viam viri in adoleſcen-
tia.
20 Talis eſt & via mulie-
ris adulteræ, quæ come-
dit, & tergens os ſuum
dicit: Non ſum operata
malum.
21 Per tria movetur ter-
ra, & quartum non poteſt
ſuſtinere:
22 Per ſervum cum re-
gnaverit: per ſtultum cum
ſaturatus fuerit cibo: 23
per odioſam mulierem cum
in matrimonio fuerit aſ-
ſumta: & per ancillam cum
fuerit heres dominæ ſuæ.
24 Quatuor ſunt mi-
nima terræ, & ipſa ſunt
ſapientiora ſapientibus.
25

---

tiam exſugunt atq; exhauriunt.

16. *Infernus*: mors, ſepulcrum: *os vulvæ*: conſtrictio vulvæ heb. proliſque amans ſterilis. His ego adumbrari crediderim vitioſas cupiditates quatuor, quales fuerint: crudelitas numquam exſatiata mortibus atque ſuppliciis, qualis perſecutorum fuit: libido: avaritia, omnia deglutiens; prodigalitas, omnia inſtar ignis voraciſſimi depaſcens ac diſſipans.

17. *Et qui deſpicit partum matris ſuæ*: obedientiam, heb. *corvi de torrentibus*: circa torrentes volitantes: depaſcendis cadaveribus, quæ devolverint, aut circa profluentes aquas, ut paſſim viſitur.

19. *In adoleſcentia*: propter ſtudiorum inconſtantiam: ita lxx. At heb. in adoleſcentula, ſive in puella: quod ſequenti congruit. His autem deſignari videntur ambitioſorum hominum excelſa, tortuoſa, lubrica, atque ubique cælo, terra, marique indeprenſa conſilia: nullo ſcelerum ac fraudis relicto veſtigio, quod & ſequens indicat.

21. *Per tria movetur terra*: turbatur.

24. *Et ipſa ſunt ſapientiora ſapientibus*: animalculorum ſagacitates demonſtrant ſapientiam, humana etiam ſapientia

25 Formicæ, populus infirmus, qui præparat in messe cibum sibi: 26 lepusculus, plebs invalida, qui collocat in petra cubile suum: 27 regem locusta non habet, & egreditur universa per turmas suas: 28 stellio manibus nititur, & moratur in ædibus regis.

29 Tria sunt, quæ benè gradiuntur, & quartum, quod incedit fœliciter:

30 Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pavebit occursum: 31 gallus succinctus lumbos: & aries: nec est rex, qui resistat ei.

32 Est qui stultus apparuit postquam elevatus est in sublime: si enim intellexisset, ori suo imposuisset

altiorem.

26. *Lepusculus*: cuniculus: heb. alii, Ericius, seu quodcumque illud est genus animantum, quod vitam suam infirmam abditis locis velut arce tuetur.

27. *Regem locusta non habet*: & tamen turmatim incedit, agrosque ordine depascit justi instar exercitus: quo duce, nisi illo qui animantibus omnibus victum parat?

28. *Stellio manibus nititur*: alii aranea, cui congruere videntur manus propter egregiam texendi industriam. His nititur pronum animal ut cætera, & tamen *moratur in ædibus regis*: nec quacunque vi aut industria pelli potest. Sic minimis rebus, sua est a Deo præstantia, sua vis.

31. *Gallus succinctus lumbos*: ita chal. & lxx. alii canem venaticum intelligunt, capiendis leporibus, velut subligatis renibus accinctum ad cursum: *& aries*: aliis hircus: quibus & Alexander comparatur: Dan. VIII. adumbrare autem voluisse videtur tribus antecedentibus Regem postremum omnium memoratum: *Nec est rex*: heb. & rex: quod erat quartum genus: *qui resistat ei*: ex heb. sic vertunt: & rex altum (quiddam) cum eo: inaccessum, inexpugnabile: sive & non datur resistere illi; ex horum igitur animantum decore & gloria, regiæ majestatis adumbrat imaginem. Gregorius Nazianzenus orat. 37. sic refert: tria sunt quæ recte incedunt, leo, hircus & gallus, & quarto loco rex concionatus gentibus: sive in consessu publico. quod etiam habent lxx. in edit. Rom. cap. 24.

32. *Est qui stultus*: si stultè te extulisti, & si prava cogitasti, manum ad os: heb. idest, obmu-

ſet manum.

33 Qui autem fortiter premit ubera ad eliciendum lac, exprimit butyrum : & qui vehementer emungit, elicit ſanguinem : & qui provocat iras, producit diſcordias.

---

mutefcito.

33. *Qui autem fortiter*: heb. compendioſius ſed eodem ſenſu : ſignificat autem homines non ultra modum urgendos, ne in iras & aperta odia ac ſeditiones victa patientia erumpat.

CAPUT XXXI.

Mulieres exitio regibus : vinum quibus dandum : patrocinandum imbecillis, & peregrinis : mulier fortis : ejus opera, induſtria, opes, vigil animus ſimul & beneficus : providentia, monita ſapientia, ac modeſtus decor.

1 VERBA Lamuelis regis. Viſio qua erudivit eum mater ſua.

2 Quid dilecte mi, quid dilecte uteri mei, quid dilecte votorum meorum?

3 Ne dederis mulieribus ſubſtantiam tuam, & divitias tuas ad delendos reges.

4 Noli regibus, o Lamuel, noli regibus dare vinum : quia nullum ſecretum

---

1. *Verba Lamuelis*: Lamuel, heb. apud illos Deus, quo nomine volunt deſignari Salomonem, quod ejus temporibus alta pace potiti proſpere egerint : *viſio qua erudivit eum mater ſua* : ſic Salomon ſolet ad matrem referre documenta, ac loquentem inducere : ſupra IV. 3. 4.

2. *Quid dilecte mi* : fili mi : heb. & ita in ſeqq. quæ matris blanditiæ congruunt cum citato loco, ſupra IV. 3.

3. *Noli mulieribus dare ſubſtantiam tuam & divitias tuas*: lxx. divitias tuas & mentem tuam & vitam : heb. vires tuas & vias tuas; quod ſufficiat, *ad delendos reges* ; ne conſilia tua mulieribus ſubdas: ita enim reges pereunt.

4. *Noli regibus dare vinum*: heb. addit; nec gubernatoribus ſiceram: *quia nullum ſecretum eſt, ubi regnat ebrietas*: deſunt

tum eſt ubi regnat ebrietas.
5 & ne forte bibant, &
oblivifcantur judiciorum,
& mutent cauſam filiorum
pauperis.
6 Date ſiceram mœren-
tibus, & vinum his, qui a-
maro ſunt animo: 7 bibant,
& oblivifcantur egeſtatis
ſuæ, & doloris ſui non re-
cordentur amplius.
8 Aperi os tuum muto, &
cauſis omnium filiorum qui
pertranſeunt: 9 aperi os
tuum, decerne quod ju-
ſtum eſt, & judica inopem
& pauperem.
10 Mulierem fortem quis
inveniet? procul, & de ul-
timis finibus pretium ejus.
11 Confidit in ea cor viri
ſui, & ſpoliis non indigebit.
12 Reddet ei bonum,
& non malum, omnibus
diebus vitæ ſuæ.
13 Quæſivit lanam & li-
num, & operata eſt conſilio
manuum ſuarum.
14 Facta eſt quaſi navis
inſtitoris, de longe portans
panem ſuum.
15 Et de nocte ſurrexit,
de-

---

hæc heb. videtur eſſe gloſſema. Docet autem his duobus verſibus ab omnigenis voluptatibus temperandum, ac primum ab amoribus: tum a luxurioſis temulentiſque conviviis.

6. *Date ſiceram mœrentibus*: pereunti: heb. voca pauperes, debiles, cæcos, claudos: Luc. XIV. 13. ſolatio & honorificentiæ. Cæterum de vino parce adhibendo jam dixit: XXIII. 31.

8. *Aperi os tuum muto*: patrocinare ei qui pro ſe dicere non poteſt: *& cauſis omnium filiorum qui pertranſeunt*: filiorum tranſitus: heb. vel exciſionis: ſive de vita periclitantibus, ſive in genere mortalibus: denique peregrinis.

10. *Mulierem fortem*: œconomicum, quo fuſius explicat ea quę paucis comprehenderat: XII. 4. XIV. 1. commoda nempe ex bona uxore provenientia. atque his conjugia firmat, eorumq; gratiam & fructum meretriciis amoribus toties ſuggillatis latenter opponit. reliqua ad finem libri acroſticha per ſingulas alphabeti literas.

11. *Spoliis non indigebit*: pręda: non manubiis: ſat ſcilicet mulieris bonę ditatus laboribus.

12. *Reddet ei*: viro ſcilicet.

13 *Et operata eſt conſilio*; (arte, peritia) *manuum ſuarum*: voluntate: ſtudio: heb.

14. *Quaſi navis inſtitoris*: *de longe portans*: onuſta victu atque opibus: provida.

15. *Deditque prædam domeſti-*

deditque prædam domesticis suis, & cibaria ancillis suis.

16 Consideravit agrum, & emit eum: de fructu manuum suarum plantavit vineam.

17 Accinxit fortitudine lumbos suos, & roboravit brachium suum.

18 Gustavit, & vidit quia bona est negotiatio ejus: non extinguetur in nocte lucerna ejus.

19 Manum suam misit ad fortia, & digiti ejus apprehenderunt fusum.

20 Manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem.

21 Non timebit domui suæ a frigoribus nivis: omnes enim domestici ejus vestiti sunt duplicibus.

22 Stragulatam vestem fecit sibi: byssus, & purpura indumentum ejus.

23 Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terræ.

24 Sindonem fecit, & vendidit, & cingulum tradidit Chananæo.

25 Fortitudo & decor indumentum ejus, & ridebit in die novissimo.

26 Os suum aperuit sapientiæ, & lex clementiæ in lingua ejus.

27 Consideravit semitas domus suæ, & panem otiosa non comedit.

28 Surrexerunt filii ejus, & beatissimam prædicaverunt: vir ejus, & laudavit eam.

29

---

sticis suis: cibum: demensum.

19. *Manum suam misit ad fortia*: ad vertibulum: (filo evolvendo) heb. quod alii, colum.

22. *Stragulatam vestem*: tapetes, aulæa, nocturna pallia exquisitissima: *fecit sibi*: non pretio comparavit, sed ipsa sibi texuit.

24. *Et cingulum tradidit Chananæo*: mercatori, heb.

25. *Et ridebit in die novissimo*: mortem non timet: neque eventura quæque: constituta familia: rebus stabilitis: amicis quoque per elemosynas comparatis: supra 20. a quibus in æterna tabernacula recipiatur, ut est Luc. XVI. 9.

26. *Lex clementiæ*, non illa est litigiosa & pugnax de qua sæpe antea.

28. *Surrexerunt*: in ejus, credo, funere, propter ℣. 25.

29 Multæ filiæ congregaverunt divitias: tu supergressa es universas.

30 Fallax gratia, & vana est pulcritudo: mulier timens Dominum, ipsa laudabitur.

31 Date ei de fructu manuum suarum: & laudent eam in portis opera ejus.

---

29. *Multæ filiæ congregaverunt divitias*: sermo viri & filiorum, optimam uxorem, optimam matrem collaudantiũ.

31. *Date ei de fructu*: gloriam faustamque memoriam sortemque justorum: *& laudent eam in portis* (publice) *opera ejus*: nec laudanda verbis, quam merita sua sat prædicent: qui est laudum cumulus.

Intueamur, Christiani, quam Salomon nobis studiosæ mulieris informat effigiem. Non illa somno atque inertiæ indulget, otiosa, verbosa, delicata ac per domos discurrens: sed domi intenta laboribus, lucerna semper vigili, ipsa de nocte surgens, familiæ cibos pariter atque opera dividit. Atqui non rusticanam fingit ac pauperem: aut certe sordidam tantumque hærentem questui: cujus vir in portis nobilis senatorio habitu inter principes civitatis sedet: ipsa bisso & purpura cõspicua viri liberorumque ac familiæ decus veste quoque tuetur: suam simul commendat diligentiam: splendet enim domus aulæis, tapetibus, atque exquisitissimis lectorum operimentis: sed quæ ipsa texuerit. Non tamen hic gemmas lapillosque aut aurum audieris. utilia non vana sectatur, nec pompam sed solidam rerum speciem. Lenis interim, benefica in egenos, nec familiæ gravis: hera cautissima, sollicita mater, non tantum imperat; verum etiam docet, hortatur, monet: nec nisi verba promit sapientia: nil temere agit aut leviter: emit quidem agrum, sed quem prius ipsa consideraverit. Neque hic pudicitiam memorari oportuit, qua carere, probro; ornari, prudens mulier haud magnæ laudi ducit. Cæterum facile intellexeris mollitiem aut libidinem non irrepere in hanc vitam. Clara imprimis cultu ac timore Domini; non tamen vanis addicta religionibus, sed quæ in exequendis matris familias officiis, vel maximam partem pietatis reponat, intenta familiæ atque operi: cujus laudes hac una fere sententia complectaris: consideravit semitas domus suæ, & panem otiosa non comedit. At nunc præclare agere se putant, si tantum castæ probeque amandi, otiandi, maledicendi studium lusu assiduo arceant.

ECCLESIASTES.

P

EC

To
mentat
mnia ſ
bra ſin
in hon
Deum
ac futu
grum
prima
meratio
conſtat
ptates
imperi
non cu
gum o
tia cla
in tan
nihil a
ſimul
modo

PRÆFATIO IN ECCLESIASTEN.

TOTUS hic liber unica velut argumentatione concluditur: cum vana omnia ſub ſole ſint, vapor ſint, umbra ſint, ipſumque nihilum; id unum in homine magnum verumque eſſe, ſi Deum timeat, præceptis ejus pareat, ac futuro judicio purum atque integrum ſe ſervet. Hujus Enthymematis prima pars, rerum humanarum enumeratione, tantique regis experimentis conſtat; ut quia exquiſitiſſimas voluptates aſſequi, alii per egeſtatem aut imperitiam nequeant, alii temperantia non curent: exiſtat Salomon unus regum opulentiſſimus rerumque prudentia clariſſimus, qui cum ultro fateatur in tanta bonorum affluentium copia nihil a ſe denegatum cupiditatibus: ſimul tamen cogatur agnoſcere, non modo vana & nulla, verum etiam irri-

I. Summa Eccleſiaſtæ.

ri-

ridenda partim, partim etiam deploranda esse omnia: sibique tam florenti, tam beato vitam fuisse tædio, ac potiores visos qui necdum nati essent.

Id autem sic conficit: quod homo nascatur ad malorum experientiam: (II. 17. IV. 2. 3.) neque quidquam in sapientia sit præsidii; neque ea tolli queat cæcum illud, atque improvidum, quo in perniciem velut objecto hamo prætensisque laqueis inscii devolvamur: (IX. 12.) Quin ipsa etiam qualis esse solet in humano genere sapientia inter vanissima, imo inter cruciatus animi reputanda sit: docet denique (I. 17. 18.) eo deduci hominem tot ærumnis, curis, libidinibus, laboribus, erroribus, ut cæca mersus caligine, neque sapientem a stulto: (II. 14. 15 16.) neque, quod est gravius, seipsum a pecude satis secernere valeat: (III. 18. 19. 20.) donec ad Deum ejusque judicia conjectis oculis, deprehendat in se illud occultum, quod ad Dei imaginem conditum, dissoluto corpore atque in terram suam abeunte, ad auctorem Deum, redeat, ejus arbitrio judicandum: atque id quidem ultimo capite

& uno

& uno verbo transigitur. Cæterum toto libro præparatur jactis veri seminibus, sanisque sententiis velut radiis inter offusas tenebras intermicantibus: (III. 16. 17. VIII. 12.) quæ sane sententiæ velut disjectis nubibus tandem in limpidissimam lucem erumpunt: (XII. 7. 13. 14.) sic agit Ecclesiastes, sive concionator noster, ac presso regis nomine advocatæ concionis factus admonitor, sapientissimis quidem ac profundissimis, sed tamen popularibus atque ab ipsa experientia repetitis argumentis, hominem ad humana vitanda & capessenda divina compellit.

II. De ultimo capite ac Traditione hebræorum observandus S. Hieronymi locus.

De ultimi capitis ultimo versiculo, quo Dei judicium commendatur, libet hic attexere integrum sancti Hieronymi locum qui toti libro multum lucis afferat; sic autem habet: „ Ajunt
„ hebræi, cum inter cætera scripta Sa-
„ lomonis quæ antiquata sunt, nec in
„ memoria duraverunt, & hic liber
„ obliterandus videretur, eo quod va-
„ nas asserat Dei creaturas, & totum
„ putaret esse pro nihilo, & cibum,
„ & potum, & delicias transeuntes
„ præferret omnibus; ex hoc uno ca-

„ pi-

„ pitulo meruisse auctoritatem, ut in
„ divinorum voluminum numero po-
„ neretur: quod totam disputationem
„ suam, & omnem catalogum suum,
„ hac quasi ἀνακεφαλαιώσει coarctave-
„ rit, & dixerit, finem sermonum
„ suorum auditu esse promtissimum,
„ nec aliquid in se habere difficile,
„ ut scilicet Deum timeamus & ejus
„ præcepta faciamus. Ad hoc enim na-
„ tum esse hominem, ut creatorem
„ suum intelligens, veneretur eum me-
„ tu & honore & opere mandatorum.
Hæc Hieronymus ad caput XII. 11. 13. 14. neque tamen putemus, hos tantum versiculos priscis sapientibus dignos esse visos quos Spiritus sanctus dictaverit: imo vero ceteros ex his maxime æstimatos fuisse, quippe cum ad illos totum librum referri facile intelligamus, nihilque sit proclivius quam ut confugiamus ad Deum, posteaquam cetera omnia vana esse constiterit.

III. Libri tempus: hebræorũ Traditio: Hieronymi loci.

De tempore quo hic liber scriptus est, non displicet Traditio hebræorum, quam idem Hieronymus sic refert:
„ Ajunt hebræi hunc librum Salomo-
„ nis esse pœnitentiam agentis: quod in
„ sa-

„ sapientia divitiisque confisus , per
„ mulieres offenderit Deum . (ad cap.
I. v. 12.) nec nisi devio Salomoni convenire posse videtur illud: omnia quæ desideraverunt oculi mei, non negavi eis: nec prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur: & hanc ratus sum partem meam, si uterer labore meo: (cap. II. 10.) neque id in aliena persona, sed in sua dixit, propter illud quod proxime antecedit: supergressus sum opibus omnes, qui fuerunt ante me in Jerusalem: (v. 9.) quæ quam proprie Salomoni conveniant, perspicuum est. Huc accedit illud de mulieribus: Lustravi universa animo meo, & inveni amariorem morte esse mulierem, quæ laqueus venatorum est: &c. (cap. VII. 26. 27. 28.) quo loco idem Hieronymus: „ Non putemus temere
„ hanc, Salomonem de omni genere
„ mulierum protulisse sententiam: quod
„ expertus est, loquitur: *subditque*: &
„ hæc secundum literam: *Et ad il-*
„ *lud:* mulierem bonam invenire non
„ potui: (*ibid.* 29.) *subdit:* omnes enim
„ me ad luxuriam, & non ad virtutem
„ deduxerunt: Quæ efficere videntur,

ut

ut liber hic errorum experientiam atque inde prognatum vitæ in melius commutatæ ſtudium ſapiat.

IV. Reſponſio ad objecta. Neque deterret illud, quod Joſias polluiſſe memoretur: Excelſa quæ erant ad Jeruſalem, quæ ædificaverat Salomon rex Iſrael Aſtaroth idolo Sidoniorum, &c. (4. Reg. XXIII. 13.) rogo enim: an infanda excelſa Joſaphato, Ezechiæ, aliiſque piis regibus intacta perſtiterint, etiam prophetis tacentibus? Vel ergo deſtructa pollutaque, poſtea inſtaurata fuerint, vel profecto verum illud, eſſe plurima quæ optimorum quoque regum diligentiam fugiant, aut negotiorum multitudine, aut etiam perfidia miniſtrorum: quod etiam Salomoni contigiſſe potuerit. Atque hæc quidem, quam vidimus de Salomonis pœnitentia, non modo hebræorum ac S. Hieronymi, verum etiam aliorum interpretum conjectura eſt. Cæterum conjectura tantum; Deo enim placuit, tanti viri errata certa eſſe; ſalutem ac reſipiſcentiam in dubio; ut qui ſtat, videat ne cadat: neque in ſeipſo quiſquam, magnus quamvis & ſapiens, ſed in Domino glorietur.

De

V. De auctore libri: Grotii ſingularis opinio.

De auctore libri litigantem habemus Grotium, qui putat ſub Salomonis reſipiſcentis nomine, poſt Babylonicam migrationem eſſe confictum. Audax criticorum genus, ſpreta hebræorum chriſtianorumque omnium traditione cum antiquiſſimis inſcriptionibus; quæ veræ criticæ norma eſt: omnia ex palato ſuo æſtimat, neque quidquam penſi habet, dummodo acutius cæteris ſapere atque intelligere videatur. Placuit autem Grotio, eo quod in Eccleſiaſte quædam chaldaica legantur vocabula, talem eſſe ſtylum, qualis in Daniele & Eſdra, poſt migrationem invenitur chaldæo hebræoque mixtus. At profectò nil tale deprehendunt, qui earum rerum guſtum habent exquiſitiſſimum; neque aliud in Eccleſiaſte ſapiunt, quam in puris putiſque hebræis, atque etiam in aliis Salomonicis. Sunt ſane hic chaldaica ſed pauciſſima, quorum pars ab antiquis interpretibus memorata, & ſuo loco notanda: neque multa ejuſmodi adduxit Grotius quantumvis harum rerum curioſus indagator, neque prætermiſſurus quæ eruditionem commendarent: ac ſi

plura

plura essent, notum inter affines ejusdemque fere ingenii linguas multa vocabula solere esse communia, vulgatumque elegantissimis auctoribus, præsertim in eruditis scriptis, quale istud est, ex peregrinis linguis, aliquid inspergere. Neque necesse pluribus refellere eam quam nemo secutus sit sententiam, ac tantum observari oportet, id genus conjecturæ quos pandant aditus subruendis majorum decretis atque auctoritatibus. De aliis autem Grotii erratis in Ecclesiasten, necessario erit commonendus lector: ad capit. XII. ℣. 7.

VI. De versionibus, ac primum de Septuaginta atq; antiqua latina ipsis inhærente.

De versionibus, antiquam græcam habemus hebraicæ veritati maxime inhærentem; non ita in Proverbiis, ut diximus: quæ diversitas in aliis quoque libris invenitur: unde argumentari liceat eam versionem, quæ *Septuaginta* dicitur, non uno auctore, neque una forsitan ætate conscriptam. Latinam versionem ex illa Interpretum Septuaginta deductam ante Hieronymum universa Occidentalis Ecclesia frequentabat, e qua plures textus ab antiquis patribus allegatos passim invenias: unum au-

autem caput, quartum scilicet, a B. Ambrosio integrum repræsentatum exhortatione ad clericos, supra caput IV. Ecclesiastæ.

VII. Certis argumẽtis probatur, vulgatam nostram ab antiqua latina plurimũ discrepare.

Non defuere qui crederent, antiquam vulgatam esse eam quam nunc quoque vulgatæ nomine terimus; neque hanc Hieronymi esse, quemadmodum ejus sunt reliquæ fere vulgatæ nostræ partes: quin etiam esse aliam ab eodem Hieronymo confectam ex hebræo versionem, quæ in ejus commentariis ad Paulam & Eustochium invenitur; quam tamen Ecclesiæ usus non admiserit: qua de re, primum illud pro certo habere nos oportet, vulgatam nostram ab illa antiqua diversissimam esse: quod vel unum illud ab Ambrosio relatum caput quartum Ecclesiastæ liquido demonstrare possit. Sunt etiam loci plurimi ab antiquis citati, atque a vulgata nostra maxime discrepantes, quos apud Flaminium aliosque reperias. Neque minus constat vulgatam nostram multum differre a LXX. quos antiqua vulgata sequebatur. S. Hieronymus commentario ad Paulam memorat vocem he-

braicam quam LXX. περισπασμὸν, vulgata noſtra *occupationem*, interpretati ſunt (cap. 1. ℣. 13.) a latino interprete *diſtentionem* fuiſſe intellectam; eo quod in varias ſollicitudines mens hominis diſtenta lanietur. aliud ergo habuit latinus interpres, quam id quod hodie in vulgata noſtra legitur. Huc accedunt ea quibus oſtendemus vulgatam noſtram omnino eſſe Hieronymi.

VIII. Tres S. Hieronymi verſiones prima deducta ex commentario ad Paulam.

Fatemur ſane Hieronymum anteaquam hanc edidit, aliam verſionem commentario ad Paulam interſeruiſſe, hebraico textui maxime congruentem. Eam antiqui Hieronymi editores Eraſmus & Marianus collectam ex commentariis protulere, quam nos quoque exemplo editorum codicum alteram in columnam vulgatæ noſtræ reſpondentem redigimus; ut lector promtiorem haberet S. Hieronymi laborem univerſum, qui nunc ſupereſt. Sic enim hebraica veritas, brevitaſque & ſimplicitas cui hæc verſio hæret, clarius detegetur, exiſtetque lux, interpretationum comparatione facta. Cæterum non ita habere antiquos manuſcriptos codices, viro doctiſſimo ac religioſiſſimo

mo Joanne Martianæo monstrante, perspeximus.

Alteram interpretationem idem Hieronymus ex LXX. fecerat, seu potius antiquam vulgatam ad Origenianorum hexaplorum normam emendaverat, ut in præfatione ad sanctos Episcopos Chromatium & Heliodorum huic nostræ editioni præfixa significat; quæ versio nunc deest.

IX. Altera versio ejusdem Hieron., seu potius antiquæ latinæ emendatio ex Græco LXX.

Tertia interpretatio est ea, quam nunc vulgatam vocamus. Eam vero a S. Hieronymo ultimo loco editam, simul cum aliorum Salomonicorum librorum versione ex hebraicis fontibus, ipse profitetur præfixa præfatione, quam mox diximus. Quam sane versionem Hieronymi esse docent, & illa præfatio, & congruens aliis Hieronymianis versionibus stylus, & S. Augustini collectum ex Ecclesiaste speculum cum ea sancti viri specula ab Hieronymiana interpretatione deducta, atque ideo vulgatæ nostræ congrua, præfatione in Proverbia ostensum sit.

X. Tertia interpretatio S. Hieronymi ex hebræo quæ est vulgata nostra.

Cur autem illa versio, hoc est vulgata nostra, non ita hebræo congruat, atque illa, quam commentario ad

XI. Cur vulgata nostra non

semper hebræo consentiat: ratio interpretandi Hieronymiana ex ipso S. Hieronymo statuitur.

Paulam, interſertam fuiſſe vidimus, facile intelliget qui univerſam Hieronymianarum interpretationum rationem mente perceperit. Sic autem agebat vir maximus: primum, quod in procœmio commentarii ad Paulam ipſe profitetur, „ ut de hebræo transferens „ magis ſe LXX. interpretum conſue„ tudini coaptaret: in his dumtaxat „ quæ non multum ab hebraicis fon„ tibus diſcreparent: Deinde ut phraſeon potius vim, quam accuratam ad verbum translationem ſectaretur: tum ut ſuppleret quædam, elucidationis cauſa, quæ hebræo textui deeſſent: poſtea ut in dubiis illuſtriores ſenſus atque uſui Eccleſiæ magis celebratos, aut informandis moribus aptiores præferre ſoleret: poſtremo quod conſultis hebræis, atque etiam antiquioribus interpretibus Aquila, Symmacho, Theodotione, hebraici ſermonis ampliorem ſibi ideam comparaſſet ea, quam Rabbini recentiores effinxerint, ipſo linguæ ſpiritu per tot ſæcula labente aut amiſſo. Horum exempla quædam in his notis invenies: cætera ut obvia, ita parum inſtituto noſtro neceſſaria referre

re non est animus: sufficit reclusisse generatim varietatum fontes: simulque evicisse, non eas ita interpretandas ut multi temere faciunt, tamquam Hieronymus non satis assecutus sit sermonis hebraici proprietatem ac vim. Ceterum, ut fateri libet, non deesse, quæ tantum quoque virum fugerint, eas tamen esse plerumque discrepantiæ causas quas memoravimus, æquus rerum æstimator ac diligens explorator facile animadvertet: nos vero in his notis, data occasione quædam delibabimus, unde de cæteris æstimari possit.

XII. De Commentariis S. Hieronymi in Ecclesiasten.

De Commentariis ad hunc librum innumerabilibus, tacemus. Unum habemus S. Hieronymi ad Paulam & Eustochium quo maxime utimur: quippe quem & perspicuitate & elegantia, & eruditione variarumque rerum scientia præstare, docti fateantur. Ex hoc itaque selectissima quæque proferimus. Verum de his plus satis: nunc egregium concionatorem audire, ab eoque excelsum illum ac mundi contemtorem spiritum ducere præstiterit.

SANCTI HIERONYMI
PRESBYTERI
IN ECCLESIASTEN,
AD PAULAM ET EUSTOCHIUM
PROŒMIUM.

MEmini me ante hoc ferme quinquennium, cum adhuc Romæ essem, & Ecclesiasten sanctæ Blæsillæ legerem, ut eam ad contemtum mundi hujus provocarem ; & omne quod in mundo cerneret, putaret esse pro nihilo ; rogatum ab ea, ut in morem commentarioli obscura quæque dissererem : ut absque me posset intelligere, quæ legebat. Itaque quoniam in procinctu nostri operis subita morte subtracta est, & non meruimus, o Paula, & Eustochium talem vitæ nostræ habere consortem, tantoque vulnere tunc perculsus obmutui : nunc in Bethlehem positus, angustiori videlicet civitate, & illius memoriæ, & vobis reddo quod debeo : hoc breviter admonens, quod nullius auctoritatem secutus sum ; sed

& de hebræo transferens, magis me ſeptuaginta interpretum conſuetudini coaptavi : in his dumtaxat quæ non multum ab hebraicis diſcrepabant. Interdum Aquilæ quoque, & Symmachi, & Theodotionis recordatus ſum : ut nec novitate nimia lectoris ſtudium deterrerem : nec rurſum contra conſcientiam meam, fonte veritatis omiſſo, opinionum rivulos conſectarer.

EC

Universim
scien
atqu

ALI
S. HIER
Ex Comm

VER
fili
rusalem .
Vanita
xit Eccle
nitatum
Quid

1. *Verba*
cionatoris,
monis, ex
2. *Vanit*
qui interpr
Hieronym
vaporum,
sed vanita
lius: ipsum
nihilum ni
mum atque
simum nihi
dixisse suffi
tertio cum

ECCLESIASTES.

Caput Primum.

Universim vana omnia : singillatim vana humana sapientia, sciendique cupiditas & curiositas : nihil enim novum, atque inexplicabilia omnia : ex scientia labor crescit.

ALIA VERSIO S. HIERONYMI PRESBYT.

Ex Commentario ad Paulam.

VERBA Ecclesiastæ, filii David, regis Hierusalem.

Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: vanitas vanitatum, omnia vanitas.

Quid superest homini in

VERSIO VULGATA.

1 VERBA Ecclesiastæ, filii David, regis Jerusalem.

2 Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.

3 Quid habet amplius homo

1. *Verba Ecclesiastæ*, seu concionatoris, *filii David*, Salomonis, ex ℣. 12.

2. *Vanitas vanitatum*: antiqui interpretes præter lxx. teste Hieronymo vertebant, vapor vaporum, fumus, aura tenuis: sed vanitas aliquid sonat exilius: ipsum nempe nihilum, imo nihilum nihili, hoc est purissimum atque ut ita dicam nullissimum nihilum: quod nec semel dixisse sufficiat: imo iterum ac tertio cum Ecclesiaste exclamare compellimur: *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas.*

3. *Quid habet amplius homo?* anteaquam ad cetera vana decurrat, universim demonstrare aggreditur omnia vana esse: quod operosa quamvis, cassa tamen nulloque fructu sint, hic: quod mutabilia, ℣. 4. ad 8. quod incerta & inexplorata ℣. 8. prælibata etiam scientiarum vanitate de qua postea uberius: quod æque obliviscenda, ac alia præteritis ætatibus clara, nunc obli-

homo de univerſo labore
ſuo, quo laborat ſub ſole?
4 Generatio præterit, &
generatio advenit: terra
autem in eternum ſtat.
5 Oritur ſol, & occidit,
& ad locum ſuum reverti-
tur: ibique renaſcens,

6 gyrat per meridiem, &
flectitur ad aquilonem: lu-
ſtrans univerſa in circuitu
pergit ſpiritus, & in circu-
los ſuos revertitur.

omni labore ſuo, quo laborat ſub ſole?

Generatio vadit, & generatio venit, & terra in ſeculum ſtat.

Oritur ſol, & occidit ſol, & ad locum ſuum ducit, & oritur ipſe ibi: vadit ad auſtrum, & girat ad aquilonem:

Girans girando vadit ſpiritus, & in circulos ſuos revertitur ſpiritus.

Omnes

---

oblita & nulla, ℣. 9. uſque ad 12. *Quid habet amplius*: aliter: quid ſupereſt homini? omnia effluunt è manibus, validis licet ac tenaciſſimis.

4. *Generatio præterit*: Idem Eccli XIV. 18. Horatius:

—— heres
Heredem alterius, velut unda
ſupervenit undam.

terra in æternum ſtat: communis & immota tot mutationum ac generationum ſedes.

5. *Oritur ſol & occidit*: omnia mutabilia: ſol ipſe qui in lucem mortalibus datus eſt, interitum mundi quotidie ortu ſuo indicat & occaſu. hier. *revertitur*: aſpirat, heb. anhelat, anhelus properat, præcipitat curſum, atque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus. hier. quaſi diceret: en omnia in orbe mutationibus ſubſunt: neque tantum hominum generationes, verum etiam ſol, dies, tempora, aer ſeu ventorum flatus, aquarum natura, ℣. 6. 7.

6. *Gyrat per meridiem*: recte orbita ſolis obliqua deſcribitur. En ſapientiam hebræorum & græcorum infantiam, qui longiſſimo poſt tempore necdum ſatis noverant rotundam terrā ac ſolem circumvolui: imo oceano tingi, & candentis inſtar ferri ſtridere immerſum ferebant, ut videre eſt apud Herodotum. *in circuitu pergit ſpiritus*: gyrando pergit ventus. heb. aer, ſive aura aut ventus qui terram circumagitur: turbo in gyrum actus orbeſque involvens orbibus: aliis, teſte Hier.

ipſe

Omnes torrentes vadunt in mare, & mare non impletur. ad locum, de quo torrentes exeunt, illic ipſi revertuntur ut introeant.

Omnes ſermones graves, non poterit vir loqui. Non ſatiabitur oculus videndo, & non implebitur auris auditu.

Quid eſt quod fuit? ipſum quod erit. Et quod eſt quid factum eſt? ipſum quod fiet. Et non eſt omne recens ſub ſole.

Eſt ne verbum de quo dicatur: Vide, hoc novum eſt? jam fuit in ſeculis, quæ fuerunt ante nos.

7 Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat: ad locum unde exeunt flumina, revertuntur ut iterum fluant.

8 Cunctæ res difficiles: non poteſt eas homo explicare ſermone. Non ſaturatur oculus viſu, nec auris auditu impletur.

9 Quid eſt quod fuit? ipſum quod futurum eſt. quid eſt quod factum eſt? ipſum quod faciendum eſt.

10 Nihil ſub ſole novum, nec valet quiſquam dicere: Ecce hoc recens eſt: jam enim præceſſit in ſeculis, quæ fuerunt ante nos,

11

---

ipſe ſol, quod animet & ſpiret & vigeat, ſpirantiaque omnia calore vegetet.

7. *Omnia flumina: in locum unde exeunt*: reſtagnaret mare, niſi per occultos meatus ad fontium capita deduceretur: unde aquarum quoque natura mobilis quorſum iſta? ne miremur mutari nos, toto orbe in motum circumacto.

8. *Cunctæ res difficiles*: etiam maximæ obviæ, & quotidiano uſu notæ: ſolis, ventorum, fluminum curſus: nec tantum de phyſicis; ſed de ethicis quoque ſcire difficile: dum nobis invicem in ponendis bonorum malorumque finibus diſplicemus. hier. quod maxime pertinet ad retundendam ſuperbiam. heb. ſermones omnes graves. Sermones pro rebus: noto hebraiſmo valere tamen poteſt adverſus eos qui putant otioſis ſibi & vota facientibus venire notitiam ſcripturarum. hier. *non ſatiatur oculus*: quod omnia humanæ menti inacceſſa ſint, unde indefeſſa videndi audiendique libido eſt.

9. *Quid eſt: quod futurum eſt*: hic

11 Non est priorum memoria : sed nec eorum quidem , quæ postea futura sunt , erit recordatio apud eos , qui futuri sunt in novissimo.

12 Ego Ecclesiastes fui rex Israel in Jerusalem.

13 & proposui in animo meo quærere & investigare sapienter de omnibus , quæ fiunt sub sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum , ut occuparentur in ea .

14 Vidi cuncta, quę fiunt

Non est memoria primis & quidem novissimis quæ futura sunt , non erit eis memoria apud eos qui futuri sunt in novissimo .

Ego Ecclesiastes fui rex super Israel in Hierusalem .

Et dedi cor meum ad inquirendum & considerandum in sapientia , de omnibus quæ fiunt sub sole . Hanc occupationem malam dedit Deus filiis hominum , ut occuparentur in ea .

Vidi universa opera, quæ facta

---

hic notat eodem impetu ac motu omnia in orbem rapi: neque modo solem, ventos , & aquarum molem ; verum etiam vel maxime res humanas quarum eventibus, quantumvis memoratu, ut nobis quidem videtur, dignissimis , ne plus æquo moveamur, cætera efficiunt suo ævo memorata sive memoranda, pari tamen postea sepelienda silentio , ut prædiximus ad ℣.3. vide etiam infra 11. 15.

12. *Ego Ecclesiastes*: posteaquam universim vana omnia esse constitit , jam singula aggressurus, ab ipsa sapientia, rerum humanarum principe ac duce , sumit exordium ; quem locum, scripturæ more, alibi repetit & inculcat : *Fui rex Israel*: totius Israelis scilicet : *in Jerusalem*: quod nulli post Salomonem contigit .

13. *Hanc occupationem pessimam*: miserrimam , curis gravissimis exercitam: pessimum etiam in genere morum de omnibus rebus sollicite quærere , quasi nostro judicio subderentur: *dedit Deus*. vide infra 111. 2.

14. *Afflictio spiritus* lxx : electio seu voluntas, προαίρεσις: quam alii præsumtionem spiritus vocabant. Aquila & alii ex comm. hier. ad Paulam : pastionem venti : inane : quamquam

facta ſunt ſub ſole: & ecce omnia vanitas, & præſumtio ſpiritus.

Perverſum non poterit adornari: & imminutio non poterit numerari.

Locutus ſum ego in corde meo, dicens: Ecce ego magnificatus ſum, & adjeci ſapientiam ſuper omnes qui fuerunt ante me in Hieruſalem: & cor meum vidit multam ſapientiam & ſcientiam.

Et dedi cor meum, ut noſcerem ſapientiam & ſcientiam, errores & ſtultitiam: cognovi quia & hoc eſt paſtio venti, (ſive præſumtio ſpiritus.)

Quia in multitudine ſa-

ſub ſole, & ecce univerſa vanitas, & afflictio ſpiritus.

15 Perverſi difficile corriguntur, & ſtultorum infinitus eſt numerus.

16 Locutus ſum in corde meo, dicens: Ecce magnus effectus ſum, & præceſſi omnes ſapientia, qui fuerunt ante me in Jeruſalem: & mens mea contemplata eſt multa ſapienter, & didici.

17 Dedique cor meum ut ſcirem prudentiam atque doctrinam, erroreſque & ſtultitiam: & agnovi quod in his quoque eſſet labor, & afflictio ſpiritus,

18 eo quod in multa ſapien-

---

quam idem Hieronymus ad cruciatum magis referri docet: quod omnia conſideranti nihil aliud appareat præter vanitatem ac malitias ſive miſerias, quibus anima diverſis cogitationibus affligatur.

15. *Perverſi difficile*: heb. perverſum non poterit corrigi: non poteſt ex omni parte emendari malum: *& ſtultorum infinitus eſt numerus*; aut ut habet heb. eodem ſenſu, defectus (ſive mente deficiens ſtultus) non poteſt numerari. & hoc ad vanitatem noſtræ ſapientiæ pertinet, quod vix ullo humani generis fructu colatur, neque eo ſecius orbis abundet pravis ac ſtultis hominibus.

16. *Præceſſi omnes ſcientia, qui fuerunt* (alicujus nominis) *in Jeruſalem*: qualis Melchiſedech, aliique reges duceſque ſapientiſſimi.

17. *Erroreſque & ſtultitiam* ſtultitias, heb.

18. *In multa ſapientia, multa indignatio*: quod plura & maxima nos fugiant; ac vir ſapiens

pientia multa sit indignatio: & qui addit scientiam, addit & laborem.

pientiæ, multitudo furoris: & qui apponit scientiam, apponit dolorem.

---

piens doleat in profundo latere sapientiam, nec ita se præbere mentibus ut lumen visui, sed per tormenta quædam & intolerandum laborem provenire. hier. unde sequitur: *qui addit scientiam, addit & laborem.* sive quod cui plus creditur, plus ab eo exigitur. idem: sive quod ex humana scientia magis laborare ac fluctuare cogimur, non satis reclusis veri bonique fontibus.

Caput II.

Vanæ voluptates: risus insanus; fallax gaudium: vana inquisitio de bonis malisque: ædificia, horti, aliæque amœnitates: lauta convivia: exoticæ deliciæ: opes indigno & ignoto heredi relinquendæ. neque ullus idoneus aut stabilis humanæ sapientiæ fructus: eadem omnibus mors: partis quidem uti optimum; quamquam hoc ipsum vanitas.

Versio Vulgata.

1 Dixi ego in corde meo: Vadam & affluam deliciis, & fruar bonis. Et vidi quod hoc quoque esset vanitas.

2 Risum reputavi erro-

Versio S. Hirronymi.

Dixi ego in corde meo: Veni nunc, tentabo te in lætitia, & vide in bono: & ecce etiam hoc vanitas.

Risui dixi amentiam: & jocun-

---

1. *Dixi ego in corde meo:* recte hier. posteaquam in multitudine sapientiæ atque adjectione scientiæ deprehendi nihil aliud nisi cassum & sine fine esse certamen, converti me ad luxuriem & voluptates: haud minore vanitate ac ludibrio; quippe

2. *Risum reputavi*: heb. risui dixi, insane sive amens; excors: & lætitiæ, quid hoc facis? quid illudis? quid desipis? quid falsa

jocunditati, quid hoc facis?

Consideravi in corde meo, ut traherem in vino carnem meam: & cor meum deduxit me in sapientiam, ut obtinerem stultitiam (ut eam vincerem: qua in re laboravi) donec viderem quid esset bonum filiis hominum, quod facerent sub sole numero dierum vitæ suæ.

Magnificavi opera mea: ædificavi mihi domos: plantavi mihi vineas.

rem: & gaudio dixi: Quid frustra deciperis?

3 Cogitavi in corde meo abstrahere a vino carnem meam, ut animum meum transferrem ad sapientiam, devitaremque stultitiam, donec viderem quid esset utile filiis hominum: quo facto opus est sub sole numero dierum vitæ suæ.

4 Magnificavi opera mea, ædificavi mihi domos, & plantavi vineas,

5 feci

---

falsa dulcedine inescatum, ad veros dolores ac dedecora ducis? vide Prov. VI. VII. &c.

3. *Cogitavi in corde meo*: rursus sapientiæ ac voluptatis seorsim fastidio, utramque conjungere satagebat: atque ut sunt hominum volubiles motus, nunc ad hanc, nunc ad illam convertebat animum: reliquo fere capite. *Cogitavi abstrahere a vino*; ut libidinum incentore. quamquam hier. lxx. faventibus comment. ad Paulam, sic ex heb. vertit: *Cogitavi trahere in vino carnem meam*: hoc est dubitare cœpi, bonum ne esset carnem vino distendere, augere: aut ut idem hier. vitam meam deliciis tradere, carnem liberare ab omnibus curis, & quasi vino sic voluptate sopire. non ergo vir maximus hanc interpretationem ignoravit, sed priorem prętulit ac tandem Ecclesiæ tradidit. *ut animum transferrem*: ad verbum ex heb. deduxit me cor meum ad sapientiam: ratio naturalis, quam etiam peccatoribus Deus auctor inseruit. Idem hier. ibid. *Quo facto opus est*: hoc est ut perdiscerem, quid facto opus esset *filiis hominum*, sive ut clarius ad Paul. donec viderem quid esset bonum, &c. *numero dierum*, sive decursu *vitæ suæ*: quod jam vanum esse constitit eo quod nihil pariat nisi quęstiones: supra I. 8. infra VII. 30.

4. *Magnificavi*: exploraturus om-

5 feci hortos & pomaria,
& consevi ea cuncti generis arboribus.
6 & extruxi mihi piscinas aquarum, ut irrigarem sylvam lignorum germinantium.
7 possedi servos & ancillas, multamque familiam habui: armenta quoque, & magnos ovium greges, ultra omnes qui fuerunt ante me in Jerusalem:
8 coacercavi mihi argentum, & aurum, & substantias regum, ac provinciarum: feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum, scyphos, & urceos in ministerio ad vina fundenda:

Feci mihi hortos & pomaria: plantavi in illis lignum omne fructiferum.

Feci mihi piscinas aquarum, ad irrigandum ex eis saltum germinantem ligna.

Mercatus sum mihi servos & ancillas, & vernaculi fuerunt mihi: & quidem possessio armenti & ovium multa fuit mihi: super omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem.

Congregavi mihi argentum & aurum, & substantias regum & provinciarum: feci mihi cantores & cantatrices: & delicias filiorum hominum, ministros vini, & ministras.

Et

---

omnia unde aliquid voluptatis corrogare possem, ædium atque operum magnificentiam, hortorum amœnitates, innumerabilem opum vim, & alia ejusmodi cogitavi: quæ deinde suse exequitur usque ad ℣. 11.

5. *Pomaria*: *pardesim*: paradisos; hortos amænissimos; qua voce noster utitur Cant. IV. 13.

7. *Ante me in Jerusalem*: Jerusalem ab antiquo urbs regia, neque tantum Davidi, sed etiam Melchisedech, & aliis regibus aut ducibus habitata, ut supra memoravimus.

8. *Cantores & cantatrices*: en libidinum illecebras *Scyphos & urceos. Siddah & Siddoth*: vox chaldaica: hoc est secundum Aquilam κύλικας καὶ κυλίκια, majores calices seu crateras: unde minoribus vasculis haurirentur vina convivis propinanda. hier. symm. eodem fere refert. quippe ad mensurarum species. lxx. vini fusores, ac fusitrices, quam vocem hier. fingit, sive ut ipse latinius ministros ac ministras vini. è recentioribus alii alia

Et magnificatus sum, & adjeci sapientiam super omnes qui fuerunt ante me in Hierusalem, & quidem sapientia mea astitit mihi.

Et omne quod postulaverunt oculi mei, non tuli ab eis: nec prohibui cor meum ab omni lætitia: quia cor meum lætatum est in omni labore. Et hæc fuit portio mea ex omni labore meo.

Et respexi ego ad omnia opera mea, quæ fecerunt manus meæ, & in labore quo laboraveram faciens. Et ecce omnia vanitas, & voluntas spiritus. Et non

9 & supergressus sum omnibus omnes, qui ante me fuerunt in Jerusalem: sapientia quoque perseveravit mecum.

10 Et omnia, quæ desideraverunt oculi mei, non negavi eis: nec prohibui cor meum quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in his, quæ præparaveram: & hanc ratus sum partem meam, si uterer labore meo.

11 Cumque me convertissem ad universa opera, quæ fecerant manus meæ, & ad labores, in quibus frustra sudaveram, vidi in omnibus vanitatem & afflictio-

alia comminiscuntur variis conjecturis ac ratiociniis ducti: nos antiquioribus interpretibus credimus. Putaverim autem hic uti Salomonem peregrinis atque exoticis vocibus ut significaret se non tantum indulsisse deliciis quæ regibus Israeliticis familiares essent, sed etiam ex mollissimis Assyriorum aulis, luxus ac voluptatum illecebras accersisse.

9. *Sapientia quoque perseveravit mecum.* heb. lxx. & quidem sapientia mea adstitit mihi: sive ut alii vertunt, mihi constitit: non discessit a me. vera quidem sapientia cum iis quę sequuntur ac tanto voluptatum amore non constat. quare vel is erat tum Salomonis error, ut simul & sapientem & voluptatum amatorem se esse decerneret: vel hic sapientiam appellat regnandi artes, agendi solertiam, aut naturæ scientiam, quam etiam ad conquirendas voluptates adhiberet erudito luxu.

10. *Et hanc ratus sum*: hæc pars mea, heb.

11. *In quibus frustra sudave-*

ctionem animi, & nihil permanere sub sole.

12 Transivi ad contemplandam sapientiam, erroresque & stultitiam (quid est, inquam, homo, ut sequi possit regem factorem suum?)

13 & vidi quod tantum præcederet sapientia stultitiam, quantum differt lux à tenebris.

14 Sapientis oculi in capite ejus: stultus in tenebris ambulat: & didici quòd unus utriusque esset interitus.

est abundantia sub sole.

Et respexi ego, ut viderem sapientiam, errores & stultitiam: quia quis est hominum, qui possit ire post regem ante factorem suum?

Et vidi ego, quia est abundantia sapientiæ super stultitiam: sicut abundantia lucis super tenebras.

Sapientis oculi in capite ejus, & stultus in tenebris ambulat. Et cognovi ego, quia eventus unus eveniet omnibus eis.

Et

---

ram:heb. lxx. hier. ad Paulam: simpliciter; in labore quo laboraveram faciens.

12. *Quid est homo, ut sequi possit regem factorem suum?* hesitantis ac dubitantis, an homo veram sapientiam assequi ac Deum creatorem suum sequi possit. at heb. aliter obscurissimo sensu: quid est homo qui venturus est post regem, seu qui regem sequi possit (in his) quæ jam fecerunt (homines?) quis, scilicet privatus, melius rege poterit sapienter aut stulte facta cognoscere? ut sensus sit, merito Salomonem de sapientia disputasse, quippe regem maximum, ad eam comparandam potioribus instructum auxiliis, & revera vidisse magnum esse discrimen inter sapientiam atque stultitiam: quod exequitur ℣. 13. 14. & tamen eo tandem esse deductum, ut humanam sapientiam vanam duceret. ℣. 14. 15. 16. 17.

14 *Sapientis oculi*: hoc ergo discrimen sapientem inter & stultum: *sapientis oculi in capite ejus*: sicut enim oculi in excelso tamquam in specula constituti ut pedibus præluceant, ita in arce mentis ratio collocata velut dux itineris: *stultus in tenebris ambulat*: cæco

co

Et dixi ego in corde meo : ſicut eventus ſtulti, ita & mihi eveniet : & ut quid ſapiens factus ſum ego ? & locutus ſum in corde meo : quoniam hoc quoque vanitas.

Non enim erit memoria ſapientis cum ſtulto in æternum : eo quod ecce diebus qui ſupervenient, univerſa oblivio operiet : & quomodo morietur ſapiens cum ſtulto ?

Et odivi vitam, quia malum ſuper me opus quod factum eſt ſub ſole : quia omnia vanitas & paſtio venti.

Et odivi ego omnem laborem meum, quem ego laboravi ſub ſole : quia dimitto illum homini, qui futurus eſt poſt me.

15 Et dixi in corde meo : Si unus & ſtulti & meus occaſus erit, quid mihi prodeſt quod majorem ſapientiæ dedi operam ? Locutuſque cum mente mea, animadverti quod hoc quoque eſſet vanitas.

16 Non enim erit memoria ſapientis ſimiliter ut ſtulti in perpetuum, & futura tempora oblivione cuncta pariter operient : moritur doctus ſimiliter ut indoctus.

17 Et idcirco tæduit me vitæ meæ : videntem mala univerſa eſſe ſub ſole, & cuncta vanitatem & afflictionem ſpiritus.

18 Rurſus deteſtatus ſum omnem induſtriam meam, qua ſub ſole ſtudioſiſſime laboravi, habiturus heredem poſt me, 19

---

co ac devio itinere, ac ſi oculos non in capite, ſed in tergo haberet : *& didici* : vide III. 18. *quod unus utriuſque eſſet interitus*:heb. unus ambobus eventus:quaſi diceret: quæ iſta providentia qua ſe ſapientes efferunt, aut quodnam eſt, in illo ſtulti ſapientiſque diſcrimine tantum operæ pretium, ſi tamen ambobus æque omnia eveniunt ? unde

15 *Animadverti quod hoc quoque eſſet vanitas* : tantum ſcilicet inter ſapientem & ſtultum ponere diſcriminis.

18. 19. *Habiturus heredem*) *quem ignoro*, (quis novit, heb., *an ſtultus futurus ſit*? ac revera ipſe Salomon regum ſapientiſſimus, dereliquit poſt ſe de ſemine ſuo gentis ſtultitiam & imi-

19 quem ignoro utrum sapiens an stultus futurus sit, & dominabitur in laboribus meis, quibus desudavi & sollicitus fui. & est quidquam tam vanum?

20 Unde cessavi, renuntiavitque cor meum ultra laborare sub sole.

21 Nam cum alius laboret in sapientia, & doctrina, & sollicitudine, homini otioso quæsita dimittit: & hoc ergo vanitas, & magnum malum.

22 Quid enim proderit homini de universo labore suo, & afflictione spiritus, qua sub sole cruciatus est?

23 Cuncti dies ejus doloribus, & ærumnis pleni sunt, nec per noctem mente requiescit: & hoc nonne vanitas est?

24 Nonne melius est co-

Et quis scit utrum sapiens sit, an stultus? & dominabitur in omni labore meo, quo laboravi, & in quo sapiens factus sum sub sole; sed & hoc vanitas.

Et conversus sum ego, ut renuntiarem cordi meo in omni labore meo, quo laboravi sub sole:

Quia est homo, cui labor ejus est in sapientia, & scientia, & virtute: & homini qui non laboravit, illi dabit partem suam. Et quidem hoc vanitas & nequitia magna.

Quid enim fit homini in omni labore suo, & in voluntate cordis sui, qua ipse laborat sub sole?

Quia omnes dies ejus, dolorum, & iracundiæ, curarumque: & quidem nocte non dormit cor ejus: sed & hoc vanitas.

Non est bonum homini, nisi

---

minutum a prudentia Roboam. Eccli. XLVII. 27 28.

20. *Unde cessavi*: & verti me in desperationem: in vitæ tædium & odium universi laboris humani: ex heb. ut sup. 17. 18.

21. *Et sollicitudine*: rectitudine, heb. virtute, Hier. ad Paulam. quod LXX. ἀνδρεία, fortitudine.

24. *Nonne melius est comedere*: quam stulto heredi omnia relicturum fraudare animam suam bonis? Ecc. IV. 8. *& hoc de manu Dei est*: hoc etiam vidi quod de manu Dei est: heb. non est

nisi quod comedit, & bibit, & ostendit animæ suæ bonum in labore suo.

Et quidem hoc vidi ego, quia de manu Dei est.

Quis enim comedit, & quis parcit sine illo qui homini bono coram se dedit sapientiam, & scientiam; & lætitiam: & peccanti dedit sollicitudinem, ut augeat & congreget quæ videntur bona ante faciem Dei. Sed & hoc vanitas & præsumtio spiritus.

medere & bibere, & ostendere animæ suæ bona de laboribus suis? & hoc de manu Dei est.
25 Quis ita devorabit, &
deliciis affluet ut ego?
26 Homini bono in conspectu suo, dedit Deus sapientiam, & scientiam, & lætitiam: peccatori autem dedit afflictionem, & curam superfluam, ut addat, & congreget, & tradat ei qui placuit Deo: sed & hoc vanitas est, & cassa sollicitudo mentis.

---

est in hominis potestate positum, ut heredem quem vult habeat: qui sensus firmatur ex 25. 26. & seq.

25. *Quis ita devorabit:* quis comedat aut sentiat (sensibus indulgeat) magis quam ego? heb. sub ejus persona qui partis utitur: quis enim æquius suis utatur bonis, quam ego qui tanto labore peperi?

26. *Et cassa sollicitudo mentis.* heb. afflictio spiritus, ut passim.

CAPUT III.

Sua rebus vices : sunt interitus : mundus disputationi traditus : perturbatus ordo rerum : omnia ultimo judicio reservata : homo jumento nihil præstat : futura prævidere velle, vanum.

VERSIO VULGATA.

1. OMNIA tempus habent, & suis spatiis transeunt universa sub cælo.

2 Tempus nascendi, & tempus moriendi.

Tempus plantandi, & tempus evellendi quod plantatum est.

3 Tempus occidendi, & tempus sanandi:

Tempus destruendi, &

VERSIO S. HIERONYMI.

OMNIBUS tempus est : & tempus omni rei sub cælo.

Tempus pariendi, & tempus moriendi.

Tempus plantandi, & tempus evellendi quod plantatum est.

Tempus occidendi, & tempus sanandi.

Tempus destruendi, & tem-

---

1. *Omnia tempus habent*: incertum & fluctuantem statum conditionis humanæ in superioribus docuit : nunc vult ostendere omnia in mundo, non tantum incerta, sed etiam sibi esse contraria & nihil stare perpetuum, eorum dumtaxat quæ *sub cælo* sunt : hier. ex quo efficitur nihil esse tam vanum quam hærere mundo, cujus figura præterit: cum præsertim is temporum cursus, hæ vices, a Dei nutu pendeant, qui cuncta disponit in tempore suo ℣. 11. ut frustra appareat quærere felicitatem contrariis motibus susque deque jactatos ineluctabilibus atque inextricabilibus causis. hæc argumentationis summa toto fere capite : nunc singula membra videamus : *Et suis spatiis transeunt universa sub cælo* ; & tempus omni voluntati, heb. rei, negotio, instituto.

2. *Tempus nascendi*: hoc primum, ut id quod tempus induxit,

tempus ædificandi.

Tempus flendi, & tempus ridendi.

Tempus plangendi, & tempus saltandi.

Tempus spargendi lapides, & tempus colligendi lapides.

Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexu.

Tempus acquirendi, & tempus perdendi.

Tempus custodiendi, & tempus projiciendi.

Tempus scindendi, & tempus consuendi.

Tempus tacendi & tempus loquendi.

Tempus amandi, & tempus odiendi.

Tempus belli, & tempus pacis.

Quæ abundantia est fa-

tempus ædificandi.

4 Tempus flendi, & tempus ridendi.

Tempus plangendi, & tempus saltandi.

5 Tempus spargendi lapides, & tempus colligendi.

Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus.

6 Tempus acquirendi, & tempus perdendi.

Tempus custodiendi, & tempus abjiciendi.

7 Tempus scindendi, & tempus consuendi.

Tempus tacendi, & tempus loquendi.

8 Tempus dilectionis, & tempus odii.

Tempus belli, & tempus pacis.

9 Quid habet amplius homo

---

xit, tempus auferat: id est, vitam ipsam morte commutet. Cætera ex hoc capite connexa meditando perpendi, non verbis enucleari oportet.

5. *Tempus spargendi lapides*: in agros prohibendis frugibus ut 4. Reg. III. 25. omnem agrum optimum mittentes singuli lapides repleverunt: *& colligendi*: ad emundandum agrum.

9. *Quid habet amplius homo*: sic supra 1. 3. sic postea 11. 22. sic denique hic post enumeratas temporum vices, huc redit oratio: hæc summa: ut posteaquam constiterit nihil stabile, & quæcumque homo plantaverit, acquisiverit, custodierit, consuerit: eadem postea avelli, spargi, scindi ac dissui opor-

homo de labore suo ?

10 Vidi afflictionem, quam dedit Deus filiis hominum, ut distendantur in ea.

11 Cuncta fecit bona in tempore suo, & mundum tradidit disputationi eorum, ut non inveniat homo opus, quod operatus est Deus ab initio usque ad finem.

cienti in quibus ipse laborat?

Vidi occupationem quam dedit Deus filiis hominum, ut occupentur in ea.

Universa fecit bona in tempore suo, & quidem sæculum dedit in corda eorum, ut non inveniat homo opus quod fecit Deus ab initio usque in finem.

Co-

---

portere; nempe id supersit ex omni labore, nullum idoneum aut tanto conatu dignum carpi fructum: vel ut ait Hier. cum omnia labantur tempore: quid frustra conamur & tendimus, & brevis vitæ labores putamus esse perpetuos? nec contenti sumus secundum Evangelium malitia diei, nihilque in crastinum cogitamus?

11. *Cuncta fecit bona* (seu pulcra heb.) *in tempore suo*: omnia quidem suis decurrunt temporibus: sed temporum arbiter Deus has temperat vices: quare omnia per se bona pulcraque: vidit enim quæ fecerat & erant valde bona: Gen. 1. 32. sibi ergo universæ rei bene gestæ conscius, nihil moratur hominum judicia: *& mundum tradidit disputationi eorum*: orbe constituto, hominum generi ingens ænigma proposuit, in quo solvendo frustra laborarent: ita *ut non inveniat homo opus, quod operatus est Deus*: ac temporum leges rerumque orientium atque intereuntium causas nequidem intelligere, nedum his se expedire ac certum vitæ statum sibi constituere valeat: *ab initio usque ad finem*: quasi diceret: singula quidem Dei opera admirari licet; cæterum consiliorum seriem atque universi operis rationem capere non possumus: ex qua rerum serie perspicuum fieret, suo quæque tempori aptata pulcherrima esse atque ordinatissima: sed horum convenientiam, particulæ operis illigati sentire non possumus: ut præclare August. *Mundum disputationi reliquit*: ad verbum: mundum dedit in cor eorum, heb.

Cognovi quia non eſt bonum, niſi lætari, & facere bonum in vita ſua.

Et quidem omnis homo qui comedit, & bibit, & oſtendit bonum in omni labore ſuo, ex Dono Dei eſt.

Cognovi quia omnia quæ fecit Deus, ipſa erunt in æternum: ſuper illa non poteſt adjici, & ab illo non poteſt auferri: & Deus fecit ut timeant a facie ejus.

12 Et cognovi quod non eſſet melius niſi lætari, & facere bene in vita ſua

13 Omnis enim homo, qui comedit & bibit, & videt bonum de labore ſuo, hoc donum Dei eſt.

14 Didici quod omnia opera, quæ fecit Deus, perſeverent in perpetuum: non poſſumus eis quidquam addere, nec auferre, quæ fecit Deus ut timeatur.

15

---

heb. lxx, quæ interpretatio hier. non latuit, quippe quam attulit comm. ad Paulam. dedit autem in cor, hoc eſt cogitandum reliquit; ita tamen ut numquam inveniant occulta conſilia & arcanas rerum cauſas: quod idem Hieronymus hic elegantiſſime diſputationem vertit: ut Deo quidem agere competat: homini autem nihil aliud quam quærere ac diſputare ſit reliquum.

12. *Et cognovi quod non eſſet melius*: propterea colonus & hoſpes mundi homo datus eſt, ut brevi vita ſua utatur tempore, & ſpe prolixioris ætatis abſciſſa, cuncta quæ poſſidet quaſi ad alia profecturus aſpiciat: nec ſe putet plus de ſuo labore lucrari poſſe quam cibum & potum; & ſiquid de opibus ſuis in bonis operibus expenderit. hier. addit; non ut illud fiat quod eſt apud Eſaiam: manducemus & bibamus: cras enim moriemur: ſed ſecundum Apoſtolum: habentes victum & veſtitum his contenti ſimus: quod eſt donum Dei ℣. ſeq. *facere bene*: quidam intelligunt; bene ſibi facere, partis uti: quod eſt in ſeq ℣. videre bonum de labore ſuo.

14. *Didici quod omnia perſeverent in perpetuum*: tellus, ſidera, montes, arborum atque animantium genera, ipſa rerum ſumma; *non poſſumus eis addere*: ac nequidem ſtaturæ noſtræ cubitum aut capillis colorem. Matth. v. 36. vi. 27. *quæ fecit Deus ut timeatur*: ex antecedentibus, quod occultiſſima, quod perfectiſſima, quibus nihil adjici, nihil detrahi poſſit, quod ordinatiſſima & ſempiter-

nis

15 Quod factum est, ipsum permanet: quæ futura sunt, jam fuerunt: & Deus instaurat quod abiit.

Quid est quod fuit? ipsum est quod erit, & quæ futura sunt, jam fuerunt, & Deus quæret eum qui persecutionem patitur.

16 Vidi sub sole in loco judicii impietatem, & in loco justitiæ iniquitatem.

Et adhuc vidi sub sole locum judicii, ubi impietas; & locum justitiæ, ubi iniquitas.

17 Et dixi in corde meo: justum, & impium judicabit Deus, & tempus omnis rei tunc erit.

Dixi ego in corde meo: justum & impium judicabit Deus: quia tempus est omni voluntati super omne factum ibi.

Dixi

---

nis legibus constituta.

15. *Deus instaurat* (quærit, revocat heb.) *quod abiit*: ad verbum; quod consecutum est, (quod præteritum:) eo quod alia ex aliis consequantur, ac Deus ea quæ secutura sunt ex antecedentibus evocet & eliciat latentibus causis vide 1. 9. 10. summa est: Dei opera firma consistere: simplici & uniformi motu agi res: aliasque ex aliis deduci: etiam quæ effluxerint, Dei beneficentia recuperari posse, ne plus æquo aut adeptis lætemur aut cruciemur amissis: *quod abiit*. lxx. τὸν διωκόμενον: hoc est: Deus requirit eum qui persecutionem patitur: sic & antiqua vulgata, & ipse hier. ad Paul. ad consolandum, inquit, eum qui in martyrio perseverat. quam versionem prætermittere non est visum, eo quod passim a Patribus græcis latinisque celebretur; quamquam non est dubium quin vulgata nostra interpretatio sit congruentior atque omnino retinenda. pro τὸν διωκόμενον apud lxx. quidam legisse videntur τὸ διωκόμενον quod consecutum est: quod heb. congruit.

16. *Vidi sub sole*: aliud argumentum rebus humanis insitæ vanitatis: in præsente vita, inter justum & impium nullam esse distantiam, sed incerto eventu omnia volutari; atque inter judicum ipsa subsellia, non veritatem valere sed munera. hier.

17. *Et dixi: justum & impium*: clara solutio: cum omnia sint perturbata sub sole atque incon-

Dixi ego in corde meo de loquela filiorum hominis: quia ſeparat illos Deus, ut oſtendat quia ipſi jumenta ſunt :

Sive quia eventus filiorum hominum, & eventus pecoris, eventus unus eis. Sicut mors hujus, ita & mors illius, & ſpiritus unus omnibus, & amplius homini a pecore nihil eſt : quia omnia vanitas.

Omnia vadunt ad locum unum : omnia facta ſunt de humo, & omnia revertentur ad humum.

18 Dixi in corde meo de filiis hominum, ut probaret eos Deus, & oſtenderet ſimiles eſſe beſtiis.

19 Idcirco unus interitus eſt hominis, & jumentorum, & æqua utriuſque conditio : ſicut moritur homo, ſic & illa moriuntur : ſimiliter ſpirant omnia, & nihil habet homo jumento amplius : cuncta ſubjacent vanitati,

20 & omnia pergunt ad unum locum : de terra facta ſunt, & in terram pariter revertuntur.

21

---

inconditis motibus ferri videantur, eſſe ſupra ſolem & extra temporum vices aliquid quo incerta & incompoſita in ordinem redigantur, nec per partes Deum & velut per ſingula momenta judicare, ſed in futurum tempus univerſæ rei reſervare judicium: quo fit id quod ſequitur : *& tempus omnis rei tunc erit*: cum enim in hac vita alia aliis temporibus congruant, nec ſingula ſingulis ſatis apta, atque alieno loco multa poſita eſſe videantur : expectandum tempus quo ſua cuique tribuantur, bona bonis, mala malis : ut eſt in parabola, Matth. XIII.

18. *Dixi in corde meo de filiis hominum : ut probaret eo- Deus*: redargueret; heb. ſepararet, ad examen revocandos, atque omnino pervinceret *ſimiles eſſe beſtiis*: ſimplicius in heb. & apud lxx. quod beſtiæ ipſi. aliud argumentum multo validius, jam tactum 11. 15. ſed hic fuſius exequendum; quid mirum nihil diſtare inter probos & improbos qui æque homines ſunt, cum nequidem inter homines & pecudes ſatis ſit diſcriminis; cum ſimiliter procedamus in lucem, ſimul diſſolvamur in pulverem? hier.

20. *De terra facta ſunt* : de

terra

21 Quis novit, si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus jumentorum descendat deorsum?

22 Et deprehendi nihil esse melius, quam lætari hominem in opere suo, & hanc esse partem illius. Quis enim eum adducet, ut post se futura cognoscat?

Quis scit, spiritus filiorum hominis si ascendat ipse sursum, & spiritus pecoris si descendat ipse deorsum in terram?

Et vidi quia non est bonum, nisi quod lætetur homo in opere suo: quia hæc est pars ejus. Quis enim adducet eum, ut videat id quod futurum est post ipsum?

---

terra nihil nisi corpus factum est; & signanter de corpore dicitur: terra es & in terram reverteris: facile itaque ostenditur nobis, quod juxta corporis fragilitatem pecora simus. hier.

21. *Quis novit*: hoc est, haud facile cognoveris: qua phrasi: quis habitabit? aut mulierem fortem quis inveniet? quasi diceret: satis ergo constat homines corpore non nisi esse bestias? si autem videtur hæc esse distantia quod spiritus hominis ascendat in cælum & spiritus pecoris descendat in terram: quo istud certo auctore cognovimus? hæc quæstio: non nisi infra resolvenda XII. 7. interim in incerto ac suspenso relinquitur ad ignorantiam hominum declarandam & comprimendam superbiam.

CAPUT IV.

Calumniæ: calamitates: vita tædio: invidia: desidia & falsa in otio quies: avarus sibi pessimus: amicitia & societas: regiæ quoque majestatis vanitas, 3. & seq. obedientia: victimæ.

VERSIO VULGATA.

1 VERTI me ad alia, & vidi calumnias,

VERSIO S. HIERONYMI.

ET conversus sum ego, & vidi universas calum-

lumnias, quæ fiunt sub sole, & ecce lacrymæ eorum qui calumnias sustinent, & non est qui consoletur eos: & in manibus calumniantium eos fortitudo, & non est eis consolator.

Et laudavi ego mortuos, qui jam mortui sunt, super viventes, quicumque ipsi vivunt usque nunc.

Et melior super hos duos, qui nondum natus est, qui nondum vidit opus malum, quod factum est sub sole.

Et vidi ego universum laborem, & simul omnem virtutem operis, quia æmulatio viri a sodali ejus: & quidem hoc vanitas, & præsumtio spiritus.

Stultus complexus est manus suas, & comedit carnes suas.

Melior est plenus pugillus cum requie, quam pleni-

quæ sub sole geruntur, & lacrymas innocentium, & neminem consolatorem: nec posse resistere eorum violentiæ, cunctorum auxilio destitutos.

2 Et laudavi magis mortuos quam viventes:

3 & fœliciorem utroque judicavi, qui necdum natus est, nec vidit mala quæ sub sole fiunt.

4 Rursum contemplatus sum omnes labores hominum, & industrias animadverti patere invidiæ proximi: & in hoc ergo vanitas, & cura superflua est.

5 Stultus complicat manus suas, & comedit carnes suas, dicens:

6 Melior est pugillus cum requie, quam plena u-

---

4. 5. *Rursum industrias animadverti patere invidiæ proximi: stultus complicat manus suas*: totum quod differit, hoc est ut ostendat, & eum qui laborat & habet aliquid in mundo, patere invidiæ, & rursum eum qui vivere vult quiete, inopia opprimi, & esse utrumque miserabilem: dum alius propter opes periclitatur, alius propter inopiam egestate conficitur. hier.

5. *Stultus*, piger, de quo Prov. XXIV. 30. & seqq. *comedit carnes*

utraque manus cum labore & afflictione animi.

7 Considerans reperi & aliam vanitatem sub sole :

8 unus est, & secundum non habet, non filium, non fratrem, & tamen laborare non cessat, nec satiantur oculi ejus divitiis : nec re. cogitat, dicens : Cui laboro, & fraudo animam meam bonis ? in hoc quoque vanitas est, & afflictio pessima.

9 Melius est ergo duos esse simul, quam unum: habent enim emolumentum societatis suæ :

10 si unus ceciderit, ab altero fulcietur. væ soli: quia cum ceciderit non habet sublevantem se.

tudo manum laboris & præsumtionis spiritus.

Et conversus sum ego, & vidi vanitatem sub sole.

Est unus & non est secundus, & quidem filius & frater non est ei : nec est finis omni labori ejus. Et quidem oculus ejus non satiatur divitiis, & cui ego laboro & fraudo animam meam bonitate ? sed & hoc vanitas, & distentio pessima est.

Meliores duo quam unus quibus est merces bona in labore suo : quia si ceciderit unus, eriget particeps socium suum.

Et væ uni cum ceciderit, & non est secundus qui erigat eum.

Et

nes suas: hyperbolice ; propter nimiam famem ; hier. marcescit inedia : seipsum exest curis, tædio, inertia.

7. *Aliam vanitatem* : avaritiam, quam graphice depingit.

8. *unus est*: solus : supra irriserat eum qui certi heredis causa seipsum stulte excruciat: nunc invenit stultiorem eum qui herede nullo, haud secius defraudat genium: *nec satiantur oculi ejus divitiis* : nihil quidquam ex tot opibus usurpare ausus, præter insatiabilem videndi libidinem, ut habetur infra v. 10. *nec recogitat dicens* : positum elucidationis gratia: deest enim heb. lxx. in latina etiam versione hujus capitis IV. apud Ambrosium, & apud Hier. comm. ad Paulam.

9. 10. *Melius duos esse*: *væ soli* : merito hæc subnectit avaritiæ :

tiæ :

Et quidem ſi dormient duo, etiam calor erit illis; & unus quomodo calefiet?

Et ſi invaluerit ſuper eum unus, duo ſtabunt adverſus eum. Et funiculus triplex non cito rumpitur.

Melior eſt puer pauper & ſapiens, quam rex ſenex & ſtultus, qui neſcit providere in poſterum,

Quoniam de domo vinctorum egreditur ut regnet: quia etiam in regno ejus natus eſt pauper.

Vidi univerſos viventes, qui ambulant ſub ſole cum adoleſcente ſecundo, qui conſurget pro illo.

Non eſt finis omni po-

11 Et ſi dormierint duo, fovebuntur mutuo: unus quomodo calefiet?

12 Et ſi quiſpiam prævaluerit contra unum, duo reſiſtunt ei: funiculus triplex difficile rumpitur.

13 Melior eſt puer pauper & ſapiens, rege ſene & ſtulto, qui neſcit prævidere in poſterum.

14 Quod de carcere, cateniſque interdum quis egrediatur ad regnum: & alius natus in regno, inopia conſumatur.

15 Vidi cunctos viventes qui ambulant ſub ſole cum adoleſcente ſecundo, qui conſurget pro eo.

16 Infinitus numerus eſt po-

---

tiæ: quippe avarus omnis humanitatis expers incubat divitiis, nullum amicitiæ fulcimentum quærit.

12. *Funiculus triplex*: proverbiale dictum ad fœdera gentium & privatorum etiam amicitiam commendandam.

13. *Melior eſt puer . . . rege*: jam ad regiæ majeſtatis vanitatem pergit. primum quod ipſi reges vacui ſapientia puero imbecilliores ſint: alterum regia etiam capita communi hominum ſorte ab infirmis ad ſumma, a ſummis ad infima volutentur. ſic Joſeph e carcere propemodum ad regnum: ſic Job e ſumma fortuna in ſterquilinium. tertium; quod ipſa majeſtas ætate obſoleſcat. v. ſeq.

14. *Quod de carcere*: quod

15. *Vidi cunctos viventes: cum adoleſcente ſecundo*: regni herede deſignato, obſequiis promtos atque orientem, ut ajunt, ſolem adorantes.

16. *Infinitus numerus*: *ante eum.*

populi omnium, qui fuerunt ante eum: & qui postea futuri sunt, non lætabuntur in eo, sed & hoc vanitas & afflictio spiritus.

17 Custodi pedem tuum ingrediens domum Dei, & appropinqua ut audias. Multo enim melior est obedientia, quam stultorum victimæ, qui nesciunt quid faciunt mali.

pulo ejus, universis qui fuerunt ante illos, & quidem novissimi non lætabuntur in eo: sed & hoc vanitas, & præsumtio spiritus.

Custodi pedem tuum cum vadis in domum Dei, & appropinqua ut audias. Super domum enim insipientium sacrificium tuum: quia nesciunt quod faciunt malum.

---

eum. eos, regem scilicet patrem & filium. hier. ex heb. lxx. ad verbum: ad facies eorum: coram ipsis: innumerabiles & ipsorum ævo fuere & postea futuri sunt qui eos nesciant; tam anguste regnant.

17. *Custodi pedem tuum*: attende tibi, cum ad Deum accedis: *appropinqua ut audias*: *multo enim melior*: postremum illud deest: heb. tota sententia ex heb. accede ad audiendum (sive obediendum) potiusquam ad dandas stultorum victimas: quia nesciunt quod faciunt malum: eodem cum vulgata sensu. Has sententias & reliquas usque ad ℣. 9. sequentis capitis non facile connectas cum antecedentibus. verum Ecclesiastes dum omnia vana prædicat, ne etiam pietatem vanis accensere videatur, hæc de precibus deque inspectore Deo votisque interserit. forte etiam quod inter vana computet falsum cultum & in exterioribus tantum positum.

CA-

Caput V.

Multiloquium : vota : qui negant providentiam : imperiorum ordo : divitiarum vanitas, 9. 12. & seqq. dulcis ex opere somnus : frugalitas : partis uti optimum, 27. & seqq.

Versio S. Hieronymi.

Noli festinare in ore tuo:& cor tuum non festinet ad proferendum verbum in conspectu Dei: quia Deus in cœlo, & tu super terram. Propter hoc sint verba tua pauca,

Quia veniet somnium in multitudine sollicitudinis, & vox stulti in multiplicatione sermonum.

Versio Vulgata.

1 Ne temere quid loquaris, neque cor tuum sit velox ad proferendum sermonem coram Deo. Deus enim in cœlo, & tu super terram: idcirco sint pauci sermones tui.

2 Multas curas sequuntur somnia,& in multis sermonibus invenietur stultitia.

3 Si

1. *Ne temere : coram Deo.* ergo ad pietatem pertinet,parce & moderate loqui : cum de verbo otioso rationem reddi oporteat,Matt.xii.36. scriptumque sit; in multiloquio non effugies peccatum. Prov. x. 19. quin etiam de orando Deo Christus præcipit : Orantes autem nolite multum loqui sicut ethnici: putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Matt. vi.7. 8. ac notantur Pharisæi, quod viduas decipiant sub obtentu prolixæ orationis. Marc. xii. 40. Matt. xxiii. 14. Luc. xx. 47. *Deus enim in cœlo* : plana sententia : quod Deus sublimis,nos humiles ; & quod coram rege tacere, reverentiæ sit.

2. *Multas curas* : sicut turbida & multa somnia sollicitum hominem designant, sic multa verba, stultum. Ideo de Deo rebusque divinis parce loquaris: quod etiam ea quæ nosse nos arbitramur, per speculum videamus & in ænigmate, & velut somnia comprehendimus quod tenere nos putamus. hier.

3. Di-

3 Si quid vovisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promissio. sed quodcumque voveris, redde:

4 multoque melius est non vovere, quam post votum promissa non reddere.

5 Ne dederis os tuum ut peccare facias carnem tuam: neque dicas coram angelo: Non est providentia: ne forte iratus Deus contra sermones tuos, dissipet cuncta opera manuum tuarum.

6 Ubi multa sunt somnia, plurimæ sunt vanitates, & sermones innumeri: tu vero Deum time.

7 Si videris calumnias

Cum votum voveris deo, ne moreris reddere illud. quia non est voluntas in insipientibus. quæcumque voveris, redde.

Melius est non vovere, quam vovere & non reddere.

Non des os tuum, ut peccare facias carnem tuam. & ne dixeris in conspectu angeli, quia ignorantia est: ne irascatur Deus super vocem tuam, & disperdat opera manuum tuarum.

Quia in multitudine somniorum & vanitates, & verba plurima. sed Deum time.

Si calumniam pauperis, &

---

3. *Displicet enim ei infidelis & stulta promissio*: quia non est voluntas in insipientibus. hier. ex heb. nulla constantia voluntatis: neque ullum decretum aut proprie voluntas, sed ut in somniis cæci vanique conatus.

5. *Ne dederis os tuum*: ne abutaris sermone, ut te ipsum in adulteria & corruptelas illicias: quod faciunt qui dicunt: *non est providentia*: non est ultio: sive ut habet heb. error est; aut ignorantia est: res humanas nemo respicit: omnia cæco errore volvuntur. *Coram Angelo*: executore divinæ ultionis.

6. *Ubi multa sunt somnia: plurimæ sunt vanitates: & sermones innumeri*: qualis est somniator vana cogitans, talis nugax & loquax vana effutiens: ut supra ℣. 2 *tu verò Deum time*: ut ℣. 1.

7. *Si videris calumnias*: paupe-

& ruinam judicii, & injustitias videris in regione, ne mireris super negotio: quia excelsus super excelsum custodit,

egenorum, & violenta judicia, & subverti justitiam in provincia, non mireris super hoc negotio: quia excelso excelsior est alius, & super hos quoque eminentiores sunt alii,

& excelsior est super illos, & amplius terræ in omnibus est rex in agro culto.

8 & insuper universæ terræ rex imperat servienti.

Qui diligit argentum, non implebitur argento, & qui diligit divitias, non fruetur eis. sed in hoc vanitas.

9 Avarus non implebitur pecunia: & qui amat divitias, fructum non capiet ex eis: & hoc ergo vanitas.

In multitudine enim bonorum, multi sunt qui co-

10 Ubi multę sunt opes, multi & qui comedunt eas. Et

---

peribus illatæ calumniæ ne te conturbent, cum sint suo ordine & loco constitutæ in republica potestates, quæ maleficia ulciscantur.

8. *Et insuper universæ terræ* (seu totius regionis) *rex* omnibus præsit: & subjectas potestates in ordinem cogat. postremus versus in heb. sic habet: & excellentia (sive emolumentum) terræ est in omnibus: rex ipse agro servit: a qua interpretatione non abhorret Hier. ad Paulam. sensus est: cum sint aliæ aliis subditæ potestates: inest tamen quædam rebus æqualitas, communisque altrix omnium tellus: rex ipse agro servit, atque inde victum accipit nec a communi conditione eximitur. Hunc potestatum invicem subjectarum ordinem, alii cum Hieronymo referunt ad Deum & Angelos regum regnorumque præsides, qui injuriam prohibere vel pręsente pœna ulcisci possent, nisi Dei judicium ad futurum seculum servaretur, missis Angelis messoribus qui colligant de regno ejus omnia scandala, ut est Matt. XIII. 30. 41. supra III. 16. 17.

9. *Avarus non implebitur*: jam ad vanitates redit: ac primum avaritiæ & opum; quod ani-

Et quid prodest possessori, nisi quod cernit divitias oculis suis?

11 Dulcis est somnus operanti, sive parum, sive multum comedat: saturitas autem divitis non sinit eum dormire.

12 Est & alia infirmitas pessima, quam vidi sub sole: divitię conservatę in malum domini sui.

13 Pereunt enim in afflictione pessima: generavit filium, qui in summa egestate erit.

14 Sicut egressus est nudus de utero matris suę, sic

medunt ea; & quæ est fortitudo habenti illam, nisi ut videat oculis suis?

Dulcis somnus operanti, sive paululum, sive plus comederit. & saturitas divitis non sinit eum dormire.

Est languor pessimus quem vidi sub sole, divitias custodiri in malum possidentis eas.

Et perierunt divitiæ illæ in distentione pessima: & genuit filium, & non est in manu ejus quidquam.

Sicut exivit de utero matris suæ, nudus revertetur: ut

---

a nimum non expleant: quod nullus ex illis dignus fructus: ℣. 9. quod utcumque sis dives, non tamen ipse tu plus cæteris capias, sed tantum importunos atque otiosos ventres accersas: ℣. 10. quod nec ipse utare, sed tamquam a sacris abstineas, sola tibi intuendi facultate relicta: ibid. quod utcumque utare teque cibis ingurgites, id tantum lucrere, ut somni suavitatem cruditate turbes: 11. quod tibi quoque male vertant, cum potentioribus prædæ futurus sis: 12. quod denique pereant teque destituant, *in afflictione* (sive occupatione heb.) *maxima*, cum iis maxime indigeas: 13. quod etsi vel maxime in re splendida vivas, non eo tibi liberi fortunatiores futuri: ibid. quod denique divites æque ac cæteri mortales nudi atque egeni & nascantur & intereant: 14. 15. atque omnino se excrucient atque conficiant inanibus curis: 15. 16. nota autem hanc sententiam: *dulcis somnus operanti* ℣. 11. ne otio torpescas: *sive parum, sive multum comedat*: ut non in copia sed in sufficientia sit quies, somnique atque adeo totius vitæ suavitas. ex quo efficitur istud:

17.

ut eat sicut venit, & nihil accipit de labore suo, ut teneat in manu ipsius.

Sed & hoc vanitas, & languor pessimus: sicut enim advenit, ita & abiit. Quæ abundantia ejus qui in ventum laborat?

Et quidem omnibus diebus suis in tenebris comedit, & luctu, & iracundia multa, & languore, & insania.

Ecce quod vidi ego bonum, quod est optimum; comedere, & bibere, & cernere jocunditatem in omni labore suo, quo laboravit sub sole; numero dierum vitæ suæ, quos dedit ei Deus: hæc quippe est pars ejus.

Sed omnis homo cui dedit Deus divitias & substantiam: concessitque ei, ut vesceretur ex eis, & tolleret partem suam, & lætaretur de labore suo: hoc Dei donum est.

revertetur, & nihil auferet secum de labore suo.

15 Miserabilis prorsus infirmitas: quomodo venit, sic revertetur. Quid ergo prodest ei quod laboravit in ventum?

16 Cunctis diebus vitæ suę comedit in tenebris & in curis multis, & in ærumna atque tristitia.

17 Hoc itaque visum est mihi bonum, ut comedat quis, & bibat, & fruatur lętitia ex labore suo, quo laboravit ipse sub sole numero dierum vitę suæ, quos dedit ei Deus, & hęc est pars illius.

18 Et omni homini, cui dedit Deus divitias, atque substantiam, potestatemque ei tribuit ut comedat ex eis, & fruatur parte sua, & lętetur de labore suo: hoc est donum Dei.

19

---

17. *Hoc itaque visum est mihi bonum, ut comedat quis*: ad comparationem ejus qui tanto cruciatu ac tædio peritura comparat, meliorem dicit esse eum qui præsentibus fruitur.

18. *Hoc est donum Dei.* qualecumque, non donum illud maximum de quo infra: præsertim cap. XII.

19 Non enim satis recordabitur dierum vitæ suæ, eo quod Deus occupet deliciis cor ejus.

Non enim multum recordabitur dierum vitę suę: quia Deus occupat in lætitia cor ejus.

19. *Non enim satis recordabitur dierum vitæ suæ*: labentis ac tædio plenæ; ut tota hujus vitæ suavitas in oblivione sui posita videatur.

CAPUT VI.

Divitiarum vanitas: anxio & avaro divite melior abortivus: partis frui: hoc etiam vanum, 7. 8. 9. hominum sapientia nihil nisi verba: unus Deus sapiens.

VERSIO VULGATA.

1 EST & aliud malum, quod vidi sub sole, & quidem frequens apud homines:

2 Vir, cui dedit Deus divitias, & substantiam, & honorem: & nihil deest animæ suæ ex omnibus, quę desiderat: nec tribuit ei potestatem Deus ut comedat ex eo, sed homo extraneus vorabit illud. hoc vanitas, & miseria magna est.

VERSIO S. HIERONYMI.

EST malum quod vidi sub sole, & frequens apud homines.

Vir, cui dedit Deus divitias, & substantiam, & gloriam, & nihil deest animæ ejus ex omnibus quæ desideravit: & non dedit ei Deus potestatem, ut manducaret ex eo; sed vir alienus comedit illud. Hæc vanitas est & languor pessimus.

Si

2. *Vir, cui dedit Deus divitias*: rursus ad divitias, neque exagitare cessat radicem omnium malorum avaritiam; quam quidam appetentes teste Paulo 1. Tim. VI. 10. erraverunt a fide

&

Si genuerit vir centum liberos , & annis multis vixerit , & plures fuerint dies annorum ejus , & anima ejus non repleatur bonis , nec ſepulcrum fuerit illi : dixi melius ab eo eſſe abortivum.

In vanitate quippe venit, & in tenebris vadit : & in tenebris nomen ejus abſcondetur.

Et quidem ſolem non vidit nec cognovit : requies huic magis quam illi.

3 Si genuerit quiſpiam centum liberos , & vixerit multos annos,& plures dies ætatis habuerit , & anima illius non utatur bonis ſubſtantiæ ſuæ , ſepulturaque careat : de hoc ego pronuntio quod melior illo ſit abortivus.

4 Fruſtra enim venit, & pergit ad tenebras , & oblivione delebitur nomen ejus.

5 Non vidit ſolem , neque cognovit diſtantiam boni & mali :

6 et-

& inſeruerunt ſe doloribus multis ; quæ Salomon fuſe commemorat .

3. *Si genuerit quiſpiam centum liberos , & vixerit multos annos* : ſive ut infra 6. etiamſi duobus millibus annis vixerit. duo ſunt quibus vel maxime humana vita protendatur : primum ſi ipſa longiſſima fuerit , poſtea ſi in ſobolem ampliſſimam diffundatur in qua & vivamus lætius & etiam mortui reviviſcamus.atqui hæc duo vana ſunt & infructuoſa avaris.& *anima illius non utatur bonis*:ſi infelix ille eſt & cæco errore devius, qui hujus vitæ bonis avaritia ſe fraudat , quanto magis qui veris bonis,fide ac doctrina ſancta , Deique gratia non utitur?*quod melior illo ſit abortivus.* bonum erat ei,ſi natus non fuiſſet homo ille. Matt. xxvi. 24. diligenter adverte : non abſolute melius , ſed melius ipſi .

4. 5. *Fruſtra enim venit:non vidit ſolem*: clarum, hæc pertinere ad abortivi comparationem.attendeChriſtiane,qui fructum parturientis ſpiritus abortire facis neque deducis ad ſolem , ſed perire in tenebris & oblivione deleri ſinis. perpende illa verba:*fruſtra ille venit*,qui nec Deo gloriam nec ſibi felicitatem peperit , & a Dei regno pulſus ad tenebras exteriores mittitur : ubi eſt fletus & ſtridor dentium. Matt. xxii.13.

6 etiam si duobus millibus annis vixerit, & non fuerit perfruitus bonis. nonne ad unum locum properant omnia?

Etsi vixerit mille annos duplices, & bonitatem non vidit: nonne ad locum unum omnia properant?

7 Omnis labor hominis in ore ejus: sed anima ejus non implebitur.

Omnis labor hominis in ore ipsius; & quidem anima ejus non implebitur.

8 Quid habet amplius sapiens a stulto? & quid pauper, nisi ut pergat illuc, ubi est vita?

Quid enim amplius sapiens a stulto: quid pauperi, nisi scire ut vadat contra vitam?

9 Melius est videre quod

Melior est aspectus oculo-

---

6. *Nonne ad unum locum properant omnia?* alia sententia ad quam sequentia pertinent. sic autem habet. Miserrimi illi sunt, qui concessis bonis non utuntur: fac autem utare; non eo eris beatior, cum mors ingruat. *ad unum locum properant*: omnes enim morimur, & tamquam aquæ delabimur in terram, quæ non revertuntur. 2. Reg. XIV. 14.

7. *Omnis labor hominis*: hujusmodi quem diximus, comedentis ac bibentis, partisque opibus utentis *in ore ejus*: circa palatum versatur: miserabilis labor qui ventri & putredini serviat. *Sed anima ejus non implebitur*: animus majori bono natus his expleri non potest.

8. *Quid habet amplius sapiens a stulto?* supple: si in edendo & bibendo. vita constat: *& quid pauper*, ac frugi, habet scilicet, *nisi ut pergat illuc ubi est vita?* nisi ut ea adipiscatur quibus vivat: atque organum corporis sustentet nec pereat inedia. hier. quod magis heb. congruit. quid pauperi (deest) scienti pergere ante vitas: seu vitam sustentare? quasi diceret: pauperi æque ac diviti victus communis: nec sapiens ea re plus habet aut scit quam cæteri: communis eis cura, ut vitam protendant. attende autem, Christiane, hæc vivendi cura quam bene ad veram æternamque vitam transferatur, de qua infra dicetur.

9. *Melius est videre*: melior est aspectus oculorum super ambulantem in anima. hier. ex heb. id est, vana & imaginaria sectantem: quod eodem pertinet at-

lorum super ambulantem in anima. sed & hoc vanitas, & præsumtio spiritus.

Quid est quod futurum est: jam vocatum est nomen ejus & cognitum: quia homo est, & non poterit judicari cum fortiore se.

Quia sunt verba multa multiplicantia vanitatem.

cupias, quam desiderare quod nescias: sed & hoc vanitas est, & præsumtio spiritus.

10 Qui futurus est, jam vocatum est nomen ejus: & scitur quod homo sit, & non possit contra fortiorem se in judicio contendere.

11 Verba sunt plurima, multamque in disputando habentia vanitatem.

---

atque antecedentia, nempe ut intelligamus melius esse ac prestantius frui præsentibus bonis quæ in promtu habeamus, quam animum inani spe pascere, aut philosophantium more vanas ac supra nos atque inextricabiles tentare quæstiones.

10. *Qui futurus est*: & hoc pertinet ad humanæ sapientiæ vanitatem, scire omnia a Deo prævisa suisque jam distincta nominibus, eumque unum scientem sapientemque esse, qui omnia ac futura æque ac præterita mente complectatur; *& scitur quod homo sit*: scitur inquam hominem, tantum esse hominem: & quod frustra nititur supra vires: *Et non possit contra fortiorem se in judicio contendere*: contra Deum scilicet.

11. *Verba sunt plurima*: alia ratio retundendæ sapientium vanitatis, quod in hominum quæstionibus ac disputationibus nihil nisi verba sint & inanis loquacitas; sive ut habet heb. quia sunt verba plurima multiplicantia vanitatem: quo etiam sequentia pertinent.

CA-

CAPUT VII.

Vana ſcientia: quæſtiones : majora ſe quærere : quid quo melius : riſus , 4. 5. correptio : adulatio : patiens , 9. ira ſtultorum eſt : ſtultum tempora præferre temporibus : ſapientia , 13. 20. divitiæ : cavere , 15. ſapere ad ſobrietatem , 17. 18. nemo ſine peccato , 21. de ſapientia obtinenda præſumere , 24. 25. mulieres , 26. & ſeqq. homo rectus , 30. qui ſapiens.

VERSIO S. HIERONYMI.

QUID plus homini ? quis enim cognovit, quid ſit bonum homini in vita ? numerum dierum vitæ vanitatis ejus, & faciet ea quaſi umbram: quia quis annuntiabit homini quid ſit poſt eum ſub ſole ?

Bonum eſt nomen ſuper oleum bonum, & dies mortis ſuper diem nativitatis.

VERSIO VULGATA.

1 QUID neceſſe eſt homini majora ſe quærere, cum ignoret quid conducat ſibi in vita ſua , numero dierum peregrinationis ſuæ, & tempore quod velut umbra præterit ? Aut quis ei poterit indicare , quid poſt eum futurum ſub ſole ſit ?

2 Melius eſt nomen bonum , quam unguenta pretioſa : & dies mortis die nativitatis.

3 Me-

---

1. *Majora ſe quærere* : torquere ſe queſtionibus quę captum exſuperent : alia ratio qua ſcientiarum pateſcat vanitas : altiora ſcrutari , obvia & neceſſaria ignorare.

2. *Melius eſt nomen bonum* : cum tam brevis vita ſit, ut ſępe antea memoratum, hortatur ut faciat famam vita longiorem. hier. *melior dies mortis die nativitatis* : non tantum propter vitæ ęrumnas : verum etiam quod naſcentis incerta ſtudia ; mor-

3 Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii: in illa enim finis cunctorum admonetur hominum, & vivens cogitat quid futurum sit.

Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum convivii, in quo finis est omnis hominis; & qui vivit, dabit ad cor suum.

4 Melior est ira risu: quia per tristitiam vultus, corrigitur animus delinquentis.

Melior est ira quam risus: quia in mœrore vultus emendabitur cor.

5 Cor sapientium ubi tristitia est, & cor stultorum ubi lætitia.

Cor sapientis in domo luctus, & cor insipientis in domo lætitiæ.

6 Melius est a sapiente corripi, quam stultorum adulatione decipi.

Melius est audire increpationem sapientis super virum audientem carmen stultorum.

7 quia sicut sonitus spinarum ardentium sub olla, sic risus stulti: sed & hoc vanitas.

Quia sicut vox spinarum sub olla, ita risus stulti: sed & hoc vanitas.

Ca-

---

mortui laus in tuto sit posita.

4. *Melior est ira* (sive indignatio emendantis & castigantis) *risu* blandientis & adulantis.

5. *Cor sapientium ubi tristitia est*: cor sapientium in domo luctus: cor stultorum in domo convivii: (sive lętitię:) heb. lxx. lætitia enim dissolvit sapientiam: luctus superbiam stultitiamque comprimit.

6. *Quam stultorum adulatione decipi*: quam canticum stultorum, supple audire: heb.

7. *Quia sicut sonitus spinarum ardentium sub olla*: sic stultorum gaudia; grata licet in speciem, nil nisi inanem strepitum & evanidam lucem præbent. quæ omnia a ℣. 3. pertinent ad humanæ lætitiæ vanitatem de qua etiam supra 11. 2.

8. *Ca-*

Calumnia conturbat ſapientem, & perdit cor fortitudinis ejus.

Melius eſt noviſſimum ſermonis, quam principium ejus. Melior eſt patiens ſuper excelſum ſpiritu.

Ne feſtines in ſpiritu tuo, ut iraſcaris: quia ira in ſinu ſtultorum requieſcit.

Ne dixeris quid factum eſt, quia dies priores erant meliores quam iſti: quia non ſapienter interrogaſti de hoc.

Bona eſt ſapientia cum hereditate, & amplius videntibus ſolem:

Quia quomodo umbra

8 Calumnia conturbat ſapientem, & perdet robur cordis illius.

9 Melior eſt finis orationis, quam principium. Melior eſt patiens arrogante.

10 Ne ſis velox ad iraſcendum: quia ira in ſinu ſtulti requieſcit.

11 Ne dicas: quid putas cauſæ eſt, quod priora tempora meliora fuere quam nunc ſunt? ſtulta enim eſt hujuſcemodi interrogatio.

12 Utilior eſt ſapientia cum divitiis, & magis prodeſt videntibus ſolem.

13 Sicut enim protegit ſa-

8. *Calumnia conturbat* (etiam) *ſapientem*: *& perdet robur cordis illius*: ſic lxx. ſic hier. ad Paulam. heb. eodem ſenſu: & munus (ſeu donum) perdit cor (ſive mentem) ſupple ſapientis de quo primo membro: juxta illud Deut. XVI. 19. munera excæcant oculos ſapientium: quibus humanæ ſapientiæ imbecillitas demonſtratur.

9. *Melior eſt finis orationis*: ſermonis: *quam principium*: *ut* miſſis proloquiis ad rem ipſam veniamus, & quam breviſſime fieri poterit concludamus. melior etiam cujuſque rei finis quam principium juxta ℣. 2. *Melior eſt patiens*: cum arrogans ſibi aliquid eſſe videatur, vanum tamen iſtud eſt, & pati melius quam contumelioſe & arroganter aliquid agere.

11. *Stulta eſt ejuſmodi interrogatio*: vani imperitique homines putant incidiſſe ſe in ea tempora, in quibus inauditæ ſint atque hactenus inexpertæ calamitates: ſed hoc quam vanum ſit, docent antecedentia, ſupra I. 10. III. 15.

12. 13. *Utilior eſt ſapientia cum*

ſapientia, ſic protegit pecunia. hoc autem plus habet eruditio & ſapientia, quod vitam tribuunt poſſeſſori ſuo.

14 Conſidera opera Dei, quod nemo poſſit corrigere, quem ille deſpexerit.

15 In die bona fruere bonis, & malam diem præcave. ſicut enim hanc, ſic & illam fecit Deus, ut non inveniat homo contra eum juſtas querimonias.

16 Hæc quoque vidi in diebus vanitatis meæ: juſtus perit in juſtitia ſua, &

ſapientiæ, ſic umbra argenti, & quod plus eſt ſcientia ſapientiæ vivificabit habentem ſe.

Vide opera Dei: quoniam quis poterit adornare, quem Deus perverterit?

In die bonitatis eſto in bono, & in die malo vide. Et quidem iſtud congruum huic fecit Deus ad loquendum, ut non inveniat homo poſt eum quicquam.

Omnia vidi in diebus vanitatis meæ: eſt juſtus periens in juſtitia ſua, & eſt im-

---

cum divitiis: ſive cum hereditate. heb. utiles divitiæ ſi ſapientia adſit; ſed ſapientia potior, quæ veram vitam tribuit.

14. *Quod nemo poſſit corrigere, quem ille deſpexerit.* quem ſeu quod ille curvaverit. heb. juxta illud quod ſcriptum eſt: quis fecit mutum & ſurdum, videntem & cæcum: nonne ego dominus Deus? Exod. IV. 11. ut fruſtra obloquantur homines, cum quæ ego ſive recta ſive diſtorta fecerim (aut permiſerim) mutare nemo poſſit. hier. hunc verſum Eccleſiaſtæ chal. hic refert ad vitia corporis, ut nemo gibboſum, claudumve reſtituere poſſit in rectam ſtaturam

ac proverbialiter intelligendum; ut diſcant homines pati, quæ Deus juſtis de cauſis inemendata eſſe voluerit ſive permiſerit.

15. *In die bona*: præcedenti: ſententiæ corollarium: ne obloquaris Deo aut rebus humanis: ſed omnia excipias prout eveniunt: æque enim fecit Deus bonos dies maloſve, proſperos & adverſos: neque quidquam forte aut cæca neceſſitate fit ſed Dei ſapientia: *ut non inveniat homo juſtas querimonias*: heb. & non inveniet homo poſt eum quidquam: poſt Deum ſcilicet: ne te excruciaveris emendandis Dei operibus.

16. *In diebus vanitatis meæ*: hu-

impius longævus in malitia sua.

Noli esse justus multum & ne quæras amplius, ne obstupescas.

Ne impie agas multum, & noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo.

Bonum est retinere justum. Et quidem ab hoc ne dimittas manum tuam: quoniam qui timet Deum, egredietur ad omnia.

Sapientia confortabit sa-

impius multo vivit tempore in malitia sua.
17 Noli esse justus multum: neque plus sapias, quam necesse est, ne obstupescas.
18 Ne impie agas multum: & noli esse stultus, ne moriaris in tempore non tuo.
19 Bonum est te sustentare justum, sed & ab illo ne subtrahas manum tuam: quia qui timet Deum, nihil negligit.
20 Sapientia confortavit

---

hujus vitę vanissimæ. *in justitia sua*: virtutis studium non prohibet acceleratam mortem: quæ querela passim in sacris libris, præsertim Jer. XII. 1. sed hujus rei causa, his diebus vanissimis, procul submovetur ab hominum aspectibus. vide infra VIII. 11. 12. 13. IX. 2.

17. *Noli esse justus multum*: qui summo & stricto semper jure agat: qui trucem & rigidum gerat animum, numquam indulgens veniam, maxime vero qui superstitiosus se scrupulis torqueat, hunc scito plus justum esse quam justum est: & ex cunctatione vel fluctuatione animi pene in stuporem verti: hæc fere hier. *ne obstupescas*: alii, ne desolationem tibi accersas.

18. *Ne impie agas multum*: id est diu: nec peccata peccatis addas. Debemus enim nos statim erigere post ruinam: non imitari eos qui semel deserta regula tradunt se vitiis desperantes: Ephes. IV. 19. cur autem hic inserantur sententiæ non ita proposito cohærentes, diximus sup. IV. 17.

19. *Bonum est te sustentare justum*: istum. heb. lxx. nempe justum de quo ℣. 17. *Sed & ab illo ne subtrahas manum tuam*: nempe ab impio de quo ℣. 18. Bonum est justis benefacere, sed peccatoribus benefacere non est malum; bonum domesticis fidei benefacere, sed & omni petenti tri-

vit ſapientem, ſuper decem principes civitatis.

21 Non eſt enim homo juſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet.

22 Sed & cunctis ſermonibus qui dicuntur, ne accommodes cor tuum: ne forte audias ſervum tuum maledicentem tibi.

23 Scit enim conſcientia tua, quia & tu crebro maledixiſti aliis.

24 Cuncta tentavi in ſapientia. Dixi: ſapiens efficiar: & ipſa longius receſſit a me,

25 multo magis quam erat: & alta profunditas, quis inveniet eam?

26 Luſtravi univerſa animo meo, ut ſcirem, & conſiderarem, & quærerem ſapientiam, & rationem: & ut cognoſcerem impietatem

pientem ſuper decem poteſtatem habentes, qui ſunt in civitate:

Quia non eſt homo juſtus in terra, qui faciat bonum & non peccet.

Et quidem in omnes ſermones, quos loquentur impii, ne dederis cor tuum, ut non audias ſervum tuum maledicentem tibi.

Etenim frequenter ſcit cor tuum, quia & tu maledixiſti aliis.

Omnia hæc tentavi in ſapientia, & dixi:

Sapiens efficiar, & ipſa longius facta eſt a me, magis quam erat. Et alta profunditas, quis inveniet eam?

Circuivi ego cor meum: ut ſcirem, & conſiderarem, & quærerem ſapientiam, & rationem, & ut cognoſcerem impietatem ſtulti, & im-

tribuere. hier. *qui timet Deum, nihil negligit*: cum omnibus exibit: heb. lxx. proſpero eventu: cum Deum diligentibus omnia cooperentur in bonum: Rom. VIII. 28.

24. *Cuncta*: cuncta hæc, heb.

25 *Quis inveniet eam*: vide Job. XXVIII. 12. 27.

26. *Luſtravi univerſa*. 27. *& inveni*: en egregium tot inquiſitionum atque experimentorum

imprudentium errorem.

Et inveni ego amariorem morte mulierem : quæ laqueus venatorum eſt , & ſagena cor ejus , vincula ſunt manus ejus. Bonus coram Deo eruetur ab ea , & qui peccator eſt, capietur in illa.

Ecce hoc inveni , dixit Eccleſiaſtes,unam ad unam; ut invenirem numerum ,

quem adhuc quęſivit ani-

ſtulti , & errorem imprudentium :

27 & inveni amariorem morte mulierem , quę laqueus venatorum eſt , & ſagena cor ejus , vincula ſunt manus illius. qui placet Deo,effugiet illam : qui autem peccator eſt , capietur ab illa.

28 Ecce hoc inveni,dixit Eccleſiaſtes , unum & alterum , ut invenirem rationem ,

29 quam adhuc quęrit ani-

---

rum fructum : *inveni amariorem morte mulierem*: quæ nihil niſi ſuavia meraſque voluptates præ ſe ferebat . qua enim non morte amarius aut tetrius , impiæ dominæ ſervire libidinibus atque erroribus,& Deum colere quemcumque decerneret, ut Salomoni contigit? quaſi diceret : cum de omnibus hominum erroribus diligentiſſime quærerem , nihil certius reperi quam iſtud de muliere : quodque ea ſit: *laqueus*: *ſagena*: *vinculum* ; quo te nec volens nitenſque extricare poſſis tam fæda quam miſera ſervitute : quæ expertus dicere , & ab inſania ſua reſipiſcere videtur.hier.

28 *Ecce hoc inveni* : *dixit Eccleſiaſtes* : ſane & hoc mente & cogitatione perviderat , Prov.II.16.v.3.VI.24.VII.5.& alibi paſſim. quid igitur hic addit inventis, niſi ut id quod ratione perſpexerat ipſo experimento doctus, referat, & inculcet ? Ecce , inquit, *hoc inveni*: egregium operæpretium : *dixit Eccleſiaſtes* quod eſt monentis, inculcantis , infarcientis : *unum & alterum* : ad verbum : unam ad unam: phraſi heb. quod nos in neutrum vertimus : hoc eſt verſando in animo unum ad unum;ſive,unum poſt alterum : atque ut ait hier ſigillatim ac minutatim , velut ſubducta ratione,perpendens omnia & diligenter eventilans : *ut invenirem rationem* ,

29. *Quam adhuc quærit anima*

ma mea, & non inveni. Hominem unum de mille inveni, & mulierem in omnibus his non inveni.

Solummodo hoc inveni, quia fecit Deus hominem rectum; & ipsi quæsierunt

anima mea, & non inveni. Virum de mille unum reperi, mulierem ex omnibus non inveni.

30 Solummodo hoc inveni, quod fecerit Deus hominem rectum, & ipse se infi-

---

ma mea : in qua adhuc laboro, animumque excrucians ac pertundens non possum hujus rei, hoc est muliebris nequitiæ assequi causam; sed hoc inquit unum comperi; *virum de mille unum reperi*, qui saperet: mulierem vero nullam: sive ut habet textus: *mulierem ex omnibus non inveni*: omnes enim me ad luxuriam & non ad virtutem deduxerunt. hier.

30. *Solummodo hoc inveni*: tamquam diceret: quærenti cogitantique cur humanum genus ac præsertim fœmineum sexum cui & viri serviunt, insipientia pervagata corruperit, unum illud occurrit, nempe quod Deus hominem non talem qualis nunc est fecerit: imo *quod fecerit Deus hominem rectum*; neque illa quam vidimus perversitas & obliquitas, sit natura instituti hominis, sed pœna damnati, ut præclare Augustinus. *Quod fecerit Deus hominem rectum*: recta sentientem, recta diligentem, sociis æquum, Deo subditum: & ipse se distortum jam inde ab initio fecerit. Quomodo autem distortum nisi quod *ipse se infinitis miscuit quæstionibus*: vel ut habent heb. lxx. ipse hier. ad Paulam, eodem plane sensu: & ipsi quæsierunt cogitationes multas: in varia ac pessima se studia ac dubia distraxerunt, cujus rei fons est, quod cum homini veritas divinæ legis, decisione constaret, huic definitioni non steterit: ac de præcepto ipso quæsiverit: parendum ne esset: audiveritque libens fœmina quæstionem temerariam: cur præcepit vobis Deus (Gen. III. I.) viroque persuaserit ut eadem de re anceps quæreret. Sic aliæ ex aliis ortæ quæstiones, dubitatumque de Deo, de providentia, de legibus, deque certis æque ac de incertis: abiitque prorsus ex humano genere illa rectitudo quam Deus fecerat: extiteruntque cogitationes, sive ut Hieronymus hic elegantissi-

infinitis miscuerit quæstionibus. Quis talis ut sapiens est? & quis cognovit solutionem verbi?

cogitationes multas.

me vertit, quæstiones ac fluctuationes, quibus ipse se homo conturbaret atque perveteret.

Caput VIII.

Sapiens vultu quoque agnoscitur: regum majestas, 2. *& seqq. rerum commodi nexus & opportunitates*, 6. *hominum imperitia*, 7. *dominandi libido*, 9. *hypocritæ*, 10. *malorum res prosperæ; bonorum adversæ*, 11. 14. *bene piis, male impiis*, 12. 13. *impiorum sententia*, 15. *opera Dei investigabilia*, 16. 17.

Versio Vulgata.

1 Sapientia hominis lucet in vultu ejus, & potentissimus faciem illius commutabit.

2 Ego os regis observo, & præcepta juramenti Dei.

3 Ne festines recedere a facie ejus, neque perma-

Versio S. Hieronymi.

Quis ita ut sapiens, & quis novit solutionem verbi? sapientia hominis illuminabit vultum ejus, & fortis faciem suam commutabit.

Ego os regis custodio, & loquelam juramenri Dei.

Ne festines a facie ejus abire, & ne stes in verbo malo:

1. *Sapientia hominis lucet in vultu ejus.* Illuminat vultum ejus. heb. gratum reddit. *& potentissimus faciem illius commutabit.* & fortitudo (sive obstinatio, austeritas) faciei ejus mutabitur: heb. nil asperum, nil pervicax; sedata omnia, in vultu sapientis.

2. *Ego os regis observo*: observa: heb. ut supplendum sit, ego moneo, vel quid simile. *Os regis*:

malo : quoniam omne quod voluerit, faciet.

Sicut dixerit rex, poteſtatem habet; & quis dicet ei, quid facis ?

Qui cuſtodit mandatum, non cognoſcet verbum malum; & tempus, & judicium cognoſcit cor ſapientis.

Quia omni negotio eſt tempus & judicium. afflictio quippe hominis multa ſuper eum :

Quia neſcit quod futurum eſt : ſicut enim erit, quis annuntiabit ei ?

Non eſt homo poteſtatem habens in ſpiritum, ut prohibeat ſpiritum, & non eſt potens in die mortis, &

neas in opere malo : quia omne, quod voluerit, faciet :
4 & ſermo illius poteſtate plenus eſt : nec dicere ei quiſquam poteſt : quare ita facis ?
5 Qui cuſtodit præceptum, non experietur quicquam mali. Tempus & reſponſionem cor ſapientis intelligit.
6 Omni negotio tempus eſt, & opportunitas, & multa hominis afflictio :
7 quia ignorat præterita, & futura nullo ſcire poteſt nuntio.
8 Non eſt in hominis poteſtate, prohibere ſpiritum, nec habet poteſtatem in die mortis, nec ſinitur quieſcere in-

---

regis : id eſt mandatum. & *præcepta juramenti Dei* : propter juramentum Dei. heb. regi ſcilicet præſtitum. Nota fidem regi ſacramento obligatam. Idque videtur ſignificare fœdus populi cum Davide coram Domino 2.reg. v. 3. Item cum Joas 4. reg. XI. 17. Item principes dant manum Salomoni. 1.paral. XXIX. 24.

4. *Et ſermo illius poteſtate plenus eſt* : regis, heb.

5. *Qui cuſtodit præceptum*: regis ſcilicet. *Tempus & reſponſionem cor ſapientis intelligit.* rationem, morem : (regis ſcilicet alloquendi :) heb.

6. *Omni negotio : opportunitas* ; judicium, ratio ; eadem voce ac ſupra ℣. 5. quam, reſponſionem vertit interpres. & *multa hominis afflictio*: difficile eſt opportunitatem invenire & commodos rerum nexus.

8 *Non eſt in hominis poteſtate* ;

re ingruente bello, neque sal-
vabit impietas impium.

9 Omnia hæc considera-
vi, & dedi cor meum in
cunctis operibus, quæ fiunt
sub sole. Interdum domina-
tur homo homini in malum
suum.
10 Vidi impios sepultos:
qui etiam cum adhuc vive-
rent, in loco sancto erant,
&' laudabantur in civitate
quasi justorum operum: sed
& hoc vanitas est.
11 Etenim quia non pro-
fertur cito contra malos sen-
tentia, absque timore ullo
filii hominum perpetrant
mala.
12 Attamen peccator ex
eo quod centies facit ma-
lum, & per patientiam su-
stentatur, ego cognovi
quod erit bonum timentibus
Deum, qui verentur faciem
ejus.

non est emissio in die belli:
& non salvabit impietas ha-
bentem se.

Omnia hæc vidi: & dedi
cor meum in omne opus,
quod factum est sub sole:
& dominatus est homo ho-
mini ut affligeret eum.

Et tunc vidi impios se-
pultos, & venerunt: & de
loco sancto egressi sunt, &
laudati sunt in civitate,
quia sic fecerunt: sed &
hoc vanitas.

Quia enim non est con-
tradictio facientibus malum
cito: ideo repletum est cor
filiorum hominum in eis,
ut faciant malum.

Quia peccator facit ma-
lum centies, & elongat ei
Deus: ex hoc cognosco
ego, quod erit bonum ti-
mentibus Deum, qui ti-
mebunt a facie ejus.

Et

---

te: quemadmodum extremum vitæ halitum cohibere nemo potest, nec se expedire citatus ad bellum; ita neque *salvabit impietas impium*: quamvis ad servandum se nec sceleri parcat. *prohibere spiritum*: animam fugientem *nec finitur quiescere ingruente bello*. heb. nec est missio.

10. *Et laudabantur in civitate quasi justorum operum*: Ita lxx. at heb. oblivioni tradentur, *ischtachoau*: pro, *ischtabehcu*, laudabuntur: caph כ pro beth ב: simillimis litteris facile invicem commutatis. & ita Chal. & Syr. Vulg. sensus apertior.

12. *Attamen.... ego cognovi*: si
enim

Et bonum non sit impio, & non prolonget dies quasi umbra, qui non timet a facie Dei.

Est vanitas quæ fit super terram: quia sunt justi super quos veniunt quasi facta impiorum, & sunt impii ad quos perveniunt quasi facta justorum. Dixi quia hoc vanitas est.

Et laudavi ego lætitiam: quia non est bonum homini sub sole, nisi comedere, & bibere, & lætari. Et ipsum egredietur cum eo de labore suo diebus vitæ, quos dedit ei Deus sub sole.

Quapropter dedi cor meum, ut cognoscerem sapientiam, & viderem occupationem quæ facta est su-

13 Non sit bonum impio, nec prolongentur dies ejus, sed quasi umbra transeant qui non timent faciem domini.

14 Est & alia vanitas, quæ fit super terram, sunt justi, quibus mala proveniunt, quasi opera egerint impiorum: & sunt impii, qui ita securi sunt, quasi justorum facta habeant: sed & hoc vanissimum judico.

15 Laudavi igitur lætitiam, quod non esset homini bonum sub sole, nisi quod comederet, & biberet, atque gauderet: & hoc solum secum auferret de labore suo in diebus vitæ suæ, quos dedit ei Deus sub sole.

16 Et apposui cor meum, ut scirem sapientiam, & intelligerem distentionem, quæ versatur in terra: est ho-

---

enim tanta est etiam erga malos Dei indulgentia ac misericordia, ut eorum supplicia differat ut corrigantur, quam putemus ejus esse benignitatem erga justos, ut mercedem præstet? simile argumentum, III. 16. 17.

15. *Laudavi igitur lætitiam*: ex persona impiorum: qui quod omnia in futurum serventur incerta, nihil melius factu arbitrantur quam ut voluptati se dedant.

16. *Et intelligerem distentionem*: negotium, περισπασμόν, occupationem. supra, I. 13. curam superfluam. supra, II. 26. *est homo qui diebus ac noctibus somnum non capit*: qui seipsum excruciat quærendis rerum & eventuum causis: cur alius cæcus, alius debilis, alius videns

homo, qui diebus & noctibus ſomnum non capit oculis.

17 Et intellexi quod omnium operum Dei nullam poſſit homo invenire rationem eorum, quæ fiunt ſub ſole: & quanto plus laboraverit ad quærendum, tanto minus inveniat: etiam ſi dixerit ſapiens ſe noſſe, non poterit reperire.

per terram. quia & in die & in nocte ſomnium in oculis ſuis non eſt videns.

Et vidi omnia opera Dei: quia non poterit homo invenire opus quod factum eſt ſub ſole: in quo laboraverit homo ut quæreret & non inveniet. ſi quidem & ſi dixerit ſapiens ſe cognoſcere, non poterit invenire.

---

ac ſanus; iſte nobilis, ille inglorius, is nihil aliud proficit niſi in ſua tantum queſtione torqueri & diſputationem pro tormento habere, nec tamen invenire quod quærit. hier.

17. *Nullam poſſit homo invenire rationem*: exactam, accuratam, perſpicuam, neque omnino ullam, niſi Dei lege inſtitutus aut lumine colluſtratus. *quanto plus laboraverit: etiam ſi dixerit ſapiens ſe noſſe*: duo tradit veriſſima; primum, quo plus conere Dei arcana perſequi, eo magis te ambagibus ac dubitationibus involvas; alterum, ſapientiam humanam nihil eſſe niſi jactantiam; quod etiam ſequentia oſtendunt.

Caput IX.

Arcana Dei: nemo ſcit an odio an amore ſit dignus : inde corruptelæ : impiorum ſenſus, 4. 5. 6. & ſeqq. res humanæ caſu regi videntur, 11. 12. ſapientia comtemtui : divitiæ, pretio habentur : cum tamen ſapientia armis ſit melior, 14. 15. 16: 17. 18. in uno peccans : ibid.

Versio S. Hieronymi.

OMne hoc dedi in corde meo, ut conſiderarem univerſa : quia juſti & ſapientes, & opera eorum in manu domini. Et quidem caritatem &

Versio Vulgata.

1 OMnia hæc tractavi in corde meo, ut curioſe intelligerem : ſunt juſti atque ſapientes, & opera eorum in manu Dei : & tamen neſcit homo utrum amo-

---

1. *Sunt juſti atque ſapientes*: Idem argumentum, de bonis maliſque in præſente vita, pari modo habitis, miris verſat modis. vide autem heb. ex hier. quem ipſe ſic exponit : etiam in hoc dedi cor meum & ſcire volui quos Deus diligeret, quos odiſſet: & inveni juſtorum quidem opera in manu Dei eſſe, & tamen utrum amentur a Deo an non, nunc eos ſcire non poſſe & ambiguo fluctuare, utrum ad probationem ſuſtineant quæ ſuſtinent, an ad ſupplicium: in futuro igitur ſcient & in vultu eorum ſunt omnia : id eſt antecedit eos, cum ex hac vita deceſſerint, notitia iſtius rei: quia tunc eſt judicium, nunc certamen : & quicumque adverſa ſuſtinent, utrum per amorem Dei ſuſtineant ut Job; an per odium ut plurimi peccatores, nunc habetur incertum. recte omnino : idque aperte evincit Eccleſiaſtes, adeo ambigua eſſe omnia ut nemo nec de aliis nec de ſe ipſo ſciat, an amore an odio ſit dignus, quod & nos latere poſſint occulta peccata : delicta enim quis intelligit? Pſal. XVIII. & Deus quid de quoque ſentiat, nedum ullo indicio prodat, involvat magis. *Opera eorum in manu Dei* : ſolus ipſe novit. & *tamen neſcit homo* : & quidem caritatem (Dei erga ſe) & quidem

amore, an odio dignus sit:

2 sed omnia in futurum servantur incerta, eo quod universa æque eveniant justo & impio, bono & malo, mundo & immundo, immolanti victimas, & sacrificia contemnenti. sicut bonus, sic & peccator: ut perjurus, ita & ille qui verum dejerat.

3 Hoc est pessimum inter omnia, quæ sub sole fiunt, quia eadem cunctis eve-

quidem odium, non est cognoscens homo: omnia in facie eorum.

In omnibus eventus unus: justo & impio, bono & malo, mundo & polluto, sacrificanti, & non sacrificanti. Sic bonus ut peccator: sic jurans sicut juramentum timens.

Hoc est pessimum in omni quod factum est sub sole, quia eventus unus omnibus.

---

dem odium non est cognoscens homo: hier. ex heb. lxx. quod cum sit universim traditum, inde profecto efficitur, ut nec de aliis quisquam nec de se ipso liquido sciat, amori ne an odio Deo sit: *Omnia in futurum*: omnia ante facies eorum: heb. lxx. sive ut vertit symm. apud hier. omnia coram eis incerta: ut Deo soli id constet, quemadmodum supra dictum est: *opera eorum in manu Dei.*

2. *Eo quod universa æque eveniant justo & impio*: etsi enim plerumque veri legis observatores promissa a lege temporalia bona recipiebant: tamen nec penitus ad omnes, nec ad quodcumque vitæ tempus ista pertinebant. Job enim, David, Tobias, Daniel, diutissime multa perpessi, vix tandem a tot malis expediti sunt: prophetæ autem Isaias, Jeremias & alii multi, numquam: ipse legislator Moises cum inter populi contumacis odia ac seditiones asperrimam duxisset vitam, nec ad terram illam admissus est. Deus igitur homines ad meliora promissa præparabat, & tamen agebat miris modis, ut promissa temporalia in plerisque valerent & in tota republica Judaica maxime elucescerent *ut perjurus*: heb. lxx. jurans (temere scilicet) sicut is qui juramentum timet: religiosus perjurusque nullo discrimine habiti.

3. *Et contemtu*: procacitate symm. apud hier. & insaniæ (sive

bus. Sed & cor filiorum hominum repletum est malitia: & errores in corde eorum in vita sua, & post hæc ad mortuos.

Quia quis est qui communicet in omnes viventes? est confidentia, quoniam canis vivens melior est leone mortuo:

quia viventes sciunt quod moriantur, & mortui nesciunt quidpiam, & non est eis amplius merces. In oblivione enim venit memoria eorum.

niunt. unde & corda filiorum hominum implentur malitia, & contemtu in vita sua, & post hæc ad inferos deducentur.

4 Nemo est qui semper vivat, & qui hujus rei habeat fiduciam: melior est canis vivus leone mortuo.

5 Viventes enim sciunt se esse morituros, mortui vero nihil noverunt amplius, nec habent ultra mercedem: quia oblivioni tradita est memoria eorum.

6

---

ve errores) in corde eorum in vita eorum, & postea ad mortuos (pergunt) heb. nec umquam resipiscunt. quæ item ex persona impiorum dicta, postea in fine libri claram solutionem habebunt, ut sæpe monuimus.

4. *Nemo est qui semper vivat*: symm. antecedenti sic jungit: cor hominum repletur malitia & procacitate in vita sua: novissima autem veniunt ad mortem; quis enim potest in sempiternum perseverare vivens? quæ interpretatio Hieronymo clara; sensusque sit: quod bonis malisque æqua omnia eveniant, homines tota vita in errore versantur: donec deveniamus ad mortem, malorum omnium terribilissimum & ultimum, post quod non spes aut merces ulla super, nullusque ab errore resipiscendi locus: atque omnino ignorantia insanabilis. ex heb. & lxx. sic habes: nam quis communicat in omnes viventes? quis eorum consors (semper) esse potest? hoc est; quis potest semper vivere, ut habet symm. pergit hier. est confidentia (sive spes) viventi scilicet: quoniam *melior est canis vivus leone mortuo*: vita, etiam miserrima, quavis morte præstat: quod morte spes omnis mercesque, atque etiam recte gestorum memoria pereat: ut est in sequentibus, 5. & 6. quæ recte consonant impiorum dictis, quorum hic personam agit.

6.

6 Amor quoque, & odium, & invidiæ simul perierunt, nec habent partem in hoc seculo, & in opere quod sub sole geritur.

7 Vade ergo & comede in lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum: quia Deo placent opera tua.

8 Omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat.

9 Perfruere vita cum uxore, quam diligis cunctis diebus vitæ instabilitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub sole omni tempore vanitatis tuæ: hæc est enim pars in vita, & in labore tuo, quo laboras sub sole.

10 Quodcumque facere potest manus tua, instanter operare: quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas.

Sed & dilectio eorum, & odium eorum, & zelus eorum jam periit: & pars non est eis adhuc in seculo, in omni quod fit sub sole.

Vade & comede in lætitia panem tuum, & bibe in corde bono vinum tuum, quoniam jam complacuerunt Dei opera tua.

In omni tempore sint vestimenta tua candida: & oleum de capite tuo non desit.

Vide vitam cum muliere quam dilexisti omnibus diebus vitæ vanitatis tuæ, qui dati sunt tibi sub sole. quia hæc est pars tua in vita, & in labore quo tu laboras sub sole.

Omnia quæ invenit manus tua ut facias, in virtute tua fac: quia non est opus, & cogitatio, & scientia, & sapientia in inferno quo tu vadis illuc.

Con-

---

6. *Amor quoque & odium*: quod uno verbo Psalmista transigit: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Psal. cxlv. 4. in nulla parte vitæ humanæ sunt.

9. *Cum uxore*: heb. cum muliere: quamcumque dilexeris. hæc enim continuat in persona impiorum ac voluptuosorum hominum.

10. *Quodcumque potest*: *instanter*: *quia nec opus*: *apud inferos*: vanam brevemque vitam vana & brevi voluptate percurre, & si quid delectare po-

Converti me & vidi sub sole, quoniam non est velocium cursus; nec fortium prælium: nec sapientium panis; nec prudentium divitiæ; nec scientium gratia: quoniam tempus & eventus occurret omnibus illis.

Et quidem nescit homo tempus suum: quasi pisces qui retinentur in retiaculo malo, & sicut volucres quæ colligantur in laqueos, similiter corruent filii hominum in tempore malo, cum ceciderit super ipsos extemplo.

Sed & hanc vidi sapientiam sub sole, & magna est apud me.

Civitas parva & viri pauci in ea: & venit ad eam rex magnus, & circumde-

11 Verti me ad aliud, & vidi sub sole, nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam: sed tempus, casumque in omnibus.

12 Nescit homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & sicut aves laqueo comprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo supervenerit.

13 Hanc quoque sub sole vidi sapientiam, & probavi maximam:

14 Civitas parva, & pauci in ea viri: venit contra eam rex magnus, & vallavit eam,

---

potest, festinus carpe ne pereat. hier.

11. *Nec velocium esse cursum*: quod nec optimi eligantur, & etiam optimos successus ipse fallat, neque possit homo providere quidquam, ut ℣. 12. longe aliter Paulus: non enim eo quod neque fortitudo neque cursus volocitas valeat apud homines, exinde concludit, casu omnia agi: sed contra, Dei esse optatos dare successus: non enim volentis neque currentis, sed Dei miserentis. Rom. IX. 16.

12. *Nescit homo finem*: tempus heb. lxx. commodaque aut incommoda ex eo provenientia: sed in prospera & adversa cæco impetu se infert.

13. *Hanc: vidi sapientiam*: humanam sapientiam hactenus insectatus, nunc commendare videtur quam maxime; sed postea

eam, extruxitque munitiones per gyrum, & perfecta est obsidio.

15 Inventusque est in ea vir pauper & sapiens, & liberavit urbem per sapientiam suam, & nullus deinceps recordatus est hominis illius pauperis.

16 Et dicebam ego, meliorem esse sapientiam fortitudine: quomodo ergo sapientia pauperis contemta est, & verba ejus non sunt audita?

17 Verba sapientium audiuntur in silentio plus quã clamor principis inter stultos.

18 Melior est sapientia, quam arma bellica: & qui in uno peccaverit, multa bona perdet.

dit eam; & ædificavit adversus eam machinam magnam.

Et invenit in ea virum pauperem & sapientem, & salvavit hic civitatem in sapientia sua: & homo non recordatus est hominis pauperis illius.

Et dixi ego meliorem esse sapientiam super fortitudine, & sapientia pauperis quæ despecta est, & verba ejus quæ non sunt audita.

Verba sapientium in quiete audiuntur, plusquam clamor potestatem habentis in stultis.

Melior est sapientia super vasa belli, & peccans unus perdet bonitatem multam.

---

stea docet id etiam esse humanæ vanitatis, ut tanta quoque sapientia, nisi divitiæ accedant, nihili apud homines habeatur.

17. *Verba sapientium*: hier. quemcumque videris in Ecclesia declamatorem & cum quodam lenocinio ac venustate verborum excitare plausum ac risus excutere, audientes in affectum lætitiæ concitare: scito signum esse insipientiæ, tam ejus qui loquitur quam eorum qui audiunt: cum verba sapientium in quiete & moderato audiantur silentio. hactenus hier. & tamen ille tam silenter auditus ac potentiorum vociferationibus antepositus, ad rerum humanarum ludibrium, & ipse sæpe despicitur, ut habes precedente ℣.

18. *Et qui in uno peccaverit*: unus peccans. heb. sicut unius sapientia civitas servatur: sic unius imperitia bona res male perit.

CA-

Caput X.

Ex minimis delictis grandis jactura : ſtultus non ſe , ſed alios omnes ſtultos putat , 3. ne principum gratia glorieris , 4. regimen perturbatum : principum errores , 5. ſua fovea captus : majorum inſtituta , 8. 9. labore acuitur induſtria , 10. detractor : ſtultorum multiloquia , 12. 13. 14. alia ex aliis mala eaque graviora , 13. rex puer , 16. rex temperans , 17. deſideria : pecuniæ parent omnia : non detrahendum regi , etiam occulte , 20.

Versio S. Hieronymi.

MUscæ morituræ exterminant oleum compoſitionis : pretioſa eſt ſuper ſapientiam & gloriam ſtultitia parva .

Cor ſapientis in dextera ejus, & cor ſtulti in ſiniſtra illius .

Sed & in via cum ſtultus ambulat , cor ejus minuitur : & dicit , omnis inſipiens eſt .

Si ſpiritus habentis pote-

Versio Vulgata.

1 MUscæ morientes perdunt ſuavitatem unguenti . Pretioſior eſt ſapientia & gloria , parva & ad tempus ſtultitia .

2 Cor ſapientis in dextera ejus, & cor ſtulti in ſiniſtra illius .

3 Sed & in via ſtultus ambulans , cum ipſe inſipiens ſit , omnes ſtultos, æſtimat .

4 Si ſpiritus poteſtatem ha-

1. *Muſcæ morientes : pretioſior eſt ſapientia & gloria , parva & ad tempus ſtultitia* : id quod pretioſum ex ſapientia & gloria , ſtultitia parva : heb. ſupple corrumpit. ſicut exiguæ muſcæ optimum unguentum : ſic paululum ſtultitiæ excellentem ſapientia & gloria virum corrumpit : cavendumque omnino ne leves defectus , multitudine gravent .

2. *In dextera* : dextera recti, ſiniſtra parvi ſymbolum.

4. *Si ſpiritus . . . . aſcenderit ſuper te*: ſi te benignior aura favoris afflaverit : ſi aliquam acceperis dignitatem: *locum tuum ne*

habentis ascenderet super te, locum tuum ne dimiseris: quia curatio faciet cessare peccata maxima.

5 Est malum quod vidi sub sole, quasi per errorem egrediens a facie principis:

6 positum stultum in dignitate sublimi, & divites sedere deorsum.

7 Vidi servos in equis: & principes ambulantes super terram quasi servos.

8 Qui fodit foveam, incidet in eam: & qui dissipat sepem, mordebit eum coluber.

9 Qui transfert lapides,

statem ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris: quia sanitas requiescere facit peccata magna.

Est malum quod vidi sub sole, quasi ignorantia egrediens a facie potenris,

Dari stultum in sublimitatibus magnis, & divites in humilitate sedentes.

Vidi servos in equis, & principes ambulantes quasi servos super terram.

Qui fodit foveam in ipsam incidet, & qui dissipat sepem, mordebit eum serpens.

Qui subtrahit lapides, do-

---

ne dimiseris: noli efferri animo: noli relinquere priora opera. hier. *quia curatio*: sive cautio ac modesti animi pudor, non splendor dignitatis: *faciet cessare peccata maxima.*

5. *Quasi per errorem* (aut ignorantiam heb. atque in voluntarie lxx) *egrediens a facie principis*: adeo absurdum, ut non nisi imprudenti excidat principi. Vide autem quam multa peccent principes per ignorantiam, queis tamen respublica pessumdatur.

6. *Stultum in dignitate, & divites* (sive optimates) *sedere deorsum*, magna rerum perturbatione: quam & sequens indicat, ubi servi dominantur; principes humi repunt.

8. *Qui fodit foveam*: *qui dissipat sepem*: qui prisca instituta subvertit: aut qui reipublicæ robur, nobilitatem scilicet, structis insidiis malisque artibus pessumdat, ut ille servus. ℣. 6. & 7. is sibi ac reipublicæ quam improvidus regit, accersit infortunium.

9. *Qui transfert lapides*: præcedentem firmat: ut non frustra gestes ingentes lapides, aut ligna scindas manibus, sic nec frustra convellas instituta majorum: quod item vetat sapiens alia & huic cognata similitudine, gravi hoc interdicto, ne

dolebit in eis, & qui ſcindit ligna, periclitabitur in eis.

Si retuſum fuerit ferrum, & hoc non ut prius, ſed conturbatum fuerit, virtutibus corroborabitur, & reliquum fortitudinis ſapientia eſt.

Si momorderit ſerpens in ſilentio, non eſt amplius habenti linguam.

Verba oris ſapientis gratia, & labia inſipientis præcipitabunt eum.

Initium verborum ſtulti inſipientia, & noviſſimum oris ejus error peſſimus.

Et ſtultus multiplicat verba. Ignorat homo quid ſit, quod factum eſt, & quod futurum eſt poſt eum quis annunciabit ei?

Labor ſtultorum affliget

affligetur in eis: & qui ſcindit ligna, vulnerabitur ab eis.

10 Si retuſum fuerit ferrum, & hoc non ut prius, ſed hebetatum fuerit, multo labore exacuetur, & poſt induſtriam ſequetur ſapientia.

11 Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo minus habet qui occulte detrahit.

12 Verba oris ſapientis, gratia: & labia inſipientis præcipitabunt eum:

13 Initium verborum ejus ſtultitia, & noviſſimum oris illius error peſſimus.

14 Stultus verba multiplicat. Ignorat homo, quid ante ſe fuerit: & quid poſt ſe futurum ſit, quis ei poterit indicare?

15 Labor ſtultorum affliget

---

ne terminos moveas. Proverb. XXII. 18.

10. *Si retuſum fuerit ferrum* rubigine; *& hoc nunc ut prius*: ſupple ſciderit: & non terſerit aciem: heb. ſupple qui eo utitur *ſed hebetatum fuerit*. cujus loco hier. ſed conturbatum fuerit: (quod tamen heb. deeſt.) *multo labore* ac viribus *exacuetur*. virtutibus (ſeu laboribus) corroborabitur. hier. ex heb. *&* *poſt*: poſt *induſtriam ſapientia*; vel ut habet heb. (ſic) & excellentia in dirigendo ſapientia (eſt) ſenſus: ſapientis eſt cogitando & meditando dirigere ac perpolire animum, ut terendo & detergendo perpolitur ferrum.

12. *Præcipitabunt eum*: dejicient, perdent.

15. *Qui neſciunt in urbem pergere*: qui rem obviam & notiſſimam non inveniunt: prover-

get eos, qui nesciunt in urbem pergere.

16 Væ tibi terra, cujus rex puer est, & cujus principes mane comedunt.

17 Beata terra, cujus rex nobilis est, & cujus principes vescuntur in tempore suo ad reficiendum, & non ad luxuriam.

18 In pigritiis humiliabitur contignatio, & in infirmitate manuum perstillabit domus.

19 In risum faciunt panem & vinum, ut epulentur viventes: & pecuniæ obediunt omnia.

20 In cogitatione tua

eos, qui nesciunt ire in civitatem.

Væ tibi terra, cujus rex adolescens est, & principes tui mane comedunt

Beata terra, cujus rex tuus filius ingenuorum, & principes tui in tempore comedunt, in fortitudine, & non in confusione.

In pigritiis humiliabitur contignatio, & in infirmitate manuum stillabit domus.

In risu faciunt panem & vinum, ut epulentur viventes: & argento obediunt omnia.

In mente tua regi ne ma-

verbium.

16. *Cujus rex puer est.* sic apud Isaiam III. 4. dabo pueros principes eorum: neque tantum ætate sed sensibus: & *cujus principes mane comedunt*: luxuria non necessitate: ut seq. ℣. sic idem Isaias v. 11. consurgitis mane ad ebrietatem. chal. de iis accipit qui ante juge sacrificium mane comederent.

17. *Nobilis*: heroum sive clarorum ac fortium virorum filius. heb. lxx.

18. *In pigritiis*: merito luxuriæ desidiam addit comitem, viribus animi & corporis voluptatis studio dissolutis: unde *humiliatur contignatio*: res humanæ sponte labuntur ac suo ruunt pondere nisi valide sustententur, quod mollities ac desidia prohibent.

19. *In risum faciunt*: vanissimi homines, qui cibos ad voluptatem non ad sustentationem corporis sumunt: potationesque & luxuriam pro vera vita habent: horum venalis anima pecuniæ servit ac per pecuniam ventri. sic illi apud Paulum, quibus Deus venter: dea pecunia est Phil. III. 19. Eph. v. 5.

20. *Regi ne detrahas*: & si puer sit, luxurieque ac voluptati deditus, ut supra dixerat: tamen

maledixeris, & in secreto cubilis tui ne maledixeris diviti: quia volucres cæli auferent vocem tuam, & habens pennas annunciabit verbum.

regi ne detrahas, & in secreto cubiculi tui ne maledixeris diviti: quia & aves cęli portabunt vocem tuam, & qui habet pennas annuntiabit sententiam.

---

men parce nomini; majestatem reverere. *diviti*: potenti, principi. *Aves cœli*: en quanta celeritate maledicta tutis licet ut quidem videbatur auribus commissa, tamen velut pennis ad principem evolent: en aves in aulis frequentes, quæ cum aliud agere & velut in incertum volitare videantur, studiosissime colligunt quæ etiam incautis exciderint.

CAPUT XI

Eleemosyna, quibuscumque obviis, 1. copiose danda, 2. cave quo statu moriaris, 3. nimia cautio, 4. opera Dei inscrutabilia: labor assiduus, 6. mors certa demonstratio vanitatis, 8. ætatis flos & voluptas, vana, 10.

VERSIO S. HIERONYMI.

MITTE panem tuum super faciem aquæ, quia in multitudine dierum invenies illum.

Da partem septem, & quidem octo: quia non scis

VERSIO VULGATA.

1 MITTE panem tuum super transeuntes aquas: quia post tempora multa invenies illum.

2 Da partem septem, necnon & octo: quia ignoras quid

---

1. *Mitte panem tuum super transeuntes aquas*: quod omni petenti sit dandum, ex Luc. VI. 30. indiscrete faciendum bene. hier. neque pereant data egenis, sed tutius recondantur ac mala futura præveniant; ℣. 2. 3.

2. *Da partem septem nec non & octo*: multis, imo omnibus. sic, Mich. V. 5. septem pastores & octo primates, pro multis.

quid futurum ſit mali ſuper terram.

3 Si repletæ fuerint nubes, imbrem ſuper terram effundent. Si ceciderit lignum ad auſtrum, aut ad aquilonem, in quocumque loco ceciderit, ibi erit.

4 Qui obſervat ventum, non ſeminat: & qui conſiderat nubes, numquam metet.

5 Quomodo ignoras quę ſit via ſpiritus, & qua ratione compingantur oſſa in ventre prægnantis; ſic neſcis opera Dei, qui fabricator eſt omnium.

6 Mane ſemina ſemen

quid futurum malum ſit ſuper terram.

Si repletæ fuerint nubes, imbrem ſuper terram effundent. Et ſi ceciderit lignum ad auſtrum, aut ad aquilonem: in locum ubi ceciderit lignum, ibi erit.

Qui obſervat ventum, non ſeminabit; & qui aſpicit nubes, non metet.

Quomodo non cognoſcis tu, quæ ſit via ſpiritus: & ſicut oſſa in utero prægnantis, ſic neſcis opera Dei qui facit omnia.

In matutino ſemina ſemen

---

3. *Si repletæ fuerint nubes*: eſto ſicut nubes, quæ copioſe & ultro pluviam largiuntur; ita tu eleemoſynam. *ſi ceciderit lignum*: cave quo te inclines ſive in bonum ſive in malum, cum quo cecideris ibi perpetuo manſurus ſis.

4. *Qui obſervat ventum*: cunctanti ac trepido & adverſa ſemper tempora metuenti: benefaciendi proximo, atque univerſim bene rei gerendæ occaſio elabitur.

5. *Via ſpiritus*: venti: ipſo Domino dicente: neſcis unde veniat nec quo vadat. Joan. III. 8. qua ſimilitudine ſancti quoque ſpiritus operatio deſignatur, ſpirantis ubi vult: ibid. atque ut vult dona ſingulis dividentis: 1. Cor. XII. 11. nec deſunt qui *viam ſpiritus* eam intelligant, qua anima corpori ſe infundat, propter ſequentia de fœtu. *ſic neſcis opera Dei*: nec qua ratione tibi pro benefactis atque eleemoſynis bona retribuat.

6. *Mane ſemina*: & *veſpere ne ceſſet*: bona opera aſſidue frequentanda, ac ſemper benefaciendum proximo, neque umquam parcendum labori, quamvis aliqua ex parte ſucceſſu fruſtretur: cum futurus ſit aliquando

men tuum, & ad veſperum ne dimittas manum tuam: quoniam neſcis quid placeat, aut hoc, an illud. & ſi utrumque, quaſi unum bonum eſt.

tuum, & veſpere ne ceſſet manus tua: quia neſcis quid magis oriatur, hoc aut illud: & ſi utrumque ſimul, melius erit.

Et dulce lumen, & bonum oculis videre ſolem:

7 Dulce lumen, & delectabile eſt oculis videre ſolem.

Quia ſi annis multis vixerit homo, in omnibus his lætetur, & meminerit dies tenebrarum, quia plurimæ erunt. Omne quod venturum eſt vanitas.

8 Si annis multis vixerit homo, & in his omnibus lętatus fuerit, meminiſſe debet tenebroſi temporis, & dierum multorum: qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita.

Lætare adoleſcens in juventute tua, & in bono ſit cor tuum in diebus adoleſcentiæ tuæ: & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum. Et ſcito hoc, quia ſuper omnibus his adducet te Deus in judicium.

9 Lætare ergo juvenis in adoleſcentia tua, & in bono ſit cor tuum in diebus juventutis tuæ, & ambula in viis cordis tui, & in intuitu oculorum tuorum: & ſcito, quod pro omnibus his adducet te Deus in judicium.

10

---

do proventus, quo labores etiam irriti repenſentur.

8. *Si annis multis: & lætatus fuerit, meminiſſe debet tenebroſi temporis*, ſeu noctis ęternæ, *& dierum multorum*; mortis ſcilicet, poſt quam æternitas. *qui cum venerint, vanitatis arguentur præterita*: etiam gaudia voluptateſque, quarum ex ore impiorum commendatio tanta præceſſerat. hic incipit ſolutio quæſtionum ac fluctuationum, quibus ex impiorum perſona voluptuoſam vitam laudare videbatur.

9. *Lætare ergo juvenis in adoleſcentia tua*: ironice dicta, ut videtur, ſicut Matt. XXVI. 45. dormite jam & requieſcite. qua-

10 Aufer iram a corde tuo, & amove malitiam a carne tua. Adolescentia enim & voluptas vana sunt.

Et repelle iram a corde tuo, & aufer malitiam a carne tua: quia adolescentia & stultitia vanitas est.

---

si diceret: jam lætare, si potes in conspectu mortis: jam prædica evanidas fluxasque lætitias: *scito* tamen futurum, ut *pro omnibus his* quibus lætatus fueris, *adducat te Deus in judicium*: & quidem post mortem, cujus antea meminisse jusserat. jamne ergo vides, insane, jamne sentis vitam non esse lusum: Sap. xv. 12. neque vana omnia, quæ in rem tam gravem tamque tremendam desinant?

10. *Aufer iram*: *malitiam* seu flagitium *a carne*: in ira omnes perturbationes animi comprehendit: in carnis malitia universas corporis voluptates: hier. quo efficitur non jam in voluptate ducendam vitam, sed omnem ad divinum judicium traducendam esse cogitationem: *adolescentia enim & voluptas vana sunt*: etiam ea quæ inter vitæ vanitates solatio erat voluptas, inter vana reputanda est: quo uno omnes impiorum argutationes corruunt. pro *voluptate* pubertatem, heb. stultitiam hier. & lxx. habent: hoc est proculdubio voluptatem ipsam, quæ homines dementat.

CAPUT XII.

Conclusio operis : de Deo cogitandum ante molestias & imbecillitatem senectutis , 4. corpus ad terram : spiritus ad Deum : vana omnia : audiendi sapientes : eorum sententiæ quales , 11. nimia scriptio & lectio , 12. verum bonum : scientiaque & vitæ summa , 13. reddenda ratio , 14.

VERSIO S. HIERONYMI.

ET memento creatoris tui in diebus juventutis tuæ : antequam veniant dies malitiæ , & appropinquent anni , in quibus dices : Non est mihi in illis voluntas.

Antequam obtenebrescat sol & lumen , & luna , & stellæ , & revertantur nubes post pluviam.

In die quo commoti fuerint custodes domus , & perierint viri fortitudinis. Et cessabunt molentes , quoniam imminutæ sunt : &

VERSIO VULGATA.

1 MEMENTO creatoris tui in diebus juventutis tuæ, antequam veniat tempus afflictionis , & appropinquent anni , de quibus dicas : Non mihi placent :

2 antequam tenebrescat sol , & lumen , & luna , & stellæ , & revertantur nubes post pluviam.

3 quando commovebuntur custodes domus , & nutabunt viri fortissimi , & otiosæ erunt molentes in minuto numero , & tene-

bre-

---

1. *Memento creatoris* : te judicaturi: præclara conclusio egregii operis hoc capite : *in diebus juventutis tuæ* : quanto magis cum judicium appropinquaverit? *& anni de quibus dices:non mihi placent* : seniles scilicet & ad sepulcrum præcipites .

2. *Et revertantur nubes post pluviam* : senum oculi caligine obducti,etiam cum serenum est, nubes videre se putant .

3. *Quando commovebuntur* (trement)*custodes domus*: ma-

nus

brescent videntes per foramina :

4 & claudent ostia in platea, in humilitate vocis molentis, & consurgent ad vocem volucris, & obsurdescent omnes filiæ carminis.

5 Excelsa quoque timebunt, & formidabunt in via, florebit amygdalus, impinguabitur locusta, & dissipabitur capparis : quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ, & circuibunt in platea plangentes.

contenebrescent quæ vident in foraminibus.

Et claudent ostia in platea in humilitate vocis molentis, & consurgent ad vocem volucris, & obmutescent omnes filiæ carminis.

Sed & ab excelsis timebunt & formidabunt in via. Et florebit amygdalum, & impinguabitur locusta, & dissipabitur capparis. Quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ, & circuibunt in platea plangentes.

An-

---

nus protegendo corpori natæ. *& nutabunt viri fortissimi*:crura, femora quæ corpus sustentant: *& otiosæ erunt molentes*: dentes:*& tenebrescent videntes per foramina* : oculi. fœmin. hebraice :

4. *Et claudent ostia in platea, in humilitate vocis molentis*,sive oris commolentis cibos: hoc est:claudentur labia extrinsecus, sublatis dentibus compressa ; ut vox exire nisi exilis & fracta non possit : *& consurgent ad vocem volucris*:somnus levis ; facile galli cantu abrumpendus: *& obsurdescent*,deprimentur:heb. *omnes filiæ carminis*: aures: delectatio musicæ & cantus concidet. sic Berzellaï. 2. Reg. XIX. 35. octogenarius sum hodie : numquid vigent sensus mei.vel audire possum ultra vocem cantorum atque cantatricum ? vel quidquid erat vocale conticescet.

5. *Excelsa quoque timebunt* : triste silicernium neque altiora conscendere, neq; aspectare poterit ; omnia ei ruinæ proxima videbuntur: *& formidabunt in via* : planissima quæque, quasi impedita & confragosa videntur : sic timide incedit : *florebit amygdalus*:caput canescet.hier. *impinguabitur locusta*: incrassabitur,ingravescet.etiam mininia queque crassa &gravia videbuntur

Antequam rumpatur funiculus argenti, & recurrat vitta aurea & conteratur hydria ſuper fontem, & confringatur rota ſuper lacum;

Et revertatur pulvis in terram ſuam ſicut erat, & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.

6 Antequam rumpatur funiculus argenteus, & recurrat vitta aurea, & conteratur hydria ſuper fontem, & confringatur rota ſuper ciſternam,

7 & revertatur pulvis in terram ſuam unde erat, & ſpiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.

8 Va-

---

tur infirmo ſeni:alii,locuſtæ ſeu cicadæ ſtridulæ nomine, linguam intelligunt in ſenibus gravem & impeditam: pro locuſta verti poteſt talus, ſive pedes intumeſcentes & podagra prægravati: quod magis, chal. placuit: *diſſipabitur capparis*: libido, concupiſcentia, hier.cibi appetentia, vigor omnis, membrorum rupto fœdere.

6. *Antequam rumpatur funiculus argenteus*: medulla ſpinalis, argentea propter colorem, incurvata, mox fatiſcens. Item nervi ex eadem ſpina producti, tum ſoluti ac flacceſcentes: *& recurrat vitta aurea*: frangatur lenticula aurea, heb. veſicula fellis, qua tabeſcente cibi concoctio ceſſat, & alvus incompoſite ſolvitur aut aſtringitur; quod maxime in ſenibus: *& conteratur hydria*, quæ jam urinam non contineat. *ſuper fontem* veſica urinaria: *& confringatur*, nutet, ſive in catharros defluat. *rota*: ſive ſphæra: caput volubile & rotundum: cranium: *galgal*: quæ vox pro capite ſumitur: Exod. XVI. 16. Num. 1. 2. *ſuper ciſternam*: ſuper cavum pectoris. chal. & decurrat cranium ad ſepulcrum tuum: quod planius videtur.

7. *Et revertatur pulvis in terram ſuam unde erat*: plana expoſitio ænigmatis, & plena ſolutio quæſtionum, præſertim illius: *quis novit, ſi ſpiritus filiorum Adam*: ſupra III. 21. & recte in antecedentibus diſſolutio corporis tam ſtudioſe deſcribitur, ut inter machinę fatiſcentis ruinas animus integer ad Deum redire doceatur. *in terram ſuam*: *ſpiritus ad Deum*: ſubtiliter omnino, & ex ipſa rerum origine quæſtio deciditur. ibi enim a Deo quidem, verum e limo terræ corpus fingitur: ſpiritus vero totus ex Deo, nulla alia cauſa. Gen. II. 7. unde terra in terram, ſpiritus ad Deum, ad ſua quæque revertuntur. *ad Deum*: judicandus ſa-

8 Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, & omnia vanitas.

Vanitas vanitatum, dixit Ecclesiastes, universa vanitas.

Et

ne, ut antecedentia & sequentia docent: & vel merito repellendus, vel æterno fœdere conjungendus. Cave autem hic a pessima Grotii nota, ubi refert Euripidis locum tamquam huic geminum, in Supplicibus: reverti res omnes eo unde ortæ: corpus quidem in terram: spiritum vero ad æthera: qui locus parum abest ab illo Virgilii:

——atque in ventos vita recessit.

Atqui Ecclesiastes diserte pronuntiat redire hominis spiritum, non ad æthera, sed ad Deum qui dedit illum. æther autem profecto non Salomoni Deus, sed Stoïcis apud Ciceronem dicentibus:

Aspice hoc sublime candens quem invocant omnes
Jovem.

& apud Virgilium:

At pater omnipotens fœcundis imbribus æther.

Pari exemplo idem Grotius locum illum Sap. II 2. sermo scintilla est Empedoclis loco comparat, quo cogitationem, sive cogitandi vim docet esse sanguinem cordi circumfusum. en viri theologiam inter oratorum ac poetarum lectionem natam; atque adultam in Socinianismi fæce. hic sane vult videri sua ad Job. XXXIV. 14. & Gen. II. 7. qui loci errorem firmant. & ad Jobum quidem; ita docet vitam omnium animantium a Deo esse, quam si revocaverit intereant: ut hominis spiritus haud magis sit a Deo, vel redeat ad Deum, reliquarum animantum spiritu. ad Genesim autem rotunde docet, neque ibi, neque Eccl. XII. 7. agi de immortalitate animorum, quippe *quæ non primæ sed novæ creationis sit*: hoc est non antiqui Testamenti sed novi: atque ideo in Apocalypsi passim, sanctorum animas Deo viventes introducit: post novi quidem testamenti gratiam, non antea. quin etiam ad hæc verba: *omnes autem vivunt ei*, Luc. XX. 38. hæc habet: *atqui mortui tunc erant*: *sane*: *sed vivunt quoad Dei potentiam*, *quæ potest mortuos vitæ meliori reddere*: *ipse enim est vocans ea quæ non sunt tamquam ea quæ sunt*: quæ quidem nec veretur extendere ad patriarchas ipsos Abrahamum, Isaacum, Jacobum, & horum, inquit, similes: ac proinde, illi quoque eorum numero qui non sint, reponuntur. quæ quam a christianę theologię placitis abhorreant, nemo non videt. alia autē multa, quibus ille & Eccle-sia-

Et amplius quia factus eſt Eccleſiaſtes ſapiens : adhuc docuit ſcientiam populum, & audire eos fecit, & ſcrutans compoſuit proverbia.

Multum quæſivit Eccleſiaſtes, ut inveniret verba voluntatis, & ſcriberet recte verba veritatis.

Verba ſapientum ut ſtimuli, & quaſi clavi in altum defixi, habentibus cætus, data ſunt a paſtore uno.

Et amplius ab ipſis, fili mi cave, faciendi libros mul-

9. Cumque eſſet ſapientiſſimus Eccleſiaſtes, docuit populum, & enarravit quæ fecerat: & inveſtigans compoſuit parabolas multas.

10 Quæſivit verba utilia, & conſcripſit ſermones rectiſſimos, ac veritate plenos.

11 Verba ſapientium, ſicut ſtimuli, & quaſi clavi in altum defixi, quæ per magiſtrorum conſilium data ſunt a paſtore uno.

12 His amplius, fili mi, ne requiras. Faciendi plures li-

ſiaſtica & ſua quoque meliora convellit, ſuo loco notari operępretium ducimus : ne plus ęquo credant ſcriptori progredienti paulatim ad catholicam veritatem; ſed non eam profeſſo, multaque ex inolitis erroribus retinenti : quod, etſi viro ſavemus, veritatis amore: ac fraterni periculi metu tacere non poſſumus.

8. *Vanitas vanitatum*:confecta probatione quam toto libro ſuſceperat, ad caput redit, meritoque infert *vana eſſe omnia*: ſub ſole quidem ut ſemper:quare animum altius atque ad Deum ipſum evehi oportere, ut ſtatim concludit ℣. 13.

11. *Verba ſapientium* : poſtquam ſtultas quęſtiones & opiniones hominum diſſolvit, ad veram ſapientiam veroſque ſapientes ſectandos adhortatur : *ſicut ſtimuli, & quaſi clavi in altum defixi*:quod debeant hærere, & pungere, non palpare : ſed errantibus & tardis pœnitentię dolores & vulnus infigere. hier. *quæ per magiſtrorum conſilium* : valent enim verba ſapientium, ſi non auctoritate unius ſed conſilio atque conſenſu magiſtrorum omnium proferantur : idem ibid. *data ſunt a paſtore uno* : ſive Salomone, antiquarum ſententiarum diligentiſſimo collectore ℣. 10. vel quod unus magiſter ſit Dominus. hier.omniaque a Deo ejuſque ſpiritu profecta.

12. *Frequenſque meditatio* : com-

libros nullus est finis: frequensque meditatio, carnis afflictio est.

13 Finem loquendi, pariter omnes audiamus. Deum time, & mandata ejus observa: hoc est enim omnis homo:

14 & cuncta, quæ fiunt, adducet Deus in judicium pro omni errato, sive bonum, sive malum illud sit.

tos, quibus non est finis: & meditatio plurima, labor est carnis.

Finis sermonis verbi universi, auditu perfacilis est. Deum time, & mandata ejus custodi, hoc est enim omnis homo.

Quia omne factum Deus adducet in judicium de omni abscondito, sive bonum sive malum sit.

---

commentatio, lectio quę omnia heb. congruunt.

13. *Finem loquendi*: dictorum summam, ad quam lectores omnes provocat: ut jam non necesse sit petere libros qui per hominum manus nullo fine aut operæpretio circumferuntur, 9. 10. 11. 12. neque se *meditationibus*, studiis: heb. assidua lectione conficere: 12. sed unum id insigere animo quod omnium caput est: librorumq omnium & cogitationum ipsiusque adeo vitæ summa: *Deum time*: *hoc est omnis homo*: ut alia quibus se homo torquet, ne ad hominem quidem spectent. clara ergo conclusio, quo omnia hujus libri dicta collimant: ut quando omnia vana sunt sub sole, ad id convertamur quod sit æternum.

14. *Et cuncta quæ fiunt*: etiam in vitæ fine: alioquin ea pars vitæ quæ præcipua est, a Deo judice immunis esset. *pro omni errato*: pro omni occulto, abscondito heb. ut non modo aperta sed etiam occulta peccata Dei judicio subsint, neque evadendi locus. hunc dictorum finem, hanc summam *pariter omnes audiamus*: in eaque acquiescamus: ita faxit Deus.

CANTICUM CANTICORUM
SALOMONIS.

PRÆ-

PRÆFATIO
IN
CANTICUM CANTICORUM.

VErbi Dei ſeu ſapientiæ divinæ atque Eccleſiæ, ſublimiumque quibus illa maxime conſtat animarum, miram conjunctionem, miros amores ſcriptura prædicat. Verbum enim illius amoris vi pertractum in terras ſuſcepit hominem; & ſublimes animas adjunxit ita ſibi, ut, teſte Paulo, unus cum eo ſint ſpiritus (1. Cor. VI. 17.) Eccleſiam quoque ac ſublimiores animas verbo ad ſe accedenti miram amoris rependere vicem, teſtantur illa Pauli: mihi vivere Chriſtus eſt: (Philip. I. 21.) & illud Davidis: mihi antem adhærere Deo bonum eſt: (Pſ. lxxII. 28.) & illud: cor meum, & caro mea exultaverunt in Deum vivum: (lxxxIII. 3.) aliaque ejuſmodi. Hos ergo amores Salomon ille templi conditor, quo veram Eccleſiam adumbravit; & pacifici nomine Chriſtum repræſentans: de quo item ut ſpeciali Chriſti figura dictum eſt: ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium,

I. Chriſti cum Eccleſia ſanctiſq; animabus conjunctio, conjugalis amoris figura ac ſacramento adumbrata.

(II.

(II. Reg. VII. 14.) hos, inquam, amores Salomon in hoc cantico, miris affectibus, mira varietate & concinnitate cecinit. hujus autem Christi cum Ecclesia conjunctionis, in conjugali amore sancto illo, castoque, ac divinitus instituto, vivam expressit imaginem. quo etiam sensu in Proverbiis: posside sapientiam: dilige eam, & conservabit te: arripe illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, cum eam fueris amplexatus: (Prov. IV. 5. 6. 8.) quod interpretatus ille, qui Salomonis nomine ac spiritu librum sapientiæ scripsit: hanc amavi, inquit, & exquisivi a juventute mea; & quæsivi sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius: (Sap. VIII. 2.) quare per omnia scripturæ volumina hæc imago diffusa est: neque quidquam frequentius, quam sponsi & sponsæ nomine, Dei & Ecclesiæ æternam conjunctionem, amorem vehementissimum, firmam & incommutabilem fidem passim denotari. unde etiam infidelis animæ, ad falsa numina deficientis, opprobrium, adulterii fœdæque prostitutionis infamia, prophetæ quidem omnes, Ezechiel vero omnium copiosissime & vehementissime expressit; (Ezech. XVI. XXIII.) Osee

ſee etiam famoſa muliere in uxorem ducta: (Oſ. 1. 2. 3.) Manavit ea ſimilitudo ad novum Teſtamentum: unde illud Joannis Baptiſtæ: qui habet ſponſam, ſponſus eſt: (Joan. III. 29.) & paſſim in Apocalypſi, Eccleſia procedit ut ſponſa; Chriſto ſponſo, ornatu, amore, fide, digniſſima. nuptiæque agni celebrantur: & ſpiritus & ſponſa dicunt: veni (Apoc. XXII. 17.) eo plane more, rituque, quo ſe in hoc libro ſponſus & ſponſa mutuo invitant. quin ipſe Paulus apertis verbis docet, virum & mulierem, eorumque conjugium, jam inde ab initio fuiſſe a Deo inſtitutum, ut eſſet ſacramentum magnum, in Chriſto & in Eccleſia: (Epheſ. V. 32.) ipſamque corporum conjunctionem aſſumit ad exemplum conjunctionis animæ cum Deo, ſive quod idem eſt, cum verbo ac ſapientia Dei: membra enim, inquit, ſumus corporis ejus, de carne ejus, & de oſſibus ejus: propter hoc relinquet homo patrem, & matrem ſuam: & adhærebit uxori ſuæ: & erunt duo in carne una: (ibid. 30. 31.) & iterum: qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur: erunt enim, inquit, duo in carne una: qui autem adhæret Domino, unus ſpiritus eſt: (1. Cor. VI. 16. 17.)

17.) hæc ſi quis diligenter attendat, & ab opere Dei, quod eſt ſanctum & caſtum, peccato inolitam fœdam concupiſcentiæ labem ſeparet; facile intelliget merito Salomonem, conjugalis amoris & conſuetudinis ſpecie, ſanctam caſtamque Eccleſiæ animarumque fidelium conjunctionem expreſſiſſe. Ille autem pulcherrimus atque amantiſſimus Eccleſiæ ſponſus, & multis ſeculis expectatus fuit, nec niſi multis votis expetitus copiam ſui fecit: & poſtquam ad nos venit ac Verbum caro factum eſt, abiit ad patrem, aliquando rediturus, ut nos ad ſe raperet, varioque reſpectu Eccleſia & ejus compos effecta eſt, & adhuc venturum expectat. quod autem cum univerſa Eccleſia geſtum eſt, id quotidie geritur in fidelibus animis, ut ad eos Chriſtus eat redeatque per admirabiles vices, ſintque animæ perfectæ quædam, quæ in altiſſimam contemplationem evectæ, ſuo quodammodo verbo potiri videantur. quæ vota, ac ſuſpiria, & expectantis animæ languorem, potientis fructum atque delicias, per amoris etiam humani mirificos incredibileſque motus Salomon explicanda ſuſcipit: nullum ut vitæ chriſtianæ in Chriſtum creſcentis gradum præter-

termisisse videatur. quo etiam factum est, ut sublimes animæ hoc cantico semper mirum in modum delectarentur; in eoque voluptatem Domini ubertatemque degustarent.

II. Salomonis ac filiæ Pharaonis casti amores, ad hujus mysterii figuram assumti; ex Psalmo xlɪv cum utriusque carminis discrimine.

Et quidem Salomon se, castosque suos erga filiam Pharaonis affectus, in exemplum profert; dumque in vera historia ea fingit, quæ flagrantissimo amori congruant; describit aptissime sub elegantissimæ fabulæ involucris cælestes amores, Christique & Ecclesiæ conjunctionem canit. unde Bernardus: Serm. 1. in Cant. „ Rex Salomon sapientia singularis, sublimis gloria, rebus affluens, pace securus, divinitus inspiratus, Christi & Ecclesiæ laudes, & æterni connubii cecinit sacramenta: & epithalamii carmen exultans in spiritu, jucundo composuit elogio, figurato tamen: velan & ipse instar Moysi faciem suam, quod rari erant eo tempore, qui revelata facie gloriam istam speculari sufficerent. Quibus verbis ut totam Salomonis Christum figurantis dignitatem, ita totam hujus carminis rationem expressit. Suavissimo Cantico præluserat divinus auctor Psalmi xlɪv. qui prophetico spiritu plenus, eructavit sermonem

optimum, Salomonique conjugium inituro epithalamium cecinit: ac ſub eadem figura Chriſti & Eccleſiæ nuptias celebravit. id tamen eſt inter utrumque diſcriminis, quod ille victorias, prælia, atque heroica proſecutus eſt; noſter autem Salomon amoris vim ac ſuavitatem carmine molliori complexus. ſed ne parum congrue, regio nomine, in amatorios ſenſus ac verba deflueret, majeſtate tantiſper ſepoſita, paſtorem induit, & in idem vitæ genus Pharaonis traduxit filiam: ac ſub ea figura diviniſſimam fabulam luſit. porro Judæos delectabat innocentiſſimæ pariter atque occupatiſſimæ paſtoralis vitæ commemoratio; quam ab initio generis humani optimus quiſque, ipſique patriarchæ cæteris prætuliſſent. neque illud indecorum, quod rex paſtorem egerit, recordatus reges in ſcripturis paſſim paſtores appellari; patremque Davidem ab ovibus ad Dei populum paſcendum vocatum fuiſſe. (Pſalm. lxxvii. 70. 71.) quin etiam inſtituto opere congruebat, ut velut e ſolio deſcendens amatorem ageret, celebraturus eum, qui victus amore e paterno ſinu ad noſtra delapſus eſt: neque myſterio vacat, quod Ægy-

Ægyptiam a ſe ductam canit, quæ eſt imago Chriſti, Eccleſiam ex alienigenis ac gentibus congregantis: quo etiam pertinebat illud: audi filia, & vide: & obliviſcere populum tuum & domum patris tui; & concupiſcet rex decorem tuum: (Pſ. xliv. 11. 12.) hoc igitur Salomonici carminis inſtitutum eſt.

III. Nuptiialis feſtivitas per ſeptem dies: hinc hujus dramatis ſive eclogæ paſtoralis conſtitutio: quæque perſonæ inducantur.

At poſtquam antiquos mores imitatus paſtoralem eclogam canere aggreſſus eſt, eam in ſeptem dies diviſiſſe videtur. Neque enim diei ac noctis paſſim in hoc Cantico recurrentis vices temere memoratas arbitrari nos decet. Quid enim illud ſemel biſque inculcatum: adjuro vos, ne evigilare faciatis dilectam: (Cant. II. 7. III. 5.) & illud: donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ: (ibid. II. 17. IV. 6.) haud minore ſtudio repetitum? nonne perſpicue indicant, aliquot dierum ac noctium ſeriem? quid quod bis per noctem ſponſus a ſponſa quæritur: ſponſa bis in cuſtodum manus diverſiſſimis circumſtantiis incidit? (III. I. 2. 3. V. 2. 6. 7.) an hæc temere effutita, ſponſaque nullo ordine dormitat aut vigilat? quis hoc de pulcherrimo atque artificioſiſſimo carmine crediderit? aperte ergo indicat Salomon, hic diſtinguendos dies, eorumque

initia ubi obſcurius latent, tamen eſſe inquirenda : neque enim omnia eodem tenore dici, artis ac variandi operis ratio ſinebat. cur autem has ſomni & vigiliæ dieique ac noctium vices, ad ſeptenum numerum revocaremus, cauſa in promtu fuit; quippe quod antiquis hebræis uſitatum, ut nuptias per ſeptem dies celebrarent : unde Laban Jacobo ſe deluſum quærenti, propter inductam loco Rachelis Liam : imple, inquit, hebdomadam dierum hujus copulæ; & hanc quoque dabo tibi: (Gen. xxix. 27.) & ab ipſa origine mundi, propter requiem Domini, ſeptem dierum circulus, multis quidem populis, ac patriarchis maxime eorumque poſteris commendatus eſt. Manavit enim ad univerſam gentem mos, omnia fere ſolennia per hebdomadam peragendi : hinc & luctus ſeptem dierum, & feſti dies fere in hunc morem compoſiti, maxime vero nuptialis feſtivitas. ſic Samſon, ducta uxore Philiſtæa (Jud. xiv. 12. 15. 17.) ſeptem dies convivii agitabat, dieque ſeptimo finiebatur celebritas: & Raguel profecturum poſt nuptias Tobiam juniorem adjuravit, ut duas hebdomadas moraretur apud ſe (Tob. viii. 23.) commorationis ſcilicet tempus ad

heb-

hebdomadam revocans, duplicarique tantum postulans a genero, numquam ad se postea redituro. hujus rei constans est apud Judæos traditio, expressa imprimis a Rabbi Eliezer in sententiis Patrum: (Pirce Abot. c. 16.) adeoque hujus ritus tenaces esse memorantur, ut qui plures sponsas simul duceret, eum singulis singulas hebdomadas epulares impendere, easque cum æqualibus adolescentulis, choreis & lusibus peragere doceant. Congruum ergo Salomoni visum est, septem dierum spatio carmen nuptiale definire: quos dies diligentissime, quo ad fieri poterit, certis notis distinctos, in iisque vitæ perfectæ incrementa dabimus. porro Salomon hoc carmen, majoris suavitatis ac varietatis gratia, dramaticum esse voluit: collocutores; sponsus, ipse Salomon, & in eo delitescens Christus; sponsa, quæ & Ecclesia & sublimiores animæ: puellæ, sponsæ comites adolescentulæ, animæ infirmiores, quæ tamen nonnullo sponsi ac sponsæ amore teneantur, & hoc Salomon ex Ps. xliv. ad suum carmen transtulit: sic enim Psalmi auctor ad Salomonem: astitit regina a dextris tuis: &, adducentur regi virgines post eam: adducentur in

templum regis: (Pſ. xliv. 10. 15. 16.) id etiam ex Hebræorum moribus, apud quos & juvenes & puellæ ſponſis comites addebantur: quod etiam in Samſonis ac Dalilæ nuptiis factitatum (Jud. xiv. 11.) delectique juvenes triginta numero, qui cum Samſone eſſent. neque puellis deerant æquævæ virgines: unde etiam in Evangelio decem illæ memorantur (Matth. xxv. 1.) memorantur & amicus ſponſi & filii ſponſi, ſive nuptialis feſtivitatis comites (Joan. iii. 29. Matth. ix. 15.) prorſus ex antiquis ritibus. Legimus etiam apud Theocritum elegantiſſimum Idyllium de Menelai & Helenæ nuptiis (Epith. Hel. Id. 18.) quo multa ex priſcis illis moribus etiam ad Græcos traducta reperias. certe coævæ virgines præſto ſunt: quarum e numero ſelectæ duodecim, nobiliſſimo genere ac Lacedæmonis decus: quæ ipſo in veſpere, ipſo nuptiali thalamo, epithalamium canerent feſtaſq;choreas ducerent. has igitur haud immerito ſponſæ comites dixeris, a Salomone toties memoratas. ſic interveniunt ſacro dramati ſponſus, ſponſa, chorus comitum ſive aliarum quarumcumque puellarum; ſive Hieroſolymitanarum, ſive etiam agreſtium: chori enim variant

interdum, nec unius ſunt generis: neque deſunt mutæ perſonæ, nempe amici ſponſi.

IV. A quibus & quo ſpiritu hoc canticum legendum; qualeſve interpretes habuerit.

Hos igitur ſponſi & ſponſæ caſtos amores, qui ad amorem divinum, propter quem hæc ſcripta ſunt, referre velit; is neceſſe eſt, ut humanum amorem divinumque complexus, hanc allegoriam exequatur. neque enim aliter quam ex eorum nexu interpretatio apta conſurgat. qua in re haud leve periculum eſt, ne amoris humani fluxa licet gratia deliniti ſenſus, animum ab excelſa ſede dejiciant: neque immerito ab hoc cantico arcebantur adoleſcentuli, proni ad voluptates; teſte Origene, in Proleg. utriuſque operis in Cant. & Hieronymo paſſim, Præfatione in librum 1. Comment. in Ezech. &c. Procul ergo hinc illi, qui terrena ſapiunt, animales, ſpiritum non habentes; adſint caſti caſtæque, qui ſanctum amorem ſpirent; Deoque, qui eſt caritas, adhæreſcant: accedant boni ſanctique interpretes, qui non ſe immergant carnalibus; ſed qui amorum humanorum ſenſus & voluptates, ut periti muſici chordas, levi digito pulſent; tantum ut amoris divini ſuaviſſimum ſonum eliciant: qui ut hoc quoque ex

canticis ſumamus, caprearum cervorumque more, vix pede terram attingant: mox tranſiliant ſenſus humanos atque ad excelſa ſe efferant. Thales dedit Chriſtus Eccleſiæ ſuæ canticorum interpretes: principem omnium Origenem: de quo hæc merito Hieronymus, ejus commentariorum fidus interpres: Origenes cum in cæteris libris omnes vicerit, in cantico canticorum ipſe ſe vicit, (Præf. in Orig. cant.) hunc ſequitur Philo Carpathius, quarti ſæculi epiſcopus, quos imprimis complexus eſt ſanctus Bernardus: quamquam ipſe habuit docentem ſe de omnibus cæleſtem unctionem. hos maxime auctores ſecuti ſumus: nec prætermiſimus Theodoretum, Gregorium Magnum, Aponium, Bedam, hiſque accinentem ſanctum Thomam Aquinatem: neque e recentioribus Gaſparem Sanctium, Societatis Jeſu Theologum: aut Libertum Fromundum Lovanienſem; quique noſtro ævo ex Auguſtiniana familia Aloyſius Legionenſis, divinorum librorum apud Salmanticenſes inrerpres, canticum canticorum explanavit, pari pietatis, doctrinæ & elegantiæ laude. nec defuit ſanctus Ambroſius, apis inſtar, melli-

tiſſi-

tiſſima oratione paſſim hunc librum depaſcens. hos ſemel honoris cauſa appellatos, nihil neceſſe erit ubique nominatim adducere: ſed addere licebit, quæ ſacri textus ſenſibus eruendis congrua videbuntur. Cæterum hæc Salomonis cantio tota ſcatet deliciis: ubique flores, fructus, pulcherrimarumque plantarum copia, veris amænitas, agrorum ubertas, horti vernantes, irrigui: aquæ, putei, fontes: odoramenta; ſive arte confecta, ſive quæ ſponte ſua humus parturit: ad hæc columbæ, turturum voces, mella, lac, vina liquentia: poſtremo in utroque ſexu formæ honeſtas ac venuſtas, caſta oſcula, amplexus, amores tam pudici quam blandi: ſi quid horreſcit, ut rupes, ferique montes ac leonum cubilia, totum ad voluptatem ac velut pulcherrimæ tabulæ ornatum varietatemque compoſitum. Quorſum iſta, niſi ut eorum ſpecie delectati, ſciamus quanto horum dominator ſpecioſior ſit (Sap. XIII. 3.) divinique amoris canticum ordiamur? cujus quidem cantici, teſte Gregorio, hæc ratio eſt, hæc vis, ut loquentes de corpore, extra corpus fiant: humanique amoris diſcant ſermonibus, qua virtute

in divinitatis amore ferveant. (Proœm. in cant.)Non ergo prætermittendus amor humanus, ſed danda opera, ut ad divinum velox ſit tranſitus, ne machina, quæ ponitur ut levet, ipſa magis opprimat & aggravet (ib.) Hæc igitur præfati jam aggrediamur diviniſſimum librum: quem qui legerint, eos legendi fructum hunc ferre volumus, ut quoties amoris vim incredibilem irrequietamque viderint, aut ulla ex parte ſenſerint, tantos animorum motus, indignos quocumque creato ac fluxo bono, ad verum, pulchrum bonumque transferri oportere cogitent. Det autem ipſe Chriſtus, ut amatorium ac nuptiale carmen amore inflammati tractemus, accenſiſque lampadibus ſponſum ac ſponſam fauſtis vocibus proſecuti, intremus cum eis ad nuptias. Amen, amen.

CAN-

CANTICUM CANTICORUM SALOMONIS.

Caput Primum.

Osculum oris: ubera: odores: tractio: cellarium: nigra sed formosa: ornatus: pulcritudo: lectulus: tigna: laquearia:

1 OSculetur me osculo oris sui: quia meliora sunt ubera tua vino:

2 fra-

Canticum Canticorum: non tam quod sit omnium longissimum, quam quod sit omnium longe præstantissimum: neque tantum inter ea cantica, quæ Salomon bene multa composuerat; fuerunt enim carmina ejus quinque & mille; 3. Reg. IV. 32. sed etiam inter omnia quotquot sunt cantica: cum in eo canatur præcellentissimum incarnati Dei, & Ecclesiæ Sacramentum, eaque quæ numquam excidit, & virtutum omnium major est caritas. unde Bernardus ait, Serm. 1. in Cant. Pro sui excellentia, nuptiale hoc carmen hujusmodi titulo præsignitur, ut merito Cantica Canticorum singulariter appelletur: sicut is quoque cui canitur, singulariter est dictus, rex regum, dominus dominantium. *Salomonis*: pacifici: quod nomen convenit principio libri, qui incipit a signo pacis, quod est osculum. Bern. ibid.

PRIMA DIES.

1. *Osculetur me osculo*: peracto ex more nuptiali convivio, solennique precatione facta, cujus exempla & in Genesi & in Tobiæ libro habentur: Gen. XXIX. 22. 23. Tob. VII. 15. 17. 19. sponsa castissima vesperi ad virum introducta est: ibique sumendum nuptialis hebdomadis initium, hebræorum more, qui dies a vespera numerabant. sponsus autem summo mane, quod passim in hoc libro videre est, amore quidem incensus, nihil tamen infractus ad mollitiem, consueta rusticanæ pastoralisque vitæ officia repetiit. Interim sponsa evigilans amore tabescebat; cumque puellæ comites frustra solatia, frustra fomenta adhiberent, desideriis votisque confecta prorumpit in

has

has voces : ipſe ipſe unicum ſolatium atque unicus amor, ipſe *oſculetur me oſculo oris ſui* : *oſculo* : ex oſculis, heb. id eſt uno ex oſculis:quaſi diceret: volo quidem, congeminet & conturbet oſcula : ſed interim reficiet vel unum. *oris* illius pulcherrimi, ſuaviſſimi, facundiſſimi : quo, more amantium totam infundat animam, & eliciat meam; Amb. de Iſaac c. 3. mihi enim vivere Chriſtus eſt : Phil.I. 21. & vivo ego jam non ego : Gal. II. 20. Eccleſia igitur qua parte perfecta eſt; hoc eſt ſublimes animæ divino amore percitæ, unoque ſpiritu afflatæ conjunctim & ſingulatim hæc dicunt. & ſynagoga quidem : qui tamdiu locutus eſt per prophetas, ipſe nunc adſit. Eccleſia verò novi Teſtamenti, quam hic magis ſpectamus, jam nupta, jam potita; poſtulat, ut non per ſpeculum & in ænigmate ac per fidem, ſed ipſe manifeſta in luce reſulgeat. ac ſublimes animæ: alii alia, ego ſacroſanctum oſculum flagito: non pedum,quod pœnitentis eſt; ſed oris quod eſt ſponſæ. ſponſa porrò ſponſi oſculo perfruitur, dum verba vitæ percipit, & velut in ipſo dicentis ore legit, diffuſamque in labiis haurit gratiam; Pſ. XLIV.3. exclamans cum Petro : Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes. Joan.VI. 69. verba autem audit, non ſonantia foris, ſed intus immiſſa, ipſo Spiritu ſancto infuſo, quod Patris & Filii oſculum eſt. hic ergo exhibetur anima juſtificata a peccatis & conjugata verbo : quæ jam converſa ſit ad perfectiorem vitam & Chriſtum experta amplexus repetat. ad amoris impetum pertinet ſtatim ab oſculi deſiderio inchoare, nulla circuitione, ac ſponſo nequidem appellato. ſic Maria Magdalene ad Chriſtum quem hortulanum putabat : ſi tu ſuſtuliſti eum. Joan.XX.15.ad eundem impetum pertinet, quod ab una perſona ſtatim ad aliam transfertur oratio : a comitibus ad ſponſum, quem amore capta ut præſentem alloquitur, cum ait : *Meliora ſunt ubera tua vino. ubera tua* : amores tui. heb.nunc & ita paſſim in hoc cantico. antiqui autem interpretes habent ubera; haud magno diſcrimine utriuſque vocis apud hebræos : neque abludit ſenſus : ubera enim, deliciæ meræ, amores meri : quæ ſponſi ubera Patres intelligunt duo teſtamenta amorem ſpirantia, promiſſo primum, deinde exhibito Chriſto. ubera autem matrem & nutricem ſonant. quiſquis ergo vult Chriſti hærere uberibus atque inde lac ſugere; ſimplice animo ad chriſtianæ vitæ redeat infantiam.*meliora* : *vino* : ſic illa apud Salomonem : veni, inebriemur uberibus : ſive amoribus Prov.

VII.

2 fragrantia unguentis optimis. Oleum effuſum nomen tuum: ideo adoleſcentulæ dilexerunt te.

3 Trahe me: poſt te curremus in odorem unguentorum tuorum. Introduxit me rex in cellaria ſua: exultabimus & lætabimur in te, memores uberum tuorum ſuper vinum: recti diligunt te.

4 Ni-

VII.18. inebriat Chriſti amor ac mentem extra ſe rapit. unde Paulus: ſive mente excedimus, Deo: ſive ſobrii ſumus, vobis: 2. Cor. v. 13. & nolite ebriari vino: ſed implemini Spiritu ſancto: Epheſ. v. 18. quam ebrietatem in diſcipulis Spiritu plenis Petrus agnoſcit; Act. II. 15. 16. 17.

2. *Fragrantia unguentis optimis*: ad odorem unguenta tua optima: heb. Idem iiſdem verbis ſponſus ſponſæ dicit. infra IV. 10. habet Chriſti amor omnia quibus animæ capiantur: ineſt guſtus velut ſapor vini: ineſt vis delectans & inebrians animas: ineſt fragrantia a longinquo etiam alliciens: qui verus eſt chriſtianæ gratiæ fructus, ut longe licet poſiti & extra nos rapti ad Dominum trahamur; ut habet ſequens verſus. Chriſti ergo bonus odor eſt prædicatio Evangelii, & ſuavitas gratiæ. *oleum*: eadem vox heb. quæ ſupra, unguentum. *nomen tuum*: nam ab unctione, Meſſiæ ſeu Chriſti nomen: quod evangelii prædicatione toto terrarum orbe diffuſum eſt: & conſonat illud pſalmi XLIV. 8. propterea unxit te Deus, Deus tuus. *adoleſcentulæ*: fideles animæ in novitate vitæ ambulantes, ac ſpiritu velut muſto recente plenæ.

3. *Trahe me: poſt te curremus*: cupit ſponſa tam arcte alligari ſponſo, ut quocumque ierit pertrahatur: neque, inquit, invitam rapies, ego enim & comites ultro ſequemur, & quidem curſu, unguentorum tuorum ſuavitate perductæ. *trahe me*: qui dixiſti: traham omnia ad me ipſum: Joan. XII. 32., & nemo poteſt venire ad me, niſi Pater qui miſit me traxerit eum: ibid. VI. 44. *In odorem unguentorum tuorum*: deeſt heb. recte tamen explicationis cauſa ex antedictis repetitum. *poſt te curremus*: ſi traxeris: omnis enim qui audivit & didicit, venit ad te, ib. 45. neque quiſquam ſapientiæ ſe conjungit, niſi quem ipſa prior invitaverit, infuderitque aliquid ſui. ſponſa ergo quantumvis vehementiſſimo amore incitata, agnoſcit ſe niſi tractam blandaque vi ductam accedere non poſſe. præclare Ambroſius, lib. III. Ep.

II.

4 Nigra sum, sed formosa, filiæ Jerusalem, sicut tabernacula Cedar, sicut pelles Salomonis.

5 No-

11. anima osculata verbum Dei, modum non capit. cupit attrahi ut sequi possit : propterea adolescentulæ dilexerunt te : propterea certamus sed comprẽdere te non possumus : attrahe nos ut possimus currere, ut odore unguentorum tuorum accipiamus virtutem sequendi. idem, de Is. 3. trahe nos; curremus : habemus enim cupiditatem sequendi, quam unguentorum tuorum infundit gratia. sed quia cursus tuos æquare non possumus, attrahe nos, ut auxilio tuo fultę vestigiis tuis possimus insistere : si enim tu attraxeris, curremus & nos. En suavis prædicatio gratiæ : *trahe me* : *curremus* : quod Ecclesia & una sit & plures omnesque animę in eam unitatem concurrant. tum quod sublimes animæ, ut Petri, ut Pauli, valide tractæ, aliis verbo & exemplo pertrahendis inserviant. *Introduxit me rex in cellaria* : in cubicula sua : heb. in secretaria, in thalamum, sive conclave intimum : in arcanos scripturarum sensus. & quidem non mirum est, quod amantissimus novæ sponsæ ostendat omnia : illud suavissimum, quod ad intima deduxerit beatis amplexibus fruituram; atque id ipsa sponsa jactat ad comites. quod sublimiores animæ interdum faciunt ut & inferiores trahi se sinant : tum etiam ex gaudii redundantia *rex* : tametsi rex Salomon hic ludit cum Sulamite regis filia sub pastoralis vitę forma; tamen interdum majestatis signa pręsertim ex persona sponsę resumit, gratioremque familiaritatem facit ipsa majestatis recordatio. quoties autem sponsa vocabulo regis utitur, significare videtur, animam ad divinam Christi naturam carne transgressa penetrasse : unde hic in cubiculum, in ipsum penetrale admittitur. *exultabimus in te*: statim enim ad sponsum redit, *recti diligunt te* : eo sponsę carior, quo bonis omnibus amabilior : & merito ad Christum : recti diligunt te : tu es enim ipsa veritas, tu rerum omnium regula & modus.

4. *Nigra sum sed formosa* : aliud enim est color, aliud venustas oris, ac lineamentorum: membrorumque & totius corporis apta connexio : nigra autem sive fusca, quia perusta sole: colore adventitio, qui facile detergatur. unde infra VII. 2. 4. candor ejus prędicatur. sponsa autem, sponsi pulcritudine intellecta, veretur ne parum illi placeat, fateturque se decoloratam anteactę vitę peccatis. excu-

5 Nolite me conſiderare quod fuſca ſim, quia decoloravit me ſol : filii matris meæ pugnaverunt contra me, poſuerunt me cuſtodem in vineis : vineam meam non cuſtodivi.

6 Indica mihi, quem di-

---

cuſat tamen eum colorem, quod non tam nativus ſit, quam aliunde advenerit formoſę ex opere Dei: deletiſque peccatis ad primęvi coloris ſplendorem & gratiam reditur. *ſicut tabernacula Cedar*: adducit quę & nigra placeant, ut tentoria Arabum ac pręſertim Salomonis ipſius, quę caprinis pellibus per ſe nigris exterius tecta, intus tamen auleis ac tapetibus pretioſis niteant : qua prope figura dixit Virgilius, Ecl. 10.

Et nigrę violę ſunt, & vaccinia nigra :

niſi quod hic exempla magnificentiora protulit Salomon. Eccleſia igitur in terris peregrinata vere ſimillima eſt regiis tentoriis ſoli, pulveri, pluvię expoſitis, adeoque extra, deformibus ac nigris ; intus ornatis. ſic ſe habet Eccleſia, verbum crucis ac ſtulta Dei prędicans 1. Cor. 1. 18. 25. queque in myſterio abſcondita eſt ſapientiam. ibid. 11. 7. apparentque extra ignobilia mundi. ibid. 1. 28. & Paulus cujus ſermo contemtibilis ac pręſentia corporis infirma. 2. Cor. x. 10. intus arcana ſapientiæ Dei : meritoque Salomon pſalmiſtę accinit dicenti: omnis gloria filię regis ab intus : Pſ. xliv. 14.

5. *Nolite me conſiderare, quod fuſca ſim*: ſolent mulieres excuſare decoloratum vultum, ejuſque cauſam in alios refundere. ſic iſta cujus ſpecie fideles animę adumbrantur, coactam ſe dicit a fratribus alienam cuſtodire vineam, cum delicata nec cuſtodiret ſuam. hoc autem competere videtur Eccleſię in paſtoribus, quos ad cuſtodiendam vineam, ipſam ſcilicet Eccleſiam, fraterna cogit caritas, cum ſe ad ſe ipſos cuſtodiendos minime ſufficere poſſe putent. atque hinc maculæ ex neceſſitate converſationis humanæ; quod ſępe Auguſtinus, Gregorius, Ivo Carnotenſis vir ſanctiſſimus, & alii deplorant, ac ſolitudinis deſiderio ſuſpirant. *decoloravit me ſol*: vehemens tentatio; meridiano ardori comparata. unde dæmonium meridianum, Pſ. xc. 6.

6. *Indica mihi*: hic incipit intervenire ſponſus velut dilectæ ſponſæ citatus ſuſpiriis & clamoribus : exoriturque blandum utrinque colloquium: & illa confeſtim : *indica mihi* : quaſi diceret: tardus advenis: at ſi venire te pigebat: *indica mihi, ubi paſcas,*

diligit anima mea, ubi paaſcas, ubi cubes in meridie, ne vagari incipiam poſt greges ſodalium tuorum
7 Si ignoras te o pulcherrima inter mulieres, egrede-

ſcas, ubi cubes: ipſa enim ultro accuram. *in meridie*: non me ardor meridianus a te inſequendo prohibebit. indica ergo mihi quam umbram refrigerando pecori ſeligere ſoleas, ad quas aquas paſcas gregem ſic anima fidelis Deum paſtorem quærens ait: Dominus regit me: ſuper aquam refectionis educavit me: virga tua & baculus tuus me conſolata ſunt: Pſ. xxii. 1. 2. 4. & boni paſtoris vocem oves audiunt, eumque ſequuntur, & ingrediuntur & egrediuntur & paſcua inveniunt: Joan. x. 3. 4. 6. anima ergo Chriſtum quęrens, ab ipſo petit, ut indicet ubi requieſcat, ne poſt philoſophos aut ſapientes hujus ſeculi, aut poſt pſeudoprophetas & hęreticos, ſimilitudine quadam deluſa aberret: neque enim ſponſum, niſi ipſo indicante, invenerit. *ne vagari incipiam*: quid enim ero quaſi declinans ad greges ſodalium tuorum? heb. quod concitatius eſt: vult enim ſponſa ſtatim ac facile invenire ſponſum, non ab aliis, etiam ſodalibus aut qui ſodalitii titulo glorientur, ubi ſoleat eſſe, percontari.

7. *Si ignoras te*: ſi ignoras tu, heb. *abi poſt veſtigia gregum*: atqui hoc erat ipſum quod ſponſa verebatur, ne de grege in gregem vagari oporteret. hic ergo videtur ſubiraſci ſponſus, quod ignoret ſponſa ubi ipſe verſari ſoleat: quid enim? an amantem neſcire oportet ubi dilectus conſueſcat? ſane amans & ſcire & ſciri vult. itaque ignoranti, ambigua nec ſatis ad ſe inveniendum profutura reſpondet: *egredere* ipſa quo vis: neque enim te docebo: *& abi poſt veſtigia gregum*: quære ipſa locum, & vagis gregum inſiſte veſtigiis: quin etiam ipſa *paſce hœdos tuos*: gregem tuum tibi habe ſi velis: *juxta tabernacula paſtorum*: cum aliis verſare paſtoribus: non enim me invenies. ſic ergo ſponſæ iraſcitur; quia reprehenſione docta ac facta diligentior, rogantibus puellis quo ille declinarit, locum ipſa indicat. v. 17. vi. 1. *pulcherrima*: pulcra quidem ſed parum ſponſi ſtudioſa. itaque Patres uno ore hic volunt increpitam ſponſam; ſponſumque indignatum reſpondiſſe, ut ſiquidem ipſum ignoraret, egrederetur quo vellet, nec jam ut antea manifeſtam viam, ſed cæca & errabunda gregum veſtigia ſectaretur; & paſceret, non agnos

dere, & abi post vestigia gregum, & pasce hœdos tuos juxta tabernacula pastorum.

8 Equitatui meo in curribus Pharaonis assimilavi te, amica mea.
9 Pulcræ sunt genæ tuæ
sicut

---

gnos sed hœdos, carnales sensus scilicet, eosque qui a sinistris sunt greges: sequereturque non gregem unum, ac pastorem unum, sed greges multos & pastores: quod evenire solet iis, qui sua negligentia nesciant aut etiam obliti sint, ubi sponsus pascat. *si ignoras te*: sic legunt & lxx. quo loco monent Patres mala multa eventura sponsæ, si seipsam ignoraverit, & ad cujus similitudinem facta esset, & a quibus peccatis liberata, & ad quam destinata felicitatem.

8. *Equitatui meo*: equæ meæ. heb. pulcherrimæ equæ, & quidem suæ, quam præ cæteris diligat; qua comparatione illustrat formæ dignitatem: equæ ejus scilicet, quæ non indomita indocilisque lasciviat; sed quę jam jugi patiens, aptetur currui: atque ut ille dicit; munia comparis æquare possit. unde & ipsum conjugii & *συζυγίας* nomen. Sane apud Theocritum elegantissimo idyllio, quod jam in præfatione memoravimus, Thessalico equo formosissimo & jam currui apto Helena Menelao conjuncta comparatur. Idyl. 18. Atque ut ad sacros libros revertamur, Apoc. XIX. 11. equus albus super quem in Apocalypsi sedet verbum Dei, significat beatas animas, quę dorsum suum curvaverunt, ut suscipiant talem sessorem super se: ut quocumque ipse voluerit, flectat eas, & ad omnia ducantur & reducantur voluntate sessoris. Origenes hic. hom. 2. *Pharaonis*. Ægypti meminit, unde optimi equi adducerentur; alludit & ad sponsam ex beatissima & opulentissima regione deductam. Ex hoc versu incipiunt *ἀμοιβαῖα* alterni seu reciproci sermones, fere ex comparationibus: quæ nota in eclogis, semperque alia ex aliis clariora.

9. *Pulcræ sunt genæ tuæ sicut turturis*. ita lxx. leves, decoræ, atque ex ipso candore subrubræ visæ: faciem ejus laudat & genarum rubore succenditur. pulcritudo quippe mulierum in genis dicitur esse quam maxima. Origenes. hom. 1. *collum tuum ut monilia*. ex lxx. collum tuum etiam nudum ac sine ullo decore per se pulcrum, sibique est ornamentum: ibid. elegantissimum: tamen heb. aliter. pulcræ sunt genæ tuæ in gemmis: (pendentibus circum & e capil-

ſicut turturis : collum tuum ſicut monilia.

10 Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.

11 Dum eſſet rex in accu-

---

pillatura defluentibus) collum tuum in monilibus. ſponſam laudat, quod nativæ ſpeciei congrua ornamenta aptare noverit. ſpirituali ac vero ſenſu: liga (legem Dei) in corde tuo jugiter & circumda gutturi tuo : Prov. VI. 21. ut addatur gratia capiti tuo & torques collo tuo ibid. 1.9.

10. *Murenulas aureas*: ornamenti genus : eadem vox quæ ſupra per turturem vertitur. *Murenulas aureas : vermiculatas argento* : quas antiqui interpretes aurum tortile, argenteis clavis ſeu virgulis interſtinctum vertunt. Gregorio, inauris: ad ſimilitudinem piſciculi qui captus ſe in circulum vertat. Hieronymo autem hujus interpretationis auctori, murenula quid eſſet, ipſe melius exponet : aurum ſcilicet colli, quod quidem muræнulam vulgus vocat, quo licet metallo in virgulas lenteſcente quædam ordinis flexuoſi catena contexitur. T. 1. Ep. XV. ad Marc. recentiores addunt, collucentes gemmas. utcumque eſt ; ſponſus ſignificat, quandoquidem dilectæ hujuſmodi ornamenta cordi ſint, ſibi quoque ac ſodalibus voluptati futurum, ut ei compingant talia : *faciemus*, inquit, *tibi*. ſpirituali ſenſu : ego & qui verbum meum miniſtrant, variis te dotibus ornabimus ; mixto caritatis auro cum argenti ſacrique eloquii virtutumque omnium gemmis. quale ornamentum ſanctis animabus apparabat Paulus colligens fructus ſpiritus, quales ſunt : caritas, gaudium, pax, &c. Gal. V. 22. 23. quanto autem ſtudio animas, ſponſas ſibi deſtinatas Deus exornet, his verbis docet apud Ezechielem. XVI. 12. & ſeqq. ornavi te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis & torquem circa collum tuum & inaurem ſuper os tuum & circulos auribus tuis & coronam decoris in capite tuo. ſponſus amantiſſimus in ſponſa nihil inornatum relinquit: & dona donis cumulat : habenti enim dabitur & abundabit. Luc. XIX. 26.

11. *Dum eſſet rex : nardus mea*: tam exquiſita, tam odorata erat. ſponſa enim jactat ſuam in conquirendis odoramentis quibus rex delectetur induſtriam: & illa quidem ſponſi laudaverat fragrantiam, qua pertracta ad ipſum curreret. ℣. 2. 3. nunc autem ſponſum eadem arte conciliat. Chriſtus quoque & nos trahit nominis ſui fama ac dulcedi

cubitu suo, nardus mea dedit odorem suum.

12 Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter ubera mea commorabitur.

13 Botrus cypri dilectus meus mihi, in vineis Engaddi.

14 Ecce tu pulcra es amica mea, ecce tu pulcra es,

---

cedine, & a nobis trahitur odore virtutum. neque enim tantum Christo, sed etiam piis animabus sua odoramenta sunt, quæ sunt orationes sanctorum, Apoc. v. 8. VIII. 4. castusque verbi amor sponsum ad animam invitans, ut in eam cum Patre veniat & maneat, Joan. XIV. 2. 3. antiqui etiam sancti suavissimis votis Christum venturum advocantes, assidueque clamantes: rorate cæli desuper; eum in Patris sinu recubantem, ideoque hic regem appellatum, ad se exciverunt, Isa. xlv. 8. quo impletum est illud: & deliciæ meæ esse cum filiis hominum. Prov. VIII. 31.

12. *Fasciculus myrrhæ: dilectus meus mihi*: per myrrham mortuis corporibus impendi solitam Patres intelligunt Christi mortem ac sepulturam, iisque inhærentem pœnitentiam christianam: quam myrrham offeramus cum Magis illis, primis e gentili populo Christi cultoribus. *inter ubera mea.* puellæ delicatæ odoratos fasciculos apponunt pectori: mihi unus ille fasciculus sponsus est: semper ante oculos ipsique pectori infixus: hoc est principali cordis, in quo Ecclesia Christum, vel anima verbum Dei desiderii sui vinculis alligatum tenet & adstrictum. Orig. hom. 2. *ubera*: decebat in carmine nuptiali mammas potius appellari quam pectus. Idem. ib.

13. *Botrus Cypri. Copher.* heb. non e Cypro insula, sed arboris cujusdam odoriferæ fructus. Cyprus odoramenti genus Plinio memoratum, lib. XII. cap. 24. Theodoreto notum infra IV. 13. ubi iterum hujus mentio. *in vineis Engaddi.* hieron. de loc. heb. Engaddi in campis Jerichuntinis, usque hodie vicus prægrandis Judeorum juxta mare mortuum, unde & opobalsamum venit, quas vineas Engaddi Salomon nuncupat. balsamum autem & gustu & odoratu suavissimum, ut sponsa in dilecto delicias omnes reposuisse videatur. Botrus autem cypri, non idem est fructus cum illo qui nascitur in Engaddi vineis: sic ergo supplendum ex hebraicæ phraseos ingenio. Botrus cyprii; Botrus in Engaddi vineis, &c.

14. *Oculi tui columbarum*: columbæ oculi, amoris, suavitatis ac modestię pleni. Laudata Christo columbæ simplicitas

es, oculi tui columbarum.
15 Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus.
16 Lectulus noster floridus: tigna domorum nostrarum cedrina, laquearia nostra cypressina.

procul omni fictione & simulatione: laudatus oculus simplex qui recta videat: non ille eruendus, qui videat ad concupiscendum, & nos scandalizet? Matt. x.16. vi.22. v.28.29.

15. *Ecce tu pulcher es & decorus.* aliud enim est pulcrum, aliud ipsum decens, cujus maxima vis est. Amor est pulcri desiderium & in ipso quies. unde sponsa tota est in sponsi pulcritudine commendanda. hanc pulcritudinem Augustinus paucis comprehendit in Ps. xliv. nobis credentibus ubique sponsus pulcher occurrat: pulcher in cælo, pulcher in terra, pulcher in utero, pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher invitans ad vitam, pulcher non curans mortem, pulcher deponens animam, pulcher recipiens, pulcher in ligno, pulcher in sepulcro.

16. *Lectulus noster floridus*: en deliciæ: jam magnificentia: *tigna cedrina*: *laquearia cypressina.* abiegna. heb. queis magnifica domus & ampla describitur, qualem decebat esse Salomonis. neque hæc dedecebant pastorem eum, qui Abrahæ Patriarcharumque more, dives pecorum & auri, nihilo tamen secius eorum exemplo rusticana opera exerceret. Laboremus & nos contignare domum; Orig. firmisque fulcire nos verbi divini præsidiis tigna robori, laquearia ornamento. S. Thom. eidem, lectulus, pax Ecclesiæ post persecutiones.

CA-

Caput II.

Flos campi: lilium inter spinas: sub umbra: cella vinaria: languor: amplexus: somnus: vox dilecti: capreæ hinnulique pernicitas: cancelli: fenestræ: paries. Grata post hyemem veris amœnitas: flores: tempus putationis: vox turturis: vulpeculæ: dilecti ac dilectæ consensio.

1 EGo flos campi, & li-
lium convallium.
2 Sicut lilium inter spi-
nas, sic amica mea inter fi-
lias.
3 Sicut malus inter ligna
silvarum, sic dilectus meus
inter filios. sub umbra illius
quem desideraveram, sedi,
& fructus ejus dulcis gut-
turi meo.

---

1. *Ego flos*: eo quod statim dixerit; lectulus noster floridus: 1.15. immo, inquit, nos ipsi sumus recentes odorantesque flosculi. *ego flos campi*: se floribus sponsa comparat, qui in campis atque convallibus, non in cultioribus hortis nascantur: & castarum animarum modestiam ac simplicitatem exprimit.

2. *Sicut lilium*: cum se lilium appellet sponsa, resumit sponsus; lilium quidem eam esse, sed inter spinas, mediisque in sentibus crescentem: comitesque utcumque formosas spinarum instar esse, si cum ipsa conferantur. demonstraturque simul fidelis animę pura caritas inter mundi aspera, sollicitudines, illecebras item ac fallaces divitias, quas etiam spinas Christus appellat. Matt. XIII. 22.

3. *Sicut malus*: sicut arbores fructiferę & cultę inter silvestres & steriles. *sub umbra illius*: *& fructus ejus*: tamquam arboris scilicet quę & umbra delectet & fructu. sub umbra autem, siquidem in principio non possumus cum verbo proprium conferre sermonem; verum ut ita dicam quadam majestatis illius umbra perfruimur. Orig. umbra etiam tutela, protectio; sub umbra alarum tuarum. Ps. XVI. 2. Indicat sane optatis se potitam amoribus & amplexibus: ea ratione qua supervenit spiritus sanctus in Ma-

4 Introduxit me in cellam vinariam, ordinavit in me caritatem.

5 Fulcite me floribus, stipate me malis: quia amore langueo.

6 Læva ejus sub capite meo, & dextera illius amplexabitur

riam, & obumbrante altissimi virtute verbum illa concepit: quo etiam spiritu influente fideles animæ fæcundantur. allusum etiam ad uxoris copulandæ ritum, de quo Ruth III.9. expande, inquit ad Booz, pallium tuum super me. *sub umbra illius sedi*: acquievi: cum audivi dicentem: venite ad me omnes, qui laboratis. Matt. XI.28.

4. *In cellam vinariam*: ad verbum, in domum vini: in deliciarum sedem, quo introducti sunt illi quibus Christus enarrabat scripturas seque ipsum in illis: cum dicerent: nonne cor nostrum ardens erat in nobis? Luc. XXIV. 27.32. Vinum in locis mundis & ornatis, cum oleo aliisque liquoribus, veteres recondebant. Qualis erat Ulyssis apotheca in edito cænaculo, ubi testas vino & oleo plenas cum auro, argento & veste asservabat. Odyss. β. 237. ubi etiam thalamus erat nuptialis. *Ordinavit in me caritatem*. vexillum ejus super me caritas. heb. amorem suum super me professus est quasi vexillis expansis. lxx. & post eos vulgata, *ordinavit*: Unde Origenes, Augustinus & alii patres passim intelligunt de caritate, quæ a Deo ad proximum suo ordine graduque descendit. quæ Justus Orgelit. paucis complexus: hæc est ordinata caritas, ut diligat proximum propter Deum: sic vero diligat Deum, ut semetipsum abneget propter illum. Bernardus ad discretionem refert, qua in cella vinaria haustum ferventioris amoris poculum temperetur. serm.49. in cant.

5. *Fulcite me*: in hanc igitur cellam introducta, tantique amoris recordatione permota, amore ipso deficit, fulcirique petit: *floribus*: lagenis, heb. vini scilicet potione. *stipate me malis*: iis, quorum odore & succo languida recreetur, ut citreis, granatis, &c. quibus designantur amori deficienti adhibita a Christo solatia, quæ nos sensibilis devotionis vocamus. His abundat anima in ipsis vitæ perfectioris initiis, eaque undecumque conquirit.

6. *Læva ejus sub capite meo*: sic per dulcia colloquia aliasque blanditias tandem labente die ad castos amplexus sponsa perducitur, lævamque sustentantis, dexteram amplexantis & protegen-

plexabitur me.

7 Adjuro vos filiæ Jerusalem, per capreas, cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, quoadusque ipsa velit.

8

gentis agnoscit : quo divinæ gratiæ adumbratur virtus sustentans ac fovens & delectans: verbum autem velut in animæ sinu requiescit, cum eam requiescere facit a perturbationibus : ut cum Davide canat : in pace in idipsum dormiam & requiescam : quoniam tu Domine singulariter in spe constituisti me : Ps. I v. 9. 10. qui animæ in Christum defluentis, in eoque acquiescentis beatissimus somnus est : de quo iterum infra, v. 2. atque is primæ diei finis.

SECUNDA DIES.

7. *Adjuro vos.* Secunda dies eclogæ ; jam jam evigilatura sponsa. suavissimo somno captam relinquit sponsus : hunc interrumpi vetat, quiescentique prospicit, ipse ad consueta opera profecturus. *ne evigilare faciatis* ; solebant canere duplex epithalamium ; alterum ad vesperam sponsis quieturis ; alterum matutinum sponsa e cubili processura : ut ad faustos cantus & obdormiscere & expergisci videretur. hujus rei testes adducimus toties ex Theocrito I. yl. 18. citatas virgines Menelao & Helenæ gratulantes : quæ quidem ad crepusculum decantato epithalamio spondent se redituras ad auroram, ubi primus cantor (gallus) velut canendi signum dederit. ergo virgines jam adstantes & brevi canituras monet sponsus, ne *dilectam* excitent, *quoadusque ipsa velit. per capreas* : per oblectamenta vestra, per capreas & feras quas assidue insectamini : quibus significat eas esse venatrices. Palæstinis enim virginibus idem videtur ac vicinis Tyriis mos fuisse, gestare pharetram, &c. Æneid. I. Libet hic observare priscos mores, si quis eorum commemoratione delectatur: ut puellæ quoque ac virgines operibus, vigiliis, venatu assiduo exercitæ, procul a nostrorum temporum mollitie ac desidia viverent. spirituali sensu : habet Christus ut piscatores, ita & venatores suos, de quibus propheta: mittam eis multos venatores. Jerem. XVI. 16. sic prohibet ne fideles animæ, quæ alios Christo venantur & capiunt, ipsam sublimem animam divino amore & alta contemplatione defixam, in eaque suavissime quiescentem, ad actuosam vitam revocent; quoad ipsa divino spiritu acta, eo se

8 Vox dilecti mei, ecce iste venit saliens in montibus, transiliens colles:
9 similis est dilectus meus capreæ, hinnuloque cervorum. en ipse stat post parietem nostrum respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos. En dilectus meus loquitur mihi:

10

---

sponte conferat. quo loco Bernardus serm. 52. novit sponsus, satis propria caritate matrem sollicitari de profectibus filiarum: propiereaque secure discretioni ejus credendam censuit hanc dispensationem. Gregor. quiescentem sponsam carnales qui sunt in Ecclesia importune excitant; quia ejus vitam a vulgatis laboribus abstinentem, inutilem existimant. capreæ & hinnuli, quorum hic passim mentio, fidelium animarum sunt imagines; quod statim tacta terra resultent, saltibusque potius quam gressibus ferantur. capreæ acutissimo visu feruntur: quippe δορκάδες dictæ ἀπὸ τοῦ δορκεῖν: videre: Phil. Carp. *dilectam*: amorem, caritatem, heb. lxx. sponsam ipsam, amores meos, delicias meas; immo amorem ipsum.

8. *Vox dilecti mei*: hæc & similia videtur primum sponsa secum ipsa loqui, ut fit in magnis affectibus: postea autem, tamquam votis vocatus & suspiriis, ipse intervenire sponsus. illa ergo, ut sponsum semper somniabat, eum audire se putat evigilans: quin etiam videre citatis ad se passibus properantem; jam montes, jam colles transilientem more caprearum atque hinnulorum; jam proximum. & revera sponsus ad auroram egressus, ut vidimus, sed brevi reversus aderat amoris impatientia.

9. *Capreæ hinnuloque*: blanda vocabula, quibus sponsus & sponsa vicissim se compellant. unde illud in Proverbiis, v. 19. cerva gratissima, gratissimus hinnulus: ubera ejus inebrient te omni tempore: in amore ejus (casto illo & conjugali) delectare jugiter. quæ blanditiæ ex venandi studio juvenibus puellisque communi profectæ esse videntur; hic autem velocitatem sponsi occurrentis exprimunt: *en ipse stat post parietem*: paries inter nos & Christum, mortalitatis conditio. paries, lex vetus Christi morte vacuata, ut solutis inimicitiis gentes cum populo Dei in unam Ecclesiam coalescerent, Eph. II. 4. paries, iniquitates quæ inter nos & Deum dividunt, & abscondunt faciem ejus a nobis ne exaudiat: Isa. lix. 2. etiam ne vox ejus penetret ad nos. paries, creaturæ post quas stat ipse

10 Surge, propera amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni.
11 Jam hyems tranſiit, imber abiit, & receſſit.
12 Flores apparuerunt in terra noſtra, tempus putationis advenit: vox turturis audita eſt in terra noſtra:
13 ficus protulit groſſos ſuos: vineæ florentes dederunt

ipſe Deus per eas loquens: ac ſi fas dicere, paries, ipſa Chriſti caro oppanſa divinitati, per quam dulce ſonat vimque ſuam exerit. *proſpiciens per feneſtras*: *per cancellos*: non intrare auſus ne dormientem excitaret: cum tamen velut amore victus ſtatim alloqui incipiat. præclare Ambroſ. in Pſ. CXVIII. oct. 6. ſponſus tamquam laſcivienti ludens amore, quia velit pertentare ſenſus amantis, ſæpe egreſſus ut quæreretur a ſponſa, ſæpe regreſſus ut invitaretur ad oſcula, adſtans poſt parietem, proſpiciens per feneſtras, eminens ſuper retia (ſeu cancellos) ut non totus abeſſet, nec quaſi totus intraret, & ipſe ad ſe ſponſam vocaret, ut veniendi ad ſe invicem fierent gratiora commercia; amoriſque vim mutuis adolerent (accenderentque) ſermonibus.

10. *Surge*, *propera*: prædica verbum: inſta opportune, importune: 2. Tim. IV. 2. properato opus nec ſegnes conatus patitur aut ſpiritus efficacia aut animarum periculum. *ſurge*: de quiete contemplationis in qua me unum cogitas, & *veni* ad excitandos deſides animos: *columba*, deeſt hic heb. ſumtum ex LXX. habetur infra 14.

11. *Hyems*. perſecutiones, tentationes.

12. *Flores*: rus invitat ipſa veris amænitas. *tempus putationis advenit*: age, pariter arripiamus cultellos mundandis ac putandis arboribus & vineis. ſpirituali ſenſu: ſectio, remiſſio peccatorum, moderatio affectuum, Orig. hom. 2. in cant. *vox turturis*; ejus avis quæ ſemper in montium jugis & in arborum verticibus commoratur: vox ſcilicet ſublimium animarum, procul ab hominum conſortio degentium: *vox turturis*: fidiſſimæ caſtiſſimeque amantis, nec poſt unum amatorem, alterum admittentis umquam. Apon. item, *vox turturis* ingemiſcentis potius ac veluti ſuſpirantis quam aliquid reſonantis: quod nobis quoque ſolitarie agentibus inſpiret pios gemitus & ad unum Chriſtum blanda ſuſpiria.

13 *Ficus protulit groſſos*: ab arbore fici diſcite parabolam; Matth.

runt odorem suum. Surge, amica mea, speciosa mea, & veni:

14 columba mea in foraminibus petræ, in caverna maceriæ: ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, & facies tua decora.

15 Capite nobis vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas: nam vinea nostra floruit.

16 Dilectus meus mihi, & ego illi, qui pascit inter lilia,

17

Matth. XXIV.32. a proventu ramorum, foliorum, nodorum, fructuum, piarum animarum progressus cognoscite. Origenes. *vineæ florentes*: si flores erumpunt, erit & uva: si odor, erit & sapor; ita & in piis animabus. Idem.

14. *Columba mea*: columbæ similis: illi solitariæ quæ *in foraminibus petræ*, seu rupis, trepida latitat: aut *in caverna maceriæ*: in hiatibus sicci muri: sive interrupti & labentis. age, erumpe e tuis latebris: *ostende mihi faciem tuam*: *sonet vox tua*: si aperire non vis, ostende te saltem, dignare vel verbulo, amantique ac dolenti aliquid solatii impertire. sic amans vel exiguum quid a dilecta volante ferre velit: neque aliter, suo more Christus.

15. *Capite nobis vulpes*: posteaquam sponsa tam blande invitata consurgit, jam ad puellas sponsæ comites se convertit sponsus, easque cum ipsa simul invitat ad insectandas vineę insidiantes vulpeculas. hæc igitur inter oblectamenta rustica secunda dies desinit, peragratisque campis ac venatu defatigata sponsa domum anteit, multum adhortata sponsum ut nulla mora veniat: negat enim aut sibi sine sponso, aut ipsi sine sponsa fas esse vivere, unde sequitur:

16. *Dilectus meus mihi & ego illi*: quod repetit infra VI. 2. & VII. 10. quale illud Apocal. III. 20. cœnabo cum illo & ipse mecum: *qui pascit*; qui agit oves *inter lilia*. alii: pascitur: nam ipse quoque pascitur reficitque se amœnissimis. hoc etiam iterat infra VI. 2. sponsum semper videns floribus & omni veris amęnitate circumdatum. pulcre Ambrosius in Ps. CXVIII. serm. 2. pauci possunt dicere: dilectus meus mihi, & ego illi: ille dicit, qui ad-

17 donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ. Revertere: ſimilis eſto, dilecte mi, capreæ, hinnuloque cervorum ſuper montes Bether.

adhæret Deo totis ſenſibus, & aliud cogitare non noverit: non ille, cui non ſatis eſt Deus filius, in quo ſunt omnia: non ille, qui juſſus omnia vendere, contriſtatus eſt: ille dicit, qui poteſt dicere: ecce nos reliquimus omnia & ſecuti ſumus te, Matth. XIX. 22. 27.

17. *Donec aſpiret dies*: donec redeat dies, cujus initio & aura lenis afflare ſolet, & umbræ diffugere. de qua aura Anchiſes apud poetam:

Et me ſævus equis Oriens afflavit anhelis.

inclinentur umbræ: fugiant. heb *ſimilis eſto capreæ hinnuloque cervorum*, qui verſantur *ſuper montes Bether*: Adrichomio, in Benjamin montes nemoroſos repletoſque plantis aromaticis, quibus cervi & capreæ maxime delectentur. his ergo tam vegetis, tam velocibus rediturum ſponſum æquiparari poſtulat. ergo ſumma eſt: revertere ad me, capreis hinnuliſque velocior, quieturus mecum, donec te dies revocet ad conſuetos labores.

His autem adumbratur ſublimis anima, ſopitis ſenſibus altiſſima intus quiete potita, ſponſique intus alloquentis incitata vocibus. atque is prout vult ſpirat, venit, elabitur, appropinquat, accelerat, abit, revocatur: per cancellos proſpicit & feneſtras, quia hujus vitæ tempore non plena luce ſe infundit: hortaturque ſponſam & provocat, non ſedere intrinſecus, ſegnem, ſed exire ad ſe foras, & conari ut non jam per feneſtras & cancellos, ſed procedens foras facie ad faciem videat eum. Origen. Hom. 3. in Cant. ver poſt hyemem, gratia poſt peccata per pœnitentiam. ibi in floribus certa ſpes fructuum, virtutumque primitiæ, animeque diligenter excultæ ſuavis odor & ſponſo gratiſſimus. hac igitur ſecunda die, grata vitæ novitas, & recentiore adhuc converſione hyemis tranſactæ commemoratio: & in ampla licet virtutum copia, tamen comparatione futurorum proventuum, flores potius quam fructus, tempuſque putationis ac multa reſecanda; quodque eodem alia ſub figura recidit, captura vulpium puſillarum. ſunt enim maligni Spiritus Origeni hom. 4. vulpes illæ puſillæ, quæ per foveas & occulta inſidiantur vineis, ubi primum germen oſtenderint; nec ſinunt eas ad florem pervenire ſive etiam pravæ cupiditates, quæ dum adhuc parvæ ſunt,

capi

capi jubentur ; tunc enim facile perimuntur : allidendique ad petram parvuli Babylonis, neque permittendum ut crescant. huic aliisque Patribus accinit Bernardus. sponsus saliens in montibus, transiliens colles, est Christus præteriens Angelos, ac semen Abrahæ apprehendens : Origeni Homil. 3. idem: Christus animæ laboranti scripturarum ænigmata intus exponens, sponsus est loquens ille quidem, sed tamen adhuc post parietem delitescens, mox per fenestras & cancellos aspiciens pleniore jam luce. qui cum magis ac magis appropinquare cœperit, & illuminare quæ obscura sunt : tunc eum videt anima salientem supra montes & colles, excelsæ scilicet intelligentiæ sensus suggerentem rursus. hyems, tempus Passionis Christi : ver, Ecclesia nascens : tempus putationis, martyrum ætas, qua Ecclesia succisa crevit: vinearum florentium odor, Ecclesiarum recentium fama ubique diffusa : vox turturis, vox Ecclesiæ Christo discedente desolatæ ejusque desiderio laborantis. tum suaves gemitus pœnitentis animæ: vulpeculæ, hæretici Ecclesiam devastantes: qui primum per insidias sese insinuant infanda astutia : mox aperte grassantur: vix ut comprimi possint, nisi principiis obstes : dolosum animal : nec mansuescere solitum. Apon. Bern. Thom.

Duobus his diebus licet intueri crescentem amorem : in primo sponsa quantumcumque ardens, sponsumque confidenter invitans, nonnihil tamen suæ formæ diffidit, ac veretur ne pulcherrimo sponso fastidio sit : blanditias adhuc quærit : nec dum satis novit ubi recubet sponsus, aut eum satis subtiliter a sodalibus discernit. secunda vero die, sponsus statim atque discessit, citato gressu, & quidem non vocatus redit ; sponsamque ultro, omni sermonis suavitate, omni objecta ruris amænitate, vocat ad loca solitaria, ubi secum assidue versetur: invitat etiam ut capiat vulpeculas inolitasque labes abstergat. quæ omnia ad animæ purgationem, primumque christianæ vitę perfectioris gradum pertinere videntur : positis interim beatæ contemplationis initiis, in illo sopore animæ, verbi inter amplexus suaviter quiescentis.

CA-

CAPUT III.

Lectulus : quæsivi nec inveni : circuire : vigiles : odoramenta : lectus : custodia : ferculum : diadema Salomonis :

1 IN lectulo meo per no-
ctes quæsivi quem di-
ligit anima mea : quæsivi
illum , & non inveni.
2 Surgam , & circuibo
civitatem : per vicos & pla-
teas quæram quem diligit
anima mea: quæsivi illum ,
& non inveni.
3 Invenerunt me vigiles,
qui custodiunt civitatem :
Num quem diligit anima
mea , vidistis ?
4 Paululum cum pertran-
sissem eos , inveni quem di-
ligit anima mea ; tenui
eum : nec dimittam, donec
introducam illum in do-
mum

TERTIA DIES.

1. *In lectulo meo.* hic sponsa ad altiorem statum provehenda incipit exerceri desideriis & curis. postquam enim tertiæ diei initio in lectulo sponsum expectans ne sera quidem nocte advenisse sentit, angitur, eumque moræ impatiens quærit. *per noctes* : plurali numero qui sæpe pro singulari ponitur : an quod expectanti nox longa nec jam una esse videatur ?

2. *Circuibo civitatem* : me miseram, quæ potita verbo & ad ejus thalamum recto tramite intromissa per excelcissimas contemplationis vias, nunc circuire cogor, ac per vicos plateasq; oberrare amens, avia, sine duce! sic sæpe pie ac sublimes animæ desolatæ ad tempus relinquuntur ; sed quo magis recedere sponsus videtur , eò vigilantius latentem ac veluti fugientem investigare oportet. *per vicos & plateas quæram*: cælum terramque peragrabo , ut dilecti vestigia relegam , eumque reposcam ab omnibus creaturis.

3. *Vigiles qui custodiunt.* heb. custodes qui circumeunt *civitatem*. en Ecclesiæ pastores eorumque officium designatum. *num quem diligit* : quasi vero omnes tenere oporteret, quid cogitet ipsa: Bern. serm. 79. in Cant.

4. *In domum matris meæ*; *in cubiculum genitricis meæ*: ejusdem materni cubiculi mentio ite-

mum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ.

5 Adjuro vos filiæ Jerusalem per capreas,cervosque camporum, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam,donec ipsa velit.

6 Quæ est ista, quæ ascendit per desertum, sicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & universi pulveris pigmentarii?

7 En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel: 8 om-

iterum infra VIII.2. Certus quidem erat apud antiquos thalamo lectoque geniali destinatus in ædibus locus: ac nepotibus sacer. sic Isaac Rebeccam introduxit in tabernaculum Saræ matris suæ,& accepit eam uxorem. Gen. XXIV. 67. vel ergo matrem sponsi suam vocaverit: vel proverbiali locutione maternum vocaverit thalamum nuptialem. quamquam aliud postulare videntur hæc verba: *in cubiculum genitricis meæ*: heb. ejus quæ me concepit: nec absurdum, posteaquam filia Pharaonis traducta est Jerosolymam, etiam insecutam matrem, cui unice & unice dilecta fuisse memoratur VI.8. aut aufugientem sponsum a sponsa deductum ad parentem carissimam, ejus quoque fideliori sollicitudine asservandum domi. hæc etiam juxta literam in Maria Magdalena, quæ Ecclesiæ typum tenuit, impleta sunt: Joan. XX. 1. 2. 13. 17. quæ surgit e lectulo cum adhuc tenebræ essent quæsitura Christum; nec invento, hac illacque discurrit, a tumulo ad Apostolos, ab Apostolis rursus ad tumulum: videtque non ipsum sed Angelos, custodes Ecclesiæ datos: ac dum quaquaversus circumspicit, ipsum Jesum intuetur nondum tamen sua specie: parique cum sponsa amoris impetu quærit: Domine si tu sustulisti eum: Joan. XX. 15. denique intuetur coram, tenuitque pedes ejus increpante licet Christo, neque dimisit umquam, quæ in eum resurgentem credidit fidemque resurrectionis afflictæ Ecclesiæ prima tradidit. hæc fere Beda. lib. III. in Cant.

5. *Adjuro vos*: transacta nocte surgit sponsus, sponsamque sopitam relinquens, eadem comitibus præcipit quæ supra II. 7.

6. *Quæ est ista*: jam surrexerat: jam ornata & unguentis delibuta relicto thalamo procedebat; *per desertum*: per agros ubi sponsum inveniret: quam chorus comitum admiratur. *virgula fumi*: alii, columna, ex heb.

7. *En lectulum Salomonis*: ne me

8 omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi: uniuscujusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.

9 Ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani:

10 columnas ejus fecit argenteas, reclinatorium aureum, ascensum purpureum: media, caritate constravit propter filias Jerusalem.

11 Egredimini filiæ Sion, & videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater sua in die desponsationis illius, & in die lætitiæ cordis ejus.

---

me admiremini, sed sponsum Salomonem, regalemque qua stipatur cohortem, ædiumque & supellectilis magnificentiam. jam ergo adest Salomon a sponsa requisitus atque ultro accurrens. adest autem non jam pastorali habitu, sed ut Salomon, regia majestate verendus: diademate redimitus, & solito satellitio clarus, quasi sponsæ ostentans regiæ custodiæ dignitatem & robur. nec absimilis locus de Davide insidente cathedram, fortissimorum stipante caterva. 2. Reg. XXIII. 8.

8. *Propter timores nocturnos*: eam in rem maxime comparati; quamquam etiam die aderant ad apparatus magnificentiam.

9. *Ferculum*: heb. *Apirion* quod alii lectum genialem exponunt quasi a fecunditate dictum; alii lecticam gestatoriam, quod huic pompæ magis convenit. *de lignis Libani*: de odoratis illis atque incorruptis cedris.

10. *Reclinatorium*: *ascensum*: heb. stratum sive stragulam auream; integumentum sive cælum; ex purpura. *media*: neutro plurali, ea quę media sunt. LXX. id quod intus. *caritate constravit*: medium ejus stratum est amor. heb. in medio ipse amor, Salomon scilicet collocatus; qua figura, sponsa quoque vocatur amor supra II. 7. III. 5. *propter filias Jerusalem*: hęc omnia fecit, ut se puellis mirabilem exhiberet, his enim maxime delectantur.

11. *Egredimini filiæ*: palam igitur apparente Salomone totaque gloria coruscante, hortatur sponsa comites ad admirandam novi sponsi magnificentiam, matrisque in eo adornando studium. *diademate*: sponso & sponsę etiam privatis coronę imponebantur, teste Rabbi Eliezer, Pirce-Aboth. c. 16

His adumbratur Ecclesia sive ejus optima pars sublimis anima

nima quę jam adulta viribus probatur & exercetur. Neque tamen despondet animum, sed exsurgit totamque circuit Ecclesiam, immo universum orbem ubique occurrentibus uti prędictum est sponsi vestigiis: quęrentem inveniunt Ecclesię pastores, quibus maxime auctoribus dilectum erat inventura: neque tamen iis hęret, sed pertransit: paululum tamen; neque enim aut ab ipsis expectat omnia aut omnino declinat; statimque invenit sponsum. ipse enim occultus illabitur, quem statim atque irradiat complectitur sponsa, quoad in ipso genitricis Ecclesię sanctuario cum ipso conquiescat. hoc autem designat sacra mysteria, intimos scripturarum sensus, & arcana divinę sapientiæ animę se infundentis. unguenta, sponsę bona opera & exempla. locus ille quo de Salomone loquitur, ex illis est in quibus persona pastorali tantisper omissa ad propriam redeunt. neque immerito. nempe ut significent post sollicitudines, & quęrendi laborem ac perseverantiam apparere sponsum, manifesta in gloria, jam Salomonem, jam regem, jam Christum & Deum. quare sub Salomonis figura commemorat sublimia Christi mysteria, ejus nempe invictam fortitudinem, Apostolosque & doctores undique circumstantes: & regiam magnificentiam ascendentis in cęlos totamque Ecclesiam illustrantis. quo statu, occultam hactenus divinitatem exerit; dicitque: data est mihi omnis potestas in cęlo & in terra. Matt. XXVIII. 18. estque gloria & honore coronatus. heb. II. 9. & in capite ejus diademata multa. Apocal. XIX. 12. *die desponsationis ejus.* Aponio: quo immaculatus immaculatę conjungitur, suique corporis & sanguinis tactu immaculatam efficit Ecclesiam.

CA-

Caput IV.

Oculi columbarum : occulta sponsæ : capilli : dentes : duo ubera : tota pulcra : cordis vulnera : in uno crine : soror & sponsa : favus : lac : hortus conclusus : odoramenta : fons : puteus : aquilo : venti.

1 QUam pulcra es amica mea, quam pulcra es ! Oculi tui columbarum, absque eo, quod intrinsecus latet. Capilli tui sicut greges caprarum, quæ ascenderunt de monte Galaad.

2 Den-

---

1. *Quam pulcra es.* meminerimus jam adstare Salomonem atque ab ostentato splendore ad amores blanditiasque conversum. *absque eo quod intrinsecus latet*: heb. absque occultis tuis : mihi tantum tibique notis: quę verba repetit infra 3 & vi. 6. lxx. ἐκτὸς τ͂ σιωπήσεώς σου. pręter silentium tuum: sive ut antiqua vulgata vertebat apud Ambrosium passim, & Hieronymum. Is. xlvii. 2. pręter taciturnitatem tuam; pręter tacenda in te. significat autem singulares animi dotes, & in ipso corpore, imo vero in ipso vultu, in ipsis oculis, in genis, labellis, reliquisque de quibus hic agitur, pręter ea quę ab omnibus collaudantur, multa aliis indeprensa, occultam videlicet gratiam, venustumque illud & decens quod verbis exprimi nequeat : certe amantes in dilectę dotibus detegendis perspicaces esse se volunt. Nam quod hic alii alia suspicantur : etsi verba non repugnant, nec abhorret Hieronymus, a consequentia sermonis alienissimum est. quidam ex heb. vertunt, præter cincinnos tuos : quod ex comis defluentibus, genis accedat gratia : non tamen tanta illa, ut tanto affectu bis terque ingeminanda videatur. atque omnino arcana illa sponso dulcissima, sacroque occultanda silentio, spectant ad mysticos sensus infra commodius referandos. *sicut greges caprarum* : caput ipsum sponsæ comparat monti eminus viso ut infra vii. 5. capillos gregi caprarum, tum propter nigredinem & nitorem : tum quod pecora in montis cacumine gregatim incedentia, eminus prospicientibus fluctuare videantur. *de monte*

2 Dentes tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lavacro, omnes gemellis fœtibus, & ſterilis non eſt inter eas.

3 Sicut vitta coccinea, labia tua: & eloquium tuum, dulce. Sicut fragmen mali punici, ita genæ tuæ, abſque eo quod intrinſecus latet.

4 Sicut turris David collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.

5

Galaad: altiſſimo, pinguiſſimo.

2. *Sicut greges tonſarum*. quod albi dentes, quod æquales, & ſibi cohærentes. *omnes gemellis fœtibus*: hæc ad ornatum addita, ut res ſubiiciatur oculis. neque in comparationibus, ſive in allegoriis ac parabolis omnia minutatim excuti & aptari neceſſe eſt, dum ſumma ipſa conveniat. cæterum hæc ut pleraque quę literali ſenſu vix ullam habent congruentiam, ſpiritualiter intellecta illuſtriores habent ſenſus infra memorandos, de comparationibus tamen illis ſublimioribus, gregum, montium, turrium, civitatum quę deinceps paſſim occurrunt, hæc ad literam ſemel admonere ſufficiat; eas amoris indoli imprimis convenire. cum enim amantes, ex amoris vehementia, in ſe mutuo excelſius aliquid atque humana forma auguſtius videre videantur: hinc fit, ut omnia quæ uſquam ſunt decora & ſplendida ſive etiam jucunda conquirant, atque ad exprimendam eam quam ardent pulcritudinem congerant. neque refugiunt illa quæ a vulgari ſermone abhorreant, propter eam quam animo informaverint rei amatæ imaginem: quam cum verbis aſſequiſe poſſe deſperent, nimirum per ardua & quodammodo abſurda præcipitant: quod etiam magis congruit orientalium ferventioribus ingeniis.

3. *Sicut fragmen mali punici*. propter figuram & colorem.

4. *Sicut turris*. collum altum & erectum. *cum propugnaculis*; humeris ſcilicet. nā ſponſa vere formoſa, non juncea, ut ait ille apud Comicum, gracilique ſtatura, nec decore modo ſed quadam etiam majeſtate conſpicua. *mille clypei*. ex monilium figura. *omnis armatura fortium*: tamquam ad ſponſam amantium munera, ut devicto-

5 Duo ubera tua, ſicut duo hinnuli capreæ gemelli, qui paſcuntur in liliis.

6 Donec aſpiret dies, & inclinentur umbræ, vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.

7 Tota pulcra es amica mea, & macula non eſt in te.

8 Veni de Libano ſponſa mea, veni de Libano, veni, coronaberis: de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.

9 Vulneraſti cor meum ſoror mea ſponſa, vulneraſti cor meum in uno oculorum, tuorum & in uno crine colli tui.

10

ctorum ducum arma, appenſa ſint.

5. *Sicut duo hinnuli*: an propter teneritudinem? an etiam quod geminorum animalculorum more, ſpirare ſub veſte ac velut micare viderentur? an potius quod a tactu abhorreant, feri atque uni ſponſo tractabiles? quo ſponſæ formoſiſſimę ſevera & inacceſſa caſtitas commendatur: utcumque eſt has amantium blanditias, in pudico conjugalique amore, & a nobis indicari & leviſſimo pede tranſiliri oportebat, nequid excideret quod literæ tangeret elegantiam. *qui paſcuntur in liliis*: propter pectoris candorem.

6. *Donec aſpiret dies*: donec illuceſcat. *vadam ad montem myrrhæ*: ad ſponſam ipſam odores ſuaviſſimos efflantem. infra 10. 11. 14. 16. memor lamentorum quæ ſponſum quærendo per noctem ſponſa profuderat ſpondet non diſceſſurum uſque ad lucem futuram.

8. *Veni, coronaberis.* undecumque veneris, ſive de Libano, ſive de monte Hermon, locis omni ubertate & amænitate conſpicuis: de locis horrentibus ferarumque latibulis; quamcumque ludendo & venando, ſive etiam peregrinando, Iſraelitici agri partem peragraveris, grata & jucunda venies, tibique flores decerpemus & coronas nectemus. alii: omitte montes quos incolebas aut peragrabas, atque hic conſiſte mecum. *coronaberis*: alii ex heb. reſpice: hoc eſt, tantum reſpice; læta erunt omnia undecumque aſpexeris.

9. *Vulneraſti cor meum*: lxx. elegantiſſime: cor abſtuliſti nobis: ἐκκαρδιώσας ἡμᾶς: ut habent nonnulli codices apud

10 Quam pulcræ ſunt mammæ tuæ ſoror mea ſponſa ! pulcriora ſunt ubera tua vino , & odor unguentorum tuorum ſuper omnia aromata.

11 Favus diſtillans labia tua ſponſa , mel & lac ſub lingua tua : & odor veſtimentorum tuorum ſicut odor thuris.

12 Hortus concluſus ſoror mea ſponſa, hortus concluſus , fons ſignatus.

13 Emiſſiones tuæ paradiſus malorum punicorum cum pomorum fructibus . Cypri cum nardo .

14 nardus & crocus , fiſtula & cinnamomum cum univerſis lignis Libani , myrrha & aloe cum omnibus primis unguentis.

14 Fons hortorum : puteus aquarum viventium quæ fluunt impetu de Libano.

16

Flam. Ambroſius in Pſ. cxvIII. ſerm. 16. cor meum cepiſti. & alibi : corde nos cepiſti : quo exponit illud : defecit anima mea : defecerunt oculi mei : quod eſt, in id unumquodcumque migrare quod diligit. ſimili phraſi , Prov. vII. 10. iidem lxx. de muliere blandiente : quæ facit juvenum avolare corda. *uno oculorum*: uno aſpectu : tanta vis ineſt. *uno crine colli tui* : vel uno in collum delapſo: adeo te omnia decent. uno torque , heb. uno ornamento impoſito. non multis ornamentis eges : placet ipſa ſimplicitas.

10. *Mammæ* : *ubera*: amores heb. eadem vox utrobique & eadem quæ ſupra 1. 1. *pulcriora*. meliores : amores ſcilicet : heb. *& odor unguentorum*.idem de ſponſo , ſupra 1.2.

11. *Favus diſtillans*: ſic Neſtoris apud Homerum melle dulcior fluebat oratio.

12. *Hortus concluſus*.poſt formæ pulcritudinem ſuavitatemque ſermonis , nunc integritatem caſtitatemque commendat. *fons ſignatus*. ſic illud : Bibe aquam de ciſterna tua.& : Habeto eas ſolus. Prov.v.15.17.

13 *Emiſſiones*:propagines.ex te omnia grata & pulcra proveniunt.ex te clara ſoboles orbem illuſtratura.quale illud: Pro patribus tuis,nati ſunt tibi filii.Pſ. xlIv. 17. *Cypri* ſeu cyperi *cum nardo* : omnigena odoramenta, ut ſupra 1.13.de quibus ſi tantum eſt operæ-pretium , vide Theodoretum hic.lib.3.in Cant.

14. *Lignis Libani* : arboribus thuriferis;heb.

15.*Fons hortorum*. unde ſcili-

li-

16 Surge aquilo, & veni auster, perfla hortum meum, & fluant aromata illius.

---

cet hortus irriguus. ejusmodi ergo horto uberrimo atque odoratissimo sponsam comparat.

16. *Perfla hortum meum* sponsam scilicet. *& fluant aromata*: odor diffundatur flatu.

CAPUT V.

Hortus fructuum: sponsi convivium: somnus corde vigili: vox dilecti pulsantis: sponsæ cunctatio: sponsi fuga: iterum circuitio ad quærendum: custodes: sponsa cæsa, nudata: dilecti pulcritudo: candidus: rubicundus: quæremus tecum.

1 VENIAT dilectus meus in hortum suum, & comedat fructum pomorum suorum. Veni in hortum meum soror mea sponsa, messui myrrham meam cum aromatibus meis: comedi favum cum melle meo, bibi vinum meum cum lacte meo: comedite amici, & bibite, & inebriamini carissimi.

2 Ego

---

1. *Veniat in hortum suum*: Sponsa toties horto comparata versibus antecedentibus, haud immerito commendat hortorum amænitates & elegantias; eoque dilectum invitat ubi amores spirent suavius. *fructum pomorum suorum*: heb. dulcedinum suarum. resumit sponsus: equidem *veni*: prima persona præteriti temporis: seu venio. *comedi favum*, seu comedo; paravi enim amicis: vide autem quam inemtas & simplices dapes. *inebriamini carissimi*: notum in scriptura inebriari quid sit, hoc est læta inter pocula dulcesque sermones, hilare nec immodestum agitare convivium. hic certe ad cænam & vesperam tertii diei finis: ac sponsa discedit seque somno tradit, ut habet ℣. seq. neque liberiori & ad multam noctem protractę inter juvenes cęnę, sobria & pudica

dica mulier intereſſe narratur.

Jam ut ad veros ſenſus animum erigamus, Chriſtus ſponſam purgatam cupiditatibus & tentamentis exercitam, totam pulcram & ſine macula eſſe proclamat, IV.7. quippe qua glorioſam ſibi ſponſam exhibeat, non habentem maculam neque rugam, ſed ut ſit ſancta & immaculata. Epheſ. v. 27. unde apud Ezechielem XVI.13.14. decora facta es vehementer nimis, perfecta es in decore meo, quem poſueram ſuper te, dicit Dominus Deus. Itaq; ejus forma rapitur, eique ſuaviſſime invitanti ſe tradit: amatque & laudat impenſe, quam infudit ipſe pulcritudinem, delectaturq; opere ſuo. Teſtatur autem non modo voluptate perfuſam, ſed miris etiam excruciatam curis, quod eā non de locis modo uberibus amænisq; ſed etiam aſperis evocat ferarumq; cubilibus IV.8. refertur quoq; ad perſecutiones. Philo Carpathius & alii, leones intelligunt reges perſecutores; pardos, hæreticos variis maculis errorū ac vitiorū inſperſos. hi ergo pias animas vexant: quæ vexatio, emolumento eſt: atteſtante Iſaia. XXVIII. 29. ſola vexatio intellectum dabit. huc etiam pertinet illud: ſurge aquilo, IV.16 quo ſignificat irruentes, ventorum inſtar, curarum & tentationum turbines, effecturos ut latius virtutum odor diffundatur. Idem evenit Eccleſiæ flantibus ventis ſævientibus ſcilicet perſecutoribus: cum victoriis martyrum clareſceret, fieretque id quod ait Paulus Philipp. I. 12. quę circa me ſunt, magis ad profectum venerunt Evangelii, ita ut vincula mea manifeſta fierent in omni prætorio. ſic martyriorum fama velut a quatuor ventis electi vocabantur, implebaturque illud: Surge aquilo, & veni auſter, & prefla hortum, & fluent aromata ejus: quod ex omnibus mundi partibus odor ſanctæ religionis adoleſceret, ut ait S. Ambroſius, lib. I. de Virginit. De unguentis autem hic & alibi ſæpe memoratis, ſanctus Bernardus, ſerm. 10. 12. ut ſponſo, ita & ſponſæ, unguenta ſua aſſignat. unguentum ſcilicet pedum, quod eſt pœnitentiæ. Luc. VII. 38. Matt. XXVI. 7. unguentum effuſum in caput, quod eſt pietatis in Deum, ex recordatione beneficiorum ejus: denique unguentum Chriſti ſepulti, quo totum illius corpus perungitur. Joan. XIX. 39. 40. quod eſt fraternæ caritatis; eoque omnia Chriſti membra condiuntur. Partes autem corporis ſtudioſiſſime deſcriptæ, IV. & V. ſic ad animam referri poſſunt, ut oculus quidem ſit prudentia, rectaque & ſimplex animi intentio: unde: ſi oculus tuus fuerit ſimplex, Matt. VI. 22. & propterea columbinus dicitur. labia, verbi prædicatio, qua nihil eſt pulcrius aut dulcius:

cius : unde illud : ſicut vittæ coccineæ ; labia tua : eloquium tuum dulce : IV. 3. ac poſtea II. favus diſtillans, labia tua, ſponſa. favus, Eccleſię prædicantis oratio ex propheticorum apoſtolicorumque librorum, velut florum, libatione ſeu potius depaſtione collecta : ubera, ipſiſſima caritas, lac parvulis miniſtrans, IV.5.dentes, eccleſiæ filii firmiores,quibus non jam lacte opus ſit ſed ſolido cibo : ℣.2. quo reſpectu aſcendunt de lavacro velut oves per baptiſmum lotæ, nec ſteriles, quippe bonorum operum feraces ac geminę caritatis fructibus comitatæ. per dentes, alii prædicatores intelligunt, qui in perſona Petri jubentur comedere immunda, & incorporare Eccleſiæ ; Act.x. cujus rei gratia matribus ovibus merito comparentur. capilli, ℣. I. multitudo fidelium eam ob rem gregi ampliſſimo ac pinguiſsimo comparata. Greg. Apon. Thom. Genæ rubore ſuffuſæ ad verecundiam referuntur : cervix jugo Domini deſtinata, ad obedientiam : corporis habitus ſublimis & erectus, deſignat animum ſapientem quę ſurſum ſunt : unde illud : ſicut turris David collum tuum : IV. 4. quod turris in editis montibus poſita, non ſolum inter humilia, ſed etiam inter excelſa ſupereminet. Ambr. in Pſ. CXVIII. ſerm. 4. turris autem hęc munitiſſima: primum quod ſit David bellicoſiſsimi regis : tum quod ædificata cum propugnaculis: denique quod ad eam appenſa arma fortium quos Eccleſia dejecit. Idem ibid.

Jam tacenda ſponſæ, IV.I.3. eæ virtutes ſunt, quas humilitate contegat & verecundia : ut verum ſit illud : Pſ. XLIV. 14. omnis gloria ejus filiæ regis ab intus. placent ergo ſponſo,quæ ipſa ſponſa profert exempla virtutum : multo vero magis, quæ hominum ſubtrahit aſpectibus, hinc illa occulta toties commendata : IV. I. 3. VI. 6. amatque ipſe ſponſus, & ad cellam vinariam intimaque conclavia ſponſam deducere, II. 4. & ab ipſa deduci ad ſecretiora cubicula, III. 4. VIII. 2. verumque illud : intra in cubiculum: ora in abſcondito:Matt. VI. 6. occultaque omnia ſponſo intus ſpectanti gratiora. quare imprimis ſolitudo delectat, VII. II.12. petręque foramina, II. 14. & cubilia ferarum, IV. 8. quo etiam ſpectat illud : hortus concluſus, fons ſignatus, ibid. 12. en occluſa omnia ut uni ſponſo pateant : non multiloquium : non conventus : ſed ſeceſſus, umbræ, alta ubique ſilentia.

Eccleſia vere eſt hortus ille concluſus ac fons ſignatus, quo nullus error ; ſublimis quoque anima, quam nulla prava penetret cupiditas, ac vera illa Je-

2 Ego dormio, & cor meum vigilat: vox dilecti mei pulſantis: Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum eſt rore, & cincinni mei guttis noctium.

3 Ex-

ruſalem civitas ſancta, qua nullus incedat incircumciſus & immundus. Iſ. lII. 1. tum hujus horti mira fœcunditas, fructuſque toto orbe diffuſi: ℣. 13. quę fœcunditas Eccleſię maxime tribuitur, propter ſublimes animas Deum gemitibus exorantes, atque impetrato ſpiritu Eccleſiam fœcundantes; ut Auguſt. paſſim. aquę, doctrina ſalutaris; ℣. 15. nunc puteo abſcondita, propter profunditatem: nunc cum impetu fluens a Libano, propter cœleſtem verbi efficaciam. S. Thom.

Veſtimenta ſponſę, bona ſunt opera: atteſtante Joanne, Apoc. XIX. 7. 8. venerunt nuptię agni, & uxor ejus pręparavit ſe: & datum eſt illi, ut cooperiat ſe byſſino ſplendenti & candido: byſſinum enim juſtificationes ſunt ſanctorum: unde Iſaias de imperfectis operibus: telæ eorum non erant in veſtimentum, neque cooperiuntur operibus ſuis. Iſ. lIX. 6.

De convivio autem dominico, quo ſuos convivas paſcit, v. 1. deque ejus rationabili & ſine dolo lacte, quod innocentes animæ concupiſcant, 1. Pet. II. 2. deque optimo vino & ebrietate ſpirituali ac mentis exceſſu, per ſe omnes intelligunt. neque omittendum bonum convivam Chriſtum, non tantum paſcere ſed etiam paſci. habet enim cibum ſuum de quo dicit: meus cibus eſt, ut faciam voluntatem ejus, qui miſit me, & perficiam opus ejus; quod eſt ſalus hominum. Joan. IV. 34. noſtra ergo ſalute paſcitur: nos in ſe traiicit: & in corpus ſuum coagmentat: hoc eſt mel ejus, inquit Ambroſius: lib. III. de Virg. quod diverſarum virtutum concretum floribus, illarum apum quę ſapientiam prędicant, conſono opere congregatum, ſancta Eccleſia in favis condit, ut cibus Chriſti ſit. item mel, Chriſti doctrina ſalutaris, ros cæli puriſſimus, mera ſuavitas.

QUARTUS DIES.

2. *Ego dormio*: quartę diei initio ſponſa recepta in thalamum & quieſcens: ſopitis ſenſibus, tamen animo eſt ad ſponſum arrecto, unde ad primum ejus pulſum evigilat: ſponſus ex hortis, cæna cum amicis facta, nocte intempeſta adeſt tardior; unde ipſa tamquam ſubindignans aperire cunctatur. ipſe quoque iratus aufugit: nec deſint iræ, quas amor ut exci-

ta-

3 Expoliavi me tunica mea, quomodo induar illa? lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?

4 Dilectus meus misit manum suam per foramen, & venter meus intremuit ad tactum ejus.

5 Surrexi, ut aperirem dilecto meo: manus meæ stillaverunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima.

6 Pessulum ostii mei aperui dilecto meo: at ille declinaverat, atque transierat. Anima mea liquefacta est, ut locutus est: quæsivi, & non inveni illum: vocavi, & non respondit mihi.

7 In-

---

tare, ita sedare possit unus, suavius post iras redintegrata gratia. hæc summa hujus diei: jam ad singula. *aperi mihi soror mea*: sic sponsa VIII. I. quis mihi det te fratrem meum: amor verus omnibus necessitudinum vinculis delectatur. *quia caput meum plenum est rore*: ne tantum amore, sed etiam misericordia compellatur ad aperiendum: tum ut statim rure profectus, non quoquam diversatus videatur.

3. *Expoliavi me tunica*: *lavi pedes meos*: delicatæ sponsæ colorata excusatio: sed sanctis animabus magno documento futura.

4. *Manum per foramen*: lxx. de prospectu, de fenestra: quasi irrupturus. melius, per foramen seræ quasi aperturus digito. ut claves ita seræ multum a nostris distabant: ingensque erat apertura, clavesque humeris gestabantur, Is. XXII. 22. *venter meus intremuit ad tactum ejus*: pulsantis fores aditumque tentantis: interiora mea commota sunt super eo: heb. lxx. ad ejus præsentiam.

5. 6. *Manus meæ stillaverunt myrrham*: delicatissimis unguentis perfusæ cubabant; cubili etiam his asperso: aspersi enim cubile meum myrrha & aloe & cinnamomo: Prov. VII. 17. *digiti mei*: *myrrha probatissima pessulum ostii*: lxx. digiti mei myrrham plenam super manus pessuli: scilicet effuderunt. heb. myrrha transeunte super manubria pessuli: aperui dilecto meo. hoc est, pessulus ipse unctus est myrrha, qua perfusæ erant manus: nec enim extersi digitos, tanta erat festinatio. *anima mea liquefacta est*: egressa est. heb. lxx. rapit me totam & in sui amorem ac desiderium transfert.

Am-

7 Invenerunt me custodes qui circumeunt civitatem : percusserunt me, & vulneraverunt me : tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.

8 Adjuro vos filiæ Jerusalem, si inveneritis dilectum meum, ut nuntietis ei quia amore langueo.

9 Qualis est dilectus tuus ex dilecto, o pulcherrima mulierum ? qualis est dilectus tuus ex dilecto, quia sic adjurasti nos ?

10 Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus.

11 Caput ejus aurum optimum : comæ ejus sicut elatæ palmarum, nigræ quasi corvus.

12 Ocu-

Ambr. *dum locutus est*: ostendit se non sponsi neglectu, sed desidia quadam & indignatione cunctatam : sive quodam ejus probandi studio.

7. *Invenerunt me custodes* : iterum per plateas discurrit quærens, ut supra III. 2. sed pejus habita est a custodibus per noctis tenebras ac licentiam militarem : demonstratque se nullum periculum fugisse, ut dilectum inveniret. *pallium* : lxx. theristium : Philoni Carpathio, capitis velamentum : Amb. de Is. 6. pallium ; quo caput obnuberet.

8. *Adjuro vos* : cæsa, spoliata, non tamen plagas sed amoris vim sentit, idque unum solatio est, si dilectus sciat, amari se : quem nuntium ad eum perferendum quibusvis obviis mandat. *si inveneritis*, *nuntiate* : alii cum lxx. ex heb. sic vertunt : si inveneritis dilectum, quid annuntiabitis ei ? (nempe id) quod amore langueo : quod ego illa sum amore vulnerata : flagrantissime & elegantissime.

9. *Dilectus ex dilecto* : præ dilecto : heb. dilectissimus.

10 *Dilectus meus* ; sponsa vehementissimis motibus abripi solita, hic primum & semel sponsum studiose describere aggreditur, puellarum interrogatione provocata : *electus ex millibus* ; ex myriadibus : heb. insignis ille formæ præstantia, qui etiam inter millia facile dignosci possit.

11. *Caput ejus aurum*: quodcumque pulcrum & pretiosum est, aurum dicitur: *comæ*: *elatæ palmarum*: cincinni ejus crispi, heb. aliter : acervi: *thalthalim* : Grec. ἐλάται, arborum genus, sive abies, seu palma aut potius recens palmarum germen: unde hæc vox,

ela-

12 Oculi ejus ſicut columbæ ſuper rivulos aquarum, quæ lacte ſunt lotæ, & reſident juxta fluenta pleniſſima.

13 Genæ illius ſicut areolæ aromatum conſitæ a pigmenrariis. Labia ejus lilia diſtillantia myrrham primam.

14 Manus illius tornatiles aureæ, plenæ hyacinthis. Venter ejus eburneus, diſtinctus ſapphiris.

15 Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ ſunt ſuper baſes aureas. Species ejus ut Libani, electus ut cedri.

16 Gut-

---

elatæ, quæ græca eſt, in vulg. invecta: additum, palmarum, ad deſignandam arborem. Beda hic ex Plin. lib. XII. cap.28. comæ autem comparantur arborum ramis, ea translatione qua frondeſcentes rami arborum comæ dicuntur.

12. *Oculi ejus ſicut columbæ*: ſicut oculi columbarum: *quæ lacte ſunt lotæ*: tam candidæ, tam nitentes ut lacte lotæ videantur: qualium oculi pulcherrimi & ſuaviſſimi eſſe ſolent: *juxta fluenta*: juxta plenitudines: heb. pulcherrimæ, habitantes in locis uberrimis & irriguis.

13. *Areole aromatum conſitæ*: ut areolæ aromatis, ut flores odoriferi. heb. id eſt ut areolæ conſitæ floribus & plantis odoriferis, unguenta e comis in genas defluentia notat. *lilia*: ſunt lilia quædam purpurea. his labia comparantur, propter mollem flexum quo ſe lilii calix aperit, & ſpiritus ſuavitatem: unde *myrrham primam* ſeu præcellentiſſimam ſtillare dicuntur.

14. *Manus illius tornatiles aureæ*: circuli aurei. heb. propter, teretes digitos omni auro pretioſiores *plenæ hyacinthis*, gemmis violaceis. *tharſiſim.* manus leviſſimæ effloreſcentibus venulis. *venter ejus*: interiora: heb. quibus pectus etiam deſignatur. unde: flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ, Joan. VII.38. *eburneus*: candor eboris. heb. *diſtinctus ſapphiris*: e ſumma aut ex tenui veſte, pectoris candor apparet inter lapillos ipſi veſti intextos.

15. *Crura*: quatenus infra veſtem patebant: *columnæ marmoreæ*: propter candorem & firmitatem. *ſuper baſes aureas*: calceamenta ſcilicet auro intertexta. per Libanum & cedros, ſtaturæ proceritas & dignitas deſignatur.

16. *Gut-*

16 Guttur illius ſuaviſſimum, & totus deſiderabilis: talis eſt dilectus meus, & ipſe eſt amicus meus, filiæ Jeruſalem.

17 Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum? quo declinavit dilectus tuus, & quæremus eum tecum?

16. *Guttur illius ſuaviſſimum*: mellita oratione, halitu, vocis ſuavitate: *totus deſiderabilis*: totus deſideria: heb. lxx. quaſi diceret: quid ſingula commemorem: aut ſingula membra deſcribam? totus eſt deſiderabilis; totus eſt amor. S. Thom.

CAPUT VI.

Deſcendit in hortum: dilecti ac dilectæ conſenſio: ſponſa decora: terribilis: ejus forma: reginæ, concubinæ, adoleſcentulæ: una perfecta: ut aurora: ut luna: ut ſol: hortus nucum: neſcivi: revertere: Sulamitis.

1 Dilectus meus deſcendit in hortum ſuum ad areolam aromatum, ut paſcatur in hortis, & lilia colligat.

2 Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi, qui paſcit inter lilia.

3 Pulcra es amica mea, ſuavis, & decora ſicut Jeruſalem: terribilis ut caſtrorum acies ordinata.

4 Aver-

1. *Deſcendit in hortum ſuum*: quo matutinus ire ſolebat, vel quo ſe prædixerat iturum, *ut paſcatur in hortis*. alii: paſcat. ut ad hortos greges agat, & ad valles liliis abundantes. quam elegans autem, dum paſcuntur greges, ipſum legere flores, ad ſponſam deferendos?

2. *Ego dilecto meo*: quocumque loco ſit, & ego illum, & ille me cogitat.

3. *Pulcra es*: jam ſponſus adeſt & loquitur. *ſuavis & decora*: pulcra es amica mea ſicut Therſa, decora ſicut Jeruſalem. heb. Therſa erat urbs regia antiqua ſub Chananæis, Joſ. xi. 24. quæ Jeroboami & inſequentium Iſraelis Regum ſedes fuit: 3. Reg.

4 Averte oculos tuos a
me, quia ipſi me avolare
fecerunt. Capilli tui ſicut
grex caprarum, quæ ap-
paruerunt de Galaad.

5 Dentes tui ſicut grex
ovium, quæ aſcenderunt
de lavacro, omnes gemel-
lis fœtibus, & ſterilis non
eſt in eis.

6 Sicut cortex mali puni-
ci, ſic genæ tuæ abſque oc-
cultis tuis.

7 Sexaginta ſunt reginæ,
& octoginta concubinæ,
& adoleſcentularum non
eſt numerus.

8 Una eſt columba mea,
perfecta mea, una eſt ma-
tri ſuæ, electa genitrici ſuæ.
Viderunt eam filiæ, & bea-
tiſſimam prædicaverunt;
reginæ & concubinæ, &
laudaverunt eam.

9 Quæ

---

3. Reg. xiv.17. xv.53. &c. ſub Salomone quoque nobilis. ſenſus eſt: non ita Therſa Ephraimitis, Judæis urbibus Jeruſalem, ut tu cunctis mulieribus antecellis. ſunt qui memorent ſponſarum, more urbium, turritas coronas ad quas hic alluſum. nec abſurdum, puellas urbibus comparari, quæ ipſæ paſſim in ſcriptura puellis comparentur; unde filiæ Judæ; & apud Græcos, metropoles. memorat autem urbes celeberrimas atque amœniſſimas. *terribilis ut caſtrorum acies*: ut neceſſe ſit a te perdomari corda omnium. eadem vis formæ muliebris in malam partem exprimitur his verbis: multos enim vulneratos dejecit, & fortiſſimi quique interfecti ſunt ab ea. Prov. vii.25.26.

4. *Me avolare fecerunt*: me mihi ſurripuerunt; invaluerunt. heb. fortiores me ſunt: ut nec ego ferre poſſim. *capilli tui*: hęc cum duobus ſequentibus verſibus repetuntur ex iv.1.2.3. iterare enim juvat, quæ maxime affecerunt animum.

7. *Sexaginta ſunt reginæ*: reginæ principum filiæ erant, concubinæ ancillæ; adoleſcentulę quę miniſtrabant in regia, nondum thori honore dignæ. ait ergo Salomon: cum tot illæ ſint quas ad magnificentiam habeat; unam tamen antecellere omnibus; unam eſſe quam diligat. Habuit autem poſtea longe plures, nempe reginas ſeptingentas, & concubinas trecentas: diciturque multas adamaſſe, ſed primam filiam Pharaonis, quam initio regni duxit: cuique regiam extruxit. 3. Reg. xi.1.3. ibid. iii.1. viii.8.

8. *Una eſt columba mea*: cum tot ac tantæ ſint, una eſt quam

vel

vel aſpectu cognoſcas : adeo omnes & forma & decore vincit. ſic apud Theocritum elegantiſſimo illo de Helena Idyllio XVIII. canunt ſelectæ virgines : adſumus quater ſexaginta coœvæ virgines, flos puellarum pulcherrimus : at nullam ſine labe compereris, ſi cum Helena comparentur : ut ipſa comparatione cum formoſis etiam fœminis ſponſę pulcritudo magis eluceſcat. *una eſt matri ſuæ*: jam inde a parvula præ cæteris cara : quod ad commendationem formæ pertinet, matribus filiarum egregia ſpecie imprimis delectari ſolitis. *viderunt eam filiæ: reginæ & concubinæ*: tam pulcra eſt ut a mulieribus, & ab ipſis æmulis laudem extorqueat, quæ tanta laus eſt, ut in ea ſponſus merito conquieſcat. neque adhuc ſponſam aut uberius laudavit aut amavit ardentius : incenſus piis: quibus illa per noctem ſe excruciaverat curis : ſic iræ in amorem deſinunt. hic quarti diei finis : cujus hæc ſeries : ſponſa nocte intempeſta domo exſilit ; adoleſcentulis mane occurrit, tum ſponſum reperit: miris ejus afficitur laudibus uſque ad ℣. 9. quem ad ſequentem diem aptius referemus.

Jam ad veros ſenſus : anima iterum exercetur ſed vehementius ac durius quam tertia die, ſupra III. non ſolum enim exercetur, ſed etiam caſtigatur tardius aperiens: docetque ſponſus ſtatim atque pulſat aperiendum eſſe, cum ipſe ſtatim tranſiturus ſit niſi aperias. unde ſic præmonet : ego quos amo, arguo & caſtigo tum continuo: ecce ſto ad oſtium & pulſo. ſi quis audierit vocem meam & aperuerit mihi januam, intrabo ad illum. Apoc. III. 19. 20. It enim reditque raptim, arrectamque vult animam, neque ſomnolentam, ſed quæ vere dicat cum ſponſa : Ego dormio & cor meum vigilat. v. 2. ſin autem velut in lecto langueſcat, fit illud ℣. 6. quæſivi & non inveni : quem ad locum Ambroſius in Pſ. CXVIII. Octon. 22. ego te quæſivi ſed invenire non poſſum niſi tu volueris inveniri, & tu quidem vis inveniri, ſed vis diu quæri, vis diligentius indagari ; non vis ut te dormiens quærat : non vis ut te jacens inveſtiget. ergo amantem licet, cunctantem tamen nactus abit, nec vocanti reſpondet ; nempe ut deſiderium creſcat, ut probetur affectus, ut exerceatur amoris negotium. Bern. Serm. lxxv. hinc ergo ſponſa facta cupidior, mox ſeſe ad requirendum tota aviditate dedit. Idem. ibid. nec tamen ſtatim invenit, ut ſupra III. creſcenti enim amori gravior exercitatio incumbebat; invenitque cuſtodes, paſtores Eccleſiæ ſcilicet qui percutiant, qui vulnerent, qui ſpolient: ſive

ve bonos & peritos, qui vulnerent iis vulneribus, quæ oſculis præferuntur: Prov. xxvii. 6. hoc eſt qui deſidem & cunctantem acriter reprehendant; & quodammodo ſpolient. ℣. 7. id eſt qui nudam collocent ante oculos ſuos ut ſuas ipſa culpas agnoſcat: ſive bonos ſed imperitos; a quibus graviſſima patiatur: ſive etiam malos, quibus offendatur magis. ſic & ſponſi fuga, & miniſtrorum ejus opera vehementiſime cruciatur. unum interim ſolatium eſt, inclamare ſponſum, & ab iis qui occurrant, requirere. ipſa autem exercitatione ſurgit illa perfectior, ac ſui amoris teſtificatione alios ad quærendum inſtigat. ℣. 17.

De ſponſæ autem cunctationibus atque excuſationibus, ℣. 3. Auguſtinus aliique Patres paſſim pedum lotionem revocant ad minutiora peccata congruuntque Domini verba: Joan. xiii. 10. Qui lotus eſt, non indiget niſi ut pedes lavet. obſervant magnas animas in contemplatione quieſcentes, metuere interdum ne ad exteriora vel leviter delapſæ inquinentur. neque tamen cunctandum, præcipiente ſponſo. neque prætermittendum illud, ſanctas animas, inſuſam ſibi reveritas gratiam, mira diligentia cavere a peccatis. *expoliavi me tunica mea*: exui veterem hominem: quomodo induam illum? quo ſenſu Paulus, Rom. vi. 12. qui enim mortui ſumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo? Sponſus digitos immittens foramini feræ, ℣. 4. Chriſtus eſt per gratiam aditum quærens, animæque interiora commovens. ſponſus lilia colligens, vii. & ubique liliis delectatus, idem Chriſtus eſt electos ſuos quorum innocentia & caſtitate delectatur in unum coagmentans. quod autem anima exercitata & caſtigata perfectior evadat, duo docent. Primum quod & ſponſum cognoſcat, & laudet impenſius, & aliis innoteſcere faciat: toto cap. v. alterum quod ipſi magis cognita ſit, hoc eſt magis amata, magiſque laudata, cap. vi. ſicut ſcriptum eſt. novi te ex nomine: inveniſti gratiam coram me. Exod. xxxiii. 12. 17. jam verba ſponſæ ſponſum collaudantis intelligamus, v. 10. candidus, propter divinitatem; eſt enim candor lucis æternæ. Sapien. vii. 26. rubicundus, propter incarnationis paſſioniſque myſteria: quippe qui habeat rubrum veſtimentum. Iſa. lxiii. 2. veſtituſque ſit veſte aſperſa ſanguine. caput ejus aurum optimum, v. 11. ipſa divinitas eſt. Apoc. xix. 13. caput enim Chriſti Deus. 1. Cor. xi. 3. theſaurique ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi: & omni auro pretioſior ſapientia. Job. xxviii. 1. & caput om-

omnium Chriſti prçceptorum, caritas; aurum illud ignitum, quod ab ipſo emere animç tepidç jubentur. Apoc.III.18. capilli, velamen capitis, humanitas tegens divinitatem: nigri quidem, dum verſatur inter homines: oculique manſuetudine columbini. Cçterum translato ad patris gloriam orbemque judicaturo, capilii candidi tamquam lana alba, & oculi tamquam flamma ignis, Apoc.I.14. manus tornatiles, v.14 ſunt opera omnia apte concinneque facta. Crura firma, quod ſtabili gradu ſtet hoſteſque conculcet: item, v.15. ſive ut ait Ambroſius: crura ejus columnç marmoreç ſuper baſes aureas: quod ſolus Criſtus inambulet animis & gradiatur in mente ſanctorum, in quibus velut aureis baſibus fundamentiſque pretioſis ſolidata veſtigia verbi cçleſtis hçſerunt. in ore verba vitç, totuſque ipſe eſt amor, v.16. hæc Patres, ex quibus intelligi cætera facile poſſunt. ſic ergo ſponſa ſponſum cognoſcit. ad eam notitiam pertinet, quod ſcit ubi agat, ubi paſcat, VI.1. non id ſibi indicari petit ut antea I.6. jam ſponſus, cap. IV. collaudatam ſponſam, in hoc, cap.VI. iterum laudat, ſed impenſius & magnificentius, cum formæ venuſtati ac dignitati addat hic robur invictum; poſteaquam ſcilicet exercitata præliis & affecta vulneribus, vi denique ſpoliata, non minus agit fortiter inſtitutumque perſequitur. cap.V. 7. 8. itaque non modo pulcherrimis & celeberrimis urbibus eam comparat præſertim Jeruſalem in ſe ordinatæ ac certa pace fundatæ, ſed etiam exercitui; quod ſit hoſtibus formidabilis, VI.3. atque ad laudum cumulum appellatur nunc primum una & perfecta, 8

Jam de Eccleſia quæ hic perfectiſſime adumbratur pulcrum illud comitum: v. 9. qualis eſt dilectus tuus? nemini enim notus ſponſus niſi monſtrante Eccleſia. unde ſubdunt: ℣. 17. quo abiit dilectus tuus: & quæremus eum tecum: ut cum doctrina ſponſi latere & velut in longinquum declinaſſe videtur, cum ſponſa, cum Eccleſia eam quærant: non ipſæ ſolitariæ ne per avia exerrent atque hæreticis prædæ ſint. Eccleſia autem facile dignoſcitur inſigni pulcritudine: urbs conſpicua & ſupra montem poſita: Matth. V.14. exercitus ordinatiſſimus, VI.3. ducibus notiſſimis: adverſus hæreticos & impios egregie inſtructa. eſt autem ſimul urbs & ſponſa ſicut ſcriptum eſt de Jeruſalem nova. unaque ſimul & perfecta, Apoc. XXI.2.9.10.

Reginæ, concubinæ, adoleſcentulæ, VI.7. varii ſunt ordines animarum incipientium, proficientium, perfectarum: & inter perfectas eminent inſigniores quædam, quæ quaſi jam in cæ-

lis

9 Quæ eſt iſta quæ progreditur quaſi aurora conſurgens, pulcra ut luna, electa ut ſol, terribilis ut caſtrorum acies ordinata.

10

lis cum ſponſo verſari videantur: ipſiſque præcellentiſſimis animabus miraculo ſint: de quibus hic dicitur: una eſt columba mea: quibus etiam competit illud ſupra ex Ezech. XVI. 13 memoratum: & decora facta es vehementer nimis & profeciſti in regnum: ſupra omnes reginas eminentiſſima: quippe quæ cæteris & verbo & exemplo præſis. hæc autem vel maxime conveniunt Eccleſiæ catholicæ, quam aliæ ſectæ etiam æmulæ & invidæ laudare cogantur, vi veritatis victæ.

Quod ſponſus dicat: caput meum plenum eſt rore; intellige verba gratiæ quibus animæ irrigentur; qua de re præclare Ambroſius lib. III. de virg. caput tuum Chriſtus plenus eſt ſemper, nec liberalitatibus exhauritur ſuis aut diuturna deficit largitate. quod autem Chriſtus ab aſpectu ſponſæ avolet; ℣. 4. Patres interpretantur, ab iis qui curioſius inſpiciant, ipſa ſua altitudine effugere. ſcrutator enim majeſtatis opprimetur a gloria, Prov. XXV. 27. cæterum ubi ſponſus dicit, averte oculos tuos: recordari oportet Jacob Deo prevalentis: Gen. XXXII. 28. ac Moïſi, cui dicitur: dimitte me. Exod. XXXII. 10. Jeremiæ etiam qui ſæpius veretur orare pro populo: ſanctarumque animarum quæ veluti Deo vim inferant: quibus etiam dicat ſponſus: averte oculos tuos illos humiles ac ſupplices & vim inferentes quia fortiores me ſunt, juxta heb. quæ vis Deo grata eſt, Tertull. Apolog.

QUINTA DIES.

9. *Quæ eſt iſta*: ſic ſponſam domo mane progredientem ac primum apparentem adoleſcentulæ ſalutare & admirari ſolent: ſupra III. 6. infra VIII. 5. quare merito hic initium quintæ diei collocamus, nulla licet facta noctis mentione ad variandam eclogam. *quaſi aurora conſurgens*: conſurgens, deeſt heb. & hoc tempus deſignat domo procedentis & quaſi exorientis, ut auroræ illuceſcenti comparetur: quod poetis etiam cæteris uſitatum, ut Q. Catulo de Roſcio, noto epigrammate, Theocrito de Helena, & aliis. *pulcra ut luna*: creſcit comparatio de aurora ad lunam. *electa ut ſol*: ſoli ſponſa comparatur; ut ſol ſponſo, thalamo egredienti, Pſ. XVIII. 6. quæ igitur mane pulcherrima apparent, aurora, luna ſæpe, mox ſol oriens luce puriſſima; pro-

10 Descendi in hortum nucum, ut viderem poma convallium, & inspicerem si floruisset vinea, & germinassent mala punica.

11 Nescivi: anima mea conturbavit me propter quadrigas Aminadab.

12 Revertere, revertere Sulamitis: revertere, revertere, ut intueamur te.

---

deuntis sponsæ pulcritudinem ac splendorem exprimunt. *terribilis ut castrorum acies*: vide supra 3.

10. *Descendi in hortum*: hic sponsus: profectus, inquit, eram in hortum, curaturus arbores: consistere non potui, coactus sum ad sponsam quam citissime regredi. *hortum nucum*: vidimus alium sponsi hortum, qui erat florum & aromatum; propter quem pascebat oves inter lilia, supra VI. 1. hic hortus fructuum est, ubi nuces, poma, vinea, mala punica.

11. *Nescivi*: nihil videbam amore turbatus: *anima mea conturbavit me*: anima mea posuit me quadrigas Aminadab. heb. curriculo reversus sum quasi citatissimis quadrigis invectus: quales videntur fuisse Aminadab equis velocibus nobilis, sive ille peritus auriga: alii vertunt; quadrigas populi mei nobilis: quales scilicet nobilissimi habere solent.

12. *Revertere*: alia parte discedentem sponsam nec absente sponso ferentem hominum conspectus, puellę revocant ejus aspectu delectatæ. *Sulamitis*: pacifica: nomen fęmininum eadem origine & notione ac Salomon, ad ejus uxorem designandam: quæ jam ut dilectissima nota esset. Aquila vertit pacificam, teste Theodor hic; qui legit ut nos, Sulamitem; non Sunamitem, ut græcum hodiernum: nullo sensu.

CAPUT VII.

Sponsæ pulcri gressus: junctura: umbilicus: ubera: caput: assimilata palmæ: dilecti & dilectæ consensio: mane surgamus: poma nova & vetera.

1 QUid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum? Quam pulcri sunt gressus tui in calceamen-

---

1. *Quid videbis*: videbitis. heb. ad puellas. audito enim spon-

mentis, filia principis? Juncturæ femorum tuorum, ſicut monilia quæ fabricata ſunt manu artificis.

2 Umbilicus tuus crater tornatilis, numquam indigens poculis. Venter tuus ſicut acervus tritici, vallatus liliis.

3 Duo ubera tua, ſicut duo hinnuli gemelli capreæ.

4

ſponſæ nomine exſilit ſponſus, & ad eas converſus: quid in ea, inquit, videbitis niſi læta omnia ut in choris, compoſita ut ut caſtris? *quam pulcri.* ſponſo accinere videtur puellarum chorus. *pulcri greſſus tui*: id eſt, gratus acceſſus, ut pulcri pedes evangelizantium pacem. atque etiam laudantur pedes calceamentis ornati. *filia principis*; ducis, Theodor. ex Symm. Pharaonis. *junctura femorum*: qua parte genibus committuntur: quæ commiſſura exquiſitiſſimi eſt operis. alii ex heb. moduli ambitus femorum, qui ſub veſte tenui vento agitata & corpori applicita, appareant: *ſicut monilia*: id eſt, affabre facta, apte tornata.

2. *Umbilicus tuus*: hac minutiſſimarum etiam corporis partium enumeratione, docet Gregorius commendari miſericordiam Dei: quod egregius artifex in præſtantiſſimo opere nihil negligenter egiſſe videatur. Greg. Proœm. in cant. ſi autem tanta fuit cura elaborandi corporis, quanto magis in anima quam diligit nihil inornati reliquit? ſed hæc ad ſpiritualem ſenſum; nunc ad literam. umbilicus, trans veſtem ſubtilem, etiam in quibuſdam antiquis ſtatuis, ſtudioſe ſignatus viſitur. porro Orientales totum corpus ac præſertim umbilicum, etiam valetudinis cauſa, unguentis perfundebant. unde crateri tornato & pleno comparatur. *crater tornatilis*: tornatile dicitur in hoc cantico id quod affabre elaboratum videtur, ut ſupra v. 14. manus illius tornalites. *numquam indigens*, ſemper plenus, *poculis*: potione: mixtura, heb. unguenti compoſitione quod lxx. vertunt κρᾶμα; quod idem eſt ac κράσι, potio mixta: unde crateris nomen. igitur commendato etiam umbilico nihil prætermittitur, ut ſponſa ad unguem, ut ajunt, perfecta appareat. *ſicut acervus tritici*: propter figuram & ubertatem. *vallatus liliis*; ejus candorem ex reliquo corpore æſtimant: omnia florida. hæc autem laudantur in femina liberius a puellis, cum quibus &

4 Collum tuum sicut turris eburnea. Oculi tui sicut piscinæ in Hesebon, quæ sunt in porta filiæ multitudinis. Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.

5 Caput tuum ut Carmelus: & comæ capitis tui, sicut purpura regis vincta canalibus.

6 Quam pulcra es, & quam decora, carissima, in deliciis!

7 Sta-

---

lavari potuerit; quæque una pulcritudinis admiratione teneantur, non ullo alio sensu: sic scriptor decoro servit.

3. *Duo ubera*: supra IV.5.

4. *Collum tuum sicut turris eburnea*: figura, rectitudine, candore. *oculi tui*: oculi tui fontibus splendidissimis splendidiores. *Ain*. heb. & oculum & fontem significat: Hesebon civitas regia, Jos. XIII.17. in cujus porta duo perlucidi fontes fuisse memorantur. *filiæ multitudinis*. *Bath-rabbim*: nomen urbis ac portæ ad eam urbem. *nasus tuus sicut turris Libani*: cum caput monti comparetur, ℣. seq. recte nasus turri eminus prominenti: nasus autem altos spiritus & formæ dignitatem exprimit.

5. *Caput tuum* (heb. lxx. super te) *ut Carmelus*: ut Carmelus e campis: ita caput tuum ex humeris exsurgit, montis instar editi, floribus ac ramis virentibus coronati. vittas indicat capitis, ac florum coronas. *comæ sicut purpura*: purpuræ comas comparat non colore sed textura: & vox, *argaman*, purpura, a texendo deducta. lxx. plexus capitis tui purpura. *purpura regis*: exquisitissimæ, subtilissimæ texturæ. nec absurdum comas purpuræ comparari propter intextos purpureos flores; purpureas vittas. *purpura*; *vincta canalibus*: in purpurariorum canalibus alligata ut bis tingatur. heb. comæ capitis tui ut purpura: rex vinctus in tignis. lxx. congruunt nisi quod pro tignis habent: rex vinctus in transcursibus: quod hebraicæ radici congruit: rex vinctus in crinium plexibus nodisque ac vittis hinc inde circa caput currentibus: quod scilicet supra IV. 9. dixerit. vulnerasti, sive surripuisti cor meum in uno crine colli tui. in tignis autem juxta heb. intelligi potest, quod ut tigna in laquearibus, sic nodi crinium vittæque summo capite se protendant: sive alludit ad quemdam nectendę capillaturę ritum a tignis appellatum alicujus similitudinis causa, qualia bene multa sunt in ornamentis mulieribus.

6. *Quam pulcra es*: hic sponsus

7 Statura tua aſſimilata eſt palmæ, & ubera tua botris.

8 Dixi: Aſcendam in palmam, & apprehendam fructus ejus: & erunt ubera tua ſicut botri vineæ: & odor oris tui ſicut malorum.

9 Guttur tuum ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiiſque & dentibus illius ad ruminandum.

10 Ego dilecto meo, & ad me converſio ejus.

11 Ve-

ſus loquitur, ut ℣. 8. ſatis indicat. *cariſſima*, caritas, amor meus, ut ſupra II. 7. III. 5. *in deliciis*: voces molliſſimæ ac tenerrimi affectus: dum enim canunt comites, ſponſus in dilecta defixus, & hoc intuitu & eorum cantibus inardeſcit, inclamatque iſtud flagrantiſſimo amore: quam pulcra es!

7 *Statura tua aſſimilata eſt palmæ*: eo quod ſit procera & recta. *ubera tua botris*: vineæ quæ palmæ adhæreat, ex ℣. ſeq.

8. *Dixi: aſcendam in palmam* irruam in amplexus. *apprehendam fructus ejus*: ramos, palmites: heb. tenebo implicitam: addit ubera, ora, fonteſque omnes dulcedinum. ſic ipſe in Proverbiis v. 18. 19. lætare cum muliere adoleſcentiæ tuæ; ubera ejus inebrient te, & in amore ejus delectare jugiter. quæ præcipiebat ut ab amore adulteræ averteret: unde ſubdit: quare ſeduceris fili mi ab aliena? ut hoc quoque ad bonos mores pertinere ſuo modo videatur: apud antiquum certe populum; cum nunc altiora moneat Paulus: nempe ut qui uxores habent, tamquam non habentes ſint: & qui utuntur hoc mundo tamquam non utantur. I. Cor. VII. 29. 31.

9 *Guttur tuum*: o ſponſa, vox tua, eloquium tuum. *dignum dilecto meo*: vadens amico meo directe. heb. eadem locutio in Proverbiis XXIII. 31, ubi vulgata habet: ingreditur blande: vinum facile & jucunde potabile amico meo cuilibet: eadem vox *Dodi* ſupra v. 1. ubi vulgata habet: cariſſimi: ne quis de ſolo ſponſo eam intelligat, *labiiſque & dentibus*: loquens labiis dormientis. heb. ſermo tuus, o ſponſa, mihi tam ſuavis eſt, quam ſuave eſſe ſolet amico meo optimum vinum, quo epoto dormitantis inſtar ſomnolenta & incondita loquitur. ſic ſe ſponſæ intuitu ac blanditiis in eundem morem ebrium eſſe ſignificat.

10. *Ego dilecto meo*: ſponſi reſpondet votis. *ad me converſio ejus*: appetitus ejus. heb. cupi-

pido. ſicut in Geneſi III. 16. de prima muliere: ubi vulgata vertit: ſub viri poteſtate eris: eadem ubiq; vox, *Theſuca*. id quod græci πόθον, ἵμερον, φιλότητα nominant: Homerus & Theocritus paſſim. ſumma: pendemus alter ab altero: invicem ardeſcimus caſto & conjugali amore vehementiſſimo, nec requies niſi fruamur optatis amplexibus. quo fine quintum diem claudunt: ut ſupra II. 6. infra VIII. 3. novumque exoritur rerum ac ſermonum initium.

Jam ut ad altiora & cæleſtia his quaſi greſſibus provehamur, ſublimis anima non tantum ſponſo, ſed etiam adoleſcentulis miraculo eſt, & quidem laudare cœperant ſupra III. 6. procedentem vaporis inſtar thuris odoratiſſimi. nunc undique ſplendeſcentem altiori carmine concelebrant, ut auroram, ut lunam, ut ſolem: ut caſtrorum terribilem hoſtibus aciem, galeis & ſcutis percutiente ſole fulgentibus. VI. 9. vocaturque Sulamitis ex ipſius Salomonis deducto nomine, VI. 12. VII. 1. ac pulchritudo ejus mirifice commendatur: ut quæ ſit perfectiſſima in minutiſſimis quoque partibus; VII. 1. 2 erectoque in cælum inſtar turris ac montis habitu: 4. 5. hæc maxime congruunt Eccleſiæ, Chriſti nomine nuncupatæ ac vere pacificæ, quæ electos omnes unitate ſua ac pace complectitur in ea; igitur ſunt chori, ut ſcriptum eſt: ſicut lætantium omnium habitatio eſt in te: Pſ. LXXXVI. 7. armorumque terror, verbum Dei ſcilicet quo percutiuntur impii. eandem ad ſe adventantem novi populi conſalutant: quam pulcri ſunt greſſus tui! VII. 1. quam pulcri pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Iſa. LII. 7. Rom. X. 15. beatamque proclamant, quod cæleſti unctione perfuſa in Chriſti nomen tranſeat, ac numeris omnibus abſoluta ſit, unde illa ſtudioſa enumeratio partium quam vidimus, ne omiſſo quidem umbilico ac ventre, femorumque juncturis: V. 1. 2. præciſus umbilicus juſtificationem a peccato ſignificat; ſicut ſcriptum eſt: radix tua in terra Chanaan: & in die ortus tui non eſt præciſus umbilicus tuus & aqua non es lota in ſalutem, Ezech. XVI. 3. 4. ſenſus ergo; ut præciſum umbilicum corpori: ita præciſa peccata, Eccleſiæ decori vertere: multamque gratiam, ut mixturę optimæ plenitudinem, loco peccati induci: juxta illud: ubi abundavit delictum, ſuperabundavit & gratia: Rom. V. 20. neque obſcurum, ventrem acervum tritici appellari, propter Eccleſiæ feracitatem: vallatum autem eſſe liliis, propter candorem caſtitatis: & quod Eccleſia tam caſta quam fœcunda ſit. hanc

qui

11 Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis.

12

qui amat, vestibus quoque ejus & calceis (ibidem) filiæque regis fimbriis, ipsisque adeo ritibus ac ceremoniis delectatur, mira undique veritatis luce perfusis: & agnoscit ubique, & per omnia pulcram, in qua ubique sit Christus: ex quo totum corpus compactum & connexum est; Eph. IV. 16. sed maxime in juncturis, (ibid.) qua parte membra cohærent atque coaptantur; sicut addit Paulus: per omnem juncturam subministrationis augmentum corporis facit in ædificationem sui in caritate. duo horti sponsi, alter florum, alter fructuum, VI. 1. 10. designare videntur in scripturis quæque oblectent animum, quæque nutriant. hortum nucū interpretatur Ambrosius eum, in quo ructus est propheticæ lectionis & sacerdotalis gratiæ, quæ amara in tentationibus, dura in laboribus, in virtutibus interioribus fructuosa est. lib. III. de virg. Augustinus autem passim figura nucum significat arcanos scripturæ sensus, qui non nisi effracto nucleo extundi possint. Christus autem cum interdum a sponsa secedere videatur, tamen ultro redit quasi amoris impatientia victus, ℣. 1. eique arctissimis amplexibus adhæret. ℣. 8. quid sit autem Christo, amare, ac frui castis animabus, agnoscet qui intelligit illud: deliciæ meæ esse cum filiis hominum: Prov. VIII. 31. & illud in caritate perpetua dilexi te: ideo attraxi te miserans tui: Jerem. XXXI. 3. & illud: convertimini quia ego vir vester: III. 14. illud denique: & vidi te: & ecce tempus tuum tempus amantium: & expandi amictum meum super te: & facta es mihi: Ezech. XVI. 8. quod quidem quid est aliud, quam uxorem duxi te, & potitus sum tui? addamus illud Pauli: despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo, 2. Cor. XI. 2. fruitur etiam Christus piis animabus per verbi dispensatores, cum eorum obedientia delectati dicunt: ita frater: ego te fruar in Domino: refice viscera mea in Domino: Philem. 20. & alia sexcenta. per guttur sponsę optimo vino comparatum, sermo Ecclesię, id est prædicatio Evangelii; quod ipso novo vino & generoso Christus comparat; Luc. V. 37.

SEXTA DIES.

11 *Veni dilecte mi, egrediamur*: significat receptos domum, sed ubi illuxisset statim egressuros, initio scilicet sextæ diei: *egrediamur in agros*: novum

12 Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica: ibi dabo tibi ubera mea.

13 Mandragoræ dederunt odorem. In portis nostris omnia poma: nova & vetera, dilecte mi, servavi tibi.

---

vum id ac singulare hac die, quod non sponsus ut antea solus domo profectus, postea experrectam sponsam ad agros invitet, ut supra II. 10. sed ipsa sponsa sponsum; quasi pertæsa urbium turbæque, ac solitudinis amans ubi eum liberius amplexetur. *commoremur*: novum vitæ genus instituunt. non enim, inquit, jam ambulemus per agros, sed commoremur deinceps ac pernoctemus.

12. *Mane surgamus ad vineas*: mature surgamus, ut ruris amœnitate perfruamur. *ibi dabo tibi ubera mea*: amores meos, ut supra. liberior scilicet, ipsaque amęnitate ruris, atque auræ suavitate hortorumque silentio & arborum umbris incensa in amorem.

13 *Mandragoræ*: quæ odorata radice celebrantur. *in portis nostris*. ad hostia heb. pro foribus omne fructuum genus, nec longe exquirendi cum scilicet non in urbe jam, sed in ipsis hortis agrisque versabimur. *nova & vetera*: his ingens copia designatur, sicut scriptum est: comedetis vetustissima veterum: Levit. XXVI. 10. & alibi: profert de thesauro suo nova & vetera: Matth. XIII. 52. *servavi tibi*: in tanta copia, adhibita quoque diligentia & delectus. gratiora futura sponso, quæ sponsa ipsa selegerit, ac sponso reposuerit.

CAPUT VIII.

Oscula palam: in domum matris; me docebis: amplexus: Ascendit de deserto: super dilectum: sub arbore malo: signaculum: dilectio: æmulatio: flamma inextincta: soror parvula: vinea: fac audire vocem tuam: fuge.

1 QUis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meæ, ut inveniam te foris, &

---

1. *Fratrem meum*: ut fratrem. heb. *sugentem ubera*: fra-

& deoſculer te, & jam me nemo deſpiciat?

2 Apprehendam te, & ducam in domum matris meæ: ibi me docebis, & dabo tibi poculum ex vino condito, & muſtum malorum granatorum meorum.

3 Læva ejus ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

4.

fratrem uterinum, eadem matre genitum, & lactatum, eoque cariorem. amantes enim nullo non neceſſitudinis nomine delectari vidimus, v. 2. optat etiam eum, tam libere amplexari ac deoſculari poſſe, quam fratrem infantulum. *me nemo deſpiciat*: nemo exprobret aut contemnat, tamquam nimis amori indulgentem.

2. *In domum matris meæ*: vide ſupra III. 4. etſi enim palam amplexari liceat, tamen ipſo arcano delectatur magis. *me docebis*: proba mulier, viroque ut decet obediens, ab ipſo erudiri cupit. ſic mulieres jubentur domi viros ſuos interrogare, I. Cor. XIV. 35. ſic apud Xenophontem Iſcomachus uxorem domi ſeducit & docet: Xenoph. œcon. *& dabo tibi poculum*: inter loquendum, ſuaves liquores propinabo.

3. *Læva ejus*: hic diei finis, ut ſupra II. 6.

Hic ſublimis anima inducitur una jam amore occupata, quoque magis oculis omnium ſplendet, eo magis latebras dulcemque ſeceſſum cum ſponſo quærens inſtar Mariæ, quæ audit a Domino: porro unum eſt neceſſarium; Luc. X. 42. tales fuere priſci illi anachoretæ, qui Joannis Baptiſtæ exemplum ſecuti, longe a convictu etiam piorum uni Deo vacare totis animi viribus ſtudebant. hic igitur omnia mutantur in melius; adeſtque copia non modo florum ſed fructuum, pomaque vetera & nova, dum fructus fructibus, virtutes virtutibus ſuperveniũt. hoc ſtatu anima audacior facta, ac velut ſui impos, palam etiam amori indulgere cogitur nec tenere ſe poteſt: fitque illud quod ait Paulus: ſive mente excedimus, Deo, 2. Cor. V. 13 14. caritas enim Chriſti urget nos: ibid. VI. II. & illud os noſtrum patet ad vos, o Corinthii: cor noſtrum dilatatum eſt: & illud: vivo ego jam non ego, Gal. II. 20. qualia multa ſunt in vitis Patrum. optat tamen cubiculum, ubi ſit in abſcondito, Matth. VI. 6. & ſecus pedes Domini poſita docentem audiat intus potius quam foris, Luc. X. 39. unde merito ſequitur amplexus ſuaviſ-

4 Adjuro vos filiæ Jerusalem, ne suscitetis, neque evigilare faciatis dilectam, donec ipsa velit.

5 Quæ est ista, quæ ascendit de deserto, deliciis affluens, innixa super dilectum suum? Sub arbore malo suscitavi te: ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.

6 Po-

---

vissimus & altissimæ contemplazionis quies, sequente postremo die.

Neque hic desunt Ecclesiæ dotes: mane surgentis excitantisque pastores, ut explorent commissam sibi vineam: ubi flores, ubi fructus; ubi etiam virtutum radices per mandragoras designatæ: VII. 11.12.13. qua diligentia optima nutrix ubera sua impleat, ac plena christo porrigat: nova etiam veteribus cumulet, Apostolos & Martyres, Patriarchis prophetisque subjungens, nova semper prole nobilis, Judæis etiam ad extremum Domino reservatis.

SEPTIMA DIES

4. *Adjuro vos*: sponsus ut solet, ad auroram excitatus; sponsæ adhuc quiescenti consulit, ut supra II. 7. III. 5. incipitque septima & ultima dies.

5. *Quæ est ista?* igitur ineunte die sponsa prodit, ac solita puellarum admiratione excipitur, ut supra III.6.VI.9. videtur autem esse Sabbatum. unde quod hactenus non vidimus, cum sponsa sponsus ipse procedit. aliis enim diebus, sponso ad rusticana opera summo mane profecto, ipsa thalamo procedebat sola. tum, hic nihil operis: non horti cultio: non ad pascua deductum pecus, inter se tractant: cum amicis versantur: simul ut in die festo in publicum prodeunt: exoritur pariter altior status. neque jam commendatur sponsa ex odoratis vestibus, aut ex cultus splendore ac formę gratia; sed quod una cum sponso ejus manu prehensa prodeat, eoque innixa jam beatissima sit. *sub arbore malo suscitavi te*: excitavi a somno heb. sponsum scilicet ipsum; aitque se cum primum illum vidit dormientem sub illa arbore conspicatam ibique exarsisse in flammas, neque temperare potuisse, quin ludibunda exagitaret, & e somno excitaret formosissimum juvenem. addit sub illa ipsa arbore natum esse, ut in ejus veluti natali umbra libentius conquiesceret. quarum rerum suavissima est amantibus recordatio: ut est illud poetæ, eclog. 8. Sepibus in nostris, &c. *ibi corrupta est. violata est*, enixa. heb. eadem voce repetita. ita & lxx. bis habent ὠδίνησε, neque abludit a vero rusticanam mu-

6 Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum, ut ſignaculum ſuper brachium tuum: quia fortis eſt ut mors dilectio, dura ſicut infernus, æmulatio: lampades ejus lampades ignis atque flammarum.

7 Aquæ multæ non potuerunt extinguere caritatem nec flumina obruent illam: ſi dederit homo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, quaſi nihil deſpiciet eam.

8 Soror noſtra parva, & ubera non habet. quid faciemus ſorori noſtræ in die quando alloquenda eſt?

9 Si murus eſt, ædificemus

---

mulierem, qualis hic fingitur, dum ruri occupata diſcurrit, ſub obvia arbore peperiſſe. Martial. vi. epig. 64. de Curione, quem

— dum prandia portat aranti,
Hirſuta peperit rubicunda ſub ilice conjux.

quidni etiam hæc ſponſa finxerit: tali ſub arbore, tam pulcra, tam frugifera; tam florentem; tam virentem te naſci oportebat. poteſt & vulgata retineri, eodemque recidit, ut ibidem conceptus ſit paſtor ſponſus: ſive ibi ortus ſit parentum amor unde ipſe conceptus eſt, paſtoribus pro more ſub arbore ludentibus hæc igitur amori congrua, diviniſque myſteriis ſervitura, ex moribus vitæ paſtoralis finxerit, vel ſi mavis ad occultam alluſerit hiſtoriam.

6. *Super cor tuum*: ſponſa proſequitur. eſt enim heb. pronomen maſculinum. tam cupio pectori tuo & brachio adhærere, quam ſigillum ceræ, ut vel minimum a te divelli ſine graviſſimo cruciatu non poſſim. mox amoris æmulationiſque cruciatum exprimit, ut quæ hujus aliquid experta ſit, ſupra iii. & v. gravioraque ſentiat ex amoris impatientia incumbere. *lampades*: prunæ. heb.

7. *Aquæ multæ*: ſic amor exercetur & tamen vincit.

8. *Soror noſtra*, mea, quam tu quoque mei gratia ducis tuam. *ubera non habet*: nondum nubilis eſt: adhuc impubes, ſic ubera tua intumuerunt, Ezech. xvi. 7. *quo alloquenda eſt*: quando de ea loquendum eſt, heb. de ea ſcilicet nuptui collocanda. & ita Ambroſius in Pſ. cxviii. oct. 22. ſponſum omni fiducia complexa, de rebus familiaribus cum eo conſilium habet: minoremque ſororem commendat.

9. *Si murus eſt*: *propugnacula argentea*: turriculas. alii coronidem argenteam. reſpondet

mus super eum propugnacula argentea: si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.

10 Ego murus, & ubera mea sicut turris, ex quo facta sum coram eo quasi pacem reperiens.

11 Vinea fuit pacifico in ea, quæ habet populos, tradidit eam custodibus, vir affert pro fructu ejus mille argenteos.

12 Vinea mea coram me est. Mille tui pacifici, & ducenti his, qui custodiunt fructus ejus.

13 Qui habitas in hortis ami-

---

det sponsus: si solido est ingenio, conjungamus eam viro nobili & opulento, qui sit domus ornamentum & propugnaculum. *si ostium est*, *compingamus*, muniamus *illud*: si levi est ingenio, & versatili, sapienti viro, virtute incorrupta, tradamus qui firmiter coerceat.

10. *Ego murus*: sponsa talem se esse gloriatur, qualem sponsus designabat, murum solidum, formaque & ætate viro gratissimam. *ubera mea*: quasi diceret: non ego sine uberibus ut soror: mea eminent ubera *sicut turris*: heb.lxx. sicut turres: quæ stant annexæ muro, pulcri operis appendix pulcra, *quasi pacem reperiens*: inveni gratiam apud illum.

11. *Pacifico*, Salomoni. heb. lxx. *in ea quæ habet populos*: in *Baal hamon*: nomina propria. ita & lxx.

12. *Vinea mea*: (quæ mihi heb.) *coram me est pacifici*:heb. pacifice, o Salomon; ita & lxx. his, duobus versibus loquitur sponsus ut pastor, qualem se hac ecloga finxit; nihil ego, inquit, invideo Salomoni: non me regiæ opes, non regii fundi capiunt: habet quidem rex Salomon agros, vites, cellas vinarias, quique iis præsint: habet vineam quæstuosissimam, partem regii patrimonii haud ignobilem: forte vineam Engaddi balsamo insignem, 1. Paral.XXVII.27. sed vinea mea præsens mihi est, nempe sponsa. habe tibi, rex Salomon, vineam tuam, ac ducentos vinitores tuos quos mille argenteis annuis dones: ad demonstrandam vineæ nobilitatem; mihi sponsa sufficit, hæc una mihi possessio est. cur autem ex tot regiis opibus, hortis, palatiis unam vineam commemoret, in promtu est: rusticanæ enim personę quã agebat, nihil est commendabilibus agris, rure, vinea.

13. *Quæ habitas in hortis*: ex flagrantissimo amore petit, ut dum in hortis est, omnesque ei silent, voce suavissima canat.

14.

amici auſcultant : fac me audire vocem tuam.

14 Fuge dilecte mi, & aſſimilare capreæ, hinnuloque cervorum ſuper montes aromatum.

---

14. *Fuge dilecte mi* : hanc quidem illa orditur ſuaviſſimam cantilenam ; ſimul canendo indicat ſe non multis ſed uni canere velle ac vivere ; tamquam diceret : amicis canere me vis? non ego ita affecta ſum; nequeo ferre turbam . pete velox loca ſola ac remotiſſimos montes: tui me oculi premunt : quo ferme ſenſu ipſe dixerat : averte oculos tuos , ſupra VI. 4. ſeceſſu opus eſt ut tantos ignes exhalare poſſim. *montes aromatum* : odoratis plantis plenos : quales fuiſſe montes Bether diximus , II.17.

Hic ſponſa ſeu ſublimis anima in gradu caritatis perfectiſſimo apparet : nihil jam verita neque diffiſa formę,ut cum dicebat: nigra ſum. innixa dilecto, in ejus amplexus reſoluta , eique plane & familiariter incumbens : quippe quę ad eam pervenerit caritatem , quę foras mittit timorem , 1.Joan. IV.18. deliciis affluens propter eam pacem , quę exſuperat omnem ſenſum , Phil. 4. 7. recordatur autem arboris ſive Crucis , in qua Chriſtum dormientem ſeu mortuum ſuſcitavit , fide reſurrectionis . neque id pretermittit , ſub arbore item Evam , totamque adeo naturam humanam fuiſſe maledictam atque corruptam. ſub qua etiam arbore natura eadem , eadem Eva ſalvatorem ex ſua venturum propagine jam ſpe enixa eſt : promittente Domino : inimicitias ponam , Gen. III.15. ipſe conteret caput tuum : ſecundum lxx. ſive ipſa , mulier , edito Chriſto . tantę igitur calamitatis tantique beneficii memor , ſanataque,ut Eccleſia canit , per arborem , a malis ex arbore prognatis , magis magiſque imcumbere vult dilecto , ejuſque hęrere brachiis, imprimique pectori , more Joannis quem Dominus diligebat , in ejus pectore recumbentis. tum ſignificat ſponſa amoris ardorem vehementiſſimum , ſummoſque cruciatus. talis eſt enim vitæ præſentis etiam perfectiſſima Deoque conjunctiſſima caritas : coarctatur anima plene cum Chriſto eſſe deſiderans , & quadam æmulatione ſuccenſa , reliquis culparum , & vel minimis inolitæ concupiſcentiæ maculis & ipſa carnis infirmitate torquetur. amor tamen prævalet inſtar ignis indefeſſi , quem nulla vis aquarum extinguat : dicente Apoſtolo : quis nos ſeparabit a caritate Chriſti tribulatio , &c. Rom. VIII. 35. unde ſponſa , aquę multæ non poterunt , &c. v. 7. indicat

catque se pro sponso passuram mille mortes, ac martyrum præcinit fortitudinem. subditque: *si dederit homo omnem substantiam*, &c. ad commendandam pariter eorum gloriam, qui dixerunt: ecce nos reliquimus omnia; Matth. XIX. 27. neque sui tantum sollicita est anima conjugata Christo ejusque amore fruens: sed sororum infirmiorum profectui invigilat, easque sponso mira libertate commendat; a quo etiam docetur quæ cuique animæ adhibenda cura sit: v. 9. sororem parvulam S. Thomas intelligit nascentem sub Apostolis Gentium Ecclesiam. hoc autem loco sponsa mirum experitur Christi in vinea sua, ipsa scilicet anima excolenda studium utpote quam & diligat, & apud Isaiam non modo plantet, sed etiam sepiat, muniat, custodiat & relictis omnibus unam curet, Isa. v. 2. 4. 7. quo Ecclesiæ catholicæ unitas commendatur. hic primum ipsa sponsa mirifice se extollit. ego murus, ℣. 10. nixa scilicet sponso, quæ in se sunt dotes, eas non ut suas, sed ut sponsi prædicat, ubi necesse est. sic Paulus: abundantius omnibus laboravi: non ego autem sed gratia Dei mecum, 1. Cor. XV. 10. & ille: multam inveni in me sapientiam, & multum profeci ea: danti mihi sapientiam dabo gloriam, Eccli. LI. 22, 23. addamus Ecclesiam vere murum esse super petram fundatum; vallatumque pariter & ornatum gemino præcepto caritatis. denique sponsus invitat ad canendum suavissimum amoris canticum, quo amici quoque ad amorem rapiantur. illa canit: fuge, quod & Ecclesiæ est, Christum ascendentem in cælum, sed tamen rediturum laudibus prosequentis; & sublimis animæ, quæ Christum experta sæpe recedentem, & cum maxime teneri videtur, elapsum; amorisque negotium ipso discessu exercentem, ac tum maxime liberalem; adhortatur ad ejusmodi misericordissimam fugam. dici etiam potest amoris delectatione victam, tantum pondus ferre non posse: quemadmodum ille dicebat: satis est, Domine, satis est. & illa: aut pati; aut mori. licet autem admirari miras amoris vicissitudines cum alibi absentiæ tędio desolata exclamet anima: revertere caprea hinnuloque velocior, II. 17. hic castarum deliciarum torrente inundata, nec sese ipsa capiens clamare cogatur: fuge dilecte mi. fuga autem indicitur super montes aromatum; ut cum sponsus seipso semper excelsior, refugisse visus sit in quamdam immensæ suę perfectionis arcem: ab ea tamquam ab inaccesso monte sponsa prohibita, ejus tamen quodam odore recreetur, nec prætermittam il-

illud Ambroſii, lib. I II. de virg. neſcit habitare niſi in ſublimitate virtutum; neſcit commorari, niſi in talibus Eccleſiæ filiabus quæ poſſunt dicere: Chriſti bonus odor ſumus.

SUMMA

ET CONCLUSIO OPERIS.

Hic igitur ordo ſeptem dierum perpetuum illud: ſponſa conjuncta Chriſto & ęterno amore flagrans. hi gradus; primo quidem die anima formæ diffidit ſuę, ejuſque vitia excuſat, atque iis quæ ſenſus magis afficiunt, pietatis illecebris ac veluti blanditiis delectatur. ſecundo: converſa recens ad perfectioris vitę ſtudium, in ipſis converſionis initiis, anteactæ vitę tot peccatis obnoxię commemoratione ac tædio, novęque deliciis a ſponſo invitatur ad ſolitudinem, reliquiaſq; cupiditatum exterminat. tertio die incipiunt amoris exercitationes: inflãmatur ſponſa fitque perfectior. quarto: exercitatio vehementior eſt graviorque cruciatus: animæque non tantum gratia ſed etiam robur additur, ac vis qua & hoſtium impetus frangat & ſupra perfectiſſimas animas extollatur. quinto, non tantum ſponſo ſed etiam cæteris omnibus miraculo eſt. ſexto, quo ſplendidior eſt, eo magis ad ſolitudinem properat; eoque jam ipſa ſponſum ultro invitat, ut amori liberius ac ſine ulla interpellatione ſerviant, ac plenius ipſa doceatur. ſeptimo: in ſponſum recumbens velut ſuaviſſimo Sabbato conquieſcit.

Recordemur autem hic ſemper agi de anima perfecta, & conjugata verbo quę jam oſculo digna ſit beatiſque amplexibus: ſed tamen in Chriſtum magis magiſque creſcat, ut Paulus: quæ retro ſunt obliviſcens, ad ea vero quę ante ſunt extendens me ipſum, Philip. I I I. I 3. at cave hic tu mihi cogites animam per ſeptem gradus certa methodo ac neceſſario deductam, in aliquo demum ſtatu conſiſtere. hoc enim dumtaxat apparet in hoc cantico, quamcumque animam ſpiritus agit, eam continuis incitamentis ad ulteriora propelli: ut ea ipſa, quam ſcriptura perfectam appellat caritas, ſeipſam ſupergreſſa, novis ſubinde conatibus in Deum aſſurgat. huc etiam pertinet cantici finis: fuge dilecte mi, ſuper montes aromatum. quæ quidem ſic dicta ſunt, ut eum quo magis comprehendi putatur, eo ſublimiorem viſum, & quaſi fugientem, ipſa pro viribus ſecutura ſit.

Ex hoc cantico Eccleſia, Patres ac pręſertim ſanctum Ambroſium eo in argumento copioſiſſimum ſecuta, multa tranſtulit in Mariam: ut hæc: vox

tur-

turturis, vox Mariæ dicentis: ecce ancilla Domini; &: magnificat anima mea Dominum, Luc. 1. 38. 46. vox suavissima, quæ Joannem in utero matris latentem exciverit, ut Dominum ejusque matrem velut tripudiis salutaret. & illud; dum esset rex in accubitu suo, nardus mea, omnique odore odoratior castitas invitavit eum, & illud; quæ est ista quæ ascendit innixa super dilectum. & illud; tota pulcra es. & illud; videte filiæ Sion regem Salomonem in diademate quo coronavit illum mater sua; coronavit enim quando generavit, inquit Ambrosius de inst. virg. 16. atque hoc ipso quod ad omnium salutem concepit & peperit, coronam capiti ejus æternæ pietatis imposuit; aliaque innumerabilia quæ sublimioribus animis convenientia, eo magis Mariæ congruunt; non tantum accommodatione pia, sed etiam ad literam, quo inter sublimissimas ac perfectissimas animas sublimissima ipsa ac perfectissima est.

Nihil autem attinebat ullam hic a Salomone Dei aut Christi fieri mentionem, cum Christus totius allegoriȩ atque eclogæ sit ipse argumentum absurdumque sit, rei figuratæ nomen parabolæ inserere. cæterum allegoriæ vim satis demonstrat, non tantum communis Synagogæ christianęque Ecclesiæ traditio: sed etiam Paulus, Joannes in Evangelio & Apocalypsi, Christus ipse: dum passim ad divinissimi cantici sensus ac verba respiciunt, sponsique & sponsæ mysteria celebrant: ut hanc parabolam non unus aut alter scripturæ locus, sed tota scriptura edisserere videatur. & quandoquidem is est cantici fructus, ut Christum amemus, libet attexere Christi amorem spirantes sancti Ambrosii voces: *antiq. edit. lib.* III. *de virg. Nov. edit. lib. de virg. cap.* XVI. *n.* 99. ut carmen amatorium in egregii amatoris affectus desinat: omnia, inquit, habemus in Christo: omnis anima accedat ad eum, sive corporalibus ægra peccatis, sive imperfecta adhuc quidem, sed intenta tamen meditatione proficiens, sive multis aliqua sit jam perfecta virtutibus. omnis in Domini potestate est: & omnia Christus est nobis. si vulnus curare desideras medicus est: si febribus æstuas fons est: si gravaris iniquitate justitia est: si auxilio indiges virtus est: si mortem times vita est: si cęlum desideras via est; si tenebras fugis lux est; si cibum quęris alimentum est. Gustate igitur & videte, quoniam bonus est Dominus. beatus vir qui sperat in eo.

LIBER SAPIENTIÆ.

LI

L

Popu
plum
quem
Salon
Sapie
lus di
nam
47. &
I. inte
lomon
in cor
cryph
Sapien
inscrip
dices.
ditur
positio
enim
fat. ac

PRÆFATIO
IN
LIBRUM SAPIENTIÆ.

LIbrum hunc regis Salomonis nomine ſcriptum eſſe, conſtat ex his verbis: tu elegiſti me regem Populo tuo, & dixiſti me ædificare templum in monte ſancto tuo, (cap. IX. 7.) quem etiam multi Patres græci latinique Salomoni tribuunt; atque apud græcos *Sapientia Salomonis* inſcribitur. qui titulus diutiſſime etiam apud latinos valuit. nam in Carthaginenſi concilio III. cap. 47. & poſtea in decreto ſancti Innocentii I. inter ſcripturas canonicas quinque Salomonis libri recenſentur. primus Gelaſius in concilio Romano I. decreto de Apocryphis ſic inſcripſit: Salomonis libri tres: Sapientiæ unus: Eccleſiaſtici unus: quam inſcriptionem latini poſtea ſecuti ſunt codices. eatenus autem Salomonis eſſe creditur quod ejus ſenſus, non tamen compoſitionem aut verba contineat. neque enim tantum, ut ait Hieronymus (Præfat. ad Heliod. &c.) græcam eloquentiam

I. Quatenus liber iſte Salomonis habeatur.

redolet, verum etiam sapit sophisticen illam sanam & eruditam, quæ sub Macedonum regum imperio, toto oriente ac præsertim Alexandriæ viguit. Deo enim visum est, hunc etiam stylum, ab hebraica licet simplicitate abhorrentem; divinis oraculis conscribendis dicari, consecrari, ut sapientia illa cælestis, omnium hominum ac temporum sensibus & gustui se se accommodaret: quod etiam secundus Maccabaicæ historiæ liber luculenter ostendit.

II. De auctore & ætate libri incompertum.

De auctore libri nihil est memoriæ proditum, præter illud beati Hieronymi, loco mox laudato: nonnulli scriptorum veterum, illum esse Judæi Philonis, affirmant: illius scilicet, quem Josephus (lib. 1. cont. Appion.) Demetrio Phalereo supparem memorat: neque quidquam comperimus, quo ea conjectura firmetur. de Philone vero Alexandrino scriptis post æram christianam editis notissimo, quod nonnulli memorant, confutatione non eget: adeo & ætas & auctoritas & ipse stylus discrepant.

De scriptionis tempore æque incompertum. sane Ecclesiastici liber ad ea pertinet tempora, quæ Maccabaicis propiora

videantur, ut suo ostendemus loco: Sapientiæ liber nullam præfert temporum notam, neque quidquam aliud, quam quod ante Ecclesiasticum in scripturarum canone collocetur: quamquam Hieronymus in sua Præfatione testatur, se vidisse codices, in quibus Sapientia sub Ecclesiastæ nomine secundum obtineret locum, Ecclesiastico Siracidæ Parabolarum titulum præferente, addito & altero Cantico Canticorum, ad Salomonis exemplum.

Sapientiæ liber duas habet partes. prima est, commendatio sapientiæ usque ad caput IX. quo capite incipit prolixissima atque ad finem usque libri deducta precatio, qua prisca historia recolitur, atque in tuenda pia gente, ejusque hostibus ulciscendis, divinæ justitiæ ac sapientiæ arcana, ab ipsa rerum origine reserantur.

III. Libri divisio in duas partes: primæ partis documenta.

Prima illa pars duo habet imprimis, quibus hujus libri divina ac prophetica commendetur auctoritas: alterum est de Christo patiente manifestissimum vaticinium, consonum Evangelistis, nec semel a veteribus memoratum, (cap. 11.) alterum, de increatæ Sapientiæ nativitate ac dotibus præclara documenta quæ Salomonica illustrent, ipsi Paulo facem præ-

ferant, ut ſuo notatur loco. I. VII. VIII.

Huc accedunt egregia illa: mortem non a Deo, ſed a peccato eſſe, & diaboli invidia introductam, I. II. & tamen uſque adeo beneficentiæ vertere, ut cita morte eripi ab hujus vitæ malis ac periculis, pars ſit vel maxima divini muneris. IV.

Quem ad locum pertinet illa perſpicua ac veteris teſtamenti conditionem propemodum ſupergreſſa, de futuræ vitæ bonis atque ſuppliciis revelatio: quæ Evangelicæ veritati viam parare videatur, Deo ita providente, ut quo propior erat Chriſtus, eo copioſius atque illuſtrius arcana cæleſtia panderentur: (cap. III. V.)

Inſigne etiam illud de caſti connubii, imo etiam de ſanctæ continentiæ fructibus: deque imminente adulterorum ſoboli ultione: (III. IV.) neque prætermittendum id, quod eſt vel maximum, & ad hujus libri aſſequendum inſtitutum imprimis memorabile: nempe hunc directum eſſe, ac veluti inſcriptum dedicatumque regibus, optimatibus, judicibus. unde illud initium: diligite juſtitiam, qui judicatis terram: (I. I.) patefacto etiam arcano, potentes potenter tormenta

paſſuros, & judicium duriſſimum his qui præſunt fieri. (VI.)

IV. Documenta ſecundę partis.

In illa precatione, qua diviniſſimi libri poſtrema pars continetur: primum illud: veram ſapientiam, quæ continentię quoque nomine appelletur, Dei eſſe donum. (VIII.21.IX.4.9.10) hinc ad finem uſque libri, decurſa Pentateuchi hiſtoria edocemur, qua mente, quo fructu ſacra legatur hiſtoria: conſiderata ſcilicet divina Sapientia, quæ ſuis ſemper conſulat, ulciſcatur malos: quo loco hanc habemus divinæ juſtitiæ, æternæque legis regulam: per quæ quis peccat, per hæc & torqueri: (XI.17.) impioſque ſibi eſſe ſupplicio, & convenientiſſimis affici pœnis: tum illud præclariſſimum: Deum parcentem omnibus, non uno ſemel ictu, totaque effuſa ira conficere adverſarios; ſed lente & paulatim, ut ad pęnitentiam provocet: nec niſi contumaces, ſuæque miſericordiæ contemtores adigat ad interitum: quo enim potentior, eo indulgentior, nihilque præpropere aut inordinate, ſed omnia menſura, pondere, numero, apta diſpoſuit. (XI.XII.)

V. Divina libri auctoritas.

His igitur, aliiſque diviniſſimis atque altiſſimi ſpiritus documentis, Sapientiæ

liber merito a Patribus ad summum auctoritatis culmen evectus est, divinorumque voluminum canone recensitus. jam concilii Carthaginensis III. sancti Innocentii, sancti Gelasii, Romanorum Pontificum, edita eam in rem decreta retulimus: quæ sequitur & firmat Tridentina Synodus, notissimo decreto, de scripturis canonicis. Sess. IV.

Præluxerunt antiquissimi ac primæ etiam ætatis Patres; apud quos & Sapientiam & Ecclesiasticum, sacræ scripturæ titulo prænotatos, passim invenias, nec leviter ac velut perfunctorie: sed asseveratione ea, quæ & firmissima sit, & ad posteriora sæcula permanarit.

De canonicæ scripturæ titulo, non nihil a latinis græci discrepare visi: interim quosdam libros a græcis divinos ac propheticos fuisse habitos, quos tamen in canonem non referrent, vel una illa Origenis ad Julium Africanum de Susanna & aliis confirmat epistola. favet ipsum Salomonis nomen, quo non nisi divinitus inspirata volumina dignarentur.

Quod autem sanctus Hieronymus memorat (ead. Præf.) legi quidem ab Ecclesia hos libros: „ ad ædificationem ple-

bis

„ bis, non ad auctoritatem ecclesiastico-
„ rum dogmatum confirmandam : pace summi viri dixerim, non ita Augustinus: qui ad confutandam Pelagianam hæresim, passim hunc adhibet Sapientiæ locum: raptus est ne malitia mutaret intellectum ejus. (Sap. IV. 11.) & illum de continentia ab uno Deo impetranda celeberrimum.(VIII.24.)aliosque non paucos. atque ut pariter de Ecclesiastico conficiamus, deductum ex eo libro profert egregium locum, de libero arbitrio ,pari auctoritatis commendatione cum cæteris, qui vel divinissimi & maxime canonici habeantur. (S. Aug. lib. 2. de gr. & lib. arb. cap. 11. Eccli. XV. 11.)

Nec mirum, cum hinc egregios locos ipse etiam Cyprianus attulerit : & adversus Judæos, opere imprimis dogmatico, quo non nisi receptissima & a divino spiritu dictata protulit ; propheticum illud de Christo patiente testimonium adhibendum censuerit , ad confirmandam fidei veritatem.

His ergo permotus sanctus Augustinus eos, qui libri Sapientiæ detrectabant auctoritatem, sic castigabat, (lib. de præ-
„ dest.sanct. 14.) Non debuit repudiari Sa-

pien-

„ pientiæ liber, qui meruit in Ecclesia
„ Christi de gradu lectorum, tam lon-
„ ga annositate recitari, atque ab omni-
„ bus christianis, ab Episcopis usque ad
„ extremos laicos, fideles, pœnitentes,
„ catechumenos, cum veneratione divinæ
„ auctoritatis audiri: ac postea: eum li-
„ brum sibi ante posuerunt, etiam tem-
„ poribus proximi Apostolorum egregii
„ tractatores; qui eum testem adhibentes,
„ nihil se adhibere nisi divinum testimo-
„ nium crediderunt.

LIBER SAPIENTIÆ.

Caput Primum.

Judices diligant justitiam : Dominus adsciscit simplices : peccatores, & simulatores repellit, 4. 5. arcana cordis penetrat : ergo a detractione & mendacio abstinendum : mors non a Deo, sed a peccato, 13. 14. 15.

1 DILIGITE justitiam,
qui judicatis terram. Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis quærite illum :
2 quoniam invenitur ab his qui non tentant illum : apparet autem eis qui fidem habent in illum :
3 perversæ enim cogitationes separant a Deo: probata autem virtus corripit insipientes.
4 quoniam in malevolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.
5 Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se a cogitationibus quæ sunt sine intellectu,

1. *In bonitate* ; ut & de Deo bona omnia cogitetis, & ipsi de Deo cogitantes bona omnia sapiatis;quod magis sequenti congruit.

2. *Qui non tentant illum*:tentare Deum, quod sæpe vetitum in scripturis : nihil aliud est quam diffidere Deo, nec verbis ejus aut benignitati satis credere, nisi signa & prodigia non sua voluntate sed nostro arbitrio faciat: quod est contrarium ei quod subditur:*apparet autem eis ,qui fidem habent in illum*.

3. *Corripit insipientes*: arguit, convincit, gr.

4. *Subdito peccatis*: peccato, gr.

5. *Spiritus sanctus disciplinæ*:

ctu, & corripietur a superveniente iniquitate.

6 Benignus est enim spiritus sapientiæ, & non liberabit maledicum a labiis suis: quoniam renum illius testis est Deus, & cordis illius scrutator est verus, & linguæ ejus auditor.

7 Quoniam spiritus Domini replevit orbem terrarum: & hoc quod continet omnia, scientiam habet vocis.

8 Propter hoc qui loquitur iniqua, non potest latere, nec præteriet illum corripiens judicium.

9 In cogitationibus enim im-

---

næ: supple: magister, disciplinam inspirans: quo sensu dicitur spiritus sapientiæ & intellectus, &c. *effugiet fictum*: dolum, gr. amat enim simplices, veraces, justos, probos: non simulatores. *corripietur*. arguetur, convincetur: *a superveniente iniquitate*: ubi supervenerit iniquitas, convincetur falsi is qui spiritu disciplinę se jactabat præditum: aut enim illum spiritum omnino non habuit, aut non habuit ea qua oportebat animi costantia.

6. *Benignus est*: humanus, humanitatis amans, φιλάνθρωπος: *spiritus sapientiæ*: ut legit S. Aug. lib. de mend. ad Consf. c. 16 sive ut habet gr. sapientia: id est sapientia Dei, spiritus est hominum amans, quippe quos ad se tanta benignitate invitet, cut patet Prov. viii. *non liberabit maledicum à labiis suis*; cum verbis suisipse capiatur, audiatque illud a Paulo: inexcusabilis es, o homo omnis qui judicas: in quo enim judicas alterum, te ipsum condemnas, Rom. 11. 1. atque etiam a Domino: ex ore tuo te judico, serve nequam: sic Ps. cxxxix. 10. labor labiorum ipsorum: eorum elaborata ac fraudulenta consilia, operient eos: capient, comprehendent ut fossa, ut laqueus. *renum*: interiorum: cogitationum, cupiditatum: hebraismus frequens. *linguæ ejus auditor*: verborum, arcanorum licet.

7. *Quoniam spiritus Domini*: ex eo quod Dei spiritus ubique sit & omnia sua virtute contineat, recte infert exaudiri ab eo quantumvis occultas hominum voces. unde infert seq. ℣. 8. *porpter quod qui loquitur iniqua, non potest latere*.

9. *In cogitationibus impii interrogatio*, sive inquisitio *erit*: cum latentes etiam cogitationes tam Deo notæ sint quam si inquisitione facta responsa nostra audierit. 10.

impii interrogatio erit: sermonum autem illius auditio ad Deum veniet, ad correptionem iniquitatum illius.

10 Quoniam auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non abscondetur.

11 Custodite ergo vos a murmuratione, quæ nihil prodest, & a detractione parcite linguæ, quoniam sermo obscurus in vacuum non ibit: os autem, quod mentitur, occidit animam.

12 Nolite zelare mortem in errore vitæ vestræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuum vestrarum.

13 Quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum.

14 Creavit enim, ut essent omnia, & sanabiles fecit nationes orbis terrarum: & non est in illis medicamentum exterminii, nec inferorum regnum in terra.

15

---

10. *Auris zeli* sive Dei zelantis cogitationes hominum, eisque animum attentum adhibentis, *audit omnia*: *& tumultus murmurationum*: strepitus, susurrus quamvis occultissimus: quod sequentia produnt.

12. *Nolite zelare mortem*: atque ita vos gerere, quasi eam summo studio accersere cupiatis.

13. *Deus mortem non fecit*: creavit enim Deus hominem inexterminabilem: invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum; infra II. 23.24. &, quare moriemini domus Israel. quia nolo mortem peccatoris; Ezech. XVIII. 30.31. unde subdit:

14. *Creavit enim* ille existens & existendi fons, *omnia ut essent*, non ut interirent. *& ut salutares* essent, hoc est salutiferæ *generationes mundi*; elementa, plantæ, fruges: *neque est in illis medicamentum exterminii*, virus mortiferum, aut quidquam generi nostro insalubre aut noxium. si enim ab initio tellus bonarum tantum herbarum ferax, nec nisi peccantibus spinas & tribulos germinavit: quanto magis venena aberant sive ab universa terra, degenerantibus postea seminibus, seu quod magis crediderim, a voluptatis horto quem homines incolebant. eo quod:

15

15 Justitia enim perpetua est, & immortalis.

16 Impii autem manibus & verbis accersierunt illam: & æstimantes illam amicam, defluxerunt, & sponsiones posuerunt ad illam: quoniam digni sunt qui sint ex parte illius.

---

15. *Justitia*: in qua homo factus est, per se se *immortalis*, atque immortalitatem affert.

16. *Æstimantes illam amicam*: qui enim me oderunt, ait sapientia, diligunt mortem, Prov. VIII. 36. *defluxerunt*: tabuerunt, defecti sunt viribus. *sponsionem posuerunt ad illam*: cum ea pactum inierunt, unde apud Isa. XXVIII. 15. percussimus fœdus cum morte, quasi pacto fœdere nos ei habendos, possidendos sponte tradidimus: ac postea 18. delebitur fœdus vestrum cum morte, & pactum vestrum cum inferno non stabit. *quoniam digni sunt*, ut morti dedantur *qui sunt ex parte ipsius*, qui peccato commisso mortis se partibus addixerunt. peccatum enim cum consummatum fuerit, generat mortem. Jac. I. 15. &, a quo quis superatus est, hujus & servus est. 2. Pet. II. 19.

CAPUT II.

Impiorum ratiocinia: post hanc vitam nihil; utendum præsentibus bonis: odiosum virum bonum; etiam Christum: de ipso prophetia, 18: quid his respondendum: ac primum mortem non a Deo, 22. 23. 24.

1 DIXERUNT enim cogitantes apud se non recte: Exiguum, & cum tædio est tempus vitæ nostræ, & non est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit reversus ab inferis:

2

---

1. *Cum tædio vita nostra*: cavendum a tædio unde ad sensuum oblectamenta propellimur, verisque ac suis gaudiis præoccupandus animus: juxta illud toties inculcatum: gaude-

2 quia ex nihilo nati sumus, & post hoc erimus tamquam non fuerimus: quoniam fumus flatus est in naribus nostris: & sermo scintilla ad commovendum cor nostrum:

3 qua extincta, cinis erit corpus nostrum, & spiritus diffundetur tamquam mollis aer, & transibit vita nostra tamquam vestigium nubis, & sicut nebula dissolvetur, quæ fugata est a radiis solis, & a calore illius aggravata:

4 & nomen nostrum oblivionem accipiet per tempus, & nemo memoriam habebit operum nostrorum.

5 Umbræ enim transitus est tempus nostrum, & non est reversio finis nostri: quoniam consignata est, & nemo revertitur.

6 Venite ergo, & fruamur bonis quæ sunt, & utamur creatura tamquam in juventute celeriter.

7

dete. *non est refrigerium*, gr. remedium: curatio. *in fine*: *& non est qui agnitus.* oratio familiaris impiis: quare ille dives apud inferos: mitte Lazarum; &: si quis ex mortuis ierit, credent: at Abraham. si Moisen & prophetas non audient, nec si qui ex mortuis resurrexerint, credent; Luc. XVI. 30. 31. nunc autem ad votorum cumulum habemus Christum a cælo, ab inferis, ex mortuis reversum, cujus resurrectio sole clarior.

2. *Ex nihilo nati sumus*: gr. temere, casu, nulla causa, nullo certo vitæ fine; quod eodem recidit. *fumus flatus est*: gr. fumus aut flatus est: *in naribus nostris*; res facile evanescens sive sit vapor spissior, sive aer tenuis. *sermo scintillæ*; gr. sermo scintilla, *ad commovendum*: sermo seu verbum, phrasi hebraica, pro re; sensus est: res illa quæ commovet cor nostrum vitalemque calorem per artus diffundit, non nisi scintilla est quę statim extinguitur, duabusque omnino rebus vanissimis vita nostra constat, flatu & igne tenui.

4. *Et nomen nostrum*: adeo nihil sumus, ut nec fama nostri supersit.

5. *Non est reversio finis nostri*, a fine ac post mortem. *consignata est enim*: res est sigillo clausa quod resignare non licet atque ineluctabili decreto firmata, quo jam nihil simus.

6. *Bonis quæ sunt*: veris bonis: crassi homines ac sensibus dediti, præter ea quæ palpant,

cun-

7 Vino pretioſo & unguentis nos impleamus : & non prætereat nos flos temporis.

8 Coronemus nos roſis, antequam marceſcant : nullum pratum ſit, quod non pertranſeat luxuria noſtra.

9 Nemo noſtrum exors ſit luxuriæ noſtræ : ubique relinquamus ſigna lætitiæ : quoniam hæc eſt pars noſtra, & hæc eſt ſors.

10 Opprimamus pauperem juſtum, & non parcamus viduæ, nec veterani revereamur canos multi temporis.

11 Sit autem fortitudo noſtra lex juſtitiæ : quod enim infirmum eſt, inutile invenitur.

12 Circumveniamus ergo juſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ.

---

cuncta habent pro inanibus ac nullis: cum e contra, quæ videntur temporalia ſint, quæ autem non videntur æterna. 2. Cor. IV. 18. quæ etiam vere ſunt, ut habes inf. VIII. 6. *utamur creatura tamquam in juventute* in deeſt in ed. Rom. habet Complut. ipſa res ſequentibus exponitur.

7. *Flos temporis* : gr. aeris : odoratus vapor ex vino & unguentis veluti efflorеſcens.

8. *Nullum pratum*. & hoc ad licentiam pertinet, ut incerti ac vagi hac illacque diſcurrant : prata memorantur herbis virentibus læta, choreis ac ſaltationibus frequentanda. gr. tamen deeſt.

9. *Nemo noſtrum*: nemo ſe temperantem modeſtumque faciat : quod in illo voluptatum contubernio impatientiſſime ferunt.

10. *Opprimamus pauperem* : recte Aug. in Pſ. LVII. 10. cum voluptas non niſi læta & benefica mitiſque eſſe videatur, tamen facile prorumpere in vim ac rapinas, ſupplendis per ſcelerata compendia opibus per luxuriem exhauſtis.

11. *Sit fortitudo noſtra lex juſtitiæ*: ſic illi apud Platonem paſſim, juſtum, inane nomen; nec juſtitiam eſſe aliud quam validioris voluntatem. *quod infirmum eſt*. virtus ac juſtitia, eo debilis quod æquo bonoque concluſa, facile pateat injuriæ nihil non moventium ac per fas & nefas graſſantium.

13 Promittit ſe ſcientiam Dei habere, & filium Dei ſe nominat.

14 Factus eſt nobis in traductionem cogitationum noſtrarum.

15 Gravis eſt nobis etiam ad videndum, quoniam diſſimilis eſt aliis vita illius, & immutatæ ſunt viæ ejus.

16 Tamquam nugaces æſtimati ſumus ab illo, & abſtinet ſe a viis noſtris tamquam ab immunditiis, & præfert noviſſima juſtorum, & gloriatur patrem ſe habere Deum.

17 Videamus ergo ſi ſermones illius veri ſint, & tentemus quæ ventura ſunt illi, & ſciemus quæ erunt noviſſima illius.

18 Si enim eſt verus filius Dei, ſuſcipiet illum, & liberabit eum de manibus contrariorum.

19 Contumelia & tormento interrogemus eum, ut ſciamus reverentiam ejus, & probemus patientiam illius.

20 Morte turpiſſima condemnemus eum: erit enim ei

---

13. *Promittit ſe: & filium Dei ſe nominat.* 16. *gloriatur patrem Deum.* 17. *videamus ſi ſermones ejus veri ſunt.* 18. *ſi enim eſt verus filius Dei.* 20. *morte turpiſſima.* hic ille eſt locus aperte propheticus, toties a Patribus celebratus, & cum Matt.XXVI 1.40,42.43.conferendus.

14. *In traductionem.* ἐλεγχὸν, eprehenſionem:confutationem: convictionem.

15. *Diſſimilis eſt aliis:immutatæ viæ ejus*: a vulgari hominum conſuetudine abhorret. viderint qui ſe ſatis excuſatos putant, quod ſequantur multitudinem.

16. *Præfert noviſſima juſtorum*: hoc eſt quo vel maxime juſti ludibrio habeantur, quod futura expectent ſpretis præſentibus. *patrem ſe habere Deum*;gr. brevius,gloriatur patrem Deum.

18 *Si eſt verus filius Dei*:gr. ſi eſt ille juſtus filius Dei. ſi eſt ille Chriſtus ſub juſti nomine tamdiu expectatus. Iſa. XLI.XLV 51. Dan. IX.

19. *Contumelia & tormento*: addamus plagis contumeliam, quod Chriſto factum eſt: *interrogamus eum*: probemus,ut explicant ſequentia. *reverentiam*:obedientiam,tolerantiam: gr. æquitatem, benignitatem.

20. *Morte turpiſſima*: cruce

ei reſpectus ex ſermonibus illius.

21 Hæc cogitaverunt, & erraverunt: excæcavit enim illos malitia eorum.

22 & neſcierunt ſacramenta Dei, neque mercedem ſperaverunt juſtitię, nec judicaverunt honorem animarum ſanctarum.

23 Quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit illum.

24 Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum.

25 imitantur autem illum, qui ſunt ex parte illius.

ſcilicet, ſervili ac teterrimo atque ignominioſiſſimo ſupplicio. *erit enim reſpectus ex ſermonibus illius*: viderimus inter cruciamenta quid dicat & an ſibi conſtet.

22. *Sacramenta Dei*; myſteria ſive arcana conſilia. *animarum ſanctarum*: gr. irreprenſibilium.

23. *Fecit Deus hominem inexterminabilem*: immortalem: ut recordatione priſtinę dignitatis erigat juſtorum animos, ne impiorum inſectationibus victi jaceant. *ad imaginem ſimilitudinis ſuæ*: gr. proprietatis. Deo enim proprium, ut ſit per ſe immortalis; cętera omnia per ſe deficiant, niſi continuo divinæ virtutis influxu ſuſtententur. alii codices habent; æternitatis ſuæ ἀιδιότητος, pro ἰδιότητος.

24. *Invidia diaboli mors*: unde Chriſtus: ille homicida ab initio. Joan. VIII. 44.

25. *Imitantur autem illum*: vos ex patre diabolo eſtis, & deſideria patris veſtri vultis facere. Joann. ibid.

CA-

CAPUT III.

Prosequitur adversus impios: justorum spes: gloria sempiterna: impii maledicti: eorum maledicta conjugia: maledicta soboles: eunuchi spirituales, 14.

1 JUSTORUM autem animæ in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis.

2 Visi sunt oculis insipientium mori: & æstimata est afflictio exitus illorum:

3 & quod a nobis est iter, exterminium: illi autem sunt in pace.

4 Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est.

5 In paucis vexati, in multis bene disponentur: quoniam Deus tentavit eos, & invenit illos dignos se.

6 Tamquam aurum in fornace probavit illos, & quasi holocausti hostiam accepit illos, & in tempore erit respectus illorum.

1. *Tormentus mortis*; vox ultima deest, gr.

2. *Æstimata est afflictio*: 3. *& quod a nobis est iter*: insipientes arbitrantur exitum justorum sive mortem, nihil aliud esse quam cruciatum, & profectionem a nobis, interitum, excidium. gr. contritionem.

5. *In paucis*: in corpore, in paucorum dierum vita, *vexati*: *in multis*: in æterna & interminabili vita, *bene disponentur*: gr. per pauca docti; (sub patientiæ disciplina habiti) maximis afficientur beneficiis. non enim condignæ sunt passiones hujus temporis ad futuram gloriam; &, momentaneum illud & leve tribulationis nostrę, supra modum, in sublimitate, æternum gloriæ pondus operatur. Rom. VIII. 18. 2. Cor. IV. 17.

6. *Quasi holocausti hostiam accepit illos*: gr. holocaustum hostiæ; sive immolationis; eodem sensu: ut perfectam oblationem qualis est holocausti quę tota Domino consecratur. *in tempore erit respectus illorum*: suo & idoneo tempore respiciet Deus eorum studia & labores. at gr. in tempore respectus illorum (quo illos respiciet Deus.)

7 Fulgebunt juſti & tamquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent.

8 Judicabunt nationes, & dominabuntur populis, & regnabit Dominus illorum in perpetuum.

9 Qui confidunt in illo intelligent veritatem: & fideles in dilectione acquieſcent illi: quoniam donum & pax eſt electis ejus.

10 Impii autem ſecundum quæ cogitaverunt, correptionem habebunt: qui neglexerunt juſtum, & a Domino receſſerunt.

11 Sapientiam enim & diſciplinam qui abjicit, infelix eſt: & vacua eſt ſpes illorum, & labores ſine fructu, & inutilia opera eorum.

12 Mulieres eorum inſenſatæ ſunt, & nequiſſimi filii eorum.

13 Maledicta creatura eorum: quoniam felix eſt ſterilis & incoinquinata, quæ neſcivit torum in delicto, habebit fructum in reſpectione animarum ſanctarum.

14

---

7. *Fulgebunt, & tamquam ſcintillæ in arundineto*: clara luce, in materia quæ flammam facile comprehendat: *diſcurrent*: immortalem lucem circumferentes.

8. *Judicabunt nationes*: teſte ipſo Chriſto, Apoc. 11. 26.

9. *Donum*: ſeu donativum. *electis ejus*: ſtipendia enim peccati mors: gratia autem Dei, (donum ſeu donativum & gratuita largitio qua ſuos impertit milites) vita æterna. Rom. VI. 23.

11 *Vacua ſpes illorum*: Iſa. LIX. 5. 6. 7. ova aſpidum ruperunt, telas araneæ texuerunt: telæ eorum non erunt in veſtimentum neque operientur operibus ſuis: opera eorum opera inutilia, cogitationes eorum cogitationes inutiles: vaſtitas & contritio in viis eorum.

12. *Mulieres eorum inſenſatæ*: impiorum familia pravis exemplis corrupta.

13. *Maledicta*: execrabilis, *creatura* (ſeu progenies) *eorum*: peſſimorum hominum peſſima ſoboles. *felix ſterilis, & incoinquinata*: ſeu virgo, præ illis tam impie conjugatis: tot probra tot corruptelæ ſunt in conjugiis & familiis: tanta etiam in connubiali toro flagitia ac dehoneſtamenta ſunt, ut ſterilitas & virginitas longo ſpatio antecel-

14 & ſpado, qui non operatus eſt per manus ſuas iniquitatem, nec cogitavit adverſus Deum nequiſſima: dabitur enim illi fidei donum electum, & ſors in templo Dei acceptiſſima.

15 Bonorum enim laborum glorioſus eſt fructus, & quæ non concidat radix ſapientiæ.

16 Filii autem adulterorum in inconſummatione erunt, & ab iniquo toro ſemen exterminabitur.

17 Et ſi quidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, & ſine honore erit noviſſima ſenectus illorum.

18 Et ſi celerius defuncti fuerint, non habebunt ſpem, nec in die agnitionis allocutionem.

19 Nationis enim iniquæ, diræ ſunt conſummationes.

---

cellant. *habebit fructum*: præclaram ſobolem, bona opera, eorumque mercedem. *in reſpectione*: in viſitatione & retributione, *animarum ſanctarum*. deeſt gr.

14 *Et ſpado*: ſupple beatior: alludit ad ſpadones illos, de quibus Iſa. LVI. 3. 4. 5. *qui non operatus eſt per manus*: *nec cogitavit*: qui nec opere nec cogitatione peccavit. *dabitur illi fidei donum electum*: excellens, ſingulare: ſcilicet, nomen melius a filiis & filiabus: nomen ſempiternum quod non peribit: Iſa. ibid. ut jam non in ſobole ut cæteri homines, ſed in bonis operibus immortalitatem conſequantur. *ſors in templo Dei acceptiſſima*; Iſa. ibid. dabo eis in domo & in muris meis locum: ut & illud animo providiſſe videantur, cælibes honoratiore loco in templo Dei ſeſſuros, ſacrorumque adminiſtros futuros.

16. *Filii adulterorum in inconſummatione erunt.* gr. inconſummati, impuri, non initiati, imperfecti abortivi inſtar, ut infra IV. 4. 5. *ab iniquo toro ſemen* ſeu ſoboles, *exterminabitur*, aberit: contra ac Salomon pollicetur toro intaminato & caſto Prov. V. 15. 16.

18. *Nec in die agnitionis*; in die quo benefacta & ſcelera recognoſcentur. *allocutionem*: ſolatium gr.

19. *Nationis*, generationis ſeu ſobolis *iniquæ*, inter adulteria ſordeſque natę; *diræ ſunt conſummationes*; diri & infauſti exitus.

CAPUT IV.

Pii, clari, notique. malorum soboles instabilis: justorum beata mors. 7. beata etiam vita: etiamsi brevis, 1. senectute melior, 8.9. cito rapi ex gratia est, 11.14. vitæ pericula, tentationes, fascinum, 12. irrisi impii & infelices, 19.20.

1 O QUAM pulcra est casta generatio cum claritate! immortalis est enim memoria illius: quoniam & apud Deum nota est, & apud homines.

2 Cum præsens est, imitantur illam: & desiderant eam cum se eduxerit, & in perpetuum coronata triumphat incoinquinatorum certaminum præmium vincens.

3 Multigena autem impiorum multitudo non erit utilis, & spuria vitulamina non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt.

4 Et si in ramis in tempore germinaverint, infirmiter posita, a vento commovebuntur, & a nimietate ventorum eradicabuntur.

5 Cno-

1. *O quam pulcra casta generatio*; sive generatio illa bonorum operum de qua supra III. 13. 14. sive post exhibitas oculis impiorum & adulterorum execratas atque incestatas domos, piorum sobolem benedictam prædicat. prima illa interpretatio magis græco congruit, qui sic habet. *melior est orbitas sive sterilitas cum virtute*: supple, quam illa impiorum ampla soboles. *immortalis est enim memoria illius*, sterilitatis scilicet cum virtute conjunctæ: ut habet Isa. LVI.

2. *Incoinquinatorum certaminum præmium vincens*: pro quo gr. prælium: sunt autem incoinquinata certamina incruenta illa neque ulla cæde polluta quibus voluptatem virtute & castitate dejicimus. posset etiam pro, *certaminum*, reponi, *præmiorum*: eodem ubique sensu quo illa prælia celebrentur, quæ puram ac nulla cæde fœdam reportent lauream.

3. *Spuria vitulamina*: mendum: ex voce μοσχεύματων. vertendum autem. *spuriæ, sive adulterinæ propagines, plantationes*:

5 Confringentur enim rami inconſummati, & fructus illorum inutiles, & acerbi ad manducandum, & ad nihilum apti.

6 Ex iniquis enim ſomniis filii qui naſcuntur, teſtes ſunt nequitiæ adverſus parentes in interrogatione ſua.

7 Juſtus autem ſi morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit.

8 Senectus enim venerabilis eſt non diuturna, neque annorum numero computata: cani autem ſunt ſenſus hominis,

9 & ætas ſenectutis, vita immaculata.

10 Placens Deo factus eſt dilectus, & vivens inter peccatores translatus eſt.

11 raptus eſt ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius.

12 Faſcinatio enim nugacitatis obſcurat bona, & inconſtantia concupiſcentię tranſvertit ſenſum ſine malitia.

13 Conſummatus in brevi explevit tempora multa:

14

nes: ut habet Aug. 2. de doct. chriſt. c. 12. hoc eſt adulterorum ſoboles, *non habent radices altas*: ut ſupra III. 16. &c. Ambroſius tamen ex hac verſione Theclam, Agnen, Pelagiam vocat nobilia vitulamina, lib. 2. epiſt. 7.

6. *Ex iniquis ſomniis*: illicitis amplexibus: ſive delectamento ſomni, ut inf VII. 2. quem poeta dulcem ſoporem vocat. *in interrogatione*, ſive probatione *ſua*: data occaſione parentum ſe ſimiles comprobabunt.

8. *Cani autem ſunt ſenſus hominis*: ſive ut habet gr. canities ipſa, prudentia eſt hominibus ne eam colore aut annis æſtimes.

11. *Raptus eſt*: quem in locum Aug. lib. de prædeſt. Sanct. XIV. dictum eſt ſecundum pericula vitæ hujus non ſecundum præſcientiam Dei: qui hoc præſcivit quod futurum erat, non quod futurum non erat: id eſt quod ei mortem immaturam fuerat largiturus, ut tentationum ſubtraheretur incerto: non quod peccaturus eſſet, qui manſurus in tentatione non eſſet. quem ſapientiæ locum laudat etiam Cypr. lib. de mortal. ab Auguſtino citatus.

12. *Faſcinatio nugacitatis*: en

14 placita enim erat Deo anima illius, propter hoc properavit educere illum de medio iniquitatum. populi autem videntes, & non intelligentes, nec ponentes in præcordiis talia:

15 quoniam gratia Dei, & misericordia est in sanctos ejus, & respectus in electos illius.

16 Condemnat autem justus mortuus vivos impios, & juventus celerius consummata, longam vitam injusti.

17 Videbunt enim finem sapientis, & non intelligent quid cogitaverit de illo Deus, & quare munierit illum Dominus.

18 Videbunt & contemnent eum: illos autem Dominus irridebit.

19 & erunt post hæc decidentes sine honore, & in contumelia inter mortuos in perpetuum: quoniam disrumpet illos inflatos sine voce, & commovebit illos a fundamentis, & usque ad supremum desolabuntur: & erunt gementes, & memoria illorum peribit.

20 Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, & traducent illos ex adverso iniquitates ipsorum.

---

vitam humanam: fascinatio sive fallacia atque deceptio, stoliditas, nugacitas, pravitas, inconstantia sive vacillatio: ῥεμβασμός. hæc enim omnia græcæ voces sonant. *incostantia concupiscentiæ*: sensuum vagi ac mutabiles motus, unde Moses: nec sequantur cogitationes suas & oculos per res varias fornicantes Num. xv. 39. & Paulus: facientes voluntatem carnis & cogitationum. Ephes. 11. 3.

14. 15. *populi autem*: *non intelligentes*: *quoniam gratia & misericordia*: supple: deplorabant eorum præproperam mortem, quos jam æternitati maturos Deus ad se evocabat.

16. *Longam vitam*: longævam senectutem, gr.

17. *Quare*: in quid; gr. cujus rei gratia: *munierit*, firmaverit, *illum Dominus*: tot præsidiis instruxerit: tutumque servaverit, nempe ut æternum viveret.

19. *Inflatos*: præcipites gr. *sine voce*: mutos: frustra hiscentes, verbis non secuturis: atque ut in somnis delusos vanis conatibus. *commove-*

vebit illos a fundamentis : dejectos omni ſpe, & in æternum alienatos a vita Dei, Eph. IV. 18.

CAPUT V.

Piorum ab impiis diſcrimina poſt mortem: horum ſera in inferno pœnitentia, 2. 6. in hac vita inanes labores, 7. inanis jactantia, 8. tranſitoriæ nullo relicto veſtigio voluptates, 9. 10. & ſeq. vanæ ſpes, 15. juſtorum æterna ſtabilitas: Deus pro illis & contra impios armatus, 16. & ſeq. ictu certo & indeclinabili, 22.

1 TUnc ſtabunt juſti in
magna conſtantia
adverſus eos qui ſe anguſtiaverunt, & qui abſtulerunt labores eorum.

2 Videntes turbabuntur timore horribili, & mirabuntur in ſubitatione inſperatæ ſalutis,

3 dicentes intra ſe, pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes. Hi ſunt quos habuimus aliquando in deriſum, & in ſimilitudinem improperii.

4 Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam; & finem illorum ſine honore:

5 ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt.

6 Ergo erravimus a via veritatis, & juſtitiæ lumen non luxit nobis, & ſol intelligentiæ non eſt ortus nobis.

7

---

1. *Stabunt juſti*: ſtabit juſtus, gr. *qui abſtulerunt labores eorum*: alimenta, victum quantovis labore partum.

3 *In ſimilitudinem*: in parabolam, gr. ſic Jer. XXIV. 9. civitas in opprobrium & in parabolam: hoc eſt aſſumenda in exemplum magnę calamitatis, ut Sodoma & Gomorrha, Deuter. XXIX. 13. Jer. XLIX. l. &c.

6. *Juſtitiæ lumen*: ſol intelligentię: ſol ſimpliciter, gr. aliis, ſol juſtitiæ de quo Malach. IV. 2. hoc eſt quod ait Paulus: tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam quæ eſt in illis,

7 Laſſati ſumus in via iniquitatis & perditionis, & ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus.

8 Quid nobis profuit ſuperbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis?

9 Tranſierunt omnia illa tamquam umbra, & tamquam nuntius percurrens,

10 & tamquam navis, quæ pertranſit fluctuantem aquam: cujus, cum præterierit, non eſt veſtigium invenire, neque ſemitam carinæ illius in fluctibus:

11 aut tamquam avis, quæ tranſvolat in aere, cujus nullum invenitur argumentum itineris, ſed tantum ſonitus alarum verberans levem ventum, & ſcindens per vim itineris, aerem: commotis alis tranſvolavit, & poſt hoc nullum ſignum invenitur itineris illius:

12 aut tamquam ſagitta emiſſa in locum deſtinatum, diviſus aer continuo in ſe recluſus eſt, ut ignoretur tranſitus illius:

13 ſic & nos nati continuo deſivimus eſſe: & virtutis quidem nullum ſignum valuimus oſtendere: in malignitate autem noſtra conſumti ſumus.

14 Talia dixerunt in inferno hi, qui peccaverunt:

15 quoniam ſpes impii tamquam lanugo eſt, quæ a vento tollitur: & tamquam ſpuma gracilis, quæ a procella diſpergitur: & tamquam fumus qui a vento diffuſus eſt: & tamquam memoria hoſpitis unius diei prætereuntis.

16 Juſti autem in perpetuum vivent, & apud Dominum eſt merces eorum, & cogitatio illorum apud Altiſſimum.

17 Ideo accipient regnum de-

lis, per cęcitatem cordis eorum. Epheſ. IV. 18.

7. *Laſſati ſumus in via iniquitatis*: laſſati iniquitatis viis, ſive ad ſatietatem pleni, gr. *vias difficiles*: deſerta avia, inacceſſa, gr. atque hęc eſt cæcitas, ut licet defatigati, tamen ad flagitia pertrahantur nec poſſint referre pedem.

15 *Tamquam lanugo*: χνοῦς, florum lanugines a ventis circumlatę: quod nunc legitur: χοῦς, pulvis: eodem ſenſu.

18.

decoris, & diadema speciei de manu Domini: quoniam dextera sua teget eos, & brachio sancto suo defendet illos.

18 Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad ultionem inimicorum.

19 Induet pro thorace justitiam, & accipiet pro galea judicium certum.

20 sumet scutum inexpugnabile, æquitatem:

21 acuet autem duram iram in lanceam, & pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos.

22 Ibunt directe emissiones fulgurum, & tamquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum insilient.

23 Et a petrosa ira plenę mittentur grandines, excandescet in illos aqua maris, & flumina concurrent duriter.

24 Contra illos stabit spiritus virtutis, & tamquam turbo venti dividet illos; & ad eremum perducet omnem terram iniquitas illorum, & malignitas evertet sedes potentium.

---

18. *Accipiet armaturam zelus illius*; armaturam zelum suum, gr. ęmulationem in contemtores.

22. *Ibunt directe*: directę, gr. εὔστοχοι, bene collimatæ neque aberraturæ ab ictu: a sagittis comparatione ducta: ut sequentia demonstrant. *exterminabuntur*: emittentur: quod tamen gr. deest. *ad certum locum*: ad scopum.

23. *Et a petrosa ira*: Dei scilicet: petrosa autem, lapidante, instar machinę saxa jacientis: πετροβόλου: alludit ad eos locos, in quibus Deus in hostes saxis & grandinibus pluit. Exod. IX.18. Jos. X. 11. *aqua maris & flumina*: venturi judicii signa: pressura gentium prę confusione sonitus maris & fluctuum. Luc. XXI.25.

24. *Spiritus virtutis*: ventus vehemens. *ad eremum*: ad solitudinem, ad vastitatem.

CAPUT VI.

Omnis poteſtas a Deo : gravi rationi reddendæ obnoxia, 4. 5. *potentes potenter cruciandi*, 6. 7. 9. *nulla acceptio perſonarum : juſta juſte : ſapientia quam expetenda, tam obvia eſt omnibus*, 13. 14. *vere regnare quid ſit*, 22. 23.

1 MElior eſt ſapientia, quam vires : & vir prudens quam fortis.

2 Audite ergo reges, & intelligite, diſcite judices finium terræ.

3 Præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis nationum :

4 quoniam data eſt a Domino poteſtas vobis, & virtus ab Altiſſimo, qui interrogabit opera veſtra, & cogitationes ſcrutabitur.

5 quoniam cum eſſetis miniſtri regni illius, non recte judicaſtis nec cuſtodiſtis legem juſtitiæ, neque ſecundum voluntatem Dei ambulaſtis.

6 Horrende & cito apparebit vobis : quoniam judicium duriſſimum his, qui præſunt, fiet.

7 Exiguo enim conceditur miſericordia : potentes autem potenter tormenta patientur.

8 Non enim ſubtrahet perſonam cujuſquam Deus, nec verebitur magnitudinem cujuſquam; quoniam puſillum & magnum ipſe fecit, & æqualiter cura eſt illi de omnibus.

9 Fortioribus autem fortior inſtat cruciatio.

10 Ad vos ergo reges ſunt hi ſermones mei, ut diſcatis ſapientiam, & non excidatis.

1. *Melior eſt:* deeſt gr. ſimilis ſententia, Eccl. IX. 18.

4. *interrogabit opera veſtra* : non adulatores veſtros: interrogabit autem, probabit: ad normam exiget, non ad hominum opiniones.

8. *Non ſubtrahet* judicio *perſonam*: acceptio enim perſonarum non eſt apud Deum. Rom. II. II.

11 Qui enim cuſtodierint juſta juſte, juſtificabuntur: & qui didicerint iſta, invenient quid reſpondeant.

12 Concupiſcite ergo ſermones meos, diligite illos, & habebitis diſciplinam.

13 Clara eſt, & quæ numquam marceſcit ſapientia, & facile videtur ab his qui diligunt eam, & invenitur ab his qui quærunt illam.

14 Præoccupat qui ſe concupiſcunt, ut illis ſe prior oſtendat.

15 Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit; aſſidentem enim illam foribus ſuis inveniet.

16 Cogitare ergo de illa, ſenſus eſt conſummatus: & qui vigilaverit propter illam, cito ſecurus erit.

17 Quoniam dignos ſeipſa circuit quærens, & in viis oſtendit ſe illis hilariter, & in omni providentia occurrit illis.

18 Initium enim illius veriſſima eſt diſciplinæ concupiſcentia.

19 Cura ergo diſciplinæ, dilectio eſt: & dilectio, cuſtodia legum illius eſt: cuſtoditio autem legum, conſummatio incorruptionis eſt:

20 incorruptio autem facit eſſe proximum Deo.

21 Concupiſcentia itaque ſapientiæ deducit ad regnum perpetuum.

22 Si ergo delectamini ſedibus, & ſceptris, o reges populi, diligite ſapientiam, ut in perpetuum regnetis.

23 diligite lumen ſapientiæ omnes qui præeſtis populis.

24 Quid eſt autem ſapientia, & quemadmodum facta ſit, referam: & non abſcondam a vobis ſacra-

men-

---

11. *Juſte juſta*: ex Deut. xvi. 20. juſte quod juſtum eſt perſequeris: ſanctè ſancta, gr.

13. *Facile videtur*: de his & ſeqq. vide Prov. ii. viii. &c.

19. *Dilectio, Cuſtodia legum*: qui enim diligit, legem implevit. Rom. xiii. 8. quod egregie exequitur Auguſtinus tract. 87. in Joan. de mor. Ecc. cath. cap. 15. & alibi paſſim.

24. *Facta ſit*: vide. vii. 25. 26.

1. *Qui*

menta Dei, ſed ab initio nativitatis inveſtigabo, & ponam in lucem ſcientiam illius, & non præteribo veritatem:

25 neque cum invidia tabeſcente iter habebo: quoniam talis homo non erit particeps ſapientiæ.

26 Multitudo autem ſapientium ſanitas eſt orbis terrarum: & rex ſapiens ſtabilimentum populi eſt.

27 Ergo accipite diſciplinam per ſermones meos, & proderit vobis.

CAPUT VII.

Regum & vulgi æqua nativitas: tam infirma: tam miſera, 1. & ſeq. in una ſapientia opes, 14. ac vera ſcientia: ibid. & ſeq. æternæ ſapientiæ dotes, 22. 23. 24. nativitas, 25. 26. vis, 27. lux & pulcritudo, 29. 30.

1 SUm quidem & ego mortalis homo, ſimilis omnibus, & ex genere terreni illius, qui prior factus eſt, & in ventre matris figuratus ſum caro,

2 decem menſium tempore coagulatus ſum in ſanguine, ex ſemine hominis, & delectamento ſomni conveniente.

3 Et ego natus accepi communem aerem & in ſimiliter factam decidi terram, & primam vocem ſimilem omnibus emiſi plorans.

4 In involumentis nutritus ſum, & curis magnis.

5 Nemo enim ex regibus aliud habuit nativitatis initium.

6 Unus ergo introitus eſt omnibus ad vitam, & ſimilis exitus.

7 Propter hoc optavi, & datus eſt mihi ſenſus: & invocavi, & venit in me ſpiritus ſapientiæ:

8 & præpoſui illam regnis &

1. *Qui prior factus*, ſeu fictus eſt: πρωτοπλάςου.

3. *Plorans*: æque plorans, gr.

10.

& sedibus, & divitias nihil esse duxi in comparatione illius.

9 nec comparavi illi lapidem pretiosum: quoniam omne aurum in comparatione illius, arena est exigua, & tamquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius.

10 Super salutem & speciem dilexi illam, & proposui pro luce habere illam: quoniam inextinguibile est lumen illius.

11 Venerunt autem mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius,

12 & lætatus sum in omnibus: quoniam antecedebat me ista sapientia, & ignorabam quoniam horum omnium mater est.

13 Quam sine fictione didici, & sine invidia communico, & honestatem illius non abscondo.

14 Infinitus enim thesaurus est hominibus: quo qui usi sunt, participes facti sunt amicitiæ Dei, propter disciplinæ dona commendati.

15 Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia, & præsumere digna horum, quæ mihi dantur: quoniam ipse sapientiæ dux est, & sapientium emendator:

16 in manu enim illius & nos, & sermones nostri, & omnis sapientia, & operum scientia & disciplina.

17 Ipse enim dedit mihi horum, quæ sunt, scientiam veram: ut sciam dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum,

18 initium & consummationem, & medietatem tem-

10. *Super salutem*: valetudinem: *& speciem*; egregiam formam: quæ duo hominibus jucundissima.

11. *honestas*: decor, gloria.

12. *Antecedebat*: viæ ac vitę dux. *ignorabam*: anteaquam me studio addicerem sapientiæ. sic sapientissimi quique ab ignorantia ordiuntur.

15. *Mihi autem dedit Deus*: det Deus, gr. *ex sententia*: secundum optata. *& præsumere*; animo, cogitatione: cogitare, gr.

17. *Ut sciam*: quantum homini fas est. alioquin hæc omnia humano ingenio inaccessa Ecclesiastes passim docet.

18. *Initium, consummationem, me-*

temporum, viciſſitudinum
permutationes, & commu-
tationes temporum,
19 anni curſus, & ſtella-
rum diſpoſitiones,
20 naturas animalium, &
iras beſtiarum, vim vento-
rum, & cogitationes homi-
num, differentias virgul-
torum, & virtutes radi-
cum,
21 & quæcumque ſunt ab-
ſconſa & improviſa, didi-
ci: omnium enim artifex
docuit me ſapientia.
22 eſt enim in illa ſpiritus
intelligentiæ, ſanctus, u-
nicus, multiplex, ſubtilis,
diſertus, mobilis, incoin-
quinatus, certus, ſuavis,
amans bonum, acutus, quem
nihil vetat, benefaciens,
23 humanus, benignus,
ſtabilis, certus, ſecurus,
omnem habens virtutem,
omnia proſpiciens, & qui
capiat omnes ſpiritus: in-
telligibilis, mundus, ſubti-
lis.
24 Omnibus enim mobi-
libus

---

medietatem temporum: eorum nexum.

20. *Cogitationes hominum*: ſive ratiocinationes, opiniones: niſi mavis ipſam ratiocinandi artem. nota autem beſtiis iras, vim ventis, hominibus cogitationes rationeſque attributas.

21. *Omnium enim artifex docuit me ſapientia*: jam exemplo Salomonis erigit oculos ad illam ſapientiam creatricem, de qua Prov. VIII. 22.

22. *Eſt enim in illa ſpiritus*. jam inde ab initio ſapientiam vocat ſpiritum. *unicus*, *multiplex*: quod uno conſilio viaque ſimplice omnia deinde in numeros evolvantur. *mobilis*: εὐκίνητος, impiger, efficax, in agendo promtus. *diſertus*: pro quo in gr. τρανός ſplendidus, luculentus. *certus*: perſpicuus, manifeſtus, gr. *ſuavis*: innoxius, gr. *bonum amans*: ęqui bonique ſtudioſus. *acutus*: penetrantiſſimus: cui nihil impervium: unde *quem nihil vetat*: nihil arcet: ad omnia expeditus. *benefaciens*: beneficus, gr.

23. *Humanus*: humanitatis amans. *certus*: additum ad ſtabilitatem vel ſecuritatem. *omnem habens virtutem*, *omnia proſpiciens*: gr. omnipotens, omniſcius ſive omnium inſpector. *qui capiat omnes ſpiritus*: *intelligibilis*. gr: permeans omnes ſpiritus intelligentes, mundos ſeu caſtos, ſubtiliſſimos: omnium ſpirituum ponderator, ſcrutator, Prov. XVI. 2.

24

libus mobilior est sapientia: attingit autem ubique propter suam munditiam.

25 Vapor est enim virtutis Dei, & emanatio quædam est claritatis omnipotentis Dei sincera: & ideo nihil inquinatum in eam incurrit.

26 candor est enim lucis æternæ, & speculum sine maculą Dei majestatis, & imago bonitatis illius.

27 Et cum sit una, omnia potest: & in se permanens omnia innovat, & per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei & prophetas constituit.

28 Neminem enim diligit Deus, nisi eum, qui cum sapientia inhabitat.

29 Est enim hęc speciosior sole, & super omnem dispositionem stellarum, luci comparata invenitur prior:

30 illi enim succedit nox, sapientiam autem non vincit malitia.

---

24. *Mobilior*. expeditior, actuosior. *propter munditiam*: simplicitatem, immixtam puritatem: quam etiam philosophi duce Aristotele actum vocant purissimum.

25. 26. *Vapor est*: *emanatio*: *candor*, seu splendor. *speculum*: *imago*: en Verbi incorrupta generatio, atque indeminutus, æternus, & omnis mutationis expers ex paterna substantia ac luce procesśus: quę secutus Paulus Christum imaginem Dei invisibilem prædicat, in quo omnia condita & creata sint, visibilia æque ac invisibilia, nec minus Angeli cujuscumque ordinis sint quam homines 2. Cor. IV. 4. Col. I. 15. 16. 17. item Heb. I. 3. eumdem Christum splendorem gloriæ Dei ejusque substantiæ characterem vocat: atque hæc omnia infectam, increatam, & tamen procedentem demonstrant sapientiam: cæterum in nobis quo ammodo factam, cum ejus illustratione sapientes facti sumus. supra VI. 24.

CAPUT VIII.

Prosequitur sapientiæ dotes : fortis, suavis, 1. amanda, ducenda seu sponsanda, 2. 3. homines facit providos, 8. dulcis convictrix, 9. 16. gubernatrix, 14. 15. bona indoles, 19. 20. continentia ab uno Deo expectanda & petenda.

1 ATtingit ergo a fine usque ad finem fortiter, & disponit omnia suaviter.

2 Hanc amavi & exquisivi a juventute mea, & quæsivi sponsam mihi eam assumere, & amator factus sum formæ illius.

3 Generositatem illius glorificat, contuberniumhabens Dei: sed & omnium Dominus dilexit illam.

4 doctrix enim est disciplinæ Dei, & electrix operum illius.

5 & si divitiæ appetuntur in vita, quid sapientia locupletius, quæ operatur omnia?

6 Si autem sensus operatur: quis horum, quæ sunt, magis quam illa est artifex?

7 Et si justitiam quis diligit: labores hujus magnas habent virtutes: sobrietatem enim, & prudentiam docet, & justitiam, & virtu-

3. *Generositatem* (splendorem generis) *illius*, suam, *glorificat*: commendat ipsa sapientia: *contubernium*: ex eo quod consociet Deo. *dilexit illam*: & in sinu suo genitam & ad homines postea propagatam.

4. *Doctrix est*: gr. initiatrix, seu quæ homines initiet ad sacræ disciplinæ mysteria. *electrix*: quod alii legunt, εὑρετὶς, inventrix: quod & ipsa rerum ordinem invenerit & invenire nos faciat.

5. 6. 7. 8. *Si divitiæ*: seu divitias diligas, seu prudentia virtutesque prævaleant, sapientia omnia continentur. 6. *horum quæ sunt*: verorum honorum, contra quam arbitrantur impii, Sap. 11. 6.

7. *labores hujus magnas habent virtutes*: gr. labores hujus (opera a sapientia elaborata) sunt virtutes.

8.

tutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus.

8 Et si multudinem scientiæ desiderat quis: scit præterita, & de futuris æstimat: scit versutias sermonum, & dissolutiones argumentorem: signa & monstra scit antequam fiant, & eventus temporum & seculorum.

9 Proposui ergo hanc adducere mihi ad convivendum: sciens quoniam mecum communicabit de bonis, & erit allocutio cogitationis & tædii mei.

10 Habebo propter hanc, claritatem ad turbas, & honorem apud seniores, juvenis:

11 & acutus inveniar in judicio, & in conspectu potentium admirabilis ero, & facies principum mirabuntur me:

12 tacentem me sustinebunt, & loquentem me respicient: & sermocinante me plura, manus ori suo imponent.

13 Præterea habebo per hanc, immortalitatem: & memoriam æternam his, qui post me futuri sunt, relinquam.

14 Disponam populos: & nationes mihi erunt subditæ.

15 Timebunt me audientes reges horrendi: in multitudine videbor bonus, & in bello fortis.

16 Intrans in domum meam, conquiescam cum illa: non enim habet amaritudinem conversatio illius, nec tædium convictus illius, sed lætitiam & gaudium.

17 Hæc cogitans apud me, & commemorans in corde meo: quoniam immortalitas

---

8. *Scit præterita & de futuris æstimat*: gr. novit & præterita, & futura conjectari: hoc est ut arbitror, futura ex præteritis. *versutias sermonum*: ratiocinationum strophas. *dissolutiones argumentorum*: ęnigmatum, gr. *signa & monstra scit antequam fiant*: quales conjectores volebat Christus cum diceret: faciem ergo cęli dijudicare nostis: signa autem temporum non potestis scire? Matth. XVI. 4. & illud: ab arbore autem fici discite parabolam, &c. Matt. XXIX. 32. 33

9. *Allocutio cogitationis*: curarum solatium, gr.

12. *Tacentem me sustinebunt*;

tas est in cognatione sapientiæ,

18 & in amicitia illius delectatio bona, & in operibns manuum illius honestas sine defectione, & in certamine loquelæ illius sapientia, & præclaritas in communicatione sermonum ipsius: circuibam quærens, ut mihi illam assumerem.

19 Puer autem eram ingeniosus, & sortitus sum animam bonam.

20 Et cum essem magis bonus; veni ad corpus incoinquinatum.

21 Et ut scivi quoniam aliter non possem esse continens, nisi Deus det, & hoc ipsum erat sapientiæ, scire cujus esset hoc donum: adii Dominum, & deprecatus sum illum, & dixi ex totis præcordiis meis.

---

ex Job. xxix. 8. 9.

18. *Honestas sine defectione*: opes inexhaustæ, gr. *in coexercitatione conversationis illius*: in frequentandis ejus colloquiis. *præclaritas*: nominis claritudo.

19. *Puer ingeniosus*: bona indole, gr. *sortitus sum animam bonam*: decreta Dei sorti cuidam etiam Apostolus comparat. Eph. I. 11. quod horum nulla causa humana inveniri possit, fortesque Deus temperet. Prov. xvi. 33.

20. *Cum autem essem magis bonus*: gr. magis autem (hoc est, seu potius) cum essem bonus, *veni ad corpus*: non quod esset bonus antequam veniret ad corpus: absurdum enim; cum de toto uti se habet, loquatur homine, conjuncto jam corpore: neque quod corpus illud in iniquitatibus humano more conceptum, atque immundo concretum semine, prorsus intaminatum esset tum cum infusa est anima: sed quod puer bonę indolis bonamque sortitus animam eo facile devenerit, ut corpus etiam incorruptum servaret a pravis libidinibus. quamquam nec illud defugerim, quin anima e Dei manibus, seu potius ex oris ejus afflatu ad castum corpus suo quodam modo venisse dicatur: ut tamen bonum illud castumque non absolute sed comparate & vulgari hominum more sumatur: quod firmatur sequentibus.

21. *Et ut scivi*: ne tamen crederemus bonam indolem, temperatumque corpus ad continentiam assequendam sufficere: docet nos unde vera continentia habeatur: Dei quippe dono, quod urget Augustinus de grat. & lib. arb. iv. de bon. persev. xvii. &c.

me-

memoratu autem dignum videtur sequenti prece, quæ ad finem usque libri deducitur, nihil haberi speciale de continentia; sed cum de sapientia ubique agatur, qua homo vere continens suique compos efficitur, datur intelligi sapientię nomine comprehensam etiam continentiam.

CAPUT IX.

Incipit oratio ad finem usque libri producenda, 1. hominis creatio: imperium, 2. 3. petit sapientiam a Deo mittendam, 4. operum Dei rectricem, 9. adiutricem regum, 10. & seq. sine hac homines imperiti & imbecilli, 15. & seq.

1 DEus patrum meorum, & Domine misericordiæ, qui fecisti omnia verbo tuo,

2 & sapientia tua constituisti hominem, ut dominaretur creaturæ, quæ a te facta est,

3 ut disponat orbem terrarum in æquitate & justitia, & in directione cordis judicium judicet:

4 da mihi sedium tuarum assistricem sapientiam, & noli me reprobare a pueris tuis:

5 quoniam servus tuus sum ego, & filius ancillæ tuæ, homo infirmus, & exigui temporis, & minor ad intellectum judicii & legum.

6 Nam & si quis erit consummatus inter filios hominum, si ab illo abfuerit sapientia tua, in nihilum computabitur.

7 Tu elegisti me regem populo tuo, & judicem filiorum tuorum, & filiarum:

8 & dixisti me ædificare tem-

---

4. *Sedium tuarum assistricem*: de qua Prov. VIII. 27.

5. *Minor ad intellectum judicii & legum*: ego enim sum puer parvulus, & ingnorans egressum & introitum meum, & servus tuus in medio est populi infiniti &c. ut ipse Salomon, 3. Reg. III. 7. 8.

8. *Similitudinem*: *quod præpa-*

templum in monte ſancto
tuo, & in civitate habita-
tionis tuæ altare, ſimilitu-
dinem tabernaculi ſancti
tui, quod præparaſti ab
initio:
9 & tecum ſapientia tua,
quæ novit opera tua, quæ
& affuit tunc cum orbem
terrarum faceres, & ſcie-
bat quid eſſet placitum o-
culis tuis, & quid directum
in præceptis tuis.
10 Mitte illam de cælis
ſanctis tuis, & a ſede ma-
gnitudinis tuæ, ut mecum
ſit & mecum laboret, ut
ſciam quid acceptum ſit a-
pud te:
11 ſcit enim illa omnia &
intelligit, & deducet me
in operibus meis ſobrie, &
cuſtodiet me in ſua po-
tentia.
12 Et erunt accepta ope-
ra mea, & diſponam popu-
lum tuum juſte, & ero di-
gnus ſedium patris mei.
13 Quis enim hominum
poterit ſcire conſilium Dei?
aut quis poterit cogitare
quid velit Deus?
14 Cogitationes enim
mortalium timidæ, & in-
certæ providentiæ noſtræ.
15 Corpus enim, quod
corrumpitur, aggravat ani-
mam, & terrena inhabita-
tio deprimit ſenſum multa
cogitantem.
16 Et difficile æſtima-
mus quæ in terra ſunt: & quæ
in proſpectu ſunt, inveni-
mus cum labore. Quæ au-
tem in cælis ſunt, quis in-
veſtigabit?
17 Senſum autem tuum
quis ſciet, niſi tu dederis
ſapientiam, & miſeris ſpi-
ritum ſanctum tuum de al-
tiſſimis:
18 & ſic correctæ ſint ſe-
mitæ eorum, qui ſunt in
terris, & quæ tibi placent
didicerint homines?
19 Nam per ſapientiam
ſanati ſunt quicumque pla-
cuerunt tibi Domine a
principio.

---

paraſti ab initio: in deſerto, ſcilicet, Exod. XXVI. ad cujus formam templum extructum eſt.

15. *Senſum multa cogitantem* mentem multa curantem; πολυφροντίδα.

CAPUT X.

Sapientia claret ab initio mundi in tuendis hominibus : Adamo, 1. 2. 3. Noe, 5. Abrahamo, 6. Jacobo, 10. Josepho, 13. tota Hebræorum gente, 15. & seq. maris rubri transitus, 18. Cainus insipiens, 3. diluvium, 4.

1 HÆc illum, qui primus formatus est a Deo pater orbis terrarum, cum solus esset creatus, custodivit,

2 & eduxit illum a delicto suo, & dedit illi virtutem continendi omnia.

3 Ab hac ut recessit injustus in ira sua, per iram homicidii fraterni deperiit.

4 Propter quem, cum aqua deleret terram, sanavit iterum sapientia, per contemtibile lignum justum gubernans.

5 Hæc, & in consensu nequitiæ cum se nationes contulissent, scivit justum, & conservavit sine querela Deo, & in filii misericordia fortem custodivit.

6 Hæc justum apereuntibus impiis liberavit fugientem, descendente igne in pentapolim:

7 quibus in testimonium nequitiæ fumigabunda constat deserta terra, & incerto tempore fructus habentes arbores, & incredibilis animæ memoria stans figmentum salis.

8 Sapientiam enim prætereuntes non tantum in hoc lapsi sunt ut ignorarent bo-

2. *Continendi omnia*: dominandi, regendi.

3. *Injustus* : Cain.

4. *Propter quem* : Cainum ejusque impiam sobolem, quæ filios Dei initis connubiis pervertit. Gen. VI. 2.

5. *In consensu nequitiæ*: Chaldæis vicinisque gentibus in idolatriam consentientibus. *scivit*: agnovit: ab aliis separavit: invenit gr. *justum*: Abrahamum *in filii* (Isaaci quem immolaturus erat) *misericordia fortem custodivit.*

6. *Justum* : Lot. Gen. XIX.

7. *Et incredibilis animæ* : incredulæ uxoris Lot. ibid.

bona, ſed & inſipientiæ ſuæ reliquerunt hominibus memoriam, ut in his, quæ peccaverunt, nec latere potuiſſent.

9 Sapientia autem hos, qui ſe obſervant, a doloribus liberavit.

10 Hæc profugum iræ fratris juſtum deduxit per vias rectas, & oſtendit illi regnum Dei, & dedit illi ſcientiam ſanctorum: honeſtavit illum in laboribus, & complevit labores illius.

11 In fraude circumvenientium illum affuit illi, & honeſtum fecit illum.

12 cuſtodivit illum ab inimicis, & a ſeductoribus tutavit illum, & certamen forte dedit illi ut vinceret, & ſciret quoniam omnium potentior eſt ſapientia.

13 Hæc venditum juſtum non dereliquit, ſed a peccatoribus liberavit eum: deſcenditque cum illo in foveam,

14 & in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi ſceptrum regni, & potentiam adverſus eos, qui eum deprimebant: & mendaces oſtendit, qui maculaverunt illum, & dedit illi claritatem æternam.

15 Hæc populum juſtum, & ſemen ſine querela liberavit a nationibus, quæ illum deprimebant.

16

10. *Hæc profugum*(ac velut exulem gr.) *iræ* (ab ira) *fratris* (Eſau) *juſtum* (Jacobum.) *regnum Dei*: angelos ſcilicet aſcendentes & deſcendentes, ſcalæque ad cælos pertigentis cacumini innitentem Deum Gen. XXVIII.12. 13.*ſcientiam ſanctorum*: dedit ei noſſe Angelos, & cum eis ſcire Deum & cælum, & domum Dei, Bethel ſive locum in quo Deus coleretur. ibid. 17.

11. *In fraude circumvenientium illum*: Labanis, ejuſque familiæ, ibid. XXIX. XXX. XXXI.

12. *Certamen forte*: cum Angelo: ibid. XXXII. *potentior eſt ſapientia*: gr. pietas.

13. *Venditum* a fratribus *juſtum* Joſephum: *a peccato*: gr. ab adulterio cum uxore Putipharis, ibid. XXXIX.

14. *Sceptrum*(ſive adminiſtrationem) *regni. qui maculaverunt*: reprehenderant, gr.

15. *Populum juſtum*, Hebreum. *ſemen ſine querela*: ſive irreprehenſibile, gr.

16.

16 Intravit in animam servi Dei, & stetit contra reges horrendos in portentis & signis.

17 Et reddidit justis mercedem laborum suorum, & deduxit illos in via mirabili: & fuit illis in velamento diei, & in luce stellarum per noctem:

18 transtulit illos per mare rubrum, & transvexit illos per aquam nimiam.

19 Inimicos autem illorum demersit in mare, & ab altitudine inferorum eduxit illos. Ideo justi tulerunt spolia impiorum,

20 & decantaverunt, Domine, nomen sanctum tuum, & victricem manum tuam laudaverunt pariter.

21 quoniam sapientia aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas.

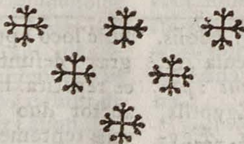
---

16. *Servi Dei*, Mosis.

17. *In via mirabili*: per mare rubrum. *in velamento : diei*: die, gr. *& in lucem*: per columnam nubis nocte rutilantem, Exod. XII. XIII. &c.

19. *Ab altitudine inferorum*: sive de profundo abyssi (maris) gr. *eduxit illos*: Israelitas.

21. *Os mutorum; infantium*: Maria, & cum ea omnis sexus, omnis ætas, magnificentissimo carmine Dominum celebrabat.

CA-

CAPUT XI.

Moyses, 1. via populi in deserto, 2. victoriæ, 3. præstita de cœlo auxilia, 4. quæ pœnæ sunt Ægyptiis, ea piis sunt gratiæ, 5. 6. & seq. animadversiones paternæ ad probandum: judicia ad puniendum, 9. 10. 11. Ægyptii bestiarum cultores per bestias puniti, 16. 18. & sequ. per quæ quis peccat, per hæc & torquetur, 17. Dei inexhausta nec toleranda vis, 22. 23. benignitas parcens omnibus, 24. & seq.

1 DIREXIT opera eorum in manibus prophetæ sancti.
2 Iter fecerunt per deserta, quæ non habitabantur; & in locis desertis fixerunt casas.
3 Steterunt contra hostes, & de inimicis se vindicaverunt.
4 Sitierunt, & invocaverunt te, & data est illis aqua de petra altissima, & requies sitis de lapide duro.
5 Per quæ enim pœnas passi sunt inimici illorum, a defectione potus sui, & in eis, cum abundarent filii Israel, lætati sunt;
6 per hæc, cum illis deessent, bene cum illis actum est.
7 Nam pro fonte quidem sempiterni fluminis, humanum

1. *Prophetæ sancti*: Mosis.

2. *Casas*, seu tabernacula, gr.

5. 6. *Per quæ passi sunt*: *per hæc*: quod supplicio Ægyptiis, id Israelitis gratiæ vertit. Ægyptii enim tetra vexati siti, aquis in cruorem versis, Israelitæ a pessimo sitis cruciatu refecti refotique. cetera interserta, ab his verbis, *a defectione*: ad finem usque versus 5. quamquam huic loco aptissima in hodierno græco desunt, ab uberiore codice repetita. his autem & seqq. auctor duo agit: primum ut quæ tentamento piis, ea exitio impiis futura sint: tum illud vel maxime impios convenientissimis torqueri suppliciis, ut patebit ℣. 8. 16. 17. & seqq.

7. *Sempiterni fluminis*: perennis. *humanum sanguinem de-di-*

num ſanguinem dediſti injuſtis.

8 Qui cum minuerentur in traductione infantium occiſorum, dediſti illis abundantem aquam inſperate:

9 oſtendens per ſitim, quæ tunc fuit, quemadmodum tuos exaltares, & adverſarios illorum necares.

10 Cum enim tentati ſunt & quidem cum miſericordia diſciplinam accipientes, ſcierunt quemadmodum cum ira judicati impii tormenta paterentur.

11 Hos quidem tamquam pater monens probaſti: illos autem tamquam durus rex interrogans condemnaſti.

12 Abſentes enim & præſentes ſimiliter torquebantur.

13 Duplex enim illos acceperat tædium, & gemitus cum memoria præteritorum.

14

diſti: immundo ſanguine turbati. gr.

8. *Qui cum minuerentur in traductione*: gr. ad convictionem: confutationem, redargutionem. ſed hæc in latina interpretatione abrupta & pendetia, ſic habent in gr. a ℣. 7. nam cum (Ægyptii Iſraelitarum inimici) pro jugi flumine ſanguine immundo conturbati eſſent, in redargutionem præcepti de occidendis parvulis (Hebræorum de quo Exod. 1. 16.) dediſti ipſis (Iſraelitis ſcilicet) abundantem aquam inſperate: hoc eſt, illi quidem turbati, aqua repente verſa in ſanguinem: hi autem præter ſpem, aquarum copia recreati. ait autem id contigiſſe Ægyptiis in redargutionem præcepti de occidendis infantibus: ut qui ſanguinem innocentem fudiſſent, ſanguine potarentur: quemadmodum in Apoc. XVI. 6. quia ſanguinem ſanctorum effuderunt, dediſti eis ſanguinem bibere: digni enim ſunt.

9. *Per ſitim quæ tunc fuit*: in deſerto ſcilicet.

10 *Cum tentati ſunt: diſciplinam accipientes*: quaſi virga emendati didicerunt ſitim ipſis probationi; impiis ſupplicio fuiſſe: quod fuſe declarant ſequentia.

11. *Interrogans* (ac velut quæſtione habita) *condemnaſti*: gr. interrogaſti, conviciſti.

12. *Abſentes enim* Ægyptii & *præſentes* Hebræi *ſimiliter* eadem ſiti *torquebantur*.

13. *Duplex enim illos* Ægyptios, *acceperat tædium*: ſeu mo-

14 Cum enim audirent per ſua tormenta bene ſecum agi commemorati ſunt Dominum, admirantes in finem exitus.

15 Quem enim in expoſitione prava projectum deriſerunt, in finem eventus mirati ſunt: non ſimiliter juſtis ſitientes.

16 Pro cogitationibus autem inſenſatis iniquitatis illorum, quod quidam errantes colebant mutos ſerpentes, & beſtias ſupervacuas, immiſiſti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam:

17 ut ſcirent, quia per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.

18 Non enim impoſſibilis erat omnipotens manus tua, quæ creavit orbem terrarum ex materia inviſa, immittere illis multitudinem urſorum, aut audaces leones,

19 aut novi generis ira plenas ignotas beſtias, aut vaporem ignium ſpirantes, aut fumi odorem proferentes,

---

moleſtia gr. cum ad eos, perlata eſſet fama ejus ſitis, qua Iſraelitæ in deſerto laboraſſent, duplici cruciatu affecti ſunt. primum quidem ex *memoria præteritorum*: atque horrendæ illius ſitis quam perpeſſi eſſent, aquis in ſanguinem verſis: iterum autem, quod viderunt Iſraelitas inimicos ex eodem incommodo tanta benignitate refectos, invidia tabeſcebant: atque hoc poſtremum eſt quod habent ſeqq.

14. *Cum enim audirent*, Ægyptii, *per ſua tormenta*, per ſitim *bene ſecum agi*: bene cum illis agi, gr. ideſt cum Hebræis. *commemorati ſunt Dominum*: ejus recordati ſunt, ſive ut habet gr. ſenſerunt Dominum, alios probantem, alios punientem, *admirantes in finem exitus*: gr. deeſt.

15. *Quem enim* (populum Dei) *in expoſitione* puerorum projiciendorum in flumen, Exod. 1. 3. *projectum deriſerunt*: repudiaverunt: eumdem Dei populum, *in finem eventus mirati ſunt*: *non ſimiliter juſtis ſitientes*: διψήσαντες, ſiti affecti, aoriſto præteriti vim habente. viderunt ſe non eodem eventu ſitiſſe ac juſtos.

16. *Pro cogitationibus*. demonſtrare pergit quomodo Deus congruis quemq; ſuppliciis puniat, ut habes ad ℣. 5. *beſtias ſupervacuas*: non tantum arietes, boves: ſed etiam inutiles, ſerpentes, inſecta, alia.

18. *Ex materia inviſa*: informi,

tes, aut horrendas ab oculis scintillas emittentes:

20 quarum non solum læsura poterat illos exterminare, sed & aspectus per timorem occidere.

21 Sed & sine his uno spiritu poterant occidi, persecutionem passi ab ipsis factis suis, & dispersi per spiritum virtutis tuæ: sed omnia in mensura, & numero, & pondere disposuisti.

22 Multum enim valere, tibi soli supererat semper: & virtuti brachii tui quis resistet?

23 Quoniam tamquam momentum stateræ, sic est ante te orbis terrarum, & tamquam gutta roris antelucani, quæ descendit in terram.

24 Sed misereris omnium, quia omnia potes, & dissimu-

---

mi, gr. alludit ad locum Gen. I. 2. terra autem erat inanis & vacua: cum tamen prius creasset illam informem materiam, ut habes ℣. I. in principio creavit Deus cælum & terram.

21. *Uno spiritu*: uno flatu tuo: aut *persecutionem passi ab ipsis factis suis*: urgente scelerũ conscientia, quæ illos respirare non sineret: sive ut habet gr. ab ipso judicio: ab ipsa ultrice scelerum divina justitia. *sed omnia in mensura*: ducta similitudine a venditionibus, in quibus omnia traduntur certa mensura; ut agri jugera, frumentum, vinum, oleum: certo numero, ut tot oves, tot calcei, tot tunicæ: certo pondere, ut metalla & alia. sic Dei sapientia modum & ordinem rebus imponens, dat omnia; numerato, capillos etiam ac minutissima quæque: mensurate, mensuram enim bonam & confertam & coagitatam dabunt in sinum vestrum. Luc. VI. 38. ad pondus; novit enim quam levi momento tribulationes: quam gravi & æterno pondere gloriam præstet. 2. Cor. IV. 17. quæ & universim valent, & hic speciatim. *omnia* enim hæc *in mensura disposuisti*: hoc est, non agis cęco impetu, aut vires immoderatas effundis: quæ altera fuit ratio cur Deus minuta animalia immitteret, ne statim uno ictu conficeret impios & daretur pœnitentiæ ac misericordiæ locus, ut habes infra XII. 2. 10.

22. *Multum enim valere, tibi soli supererat semper*: soli, deest gr. quidquid egeris, quantascumque vires effuderis, adhuc tibi superest infinita & inexhausta potentia.

24. *Misereris omnium, quia om-*

mulas peccata hominum propter pœnitentiam.

25 Diligis enim omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti: nec enim odiens aliquid constituisti, aut fecisti.

26 Quomodo autem posset aliquid permanere, nisi tu voluisses? aut quod a te vocatum non esset, conservaretur?

27 Parcis autem omnibus: quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas.

---

omnia potes: en exemplum: ut quo magis viribus, eo magis clementia prævaleas. quod repetit XII. 16.

25. *Diligis omnia quæ sunt*: duabus de causis: & quod dederis ut essent: & quod cum sint, conserves: recte Aug. de verb. Apost. XI. non enim fecit, & deserit: non enim curavit facere, & non curat custodire: & paulò post: utique non potest non curare quos fecit: quod pertinet ad sequentem.

26. *Quod a te vocatum non esset*: necesse est ut quæ sunt, jugi Dei influxu ab ipso nihilo evocentur.

CAPUT XII.

Deus lente & paulatim punit & ad pænitentiam expectat, 1. 2. & seq. Chananæi ab initio maledicti, 11. & seq. Dei supremum nullique rationi obnoxium imperium, 13. punit malos: nec tamen toto impetu, nec statim uno ictu, 15. 20. nam mavult parcere, 16. Dei inimici puniti per ea quæ colunt, 23. 24. & seq.

1 O Quam bonus, & suavis est Domine spiritus tuus in omnibus!

2 Ideoque eos, qui exerrant, partibus corripis: & de quibus peccant, admones & alloqueris: ut relicta malitia, credant in te Domine.

3.

---

1. *O quam bonus*: incorruptus, gr.

2. *Partibus corripis*: paulatim, ut infra, 10. *partibus judicans*; singillatim; paulatim: quomodo etiam vertit ℣. 8. *admonens al.*

3 Illos enim antiquos inhabitatores terræ sanctæ tuæ, quos exhorruisti,

4 quoniam odibilia opera tibi faciebant per medicamina, & sacrificia injusta,

5 & filiorum suorum necatores sine misericordia, & comestores viscerum hominum, & devoratores sanguinis a medio sacramento tuo,

6 & auctores parentes animarum inauxiliatarum perdere voluisti per manus parentum nostrorum,

7 ut dignam perciperent peregrinationem puerorum Dei, quæ tibi omnium carior est terra.

8 Sed & his tamquam hominibus pepercisti, & misisti antecessores exercitus tui vespas, ut illos paulatim exterminarent.

9 Non quia impotens eras in bello subjicere impios justis, aut bestiis sævis, aut verbo duro simul exterminare:

10 sed partibus judicans, dabas locum pænitentiæ, non ignorans, quoniam nequam est natio eorum, & naturalis malitia ipsorum, & quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuum.

11 Semen enim erat maledictum ab initio: nec timens aliquem, veniam dabas

---

alloqueris: gr. commemorans admones.

3. *Antiquos inhabitatores*: Philisteos & alias impias gentes.

4. *Sacrificia injusta*: sacra impia, gr. τελετὰς ἀνοσίους.

5. *a medio sacramento tuo*: quod maxime abhorret a mediis sacris tuis, in quibus a sanguine vel maxime abstinetur.

6. *Et auctores* horum scelerum: *aimarum inauxiliatarum*: liberorum, quos immisericorditer immolabant.

7. *Ut dignam puerorum* (pueris seu filiis Dei) *susciperent peregrinationem*; migrationem sive migrandi locum; coloniam.

8. *Vespes*: crabrones. Exod. XXIII. 28. Deut. VII. 20. Jos. XXIV. 12.

10. *Naturalis malitia*: ab ipso genere pravisque majorum institutis insita. *quoniam non poterat mutari*: gr. quoniam non immutaretur: eo quod viderentur inemendabiles.

11. *Semen maledictum*: in Cha-

bas peccatis illorum.

12 Quis enim dicet tibi: Quid fecisti? aut quis stabit contra judicium tuum? aut quis in conspectu tuo veniet vindex iniquorum hominum? aut quis tibi imputabit, si perierint nationes, quas tu fecisti?

13 Non enim est alius Deus quam tu, cui cura est de omnibus, ut ostendas quoniam non injuste judicas judicium.

14 Neque rex, neque tyrannus in conspectu tuo inquirent de his quos perdidisti.

15 Cum ergo sis justus, juste omnia disponis: ipsum quoque, qui non debet puniri, condemnare, exterum æstimas a tua virtute.

16 Virtus enim tua, justitiæ initium est: & ob hoc quod omnium Dominus es omnibus te parcere facis.

17 Virtutem enim ostendis tu, qui non crederis esse in virtute consummatus, & horum, qui te nesciunt, audaciam traducis.

18 Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate judicas, & cum magna reverentia disponis nos: subest enim tibi, cum volueris, posse.

19 Docuisti autem populum tuum per talia opera, quoniam oportet justum esse & humanum; & bonæ spei fecisti filios tuos: quoniam judicans das locum in peccatis pœnitentiæ.

20 Si enim inimicos servo-

Chanaan Philistæorum parente. Gen. IX. 25.

16. *Virtus tua* (sive potentia gr.) æqua est ac justitiæ fons.

17. *Virtutem enim ostendis*: cum vinci te putant, tunc exurgis victor. *horum qui te nesciunt* in his qui sciunt, gr. utrumque verum; nempe, & scientibus & nescientibus æquè invictam exhiberi Dei potentiam. *traducis*, confundis.

18. *Cum tranquillitate*: gr. æquitate, benignitate: ἐπιεικείᾳ. *cum magna reverentia*: gr. moderatione, indulgentia.

20. *Cum tanta cruciasti attentione*: addit gr. parsimonia, indigentia: quasi tibi non suppeteret ulciscendi copia.

23.

vorum tuorum, & debitos morti, cum tanta cruciasti attentione, dans tempus & locum, per quæ possent mutari a malitia;

21 cum quanta diligentia judicasti filios tuos, quorum parentibus juramenta & conventiones dedisti bonarum promissionum?

22 Cum ergo das nobis disciplinam: inimicos nostros multipliciter flagellas, ut bonitatem tuam cogitemus judicantes: & cum de nobis judicatur, speremus misericordiam tuam.

23 Unde & illis, qui in vita sua insensate & injuste vixerunt, per hæc, quæ coluerunt, dedisti summa tormenta.

24 Etenim in erroris via diutius erraverunt, deos æstimantes hæc, quæ in animalibus sunt supervacua, infantium insensatorum more viventes.

25 Propter hoc tamquam pueris insensatis judicium in derisum dedisti.

26 Qui autem ludibriis & increpationibus non sunt correcti, dignum Dei judicium experti sunt.

27 In quibus enim patientes indignabantur, per hæc quos putabant deos, in ipsis cum exterminarentur, videntes illum, quem olim negabant se nosse, verum Deum agnoverunt: propter quod & finis condemnationis eorum venit super illos.

---

23. *Per hæc quæ coluerunt*: gr. per proprias abominationes: per animalia quę abominabili cultu prosequebantur, ut supra XI. 16.

24. *Deos æstimantes hæc, quæ in animalibus* (inter animantes) *sunt supervacua*: reptilia & cætera quæ nulli utilitati sunt: ut ibid. XI. 16.

25. *Judicium in irrisum dedisti*: mures enim, ranas, muscas immittere, nihil aliud esse videbatur quam ludibrium.

26. *Qui autem* his pænarum veluti *ludibriis* in hac vita emendati non sunt, his post vitam seria & gravia impinges supplicia.

27. *In quibus enim*: sensus: cum enim exscinderentur per eos quos putabant Deos, tandem *agnoverunt* verum quem antea negabant Deum. agnoverunt autem inviti ac simulate:

aut eorum ritu de quibus sæpe dicitur : & scietis quia ego sum Dominus percutiens, Ezech. VII. 9. & alibi passim. vi adacti, nec tamen resipiscentes sed potius blasphemantes agnoscetis Deum. vide Apoc. XVI. 9. 10. 11.

CAPUT XIII.

Ex creaturis æstimandus Deus, 1. *unde vani creaturarum*, 2. *& seq. ac idolorum cultores*, 10. *& seq.*

1 VAni autem sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei : & de his, quæ videntur bona, non potuerunt intelligere eum, qui est, neque operibus attendentes agnoverunt quis esset artifex :

2 sed aut ignem, aut spiritum; aut citatum aerem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut solem & lunam, rectores orbis terrarum deos putaverunt.

3 Quorum si specie delectati, deos putaverunt : sciant quanto his dominator eorum speciosior est, speciei enim generator hæc omnia constituit.

4 Aut si virtutem, & opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis : quoniam qui hæc fecit, fortior est illis :

5 a magnitudine enim speciei & creaturæ, cognoscibiliter poterit creator horum videri.

6 sed

1. *Vani omnes homines* : gr. addit: natura ; errore inolito ex patribus & ab ipsa velut nativitate indito, ut supra XII. 10. *scientia* seu cognitio *Dei*.

2. *Spiritum*: notum illud, spiritus intus alit, &c. *aut nimiam aquam*: non deerant qui omnia ex aquis orta ferrent, quod inde rebus semina ac succis plantæ, animantes, homines, ipsa etiam tellus aleretur.

3. *Specie*, seu pulcritudine gr. *speciei generator*. gr. addit : primus : quod sit fons pulcritudinis adeoque omnium pulcherrimus.

5. *Cognoscibiliter*: verti oportebat, *per proportionem*, ἀναλόγως, comparatis rerum rationibus.

6. In

6 ſed tamen adhuc in his minor eſt querela. Et hi enim fortaſſe errant, Deum quærentes, & volentes invenire.

7 Etenim cum in operibus illius converſentur, inquirunt: & perſuaſum habent quoniam bona ſunt quæ videntur.

8 Iterum autem nec his debet ignoſci.

9 Si enim tantum potuerunt ſcire, ut poſſent æſtimare ſeculum: quomodo hujus dominum non facilius invenerunt?

10 Infelices autem ſunt, & inter mortuos ſpes illorum eſt, qui appellaverunt Deos opera manuum hominum, aurum & argentum, artis inventionem, & ſimilitudines animalium, aut lapidem inutilem opus manus antiquæ.

11 Aut ſiquis artifex faber de ſilva lignum rectum ſecuerit, & hujus docte eradat omnem corticem, & arte ſua uſus, diligenter fabricet vas utile in converſationem vitæ,

12 reliquiis autem ejus operis ad præparationem eſcæ abutatur:

13 & reliquum horum, quod ad nullos uſus facit, lignum curvum, & vorticibus plenum: ſculpat diligenter per vacuitatem ſuam, & per ſcientiam ſuæ ar-

6. *In his minor eſt querela*: & tamen tolerabilius errant, qui ſtellas aliaſque inſignes creaturas pro Deo habent, videntur enim quærendo Deum defecti viribus ac inquiſitionis labore defatigati, hæſiſſe in rebus pulcherrimis, ℣. 5. 6. 7. & quamquam ſunt inexcuſabiles ℣. 8. 9. longe errant infelicius, nec vivis, ſed mortuis accenſendi, qui ea quæ fabricant idola Deos.

10. *Artis inventionem*: quam Paulus vocabat ſculpturam artis & cogitationis hominum. Act XVII. 29. *opus manus antiquæ*: & hoc ſtatuis conciliabat cultum, quod ab antiquo factæ; velut obliterata fabricæ memoria.

11. *Lignum rectum*: gr. bene mobile: tractabile. ſive ut recte hic Nobilius; quod bene obediat manui artificis. hæc autem & ſeqq. deſumta ex Iſa. XLIV. 12.

13. *Vorticibus plenum*: nodoſum; compactis ſcilicet ad juncturas ramorum nodis. *per vacuitatem ſuam*: per otium, ut ha-

artis figuret illud,& assimilet illud imagini hominis,

14 aut alicui ex animalibus illud comparet, perliniens rubrica, & rubicundum faciens fuco colorem illius, & omnem maculam, quæ in illo est, perliniens:

15 & faciat ei dignam habitationem, & in pariete ponens illud, & confirmans ferro,

16 ne forte cadat, prospiciens illi, sciens quoniam non potest adjuvare se: imago enim est, & opus est illi adjutorium.

17 Et de substantia sua,& de filiis suis, & de nuptiis votum faciens inquirit. Non erubescit loqui cum illo, qui sine anima est:

18 & pro sanitate quidem infirmum deprecatur, & pro vita rogat mortuum, & in adjutorium inutilem invocat:

19 & pro itinere petit ab eo, qui ambulare non potest, & de acquirendo, & de operando, & de omnium rerum eventu petit ab eo, qui in omnibus est inutilis.

---

habet gr.

14. *Rubicundum*: ut vivere ac vigere videatur.

CAPUT XIV.

Idolorum cultus, 1. 8. *navigatio comparata ad avaritiam, vitæ tamen utilis & a Deo instituta: sculpturæ origo qua homines abusi in adulationem & idololatriam: idololatriæ mala*, 23. *& seq.*

ITERUM alius navigare cogitans, & per feros fluctus iter facere incipiens, ligno portante se, fragilius lignum invocat.

2 Illud enim cupiditas acquirendi excogitavit, & artifex sapientia fabricavit sua.

3 Tua autem, Pater, providentia gubernat: quoniam dedisti & in mari viam, & inter fluctus semitam firmissimam,

4 osten-

4 ostendens quoniam potens es ex omnibus salvare, etiamsi sine arte aliquis adeat mare.

5 Sed ut non essent vacua sapientiæ tuæ opera: propter hoc etiam & exiguo ligno credunt homines animas suas, & transeuntes mare per ratem liberati sunt:

6 sed & ab initio cum perirent superbi gigantes, spes orbis terrarum ad ratem confugiens, remisit sęculo semen nativitatis, quæ manu tua erat gubernata.

7 Benedictum est enim lignum, per quod fit justitia.

8 Per manus autem quod fit idolum, maledictum est & ipsum, & qui fecit illud: quia ille quidem operatus est: illud autem cum esset fragile, Deus cognominatus est.

9 Similiter autem odio sunt Deo, impius & impietas ejus.

10 Etenim quod factum est, cum illo, qui fecit, tormenta patietur.

11 Propter hoc & in idolis nationum non erit respectus: quoniam creaturæ Dei in odium factæ sunt, & in tentationem animabus hominum, & in muscipulam pedibus insipientium.

12

5. *Ut non essent vacua sapientiæ tuæ opera*: ne maris tam vasta moles inutilis haberetur, eam quoque hominibus frequentandam tradidisti.

6. *Gigantes*: portentosum genus hominum, de quo Gen. VI. 4. *spes orbis terrarum*: Noe & ejus familia.

7. *Benedictum lignum, per quod fit justitia*: in figuram ligni quo liberati sumus: Ambros. in Psal. CXVIII. benedictum lignum (arca scilicet) quod fit per justitiam (Deo jubente) maledictum autem lignum quod fit per manus hominum (ad colendum) ut habet ℣. seq.

9. *Odio sunt Deo, impius & impietas ejus*: impium opus quod fabricat; idolum.

11. *In idolis nationum non erit respectus*: melius gr. erit respectus; in idola erit inquisitio & ultio; negatione sublata. nam idola contrita sunt. *creaturæ Dei*: gr. in creatura Dei, (in ipso opificio, inter Dei creaturas) *in odium factæ sunt*, gr. fa-

12 Initium enim fornicationis est exquisitio idolorum: & adinventio illorum, corruptio vitæ est,

13 neque enim erant ab initio, neque erunt in perpetuum,

14 Supervacuitas enim hominum hæc advenit in orbem terrarum: & ideo brevis illorum finis est inventus.

15 Acerbo enim luctu dolens pater, cito sibi rapti filii fecit imaginem: & illum, qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tamquam Deum colere cœpit, & constituit inter servos suos sacra & sacrificia.

16 Deinde interveniente tempore, convalescente iniqua consuetudine, hic error tamquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta.

17 Et hos, quos in palam homines honorare non poterant propter hoc quod longe essent, è longinquo figura eorum allata, evidentem imaginem regis, quem honorare volebant, fecerunt: ut illum, qui aberat, tamquam præsentem colerent sua sollicitudine.

18 Provexit autem ad horum culturam, & hos qui ignorabant, artificis eximia diligentia.

19 Ille enim volens placere illi, qui se assumsit, elaboravit arte sua, ut similitudinem in melius figuraret.

20 Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum, qui ante tempus tamquam homo ho-

---

cta sunt: idola scilicet.

12. *Initium fornicationis*, sive idololatriæ ex ipsa sculturæ arte repetendum, cujus refert originem.

13. *Neque enim*, ut sidera & tellus, aliaque Dei opera, idola *erant ab initio: neque durabunt in perpetuum*, fragili scilicet compacta materia: seu quod recens inducta per gloriam supervacuam, postea obsolescant: ac tandem destruenda sint, ut Prophetæ testantur passim; quod congruit seq.

14. *Supervacuitas*; gr. vanitate hominum invecta sunt (idola.)

20. *Deum æstimaverunt*; σέβασμα, numen, rem colendam, idolum.

21.

honoratus fuerat, nunc Deum æstimaverunt.

21 Et hæc fuit vitæ humanæ deceptio: quoniam aut affectui, aut regibus deservientes homines, incommunicabile nomen lapidibus & lignis imposuerunt.

22 Et non suffecerat erraſſe eos circa Dei ſcientiam, ſed & in magno viventes inſcientiæ bello, tot & tam magna mala pacem appellant.

23 Aut enim filios ſuos ſacrificantes, aut obſcura ſacrificia facientes, aut inſaniæ plenas vigilias habentes,

24 neque vitam, neque nuptias mundas jam cuſtodiunt, ſed alius alium per invidiam occidit, aut adulterans contriſtat,

25 & omnia commiſta ſunt, ſanguis, homicidium, furtum & fictio, corruptio & infidelitas, turbatio & perjurium, tumultus bonorum,

26 Dei immemoratio, animarum inquinatio, nativitatis immutatio, nuptiarum incoſtantia, inordinatio mœchiæ & impudicitiæ.

27

---

21. *Affectui*: gr. calamitati; gravibus affectibus ex orbitate ortis: ex ℣. 15.

22 *Dei ſcientiam*, ſive cognitionem *in magno viventes inſcientiæ bello*: magnis coortis per inſcientiam de natura atque ortu deorum diſſenſionibus. *pacem appellant*: ſic enim de Judæis loquebantur quaſi neglectis idolis, ruptoque humani generis fœdere, univerſarum concordiam nationum ſua diſſenſione violarent. Eſth. XIII. 4. 1. Macch. I. 43.

23. *Obſcura ſacrificia*: occulta (& fęda) myſteria: gr. *inſanas* (ſive obſcænas) *vigilias*: gr. epulas.

24. *Neque vitam*: en uſque ad ℣. 29. fœdi idololatriæ fructus: qua de re Paulus Rom. I. 24. 28. 29. &c.

25. *Turbatio*: turbæ, ſeditiones. *tumultus bonorum*; exagitatio.

26. *Dei immemoratio*: oblivio, gr. gratiæ oblivio, ſive immemor beneficiorum animus. *nativitatis immutatio*: immutata progenies: ſuppreſſi aut ſuppoſiti partus. *nuptiarum inconſtantia*: per divortia: ſive inordinatio, gr. nulla conjugalis tori reverentia.

27 Infandorum enim idolorum cultura, omnis mali causa est, & initium & finis.

28 Aut enim dum lætantur, insaniunt: aut certe vaticinantur falsa, aut vivunt injuste, aut pejerant cito.

29 Dum enim confidunt in idolis, quæ sine anima sunt, male jurantes noceri se non sperant.

30 Utraque ergo illis evenient digne, quoniam male senserunt de Deo, attendentes idolis, & juraverunt injuste, in dolo contemnentes justitiam.

31 Non enim juratorum virtus, sed peccantium pœna perambulat semper injustorum prævaricationem.

27. *Et finis*: omnia flagitia per cæcitatem mentis, in idololatriam ac Dei oblivionem desinunt.

28. *Dum lætantur, insaniunt*: insana lætitia elati atque ab arce dejecti, id quo delectantur pro Deo habent: quod idololatris familiare est.

30. *Contemnentes justitiam*: sanctitatem, gr.

31. *Non enim juratorum* (eorum per quos juratur) *virtus*: *sed peccantium pœna*: gr. judicium. *perambulat*: gr. insurgit: super *injustorum prævaricationem*: haud minus pejerant qui per idola fallunt: non idolorum virtute; sed suo judicio convicti prævaricationis, in id quod habent instar numinis.

CAPUT XV.

Piorum gratulatio, quod ab idolis puri: prosequitur de idololatria ac sculpturæ abusu: cultus animalium.

1 TU autem Deus noster, suavis & verus es, patiens, & in misericordia disponens omnia.

2 Etenim si peccaverimus, tui sumus, scientes magnitudinem tuam: & si non peccaverimus, scimus quoniam apud te sumus computati.

3 Nos-

2. *Et si non peccaverimus*; gr. non autem peccabimus, ut qui scia-

3 Nosse enim te, consummata justitia est: & scire justitiam, & virtutem tuam, radix est immortalitatis.

4 Non enim in errorem induxit nos hominum malæ artis excogitatio, nec umbra picturæ labor sine fructu, effigies sculpta per varios colores,

5 cujus aspectus insensato dat concupiscentiam, & diligit mortuæ imaginis effigiem sine anima.

6 Malorum amatores, digni sunt qui spem habeant in talibus, & qui faciunt illos, & qui diligunt & qui colunt.

7 Sed & figulus mollem terram premens laboriose fingit ad usus nostros unumquodque vas, & de eodem luto fingit quæ munda sunt in usum vasa, & similiter quæ his sunt contraria: horum autem vasorum quis sit usus judex est figulus.

8 Et cum labore vano deum fingit de eodem luto: ille qui paulo ante de terra factus fuerat; & post pusillum reducit se unde acceptus est, repetitus animæ debitum quam habebat.

9 Sed cura est illi, non quia laboraturus est, nec quoniam brevis illi vita est, sed concertatur aurificibus & argentariis: sed & ærarios imitatur, & gloriam præfert, quoniam res supervacuas fingit.

10 Cinis est enim cor ejus

sciamus nos censeri tuos.

4. *Malæ artis*: sculpturæ scilicet; per eventum & abusum malæ.

5. *Dat concupiscentiam*: illicit ad nefarios cultus: gr. aliter. *effigiem sine anima*: sine halitu: prorsus inanimem.

6. *In talibus*: diis.

8. *Ille qui paulo ante*: ille fecit deum ex eodem luto, ex quo ipse recens compactus, in lutum resolvetur, repetita anima quam habebat.

9. *Sed cura est illi*: nihil memor figulus neque molesti operis neque brevis ævi, æmulatur aurifices & gloriæ ducit, quod æque ac illi *res supervacuas*: imagines: gr. adulterina *fingit*: idola scilicet & deos.

12.

jus, & terra ſupervacua ſpes illius, & luto vilior vita ejus :

11 quoniam ignoravit qui ſe finxit, & qui inſpiravit illi animam, quę operatur, & qui inſufflavit ei ſpiritum vitalem.

12 Sed & æſtimaverunt luſum eſſe vitam noſtram, & converſationem vitæ compoſitam ad lucrum, & oportere undecumque etiam ex malo acquirere.

13 Hic enim ſcit ſe ſuper omnes delinquere, qui ex terræ materia fragilia vaſa, & ſculptilia fingit.

14 Omnes enim inſipientes, & infelices ſupra modum animæ, ſuperbi ſunt inimici populi tui, & imperantes illi :

15 quoniam omnia idola nationum deos æſtimaverunt, quibus neque oculorum uſus eſt ad videndum, neque nares ad percipiendum ſpiritum, neque aures ad audiendum, neque digiti manuum ad tractandum, ſed & pedes eorum pigri ad ambulandum.

16 Homo enim fecit illos: & qui ſpiritum mutuatus eſt, is finxit illos. Nemo enim ſibi ſimilem homo poterit deum fingere.

17 Cum enim ſit mortalis, mortuum fingit manibus iniquis. Melior enim eſt ipſe, his quos colit : quia ipſe quidem vixit, cum eſſet mortalis, illi autem numquam.

18 Sed & animalia miſerri-

---

12. *Æſtimaverunt* fictores idolorum: *luſſum eſſe vitam*, ac per ludibria & jocos tranſigendam: compoſitaque omnia ad lucrum: *& oportere etiam ex malo*: ac etiam ex idolorum fabrica pecuniam corradere: ut ille in Actis, XIX. 25. viri, ſcitis quia de hoc artificio nobis queſtus.

14. *Supra modum animæ*: gr. ſuper animam infantis : ſupra quam liceat animæ quantumvis infirmæ, puta infantis : *ſuperbi* ; deeſt gr. jungendum ſeqq.

16. *Homo enim* : en gradus, ut Deus per ſe vivens & immortalis, viventes quidem ſui imagines, ſed tamen mortales faciat : homo autem mortalis, mutuato a Deo ſpiritu, fingat mortuas.

18. *Animalia miſerrima colunt* : gr. inimiciſſima, nocentiſſima ; reptilia, ſerpentes. *in-*

rima colunt: insensata enim comparata his, illis sunt deteriora.

19 Sed nec aspectu aliquis ex his animalibus bona potest conspicere. Effugerunt autem Dei laudem, & benedictionem ejus.

insensata enim. sensu carentia. id est statuæ, *comparata his*, (gr. aliis) scillcet animantibus, quantumvis deterrimis, *illis deteriora sunt.*

CAPUT XVI.

Bestiarum cultores per bestias puniti: eæ quoque immissæ in Hæbreos: sed dispari eventu: serpens æneus, 7. animadversio in Ægyptios per ignem grandini mistum & famem consumtis frugibus, 19. Manna populo Dei præstitum, ejusque mirabilia, 20. & seq. vis illa hominum altrix, non escarum natura, sed verbo & voluntate Dei constat, 21.26.

1 PROPTER hæc, & per his similia passi sunt digne tormenta, & per multitudinem bestiarum exterminati sunt.

2 Pro quibus tormentis bene disposuisti populum tuum, quibus dedisti concupiscentiam delectamenti sui novum saporem, escam parans eis ortygometram:

3 ut illi quidem concupiscentes escam propter ea quæ illis ostensa & missa sunt, etiam a necessaria concupiscentia averterentur. Hi autem in brevi inopes

1. *Per similia passi sunt*: per bestias bestiarum cultores.

2. *Pro quibus tormentis*: cum idolorum cultores ulciscereris per bestias, quas colebant; econtra plebem tuam alebas per bestias: *data ortygometra*, coturnice. *dedisti concupiscentiam delectamenti*: rem quam delectabiliter appetebant. *novum saporem*: peregrinum, insuetum.

3. *Ut illi quidem*: idololatræ, Ægy-

pes facti, novam gustaverunt escam.

4 Oportebat enim illis sine excusatione quidem supervenire interitum exercentibus tyrannidem: his autem tantum ostendere quemadmodum inimici eorum exterminabantur.

5 Etenim cum illis supervenit sæva bestiarum ira, morsibus perversorum colubrorum exterminabantur.

6 Sed non in perpetuum ira tua permansit, sed ad correptionem in brevi turbati sunt, signum habentes salutis ad commemorationem mandati legis tuæ.

7 Qui enim conversus est, non per hoc, quod videbat, sanabatur, sed per te omnium salvatorem:

8 in hoc autem ostendisti inimicis nostris, quia tu es, qui liberas ab omni malo.

9 Illos enim locustarum & muscarum occiderunt morsus, & non est inventa sanitas animæ illorum: quia digni erant ab hujuscemodi exterminari,

10 Filios autem tuos, nec draconum venenatorum vicerunt dentes: misericordia enim tua adveniens sanabat illos.

11 In memoria enim sermonum tuorum examinabantur, & velociter salvabantur, ne in altam incidentes oblivionem, non possent tuo uti adjutorio.

12 Etenim neque herba, ne-

Ægyptii, ranis aliisque animantibus etiam inter cibos ebullientibus, Exod. XIII. 3. *etiam a necessaria concupiscentia averterentur*, ingenerato fastidio per eorum animalium deformitatem ut habet gr. *ii autem*, Hebræi ad extremam inopiam redacti, *novam gustarent escam*: summa; animantum genere ut vis uteris, sive ad ultionem, sive ad beneficium.

5. *Etenim cum illis*: Hebræis: aliud exemplum: immissis serpentibus in Hebræos, statim datum serpentis ænei remedium Num. XXI. 6.

6. *Signum salutis*: serpentem æneum. *ad commemorationem præcepti legis tuæ*: quo tibi fidere jubebantur.

7. *Qui conversus est*: ad illum æneum serpentem.

12. *Malagma*: unguentum dolorem emolliens ac mitigans.

16.

neque malagma ſanavit eos, ſed tuus, Domine, ſermo, qui omnia.

13 Tu es enim, Domine, qui vitæ, & mortis habes poteſtatem, & deducis ad portas mortis, & reducis:

14 homo autem occidit quidem per malitiam: & cum exierit ſpiritus, non revertetur, nec revocabit animam quæ recepta eſt:

15 ſed tuam manum effugere impoſſibile eſt.

16 Negantes enim te noſſe impii, per fortitudinem brachii tui flagellati ſunt: novis aquis, & grandinibus, & pluviis perſecutionem paſſi, & per ignem conſumti.

17 Quod enim mirabile erat, in aqua, quæ omnia extinguit, plus ignis valebat: vindex eſt enim orbis juſtorum.

18 Quodam enim tempore manſuetabatur ignis, ne comburerentur quæ ad impios miſſa erant animalia: ſed ut ipſi videntes, ſcirent quoniam Dei judicio patiuntur perſecutionem.

19 Et quodam tempore in aqua ſupra virtutem, ignis exardeſcebat undique, ut iniquæ terræ nationem exterminaret.

20 Pro quibus angelorum eſca nutriviſti populum tuum,

---

16. *Novis aquis, grandinibus, pluviis: per ignem*: redit ad plagas Ægyptiacas & grandinem igne miſtum. Exod. IX. 23.24. *novis aquis*; ſive liquefacto ut ſolet grandine: ſive etiam ut fit pluviis grandini miſtis. quibus pergit demonſtrare creaturas omnes etiam inanimas Deo ultori obſequi.

17. *Quod enim mirabile*: παραδοξότατον: maxime incredibile.

18. *Manſuetabatur ignis, ne comburerentur animalia*: locuſtæ, quas poſtea graſſari oportebat. Exod. X. *quæ miſſa erant*: jam terræ gremio fota, & ſuo tempore eruptura. quamquam ex gr. verti poſſet, miſſa ſunt.

19. *Ut iniquæ terræ nationem exterminaret*: germina, fruges: γεννήματα, ut ℣. 22. καρπούς, fructus. interpres autem nationem pro nativitate poſuit ut XVIII. 12. XIX. 10. hoc eſt pro natis frugibus: ut infra ℣. 26. quamquam & frugum illa conſumtio omnino inſtituta erat ad exſcindendã gentem. ſumma autem; ignem nunc repreſſis, nunc exertis viribus, pro ut jubebatur, in creatoris poteſtate fuiſſe.

20. *Pro quibus*: pro conſumtis

tuum, & paratum panem de cælo præstitisti illis sine labore, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suavitatem.

21 Substantia enim tua dulcedinem tuam, quam in filios habes, ostendebat: & deserviens uniuscujusque voluntati, ad quod quisque volebat, convertebatur.

22 Nix autem & glacies sustinebant vim ignis, & non tabescebant: ut scirent quoniam fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine & pluvia coruscans.

23 Hic autem iterum, ut nutrirentur justi, etiam suæ virtutis oblitus est.

24 Creatura enim tibi factori deserviens, exardescit in tormentum adversus injustos: & lenior fit ad benefaciendum pro his, qui in te confidunt

25 Propter hoc & tunc in omnia transfigurata omnium nutrici gratiæ tuæ deserviebat, ad voluntatem eorum, qui a te desiderabant:

26 ut scirent filii tui, quos dilexisti Domine, quoniam non

---

tis frugibus: filiis tuis manna præbuisti: cujus miram vim docet. *omnis saporis suavitatem*: atqui Num. XI. 7. manna erat saporis instar panis oleati. sed alius est nativus sapor, alius quem fidei multiformis gratia tribuebat: quod iste vel a Dei spiritu vel a populi Dei traditione didicit: unde & Paulus, ea quæ in arca erant, heb. IX.4. quem locum si conferas cum 3. Reg. VIII. 9. & 2. Paral. V.10. huic similem reperies. vide etiam inf. XIX. 7.

21. *Substantia enim tua*: gr. ὑπόστασις. non manna tot per se effecta præstabat: sed Dei fæcunda substantia ex quacumque re quidquid vult elicit.

22. *Nix autem & glacies*: aliud oppositum: nivem quidem & glaciem seu grandinem immissas Ægyptiis non resolvebat ignis immistus: manna autem, concretum cujusdam instar nivis aut grandinis ad primos solis radios liquescebat. Exod. XVI.21. de mannæ autem specie, vide Exod. XVI.14. Num. XI. 7.

23. *Hic autem*, ignis: solis radii prorsus ignea vi. vide infra XIX. 30.

25. *Gratiæ tuæ*: gratia hic significat beneficam & altricem omnium Dei potentiam.

26. *Sed sermo tuus*: vis tua.

27.

non nativitatis fructus paſcunt homines, ſed ſermo tuus hos, qui in te crediderint, conſervat.

27 Quod enim ab igne non poterat exterminari, ſtatim ab exiguo radio ſolis calefactum tabeſcebat:

28 ut notum omnibus eſſet, quoniam oportet prævenire ſolem ad benedictionem tuam, & ad ortum lucis te adorare.

29 Ingrati enim ſpes tamquam hybernalis glacies tabeſcet, & diſperiet tamquam aqua ſupervacua.

---

27. *Quod enim*: grando & manna cum cognatæ naturæ ſint, tam diſſimilia paſſæ ut hæc exiguo radio liqueſceret; illa nec immiſto quidem igne ſolveretur, ut ſupra 16. 17.

28. *Prævenire ſolem*; ad colligendum manna priuſquam ſole oriente liqueſceret; ſimul ad laudandum largitorem Deum.

29. *Ingrati autem*: tardi ad Dei laudes.

CAPUT XVII.

Tenebræ Ægyptiacæ occultorum peccatorum vindices, 3. *deriſæ magorum artes: impii tamquam cæco carcere concluſi,* 4. 15. *pavor: horrenda nox ſuperventuræ æternæ noctis imago: impii ſibi graves, dirumque ſupplicium,* 20.

1 MAGNA ſunt enim judicia tua, Domine, & inenarrabilia verba tua: propter hoc indiſciplinatæ animæ erraverunt:

2 Dum enim perſuaſum habent iniqui poſſe dominari nationi ſanctæ: vinculis tenebrarum & longæ noctis compediti, incluſi ſub tectis, fugitivi perpetuæ providentiæ jacuerunt.

3 Et dum putant ſe latere

---

1. *Propter hoc*: quod non noſſent profunda conſilia tua, falſa ſpe deluſi, ſuperbiebant ut habent ſeqq.

3. *Dum enim*: dum latere ſe putant Deum, veras in latebras conjecti ſunt per Ægyptiacas illas tenebras de quibus Exod x. 21.

re in obſcuris peccatis, tenebroſo oblivionis velamento diſperſi ſunt, paventes horrende, & cum admiratione nimia perturbati.

4 Neque enim quæ continebat illos ſpelunca, ſine timore cuſtodiebat: quoniam ſonitus deſcendens perturbabat illos, & perſonæ triſtes illis apparentes pavorem illis præſtabant.

5 Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen prębere, nec ſiderum limpidę flammæ illuminare poterant illam noctem horrendam.

6 Apparebat autem illis ſubitaneus ignis, timore plenus: & timore perculſi illius, quæ non videbatur, faciei, æſtimabant deteriora eſſe quæ videbantur:

7 & magicæ artis appoſiti erant deriſus, & ſapientiæ gloriæ correptio cum contumelia.

8 Illi enim qui promittebant timores & perturbationes expellere ſe ab anima languente, hi cum deriſu pleni timore languebant.

9 Nam

℣. 21. *tenebroſo oblivionis velamento*, tamquam ſole oblito ſolitam lucem emittere, *diſperſi ſunt*: quique in ſuas concluſi domos, nullo hominum cætu. *Spectris conturbati*: quod & tantę nocti & territę conſcientię congruebat.

4. *Spelunca*: domus propria, qua pedem efferre propter horrendas tenebras non auderent. unde domus inſtar carceris; ipſi ſine ferro, tenebris velut vinculis tenebantur, ſupra ℣. 2. infra ℣. 15. 16. 17. quæ omnia pertinent ad interpretationem hujus textus quo ſcribitur: nemo vidit fratrem ſuum, nec movit ſe de loco in quo erat, Exod. x. 23.

6. *Subitaneus ignis*: pyra, rogus, gr. credibile eſt accenſos ingentes rogos diſcutiendis tenebris ſubito apparuiſſe per Ægyptum totam: ſed hæc terrori erant cum lucem non darent. *timore perculſi*: cum obſcuræ pallenteſque facies territarent, etiam quæ videbant, habebant pro horribilioribus ſpectris.

7. *Magicæ artis*: gr. magicæ artis jacebant ludibria: (in magis nullum præſidium, ut in aliis aliquot plagis Ægyptiacis) *& ſapientiæ gloriæ correptio* (erat) *cum contumelia*: qui ſapientia illa magica gloriabantur, contumelioſe corripiebantur.

9. *Et*

9 Nam etſi nihil illos ex monſtris perturbabat, tranſitu animalium, & ſerpentium ſibilatione commoti, tremebundi peribant: & aerem, quem nulla ratione quis effugere poſſet, negantes ſe videre.

10 Cum ſit enim timida nequitia, dat teſtimonium condemnationis: ſemper enim præſumit ſæva, perturbata conſcientia,

11 Nihil enim eſt timor, niſi proditio cogitationis auxiliorum.

12 Et dum ab intus minor eſt expectatio, majorem computat inſcientiam ejus cauſæ, de qua tormentum præſtat.

13 Illi autem qui impotentem vere noctem, & ab infimis, & ab altiſſimis inferis ſupervenientem, eumdem ſomnum dormientes, 14

---

9 *Et ſi nihil illos*: etſi nihil erat monſtri quod territaret: *etiam aerem negantes ſe videre*: adeo exanimati metu, ut nec reſpirare ſe crederent. videre autem, pro quolibet ſenſu ſumitur. alii, *negantes videre*, recuſantes vertunt: occluſis oculis ne quæ undique ingruebant territamenta aſpicerent.

10. *Cum ſit timida*: ex gr. iſtud exſculpſeris: malitia enim proprio judicio condemnata terrificum quid teſtificatur ſibi. Complutenſis legit: formidoloſa res eſt proprio teſte (conſcientia ſcilicet) damnata malitia. *Præſumit ſæva perturbata conſcientia*. gr. (malitia) præſumit ſæva perturbata per conſcientiam, ſive, cõſcientia, in ablativo caſu.

11. *Proditio cogitationis auxiliorum*. gr. proditio ſive conſiliorum defectio quę a cogitatione. inde oritur timor, quod ipſa mens, velut prodita deſtitutaque, nec de auxilio cogitat.

12. *Dum ab intus minor*: quo cuique minus in ſe pręſidii eſt, eo magis latere putat præſentem tormentorum cauſam: quod eſt calamitoſiſſimum, cum pars aliqua ſit ſolatii, mali ſcire originem.

13. *Impotentem noctem*: ineluctabilem: alii intolerabilem: enitatu ſive toleratu impoſſibilem: *& ab infimis & ab altiſſimis*: duplex verſio. tota ſententia in gr. illi autem qui (per) inevitabilem (ſive intolerabilem) noctem, & ab inevitabilis (ſive intolerabilis) inferni ſpeluncis ſupervenientem: eumdem ſomnum (æque irrequietum, æque turbulentum) dormiebant: aliquando, &c. horrenda nox, quæ ab altiſſimis inferi, ab ipſo

14 aliquando monſtrorum exagitabantur timore, aliquando animæ deficiebant traductione: ſubitaneus enim illis, & inſperatus timor ſupervenerat.

15 Deinde ſi quiſquam ex illis decidiſſet, cuſtodiebatur in carcere ſine ferro recluſus.

16 Si enim ruſticus quis erat, aut paſtor, aut agri laborum operatius præoccupatus eſſet, ineffugibilem ſuſtinebat neceſſitatem.

17 Una enim catena tenebrarum omnes erant colligati. Sive ſpiritus ſibilans, aut inter ſpiſſos arborum ramos avium ſonus ſuavis, aut vis aquæ decurrentis nimium,

18 aut ſonus validus præcipitatarum petrarum, aut ludentium animalium curſus inviſus, aut mugientium valida beſtiarum vox, aut reſonans de altiſſimis montibus echo: deficientes faciebant illos præ timore.

19 Omnis enim orbis terrarum limpido illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur.

20 Solis autem illis ſuperpoſita erat gravis nox imago tenebrarum, quæ ſuperventura illis erant graviores tenebris.

---

velut tartaro immiſſa videbatur.

14. *Animæ deficiebant traductione*: traditione, gr. ſive deliquio quo laborabant præ metu.

15. *Si quiſquam decidiſſet*: erigere ſe non audebat, ne periculoſius offenderet: *cuſtodiebatur*: vide ℣. 4.

16. *Si enim ruſticus*: quocumque loco deprenſi ac tenebris præoccupati erant, eo conſtricti tenebantur.

17. 18. *Sive ſpiritus: aut ſonus validus*: quocumque ſonitu ſeu leni, ſeu gravi atque etiam ſuavi territabantur, exaggerato per tenebras metu.

20. *Gravis nox, imago tenebrarum, quæ ſuperventura erat illis*: in inferno ſcilicet, ut paſſim in ſcripturis. *ipſi ſibi erant graviores tenebris*: cæcitate mentis graviores tenebras intus circumferentes.

CAPUT XVIII.

Hebræis clara lux : columna viæ dux : per noctem solis instar ; 3. digni tenebris Ægyptii lucis ac veritatis hostes, 4. primogenitorum quoque cædes merito illata, 5. Phase, 6. 9. mortes undique & horrendi clamores per alta noctis silentia, 10. 11. 14. 15. 16. tantæ ultioni additi visus congrui per somnia, 17. & seq. ut causam supplicii sed frustra recognoscerent, 18. 19. mors quoque immissa piis ; sed promta per Aaronem placatio 21. & seq.

1 SANCTIS autem tuis maxima erat lux, & horum quidem vocem audiebant. Et quia non & ipsi eadem passi erant, magnificabant te :

2 & qui ante læsi erant, quia non lædebantur, gratias agebant: & ut esset differentia, donum petebant.

3 Propter quod ignis ardentem columnam ducem habuerunt ignotæ viæ, & solem sine læsura boni hospitii præstitisti.

4 Di-

1. *Et horum quidem vocem audiebant* : Ægyptii, vicinis scilicet constituti locis. sive Israelitas quocumque pergerent lux sua sequebatur. quod innuere videtur, Exod. x. 23. *magnificabant te*: te, deest in gr. recte suppletum ut videtur.

2. *Quia non lædebantur*: cessatum enim a vexandis Hebræis, quod inimici nec se commovere possent. *& ut esset differentia, donum* (sive gratiam) gr. *petebant*. Hebræi tanto præ Ægyptiis discrimine habiti, magni beneficii loco petebant ut tale discrimen pios inter & impios stabile permaneret. in gr. hi duo versus ad Ægyptios referri videntur, ut & magnificarent Hebreos tam dira a se passos, nunc autem ab omni malo liberos : & gratias haberent ipsis, quod læsi vicem non redderent, & ut porro pergerent benignitate & clementia differre ab Ægyptiis, supplicabant. porro διενεχθῆναι, alii aliter vertunt ; vulgati interpretis sensus verior.

3. *Propter quod* ; gr. pro quibus ἀντὶ ὧν : harum tenebrarum loco Deus in deserto suis præstitit, ut ardentem columnam diu noctuque haberent ducem

 igno-

4 Digni quidem illi ca-
rere luce, & pati carcerem
tenebrarum, qui inclusos
custodiebant filios tuos, per
quos incipiebat incorru-
ptum legis lumen seculo
dari.
5 Cum cogitarent justo-
rum occidere infantes: &
uno exposito filio & libera-
to, in traductionem illo-
rum, multitudinem filio-
rum abstulisti, & pariter il-
los perdidisti in aqua vali-
da.
6 Illa enim nox ante co-
gnita est a patribus nostris,
ut vere scientes quibus ju-
ramentis crediderunt, ani-
mæquiores essent.
7 Suscepta est autem a
populo tuo sanitas quidem
justorum, injustorum au-
tem exterminatio.
8 Sicut enim læsisti ad-
versarios: sic & nos pro-
vocans magnificasti.
9 Absconse enim sacrifi-
cabant justi pueri bonorum,
& justitiæ legem in concor-
diam disposuerunt: simili-
ter & bona & mala receptu-
ros justos, patrum jam de-
cantantes laudes.

10

---

ignotæ viæ: Exod. XIII. 21. spe-
ciatim autem per noctem solis
cujusdam instar sicut scriptum
est: & deducit eos in nube diei
& tota nocte in illuminatione
ignis: item: expandit nubem in
protectionem eorum & ignem
ut luceret eis per noctem. Psalm.
LXXVII. 14. CIV. 39. *solem sine læ-
sura*: solem elegantissime appel-
lat columnam ipsam quæ tam
limpidam lucem ministraret. so-
lem autem *sine læsura* (sive in-
noxium) quod non perureret,
imo per diem a solis ardore pro-
tegeret. solem etiam *boni hospi-
tii*. gr. *præclaræ peregrinationis*:
supple ducem greca sic habent:
flammatam in columnam ducem
quidem ignotæ vię; solem vero
innoxium præclarę peregrina-
tionis (ducem seu comitem) prę-
stitisti.

4. *Per quos incipiebat: legis
lumen*: jam fędere constituto,
ac tradita unius Dei fide, sabbati
observantia, circumcisionis si-
gnaculo, Phase etiam apud Æ-
gyptios instituto: de quo etiam
℣. 9.

5. *Uno exposito filio & liberato*:
Moyse. *in traductionem*, convi-
ctionem illorum, ut supra II.
14.

6. *Illa nox ante cognita*: prę-
dicta Israelitis, Exod. XII. XIII.

9. *Absconse sacrificabant*: ce-
lebrato Phase: ibid. *justitiæ le-
gem*:

10 Resonabat autem inconveniens inimicorum vox, & flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium.

11 Simili autem pœna servus cum domino afflictus est, & popularis homo regi similia passus.

12 Similiter ergo omnes uno nomine mortis mortuos habebant innumerabiles. Nec enim ad sepeliendum vivi sufficiebant: quoniam uno momento, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata est.

13 De omnibus enim non credentes propter veneficia, tunc vero primum cum fuit exterminium primogenitorum, spoponderunt populum Dei esse.

14 Cum enim quietum silentium contineret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet,

15 omnipotens sermo tuus de cælo a regalibus sedibus, durus debellator in mediam exterminii terram prosilivit,

16 gladius acutus insimulatum imperium tuum portans, & stans replevit omnia morte, & usque ad cælum attingebat stans in terra.

17 Tunc continuo visus somniorum malorum turbaverunt illos, & timores supervenerunt insperati.

---

em: gr. divinitatis legem: unius Dei colendi ritum: cui legi initiabantur pręcipua solennitate instituta: ibid. *bona & mala recepturos justos*, supple canebant: *patrum* etiam, Patriarcharum qui æque bona & mala experti sed tandem liberati *decantantes laudes*.

10. *Inconveniens inimicorum vox*. gr. dissonans, quippe *flebilis*.

12. *Uno nomine* sive genere *mortis*: ęqua omnium cęde. *natio*: nativitas gr. ut sup. 19. XVI. primogeniti spes & decus gentis.

13. *De omnibus non credentes*: Ægyptii per omnia increduli Deo, decepti scilicet *propter veneficia*, per incantamenta & magicas artes Dei imitatrices: *tunc primum cum fuit exterminium* ac cædes *primogenitorum*, obmutescente omni magorum jactantia: *spoponderunt* Hebræos *populum Dei esse*: gr. confessi sunt populum Dei esse filium: ut habetur Osee XI. 2. ex Ægypto vocavi filium meum.

16. *Insimulatum*: minime fictum: ἀνυπόκριτον.

18 Et alius alibi projectus semivivus, propter quam moriebatur, causam demonstrabat mortis.

19 Visiones enim, quæ illos turbaverunt, hæc præmonebant, ne inscii, quare mala patiebantur, perirent.

20 Tetigit autem tunc justos tentatio mortis, & commotio in eremo facta est multitudinis: sed non diu permansit ira tua.

21 Properans enim homo sine querela deprecari pro populis, proferens servitutis suæ scutum, orationem, & per incensum deprecationem allegans, restitit iræ, & finem imposuit necessitati, ostendens quoniam tuus est famulus.

22 Vicit autem turbas, non in virtute corporis, nec armaturæ potentia: sed verbo illum, qui se vexabat, subjecit, juramenta parentum & testamentum commemorans.

23 Cum enim jam acervatim cecidissent super alterutrum mortui, interstitit, & amputavit impetum, & divisit illam, quæ ad vivos ducebat viam.

24 In veste enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum: & parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta, & magnificentia tua in diademate capitis illius sculpta erat.

25

---

20. *Tentatio*, experimentum, *mortis*: a morte quoque tentati Israelitæ, potiusquam dejecti, ut infra 25. clarius explicatur interveniente placatione per Aaronem. num. XVI. 47.

21. *Homo sine querela*: inculpatus: Aaron: *suæ servitutis scutum*: sive sui ministerii λειτουργίας, arma .gr. nempe thuribulum, incensum, preces: quæ arma sacerdotum. *finem necessitati*: calamitati gr.

22. *Vicit autem turbas*: turbam gr. seditiosum vulgus in ordinem coegit: sive etiam vicit, turbam, seditionem, tumultum: illum *qui se vexabat*: populum in se insurgentem & sibi sacerdotium invidentem: Core & Abiron sectatores. num. ibid.

23. *Interstitit*: stetit inter mortuos & viventes: num. XVI. 44.

24. *In veste poderis*: vestis talaris, magnifica ac sacra, qua et-

25 His autem cessit qui exterminabat, & hæc extimuit: erat enim sola tentatio iræ sufficiens.

etiam Christus induitur Apoc. I. 13. *totus erat orbis terrarum*: sanctæ vestis textura ac magnificentia designatus, ut passim Hebræi docent. *parentum magnalia*: gloria gr. *in quatuor ordinibus lapidum*: ut habes Exod. XXVIII. 17. notum de nomine duodecim Patriarcharum totidem lapidibus insculpto. ib. 21. unde Pontifex populi habitus mediator, quod nomina filiorum Israel, duodecim scilicet tribuum, coram Deo portet super pectus suum. ibid. 29. *magnificentia tua in diademate*: in lamina illa ex auro purissimo, cui inscriptum erat, sanctum Domino: ibid. 39.

25. *His cessit qui exterminabat*: Angelus divini mandati executor: *hæc extimuit*: reveritus. gr. extimuerunt: seditiosi cives.

CAPUT XIX.

Impiorum cæcitas, 1. 2. 3. *adactorum ad pœnas digna necessitas*, 4. *creaturarum immutata natura & indoles*, 6. 7. 18. 19. 20. *elementa fidium instar disposita, Deo pulsanti subsunt*, 17. *relata obiter Beniaminitarum flagitia & inhospitalitas*, 13 *& seq.*

1 IMPIIS autem usque in novissimum sine misericordia ira supervenit. Præsciebat enim & futura illorum:

2 quoniam cum ipsi permisissent ut se educerent, & cum magna solicitudine præmisissent illos, consequebantur illos pœnitentia acti.

3 Adhuc enim inter manus habentes luctum, & deplorantes ad monumenta mortuorum, aliam sibi assumserunt cogitationem inscientiæ: & quos rogantes projecerant, hos tamquam fugitivos persequebantur:

4 ducebat enim illos ad hunc

4. *Digna necessitas*: pœna scelerum inevitabilis: gr. oblivionem

hunc finem digna necessitas: & horum, quæ acciderant, commemorationem amittebant, ut quæ deerant tormentis, repleret punitio:

5 & populus quidem tuus mirabiliter transiret, illi autem novam mortem invenirent.

6 Omnis enim creatura ad suum genus ab initio refigurabatur, deserviens tuis præceptis, ut pueri tui custodirentur illæsi.

7 Nam nubes castra eorum obumbrabat, & ex aqua, quæ ante erat, terra arida apparuit, & in mari rubro via sine impedimento, & campus germinans de profundo nimio:

8 per quem omnis natio transivit, quæ tegebatur tua manu, videntes tua mirabilia & monstra.

9 Tamquam enim equi depaverunt escam, & tamquam agni exultaverunt, magnificantes te Domine, qui liberasti illos.

10

---

nem injiciebat (inducebat) gravis illa scilicet instantis pœnæ necessitas excæcabat animos: indurabat: & præteritarum plagarum auferebat memoriam. Exod. VIII. IX. X. XI. *ut quæ deerant tormentis*: gr. ut eam quę tormentis (adhuc) deerat, adimplerent pœnam. hoc est enim quod dixerat: ad hoc excitavi te, ut ostendam in te potentiam meam, & narretur nomen meum in omni terra. Exod. IX. 16. Rom. IX. 17.

6. *Omnis creatura ad suum genus* (in suo genere gr.) *refigurabatur*: omnes creaturæ, ignis, aquæ, nubes, maria, veluti refectæ & instauratæ, novas formas naturasque induebant: stabat aquarum moles: per mare iter latum: & alia quæ postea inculcat, ℣. 20.

7. *Nubes castra eorum obumbrabat*: nubes enim illa efformata in columnam cum tabernaculum operiret, num. IX. 15. 16. totis deinde castris se diffundebat ac protegebat populum, juxta illud: expandit nubem in protectionem eorum: Psalm. CIV. 39. unde Paulus ait sub nube fuisse. quæ sane ad Davidem & Paulum vel traditione vel Spiritu sancto dictante perlata sunt. *ex aqua, terra*: patefacta terra, quę antea sub profundo latebat. *campus germinans*, algosus. gr. viridis herbæ ferax; unde fama apud Æthiopes, diviso mari, fundum viridis coloris apparuisse. Diod. lib. III.

9. *Tamquam equi* (læti & exultantes in pinguibus pascuis) *depa-*

10 Memores enim erant adhuc eorum, quæ in incolatu illorum facta fuerant, quemadmodum pro natione animalium eduxit terra muſcas, & pro piſcibus eructavit fluvius multitudinem ranarum.

11 Noviſſime autem viderunt novam creaturam avium, cum adducti concupiſcentia poſtulaverunt eſcas epulationis.

12 In allocutione enim deſiderii, aſcendit illis de mari ortygometra: & vexationes peccatoribus ſupervenerunt, non ſine illis, quæ ante facta erant, argumentis per vim fulminum: juſte enim patiebantur ſecundum ſuas nequitias.

13 Etenim deteſtabiliorem inhoſpitalitatem inſtituerunt: alii quidem ignotos non recipiebant advenas, alii autem bonos hoſpites in ſervitutem tedigebant.

14 Et non ſolum hæc, ſed & alius quidem reſpectus illorum erat: quoniam inviti recipiebant extraneos.

---

paverunt eſcam : gr. paſcebant. *tamquam agni* : alluſum ad Pſalm. cxiv.4. 6. colles ſicut agni ovium.

10. *Pro natione*: nativitate, gr. ut ſupra xvi.19.

11. *Novam creaturam avium*: coturnices.

12. *In allocutione* (in ſolatium gr.) *deſiderii*, gr. deeſt. & *vexationes* : ultiones : *peccatoribus ſupervenerunt* : quod faſtidio manna carnes concupiverint & ſeditioſe popoſcerint. Num. xi. *non ſine illis, quæ ante facta erant, argumentis* (non ſine prçviis ſignis ſive portentis) *per vim fulminum.* docet interveniſſe tonitrua, quod indicare videtur furor Domini concitatus in populum. Num. xi. 33.

13. *Etenim deteſtabiliorem* (forte, quam gentes) *inhoſpitalitatem inſtituerunt* (ſupple Iſraelitæ) quædam hic deeſſe videntur ad rerum ſeriem: memorat autem fœdum Benjaminitarum facinus in Gabaa adverſus Levitam, de quo Jud. xix. *ignotos non recipiebant*, Jud. xix. 15. nullus eos recipere voluit hoſpite. idem 18. *in ſervitutem redigebant* : velut ſervis abutebantur ad fædas libidines, ut illi Levitæ contigit.

14. *Alius reſpectus* : alia ulciſcendi cauſa : quia non modo *inviti recipiebant extraneos*, verum etiam eos.

15 Qui autem cum lætitia receperunte hos, qui eisdem usi erant justitiis, sævissimis afflixerunt doloribus.

16 Percussi sunt autem cæcitate: sicut illi in foribus justi, cum subitaneis cooperti essent tenebris, unusquisque transitum ostii sui quærebat.

17 In se enim elementa dum convertuntur, sicut in organo qualitatis sonus immutatur, & omnia suum sonum custodiunt: unde æstimari ex ipso visu certo potest.

18 Agrestia enim in aquatica convertebantur: & quæcumque erant natantia, in

---

15. *qui cum lætitia receperunt*; puta bonum illum senem, qui Leviten *iisdem utentem justitiis* : sub eadem Moysi lege viventem exceperat : ℣.20. *sævis afflixerunt doloribus*, usque adeo ut filiam opprimendam offerre cogeretur, ℣. 24.

16. *Percussi sunt autem cæcitate* : mentis quidem, ad exemplum eorum, quibus Angeli apud Sodomos cæcitatem immiscere. Gen. XIX. 11.

17. *In se enim*; hic etiam nonnulla sive exciderunt, sive transposita sunt. *in se elementa dum convertuntur*; *dum*, redundat, & in gr. deest. *convertuntur*. gr. ad verbum, elementa in se harmoniam (sive concentum consensumque) mutantia : hoc est in alias veluti formas naturasque conversa, ut habes ℣.6. *sicut in organo qualitatis sonus immutatur*. gr. sicut in psalterio; soni (nominativo plurali) modulationis nomen mutant: *& omnia suum sonum custodiunt* : græcus ad elementa refert : semper manentia in sono : quæ neque in græco neque apud interpretem satis expedita sunt, & aliquid omnino in ipso textu labis: sensus autem est : quam facile in organo musico intensis remissisve fidibus, permanente sono, soni tamen modulus inflectitur ac mutatur ; tam facilè, Deo varie velut digitis elementa pulsante, ab iisdem naturis tamquam diversos sonos ita diversos effectus elici : quod & seqq. firmant. *unde æstimari* : gr. quod quidem liquido æstimari potest ex ipso rerum gestarum visu : hoc est, quod explorari potest ex ipsis majorum nostrorum commemoratis historiis.

18. *Agrestia enim* (: sive terrestria gr.) *in aquatica convertebantur*: quæ videntur spectare ad diluvium : quo tempore *natantia*, natatilia, pisces ; *transibant in terram*.

in terram transibant.

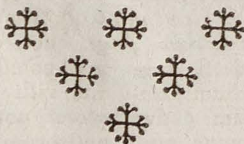
19 Ignis in aqua valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis naturæ obliviscebatur.

20 Flammæ è contrario, corruptibilium animalium non vexaverunt carnes coambulantium, nec dissolvebant illam, quæ facile dissolvebatur sicut glacies, bonam escam. In omnibus enim magnificasti populum tuum, Domine, & honorasti, & non despexisti in omni tempore, & in omni loco assistens eis.

---

19. *Ignis in aqua*: ut dictum est supra XVI. 17. 18. 19.

20. *Flammæ è contrario*: vide XVI. 18. nec *dissolverunt* (seu dissolvebant gr.) *illam*: vide ibid. 22. 27. gr. nec dissolvebant facile dissolubile glaciale genus ambrosiæ escæ: hoc est; ex ejusdem capitis XVI. 22. 27. flammæ non dissolvebant nivem sive grandinem & glaciem: cognatæ licet naturæ cum manna, quod exiguo solis radio tabescebat. *in omnibus enim*: summa dictorum a cap. XVI. ad finem: Deum innumerabilibus ostentis ac miraculis effecisse, ut populus Israeliticus supra omnes populos clarus, & a Deo dilectus, neque ulla injuria violandus a gentibus habeatur: quo totus collimabat liber, ut mox etiam videbimus.

LI-

LIBER
ECCLESIASTICI.

PR

ECC

LIb
ć
memora
libros S
„ ſe te
„ *pud*
„ tum.
Panarei
tos aute
pta trac
ſignitur
Sapienti
Alexand
tra Celſ
VIII. de
hebdom
reſ. 76.
v. Aetii
ſcription
Sixtinus
filii Siracl

PRÆFATIO
IN
ECCLESIASTICUM.

LIber Ecclesiasticus is est, quem sanctus Hieronymus in Prologo sæpe memorato, & huic editioni præfixo ad libros Salomonis, hebraicum se reperisse testatur: non Ecclesiasticum, ut apud latinos, sed Parabolas prænotatum. ab eodem Hieronymo appellatur *Panaretos Jesu filii Sirach liber*: Panaretos autem, quod de omni virtute præcepta tradat: quo elogio passim a græcis insignitur. apud eosdem græcos inscribitur: Sapientia Jesu filii Sirach: ita Clemens Alexandrinus: ita Origenes lib. VI. contra Celsum: ita Eusebius Cæsariensis lib. VIII. de demonst. Evang. ad Danielis hebdomadas: ita sanctus Epiphanius hæres. 76. quæ est Anomæorum, ad caput v. Aetii: & alii plerique omnes. hanc inscriptionem Complutensis editio retinuit: Sixtinus vero codex, pro Sapientia Jesu filii Sirach, habet simpliciter, per contra-

I. De inscriptione libri inter græcos & latinos.

tra-

tractionem, Sapientia Sirach, cum Sirach ſcriptoris pater non ipſe ſcriptor fuiſſe memoretur. latini vero Eccleſiaſticum Jeſu filii Sirach inſcripſerunt: & Ecclestaſticum quidem, ut a Salomonis Eccleſiaſte diſtinguerent, utroque vocabulo a concione deducto.

Nunc textus hebraicus nuſquam eſt: ſed auctoris nepos profectus in Ægyptum, ibi relictos libros nactus, avi ſui Jeſu præclara monumenta in græcum tranſtulit, Ptolemæi Evergetæ anno trigeſimo octavo, ut ipſe in Prologo interpretationis ſuæ tradidit. quod quidem ad quale tempus pertineat, dicemus ubi de auctoris ipſius nomine atque ætate conſtiterit.

II. De auctore libri: Grotii ſententia de fine capitis I. & de capite LI. deque aliis locis huic & libro Sapientiæ additis.

Et auctoris quidem nomen ipſa prodit inſcriptio, græcorum latinorumque omnium conſenſione firmata; atteſtatur græcus interpres, qui avum ſuum egregii ſcripti auctorem, Jeſum nominet: quin ipſe auctor antiquum in morem, nomen ſuum ſcripto indidit his verbis, quibus liber clauditur: Doctrinam ſapientiæ & diſciplinæ ſcripſit in codice iſto Jeſus filius Sirach Jeroſolymita: (cap. l. 29.) en nomen, en genus, en patriam ejus qui ſcripſit librum: omnia

omnia priſco ritu: ut equidem neſciam, quid Grotio in mentem venerit, qui notis ad eumdem locum, verba memorata a nepote auctoris, hujus libri editore & inteprete, avi ſcripto addita aſſerit, nullo codicum teſtimonio, nulla conjectura; ut legenti patebit.

Neque magis audiendus, cum caput li. quod ſic inſcribitur: oratio Jeſu filii Sirach: nepoti tribuit: nullo prorſus allato hujus rei argumento.

Gravius id quod idem tradidit, Pręfatione ad notas in librum Sapientiæ, ei libro ſicut & Eccleſiaſtico a Chriſtianis chriſtiana quædam commodis locis addita; ac locutiones quaſdam, quæ magis Evangelium ſapiant quam vetuſtiora tempora; qua fiducia multa mutat, guſto quidem ſuo, nulla codicum aut antiquarum lectionum ope. Quæ ſi quiſque pro libidine audeat, omnis priſcorum librorum periclitabitur fides. Sed nos, quoad dabitur, horum omnium nullam haberi oportere rationem, ſuis locis demonſtrabimus: nunc quando nulla ratione afferuntur, pro certo dabimus, omnium hujus libri partium unum eſſe auctorem Jeſum filium Sira-

rach, qui eum hebraico ſermone ſcripſerit: nepotem, quocumque ſit nomine, neque enim ipſe prodidit, nihil ſibi quidquam amplius tribuiſſe, quam ut interpretis officio fungeretur, ut ipſo Prologo conſtat.

III. De ætate libri: duæ ejus notæ ex ipſo libro repetendæ.

Nunc de libri ætate accuratius diſputandum, quod ea res maxime ad ſcripti intelligentiam faciat. Duo autem eſſe videmus, unde hæc tempora æſtimari poſſint: alterum, quod hujus ſcripti tempore gravem Judæis a gentibus ac regibus incubuiſſe vexationem, multi loci probant: alterum, quod ipſe Siracides virorum illuſtrium laudes referens, ne antiquos tantum memoraſſe videretur, ſuo ævo propiorem Simonem Oniæ filium Pontificem Maximum ultimo loco celebraverit cap. l. ex quo intelligitur circa ejus tempora claruiſſe.

IV. Quis fuerit ille Simon Oniæ filius ab Eccleſiaſtico celebratus.

Sed de Simone quidem Oniæ filio ambiguum: cum duo ejuſdem appellationis extiterint Joſepho memorati, Originum lib. XII. alter ſecundo, alter quarto capite: Simon ſcilicet primus qui juſtus dicitur, Oniæ primi filius, ſecundi Oniæ pater: ac Simon ſecundus

dus Oniæ secundi filius, Oniæ tertii viri maximi ac sanctissimi pater, sub quo vexationem regum Syriæ cœpisse, Maccabaica testatur historia.

V. Simonis prima ac successorum pacatissima tempora.

Ac Simonis quidem illius primi, ut & successorum ejus, tempora tranquillissima fuisse constat. Successere enim Eleazarus frater, sub quo lxx. senum confecta interpretatio est, Manasses; alii, sub quorum principatu Judaicæ res per totum fere seculum floruerunt: quæ omnino ad eam pertinent pacem, quam instaurato templo diutissimam atque inconcussam futuram, prophetæ quidem omnes, sed imprimis Isaias, magnificentissime prædixerunt: qua de re dicendum erit brevi, cum jam ad prophetas nostra promissa nos vocent.

VI. Gravis persecutio tempore Ecclesiastici.

Per hanc ergo altissimam pacem, cum gentium reges populum sanctum, sanctam civitatem ac templum omni honore cumularent, nullus erat locus his Ecclesiastici nostri precationibus: innova signa & immuta mirabilia: glorifica manum & brachium dexterum: excita furorem & effunde iram, tolle adversarium & afflige inimicum: accelera tempus & memento finis: in ira

flammæ devoretur, qui servatur (a vulgaribus vitæ humanæ casibus) & qui male habent plebem tuam, inveniant perditionem: contere caput principum inimicorum nostrorum dicentium: non est alius præter nos: (cap. xxxvi. 6. & seq.) quæ duam apte conveniant Syrorum regnum superbiæ ac diris vexationibus, nemo ignoraverit qui Maccabaicam historiam legerit.

Atque hæc quidem Ecclesiasticus pro universa plebe postulat, pro se autem speciatim agit gratias, quod ad necem postulatus, non sit derelictus in tempore superborum: quod sit ereptus de tempore iniquo, ab iniquo rege atque a lingua injusta: cum impii homines etiam ex Israelitica gente, eos qui legem colerent, apud reges per calumniam adorti, majestatis reos agerent, ut sancto Pontifici Oniæ III. contigisse, mox relaturi sumus: quibus etiam temporibus sæpe se in vitæ discrimen adductum, Deique gratia liberatum, idem narrat Ecclesiasticus: (xxxiv. 13.)

VII. Liber Ecclesiasticus circa Simonis II. tempora.

Hæc igitur efficiunt, ne Simon primus is putetur fuisse, quem noster Siracides ut ætati suæ proximum commendaverit; quin Eusebius Cæsariensis,

vir in doctrina temporum versatissimus, loco jam citato demonstrationis Evangelicæ, Jesum filium Sirach claruisse refert sub eo Simone, qui Oniæ ac Maccabæorum tempori proximus fuerit: quod Simoni II. Oniæ tertii patri congruit: accedunt alii characteres alias observandi: queis Simon Ecclesiastici a Simone primo facile dignoscatur.

VIII. Nec tamen eo vivo: primum, quod Ecclesiasticus mortuos tantum laudaverit.

Sane Eusebius docet sub Simone II. non tantum vixisse Siraciden, sed etiam composuisse illam Sapientiam, quæ Panaretos appelletur. Verum duo prohibent, quominus assentiamur. Primum, quod is scriptor eos tantum collaudaverit, qui vita functi essent: laudemus, inquit, viros gloriosos & parentes nostros, dum viverent: omnes isti in generationibus suis, sive in vita sua, gloriam adepti sunt: & in diebus ipsorum gloria: corpora eorum in pace sepulta sunt, & nomen eorum in seculum: (cap. xliv. 1. 7. 14.) ac de Simone nostro speciatim: (l. 1. 3.) Simon Oniæ filius in vita sua suffulsit domum, & in diebus suis corroboravit templum: in diebus ipsius emanaverunt putei: & cætera id genus, ut addatur aliis, quo-

rum memoriam commendabat.

IX. Alterum quod ejusquoque tempore pacatissime res fuerint.

Huc accedit alterum, quod Simonis etiam hujus tempora pacatissima fuerint, neque dent locum piis auctoris nostri lamentis ac precibus, quas mox retulimus. Quod enim subditur: qui curavit gentem suam, & liberavit eam a perditione: ℣. 4. manifeste pertinet ad illum aliquot dierum, aut mensium metum, quo Ptolemæus Philopator Ægypti rex, dedita Jerosolyma, templi adytum contra vetitum legis aditurus, Simonis Pontificis precibus repente mutatus, non modo a proposito destitisse, verum etiam Judæis postea benefecisse memoratur, ut ad hunc locum dicemus: verbaque ipsa indicant, gentem non tam vexatam, quam statim liberatam fuisse. Quare Ecclesiasticus nullas postea turbas refert, ac levissimus motus altam in quietem desiit: quo fit, ut Simonis quoque secundi viginti anni (tot enim in pontificatu egisse memoratur) pars sint vel optima illius beatæ pacis, quam prophetæ cecinerint.

X. Onia III. Simonis II. filio

Quin etiam vigebat illa pax, sub Onia III. Simonis hujus filio, cujus fausta

ſta initia memorantur his verbis: cum ſancta civitas habitaretur in omni pace: leges etiam optime cuſtodirentur, propter Oniæ Pontificis ſanctitatem: fiebat, ut & ipſi reges & principes locum ſummo honore dignum ducerent, ita ut Seleucus (Philopator Antiochi magni filius, Antiochi Epiphanis pater) Aſiæ rex de redditibus ſuis præſtaret omnes ſumtus ad miniſterium ſacrificiorum pertinentes. (2. Macc. III. 1. 2. 3.) cujus regis tempore ſollicitari cæpit Oniæ & Judæorum quies miſſo Heliodoro, qui depoſitas in templo pecunias diriperet, ſacri loci majeſtate ſpreta. (ibidem 8. & ſeq.) quo ex initio peſſum omnia ire, cædes perpetrari, omnimodis calumniis appeti ſanctus pontifex: demum ab Antiocho Epiphane pelli ſacerdotio, ac ſuffecto impio Jaſone, & poſt triennium magis impio Menelao, pollui ſacerdotium, gentiles ritus induci, lex ipſa ſubverti: optimus pontifex per proditionem cædi. (2. Macc. IV. 1. 2. 3. 7. 23. 33.) ex quo ea conſecuta ſunt, quæ Matthiam ejuſque libros Judam Maccabæum, Jonathan & Simonem ad pia bella moverint.

pontifice pax primum: deinde vexatio a Seleuco; tum vel maxime ab Antiocho Epiphane.

Omnino in arcanis erat Judaicæ gentis, per antiqua prophetarum, Danielis vero maxime, oracula reſeratis, ut a Seleucidarum gente quæ ſe diis æquiparaverat, atque ab Antiocho Epiphane, gravis illa perſecutio oriretur: cujus initia ante Oniæ III. necem, cum Jeſus noſter cerneret, atque omnia in pejus ruitura facile provideret, has effudit preces, eaque memoravit ac ſcripſit, quæ infandis temporibus congruiſſe vidimus, ſuoque loco clarius oſtendemus.

XI. Sub Antiocho ſcriptus liber, in ipſis perſecutionis initiis, Onia adhuc ſuperſtite.

Et pronum quidem eſſet, hujus ſcripti ætatem ad ipſa Maccabaica tempora revocare, quibus vexatio gravior inſurgebat: verum illud obſtitit: quod ſi pius ſcriptor poſt Oniæ III. necem opus edidiſſet, cum anteactæ ætatis illuſtres laudaret viros, neque hujus Oniæ parentem Simonem præteriſſet, nullomodo prætermiſſurus videretur tan„tum pontificem, proviſorem civita„tis, defenſorem gentis, æmulatorem legis; quin etiam mortuum, exoratorem plebis Judæque adjutorem: omni denique virtute commendatiſſimum, qualis iſte Onias in Maccabaica hiſtoria de-

describitur. (2. Mac. IV. 2. XV. 14.) cujus quidem silentii cum nullam idoneam causam a nobis inveniri potuisse fateamur, Ecclesiastici scriptionem, primum ad Oniæ III. tempora conferimus, tum in eos annos incidisse arbitramur, qui ab ipso persecutionis initio usque ad illius Pontificis necem effluxerint: hoc est secundum Usserianas rationes, ad annum ante æram christianam circiter centesimum septuagesimum primum: ab urbe condita fere quingentesimum secundum octuagesimum.

XII. De Oniæ III. obectio ex Josepho: ex libris Maccabaicis atque ipso Josepho soluta.

Nec me fugit a Josepho scriptum (Originum XII. 6.) Jasonem Oniæ III. fratri mortuo successisse, quod cum nostris rationibus non convenit: sed sacræ historiæ Maccabaicæ potior auctoritas, in qua libro II. cap. IV. ℣. 7. 34. Jasonem Oniæ viventi substitutum, sanctumque Pontificem aliquanto post tempore Menelai proditione e vivis sublatum esse scribitur: cui narrationi idem Josephus parum sibi consentiens, libro de Maccabæis: (cap. III. & IV.) subscripserit.

XIII. De tempore in-

Stet ergo firma hujus libri ætas sub Onia

tepretationis græcæ. Onia III. poſtquam ab altiſſima pace in diram vexationem ſub Antiocho Epiphane, res Judaicas deductas eſſe conſtat.

Ac de libri quidem compoſitione hæc comperimus: de nepotis interpretatione, ipſe in Prologo prodidit eam eſſe in Ægypto factam, octavo & trigeſimo anno Ptolemæi regis Evergetis: quod multos fefellit: certum autem eſt duos fuiſſe Evergetas: horum poſtremum Ptolemæum Phyſconem, cujus etiam nomine nummi cuſi reperiantur addito Evergetæ titulo: atque hujus duo initia; alterum proprium, quo regnare ſolus cæperit: alterum commune cum fratre Philometore: cujus quidem regni cum fratre initi anno octavo & trigeſimo, ante Chriſtum centeſimo trigeſimo ſecundo, Jeſu-Siracidæ nepos ſuam interpertationem ediderit, Joanne Hyrcano Smonis Maccabæi filio Pontifice.

Et libri quidem auctor poſteaquam, ut fit perſecutionum tempore, varias provincias oberravit, quod ipſe teſtatur XXXIV. 12. in Ægypto conſediſſe, ubi Judęi mitioribus regibus uterentur, atque

que ibi obiisse videtur, egregio libro ibidem relicto: quem parum vulgo notum, ut in ea regione ubi inter Judæos quoque græca eloquentia obtineret, hebraica obsolesceret, longo tandem post tempore nepos reperit: quo quidem ex tempore Ecclesiasticus, sive Sapientia Jesu filii Sirach, eodem nepote interpretante græce innotuit: hebraicus textus magis magisque obsolevit ac tandem amissus est.

XIV. De auctore & interprete, S. Epiphanii & S. Johannis Damasceni loci

De hoc autem libro deque ejus interpretatione, ac de Salomonis Sapientia, sanctus Epiphanius de pond. & mens. n. 4. eumque secutus Johannes Damascenus, orth. fid. IV. 18. perturbate scripserunt: ex quibus inferas, & avum & nepotem utrosque Jesu nomine appellatos, nepotemque etiam fuisse Sirach filium: quod multi secuti sunt: nos rem non tanti esse ducimus, ut de ea litigare vacet: probare certe non possumus, id quod nonnullis placuit, librum nepotis interpretis potius quam avi scriptoris nomine prænotatum fuisse.

XV. De latina interpretatione.

Latinæ interpretationis auctorem ignoramus. cum enim sanctus Hieronymus ne-

neque Sapientiam neque Ecclefiafticum verterit, horum librorum interpretatio apud vulgatam noftram obtinuit ea, quæ in vulgus, fanctorum quoque Hieronymi & Auguftini tempore ferebatur: cujus rei argumentum eft, quod idem Auguftinus fpeculum ex utraque compegerit. neque eas alio magis quam tantæ antiquitatis titulo commendatas volumus. Cæterum nec illud tacendum, Ecclefiaftici aliam tunc quoque extitiffe verfionem, hodierno græco convenientiorem, qua & alii latini Patres & ipfe etiam Auguftinus utatur.

Certe latina noftra interpretatio multum ab hodierno græco difcrepat, atque omnino neceffe eft alium interpreti lectum effe græcum codicem, ac eum quem nunc habemus. Hodiernum planiorem, fimpliciorem, breviorem, atque ideo fententiis aptiorem effe, nemo negaverit: multi tamen funt loci, in quibus haud dubie vulgatæ noftræ lectio fanior atque ordinatior: quo etiam factum eft, ut græca perturbata in ejufdem vulgatæ ordinem redigenda putaremus: quin etiam græca quæ habemus variant & inter fe collata lucem

fibi

ſibi mutuo afferunt, ut notum eſt. Atque harum rerum exempla ſuis locis melius annotanda nunc prætermittimus.

XVI. Vulgatæ hic additur verſio ex græco hodierno, Sixti V. juſſu edita.

Vulgatæ noſtræ verſioni addimus eam, quam vir doctiſſimus, ac veterum latinarum græcarumque lectionum ſolertiſſimus indagator Flaminius Nobilius ex græco Sixtino adornavit: eam ſane confitemur aliquot in locis clariorem, & græco textui magis congruam fieri potuiſſe: quominus autem aliam ederemus, Sixtini decreti reverentia tenuit: cum illo, & Nobilii verſio commendetur, & alia quævis quovis colore prohibeatur. Damus tamen in notis quæ planiora eſſe credimus, haud parvo emolumento, niſi nos fallit animus, futura lectoribus.

XVII. De libri inſtituto, & ut a Salomonicis Parabolis differat, & a libro Sapientiæ.

Nunc auctoris inſtitutum facile intelligemus: in eo enim eſt, ut anteceſſores qui de ſapientia ſcripſerant imitatus, de univerſæ vitæ ratione promat ſententias, interſertis inculcatiſque iis, que ad temporum conditionem maxime pertinerent.

Et a Salomone quidem diſtat, quod ille ſententias inordinate fere atque inartificioſe, nulloque nexu congerat: hic au-

autem ad certa velut capita ſæpius redigat, & ejuſdem generis nectat: denique ad præcepta morum, majorum etiam exempla adjungat.

A Sapientiæ vero libro eatenus diſfert, quod is quidem fuſius græcorum in morem diſſerat: hujus autem preſſius, ac ſalomonico magis ritu modoque currant ſententiæ. Ac Sapientiæ ſane liber, in ſumma ut videtur pace conſcriptus Alexandriæ, nulla turbarum mentione, id agit ut ſanctam quidem gentem inter ethnicos verſantem ab idololatria: Ægyptios autem alioſque gentiles, nec populos tantum verum etiam reges a vexando populo Dei, priſcorum Ægyptiorum exemplo deterreat: Eccleſiaſticus vero jam gravi perſecutione incumbente, ac gentilium ritibus invaleſcentibus, pollutoque ut diximus ſacerdotio, calamitatem deprecetur, legitimoſque ritus ac ſacerdotii jura commendet. (XXXVI. 19. xlv. 30. 31. l. 12 & ſeqq.)

XVIII. Diſtributio operis. Opus tres in partes diviſum videtur: prima & ſecunda eæ ſint cap. I. & XXIV. in quibus pro more ſapientum he-

hebræorum, de sapientia multa præfatus, huic præfationi connectit omnimodas sententias: quibus duabus partibus æqua propemodum distributione distinctis, accedit tertia a cap.xlii.℣.15.in qua exorsus a Dei laudibus,atque in virorum illustrium commendationem effusus,piam in orationem sanctamque adhortationem desinit.

XIX. De canonica & antiqua libri auctoritate ad disceptandas fidei quæstiones.

De libri auctoritate, in præfatione ad Sapientiam, quod ad institutum nostrum attinet, satis superque diximus. Et græci quidem aliqui, puta Epiphanius, quique eum excripsit Johannes Damascenus, locis supra citatis, ajunt Sapientiam Salomonis & Jesu filii Sirach libros quidem esse utiles, non tamen accenseri solere scripturis, quas in arca testamenti repositas putabant. At idem Epiphanius hæresi 76. quæ est Anomæorum, exprobrat Aetio, si Spiritu sancto esset genitus, id acturum fuisse, ut sacris codicibus veteris Testamenti usque ad Estheris tempora; ac novi Testamenti libris: item Sapientiis cum Salomonis tum Jesu filii Sirach pervolutis, se ipsum (ut novę sectæ conditorem) condemnaret: quo nihil clarius ut pro-

probetur hos etiam libros æque ac alios, non eodem licet ordine, inter propheticas ſcripturas recenſitos: quippe qui ad hæreſes profligandas pariter cum cæteris advocentur. Huc accedit Origenes, qui Sapientiam Jeſu Siracidæ pari cum aliis ſcripturis, etiam ſalomonicis, auctoritatis commendatione proferat: initio libri VI. contra Celſum; cujus generis innumerabilia teſtimonia extare in confeſſo eſt. In Occidente vero vidimus Auguſtini locum ex Eccleſiaſtico æque ac ex Pentateucho liberum arbitrium, aliaque fidei dogmata aſſerentis. (Præf. in Sap.) ac ne Africanam tantum Eccleſiam laudare videamur, hunc ſecutus e gallis noſtris Proſper urget Collatorem adhibitis Eccleſiaſtici teſtimoniis. (cont. collat. n. 40. & alibi paſſim) quin ipſe Collator in Galliis quidem agens, ſed tamen grecorum magis imbutus ſententiis, haud minus quam cæteras ſcripturas, eumdem librum laudat. (coll. XIII. cap. 12.) cum autem ibidem librum Paſtoris attuliſſet, reſpondet Proſper, *illud nullius auctoritatis teſtimonium*, paria dicturus de Eccleſiaſtico, niſi hunc & canonicum & ab

ab apocrypho ſecernendum duceret. Sic autem videmus utraque ex parte laudatum ad affirmandam fidem, & ab orthodoxis & ab adverſariis: quod quidem ab antiqua traditione manaverat. cui enim non notus ille Eccleſiaſtici locus, quem tantopere S. Cyprianus ejuſque Synodus ſeptem & octoginta Epiſcoporum in cauſa rebaptizationis, & quidem ſub nomine Salomonis urgebant: qui baptizatur a mortuo, quid proficit lavatio ejus? (Eccli. XXXIV. 30. Conc. Carth. ſub Cypr. 27.) neque catholicæ ſententiæ defenſores detrectabant auctoritatem, cum huic loco S. Auguſtinus ſtudioſiſſime reſponderet. (lib. VI. de Bapt. 34. ec.) adeo ſolenne erat adhibere hunc librum in aſſerendis fidei dogmatibus.

XX. Cur Salomonis ſit dictus: Iſidori Hiſpalenſis locus.

Cur autem Salomonis diceretur, Iſidorus Hiſpalenſis exponit his verbis: Eccleſiaſticus morum pene omnium diſciplinam, & ſanctæ religionis converſationem affatim copioſeque deſcribit. Dictus eſt autem Eccleſiaſticus, pro eo quod in medio cætu populi, id eſt coram Eccleſia fuerit habitus: hic enim propter nimiam ſenſus ſimilitudinem & eloquii parilitatem, Salomonis titulo

prænotatur. Constat autem hunc librum a Jesu filio Sirach editum fuisse, & inter reliquos sanctarum scripturarum libros pari habitum veneratione. (lib. proœm.)

XXI. Ipse auctor prophetici instinctus sibi conscius.

Quin ipse Siracides prophetici spiritus & instinctus sibi conscius hæc dicebat: ut furore repletus sum: in voce dicit: obaudite me divini fructus: (sancta fidelium soboles:) XXXIX. 16. 17. cujus rei gratia addit: doctrinam Sapientiæ & disciplinæ scripsit in codice isto Jesus filius Sirach: beatus qui in istis versatur bonis. (l. 29. 30.) neque Salomon aut quivis alius divino spiritu afflatus, majorem sibi conciliant auctoritatem quam hic auctor passim: atque ita omnino sua prædicat, ut solent ii qui se numine actos, nec seipsos loqui, sed in se Deum sentiunt.

LIBER ECCLESIASTICI.

SAPIENTIA SIRACH.

PROLOGUS.

Sixtina versio.

CUM multa nobis & magna per legem, & prophetas, & alios qui illos secuti sunt, data sint, pro quibus oportet laudare Israel, doctrinæ & sapientiæ causa, cumque eos, qui legunt, non solum ipsos oporteat fieri scientes, sed etiam extraneis studio disciplinæ ductos posse & dicendo & scribendo prodesse; avus meus Jesus, post-

ECCLESIASTICUS JESU FILII SIRACH.

PROLOGUS.

Versio Vulgata.

MUltorum nobis [a] & magnorum, per legem & prophetas, aliosque qui secuti sunt illos, sapientia demonstrata est: in quibus oportet laudare Israel doctrinæ & sapientiæ causa: quia non solum ipsos loquentes [b] necesse est esse peritos, sed etiam extraneos [c] posse, & dicentes & scribentes doctissimos fieri. Avus meus Jesus, postquam

a *Multorum nobis*: vide gr.

b *Non solum ipsos loquentes*: docentes sive voce sive scripto.

c *Extraneos*: ab Israelitica republica, sive a sapientiæ studiis, necesse est sapientum dicta recolentes, & ipsos in dicendo & scribendo doctiores fieri.

quam se amplius dedit ad diligentiam lectionis legis, & prophetarum, & aliorum librorum, qui nobis a parentibus nostris traditi sunt: voluit & ipse scribere aliquid horum, quæ ad doctrinam & sapientiam pertinent: ut desiderantes discere, & illorum periti facti, magis magisque attendant animo, & confirmentur ad legitimam vitam. d Hortor itaque venire vos cum benevolentia, & attentiori studio lectionem facere, & veniam habere e in illis, in quibus videmur, sequentes imaginem sapientiæ, f deficere in verborum compositione. Nam deficiunt verba hebraica, g quando fuerint translata ad alteram linguam.

quam amplius se dedit ad diligentiam lectionis legis, & prophetarum, & aliorum librorum, qui nobis a parentibus nostris traditi sunt, atque in his eum qui satis esse posset, habitum sibi comparasset; voluit & ipse scribere aliquid eorum quæ ad doctrinam & sapientiam pertinent: ut desiderantes discere, etiam horum participes facti multo magis proficiant per vitam legitimam. Hortor itaque venire vos cum benevolentia, & attentiori studio lectionem facere, & veniam habere in illis, in quibus videbimur in nonnullis ad interpretandi rationem elaboratis dictionibus deficere. Non enim eamdem vim habent

d *Ad legitimam vitam*: ex legis placitis componendam.

e *Veniam habere*: dare.

f *sequentes imaginem sapientiæ*: gr. deest sensus est, sententiis inhærentem, in verborum compositione nonnumquam defecisse.

g *Deficiunt verba hebraica*: non eamdem vim habent.

h *Ipse*

bent hæc in ſeipſis hebraice dicta, atque ad alteram translata linguam. Non ſolum autem hæc, ſed & ipſa lex, & prophetiæ, & cæteri libri non parvam habent diſferentiam, quando inter ſe dicuntur. Nam in octavo & trigeſimo anno temporibus Ptolemæi Evergetis regis, poſtquam perveni in Ægyptum, & cum multum temporis ibi fuiſſem; inveni exemplar non parvæ doctrinæ. Maxime neceſſarium putavi ipſe aliquam adhibere diligentiam & laborem interpretandi librum iſtum. multam enim vigiliam, & doctrinam attuli in ſpatio temporis ad hoc,

Non autem ſolum hæc, ſed & ipſa lex & prophetæ, [h] cæteraque aliorum librorum, non parvam habent differentiam, [i] quando inter ſe dicuntur. Nam in octavo & trigeſimo anno temporibus Ptolemæi Evergetis [k] regis, poſtquam perveni in Ægyptum, & cum multum temporis ibi fuiſſem, inveni ibi libros relictos, non parvæ neque contemnendæ doctrinæ. Itaque bonum & neceſſarium putavi & ipſe aliquam addere diligentiam & laborem interpretandi librum iſtum, et multa vigilia attuli doctrinam [l] in ſpatio temporis, ad illa quæ ad [m] finem ducunt, librum iſtum dare, et illis qui

h *Ipſa lex & prophetæ*: hæc indicant non modo legem, verum etiam prophetas, alioſque ſacros libros jam in græcum verſos. ac de lege quidem conſtat, cum LXX. interpretes longe antea prodiiſſent Eleazaro pontifice, Ptolemæo Philadelpho rege.

i *non parvam: quando inter ſe dicuntur*: conferuntur.

k *Ptolemæi Evergetis*: vide præf. n. XII.

l *Multa vigilia attuli doctrinam*: gr. multam vigiliam & doctrinam attuli.

m *Ad illa quæ*: gr. ad hoc ut

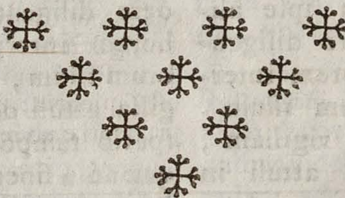
qui volunt n animum intendere & diſcere, quemadmodum oporteat inſtituere mores, qui ſecundum legem Domini propoſuerint vitam agere.

ut ad finem ducens iſtum librum, ederem etiam iis qui in paræcia volunt diſcere præparati moribus ad vivendum in lege.

---

ad finem ducens, ec.

n *Et illis qui volunt*; gr. interſerit, iis qui in paræcia, in vicinis locis. melius, in peregrinatione: Judæis in exteras regiones longe lateque diſperſis ac ſæpe peregrinantibus: quemadmodum ipſe auctor XXXIV.12. LI. 18. hunc ergo librum peregre agentibus comparabat, ne a patriis legitimiſque ritibus ad gentium mores deficerent.

CA-

Caput Primum.

Adhortatio ad ſapientiam: ejus dignitas: cum Dei timore conjungitur.

Sixtina versio.

OMnis ſapientia a Domino eſt, & cum illo eſt in ævum.

Arenam maris, & pluviæ guttas, & dies ſeculi quis dinumerabit? Altitudinem cæli, & latitudinem terræ, & abyſſum,

& ſapientiam quis inveſtigabit?

Prior omnium creata eſt ſapientia, & intellectus prudentiæ ab ævo.

Versio Vulgata.

1 OMnis ſapientia a Domino Deo eſt, & cum illo fuit ſemper: & eſt ante ævum.

2 Arenam maris, & pluviæ guttas, & dies ſeculi quis dinumeravit? Altitudinem cæli, & latitudinem terræ, & profundum abyſſi quis dimenſus eſt?

3 Sapientiam Dei, præcedentem omnia, quis inveſtigavit?

4 Prior omnium creata eſt ſapientia, & intellectus prudentiæ ab ævo.

5 Fons

---

1. *Ante ævum*: ante omnia ſecula: in ævum, gr. in æternum.

2. 3. *Altitudinem cæli*: *ſapientiam Dei*: gr. altitudinem cæli, & latitudinem terræ, & abyſſum, & ſapientiam quis inveſtigabit? hoc eſt ſapientia tam eſt impenetrabilis, quam iſta tria.

4. *Creata eſt*: ἔκτιςαι, genita eſt, conſtituta eſt, ordinata eſt, & omnibus Dei operibus præpoſita eſt Sapientia. hæc enim omnia, græca vox ſonat, ut notant Athanaſius, Euſebius & alii paſſim. veritas autem hebraica in Proverbiis, unde iſta deducta ſunt, clare habet generationem, ut notavimus, Prov. VIII. 22. ſive, creata eſt in hominum cordibus, & effuſa ſuper omnia opera

5 Fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis: & ingreſſus illius mandata æterna.

6 Radix ſapientiæ cui revelata eſt, & aſtutias illius quis agnovit?

7 Diſciplina ſapientię cui revelata eſt, & manifeſtata? & multiplicationem ingreſſus illius quis intellexit?

8 Unus eſt altiſſimus creator omnium, omnipotens & rex potens, & metuendus nimis, ſedens ſuper thronum illius & dominans Deus.

9 Ipſe creavit illam in Spiritu ſancto, & vidit, & dinumeravit, & menſus eſt.

10 Et effudit illam ſuper omnia opera ſua, & ſuper omnem carnem ſecundum datum ſuum, & præbuit illam diligentibus ſe.

11 Timor Domini glo-

Radix ſapientiæ, cui revelata eſt? & aſtutias illius quis agnovit?

[6] Unus eſt ſapiens metuendus nimis, ſedens ſuper thronum ſuum.

Dominus ipſe creavit eam, & vidit, & dinumeravit eam,

& effudit illam ſuper omnia opera ſua. Cum omni carne ſecundum datum ſuum: & præbuit illam diligentibus ſe.

Timor Domini, gloria, &

---

pera Dei: infra 10.

5. *Verbum Dei*: verbum illud, illa Sapientia apud Deum, origo eſt ſapientiæ in nos derivatę. *ingreſſus illius*: viæ: conſilia: opera. deeſt in multis codicibus græcis.

6. *Aſtutias illius*: varia & arcana conſilia.

8. *Unus eſt*: addit gr. ſapiens: *ſuper thronum illus*: ſuum gr.

9. *In Spiritu ſancto*: per creatorem illum ſpiritum, quo mundum cor, veraque ſapientia creatur in nobis. *Et dinumeravit*: novit omnia, quæ Sapientia, numero, menſura, pondere diſpoſuit. Sap. XI. 21.

10. *Effudit illam*: quod in omnibus Dei operibus ars opificis

& gloriatio, & lætitia, & corona exultationis.

Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam, & gaudium, & longitudinem dierum.

Timenti Dominum bene erit in extremis: & in die defunctionis ſuæ inveniet gratiam.

Initium ſapientiæ, timere Deum, & cum fidelibus in vulva concreatum eſt eis. Et cum hominibus ſundamentum ſeculi nidificavit; & cum ſemine eorum concredetur.

ria, & gloriatio, & lętitia, & corona exultationis.

12 Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiam, & gaudium, & longitudinem dierum.

13 Timenti Dominum bene erit in extremis, & in die defunctionis ſuæ benedicetur.

14 Dilectio Dei honorabilis ſapientia.

15 Quibus autem apparuerit in viſu, diligunt eam in viſione, & in agnitione magnalium ſuorum.

16 Initium ſapientiæ, timor Domini, & cum fidelibus in vulva concreatus eſt, cum electis fœminis graditur, & cum juſtis & fidelibus agnoſcitur.

17 Timor Domini, ſcientiæ religioſitas.

18 Religioſitas cuſtodiet, &

---

cis eluceſcat. *ſecundum datum ſuum*: ſecundum voluntatem ac menſuram ſuam. 1. Cor. XII. 11. Eph. IV. 7. quiſque habet quantum dederit.

13. *In die defunctionis*: mortis, cujus vocis alteram interpretationem habes 19.

15. *Quibus apparuerit in viſu*: ut Salomoni, 3. Reg. III. 5. *diligunt eam*: idem Salomon per ſomnum, ſapientiam bonis omnibus anteponens, ejus magnifica dona ſuſcepit. ibid. 11. & ſeqq.

16. *Cum electis fæminis*: cujus loco gr. cum hominibus fundamentum ſeculi (vitæ humanæ ſuſtentaculum, virtutem ipſam ſcilicet) nidificavit: (quaſi exclu-

& juſtificabit cor, jucunditatem atque gaudium dabit.

19 Timenti Dominum bene erit, & in diebus conſummationis illius benedicetur.

20 Plenitudo ſapientiæ eſt timere Deum, & plenitudo a fructibus illius.

21 Omnem domum illius implebit a generationibus, & receptacula a theſauris illius.

22 Corona ſapientiæ, timor Domini, replens pacem, & ſalutis fructum:

23 & vidit, & dinumeravit eam: utraque autem ſunt dona Dei.

24 Scientiam, & intellectum prudentiæ ſapientia compartietur: & gloriam tenentium ſe, exaltat.

Plenitudo ſapientiæ, timere Dominum: & inebriat eos de fructibus ejus.

Omnem domum illius implebit deſideriis, & receptacula de generationibus ejus.

Corona ſapientiæ, timor Domini, germinans pacem, & ſanitatem incolumitatis: & vidit, & dinumeravit eam.

Scientiam, & cognitionem intellectus effudit, & gloriam tenentium ipſam exaltavit.

Ra-

---

cluſis ovis peperit.) quibus oſtendit, ab ipſa infantia inſitam cum timore Domini ſapientiam.

20. *Plenitudo a fructibus*: ex fructibus.

21. *Implebit a generationibus*: implebit fructibus, ſive proventibus. præpoſitio redundat, ut in hac interpretatione paſſim: quod ſemel notandum. gr. implebit deſideriis, hoc eſt cupitis bonis: *receptacula*: cellas, horrea.

22. *Replens pacem*: gr. germinans. *ſalutis*: ſive incolumitatis: *fructum*.

23. *Et vidit & dinumeravit eam*: pacem & incolumitatem ſuo numero ac menſura tribuit.

24. *Compartietur*: diſpertiet: gr. effudit, impluit. *tenentium ſe*. tenentium ipſam gr.

25.

Radix ſapientiæ eſt timere Dominum, & rami ejus longævitas.

25 Radix ſapientiæ eſt timere Dominum: & rami illius longævi.

26 In theſauris ſapientiæ intellectus, & ſcientiæ religioſitas: execratio autem peccatoribus ſapientia.

27 Timor Domini expellit peccatum:

Non poterit ira injuſta juſtificari: impetus enim iræ ejus ſubverſio eſt ejus.

28 nam qui ſine timore eſt, non poterit juſtificari: iracundia enim animoſitatis illius, ſubverſio illius eſt.

Uſque in tempus ſuſtinebit patiens: & poſtea reddetur ei jucunditas.

29 Uſque in tempus ſuſtinebit patiens, & poſtea redditio jucunditatis.

Uſque in tempus abſcondet verba ſua: & labia fidelium enarrabunt ſenſum ejus.

30 Bonus ſenſus uſque in tempus abſcondet verba illius, & labia multorum enarrabunt ſenſum illius.

In theſauris ſapientiæ, parabola ſcientiæ: execratio autem peccatori cultura Dei.

31 In theſauris ſapientiæ ſignificatio diſciplinæ:

32 execratio autem peccatori, cultura Dei.

Concupiſti ſapientiam?

33 Fili concupiſcens ſapien-

---

25. *Rami illius longævi*: gr. longævitas: longitudo dierum.

28. *Qui ſine timore eſt*: vide gr. *iracundia animoſitatis*: vide gr.

30. *Verba illius*: gr. ſua. de toto verſu vide gr. ſenſus eſt: hominis taciti atque ipſo ſilentio venerandi, multi ultro ſenſa laudabunt: quo fit, ut defenſione ſive excuſatione non egeat.

31. *Significatio diſciplinæ*; ex eo theſauro erumpunt ſententiæ: ſive ut habet gr. parabola erudita. vide 26. 27.

pientiam, conserva justitiam, & Deus præbebit illam tibi.

34 Sapientia enim & disciplina timor Domini: & quod beneplacitum est illi,

35 fides & mansuetudo, & adimplebit thesauros illius.

36 Ne sis incredibilis timori Domini: & ne accesseris ad illum duplici corde.

37 Ne fueris hypocrita in conspectu hominum, & non scandalizeris in labiis tuis.

38 Attende in illis, ne forte cadas, & adducas animæ tuæ inhonorationem,

39 & revelet Deus absconsa tua, & in medio synagogæ elidat te:

40 Quoniam accessisti maligne ad Dominum: & cor tuum plenum est dolo & fallacia.

serva mandata: & Dominus præbebit tibi eam.

Sapientia enim & disciplina, timor Domini: & quod beneplacitum est illi, fides & mansuetudo.

Non sis incredibilis timori Domini: & ne accesseris ad eum duplici corde.

Ne fueris hypocrita in conspectu hominum: & in labia tua intende.

Non exaltes te ipsum; ne cadas, & adducas animæ tuæ inhonorationem.

Et revelabit Dominus absconsa tua, & in medio synagogæ elidet te.

Quoniam non accessisti ad timorem Domini, & cor tuum plenum est dolo.

36. *Incredibilis*: incredulus.
37. *non scandalizeris*: ne verbis tuis capiare: vide gr.
39. *Revelet Deus absconsa tua*: occulta flagitia tua. Jer. XIII. 12. Ezech. XXIII. 19. *in medio Synagogæ*: publice.

CA-

CAPUT II.

Patientia : tentatio sive probatio : timor Dei : fiducia : duplici corde : duabus viis ingredi : incidere in manus Dei.

SIXTINA VERSIO.

FILI, accedens ad servitutem Domini Dei, præpara animam tuam ad tentationem.

Dirige cor tuum, & sustine : & ne festines in tempore obductionis.

Conjungere ei, & ne recedas ; ut crescas in novissimis tuis.

Omne, quod tibi applicitum fuerit, accipe, & in humilitate tua patientiam habe.

quoniam in igne probatur aurum, homines vero

VERSIO VULGATA.

1 FILI, accedens ad servitutem Dei, sta in justitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem.

2 Deprime cor tuum, & sustine : inclina aurem tuam, & suscipe verba intellectus : & ne festines in tempore obductionis :

3 Sustine sustentationes Dei : conjungere Deo, & sustine, ut crescat in novissimo vita tua.

4 Omne, quod tibi applicitum fuerit, accipe : & in dolore sustine, & in humilitate tua patientiam habe :

5 quoniam in igne probatur aurum & argentum, homi-

---

1. *Ad tentationem*: eam, quæ versatur in doloribus & cruciatibus perferendis, de qua Rom. V. 3. 4. 5.

2. *Ne festines*: ne præcipite & impatiente sis animo: *in tempore obductionis*. gr. insultus, impetus, illatæ calamitatis: oppressionis, ut vulgatus vertit XL. 9.

3. *Sustentationes Dei*: tribulationes ab ipso immissas. *ut crescat* : ut seni tibi prorogentur dies.

4. *Omne quod applicitum fuerit*:

mines vero receptibiles in
camino humiliationis.

6 Crede Deo, & recuperabit te: & dirige viam tuam, & ſpera in illum. Serva timorem illius, & in illo veteraſce.

7 Metuentes Dominum ſuſtinete miſericordiam ejus: & non deflectatis ab illo, ne cadatis.

8 Qui timetis Dominum, credite illi: & non evacuabitur merces veſtra.

9 Qui timetis Dominum, ſperate in illum: & in oblectationem veniet vobis miſericordia.

10 Qui timetis Dominum diligite illum, & illuminabuntur corda veſtra.

11 Reſpicite filii nationes hominum: & ſcitote quia nullus ſperavit in Domino, & confuſus eſt.

12 Quis enim permanſit in mandatis ejus, & derelictus eſt? aut quis invocavit eum, & deſpexit illum?

receptibiles in camino humiliationis.

Crede ei, & recuperabit te: dirige vias tuas, & ſpera in illum.

Metuentes Dominum ſuſtinete miſericordiam ejus, & non deflectatis, ne cadatis.

Qui timetis Dominum; credite illi: & non cadet merces veſtra.

Qui timetis Dominum, ſperate in bona, & in lætitiam ſeculi, & miſericordiæ.

Reſpicite in antiquas nationes, & videte: quis confidit in Domino, & confuſus eſt?

Aut quis permanſit in timore ejus, & derelictus eſt? aut quis invocavit illum, & deſpexit eum?

Quo-

rit: caſus omnes ſecundos & adverſos. *in humilitate*: dejectione: cum in terram fueris deturbatus.

6. *In illo veteraſce*: ſeneſce in timore ejus.

11. *Nationes hominum*: antiquas generationes, gr.

14.

Quoniam pius & miſericors eſt Dominus, & remittit peccata, & ſalvat in tempore tribulationis.

Væ cordibus timidis, & manibus diſſolutis, & peccatori ingredienti duabus viis.

Væ diſſoluto cordi: quia non credit; ideo non protegetur.

Væ vobis, qui perdidiſtis ſuſtinentiam: & quid facietis; cum inſpicere cæperit Dominus?

Qui timent Dominum; non erunt incredibiles verbis illius: & qui diligunt illum; conſervabunt vias ejus.

Qui timent Dominum; inquirent quæ beneplacita ſunt ei: & qui diligunt il-

13 Quoniam pius & miſericors eſt Deus, & remittet in die tribulationis peccata: & protector eſt omnibus exquirentibus ſe in veritate.

14 Væ duplici corde, & labiis ſceleſtis, & manibus malefacientibus, & peccatori terram ingredienti duabus viis.

15 Væ diſſolutis corde, qui non credunt Deo: & ideo non protegentur ab eo.

16 Væ his, qui perdiderunt ſuſtinentiam, & qui dereliquerunt vias rectas, & diverterunt in vias pravas.

17 Et quid facient, cum inſpicere cœperit Dominus?

18 Qui timent Dominum non erunt incredibiles verbo illius: & qui diligunt illum, conſervabunt viam illius.

19 Qui timent Dominum, inquirent quæ beneplacita ſunt ei: & qui diligunt eum,

---

14. *Væ duplici corde*: hypocritis, diſſimulatoribus, levibus ingeniis nec ſibi ſatis conſtantibus.

16. *Suſtinentiam*: patientiam.

18. *Incredibiles*: increduli, ut jam dictum.

19. *Replebuntur lege*: cognitione & amore legis.

eum, replebuntur lege ipſius.

20 Qui timent Dominum, præparabunt corda ſua, & in conſpectu illius ſanctificabunt animas ſuas.

21 Qui timent Dominum, cuſtodiunt mandata illius, & patientiam habebunt uſque ad inſpectionem illius,

22 dicentes: Si pœnitentiam non egerimus, incidemus in manus domini, & non in manus hominum.

23 Secundum enim magnitudinem ipſius, ſic & miſericordia illius cum ipſo eſt.

lum, replebuntur lege.

Qui timent Dominum; præparabunt corda ſua: & in conſpectu illius humiliabunt animas ſuas.

Incidamus in manus Domini, & non in manus hominum.

Secundum enim magnitudinem ipſius, & ſic miſericordia illius.

C A P U T III.

De parentum reverentia, 2. uſque ad 19. mites: magni ſe humilient: compreſſa curioſitas, 22. ad 27. cor durum & immiſericors: qui amat periculum, 27. peccata peccatis addita, 29. ſuperbis Deus implacabilis: vera ſapientia abſtinere a peccato: eleemoſyna ac beneficentia, 33. 34. & cap. ſeq.

VERSIO VULGATA.

1 FILII ſapientiæ, eccleſia juſtorum: & na-

SIXTINA VERSIO.

Me

1. *Natio illorum*: generatio, fructus.

2. *Ju-*

tio illorum, obedientia, & dilectio.

Me patrem audite filii, & sic facite, ut salvi sitis.

2 Judicium patris audite filii, & sic facite ut salvi sitis.

Dominus enim honoravit patrem in filiis: & judicium matris firmavit in filios.

3 Deus enim honoravit patrem in filiis: & judicium matris exquirens, firmavit in filios.

Qui honorat patrem; exorabit pro peccatis;

4 Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit se ab illis, & in oratione dierum exaudietur.

Et sicut qui thesaurizat, ita qui honorificat matrem suam.

5 Et sicut qui thesaurizat, ita & qui honorificat matrem suam.

Qui honorat patrem, jucundabitur a filiis, & in die orationis suæ exaudietur.

6 Qui honorat patrem suum, jucundabitur in filiis, & in die orationis suæ exaudietur.

Qui honorificat patrem, vita vivet longiore: & qui obedit Domino; refrigerabit matrem suam, & quasi dominis serviet his, qui se genuerunt.

7 Qui honorat patrem suum, vita vivet longiore: & qui obedit patri, refrigerabit matrem.

8 Qui timet Dominum, honorat parentes, & quasi dominis serviet his qui se genuerunt.

In opere & sermone honora patrem tuum;

9 In opere & sermone & omni patientia honora patrem tuum, 10

2. *Judicium patris*: jus patrium: gr. me patrem audite filii: velut Dei nomine: ut a vero patre discatis, quid debeatis parentibus: quod exequitur usque ad versum 19. gr. variat, ℣. 3. 4. 13. 16. 18.

10 ut ſuperveniat tibi be-
nedictio ab eo, & benedi-
ctio illius in noviſſimo ma-
neat.
11 Benedictio patris fir-
mat domos filiorum: male-
dictio autem matris eradicat
fundamenta.
12 Ne glorieris in contu-
melia patris tui: non enim
eſt tibi gloria, ejus confu-
ſio.
13 gloria enim hominis
ex honore patris ſui, & de-
decus filii pater ſine ho-
nore.
14 Fili ſuſcipe ſenectam
patris tui, & non contriſtes
eum in vita illius:
15 & ſi defecerit ſenſu,
veniam da, & ne ſpernas
eum in virtute tua: elee-
moſyna enim patris non erit
in oblivione.
16 Nam pro peccato ma-
tris reſtituetur tibi bo-
num,
17 & in juſtitia ædificabi-
tur tibi, & in die tribula-
tionis commemorabitur tui:
& ſicut in ſereno glacies
ſolventur peccata tua.

ut ſuperveniat tibi benedictio ab eo.

Benedictio enim patris firmat domos filiorum: maledictio autem matris eradicat fundamenta.

Ne glorieris in contumelia patris tui: non eſt enim tibi gloria, patris confuſio.

Gloria enim hominis ex honore patris ſui: & dedecus filiis mater ſine honore.

Fili ſuſcipe ſenectam patris tui, & non contriſtes eum in vita illius.

Et ſi defecerit ſenſu; veniam da: & non ſpernas eum in qualibet virtute tua.

Eleemoſyna enim patris non erit in oblivione: & pro peccatis, in juſtitia ædificabitur tibi.

In die tribulationis tuæ commemorabitur tui: ſicut in ſereno glacies; ſic ſolventur tua peccata.

Tan-

16. *Pro peccato matris*: ſive pro injuria quam a matre patienter tuleris.

17. *Ædificabitur tibi*: domus tua ſcilicet: res tuæ conſtabilientur.

20.

Tamquam blaſphemus eſt, qui dereliquit patrem: & eſt maledictus a Domino, qui exaſperat matrem ſuam.

Fili, in manſuetudine opera tua perfice, & ab homine acceptabili diligeris.

Quanto major es; tanto magis te humilia; & coram Deo invenies gratiam.

Quoniam magna eſt potentia Domini, & ab humilibus honorificatur.

Difficiliora te ne quæſieris: et fortiora te ne ſcrutatus fueris.

Quæ præcepta ſunt tibi; hæc cogita: non eſt enim tibi opus abſconditis.

In ſupervacuis operum tuorum ne fueris curioſus: plurima enim ſuper ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi.

18 Quam malæ famæ ſte qui derelinquit patrem: & eſt maledictus a Deo, qui exaſperat matrem.

19 Fili, in manſuetudine opera tua perfice, & ſuper hominum gloriam diligeris.

20 Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam:

21 quoniam magna potentia Dei ſolius, & ab humilibus honoratur.

22 Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris: ſed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita ſemper, & in pluribus operibus ejus ne fueris curioſus.

23 Non eſt enim tibi neceſſarium ea, quæ abſcondita ſunt, videre oculis tuis.

24 In ſupervacuis rebus noli ſcrutari multipliciter, & in pluribus operibus ejus non eris curioſus.

25 Plurima enim ſuper ſenſum hominum oſtenſa ſunt tibi.

26

---

20. *Quanto magnus es*: major.

24. *In ſupervacuis rebus*: gr. in ſupervacuis operum tuorum: in illis operibus quæ ſunt ſupervacua. vulgata, planior.

26 Multos quoque ſupplantavit ſuſpicio illorum, & in vanitate detinuit ſenſus illorum.

Multos enim implanavit ſuſpicio ipſorum: & cogitatio mala labefecit ſenſus illorum.

27 Cor durum habebit male in noviſſimo: & qui amat periculum, in illo peribit.

Et qui amat periculum; in illud incidet: cor durum habebit male in noviſſimis.

28 Cor ingrediens duas vias, non habebit ſucceſſus, & pravus corde in illis ſcandalizabitur.

29 Cor nequam gravabitur in doloribus, & peccator adjiciet ad peccandum.

Cor durum gravabitur laboribus: & peccator adjiciet peccatum ſuper peccata.

30 Synagogæ ſuperborum non erit ſanitas: frutex enim peccati radicabitur in illis, & non intelligetur.

Obductioni ſuperbi non eſt ſanatio: frutex enim peccati radicavit in illo.

31 Cor ſapientis intelligitur in ſapientia, & auris bona audiet cum omni concupiſcentia ſapientiam.

Cor ſapientis cogitabit parabolam: & auris auditoris, deſiderium ſapientis.

---

26. *Multos quoque*: multos enim: gr. quæ particulę ad antecedentia referunt. *ſupplantavit*: gr. implanavit: decepit. *ſuſpicio illorum*: conjecturæ de rebus maximis.

28. *Scandalizabitur*: offendet, cadet.

30. *Synagogæ* cætui *ſuperborum*: gr. ἐπαγωγῇ immiſſis ſuperbo calamitatibus: ut ſupra 11.2. quę ſunt immedicabiles Deo implacabiliter ulciſcente.

31. *Cor ſapientis*: *in ſapientia*: cogitabit parabolam. gr. ſimilitudines, quibus obvelata veritas, gratius & ſuavius poſtea eluceſcat. *auris bona*: gr. auris audientis, votum ſeu deſiderium ſapientis: ſapiens cupit habere dociles auditores vid. inf. xxv. 12

32 sapiens cor & intelligibile abstinebit se a peccatis, & in operibus justitiæ successus habebit.

Ignem ardentem extinguet aqua: & eleemosyna expiabit peccata.

33 Ignem ardentem extinguit aqua, & eleemosyna resistit peccatis:

Qui reddit gratias; commemoratur in posterum: & in tempore casus inveniet firmamentum.

34 & Deus prospector est ejus qui reddidit gratiam: meminit ejus in posterum, & in tempore casus sui inveniet firmamentum.

34. *Deus prospector est*: gr. simpliciter: qui reddit gratias (sive beneficiorum memor) memorabitur in posterum &c.

CAPUT IV.

Sequitur de adjuvandis pauperibus usque ad 12. sapientiæ utilitas: homines tentationibus probat: ad 23. prava verecundia, ad 32. peccata cui confitenda, 31. ne contra ictum fluvii, 32. pro justitia certa, 33. lingua præceps: in domo ut leo, 34. beneficus 35.

SIXTINA VERSIO.

FILI, vitam pauperis ne defraudes: & ne protrahas oculos egenos.

Animam esurientem ne contristes: & non exaspe-

VERSIO VULGATA.

1 FIli elemosynam pauperis ne defraudes, & oculos tuos ne transvertas a paupere.

2 Animam esurientem ne despexeris: & non exasperes pau-

1. *Oculos tuos*: ne protrahas (in longum ducas) oculos egenos gr. ne egentes expectare facias.

pauperem in inopia ſua.
3 Cor inopis ne afflixeris
& non protrahas datum an-
guſtianti.
4 Rogationem contribu-
lati ne abjicias : & non
avertas faciem tuam ab e-
geno.
5 Ab inope ne avertas o-
culos tuos propter iram : &
non relinquas quærentibus
tibi retro maledicere:
6 maledicentis enim ti-
bi in amaritudine animæ
exaudietur deprecatio illius,
exaudiet autem eum qui fe-
cit illum.
7 Congregationi paupe-
rum affabilem te facito , &
presbytero humilia animam
tuam , & magnato humilia
caput tuum.
8 Declina pauperi ſine tri-
ſtitia aurem tuam , & red-
de debitum tuum , & reſ-
ponde illi pacifica in man-
ſuetudine.
9 Libera eum, qui inju-
riam patitur , de manu ſu-
perbi : & non acide feras in
anima tua.

res virum in inopia ſua

Cor irritatum ne contur-
bes : & ne potrahas datum
anguſtianti.

Rogationem tribulati ne
abjicias : & ne avertas fa-
ciem tuam ab egeno.

Ab inope non avertas o-
culum : & ne relinquas lo-
cum homini , ut maledicat
te :

maledicentis enim tibi
in amaritudine animæ ſuæ,
deprecationem ejus exau-
diet is qui fecit illum.

Congregationi amabilem
te facito ; & magnati hu-
milia caput tuum.

Inclina pauperi aurem
tuam , & reſponde illi pa-
cifica in manſuetudine.

Libera eum qui injuriam
patitur , de manu injuriam
inferentis : & non acedieris
in judicando.

Eſto

---

3. *Cor inopis*: gr. irritatum , exacerbatum *anguſtianti* : indigenti, gr.

9. *Superbi* : injuriam inferentis , gr. *non acide*:acerbe: at gr. ne puſillo animo ſis in judicando:quod vulgatus ad ſeq.refert.

13.

Esto pupillis ut pater, & pro viro matri illorum : & eris velut filius altissimi, & diliget te magis mater tua.	10 In judicando esto pupillis misericors ut pater, & pro viro matri illorum : 11 & eris tu velut filius altissimi obediens, & miserebitur tui magis quam mater.
Sapientia filios sibi exaltavit, & suscipit inquirentes se.	12 Sapientia filiis suis vitam inspirat, & suscipit inquirentes se, & præibit in via justitiæ.
Qui diligit illam, diligit vitam : & qui mane vigilaverint ad illam ; implebuntur lætitia.	13 Et qui illam diligit, diligit vitam : & qui vigilaverint ad illam, complectentur placorem ejus.
Qui tenuerit illam; hereditabit gloriam: & quocumque introit, benedicet Dominus.	14 Qui tenuerint illam, vitam hereditabunt: & quo introibit, benedicet Deus.
Qui servient ei ; servient sancto : & eos qui diligunt eam, diligit Dominus.	15 Qui serviunt ei, obsequentes erunt sancto : & eos, qui diligunt illam, diligit Deus.
Qui audiet illam; judicabit gentes : & qui ad illam accesserit, habitabit confidens.	16 Qui audit illam, judicabit gentes : & qui intuetur illam, permanebit confidens.
Si credideris, hereditabis illam : & in possessione erunt creaturæ ipsius.	17 Si crediderit ei, hereditabit illam, & erunt in confirmatione creaturæ illius.

13. *Complectentur* (assequentur) *placorem*: placiditatem: tranquillitatem *ejus*: fruentur quiete quam dederit.

15. *Sancto* : ipsi Deo.

17. *Hereditabit*: possidebit. *erunt in confirmatione creaturæ illius* : fructus, proventus, ipsa ejus soboles consistet firmius.

Verſ. Vulg.	Sixt. verſ.
18 Quoniam in tentatione ambulat cum eo, & in primis eligit eum.	Quoniam oblique ambulat cum eo in primis:
19 Timorem & metum & probationem inducet ſuper illum: & cruciabit illum in tribulatione doctrinæ ſuæ, donec tentet eum in cogitationibus ſuis, & credat animæ illius.	timorem autem & metum adducet ſuper illum, & cruciabit illum in diſciplina ſua; donec credat animæ illius, & tentet eum in juſtificationibus ſuis.
20 Et firmabit illum, & iter adducet directum ad illum, & lętificabit illum,	Et rurſus redibit recta ad illum, & lætificabit illum, & denudabit abſconſa ſua.

Si

18.19. *In tentatione: timorem & metum: donec tentet eum: & credat animæ illius.* his verſibus id agit Ecclesiaſticus, ne victi difficultatibus quæ viam ſapientię ineuntibus occurrunt, animis concidamus. comparat autem ſapientiam homini periclitanti amici fidem, neque arcana ſua facile committenti, anteaquam caute probaverit: ſic agit ſapientia. *in primis*, ac primum quidem; initio: *in tentatione ambulat cum illo*: tentat hominem obſequentem ſibi. *& eligit eum*: ſummo delectu utitur, neq; cuivis obvio ſe tradit: ſive ut habet græcus: oblique ambulat cum illo: quam lectionem firmant ſequentia, ac maxime verſus 20. obliq; autem, hoc eſt veluti incerto pede ambulat cum amatore ſuo, nec ſtatim illi fidit: ſed mavis; amatorem ſuum quaſi per anfractuoſa & confragoſa deducit: timoremque incutit, & diligenter probat, neque parcit cruciatibus quibus illum erudiat donec probato & tentato ad extremum credat, & omnia arcana effundat in ſinum: ut patebit ℣.21. addit gr. & tentet eum in juſtificationibus ſuis: hoc eſt, & probet illum vere juſtum fuiſſe. ſic Abraham, ſic Jacob, ſic Moyſes, aliique non niſi probati & difficultatibus exerciti veræ ſapientiæ compotes facti ſunt. pergit:

20. *Et iter rectum adducet ad illum*: hoc eſt, ducet illum per itinera recta: ut Sap. x. 10. atque ut hic habet, gr. redibit recta via ad illum: non jam oblique ut ℣. 18. *& lætificabit illum*: renudatis ſapientiæ arcanis, ut habent

ſe-

Si autem aberraverit; derelinquet eum, & tradet eum in manus ruinæ suæ.

Conserva tempus, & devita a malo: & pro anima tua ne confundaris.

Est enim confusio adducens peccatum: & est confusio, gloria & gratia.

Ne accipias faciem adversus animam tuam, & ne reverearis in casum tuum.

21 & denudabit absconsa sua illi, & thesaurizabit super illum scientiam & intellectum justitiæ.

22 Si autem oberraverit, derelinquet eum, & tradet eum in manus inimici sui.

23 Fili conserva tempus, & devita a malo.

24 Pro anima tua ne confundaris dicere verum.

25 est enim confusio adducens peccatum, & est confusio adducens gloriam & gratiam.

26 Ne accipias faciem adversus faciem tuam, nec adversus animam tuam mendacium.

27 Ne reverearis proximum tuum in casu suo:

28

sequentia. quarum rerum summa est Sap. III. 5. ubi ait: tentavit eos, & invenit illos dignos se.

22. *Si autem oberraverit*: clarius, aberraverit, gr. dixit quæ eventura sint homini per calamitates probato: at eadem sapientia aberrantem deseret. *& tradet eum in manus inimici sui*: gr. ruinæ suæ: notus hebraismus: omni ope destituet, ac certo dedet exitio.

23. *Conserva tempus*: vide I. 28

24. *Pro anima tua*: pro salute animæ tuæ. aggreditur autem homines male verecundos, qui veritatem erubescunt.

25. *Est confusio*: est pudor bonus malusque, quorum causas aperit sequentibus.

26. *Ne accipias faciem*, sive personam: utrumq; enim gr. congruit. ne sis personarum acceptor vel: noli judicare secundum externam speciem, quod est Joan. VII. 24. nolite judicare secundum faciem (sive speciem) sed rectum judicium judicate.

27. *Ne reverearis*: ne te falsa te-

28 nec retineas verbum in tempore falutis. Non abfcondas fapientiam tuam in decore fuo.

29 In lingua enim fapientia dignofcitur: & fenfus, & fcientia, & doctrina in verbo fenfati, & firmamentum in operibus juftitiæ.

30 Non contradicas verbo veritatis ullo modo, & de mendacio ineruditionis tuæ confundere.

31 Non confundaris confiteri peccata tua: & ne fubjicias te omni homini pro peccato.

32 Noli refiftere contra faciem potentis, nec coneris contra ictum fluvii.

33 Pro juftitia agonizare pro anima tua, & ufque ad mortem certa pro juftitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos.

Non retineas verbum in tempore falutis.

In fermone enim cognofcetur fapientia; & doctrina in verbo linguæ.

Non contradicas veritati, & de ineruditione tua confundere.

Ne confundaris confiteri peccata tua, nec coneris contra fluxum fluminis. Et non fubjicias te homini ftulto, & ne accipias faciem potentis.

Ufque ad mortem agonizare pro veritate: & Dominus Deus pugnabit pro te.

No-

reverentia prohibeat, quominus proximum tuum errantem&cæcum candidis monitis a certa pernicie deterreas. gr. ne verearis in cafum tuum: cum veritatem tacens, tibi ipfi accerfis exitium.

28. *Non abfcondas fapientiam tuam in decore fuo*: nempe in gravibus periculis, quo tempore decet maxime.

31. *nec te fubjicias*: ita confitere peccata ut non cuivis, fed fapientifimo cuiq; emendanda ac medicanda committas.

32. *Noli refiftere*: pro his gr. habet: non fubjicias te homini ftulto, nec accipias faciem (feu perfonam) potentis.

33. *Agonizare*: velut in agone certa, propofito præmio. *Deus expugnabit*: brevius gr. & Deus pugnabit pro te.

34.

Noli aſper eſſe in lingua tua, & inutilis & remiſſus in operibus tuis.

34 Noli citatus eſſe in lingua tua: & inutilis & remiſſus in operibus tuis.

Noli eſſe ſicut leo, in domo tua, & arreptitius in domeſticis tuis.

35 Noli eſſe ſicut leo in domo tua, evertens domeſticos tuos, & opprimens ſubjectos tibi.

Non ſit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta.

36 Non ſit porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta.

---

34. *Noli eſſe citatus*: præceps: ταχὺς: alii legunt, τραχὺς, violentus, aſper: alii, θρασὺς, confidens, temerarius: eodem ſenſu: vulgata lectio planior & antiquior.

35. *Evertens domeſticos*. præclare gr. (noli eſſe) arreptitius ſeu potius imaginoſus, furens; φαντασιοκοπῶν: exagitatus phantaſiis: cujuſmodi illa fuiſſe dicitur apud Ter. in Hec.

CAPUT V.

Divitiis ne confidas, 1.2.3.10. *de peccato ſtatim expiando*, 4. *ad* 10. *levi animo & vario*, 11. *firmo*, 12. *miti*, 13. *lingua*, 14 *ad fin.*

SIXTINA VERSIO. / VERSIO VULGATA.

NOLI attendere ad divitias tuas: & ne dixeris, ſufficientes mihi ſunt.

NOLI attendere ad poſſeſſiones iniquas, & ne dixeris: Eſt mihi ſufficiens vita: nihil enim proderit in tempore vindictæ & obductionis.

Ne ſequaris animam tuam, & fortitudinem

2 Ne ſequaris in fortitudine tua concupiſcentiam cor-

---

1. *Obductionis*: vide ſupra 11.2

2. *In fortitudine tua*: ne viribus confiſus *ſequaris concupiſcentiam*. ne ſequantur cogitationes ſuas & oculos, per res varias fornicantes. Num. xv. 39.

cordis tui:
3 & ne dixeris: Quomo-
do potui? aut quis me subji-
ciet propter facta mea? Deus
enim vindicans vindicabit.
4 Ne dixeris: Peccavi,
& quid mihi accidit triste?
Altissimus enim est patiens
redditor.
5 De propitiato peccato
noli esse sine metu, neque
adjicias peccatum super pec-
catum.
6 Et ne dicas: Miseratio
Domini magna est, multi-
tudinis peccatorum meorum
miserebitur.
7 Misericordia enim &
ira ab illo cito proximant,
& in peccatores respicit ira
illius.
8 Non tardes converti ad
Dominum, & ne differas de
die in diem.
9 Subito enim veniet ira
illius, & in tempore vindi-
ctæ disperdet te,
10 Noli anxius esse in di-
vitiis injustis: non enim
proderunt tibi in die obdu-
ctionis & vindictæ.

tuam, ut ambules in con-
cupiscentiis cordis tui.
Et ne dixeris, quis me
subjiciet? Dominus enim
vindicans vindicabit te.

Ne dixeris, peccavi, &
quid mihi accidit? Domi-
nus enim est patiens.

De propitiatu noli esse si-
ne metu, ut adjicias pec-
catum super peccata.

Et ne dicas, miseratio
ejus magna est: multitudi-
nis peccatorum meorum
miserebitur.
Misericordia enim & ira
ab illo: & super peccatores
requiescet ira illius.

Ne tardes converti ad
Dominum, & ne differas de
die in diem: subito enim e-
gredietur ira Domini, & in
tempore vindictæ disper-
det.
Noli attentus esse in divi-
tiis injustis: nihil enim ad-
juvaberis in die obductionis.

Non

3. *Quomodo potui?* quanta potui?

10 *Noli anxius esse in divitiis injustis* comparandis, sive tuendis.

12

Non ventiles in omni vento, & non eas in omni via : ſic peccator duplex lingua.

Eſto firmus in intellectu tuo: & unus ſit ſermo tuus.

Eſto velox in auſcultatione tua, & in longanimitate profer reſponſum.

Si eſt tibi intellectus; reſponde proximo: ſin autem; ſit manus tua ſuper os tuum,

Gloria & inhonoratio in ſermone : & lingua hominis, ſubverſio eſt illius.

Non appelleris ſuſurro : & lingua tua ne inſidieris.

Super furem enim eſt confuſio : & denotatio peſſima ſuper bilinguem.

11 Non ventiles te in omnem ventum, & non eas in omnem viam: ſic enim omnis peccator probatur in duplici lingua.

12 Eſto firmus in via Domini, & in veritate ſenſus tui & ſcientia, & proſequatur te verbum pacis & juſtitiæ.

13 Eſto manſuetus ad audiendum verbum, ut intelligas: & cum ſapientia proferas reſponſum verum.

14 Si eſt tibi intellectus, reſponde proximo: ſin autem, ſit manus tua ſuper os tuum, ne capiaris in verbo indiſciplinato, & confundaris.

15 Honor & gloria in ſermone ſenſati, lingua vero imprudentis ſubverſio eſt ipſius.

16 Non appelleris ſuſurro, & lingua tua ne capiaris, & confundaris.

17 Super furem enim eſt confuſio & pœnitentia, & denotatio peſſima ſuper bilinguem: ſuſurratori autem odium, & inimicitia & contumelia.

18

12. *Eſto firmus in via Domini* : vide gr.

14. *Sin autem*: ſin minus.

15. *Lingua imprudentis* : homi-

18 Juſtifica puſillum, et magnum ſimiliter.

In magno & in parvo non ignores.

minis, ſimpliciter gr.

18 *Juſtifica*, abſolve, *puſillum & magnum pariter*: æquo utrumque judicio. gr. in magno & parvo non ignores: ne te in negotiis minutiſſima queque fugiant.

Caput VI.

Sit firma amicitia, 1. ſuperbi: de amicis comparandis, ſervandis, obſervandis, 5. ad 18. de ſapientia ejuſque levi jugo, 18. ad finem: audiendi ſenes & docti, 35. 36.

Versio Vulgata.

1 NOli fieri pro amico inimicus proximo: improperium enim, & contumeliam malus hereditabit, & omnis peccator invidus & bilinguis.

2 Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus: ne forte elidatur virtus tua per ſtultitiam,

3 & folia tua comedat, & fructus tuos perdat, & relinquaris velut lignum aridum in eremo.

Sixtina versio.

ET noli fieri pro amico inimicus. Nomen enim malum, confuſionem, & improperium hereditabit. Sic peccator bilinguis.

Ne te extollas in cogitatione animæ tuæ, ne diripiatur velut taurus, anima tua.

Folia tua comedes, & fructus tuos perdes, & relinques te velut lignum aridum.

Ani-

1. *Hereditabit*: poſſidebit. *omnis peccator*. gr. ſimpliciter: ſic peccator bilinguis. ſupple, poſſidebit malum.

2. *Virtus tua*. anima tua. gr.

3. *Et folia tua comedat*: ſtulta ſuperbia, de qua præcedente ne decorem ſimul remque amittas:

Anima nequam diſperdet eum, qui ſe habet, & gaudium inimicorum faciet eum.

Guttur dulce multiplicabit amicos ſuos, & lingua beneloquens multiplicabit bonas ſalutationes.

Multi pacifici ſint tibi: conſiliarii autem tui ſint unus de mille.

Si poſſides amicum, in tentatione poſſide eum, & non facile credas ei.

Eſt enim amicus in tempore ſuo, & non permanebit in die tribulationis tuæ.

Et eſt amicus, qui convertitur ad inimicitiam, & rixam opprobrii tui denuda-

4 Anima enim nequam diſperdet qui ſe habet, et in gaudium inimicis dat illum, et deducet in ſortem impiorum.

5 Verbum dulce multiplicat amicos, et mitigat inimicos: et lingua eucharis in bono homine abundat.

6 Multi pacifici ſint tibi, et conſiliarius ſit tibi unus de mille.

7 Si poſſides amicum, in tentatione poſſide eum, et ne facile credas ei.

8 Eſt enim amicus ſecundum tempus ſuum, et non permanebit in die tribulationis.

9 Et eſt amicus qui convertitur ad inimicitiam: et eſt amicus qui odium et rixam

---

tas: nec tantum folia, verum etiam fructus.

5. *Lingua eucharis*: gratioſa: comiter loquens: *in bono homine abundabit*: vir bonus abundat verbis mitibus. gr. lingua bene loquens (dulciloqua) multiplicabit bonas ſalutationes: (multos ſalutatores ac fauſta imprecantes adducet.)

6. *Multi pacifici*: ſocii, convictores.

7. *In tentatione poſſide amicum*: non niſi tentatum & probatum. *non facile*: non cito; non temere, non ſtatim, *credas* ei teipſum. Jeſus non credebat ſemetipſum eis. Joan. 11 23. 24.

8. *Secundum tempus ſuum*: ſecundum rationes & utilitates ſuas.

9. *Et rixam*: gr. rixam opprobrii tui *denudabit*: quæ iratus effuderis, nec amicum celandum putaris.

xam, et convitia denudabit.
10 Eſt autem amicus ſocius menſæ, et non permanebit in die neceſſitatis.
11 Amicus ſi permanſerit fixus, erit tibi quaſi coæqualis, & in domeſticis tuis fiducialiter aget:
12 ſi humiliaverit ſe contra te, & a facie tua abſconderit ſe, unanimem habebis amicitiam bonam.
13 Ab inimicis tuis ſeparare, & ab amicis tuis attende.
14 Amicus fidelis, protectio fortis: qui autem invenit illum, invenit theſaurum.
15 Amico fideli nulla eſt comparatio, & non eſt digna ponderatio auri & argenti contra bonitatem fidei illius.
16 Amicus fidelis, medicamentum vitæ & immortalitatis: & qui metuunt

bit.

Et eſt amicus ſocius menſarum, et non permanebit in die neceſſitatis tuæ.

Et in bonis tuis erit, tamquam tu, & in domeſticis tuis fiducialiter aget.

Si humiliatus fueris: erit contra te, & a facie tua abſcondet ſe.

Ab inimicis tuis ſeparare: & ab amicis tuis attende.

Amicus fidelis, protectio fortis: & qui invenit illum, invenit theſaurum.

Amico fideli nulla eſt comparatio, & non eſt pondus bonitati ejus.

Amicus fidelis, medicamentum vitæ: & qui metuunt Dominum, invenient il-

---

11. *Amicum: quaſi coæqualis*: gr. in bonis tuis (rebus tuis florentibus) erit: (utetur ut ſuis.) ſicut tu. *& in domeſticis tuis*: in famulitio tuo: *fiducialiter*, cum imperio, *aget*.

12. *Si humiliaverit ſe*. gr. ſi humiliatus (dejectus) fueris, erit contra te, & a facie tua abſcondet ſe: (a te recedet.)

13. *ab inimicis tuis ſeparare*: non affectu ſed convictu, ne te per calumniam prodant. *ab amicis attende*: ne amittas eos: neu plus æquo & ſine ulla cautione credas.

21.

illum.

Qui timet Dominum, bonam habet amicitiam ſuam: quoniam ſecundum ipſum, ſic & proximus ipſius.

Fili, a juventute tua excipe doctrinam: & uſque ad canos invenies ſapientiam.

Quaſi is qui arat & qui ſeminat, accede ad illam: & ſuſtine bonos fructus illius.

In operatione enim illius paululum laborabis: & cito edes de generationibus illius.

Quoniam aſpera eſt nimium indoctis, & non permanebit in illa excors.

Quaſi lapis probationis fortis erit in illo; & non demorabitur projicere illam.

Sapientia enim ſecundum nomen ſuum eſt: & non eſt multis manifeſta.

Dominum, invenient illum.
17 Qui timet Deum, æque habebit amicitiam bonam: quoniam ſecundum illum erit amicus illius.
18 Fili, a juventute tua excipe doctrinam, & uſque ad canos invenies ſapientiam.
19 Quaſi is qui erat & ſeminat, accede ad eam, & ſuſtine bonos fructus illius.
20 in opere enim ipſius exiguum laborabis, & cito edes de generationibus illius.
21 Quam aſpera eſt nimium ſapientia indoctis hominibus, & non permanebit in illa excors.
22 Quaſi lapidis virtus probatio erit in illis, & non demorabuntur projicere illam.
23 Sapientia enim doctrinæ ſecundum nomen eſt ejus, & non eſt multis manife-

21. *Excors*: inſanus, inſenſatus.

22. *quaſi lapidis virtus*: vide gr. ſenſus autem eſt: erit in inſenſato ſapientia, quaſi lapis gravis ei traditus ad explorandas vires, quem ſtatim quaſi pondere victus, projiciet. Zach. XII 3. ponam Jeruſalem lapidem oneris cunctis populis.

23. *Sapientia ſecundum nomen eſt ejus*: gr. nomen ſuum: ſecundum famam ſuam eſt: talis eſt qualis eſſe memoratur, nempe abſcondita: imperveſtigabilis: ſapientia enim ubi invenitur? Job. XXVIII. toto capite: & ſupra I. 3.

feſta, quibus autem cognita eſt, permanet uſque ad conſpectum Dei.

24 Audi fili, & accipe conſilium intellectus, & ne abjicias conſilium meum.

25 Injice pedem tuum in compedes illius, & in torques illius collum tuum:

26 ſubjice humerum tuum, & porta illam, & ne acedieris vinculis ejus.

27 In omni animo tuo accede ad illam, & in omni virtute tua conſerva vias ejus.

28 Inveſtiga illam, & manifeſtabitur tibi, & continens factus ne derelinquas eam:

29 in noviſſimis enim invenies requiem in ea, & convertetur tibi in oblectationem.

30 Et erunt tibi compedes ejus in protectionem for-

Audi fili, & accipe ſententiam meam, & ne abjicias conſilium meum.

Et injice pedes tuos in compedes illius, & in torquem illius collum tuum.

Subjice humerum tuum, & porta illam: & ne acedieris vinculis illius.

In omni animo tuo accede ad illam: & in omni virtute tua conſerva vias ejus.

Inveſtiga, & quære: & manifeſtabitur tibi: & continens factus ne derelinquas illam.

In noviſſimis enim invenies requiem ejus: & convertetur tibi in oblectationem.

Et erunt tibi compedes in protectionem fortitudinis, & tor-

---

25 *Injice pedem tuum*: 26. *ſubjice humerum*: en vincla, en compedes, en jugum ſapientiæ: hominemque totum humeris, collo, pedibus, manibus, ejus vinculis illigatum, comprehenſum, tentum; eoque magis liberum, quod juſtitiæ ſervum. & *ne acedieris*: graveris, defatigeris, gr.

28. *Continens factus*: gr. ejus poſſeſſor, compos, ἐγκρατής quod & continentem & compotem ſonat.

30. *Et erunt tibi compedes*: initia quidem ſapientiæ difficilia atque aſpera cupiditatibus edomandis: at jam edomitis, ac ſub ju-

torques illius in ſtolam gloriæ.

Decus enim aureum eſt in ea, & vincula illius, fila hyacinthina.

Stolam gloriæ indues eam, & coronam gratulationis impones tibi.

Si volueris fili, diſces: & ſi accommodaveris animum tuum, callidus eris.

Si dilexeris audire, excipies: & ſi inclinaveris aurem tuam, ſapiens eris.

In multitudine presbyterorum ſta: & qui ſapiens, ei conjungere: omnem narrationem divinam velis audire: & proverbia intellectus non effugiant te.

Si videris ſenſatum, evigila ad eum: & gradus oſtiorum illius exterat pes tuus.

titudinis, & baſes virtutis, & torques illius in ſtolam gloriæ:

31 decor enim vitæ eſt in illa, & vincula illius alligatura ſalutaris.

32 Stolam gloriæ indues eam, & coronam gratulationis ſuperpones tibi.

33 Fili, ſi attenderis mihi, diſces: & ſi accommodaveris animum tuum, ſapiens eris.

34 Si inclinaveris aurem tuam, excipies doctrinam, & ſi dilexeris audire, ſapiens eris.

35 In multitudine presbyterorum prudentium ſta, & ſapientiæ illorum ex corde conjungere, ut omnem narrationem Dei poſſis audire, & proverbia laudis non effugiant a te.

36 Et ſi videris ſenſatum, evigila ad eum, & gradus oſtiorum illius exterat pes tuus.

37

jugum miſſis, omnia libertati & honori vertent.

31. *Decor enim vitæ*: gr. decus aureum: ſive mundus aureus in ea; ornatus omnimodi. *alligatura ſalutaris*: non qualis vinctis, ſede qualis infirmis ſanandis adhiberi ſolet. gr. nexus hyacinthus: qualem induere juſſi Iſraelitæ ad decorem. Num. xv. 38

35. *Presbyterorum*: ſeniorum, ſenatorum.

37 Cogitatum tuum habe in præceptis Dei, & in mandatis illius maxime aſſiduus eſto : & ipſe dabit tibi cor, & concupiſcentia ſapientiæ dabitur tibi.

Cogitatum tuum habe in præceptis Domini, & in mandatis illius meditare ſemper. Ipſe firmabit cor tuum : & concupiſcentia ſapientiæ tuæ dabitur tibi.

CAPUT VII.

Malis mala, 1. 2. 3. ne quæras honores, 4. 6. munerum amplitudo non placat Deum, 9. 10. inſpector Deus, 12. de calumniis & omni mendacio, 13. 14. agricultura, 16. amicus, 20. bonus paterfamilias ſervis, mercenariis, liberis, uxori, jumentis etiam, parentibus, ſacerdotibus, amicis, egenis conſulit, ac noviſſima cogitat, 21. &c. ad fin.

VERSIO VULGATA.

1 NOLI facere mala, & non te apprehendent.

2 Diſcede ab iniquo, & deficient mala abs te.

3 Fili, non ſemines mala in ſulcis injuſtitiæ, & non metes ea in ſeptuplum.

4 Noli quærere a Domino ducatum, neque a rege cathedram honoris.

5 Non te juſtifices ante Deum, quoniam agnitor cordis ipſe eſt : & penes re-

SIXTINA VERSIO.

NOLI facere mala : & non te apprehendet malum.

Diſcede ab iniquo, & declinabit a te.

Fili, non ſemines in ſulcis injuſtitiæ : et non metes eos in ſeptuplum.

Noli quærere a Domino ducatum, neque a rege cathedram honoris.

Non te juſtifices ante Dominum : & penes regem noli velle videri ſapiens.

No-

3. *Et non metes*: ut non metas, &c.

8.

Noli quærere fieri judex ; ne forte non possis auferre iniquitates : ne forte extimescas faciem potentis : & ponas scandalum in rectitudine tua.

Non pecces in multitudinem civitatis; nec te dimittas in turbam.

Non alliges bis peccatum : in uno enim non eris immunis.

Noli esse pusillanimis in oratione tua : & eleemosynam facere ne despicias.

Ne dicas : in multitudinem munerum meorum respiciet, & offerente me Deo altissimo, suscipiet.

Ne irrideas hominem, qui sit in amaritudine animæ suæ : est enim qui humiliat, & qui exaltat.

Noli arare mendacium adversus fratrem tuum: neque in amicum similiter fa-

gem noli velle videri sapiens.

6 Noli quærere fieri judex, nisi valeas virtute irrumpere iniquitates: ne forte extimescas faciem potentis & ponas scandalum in æquitate tua.

7 Non pecces in multitudinem civitatis, nec te immittas in populum,

8 neque alliges duplicia peccata, nec enim in uno eris immunis.

9 Noli esse pusillanimis in animo tuo :

10 exorare, & facere eleemosynam ne despicias.

11 Ne dicas : In multitudine munerum meorum respiciet Deus, & offerente me Deo altissimo, munera mea suscipiet.

12 Non irrideas hominem in amaritudine animæ : est enim qui humiliat & exaltat, circumspector Deus.

13 Noli arare mendacium adversum fratrem tuum : neque in amicum similiter facias.

---

8. *Duplicia peccata* : & tua scilicet & aliena : gr. ne alliges bis peccatum: iterando & assuescendo, quod sequenti congruit.

9. *In animo tuo* : gr. in precatione tua : ne vilia & caduca a Domino petas, neque a magno parva sed magna, ut Salomon sapientiam.

13. *Arare mendacium*: ne menda-

cias.
14 Noli velle mentiri omne mendacium: aſſiduitas enim illius non eſt bona.
15 Noli verboſus eſſe in multitudine presbyterorum, & non iteres verbum in oratione tua.
16 Non oderis laborioſa opera, & ruſticationem creatam ab altiſſimo.
17 Non te reputes in multitudine indiſciplinatorum.
18 Memento iræ, quoniam non tardabit.
19 Humilia valde ſpiritum tuum: quoniam vindicta carnis impii, ignis & vermis.
20 Noli prævaricari in amicum pecuniam differentem, neque fratrem cariſſimum auro ſpreveris.

cias.
Noli velle mentiri omne mendacium: aſſiduitas enim illius non in bonum.
Noli verboſus eſſe in multitudine presbyterorum: & non iteres verbum in oratione tua.
Non oderis laborioſam operationem, & ruſticationem creatam ab altiſſimo.
Non te computes in multitudine peccatorum.
Humilia valde ſpiritum tuum: memento, quoniam ira non tardabit: quoniam vindicta impii, ignis & vermis.

Ne commutes amicum propter indifferens, neque fratrem germanum in auro Suphir.

No-

---

dacia ſtudioſe velut ſulcos producas: hic autem prohibet caluminam. at poſtea:

14. *Omne mendacium*: neque modo calumniam vites, verum etiam quodcunque mendacii genus. *aſſiduitas illius non eſt bona*: quo ſenſu infra IX. 4. cum ſaltatrice ne aſſiduus ſis, indicat autem, ubi ſemel admiſeris, facile in conſuetudinem trahi.

15. *Presbyterorum*: ſeniorum, qui potius audiendi. *non iteres verbum in oratione* (precatione) *tua*. ne ſis multiloquus: qualem arguit Chriſtus, Matth. VI. 7.

19. *Ignis & vermis*: vide Marc. IX. 43.

20. *Amicum pecuniam differentem*: tardantem reddere. *auro*: propter aurum. at gr. ne commutes amicum propter indifferens, qua voce etiam Cicero utitur:

Noli discedere a muliere sensata, & bona: gratia enim ejus super aurum.

Non lædas servum in veritate operantem, neque mercenarium dantem animam suam.

Servum sensatum diligat anima tua: non defraudes illum libertate.

Pecora tibi sunt? attende illis: & si sunt tibi utilia, perseverent apud te.

Filii tibi sunt? erudi illos, & curva a pueritia collum eorum.

Filiæ tibi sunt? serva corpus earum: & ne ostendas hilarem faciem tuam ad illas.

Trade filiam: & grande opus feceris: et homini sensato da illam.

Mulier est tibi secundum animam? ne projicias eam.

In toto corde honora patrem tuum: et gemitus matris non obliviscaris.

21 Noli discedere a muliere sensata & bona, quam sortitus es in timore Domini: gratia enim verecundiæ illius super aurum.

22 Non lædas servum in veritate operantem, neque mercenarium dantem animam suam.

23 Servus sensatus sit tibi dilectus quasi anima tua, non defraudes illum libertate, neque inopem derelinquas illum.

24 Pecora tibi sunt? attende illis: & si sunt utilia, perseverent apud te.

25 Filii tibi sunt? erudi illos, & curva illos a pueritia illorum.

26 Filiæ tibi sunt? serva corpus illarum, & non ostendas hilarem faciem tuam ad illas.

27 Trade filiam, & grande opus feceris, & homini sensato da illam.

28 Mulier si est tibi secundum animam tuam, non projicias illam: & odibili non credas te. In toto corde tuo,

29 honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliviscaris:

Verf. Vulg.	*Six. verf.*
30 memento quoniam nisi per illos natus non fuisses : & retribue illis,quomodo & illi tibi.	Memento , quia per eos natus es : et quid retribues illis , quomodo illi tibi?
31 In tota anima tua time Dominum,&facerdotes illius fanctifica.	In tota anima tua time Dominum ; et facerdotes illius fufpice.
32 In omni virtute tua dilige eum qui te fecit : & miniftros ejus ne derelinquas.	In tota virtute dilige eum qui te fecit : & miniftros ejus non derelinquas.
33 Honora Deum ex tota anima tua , & honorifica facerdotes,&propurga te cum brachiis.	Time Dominum , & honorifica facerdotem :
34 Da illis partem , ficut mandatum eft tibi primitiarum & purgationis : & de negligentia tua purga te cum paucis.	& da illi partem , ficut mandatum eft tibi , primitias , & pro delicto ,
35 Datum brachiorum tuorum & facrificium fanctificationis offeres Domino, & initia fanctorum:	& datum brachiorum , & facrificium fanctificationis , & primitias fanctorum.
36 & pauperi porrige manum tuam , ut perficiatur propitiatio , & benedictio tua.	Et pauperi porrige manum tuam ; ut perficiatur benedictio tua.

Gra-

tur : greca phrafi pulcherrima propter fortunas ac rem,qua ad bonum malumve uti poffis.

31 *Sacerdotes illius fanctifica*: fufpice, admirare. gr.

33 *Propurga te cum brachiis*: oblatis frugibus tuo opere comparatis. vide 35.

34.*Purgationis*: pro delicto. gr.fupple hoftiam : hebraifmus. *de negligentia*: alia verfio. *purga te cum paucis*:exiguis muneribus magna peccata redime.

35.*Initia* feu primitias *fanctorum*: fancta vocantur , quæ Domino confecrata.

37.

Gratia datus in conspectu omnis viventis: & in mortuo ne prohibeas gratiam.

Non desis plorantibus, & cum lugentibus luge.

Ne pigriteris visitare ægrotum: ex his enim diligeris.

In omnibus verbis tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis.

37 Gratia dati in conspectu omnis viventis, & mortuo non prohibeas gratiam.

38 Non desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus ambula.

39 Non te pigeat visitare infirmum: ex his enim in dilectione firmaberis.

40 In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, & in æternum non peccabis.

---

37. *Et mortuo ne prohibeas gratiam*; dona pro ipsis oblata, ut factum est Macc. II. XII. 43. aut munera sepulturæ, aliaque ad mortuorum memoriam.

39. *In dilectione firmaberis* diligeris. gr.

CAPUT VIII.

Cum quoque ut agendum: cum divitibus: cum indoctis: cum violentis, &c. ne spernas peccatorem resipiscentem, ne læteris de morte inimici, 8. audi seniores, 9. & seq.

SIXTINA VERSIO.

NON litiges cum homine potente; ne forte incidas in manus illius.

Non contendas cum viro locuplete; ne forte statuat

VERSIO VULGATA.

1 NON litiges cum homine potente, ne forte incidas in manus illius.

2 Non contendas cum viro locuplete, ne forte contra

---

2. *Ne contra te*; gr. ne tibi præponderet.

tra te conſtituat litem tibi.

3 multos enim perdidit aurum & argentum, & uſque ad cor regum extendit & convertit.

4 Non litiges cum homine linguato, & non ſtrues in ignem illius ligna.

5 Non communices homini indocto, ne male de progenie tua loquatur.

6 Ne deſpicias hominem avertentem ſe a peccato, neque improperes ei: memento quoniam omnes in correptione ſumus.

7 Ne ſpernas hominem in ſua ſenectute: etenim ex nobis ſeneſcunt.

8 Noli de mortuo inimico tuo gaudere: ſciens quoniam omnes morimur, & in gaudium nolumus venire.

9 Ne deſpicias narrationem presbyterorum ſapientium, & in proverbiis eorum converſare.

10 ab ipſis enim diſces ſapientiam, & doctrinam in-

contra te pondus.

Multos enim perdidit aurum, & corda regum fecit declinare.

Non litiges cum homine linguoſo, & non ſtruas ſuper ignem illius, ligna.

Ne colludas cum indocto, ne inhonorentur majores tui.

Non improperes homini avertenti ſe a peccato: memento, quoniam omnes in correptionibus ſumus.

Ne ſpernas hominem in ſua ſenectute: etenim ex nobis ſeneſcunt.

Noli de mortuo gaudere: memento, quoniam omnes morimur.

Ne deſpicias narrationem ſapientum: & in proverbiis eorum converſare.

Ab ipſis enim diſces doctrinam, & ſervire magnatis.

---

3. *Convertit*: declinare fecit. gr.

5. *Non communices*: ne colludas. gr. *ne male de progenie tua*: de genere tuo. imperitus enim de te tuiſque quidvis effutiverit.

6. *In correptione ſumus.*: correptioni obnoxii.

18.

tis.

Non te prætereat narratio seniorum : & ipsi enim didicerunt a patribus tuis:

quoniam ab ipsis disces intellectum, & in tempore necessitatis dare responsum.

Non incendas carbones peccatoris , ne incendaris in igne flammæ illius.

Ne contra faciem stes contumeliosi; ne insideat , quasi insidiator, ori tuo.

Noli fœnerari homini fortiori te : quod si fœneraveris ; quasi perditum habe.

Non spondeas super virtutem tuam : quod si sponderis ; quasi persoluturus , cogita.

Ne litiges cum judice ; quoniã secundum existimationem ejus judicabunt ei.

Cum audace ne eas in via , ne gravetur contra te. Ipse enim secundum voluntatem suam faciet; & simul cum stultitia illius peries.

tellectus, & servire magnatis sine querela.

11 Non te prætereat narratio seniorum : ipsi enim didicerunt a patribus suis :

12 quoniam ab ipsis disces intellectum , & in tempore necessitatis dare responsum.

13 Non incendas carbones peccatorum arguens eos, & ne incendaris flamma ignis peccatorum illorum.

14 Ne contra faciem stes contumeliosi , ne sedeat quasi insidiator ori tuo.

15 Noli fœnerari homini fortiori te : quod si fœneraveris , quasi perditum habe.

16 Non spondeas super virtutem tuam: quod si sponderis , quasi restituens cogita.

17 Non judices contra judicem : quoniam secundum quod justum est judicat.

18 Cum audace non eas in via , ne forte gravet mala sua in te, ipse enim secundum voluntatem suam vadit, & simul cum stultitia illius peries.

19

18. *Ne gravet mala sua in te*: gr, ne gravis tibi sit; ipse enim

19 Cum iracundo non facias rixam, & cum audace non eas in deſertum: quoniam quaſi nihil eſt ante illum ſanguis, & ubi non eſt adjutorium, elidet te.

Cum iracundo ne facias rixam, & cum illo ne eas per deſertum: quoniam quaſi nihil, eſt ante illum ſanguis: & ubi non eſt adjutorium, elidet te.

20 Cum fatuis conſilium non habeas: non enim poterunt diligere niſi quæ eis placent.

Cum fatuo conſilium non habeas: non enim poterit verbum celare.

21 Coram extraneo ne facias conſilium: neſcis enim quid pariet.

Coram extraneo non facias occultum: neſcis enim quid pariet.

22 Non omni homini cor tuum manifeſtes: ne forte inferat tibi gratiam falſam, & convitietur tibi.

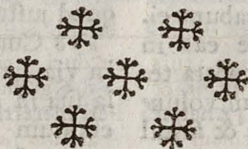
Non omni homini cor tuum manifeſtes, & non referat tibi gratiam.

ſecundum voluntatem ſuam vadit: gr. faciet; neque ſana conſilia audiet.

20. *Non enim poterunt diligere*: vide gr.

21. *Coram extraneo*: viro parum noto. *conſilium*: vide gr.

22. *Ne forte*: gr. planior: ne non referat tibi gratiam.

CA-

CAPUT IX.

De uxore & mulieribus, usque ad 14. *de amicis*, 14. 15. *peccatorum gloria*, 16. 17. *cum principibus parce: explora proximum*, 21. *qui convivæ adhibendi: qui sermones*, 22. 23. *effutitor*, 25.

VERSIO VULGATA.	SIXTINA VERSIO.
1 NON zeles mulierem sinus tui, ne ostendat super te malitiam doctrinæ nequam.	NON zeles mulierem sinus tui; neque doceas super te doctrinam nequam.
2 Non des mulieri potestatem animæ tuæ, ne ingrediatur in virtutem tuam, & confundaris.	Non des mulieri animam tuam, ut ascendat ipsa super virtutem tuam.
3 Ne respicias mulierem multivolam: ne forte incidas in laqueos illius.	Ne respicias mulierem multivolam; ne forte incidas in laqueos illius.
4 Cum saltatrice ne assiduus sis: nec audias illam, ne forte pereas in efficacia illius.	Cum psaltrice ne assiduus sis; ne forte capiaris in tentationibus ejus.

Vir-

1. *Ne ostendat super te*: tuis suspicionibus facta astutior & ad ultionem promta. gr. neque doceas super te doctrinam nequam: zelando, suspicando, metuendo, ad prava quæque consilia adiges.

3. *Ne respicias mulierem multivolam*: cupidam, libidinosam: ex earum genere quas Paulus ait duci variis desideriis. 2. Tim. III. 6. gr. clare: ne occurras mulieri meretricii habitus.

4. *Cum saltatrice*: seu psaltrice. his enim artibus homines quam facile inescari solent, experientia docet. *in efficacia*: gr. conatibus: sive ut alii legunt, studiis.

Virginem ne aſpicias; ne forte ſcandalizeris in decoribus ejus.

Ne des fornicariis animam tuam; ne perdas hereditatem tuam.

Noli circumſpicere in vicis civitatis; nec oberraveris in deſertis illius.

Averte oculum a muliere formoſa, & ne circumſpicias ſpeciem alienam.

Propter ſpeciem mulieris multi aberraverunt: & ex hoc concupiſcentia, quaſi ignis, exardeſcit.

Cum aliena muliere non ſedeas omnino, neque agi-

5 Viginem ne conſpicias, ne forte ſcandalizeris in decore illius.

6 Ne des fornicariis animam tuam in ullo: ne perdas te,& hereditatem tuam.

7 Noli circumſpicere in vicis civitatis, nec oberraveris in plateis illius.

8 Averte faciem tuam a muliere compta, & ne circumſpicias ſpeciem alienam.

9 propter ſpeciem mulieris multi perierunt, & ex hoc concupiſcentia quaſi ignis exardeſcit.

10 Omnis mulier, quæ eſt fornicaria, quaſi ſtercus in via conculcabitur.

11 Speciem mulieris alienæ multi admirati, reprobi facti ſunt: colloquium enim illius quaſi ignis exardeſcit.

12 Cum aliena muliere ne ſedeas omnino, neque accum-

---

5. *In decore*: gr. ἐν ἐπιτιμίοις. quod ſonat *pœnas*: ſenſus autem eſt: ne te illa male mulctet: ne ex amore ejus malum incumbat tibi alii legendum ſuſpicantur ἐν ἐπιθυμίαις, in concupiſcentiis ejus: quod planius.

7. *Noli circumſpicere*: ut faciunt, qui & capere & capi quęrunt: recte Grot. venatores formarum. *in plateis*: gr. in deſertis; in locis minus habitatis: male ſagacem hominem notat, qui undecumque quęrit quo pereat, ſive

cumbas cum ea ſuper cubi-
tum :
13 & non alterceris cum
illa in vino, ne forte decli-
net cor tuum in illam, &
ſanguine tuo labaris in per-
ditionem.
14 Ne derelinquas ami-
cum antiquum: novus e-
nim non erit ſimilis illi.
15 Vinum novum, ami-
cus novus: veteraſcet, &
cum ſuavitate bibes illud.
16 Non zeles gloriam, &
opes peccatoris: non enim
ſcis quæ futura ſit illius ſub-
verſio.
17 Non placeat tibi inju-
ria injuſtorum, ſciens quo-
niam uſque ad inferos non
placebit impius.
18 Longe abeſto ab ho-
mine poteſtatem habente oc-
cidendi, & non ſuſpicabe-
ris timorem mortis.
19 & ſi acceſſeris ad il-
lum, noli aliquid commit-

tes convivia cum illa in vi-
no:
ne forte declinet cor tuum
in illam, & ſpiritu tuo la-
baris in perditionem.

Ne derelinquas amicum
antiquum: novus enim non
eſt ſimilis illi.
Vinum novum, amicus
novus: ſi inveteraverit, cum
ſuavitate bibes illud.
Non zeles gloriam pecca-
toris: non enim ſcis, quæ
ſit illius ſubverſio.

Non bene ſentias de be-
neplacito impiorom: me-
mento, quoniam uſque ad
inferos non juſtificabuntur.
Longe abeſto ab homine
poteſtatem habente occiden-
di: & non ſuſpicaberis ti-
morem mortis:
& ſi acceſſeris; noli de-
linquere; ne auferat vitam
tuam.

ſive in notis quadriviis, ſive in occultis deſertiſque angulis.

13. *Ne alterceris*: vide gr.

16. *Quæ futura ſit illius ſubverſio*: gr. καταςροφὴ, finis, exitus. quamquam ea vox ſubverſionem, ac perverſitatem ſonat: 2. Tim. II. 14.

17. *Uſque ad inferos non placebit*: ante mortem dabit pęnas cui conſentit gr.

18. *Longe abeſto*: hac parabola docet parce ac modeſte utendum potentiorum conſuetudine.

tuam.

Scito quoniam in medio laqueorum ingrederis, & super pinnacula civitatum ambulas.

Secundum virtutem tuam conjecta de proximis: & cum sapientibus consulta.

Cum intelligentibus sit collocutio tua, & omnis enarratio tua in lege Altissimi.

Viri justi sint tibi convivæ: & in timore Domini sit gloriatio tua:

In manu artificum, opus laudabitur: & princeps populi sapiens in sermone suo.

Terribilis in civitate sua homo linguosus: & temerarius in verbo suo odibilis erit.

tere, ne forte auferat vitam tuam.

20 Communionem mortis scito: quoniam in medio laqueorum ingredieris, & super dolentium arma ambulabis.

21 Secundum virtutem tuam cave te a proximo tuo, & cum sapientibus & prudentibus tracta.

22 Viri justi sint tibi convivæ, & in timore Dei sit tibi gloriatio,

23 & in sensu sit tibi cogitatus Dei, & omnis enarratio tua in præceptis Altissimi.

24 In manu artificum opera laudabuntur, & princeps populi in sapientia sermonis suis, in sensu vero seniorum verbum.

25 Terribilis est in civitate sua homo linguosus: & temerarius in verbo suo odibilis erit.

20. *Super dolentium* (sive iratorum) *arma* (expedita scilicet exacutaque) *ambulabis*: gr. super pinnacula civitatum: pari ubique periculo.

21. *Cave a proximo*: explora proximum: gr. fac conjecturam de proximo.

Caput X.

De regnis, divitibus ac magistratibus, ad 29. parcendum inimicis, 6. 9. 10. superbia, 14. 15. 21. 22. eversio regnorum & gentium, 26. & seq. pauperes & divites, 25. 26. operarius, jactator, 29. 30. peccatum, 32. vera gloria. 33.

Sixtina Versio.

JUDEX sapiens erudiet populum suum: & principatus sensati ordinatus erit.

Secundum judicem populi sui, sic & ministri ejus: & qualis rector est civitatis, tales omnes inhabitantes in ea.

Rex insipiens perdet populum suum: & civitas habitabitur per sensum potentium.

In manu Domini potestas terræ: & utilem suscitabit in tempus super illam.

In manu Domini prosperitas hominis: & super personam scribæ imponet gloriam ipsius.

In omni injuria ne succenseas proximo, & nihil agas

Versio Vulgata.

1 JUDEX sapiens judicabit populum suum, & principatus sensatis stabilis erit.

2 Secundum judicem populi, sic & ministri ejus: & qualis rector est civitatis, tales & inhabitantes in ea.

3 Rex insipiens perdet populum suum: & civitates inhabitabuntur per sensum potentium.

4 In manu Dei potestas terræ: & utilem rectorem suscitabit in tempus super illam.

5 In manu Dei prosperitas hominis, & super faciem scribæ imponet honorem suum.

6 Omnis injuriæ proximi ne memineris, & nihil agas

---

1. *Stabilis erit*: gr. ordinatus, unde stabilitas.

5. *Scribæ*: docti.

gas in operibus injuriæ.
7 Odibilis coram Deo eſt
& hominibus ſuperbia: &
execrabilis omnis iniquitas
gentium.
8 Regnum a gente in gen-
tem transfertur propter in-
juſtitias, & injurias, & con-
tumelias, & diverſos dolos.
9 Avaro autem nihil eſt
ſceleſtius. Quid ſuperbit
terra & cinis?
10 Nihil eſt iniquius
quam amare pecuniam. hic
enim & animam ſuam ve-
nalem habet: quoniam in
vita ſua projecit intima ſua.
11 Omnis potentatus bre-
vis vita. Languor prolixior
gravat medicum.
12 Brevem languorem præ-

in operibus contumeliæ.
Odibilis coram Domino
eſt & hominibus, ſuperbia:
& ex utriſque delinquet in-
juſta.
Regnum a gente in gen-
tem transfertur, propter in-
juſtitias & contumelias &
pecunias.
Quid ſuperbit terra & ci-
nis? quoniam in vita pro-
jeci intima ejus.

In prolixum languorem
ca-

7. *Et execrabilis.* & ex utriſque delinquet injuſta. gr. ſive ut alii codices: ex utriſque delictum injuſtitiæ: utrumque injuſtum eſt: odioſum eſſe Deo: odioſum hominibus.

9. 10. *Avaro nihil ſceleſtius: quid ſuperbit: nihil eſt iniquius: hic enim & animam ſuam venalem habet, & in vita ſua projecit intima ſua:* viſcera ſua. adeo tenax pecuniæ, ut cum aliquid elargiri cogitur, quaſi extrahi ſibi putet viſcera: vel, dum defraudat geniū, vivus inteſtina ipſamque animam projicit. variant gr. codices. & quidem quæ de avaro habet Vulgata, in Sixtino exciderunt, nimis interrupto ſenſu: eaque ex optimis codicibus ſupplevimus. qui etiam pro ἔῤῥιψα projeci, quod habet Vulgatus, habent, projecerunt, ἔῤῥιψαν. porro Vulgata legit ἔῤῥιψε projecit.

12. *Brevem languorem præcidit medicus.* multa hic perturbatio ex variis lectionibus. Vulgatus enim legit μικρὸν, parvum ſeu brevem: quod gr. μακρὸν lon-

cavillatur, & rex hodie est, & cras morietur.

Cum enim morietur homo; hereditabit serpentes, & bestias, & vermes.

Initium superbiæ hominis, cum apostatavit a Deo:

& ab eo, qui fecit eum, recessit cor ejus. Quoniam principium superbiæ peccatum: & qui tenuerit eam, profundet abominationem.

Propter hoc incredibiles fecit Dominus obductiones: & destruxit eos in finem.

Sedes ducum destruxit Dominus, & sedere fecit

cidit medicus: sic & rex hodie est, & cras morietur.

13 Cum enim morietur homo, hereditabit serpentes, & bestias, & vermes.

14 Initium superbiæ hominis, apostatare a Deo:

15 quoniam ab eo, qui fecit illum, recessit cor ejus, quoniam initium omnis peccati est superbia: qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis, & subvertet eum in finem.

16 Propterea exhonoravit Dominus conventus malorum, & destruxit eos usque in finem.

17 Sedes ducum superborum destruxit Deus, & se-de-

---

longum. variant etiam gr. codices: Sixtinus enim habet, σκώπτει: illudit, irridet, cavillatur. alii optimi codices, κόπτει, incidit, præcidit, quod legit Vulgatus. Sixtinus etiam codex omittit vocem illam, sine qua pendet sensus (medicus) quam & Vulgata & optimi illi habent codices. sensus ergo est: prolixum morbum præcidit medicus secando & urendo: *sicut & rex*: sic qui rex hodie est, cras morietur: sic a Deo optimo medico confestim tollitur rex (malus) curandis citius reipublicę malis.

ex aliis lectionibus vix ac ne vix quidem sensum bonum exsculpseris.

14. *Apostatare*: abscedere cum protervia. hoc autem & seqq. usque ad ℣. 21. videtur alludere ad Chananæas gentes, crudeles, impias; quę cum adversus Deum superbire ejusque cultum ac memoriam abjicere cœpissent: exinde in abominanda ℣. 15. hoc est in omne facinus proruerunt, cesseruntque Israelitis mitioribus & Dei cultoribus. 17. 18 & seqq.

16. *Exhonoravit Dominus* con-

dere fecit mites pro eis.

18 Radices gentium ſuperbarum arefecit Deus, & plantavit humiles ex ipſis gentibus.

19 Terras gentium evertit Dominus, & perdidit eas uſque ad fundamentum.

20 Arefecit ex ipſis, & diſperdidit eos, & ceſſare fecit memoriam eorum a terra.

21 Memoriam ſuperborum perdidit Deus, & reliquit memoriam humilium ſenſu.

22 Non eſt creata hominibus ſuperbia: neque iracundia nationi mulierum.

23 Semen hominum honorabitur hoc, quod timet Deum: ſemen autem hoc exhonorabitur, quod præterit mandata Domini.

mites pro eis.

Radices gentium evulſit Dominus, & plantavit humiles pro eis.

Terras gentium evertit Dominus, perdidit eas uſque ad fundamenta terræ.

Arefecit ex ipſis, & diſperdidit eos, & ceſſare fecit memoriam eorum a terra.

Non eſt creata hominibus ſuperbia, neque ira furoris generationibus mulierum.

Semen honoratum quale? ſemen hominis. ſemen honoratum quale? ii qui timent Dominum, ſemen inhonoratum quale? ſemen hominis. ſemen inhonoratum quale? qui prætereunt mandata.

In

---

conventus: civitates, cætus: at gr. propterea Dominus incredibiles (verti etiam poteſt) maniſeſtiſſimas calamitates induxit: παρεδόξασε, manifeſtavit: ſive præter opinionem invexit: unde paradoxa: incredibilia: inopina *& deſtruxit eos in finem*: nempe qui ſectantur ſuperbiam.

22. *Nationi* (filiis, atque ut habet græcus, generationibus) *mulierum*. docet autem animantes quaſdam velut ad ſuperbiam natas, alias ad crudelitatem & iram: filios vero mulierum, homines, ad modeſtiam & manſue-

In medio fratrum rector illorum in honore: & qui timent Dominum; in oculis illius.

Dives, & honoratus, & pauper, gloriatio eorum, timor Domini.

Non juſtum eſt deſpicere pauperem ſenſatum: & non decet magnificare hominem peccatorem.

Magnus, & judex, & potens honorificabitur: & non eſt eorum aliquis major, illo qui timet Dominum.

Servo ſapienti liberi ſervient: & vir prudens non murmurabit,

Noli excuſando cunctari

24 In medio fratrum rector illorum in honore: & qui timent dominum, erunt in oculis illius.

25 Gloria divitum, honoratorum, & pauperum, timor Dei eſt:

26 noli deſpicere hominem juſtum pauperem, & noli magnificare virum peccatorem divitem.

27 Magnus, & judex, & potens eſt in honore: & non eſt major, illo qui timet Deum.

28 Servo ſenſato liberi ſervient: & vir prudens & diſciplinatus non murmurabit correptus, & inſcius non honorabitur.

29 Noli extollere te in facien-

ſuetudinem natura eſſe compoſitos.

24. *In medio fratrum*: primogenitus quadam ætatis prærogativa velut rector fratrum habetur. Judæi quoque cives ſuos, appellabant fratres, ex eodem Abrahami ſanguine ortos. ſenſus ergo ſit: quali honore eſt vel inter fratres primogenitus, vel rex inter cives fraterna caritate conjunctos, tali honore Deus dignatur juſtos: quod congruit ℣. 27. hic habet Complutenſis: timor Domini imperia ſervat: evertit autem inclementia, (ſive aſperitas atque acerbitas) & ſuperbia. *in oculis illius*: quippe quos reſpiciat, ac velut in oculis gerat.

27. *Magnus, & judex: & non eſt major illo*: gr. planius: & non eſt aliquis horum major, illo qui timet Deum.

28. *Correptus, & inſcius*: qui etiam emendatus, inſcius manet: *non honorabitur*. utpote immedicabili imperitia.

29. *Noli extollere te*: gr. noli ſapientem agere in faciendo ope-

 pe-

icendo opere tuo, & noli cunctari in tempore anguſtiæ.

30 Melior eſt qui operatur, & abundat in omnibus, quam qui gloriatur, & eget pane.

31 Fili in manſuetudine ſerva animam tuam, & da illi honorem ſecundum meritum ſuum.

32 Peccantem in animam ſuam quis juſtificabit? & quis honorificabit exhonorantem animam ſuam?

33 Pauper gloriatur per diſciplinam & timorem ſuum: & eſt homo qui honorificatur propter ſubſtantiam ſuam.

34 Qui autem gloriatur in paupertate, quanto magis in ſubſtantia? & qui gloriatur in ſubſtantia, paupertatem vereatur.

in faciendo opere tuo: & noli te extollere in tempore anguſtiæ tuæ.

Melior eſt, qui operatur in omnibus, quam qui ambulat, aut gloriatur, & eget pane.

Fili in manſuetudine glorifica animam tuam: & da illi honorem ſecundum meritum ejus.

Peccantem in animam ſuam, quis juſtificabit? & quis honorabit exhonorantem vitam ſuam?

Pauper honorificatur per ſcientiam ſuam: & dives honorificatur propter ſubſtantiam ſuam.

Qui autem glorificatur in paupertate; quanto magis in ſubſtantia? & qui eſt inglorius in ſubſtantia; quanto magis in paupertate?

---

pere: noli ratiocinari multum, cum opus facto eſt: noli ſapientiæ ſpecie comminiſci vanas tergiverſandi cauſas.

33. *Pauper gloriatur*: gr. honoratur *per diſciplinam*, doctrinam, *ſuam*: *& eſt homo qui*: gr. dives autem honoratur propter ſubſtantiam, alter inſito, alter advectitio & emendicato bono.

34. *Qui autem*: qui cum pauper ſit, ſuperbit: quanto ſuperbiret magis, ſi valeret opibus? vel quod magis græco congruit; qui etiam pauper honoratur: quanto honori eſſet ſi valeret opibus? & qui inglorius eſt etiam dives, quanto magis ſi inops eſſet?

CAPUT XI.

Non temere judicandum, neque ex specie, 2. usque ad 9. ardeliones, sive pluribus rebus intenti, ad 12. ditescere cupientes, 18. 19. 20. inflati rebus secundis, 25. & seq. calamitates: ne ante mortem laudaveris, 30. cave ab extraneo & ignoto, 31. ad finem.

SIXTINA VERSIO.

SAPIENTIA humiliati exaltavit caput, & in medio magnatorum consedere illum faciet.

Non laudes virum in specie sua: neque spernas hominem in visu suo.

Brevis in volatilibus apis: & principium dulcorum, fructus ejus.

In circumjectione vestimentorum ne glorieris: nec in die honoris extollaris. Quoniam mirabilia opera Domini, & absconsa opera illius in hominibus.

Multi tyranni sederunt in

VERSIO VULGATA.

1 SAPIENTIA humiliati exaltabit caput illius,
& in medio magnatorum
consedere illum faciet.
2 Non laudes virum in
specie sua, neque spernas
hominem in visu suo.
3 Brevis in volatilibus est
apis, & initium dulcoris
habet fructus illius.
4 In vestitu ne glorieris
umquam, nec in die honoris tui extollaris: quoniam
mirabilia opera Altissimi solius, & gloriosa, & absconsa, & invisa opera illius.
5 Multi tyranni sederunt
in

---

1. *Humiliati*: humilis conditionis viri.

3. *Brevis*: exigua: *est. apis*: exemplum minimæ rei, quæ virtute præstet. *initium dulcoris*: principium, seu principatus dulcedinis: summa & præstantissima dulcedinum.

5. *In throno*: gr. in solo: undefactum solio & postea throno: cæterum solo, verissima lectio est, cum sit oppositum: multi reges in solum dejecti: multi ad diadematis honorem evecti.

in throno, & inſuſpicabilis portavit diadema.
6 Multi potentes oppreſſi ſunt valide, & glorioſi traditi ſunt in manus alterorum.
7 Priuſquam interroges, ne vituperes quemquam: & cum interrogaveris, corripe juſte.
8 Priuſquam audias, ne reſpondeas verbum: & in medio ſeniorum ne adjicias loqui.
9 De ea re, quæ te non moleſtat, ne certeris: & in judicio peccantium ne conſiſtas.
10 Fili ne in multis ſint actus tui: & ſi dives fueris, non eris immunis a delicto. Si enim ſecutus fueris, non apprehendes: & non effugies, ſi præcucurreris.

ſolo: & inſuſpicabilis portavit diadema.
Multi potentes exhonorati ſunt valde: & glorioſi traditi ſunt in manus alterorum.
Priuſquam interroges; ne vituperes; intellige primum & tunc corripe.
Priuſquam audias; ne reſpondeas: & in medio ſermonum ne interloquaris.
De re, qua tibi opus non eſt, ne certaveris: & in judicio peccantium ne conſideas.
Fili ne circa multa ſint actus tui.
Si enim multiplicaveris; non eris immunis a delicto. Et ſi ſecutus fueris, non apprehendes: & non effugies, ſi præcucurreris.

Eſt

inſuſpicabilis: de quo nihil magni ſuſpicareris.
9. *Ne certeris*: ne certaveris.
10 *Ne in multis ſint actus tui*. ardeliones notat, qui cuique negotio ſe immiſcent. *ſi dives fueris*: qui finis eſt illorum, qui ſe nimis implicant negotiis *ſi ſecutus fueris* (multa) non aſſequere. *& non effugies*: cum ſemel multis fueris negotiis implicitus, fruſtra effugere conaberis; ac præcurrentem licet difficultates facile comprehendent. ſumma eſt: multis implicitus negotiis, multa peccat: multa ſectatus, nihil capit: multa conatus, expedire ſe non poteſt. cui etiam ℣. ſequens congruit.

Est laborans, & dolens, & festinans: & tanto magis ipsi deest.

Est marcidus, & egens recuperatione, deficiens virtute, & abundat paupertate:

& oculi Domini respexerunt illum in bona, & erexit eum ab humilitate ipsius: & exaltavit caput ejus: & mirati sunt in illo multi.

Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas a Domino sunt.

11 Est homo laborans, & festinans, & dolens impius, & tanto magis non abundabit.

12 Est homo marcidus egens recuperatione, plus deficiens virtute, & abundans paupertate:

13 & oculus Dei respexit illum in bono, & erexit eum ab humilitate ipsius: & exaltavit caput ejus: & mirati sunt in illo multi, & honoraverunt Deum.

14 Bona & mala, vita & mors, paupertas & honestas, a Deo sunt.

15 Sapientia & disciplina, & scientia legis apud Deum. Dilectio, & viæ bonorum apud ipsum.

16 Error & tenebræ peccа-

---

11. *Dolens*, se excrucians: *impius*: additum explanationis causa: cæterum sententia per se stat: *tanto magis non abundat*: gr. tanto magis deficit: quo mobilior & quietis impatientior, eo infirmior.

12. *Est homo marcidus*: aliud extremum: indiligentia atque inertia, & velut animi torpor. *egens recuperatione*: egens opis, auxilii. gr. & tamen.

13. *Oculus Dei*: hic memorat eos qui fortunati vocantur, quibus veluti dormientibus Deus sponte omnia conficere videatur, atque ex eo, quod alii magnis conatibus nihil agant: aliis omnia ultro provenire videantur, merito infert ℣. 14. rebus humanis intervenire vim quamdam quæ nostram industriam exsuperet: non autem fortunam aut casum: ergo Deum: vide XIII. 26.

14. *Honestas*: honores, opes.

18.

catoribus concreata ſunt : qui autem exultant in malis, conſeneſcunt in malo.

17 Datio Dei permanet juſtis, & profectus illius ſucceſſus habebit in æternum.

Datio Domini permanet piis : & beneplacitum ejus bonos ſucceſſus habebit in æternum.

18 Eſt qui locupletatur parce agendo, & hæc eſt pars mercedis illius,

Eſt qui locupletatur, attente & parce agendo : & hæc eſt pars mercedis illius,

19 in eo quod dicit : Inveni requiem mihi, & nunc manducabo de bonis meis ſolus :

In eo quod dicit, inveni requiem, & nunc manducabo de bonis meis :

20 & neſcit quod tempus præteriet, & mors appropinquet, & relinquat omnia aliis, & morietur.

& neſcit, quod tempus pertranſiet, & relinquet ea aliis, & morietur.

21 Sta in teſtamento tuo, & in illo colloquere, & in opere mandatorum tuorum veteraſce.

Sta in teſtamento tuo : & in illo colloquere : & in opere tuo veteraſce.

22 Ne manſeris in operibus peccatorum. Confide autem in Deo, & mane in loco tuo.

Ne mireris in operibus peccatoris : confide in Domino, & mane in labore tuo.

23 Facile eſt enim in oculis Dei ſubito honeſtare pauperem.

Facile eſt enim in oculis Domini, velociter ſubito honeſtare pauperem.

Be-

---

18. *Parce agendo*: ſumma cum parſimonia : unde gr. addit : attente, diligenter.

19. *Manducabo* : ſic ille Luc. XI 1. anima mea, habes multa bona : epulare, &c.

21. *In teſtamento tuo*: in fœdere per legem: & *in illo colloquere* : alludit ad illud : evigilans loquere cum eis : præcepts ſcilicet. Prov. VI 22.

Benedictio Domini in mercede pii : & in hora veloci exoriri facit benedictionem suam.

Ne dicas, quid est mihi opus ? & quæ erunt mihi ex hoc nunc bona ?

Ne dicas: sufficientia mihi sunt, & quid ex hoc nunc pessimabor ?

In die bonorum, oblivio malorum: & in die malorum, non erit memoria bonorum.

Quoniam facile est coram Domino, in die obitus retribuere homini secundum vias ejus.

Malitia horæ oblivionem facit luxuriæ : & in fine hominis, denudatio operum illius.

Ante mortem ne beatifices quemquam : & in filiis suis agnoscetur vir.

24 Benedictio Dei in mercedem justi festinat, & in hora veloci processus illius fructificat.

25 Ne dicas : Quid est mihi opus? & quæ erunt mihi ex hoc bona ?

26 Ne dicas : sufficiens mihi sum : & quid ex hoc pessimabor ?

27 In die bonorum ne immemor sis malorum : & in die malorum ne immemor sis bonorum :

28 quoniam facile est coram Deo in die obitus retribuere unicuique secundum vias suas.

29 Malitia horæ oblivionem facit luxuriæ magnæ, & in fine hominis denudatio operum illius.

30 Ante mortem ne laudes hominem quemquam, quoniam in filiis suis agnoscitur vir.

31

25.26. *Ne dicas:quid est mihi opus? ne dicas* : sic agunt : bonorum copia elati, rem optimam ac maxime constabilitam, sive privatam sive publicam, aliud atque aliud negligendo, pessumdant.

27. *In die bonorum.* gr. paulo aliter : in die bonorum, oblivio malorum : & in die malorum, non erit memoria bonorum : prorsus ex intima mentis humanæ notitia, qua nihil magis obliviosum aut improvidum.

29. *Malitia* : infelicitas : infortunium : quod frequens, & observandum.

30. *In filiis*: duo notat, qui-

bus

31 Non omnem hominem inducas in domum tuam, multæ enim funt infidiæ dolofi.

32 Sicut enim eructant præcordia fœtentium, & ficut perdix inducitur in caveam, & ut caprea in laqueum: fic & cor fuperborum, & ficut profpector videns cafum proximi fui.

33 Bona enim in mala convertens infidiatur, & in electis imponet maculam.

34 A fcintilla una augetur ignis, & ab uno dolofo augetur fanguis: homo vero peccator fanguini infidiatur.

Non omnem hominem inducas in domum tuam: multæ enim funt infidiæ dolofi.

Perdix venatrix in cavea, fic cor fuperbi: & tamquam fpeculator infpicit cafum.

Bona enim in mala convertens infidiatur: & in electis imponet maculam.

A fcintilla ignis augetur pruna: & homo peccator fanguini infidiatur.

At-

---

bus hominis prudentia cognofcatur; vitæ finis, & liberi poft mortem, qui ut agent patre mortuo, & jam fuo confilio relicti, ita bene a patre inftituti habebuntur.

31. *Ne omnem hominem*: vide 36.

32. *Sicut eructant*: ficut ex fœtido pectore gravis odor, ita ex corde dolofo fraudes erumpunt. *& ficut perdix*: planus vulgatæ fenfus. gr. autem fic habet: perdix venatica θηρευτής: θηρευθείς: venatu capta, ut habent optimi codices. *fic cor fuperborum*: hoc eft præfracte & temere cuivis fe credentium facile capitur. *& ficut profpector*: five fpeculator. gr. ita vir dolofus, de quo agitur, domum tuam inductus ℣. 31. cafum tuum providet magno tuo periculo: quod & inimicis te prodat, & ruiturum impellat, cui fequens congruit. gr. paulo aliter, & ex vulgata fupplendus videtur.

33. *Bona in mala convertens*: per calumniam: *in electis*: viris quoque optimis fcelera imputabit. poteft etiam fumi neutraliter, pro rebus optimis.

34. *Augetur fanguis*: cædes gr. aliter, fed obfcurius & ex vulgata fupplendus.

36.

Attende a malefico : fabricat enim mala : ne forte maculam det tibi in perpetuum.

35 Attende tibi a peſtifero, fabricat enim mala : ne forte inducat ſuper te ſubſannationem in perpetuum.

Admitte ad te alienigenam : & ſubvertet te in turbationibus , & alienabit te a tuis propriis.

36 Admitte ad te alienigenam , & ſubvertet te in turbine , & abalienabit te a tuis propriis.

---

36. *Admitte* : ſi admittis:alienigenam : alienum : gr. ſpretis propinquis & amicis:*in turbine*: in rebus turbidis. confer cum ℣. 31.

CAPUT XII.

Cui benefaciendum, ad 8. de veris amicis, deque inimicis amicitiæ ſpecie fallentibus, 8. ad finem.

SIXTINA VERSIO

SI benefacias ; ſcito cui facias : & erit gratia bonis tuis.

Benefac pio, & invenies retributionem : & ſi non ab ipſo, certe ab altiſſimo.

Non eſt bene ei qui aſſiduus eſt in malis , & eleemoſynam non danti .

Da pio , & ne ſuſcipias

VERSIO VULGATA.

1 SI benefeceris , ſcito cui feceris , & erit gratia in bonis tuis multa.

2 Benefac juſto , & invenies retributionem magnam : & ſi non ab ipſo , certe a Domino.

3 Non eſt enim ei bene qui aſſiduus eſt in malis , & eleemoſynas non danti: quoniam & altiſſimus odio habet peccatores , & miſertus eſt pœnitentibus.

4 Da miſericordi , & ne ſu-

ſuſcipias peccatorem : & impiis, & peccatoribus reddet vindictam ; cuſtodiens eos in diem vindictæ.

5 Da bono, & non receperis peccatorem.

6 Benefac humili, & non dederis impio : prohibe panes illi dari, ne in ipſis potentior te ſit :

7 nam duplicia mala invenies in omnibus bonis, quæcumque feceris illi : quoniam & Altiſſimus odio habet peccatores, & impiis reddete vindictam.

8 Non agnoſcetur in bonis amicus, & non abſcondetur in malis inimicus.

9 In bonis viri, inimici illius in triſtitia : & in malitia illius, amicus agnitus eſt.

10 Non credas inimico tuo in æternum : ſicut enim æramentum, æruginat nequitia illius :

peccatorem.

Benefac humili, & non dederis impio. Impedi panes illius, & non dederis ei, ne in ipſis te opprimat. Nam duplicia mala invenies in omnibus bonis, quæcumque feceris ei : quoniam & altiſſimus odio habet peccatores, & impiis reddet vindictam. Da bono & ne ſuſcipias peccatorem.

Non judicabitur in bonis amicus, & non abſcondetur in malis inimicus.

In bonis viri ; inimicis illius in triſtitia : & in malis illius etiam amicus diſjungetur.

Non credas inimico tuo in æternum. Sicut enim æramentum æruginat, ſic nequitia illius.

Et

8. *Non agnoſcetur* : eo quod florentibus rebus omnes æque favere videantur.

10. *Sicut enim æramentum* ; quemadmodum ærugo ; ita odia veteraſcendo creſcunt ; alium ſenſum indicat gr. ſequenti congruum.

11.

Et si humiliatus vadat curvus, adjice animum tuum, & custodi te ab illo: & eris ei tamquam qui absterseris speculum, & cognosces, quod non in finem deposuit æruginem.

Non statuas illum penes te; ne te subverso stet in loco tuo. Non facias eum sedere ad dexteram tuam; ne forte inquirat cathedram tuam: & in novissimo cognoscas verba mea, & in sermonibus meis stimuleris.

Quis miserebitur incantatori a serpente percusso, & omnibus, qui appropriant bestiis? sic & qui comitatur cum viro peccatore, & convolvitur in peccatis illius.

Una hora permanebit tecum: si autem declinaveris; non supportabit.

11 & si humiliatus vadat curvus, adjice animum tuum, & custodi te ab illo.

12 Non statuas illum penes te, nec sedeat ad dexteram tuam, ne forte conversus in locum tuum, inquirat cathedram tuam, & in novissimo agnoscas verba mea, & in sermonibus meis stimuleris.

13 Qui miserebitur incantatori a serpente percusso, & omnibus, qui oppropriant bestiis? & sic qui comitatur cum viro iniquo, & obvolutus est in peccatis ejus.

14 Una hora tecum permanebit: si autem declinaveris, non supportabit.

15

---

11. *Si humiliatus: ab illo*: addit gr. & eris ei, sicut qui abstersit speculum, & cognosces quod non in finem deposuit æruginem. metaphora ducta a speculis æneis, quæ abstergendo agnoscis indelebilem maculam æruginis: ita explorando inimicos immedicabile odium.

12. *Inquirat cathedram tuam*: sedem tuam occupandam: rem tuam, dignitatem, locum: quod in gr est planius. *& in novissimo*: serius: *agnoscas &c. in sermonibus meis stimuleris*: pungaris, recordatus quam vera prædixerim.

14. *Si declinaveris*: si res tuæ inclinentur & cadant.

15.

15 In labiis ſuis indulcat inimicus: & in corde ſuo inſidiatur, ut ſubvertat te in foveam.

Et in labiis ſuis indulcabit inimicus, & in corde ſuo deliberabit ſubvertere te in foveam.

16 In oculis ſuis lacrymatur inimicus: & ſi invenerit tempus, non ſatiabitur ſanguine:

In oculis ſuis lacrymabitur inimicus: et ſi invenerit tempus, non ſatiabitur ſanguine.

17 et ſi incurrerint tibi mala, invenies eum illic priorem.

Si incurrerint tibi mala, invenies eum illic priorem te:

18 In oculis ſuis lacrymatur inimicus, et quaſi adjuvans ſuffodiet plantas tuas.

et quaſi adjuvans, ſubſecabi plantas tuas.

19 Caput ſuum movebit, et plaudet manu, et multa ſuſurrans commutabit vultum ſuum.

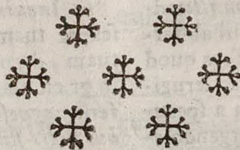
Caput ſuum movebit et plaudet manibus ſuis, et multa ſuſurrans commutabit vultum ſuum.

---

15. *Indulcat*: dulceſcit.

17. 18. *Priorem*: te, gr. tamquam adiuturum: at adjuvandi ſpecie ſuffoſſurum *plantas tuas*: pedes impediturum, ut cadas. elidendum autem illud (*in oculis &c.*) quod a ℣. 16. nulla neceſſitate repetitur: & ita gr.

19. *Multa ſuſurrans*: multos rumores clam ſpargens. *commutabit vultum ſuum*: varie & artificioſe componet ad fraudes.

CAPUT XIII.

Cum quo cuique versandum, usque ad 25. societas cum malis. 1. cum opulentioribus, 2. ad 25. ubi potentiorum artes: de divite ac paupere, 25. & seq. indicia mentis in vultu, 31. 32.

Sixtina Versio.

QUi tetigerit picem; inquinabitur: & qui communicaverit superbo; assimilabitur ei.

Pondus super te tollas: & fortiori te & ditiori ne socius fueris.

Quid communicabit olla ad lebetem? ipsa impinget, & ipsa conteretur.

Dives injuste egit, & ipse fremuit: pauper læsus est, & ipse orabit.

Si utilitatem apportes; operatur in te: &, si tibi defuerit; derelinquet te.

Si habes: convivet te-

Versio Vulgata.

1 QUi tetigerit picem,
inquinabitur ab ea:
& qui communicaverit superbo, induet superbiam.
2 Pondus super se tollet
qui honestiori se communicat. Et ditiori te ne socius fueris.
3 Quid communicabit cacabus ad ollam? quando enim se colliserint, confringetur:
4 Dives injuste egit, &
fremet: pauper autem læsus tacebit:
5 Si largitus fueris, assumet te: & si non habueris, derelinquet te.
6 Si habes, convivet tecum,

---

2. *Pondus super se* (majus suis viribus) *tollet*, *qui honestiori*, ditiori, potentiori *communicat*: quod illa societas imbecillo iniqua futura sit & gravis.

4. *Dives injuste egit, & fremet*: prior irascitur quasi læsus. *pauper tacebit*: gr. supplicabit: veniam cogetur petere quasi ipse læserit.

cum, & evacuabit te, & ipſe non dolebit ſuper te.

7 Si neceſſarius illi fueris, ſupplantabit te, & ſubridens ſpem dabit, narrans tibi bona, & dicet: Quid opus eſt tibi?

8 Et confundet te in cibis ſuis, donec te exinaniat bis & ter: & in noviſſimo deridebit te; & poſtea videns derelinquet te, & caput ſuum movebit ad te.

9 Humiliare Deo, & expecta manus ejus.

10 Attende, ne ſeductus in ſtultitiam humilieris.

11 Noli eſſe humilis in ſapientia tua, ne humiliatus in ſtultitiam ſeducaris.

12 Advocatus a potentiore diſcede: ex hoc enim magis te advocabit.

13 Ne improbus ſis, ne impingaris: & ne longe ſis

cum, & evacuabit te, & ipſe non dolebit.

Si neceſſarius illi fueris; ſupplantabit te, & ſubridens ſpem tibi dabit. Loquetur tibi bona, & dicet: quid opus eſt tibi?

& confundet te in cibis ſuis, donec exinaniat te bis & ter: et in noviſſimo deridebit te. Poſtea videbit te, et derelinquet te, et caput ſuum movebit ſuper te.

Attende, ne ſeducaris, et ne humilieris in lætitia tua.

Advocatus a potente, diſcede: et tanto magis te advocabit.

Non intrudas te, ne expellaris: et ne longe diſtes, ne

---

7. *Supplantabit*: decipiet, gr.

8. *Confundet te in cibis ſuis*: convivam adhibebit nihil negaturum præ verecundia. *bis & ter*: ad convivia referendum videtur.

9. *humiliare* coram *Deo*: ſed ne nimis ſtulteque coram hominibus, ne ut vile quid conculceris: quod ſequenti congruit.

10. *Ne in ſtultitiam humilieris*: dejiciaris: gr. addit: in lætitia: in conviviis & voluptatibus.

11. *In ſapientia tua*: falſa ſcilicet, qua divitum captas gratiam.

13. *Ne improbus ſis*: quod latine ſonat importunum, neque a divi-

ne eas in oblivionem.

Ne retineas colloqui cum illo, nec credas multis verbis illius: ex multa enim loquela tentabit te, et tamquam arridens interrogabit.

Immitis, qui non conſervat verba, et non parcet de malitia, et de vinculis.

Cave tibi, et attende diligenter, quoniam cum ſubverſione tua ambulas.

Omne animal diligit ſimile ſibi, et omnis homo

ab eo, ne eas in oblivionem.

14 Ne retineas ex æquo loqui cum illo: nec credas multis verbis illius: ex multa enim loquela tentabit te, et ſubridens interrogabit te de abſconditis tuis.

15 Immitis animus illius conſervabit verba tua: et non parcet de malitia, et de vinculis.

16 Cave tibi, et attende diligenter auditui tuo: quoniam cum ſubverſione tua ambulas.

17 Audiens vero illa quaſi in ſomnis vide, et vigilabis.

18 Omni vita tua dilige Deum, et invoca illum in ſalute tua.

19 Omne animal diligit ſimile ſibi: ſic et omnis homo

---

a divitis latere diſcedentem. *ne impingaris*: gr. ne expellaris.

14. *Ne retineas*: gr. μὴ ἔπεχε, quod etiam ſonat; ne ſtudueris: ne animum adjeceris: infra XVI. 2. & alibi in ſcripturis, ut Luc. XIV. . I. Tim. IV. 16. *ex æquo loqui*: gr. alloqui: ἰσηγορεῖσθαι, quod aliqui habent codices, pro ασηγορεῖσθαι.

15. *Immitis animus conſervabit verba tua*: tacite, ut occaſionem nocendi quærat. at gr. immitis qui non ſervat verba: datæ fidei ac promiſſorum immemor. *non parcet de malitia*: tibi molietur infortunium & carceres.

17. *Quaſi in ſomnis*: vigilem te volo, ſed inſtar ſomnolenti,

mo proximum ſibi.

20 Omnis caro ad ſimilem ſibi conjungetur, & omnis homo ſimili ſui ſociabitur.

21 Si communicabit lupus agno aliquando, ſic peccator juſto.

22 Quæ communicatio ſancto homini ad canem? aut quæ pars diviti ad pauperem?

23 Venatio leonis onager in eremo: ſic & paſcua divitum ſunt pauperes.

24 Et ſicut abominatio eſt ſuperbo humilitas: ſic & execratio divitis pauper.

25 Dives commotus confirmatur ab amicis ſuis, humilis autem cum ceciderit, expelletur & a notis.

26 Diviti decepto multi recuperatores: locutus eſt ſuperba, & juſtificaverunt illum.

27 Humilis deceptus eſt,

proximum ſibi.

Omnis caro ſecundum genus conjungitur: & homo ſimili ſibi ſociabitur.

Quid communicabit lupus agno? ſic peccator erga pium.

Quæ pax hyenæ ad canem? & quæ pax diviti ad pauperem?

Venatio leonum, onagri in eremo: ſic paſcua divitum ſunt pauperes.

Abominatio ſuperbo humilitas: ſic execratio diviti pauper.

Dives commotus confirmatur ab amicis: humilis autem cum ceciderit, expellitur ab amicis.

Divite lapſo multi recuperatores: locutus eſt non dicenda, & juſtificaverunt illum.

Humilis lapſus eſt, & inſu-

---

ne te attentum nimis & curioſum putet, technaſque meditantem.

22. *Sancto homini ad canem*: ad hominem impurum: de quo, foris canes, Apoc. XXII. 13. at gr. quæ pax hyenæ ad canem? inter animantes natura inimiciſſimas.

24. *Humilitas*: vilitas: *execratio*: ſordes.

25. *Commotus*: vacillans, gr.

26. *Recuperatores*: adjutores: *ſuperba*: infanda, gr.

27. *Deceptus eſt*: gr. lapſus eſt.

ſuper arguitur : locutus eſt ſenſate, & non eſt datus ei locus.

Dives locutus eſt, & omnes tacuerunt : & verbum ejus uſque ad nubes exaltaverunt.

Pauper locutus eſt, & dicunt : Quis eſt hic ? & ſi offenderit, ſubvertunt illum.

Bona eſt ſubſtantia, cui non eſt peccatum : & nequiſſima paupertas in ore impii.

Cor hominis immutat faciem illius, ſive in bona ſive in mala.

Veſtigium cordis in bonis facies hilaris : & inventio parabolarum, cogitationes cum labore.

inſuper & arguitur : locutus eſt ſenſate, & non eſt datus ei locus.

28 Dives locutus eſt, & omnes tacuerunt, & verbum illius uſque ad nubes perducent.

29 Pauper locutus eſt, & dicunt : Quis eſt hic ? & ſi offenderit, ſubvertent illum.

30 Bona eſt ſubſtantia, cui non eſt peccatum in conſcientia, & nequiſſima paupertas in ore impii.

31 Cor hominis immutat faciem illius, ſive in bona, ſive in mala.

32 Veſtigium cordis boni, & faciem bonam difficile invenies, & cum labore.

---

30. *Bona eſt ſubſtantia*: bonæ opes bonis artibus partæ : pau pertas autem judice impio ſemper peſſima.

32. *Veſtigium* ; non facile inveneris *faciem bonam*, in qua ſit *veſtigium* ſive indicium *cordis boni* : in qua animi candor eluceat. longe aliter gr. veſtigium (indicium) cordis in bonis (in lætis rebus verſantis eſt) facies hilaris : inventio parabolarum (ſententiarum ſunt) cogitationes cum labore : læta frons lætum indicat animum : gravis, laborantem in morali diſciplina. ad breves & ſcitu dignas ſententias redigendas: quod genus tractationis utiliſſimum vitæ humanæ judicabant.

CAPUT XIV.

Lingua, 1. bona conscientia, 2. avarus, invidus, stultus sibique & aliis pessimus, 4. ad 22. quærenda sapientia, 22., ad finem.

VERSIO VULGATA.

1 BEATUS vir, qui non est lapsus verbo ex ore suo; & non est stimulatus in tristitia delicti.

2 Felix, qui non habuit animi sui tristitiam, & non excidit a spe sua.

3 Viro cupido & tenaci sine ratione est substantia, & homini livido ad quid aurum?

4 Qui acervat ex animo suo injuste, aliis congregat, & in bonis illius alius luxuriabitur.

5 Qui sibi nequam est, cui alii bonus erit? & non jucundabitur in bonis suis.

6 Qui sibi invidet, nihil

SIXTINA VERSIO.

BEATUS vir, qui non est lapsus in ore suo, & non est stimulatus in tristitia delicti.

Beatus, quem non condemnavit animus suus, & qui non excidit a spe sua.

Viro minute rationes subducenti non est pulcra substantia: & homini livido ad quid pecuniæ?

Qui acervat ex anima sua, aliis congregat: & in bonis illius alii luxuriabuntur.

Qui sibi nequam est, cui bonus erit? & non jucundabitur in pecuniis suis.

Qui sibi invidet, nihil est illo

1. *Beatus vir*: qui lingua non peccat, fere omnis peccati exors: ut Jac. III. 2. *Stimulatus*: compunctus peccati conscientia.

2. *Felix*: quem suus animus (sua conscientia) non cruciat.

3. *Sine ratione*: indecens: *livido*: avaro, ut videtur, sibi omnia invidenti: ut infra 6.

4. *Ex animo suo*: gr. ex anima sua: ex victu suo, cui detrahit ad augendas opes. *injuste* nihil ad rem, & gr. deest.

7.

illo nequius : & hoc eſt redditio malitiæ illius :

& ſi benefaciat, in oblivione facit : & in noviſſimis manifeſtat malitiam ſuam.

Nequam eſt invidens oculo, avertens faciem, & deſpiciens animas.

Cupidi oculos non ſatiatur parte : & injuſtitia mala arefacit animam.

Oculus malus invidus in pane, & egenus ſuper menſam ſuam.

Fili, ſicut habes, benefac tecum : & Domino dignas oblationes offer.

Memor eſto, quoniam mors non tardat : & teſta-

eſt illo nequius, & hæc redditio eſt malitiæ illius :

7 & ſi benefecerit, ignoranter & non volens facit, & in noviſſimo manifeſtat malitiam ſuam.

8 Nequam eſt oculus lividi : & avertens faciem ſuam, & deſpiciens animam ſuam.

9 Inſatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis non ſatiabitur, donec conſumat arefaciens animam ſuam.

10 Oculus malus ad mala: & non ſatiabitur pane, ſed indigens & in triſtitia erit ſuper menſam ſuam.

11 Fili ſi habes, benefac tecum, & Deo dignas oblationes offer.

12 Memor eſto quoniam mors non tardat, & teſtamen-

---

7. *In noviſſimo*: facile ad ingenium redit.

8. *Nequam eſt*, perverſus, iniquus, *oculus lividi*: cujuslibet, aut etiam, avari ſibi & aliis invidentis: ex ℣. 6. 7. notum illud: an oculus tuus nequam eſt, &c. Matth. xx. 15. *deſpiciens animam*: gr. animas: non ſuam tantum animam, ſed totum humanum genus vilifacit. totus verſus in gr. planior & brevior.

9. *In parte*: portione: numquam ſorte ſua contentus. ideo partem iniquitatis ſive iniquam vocat. quod tamen gr. deeſt: *arefaciens animam*: curis conficiens.

10. *Non ſatiabitur pane*: ſibi ipſi invidet: vide gr.

12. *Teſtamentum inferorum*: lex ſepulcri: *demonſtratum eſt* *tibi*;

mentum inferorum quia demonftratum eft tibi : teftamentum enim hujus mundi: morte morietur.	mentum inferorum non eft demonftratum tibi.
13 Ante mortem benefac amico tuo, & fecundum vires tuas exporrigens da pauperi.	Ante mortem benefac amico : & fecundum vires tuas porrigens da ei.
14 Non defrauderis a die bono , & particula boni doni non te prætereat.	Non defraudes a die bono : & pars boni defiderii non te prætereat.
15 Nonne aliis relinques dolores & labores tuos in divifione fortis ?	Nonne aiii relinques dolores tuos , & labores tuos in divifionem fortis ?
16 Da & accipe, & juftifica animam tuam.	Da, & accipe, & falle animam tuam :
17 Ante obitum tuum operare juftitiam : quoniam non eft apud inferos invenire cibum.	quoniam non eft apud inferos quærere delicias.
18 Omnis caro ficut fœnum veterafcet, & ficut fo-	Omnis caro , ficut veftis, veterafcit : teftamentum enim

tibi:quod nemo mortem effugere poffit. at gr. non eft demonftratum, quod oblitus videaris. *teftamentum*:fic diftingue:*teftamentum hujus mundi* : *morte morietur* : hoc eft fempiterna lex, ut omne quod nafcitur,intereat. vide gr. ℣.18.

15. *Nonne aliis*:imo hæc erit pars tua ; cætera tranfibunt ad heredes.

16. *Da & accipe* : da eleemofynam, & accipe veniam;*& juftifica animam tuam*,a peccatis: quod fequenti congruit. at gr. da & accipe (hoc eft,ut videtur, utere bonis potius quam te inedia per avaritiam excrucies) & falle animam tuam : quo fenfu dicimur fallere ac velut confopire curas : fubditque ftatim :

17. *Quoniam non eft apud inferos invenire cibum.* gr. delicias : quæ quomodo accipienda fint,ad fimiles locos Ecclefiaftæ diximus.

18. *Omnis caro ficut fœnum*: vide gr.

nim a ſeculo: morte morietur. Sicut folium germinans in arbore denſa,

alia quidem dejicilt, alia autem generat: ſic generatio carnis, & ſanguinis: alia quidem finitur, alia vero naſcitur.

Omne opus corruptibile deficit: & qui illud operatur; abibit cum illo.

Beatus vir, qui in ſapientia morietur, & qui in ſenſu ſuo diſſeret.

Qui excogitat vias illius in corde ſuo, & in abſconditis ejus intelliget. vade poſt illam quaſi inveſtigator, & in ingreſſibus ejus inſidiare.

Qui reſpicit per feneſtras

lium fructificans in arbore viridi.

19 Alia generantur, & alia dejiciuntur: ſic generatio carnis & ſanguinis, alia finitur, & alia naſcitur.

20 Omne opus corruptibile in fine deficiet: & qui illud operatur, ibit cum illo.

21 Et omne opus electum juſtificabitur: & qui operatur illud, honorabitur in illo.

22 Beatus vir, qui in ſapientia morabitur, & qui in juſtitia ſua meditabitur, & in ſenſu cogitabit circumſpectionem Dei.

23 Qui excogitat vias illius in corde ſuo, & in abſconditis ſuis intelligens, vadens poſt illam quaſi inveſtigator, & in viis illius conſiſtens:

24 qui reſpicit per feneſtras

---

19. *Alia generantur*: ſicut folia, alia enaſcuntur, alia dejiciuntur, decidunt: ſic eſt hominum generatio: qua comparatione Homerus utitur. gr. dejicit, generat, refert ad arborem.

21. *Opus electum*, bonum, probatum: *juſtificabitur*: juſta mercede donabitur.

22. *Morabitur*: morietur, gr.

24. *Per feneſtras*: *in janujs*: curioſus explorator per quaſvis rimulas inſpicit: ad januam adſtat, ſiquis forte ſuſurrus elabitur:

ſtras illius, & in januis illius audiens:

25 qui requieſcit juxta domum illius, & in parietibus illius figens palum ſtatuet caſulam ſuam ad manus illius, & requieſcent in caſula illius bona per ævum:

26 ſtatuet filios ſuos ſub tegmine illius, & ſub ramis ejus morabitur.

27 protegetur ſub tegmine illius a fervore, & in gloria ejus requieſcet.

illius & in januis illius audiet.

Qui requieſcit juxta domum illius, & in parietibus illius figet palum. Statuet caſulam ſuam ad manus illius, & requieſcet in caſula bonorum.

Statuet filios ſuos ſub tegmine illius, & ſub ramis ejus morabitur.

27 protegetur ſub ea a fervore, & in gloria ejus requieſcet.

tur: ita ſapientiæ attendamus.

CAPUT XV.

Proſequitur de ſapientia, uſque ad 11. *quo verſu incipit confutare eos qui peccata Deo imputabant: tamquam non eſſet in homine liberum arbitrium*, 14. *& ſeq. aut Deus peccatoribus delectaretur*, 12. 22.

VERSIO VULGATA.

1 QUI timet Deum, faciet bona: & qui continens eſt juſtitiæ, apprehendet illam,

SIXTINA VERSIO.

QUI timet Dominum, faciet illud: et qui continens eſt legis; apprehendet eam.

Et

1. *Qui continens* (compos eſt ut ſup. VI. 28.) *juſtitiæ*: legis, gr. *apprehendet illam*: ſapientiam, de qua præcedente capite.

2.

Et obviavit illi, quasi mater: et quasi mulier virginitatis suscipiet eum.

Cibabit illum pane intellectus, et aqua sapientiæ potabit illum: firmabitur in illa, et non flectetur:

et super eam innitetur, et non confundetur: et exaltabit illum apud proximos ejus,

et in medio Ecclesiæ aperiet os ejus.

Jucunditatem, et coronam exultationis, et nomen æternum hereditabit.

Homines stulti non apprehendent eam: et viri peccatores non videbunt eam.

Longe abest a superbia: et viri mendaces non erunt

2 & obviabit illi quasi mater honorificata & quasi mulier a virginitate suscipiet illum.

3 Cibabit illum pane vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potabit illum: & firmabitur in illo, & non flectetur:

4 & continebit illum, & non confundetur: & exaltabit illum apud proximos suos,

5 & in medio Ecclesiæ aperiet os ejus, & adimplebit illum spiritu sapientiæ & intellectus, & stola gloriæ vestiet illum.

6 Jucunditatem & exultationem thesaurizabit super illum, & nomine æterno hereditabit illum.

7 Homines stulti non apprehendent illam, & homines sensati obviabunt illi, homines stulti non videbunt eam: longe enim abest a superbia & dolo.

8 viri mendaces non erunt illius memores: & viri veraces

---

2. *Mulier a virginitate*: virgo in uxorem data. *suscipiet illum*: Deum: de quo ℣ 1.

3. *Firmabitur in illo*: Sapientia in bono viro radices, aget. gr. in illa: vir bonus in sapientia firmum figet gradum.

6. *Et nomine æterno hereditabit*

races invenientur in illa, &
ſucceſſum habebunt uſque
ad inſpectionem Dei.
9 Non eſt ſpecioſa laus in
ore peccatoris:
10 quoniam a Deo profe-
cta eſt ſapientia. ſapientiæ
enim, Dei adſtabit laus, &
in ore fideli abundabit, &
dominator dabit eam illi.
11 Non dixeris: Per Deum
abeſt: quæ enim odit ne
feceris.
12 Non dicas: Ille me im-
planavit: non enim neceſ-
ſarii ſunt ei homines impii.
13 Omne execramentum

illius memores.

Non eſt ſpecioſa laus in
ore peccatoris:
quoniam non eſt a Domi-
no miſſus. In ſapientia enim
dicetur laus: et Dominus
proſperabit illum.

Ne dixeris: Quia pro-
pter Dominum receſſi: quæ
enim odit, ne facias.
Ne dixeris: Quia ipſe me
implanavit. non enim opus
habet viro peccatore.
Omne execramentum o-
dit

---

tabit illum: donabit. gr. (de viro juſto) & nomen æternum hereditabit; ſortietur.

9. *Non eſt ſpecioſa laus*: Dei ſcilicet: *in ore peccatoris*.

10. *Quoniam a Deo profecta eſt ſapientia*. gr. quoniam non eſt a Deo miſſus (peccator); ut Deum laudet. vides autem non licere cuivis laudem dare Deo, ſed ſi quem ad tantum opus mittit. quem vero mittat, docent hæc: *ſapientia enim, Dei adſtabit laus, &c.* quæ breviora & obſcuriora in gr. *dominator*: Dominus ſive Deus.

11. *Per Deum abeſt*: (peccator a Deo) gr. planior, ne dixeris; per Deum receſſi: defeci: ἀπέστην. quidam ita omnia Deo tribuebant, ut etiam peccata & errores ipſi auctori adſcriberent: alii negabant curare quidquam: infra XVI. 16. quæ objecta & argumentis & exemplis confutare incipit eaque occaſione creationis opus fuſe commemorat, quo Dei ſapientia, bonitas, juſtitia maxime commendatur: cap. XVI. 24. XVII. XVIII. ad ℣. 15. hic primam quæſtionem de peccati cauſa aggreditur: ad quem locum maxime pertinet liberi arbitrii commemoratio, & cætera a ℣. 14.

12. *Ille me implanavit*: decepit, induxit in malum. *non enim*

Sixt. vers.	Vers. Vulg.
dit dominus : et non eſt amabile timentibus eum.	erroris odit dominus , & non erit amabile timentibus eum.
Ipſe ab initio fecit hominem , et reliquit illum in manu conſilii ſui.	14 Deus ab initio conſtituit hominem & reliquit illum in manu conſilii ſui.
	15 Adjecit mandata , & præcepta ſua.
Si volueris conſervabis mandata , et fidem facere beneplaciti.	16 ſi volueris mandata ſervare , conſervabunt te , & in perpetuum fidem placitam facere.
Appoſuit tibi ignem & aquam : ad quodcumque volueris , extendes manum tuam.	17 Appoſuit tibi aquam & ignem: ad quod volueris, porrige manum tuam.
In conſpectu hominum vita & mors : & quodcumque placuerit , dabitur ei.	18 Ante hominem vita & mors , bonum & malum : quod placuerit ei , dabitur illi :
Quoniam multa ſapientia Domini : fortis ipſe in potentia , & videns omnia .	19 quoniam multa ſapientia Dei, & fortis in potentia, videns omnes ſine intermiſſione.
Et oculi ejus ad timentes eum : & ipſe agnoſcet	20 Oculi Domini ad timentes eum , & ipſe agnoſcit

nim neceſſarii ſunt ei : perſpicua ſolutio : impios Deo non eſſe neceſſarios ; quam hic uno verbo tangit: ℣. vero 22. & cap. ſeq. fuſius. hunc locum uſque ad ℣. 19. græco fere congruentem refert Auguſtinus, de grat. & lib. arb 2. aliter in ſpeculo ubi vulgatam ſequitur.

14. *Reliquit illum*: dato præcepto de vetito fructu.

16 *Si volueris* : ſic ordinandum. *ſi volueris mandata ſervare , & in perpetuum fidem* (tibi) *placitam facere* (eam toto animo retinere) *ſervabunt te*: mandata, obſervata ſcilicet .

18. *Ante hominem vita*: ſumtum ex Deut. xxx. 15. 19.

21.

cit omnem operam hominis.

21 Nemini mandavit impie agere, & nemini dedit ſpatium peccandi:

22 non enim concupiſcit multitudinem filiorum infidelium & inutilium.

omnem operam hominis.

Et nemini mandavit impie agere, & nemini dedit licentiam peccandi.

21. *Spatium peccandi*: gr. licentiam.

22. *Non enim concupiſcit*: inculcare incipit, quod ℣. 12. dictum: ac ſeq. cap. fuſe exequitur. gr. ſic: ne cupias filiorum inutilium multitudinem: cap. XVI. 1. quod ad eumdem ſcopum pertinet; ut ſtatim videbimus.

CAPUT XVI.

Pergit de filiorum impiorum multitudine: non eſſe optandam eam, ad 6. Deus malorum hominum multitudini non parcit, 6. 7. ad 12. unicuique reddit ſecundum opera, 12. ad 16. aggreditur qui dicebant a Deo non curari mundum aut res humanas, ac Dei providentiam oſtendit per opera, 16. ad fin.

VERSIO VULGATA.

1 NE jucunderis in filiis impiis, ſi multiplicentur: nec oblecteris ſuper ipſos, ſi non eſt timor Dei in illis.

SIXTINA VERSIO.

NON concupiſcas multitudinem filiorum inutilium: neque jucunderis in filiis impiis. Si multiplicentur; ne oblecteris ſuper

1. *Ne jucunderis*: recte hic admoniti homines, ne impiæ ſobolis amplitudine glorientur; idque longe magis pertinere ad Deum. ℣. 5. & ſeqq.

super ipsos; si non est timor Dei cum illis.

Non credas vitæ illorum. & ne respexeris in locum illorum.

Melior est enim unus, quam mille:

& mori sine filiis, quam habere filios impios.

Ab uno enim sensato cohabitabitur civitas: tribus autem impiorum desolabitur.

Multa talia vidi in oculis meis: & fortiora his audivit auris mea.

In synagoga peccantium exardebit ignis: & in gente incredibili exarsit ira.

Non est propitiatus pro

2 Non credas vitæ illorum, & ne respexeris in labores eorum.
3 Melior est enim unus timens Deum, quam mille filii impii.
4 Et utile est mori sine filiis, quam relinquere filios impios.
5 Ab uno sensato inhabitabitur patria, tribus impiorum deseretur.
6 Multa talia vidit oculus meus, & fortiora horum audivit auris mea.
7 In synagoga peccantium exardebit ignis, & in gente incredibili exardescet ira.
8 Non exoraverunt pro pecca-

2. *Non credas vitæ illorum*, ne victuros credas: hebraismus: Deut. XXVIII. 66. & erit vita tua quasi pendens: nec credes vitæ tuæ.

5. *Ab uno sensato*: *tribus impiorum*: ab uno Abrahamo, ab uno Israele hæbrei in tantum populum propagati, cum populi Chananei tanta multitudine internecione deleti sint.

6. *Multa talia vidit*: *fortiora horum*. multa vidi talia: nempe ex uno pio amplam sobolem excrevisse: impiorum amplas familias ad nihilum redactas: hæc inquam vidi ego plurima: tetriora audivi.

7. *In Synagoga*: in cætu. jam eo redit, unde digressus erat; nempe ut ostendat, Deum ulcisci impios, nec eorum multitudine deterritum.

8. *Gigantes*: impii diluvio mersi, tanta licet multitudine. Gen. VI. 4.

9.

peccatis ſuis antiqui gigantes, qui deſtructi ſunt confidentes ſuæ virtuti:

9 & non pepercit peregrinationi Loth, & execratus eſt eos præ ſuperbia verbi illorum.

10 Non miſertus eſt illis, gentem totam perdens, & extollentem ſe in peccatis ſuis.

11 Et ſicut ſexcenta millia peditum, qui congregati ſunt in duritia cordis ſui: & ſi unus fuiſſet cervicatus, mirum, ſi fuiſſet immunis.

12 miſericordia enim & ira eſt cum illo. Potens exoratio, & effundens iram:

13 ſecundum miſericordiam ſuam, ſic correptio illius hominem ſecundum opera ſua judicat.

14 Non effugiet in rapi-

antiquis gigantibus; qui rebellaverunt fortitudine ſua.

Non pepercit pro incolatu Loth iis quos execratus eſt pro ſuperbia illorum.

Non miſertus eſt genti perditionis, iis qui ſe elevaverant in peccatis ſuis:

& ſic ſexcentis millibus peditum, qui congregati inſurrexerunt in duritia cordis ſui. Et ſi unus fuerit cervicoſus: mirum hoc, ſi erit immunis.

Miſericordia enim & ira ab illo: princeps ptopitiationum, & effundens iram.

Secundum multam miſericordiam ejus, ſic & multa correptio ejus: hominem ſecundum opera ejus judicat.

Non effugiet in rapinis pec-

---

9. *Peregrinationi Loth*: Sodomis, ubi peregrinus agebat.

11. *Sicut ſexcenta millia peditum*: Iſraelitarum ſcilicet, qui ex Ægypto profecti ſunt. Num. XXVI. 51. *qui congregati ſunt in duritia*: rebelles & increduli, & ideo omnes ad unum proſtrati in deſerto. *cervicatus*, cervicoſus, contumax.

12. *Potens exoratio*: (gr. princeps exorationum: in parcendo primus) *& effundens iram*: Deus qui iraſcitur & miſeretur. Pſalm. LIX. 3. nec minus exorari quam iraſci ſolitus.

14. *Non effugiet in rapina*: *non retardabit*: non diu expectabit,

peccator: & non fraudabit sufferentiam pii.

Omni misericordiæ faciet locum: unusquisque secundum opera sua inveniet.

Ne dicas: A Domino abscondar: numquid ex summo quis mei memorabitur?

In populo magno non ero in memoria: quæ est enim anima mea in immensa creatura?

Ecce cælum & cælum cæli Dei, abyssus & terra, commovebuntur in visitatione ejus.

na peccator, & non tardabit sufferentia misericordiam facientis.

15 Omnis misericordia faciet locum unicuique secundum meritum operum suorum, & secundum intellectum peregrinationis ipsius.

16 Non dicas: A Deo abscondar, & ex summo quis mei memorabitur?

17 In populo magno non agnoscar: quæ est enim anima mea in tam immensa creatura?

18 Ecce cælum & cæli cælorum, abyssus, & universa terra, & quæ in eis sunt, in conspectu illius commovebuntur?

19

---

ctabit, *sufferentia*, patientia, *misericordiam facientis*: statim enim mercedem accipiet. gr. expeditior: non fraudabit (Deus) expectationem pii.

15. *Omnis misericordia faciet locum*, sibi ad Deum. gr. omni misericordiæ faciet locum: Deus scilicet.

16. *Non dicas: a Deo abscondar*: confutatis iis, qui Deo auctori peccata tribuebant: alteram quæstionem aggreditur, refellitque eos qui negabant Deo curæ esse res humanas. *ex summo* (cælorum) *quis memorabitur*, &c. sic ille impius, Job. XXII. 14 circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat.

17. *In populo magno*: quod familiare Epicureis: non vacare Deo, ut inquirat in singulos, neque unum homuncionem resque humanas tanti esse. *in tam immensa creatura*: revera enim mundum immensum fingebant, orbesque infinitos: tamquam id effecturi essent, ut si induceretur Deus horum curator, tanto labore fatisceret, neque atten-

19 montes ſimul & colles, & fundamenta terræ, cum conſpexerit illa Deus, tremore concutientur.

20 Et in omnibus his inſenſatum eſt cor: & omne cor intelligitur ab illo:

21 & vias illius quis intelligit, & procellam, quam nec oculus videbit hominis?

22 Nam plurima illius opera ſunt in abſconſis: ſed opera juſtitiæ ejus quis enuntiabit? aut quis ſuſtinebit? Longe enim eſt teſtamentum a quibuſdam, & interrogatio omnium in conſummatione eſt.

23 Qui minoratur corde,

Montes ſimul & fundamenta terræ, cum conſpexerit illa, tremore concutiuntur.

Et ſuper ipſis non cogitabit cor: & vias ejus quis intelliget?

Et procella quam non videbit homo:

Plurima autem operum ejus in abſconſis. Opera juſtitiæ quis annuntiabit, aut quis ſuſtinebit? Longe enim eſt teſtamentum.

Qui minoratur corde, cogi-

---

deret ad ſingulos: quos confutare incipit ℣. ſequenti.

21. *Procellam*: ventos proceloſos, quorum cauſæ latent in theſauris Dei. Pſalm. CXXXIV. 7.

22. *Plurima opera ejus in abſconſis*: ne ergo mirere, ſi gubernationis arcana te latent: unde ſequitur: *opera juſtitiæ ejus quis enuntiabit?* quis enarrabit quomodo Deus animadverſurus ſit in impios? *aut quis ſuſtinebit?* quis expectabit? quaſi diceret: juſtitia Dei non ſtatim ad ultionem proſilit: expectandus eſt exitus rerum quod homines præcipite judicandi licentia non faciunt: unde ſubdit: *longe enim teſtamentum*: quod poteſt intelligi longe lex *a quibuſdam*. melius; teſtamentum, pactum, pro occulta illa lege qua Deus in acta hominum inquirit: pergit enim: *interrogatio* ſive inquiſitio *omnium in conſummatione eſt*: in illo ultimo judicio. ultionem non omittit: ſed differt. vide autem in vulgata teſtamenti nomen pro cujuſque ſententia: XVII. 17.

23. *Qui minoratur corde*: qui in-

gitat hæc: & vir imprudens & errans cogitat ſtulta.

Audi, fili mi, & diſce ſcientiam: & in verbis meis attende corde tuo.

Oſtendo in pondere diſciplinam, & in veritate annuntio ſcientiam.

In judicio Domini opera ejus ab initio: & in affectione ipſorum diſtinxit partes eorum.

Ornavit in æternum ope-

cogitat inania: & vir imprudens & errans cogitat ſtulta.

24 Audi me fili, & diſce diſciplinam ſenſus, & in verbis meis attende in corde tuo:

25 & dicam in æquitate diſciplinam, & ſcrutabor enarrare ſapientiam: & in verbis meis attende in corde tuo, & dico in æquitate ſpiritus virtutes, quas poſuit Deus in opera ſua ab initio, & in veritate enuntio ſcientiam ejus.

26 In judicio Dei opera ejus ab initio, & ab inſtitutione ipſorum diſtinxit partes illorum, & initia eorum in gentibus ſuis.

27 Ornavit in æternum opera

---

intellectu deficit: *cogitat inania.* cogitat hæc, gr. quæ ſupra 16. 17.

25. *Dicam in æquitate*: (gr. oſtendam in pondere) *diſciplinam ſcrutabor enarrare*: diligenter enarro. *& in verbis*: alia interpretatio, non nihil variata lectione.

26. *In judicio: ab inſtitutione ipſorum.* ex hoc verſu ad finem exequitur ordinem nexumque operum Dei: nempe quod facta ſint ſummo accuratoque *judicio*, atque *ab inſtitutione*: ex quo inſtituta & facta ſunt accurate diſtincta per partes: ℣. 26. ornataque in æternum: 27. & ad principia ſua revocata: *in gentibus ſuis*, 26. ſecundum genera ſua: cælum, ſidera, elementa: ſtantque omnia ab initio: nec fame aut nimio labore confecta deficiunt: 27. ſpatiis quoque diſpoſita: ac licet tam arcte connexa, nullo loco vacuo; non tamen ut in turba fit, ſibi mutuo impedimen o ſunt, ſed

opera illorum, nec eſurierunt, nec laboraverunt, & non deſtiterunt ab operibus ſuis.

28 Unuſquiſque proximum ſibi non anguſtiabit uſque in æternum.

29 Non ſis incredibilis verbo illius.

30 Poſt hæc Deus in terram reſpexit, & implevit illam bonis ſuis.

31 Anima omnis vitalis denuntiavit ante faciem ipſius, & in ipſam iterum reverſio illorum.

ra ſua, & principia eorum in generationes eorum. Nec eſurierunt, nec laboraverunt: & non deſtiterunt ab operibus ſuis.

Unuſquiſque proximum ſuum non anguſtiavit:

& uſque in æternum non repugnabunt verbo illius.

Et poſt hæc Dominus in terram reſpexit, & implevit eam bonis ſuis.

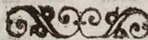
Anima omnis vitalis operuit faciem ejus, & in ipſam reverſio illorum.

---

libere expediunt motus ſuos: 28. unde conſecutio: *non ſis ergo incredibilis* (incredulus) *verbis illius.* 29. gr. addit: & uſque in æternum non repugnant verbo ejus elementa, ſidera, creaturæ omnes.

30. *Poſt hæc*: poſteaquam ſidera, & elementa ſuo conſtituit loco: *in terram reſpexit, & implevit illam bonis ſuis*: plantis, animantibus.

31. *Omnis anima vitalis*: ſeu vivens, ut ſcriptura paſſim: omne animal: *denuntiavit ante faciem ipſius*: operuit faciem, gr. terræ ſcilicet. hæc ergo cum æterna lege ſtent, non poteſt negari Dei providentia. jam ad hominem ſpeciatim.

Caput XVII.

Deus curam gerit hominum ab ipso creationis initio: unde adhortatio ad pietatem: toto capite: opera hominum nota Deo sicut sol, 15. 30. videt omnia, 31.

Sixtina Versio

DOMINUS creavit de terra hominem:

& iterum convertit illum in ipsam.

Dies numeri, & tempus dedit illis, & dedit illis potestatem eorum quæ sunt super eam. Secundum seipsos vestivit illos virtute, & secundum imaginem suã fecit eos.

Et posuit illius terrorem super omnem carnem, & dominari bestiarum & volatilium.

Consilium, & linguam, & oculos, aures, & cor dedit ad cogitandum illis.

Versio Vulgata.

1 DEUS creavit de terra hominem, & secundum imaginem suam fecit illum.

2 Et iterum convertit illum in ipsam, & secundum se vestivit illum virtute.

3 Numerum dierum, & tempus dedit illi potestatem eorum, quæ sunt super terram.

4 Posuit timorem illius super omnem carnem, & dominatus est bestiarum & volatilium.

5 Creavit ex ipso adjutorium simile sibi: consilium, & linguam, & oculos, & au-

2. *Secundum se.* gr. explicat ℣. seq. secundum se ipsos: homines scilicet: prout illis dignum erat: nam etiam immortales fecit.

3. *Numerum dierum*: dies noctesque & tempora numerato illi dedit, constitutis omnium signis.

aures, & cor dedit illis ex-
cogitandi, & diſciplina in-
tellectus replevit illos.
6 Creavit illis ſcientiam
ſpiritus, ſenſu implevit cor
illorum, & mala & bona
oſtendit illis.
7 Poſuit oculum ſuum
ſuper corda illorum, oſten-
dere illis magnalia operum
ſuorum,
8 ut nomen ſanctificatio-
nis collaudent: & gloriari
in mirabilibus illius, ut
magnalia enarrent operum
ejus.
9 Addidit illis diſcipli-
nam, & legem vitæ here-
ditavit illos.
10 Teſtamentum æter-
num conſtituit cum illis,&
juſtitiam & judicia ſua o-
ſtendit illis.
11 Et magnalia honoris
ejus vidit oculus illorum,
& honorem vocis audie-
runt aures illorum, & di-

Diſciplina intellectus implevit illos: & bona & mala oſtendit eis.

Poſuit oculum ſuum ſuper corda illorum oſtendere illis magnalia operum ſuorum.

Et nomen ſanctificationis laudabunt; ut magnalia enarrent operum ejus.

Addidit illis diſciplinam & legem vitæ hereditavit eos.

Teſtamentum æternum conſtituit cum illis: & judicia ſua oſtendit eis.

Magnalia honoris viderunt oculi eorum: & honorem vocis eorum audivit auris illorum. Et dixit illis: At-

---

ſignis. Gen. 1. 14. *dedit illi poteſtatem:* hæc & quæ ſequuntur repetita ex Gen. 1. 28. 11. 19. 20. &c.

6. *Mala & bona oſtendit illis:* plantata arbore ſcientiæ boni & mali. Gen. 11. 17. atque inde conſecutis malis boniſque.

8. *Nomen ſanctificationis:* nomen Dei ſanctum.

9. *Addidit illis diſciplinam:* his & ſeqq. exequitur varia dona collata humano generi, legem, promiſſa, miracula. *hereditavit illos:* ſorti aſſignavit; ſorte diſtribuit.

Attendite ab omni iniquo.

Et mandavit illis unicuique de proximo.

Viæ eorum coram illo ſunt ſemper: non abſcondentur ab oculis ipſius.

Unicuique genti præpoſuit rectorem:

& pars Domini Iſrael eſt.

Omnia opera eorum velut ſol in conſpectu ejus: & oculi ejus ſine intermiſſione in vias eorum.

Non ſunt abſconſæ injuſtitiæ illorum ab eo: & omnia peccata eorum in conſpectu Domini.

Eleemoſyna viri, quaſi ſignaculum cum ipſo: & gratiam hominis, quaſi pupillam conſervabit.

Poſtea reſurget & retri-

xit illis: Attendite ab omni iniquo.

12 Et mandavit illis unicuique de proximo ſuo.

13 Viæ illorum coram ipſo ſunt ſemper, non ſunt abſconſæ ab oculis ipſius.

14 In unamquamque gentem propoſuit rectorem:

15 & pars Dei, Iſrael facta eſt manifeſta.

16 Et omnia opera illorum velut ſol in conſpectu Dei: & oculi ejus ſine intermiſſione inſpicientes in viis eorum.

17 Non ſunt abſconſa teſtamenta per iniquitatem illorum, & omnes iniquitates eorum in conſpectu Dei.

18 Eleemoſyna viri quaſi ſignaculum cum ipſo, & gratiam hominis quaſi pupillam conſervabit:

19 & poſtea reſurget, & re-

---

14. *In unamquamque gentem: rectorem*: legiſlatores, reges, quod fruſtra retulerunt ad Angelos.

17. *Non ſunt abſconſa teſtamenta*; non ſunt abſconſæ injuſtitiæ illorum. gr.

18. *Eleemoſyna viri*: ut mala opera ℣. 17. Deum non latent: ita, hic, bona opera, puta, eleemoſynæ. *Quaſi ſignaculum*: quaſi res ſigillo clauſa: inviolabile divinæ miſericordię pignus.

19. *Poſtea reſurget*: Deus: cum diu obdormiſſe videbatur & quaſi connivere peccatis: tandem conſurget in impios: iram concitabit: *& convertet in inte*rio-

retribuet illis retributionem,
unicuique in caput ipſorum,
& convertet in interiores
partes terræ.
20 Pœnitentibus autem
dedit viam juſtitiæ, & con-
firmavit deficientes ſuſtine-
re, & deſtinavit illis ſortem
veritatis.
21 Convertere ad Domi-
num, & relinque peccata
tua:
22 precare ante faciem
Domini, & minue offendi-
cula.
23 Revertere ad Domi-
num, & avertere ab inju-
ſtitia tua, & nimis odito e-
xecrationem:
24 & cognoſce juſtitias
& judicia Dei, & ſta in ſor-
te propoſitionis, & oratio-
nis altiſſimi Dei.
25 In partes vade ſeculi
ſancti, cum vivis & dan-
tibus confeſſionem Deo.
26 Non demoreris in er-
rore impiorum, ante mor-

buet illis: & retributionem
eorum in caput ipſorum
reddet.

Veruntamen pœnitenti-
bus dedit reditum, & con-
firmavit deficientes ſuſti-
nentia.

Convertere ad Dominum,
& relinque peccata:

Precare ante faciem, &
minue offendiculum.

Revertere ad Altiſſimum,
& avertere ab injuſtitia, &
valde odito execrationem.

Altiſſimo quis laudem di-
cet in inferno?

pro viventibus, & viven-
tibus, & dantibus viciſſim
confeſſionem.

A mortuo, tamquam eo
qui non eſt, perit confeſ-
ſio:

---

teriores: ad ſepulcrum: neci dedet.

20. *Viam juſtitiæ.* reditum, gr. *& confirmavit deficientes ſuſtinere*: ſub plagis & verberibus fatiſcentes.

24. *Sta in ſorte propoſitionis:* in ſorte tibi propoſita: in ſorte veritatis, ſupra 20. atque obſervandæ legis, quæ tibi pars obtigit.

25. *In partes vade*: conſociate eorum partibus qui vitam agunt piam & vivi Deum laudant.

sio:

Vivus & sanus laudabit Dominum.

Quam magna misericordia Domini, & propitiatio convertentibus se ad eum?

Non enim omnia possunt esse in hominibus: quoniam non est immortalis filius hominis.

Quid lucidius sole? & hoc deficit: & malus excogitabit carnem & sanguinem.

tem confitere. A mortuo quasi nihil perit confessio.

27 Confiteberis vivens; vivus & sanus confiteberis, & laudabis Deum, & gloriaberis in miserationibus illius.

28 Quam magna misericordia Domini, & propitiatio illius convertentibus ad se!

29 Nec enim omnia possunt esse in hominibus, quoniam non est immortalis filius hominis, & in vanitate malitiæ placuerunt.

30 Quid lucidius sole? & hic deficiet. Aut quid nequius quam quod excogitavit caro & sanguis? & hoc arguetur.

31

---

dant. pro hoc gr. altissimo quis dicet laudem in inferno? pro viventibus & dantibus vicissim confessionem: quasi diceret: hoc est viventium & vicissim collaudantium Deum. *a mortuo quasi nihil*: quasi nullo: non existente gr. *perit confessio*: laus, quæ quo sensu intelligenda, diximus præfatione in Psalmos cap. 1. num. 9. 10.

28. *Convertentibus ad se*: se ad eum: gr.

29. *Nec enim omnia*: significat tantas esse Dei misericordias, ut homo, mortalis ævi, tam brevis vitæ spatio experiri, nedum eloqui possit. *In vanitate*: vanissime: summa est vanitas, potuisse homini placere nequitiam.

30. *Quid lucidius sole*? sol ipse deficit, deliquium patitur, & hic defectus notus omnibus: quid mirum, si deprehenditur deliquium sive vitium in homine, carnem & sanguinem, hoc est, carnalia & turpia cogitante; quę pertinent ad retundenda ea quæ supra objecta erant: xvi. 16.

31 Virtutem altitudinis cæli ipſe conſpicit : & omnes homines terra & cinis.

Virtutem altitudinis cæli ipſe conſpicit : & omnes homines terra & cinis.

16. nempe peccata noſtra latere Deum. gr. ſic habet : quid lucidius ſole ? & tamen hoc (lucidiſſimum) eclipſin patitur ; & malus homo cogitat carnem & ſanguinem. obſcuriſſime quidem, ſed pauca ſupplendo, idem cum vulgata extundetur ſenſus.

31. *Virtutem altitudinis*: ne dicas cum impio, XIV. 16. aliquid Deo eſſe incompertum.

CAPUT XVIII.

Deus omnium æque creator, 1. *operum ejus perfectio incomprehenſibilis*, 2. *ad* 7. *miſerator hominis, ad* 15. *beneficia non exprobranda, ad* 19. *conſiderate loquendum*, 19. *examinare ſeipſum*, 20. *orare & juſtificari ne ceſſes*, 22. *ad orationem animus præparandus*, 23. *adverſa in proſperitate cogitanda*, 24. 25. *veloces rerum converſiones*, 26. *hinc numquam ſine metu*, 27. *poſt concupiſcentias non eas*, 30. 31. *atque hic incipit de continentia.*

VERSIO VULGATA.

1 QUI vivit in æternum, creavit omnia ſimul. Deus ſolus juſtificabitur, & manet invictus rex in æternum.

2 Quis ſufficit enarrare opera illius?

SIXTINA VERSIO.

QUI vivit in æternum, creavit omnia ſimul: Dominus ſolus juſtificabitur.

Nemini poteſtatem fecit enarrandi opera ipſius.

Et

1. *Creavit omnia ſimul* : gr. communiter: pariter: æque omnia, ac ſine ipſo factum eſt nihil. *Deus ſolus juſtificabitur* : ſolus irreprehenſus in operibus ſuis, cujus comparatione omnia immunda ſunt, ut demonſtrat ſanctus Job. cap. IX, &c.

6.

Et quis inveftigabit magnalia ejus ?

Virtutem magnitudinis ejus quis enumerabit ; & quis adjiciet enarrare mifericordias ejus ?

Non eft minuere, neque adjicere : & non eft inveftigare mirabilia Domini.

Cum confummaverit homo ; tunc incipit : & cum quieverit ; tunc dubitabit.

Quid eft homo, & quid ufus ejus ? quid eft bonum ejus, & quid malum ejus ?

Numerus dierum hominis, ut multum, centum anni. ficut gutta aquæ maris, & calculus arenæ : fic exigui anni in die ævi.

Propter hoc patiens fuit in illis : & effudit fuper eos mifericordiam fuam.

3 Quis enim inveftigabit magnalia ejus ?

4 Virtutem autem magnitudinis ejus quis enuntiabit ? aut quis adjiciet enarrare mifericordiam ejus ?

5 Non eft minuere, neque adjicere, nec eft invenire magnalia Dei.

6 Cum confummaverit homo : tunc incipiet : & cum quieverit, aporiabitur.

7 Quid eft homo, & quæ eft gratia illius ? & quid eft bonum, aut quid nequam illius ?

8 Numerus dierum hominum ut multum centum anni : quafi gutta aquæ maris deputati funt : & ficut calculus arenæ, fic exigui anni in die ævi.

9 Propter hoc patiens eft Deus in illis, & effundit fuper eos mifericordiam fuam.

---

6. *Cum confummaverit homo*: cum deveniffe fe putaverit ad perfectam divini operis intelligentiam ; tunc incipiet. & *cum quieverit* : cum velut re comperta a quærendo deftiterit: *tunc aporiabitur* : dubitabit, hæfitabit, in priftinam ignorantiam devolvi fe fentiet.

7. *Quæ gratia* ? utilitas : gr. *nequam* : malum, gr. nemo fcit quid fibi bonum malumve : ideo ipfe Deus docet ℣. 11. & feqq.

8. *Exigui anni in die ævi* : atque ætatis fuæ.

9. *Propter hoc* : ne cum impiis dicas, eo quod homo nihili fit non effe curæ Deo: fupra xv1. 17. imo ea caufa miferandi eft.

10 Vidit præsumtionem cordis eorum quoniam mala est, & cognovit subversionem illorum quoniam nequam est.	Vidit & cognovit subversionem eorum, quoniam mala est:
11 Ideo adimplevit propitiationem suam in illis, & ostendit eis viam æquitatis.	ideo multiplicavit propitiationem suam.
12 Miseratio hominis circa proximum suum: misericordia autem Dei super omnem carnem.	Miseratio hominis circa proximum suum: misericordia autem Domini super omnem carnem.
13 Qui misericordiam habet, docet & erudit quasi pastor gregem suum.	Corripiens, & erudiens, & docens, & convertens, quasi pastor gregem suum.
14 Miseretur excipientis doctrinam miserationis, & qui festinat in judiciis ejus.	Miseretur excipientium doctrinam, & eorum qui festinant ad judicia ipsius.
15 Fili in bonis non des querelam, & in omni dato non des tristitiam verbi mali.	Fili, in bonis ne des querelam, & in omni dato tristitiam verborum.
16 Nonne ardorem refrigerabit ros? sic & verbum	Nonne ardorem refrigerabit ros? sic verbum melius,

10. *Vidit*: ne dicas perversum esse hominem, Deique cura indignum, quod ejus *nequam*, idest malus atque infelix sit exitus: cum contra ea causa sit, cur illum erudiat ne malo fine pereat. ℣. 11. & seqq. *subversionem illorum*; exitum: ut supra x. 16.

13. *Qui misericordiam*: vide gr. in eoque veri pastoris officia.

14. *Miseretur*: vide gr. *festinat*. prompte ambulat, *in judiciis*, in mandatis *ejus*: ut passim Psalm. CXVIII. quo fine concludit responsum ad objecta, quæ commemorata sunt ad cap. XV. 11. 12. XVI. 16.

15. *In bonis*: largiendis: vide 18.

16. *Verbum melius quam datum*: cum verba apposite dicta exi-

lius, quam datum.

Nonne ecce verbum ſuper datum bonum? & utraque apud hominem gratioſum.

Stultus acriter improperabit: & datus invidi tabeſcere facit oculos.

Antequam loquaris, diſce: & ante languorem adhibe medicinam. Ante judicium interroga teipſum: & in hora viſitationis invenies propitiationem.

Ante languorem humilia te: & in tempore peccatorum oſtende converſionem.

Non impediaris reddere

melius quam datum.

17 Nonne ecce verbum ſuper datum bonum? ſed utraque cum homine juſtificato.

18 Stultus acriter improperabit: & datus indiſciplinati tabeſcere facit oculos.

19 Ante judicium para juſtitiam tibi, & antequam loquaris diſce.

20 Ante languorem adhibe medicinam, & ante judicium interroga teipſum, & in conſpectu Dei invenies propitiationem.

21 Ante languorem humilia te, & in tempore infirmitatis oſtende converſationem tuam.

22 Non impediaris orare ſem-

---

exiſtimationis ac benevolentiæ argumenta ſint, quibus vel maxime homines delectantur.

17. *Sed utraque cum homine juſtificato*: utraque & verbum lene & donum præſto ſunt homini juſto ac bono: gr. gratioſo, miti:

18. *Acriter impromperabit*: dando ipſa beneficia exprobrabit: quo fit id quod ſequitur: ut inviſus ſit *datus*: datio: datum ſive donum; *δόσις*. *indiſciplinati*: gr. invidi: qui ita dat, tamquam accipienti donum invideat:

20. *In conſpectu Dei*: in hora viſitationis (ſive judicii ac pœnæ infligendæ.) gr.

21. *Infirmitatis*: affecta valetudine: gr. in tempore peccatorum: (cum peccata invaleſcere ſenties, ſive, in tempore quo peccata punientur) *oſtende* converſionem: pro quo in vulgat. ſcribæ repoſuiſſe videntur *converſationem*: ut 24.

22. *Orare ſemper*: gr. reddere

Verſ. Vulg.	Sixt. verſ.
ſemper, & ne verearis uſque ad mortem juſtificari: quoniam merces Dei manet in æternum.	votum tempeſtive: & non verearis uſque ad mortem juſtificari.
23 Ante orationem præpara animam tuam: & noli eſſe quaſi homo qui tentat Deum.	Ante orationem præpara teipſum: & non ſis, quaſi homo, qui tentat Dominum.
24 Memento iræ in die conſummationis, & tempus retributionis in converſatione faciei.	Memento iræ in die conſummationis, & tempus vindictæ in converſione faciei.
25 Memento paupertatis in tempore abundantiæ, & neceſſitatum paupertatis in die divitiarum.	Memento temporis famis in tempore ſaturitatis; paupertatis, & neceſſitatis in diebus divitiarum.
26 A mane uſque ad veſperam immutabitur tempus & hæc omnia citata in oculis Dei.	A mane uſque ad veſperam mutatur tempus: & omnia ſunt citata in oculis Domini.
27 Homo ſapiens in om-	Homo ſapiens in omnibus

re votum ſuo tempore. *ne verearis*: ne tardes; ne cuncteris: gr. *uſque ad mortem juſtificari*: qui juſtus eſt, juſtificetur adhuc: Apoc. XII. 11. *quoniam merces Dei*: Paulus; bonum autem facientes, non deficiamus: tempore enim ſuo metemus non deficientes: Gal. VI. 9.

23. *Ante orationem*: ſive ante votum:

24. *Memento iræ in die conſummationis*, mortis: *& tempus*: ſupple: memento: pro, memento temporis: ut memorare noviſſima: ſupra VII. 40. gr. memento tempus retributionis: ultionis. 5. *in converſatione*: pro converſione *faciei*: ἐν ἀποστρόφῃ προσώπου: cum Deus vultum averterit ac pœnas infligere cœperit.

26. *Immutabitur tempus*: occaſio: rerum ſtatus: *omnia ſunt citata*: cita, velocia: *in oculis Dei*: quod tempore non egeat ad expedienda conſilia, & uno ictu rem peragat.

27. *In diebus delictorum*: vide

bus metuet : & in diebus peccatorum attendet a delicto.

Omnis intelligens novit sapientiam : & invenienti eam dabit confessionem.

Sensati in verbis & ipsi sapienter egerunt, & emiserunt quasi imbrem proverbia exquisita.

Continentia Animæ.

Post concupiscentias tuas non eas : & a desideriis tuis avertere.

Si præstes animæ tuæ beneplacitum concupiscentiæ, faciet te gaudium inimicorum tuorum.

Ne oblecteris in multa epulatione, neque alligeris commissioni ejus.

Non fias pauper de symbolis comessans ex fœnore :

nibus metuet, & in diebus delictorum attendet ab inertia.

28 Omnis astutus agnoscit sapientiam, & invenienti eam dabit confessionem.

29 Sensati in verbis & ipsi sapienter egerunt: & intellexerunt veritaten & justitiam, & impleverunt proverbia & judicia.

30 Post concupiscentias tuas non eas, & a voluntate tua avertere.

31 Si præstes animæ tuæ concupiscentias ejus, faciet te in gaudium inimicis tuis.

32 Ne oblecteris in turbis nec in modicis: assidua enim est commissio illorum.

33 Ne fueris mediocris in contentione ex fœnore, & est

---

de ℣. 21. *ab inertia* : a peccato, gr.

28. *Omnis astutus* : omnis homo prudens facile recognoscit eum, qui fuerit sapientiæ compos : taleinque eum esse facile confitetur.

29 *Impleverunt proverbia* : gr. emiserunt quasi imbrem proverbia exquisita: sententias exquisitas.

30. Hic in gr. titulus ; continentia animæ. *post concupiscentias non eas* : recte August. aliud, non concupiscere, quod non est in potestate ; aliud, ire post concupiscentias, iisque obsequi: quod peccato imputatur.

32. *Ne oblecteris in turbis* : vide gr. commissioni: symbolæ: comessationi ex symbolis, de qua ℣. seq.

33. *Ne fueris* ; vide gr.

eſt tibi nihil in ſacculo : eris enim invidus vitæ tuæ.

& nihil tibi eſt in ſacculo.

CAPUT XIX.

Sequitur de continentia, ad 7. qui ſpernit modica, 1. de increpando candide, moderate tamen, a 7. ad finem: multa interſerta de falſa ſapientia, 20. & ſeq. deque hypocriſi, 23. & ſeq. ac de indiciis boni malive animi ex ſpecie, 27. increpatio ex ira: tacens, idem prudens, 28. ſapientia, falſa ſolertia: hypocritæ: ad finem.

VERSIO VULGATA.

1 OPERARIUS ebrioſus non locupletabitur: & qui ſpernit modica, paulatim decidet.

2 Vinum & mulieres apoſtatare faciunt ſapientes, & arguent ſenſatos:

3 & qui ſe jungit fornicariis, erit nequam: putredo & vermes hereditabunt illum, & extolletur in exemplum majus, & tolletur de numero anima ejus.

SIXTINA VERSIO.

OPERARIUS ebrioſus non locupletabitur: qui ſpernit modica, paulatim decidet.

Vinum & mulieres apoſtatare facient ſapientes:

& qui jungit ſe meretricibus, audacior erit. Tineæ & vermes hereditabunt illum: & anima audax tolletur de numero.

Qui

---

1. *Qui ſpernit modica*: recte hoc interſerit, quod ſoleant pedetentim labi in intemperantiæ gurgitem.

2. *Apoſtatare*: aberrare: a recta ratione diſcedere. *& arguent ſenſatos*; imbecillis animi.

3. *Fornicariis*, ſive meretricibus. *erit nequam*: gr. audacior erit: contumacior; comparativum pro poſitivo, quem habent quidam codices; præfracta ſuperbia & confidentia in flagitia & pericula præceps. *tolletur de numero* viventium *anima ejus*. gr. anima audax: id eſt, rebel-

lis:

Qui credit cito, levis eſt corde : & qui peccat, in animam ſuam delinquet.

Qui gaudet corde, denotabitur: & qui odit loquacitatem, minuitur malitia.

Numquam iteres verbum: & nihil tibi minuetur.

In amico & inimico noli narrare : etiamſi non ſit tibi peccatum, noli denudare.

4 Qui credit cito, levis corde eſt, & minorabitur : & qui delinquit in animam ſuam, inſuper habebitur.

5 Qui gaudet iniquitate, denotabitur : & qui odit correptionem, minuetur vita:& qui odit loquacitatem, extinguit malitiam.

6 Qui peccat in animam ſuam, pœnitebit : & qui jucundatur in malitia, denotabitur.

7 Ne iteres verbum nequam & durum, & non minoraberis.

8 Amico & inimico noli narrare ſenſum tuum : & ſi eſt tibi delictum, noli denudare.

9

---

lis : contumax.

4. *Qui delinquit* : qui peccat (cum meretricibus) *in animam ſuam, inſuper habebitur*:contemnetur : gr. plenior ; qui peccat (incontinentia, quo de vitio agitur :) in animam ſuam errabit : in ſeipſum delinquet : ſic Paulus : omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus eſt: qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat 1. Cor.VI.8.

5. *Denotabitur* : condemnabitur. gr.

6. *Qui peccat*: gr. deeſt:repetita verſio ex 4. & 5.

7. *Ne iteres* : gr. numquam iteres verbum, & nihil tibi minuetur : adverſus eos, qui inculcando & obtundendo, quidvis impetrare ſe poſſe confidunt.

8. *Amico & inimico*: indifferenter. *& ſi eſt tibi delictum*:gr. etſi non eſt : cave a retegendis cuique obvio arcanis etiam innocuis.

9 audiet enim te, & cuſtodiet te, & quaſi defendens peccatum odiet te, & ſic aderit tibi ſemper.	Audivit enim te, & cuſtodivit te, & in tempore odiet te.
10 Audiſti verbum adverſus proximum tuum? commoriatur in te, fidens quoniam non te diſrumpet.	Audiſti verbum? commoriatur tibi: fide, quoniam te non dirumpet.
11 A facie verbi parturit fatuus, tamquam gemitus partus infantis.	A facie verbi parturiet fatuus; ſicut a facie infantis, ea quæ parit.
12 Sagitta infixa femori carnis, ſic verbum in corde ſtulti.	Sagitta infixa in femore carnis, ſic verbum in corde ſtulti.
13 Corripe amicum, ne forte non intellexerit, & dicat: Non feci: aut ſi fecerit, ne iterum addat facere.	Corripe amicum, ne forte non fecerit: aut ſi quid fecerit, ne iterum addat.
14 Corripe proximum, ne forte non dixerit: & ſi dixerit, ne forte iteret.	Corripe amicum, ne forte non dixerit: &, ſi dixerit, ut non iteret.

Cor-

9. *Cuſtodiet te*: obſervabit. *& quaſi defendens peccatum*: ſpecie excuſandi. *aderit tibi ſemper*: aſſiduus tecum inſidiandi animo. gr. & in tempore odio te habebit. per ſe licet innoxia, pravo animo volutata, cauſas odii prębent.

11. *A facie verbi*: *tamquam gemitus*: verbum ſtulto erumpit, ſicut parienti gemitus. gr. a facie verbi (a verbo) parturit fatuus, tamquam a facie infantis (ab infante) paritura: ſtulto erumpit verbum, ut infans puerperæ.

12. *Sagitta*: infirmus animus verbo ut ſagitta vulneratur.

13. *Ne forte non intellexerit*: id quod facto opus. gr. ne forte non fecerit (id quod faciendum eſt) & ſi fecerit (malum) ne addat.

14. *Corripe proximum*: *ne forte non dixerit*, id quod dicendum eſt: *& ſi dixerit* (malum) *ne iteret.*

15.

Corripe amicum : sæpe enim fit calumnia :

& non omni verbo credas. Eſt qui labitur, ſed non ex animo :

& quis non deliquit in lingua ſua ? Corripe proximum tuum, priuſquam commineris :

& da locum legi Altiſſimi. Omnis ſapientia, timor Domini : & in omni ſapientia, effectio legis.

Et non eſt ſapientia nequitiæ diſciplina : & non eſt, ubi conſilium peccatorum, prudentia.

Eſt nequitia, & ipſa exe-

15 Corripe amicum: ſæpe
enim fit commiſſio.
16 Et non omni verbo credas.
eſt qui labitur lingua,
ſed non ex animo.
17 Quis eſt enim qui non
deliquerit in lingua ſua ?
Corripe proximum antequam
commineris.
18 Et da locum timori
Altiſſimi: quia omnis ſapientia
timor Dei, & in illa timere
Deum, & in omni ſapientia
diſpoſitio legis.
19 Et non eſt ſapientia, nequitiæ
diſciplina : & non
eſt cogitatus peccatorum
prudentia.
20 Eſt nequitia, & in ipſa

---

15. *Sæpe fit commiſſio* : erratum : gr. corripe amicum:) moderate tamen;) ſæpe enim fit calumnia : unde ſubdit :

16. *Et non omni verbo credas* : jam incipit moderari corripiendi ſtudium, duobus preceptis: alterum, ne ſuſpicaces ſimus, & plus demus calumniis aut rumoribus quam oporteat: alterum, ut intelligamus ea quæ culpam extenuent ; quale eſt iſtud, labi, ſed facilitate ac levitate magis, quam ſtudio ſive *ex animo*.

17. *Antequam commineris* : ne ira magis, quam admonendi ſtudio corripere te putet.

18. *Et da locum timori* : gr. legi, *Altiſſimi* : qua juberis amicum diligere ut te ipſum. *diſpoſitio legis* : executio, gr. non enim verbis ſed factis ſapientem eſſe oportet.

19. *Et non eſt ſapientia*: docet uti veram, ita falſam eſſe ſapientiam quæ doceat perverſe agere, & conſilium malorum adhibeat. quod etiam ad increpationem facit ad quam neceſſaria eſt veri ac falſi diſcretio. *cogitatus*: cogitatio: conſilium, gr.

20. *Eſt nequitia* : aperta & exo-

ſa execratio: & eſt inſipiens qui minuitur ſapientia.

21 Melior eſt homo, qui minuitur ſapientia, & deficiens ſenſu in timore, quam qui abundat ſenſu, & tranſgreditur legem Altiſſimi.

22 Eſt ſolertia certa, & ipſa iniqua.

23 Et eſt qui emittit verbum certum enarrans veritatem. Eſt qui nequiter humiliat ſe, & interiora ejus plena ſunt dolo:

24 & eſt qui ſe nimium ſubmittit a multa humilitate: & eſt qui inclinat faciem ſuam, & fingit ſe non videere

cratio: & eſt inſipiens, qui minuitur ſapientia.

Melior eſt, qui minuitur ſenſu in timore, quam qui abundat ſenſu, & tranſgreditur legem.

Eſt ſolertia certa, & ipſa iniqua:

& eſt perventens gratiam ad oſtendendum judicium.

Eſt nequiter agens, qui ſe humiliat nigredine; & in ſuis interioribus eſt plenus dolo: inclinans faciem, &

---

exoſa. *eſt inſipiens*: non modo qui aperte deſipit, verum etiam qui minuitur ſapientia.

21. *Et deficiens ſenſu*: duplex verſio. gr. deeſt. veriſſima ſententia: melior eſt minus ſapiens ſive intelligens, & interim timens Deum, quam qui doctior, tranſgreditur legem:

22. *Eſt ſolertia certa*: diligens, gr. *& ipſa iniqua*: ſunt prave diligentes & ſapientes: contra quod docet Paulus: volo vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo: ſive ad patrandum malum. Rom. XVI. 19. vide ſupra 19. addit gr. & eſt pervertens gratiam; (ac Dei benignitate abutens) ad oſtendendum judicium: quo peccato maxime judicium, ſive ultio Dei provocatur.

23. *Eſt qui nequiter humiliat ſe*: addit gr. nigredine, pulla & ſordida veſte: hypocritæ triſtes: σκυθρωποί. Matth. VI. 16.

24. 25. *Et qui ſe nimium*: *& ſi ab imbecillitate*: gr. ſic habet: (ille hypocrita pullatus de quo ℣. 23.) incurvans vultum: (obſtipo capite, ne quid cernere videatur) & ſemiſurdus: ἐπροκωφῶν; altera aure ſurdus (ſurdaſtrum ſe fingens, ne putes eum

& ſemiſurdus: ubi non fuerit agnitus, anticipabit te.

Et ſi ab imbecillitate virium vetetur peccare: ſi invenerit tempus, malefaciet.

Ex viſu cognoſcetur vir: & ab occurſu faciei cognoſcetur ſenſatus.

Amictus viri, & riſus dentium, & ingreſſus hominis enuntiat de illo.

Eſt correptio, quæ non eſt decora: & eſt tacens, & ipſe prudens.

quod ignoratum eſt:

25 & ſi ab imbecillitate virium vetetur peccare, ſi invenerit tempus malefaciendi, malefaciet.

26 Ex viſu cognoſcitur vir, & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus.

27 Amictus corporis & riſus dentium, & ingreſſus hominis enuntiant de illo.

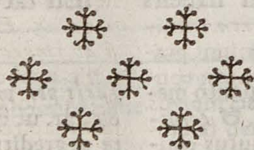
27 Eſt correptio mendax in ira contumelioſi: & eſt tacens, & ipſe eſt prudens.

---

eum obſervare dicta tua, ad quæ tamen eſt acutiſſimis atque attentiſſimis auribus) ubi non fuerit agnitus; (ſi latere ſe ſenſit) præveniet te: (calumniis, quibus aures principum & civium occupabit) & *ſi præ imbecillitate virium vetetur peccare* (in te, ſeu nocere tibi) *ſi invenerit tempus, male faciet.* quibus graphice pingitur peſſimum hypocritarum ac ſuſurronum genus.

27. *Amictus.* vide tria quibus homines maxime innoteſcunt: amictus; inſolens, incompoſitus, affectata munditie ſive ſqualore: riſus immodeſtus, petulans, mollis, inficetus: inceſſus; ſuperbus, deſultorius.

28. *Eſt correptio mendax*: indecora, gr.

CAPUT XX.

Pergit de increpatione, ejusque fructu, 1. 3. judicia per vim, 2. tacens : loquax, 5. 6. 7. beneficia ut condienda, 10. 13. ad 20. homo insulsus, 21. sententia in tempore, 22. falsa verecundia, 24. 25. mendacium, 26. 27. 28. munerum vis, 31.

VERSIO VULGATA.

1 QUAM bonum est arguere, quam irasci, & confitentem in oratione non prohibere!

2 Concupiscentia spadonis devirginavit juvenculam: 3 sic qui facit per vim judicium iniquum.

4 Quam bonum est correptum manifestare pœnitentiam! sic enim effugies voluntarium peccatum.

5 Est tacens, qui invenitur sapiens : & est odibilis, qui procax est ad loquendum.

6 Est tacens non habens

SIXTINA VERSIO.

QUAM bonum est arguere, quam irasci: & qui vicissim confitetur, prohibebitur a diminutione.

Concupiscentia spadonis, devirginare juvenculam: sic, qui facit per vim judicia.

Est tacens, qui invenitur sapiens : & est odibilis ex multa loquacitate.

Est tacens, non enim habet

1. *Quam bonum*: quanto melius arguere, &c. gr. *& confitentem*: gr. qui redargutus confitetur (peccatum) prohibebitur a damno.

2. 3. *Concupiscentia: sic qui facit per vim judicium* : judicia, gr. ut qui impotenti ardore aggreditur virginem, quantum in ipso est violat: ita qui per iniqua judicia legi vim infert, ejus castitatem quantum in ipso est

bet responsum: & est tacens, sciens tempus.

Homo sapiens tacebit usque ad tempus: lascivus autem & imprudens transgredietur tempus.

Qui abundat sermone, in abominatione erit: & qui potestatem sibi sumit, odietur.

Est processio in malis viro: & est inventio in detrimentum.

Est datum, quod non erit utile tibi: & est datum, cujus retributio duplex.

Est minoratio propter gloriam; & est qui ab humilitate levavit caput.

Est qui emat multa modico pretio, & restituens ea in septuplum.

Sapiens in verbis, seipsum amabilem faciet: gratiæ autem fatuorum effundentur.

Datus insipientis non erit

sensum loquelæ: & est tacens sciens tempus aptum.

7 Homo sapiens tacebit usque ad tempus: lascivus autem & imprudens non servabunt tempus.

8 Qui multis utitur verbis, lædet animam suam; & qui potestatem sibi sumit injuste, odietur.

9 Est processio in malis viro indisciplinato, & est inventio in detrimentum.

10 Est datum, quod non est utile: & est datum, cujus retributio duplex.

11 Est propter gloriam minoratio: & est qui ab humilitate levabit caput.

12 Est qui multa redimat modico pretio, & restituens ea in septuplum.

13 Sapiens in verbis seipsum amabilem facit, gratiæ autem fatuorum effundentur

14 Datus insipientis non erit

---

est commaculat.

8. *Qui multis*: loquax. *lædet animan suam*: in abominatione erit: gr.

9. *Est processio*: sive progressus, ac felix successus, qui malo vertat;

12. *Est qui multa*: sunt qui pretii vilitate capti merces emant pessimas, quæ maximo postea detrimento sint: domos, prædia, &c.

14. *Septemplices sunt*, atque hujus generis qui objecta multi-

 pli-

erit utilis tibi : oculi enim illius ſeptemplices ſunt.

15 exigua dabit, & multa improperabit: & apertio oris illius , inflammatio eſt.

16 Hodie fœneratur quis, & cras expetit : odibilis eſt homo hujuſmodi .

17 Fatuo non erit amicus, & non erit gratia bonis illius.

18 qui enim edunt panem illius : falſæ linguæ ſunt. Quoties , & quanti irridebunt eum ?

19 Neque enim quod habendum erat , directo ſenſu diſtribuit : ſimiliter & quod non erat habendum.

20 Lapſus falſæ linguæ, quaſi qui in pavimento cadens : ſic caſus malorum fe-

utilis tibi : oculi enim illius pro uno multi.

Exigua dabit , & multa improperabit : & aperiet os ſuum , tamquam præco.

Hodie fœnerabitur , & cras repetet : eſt odibilis homo hujuſmodi.

Fatuus dicet, non eſt mihi amicus , & non eſt gratia bonis meis :

qui edunt panem meum; ſunt mali lingua. Quoties & quanti irridebunt eum ?

Lapſus a pavimento magis quam a lingua: ſic caſus malorum feſtinanter veniet.

---

plicant ; unde ſequitur:

15. *Exigua dabit & multa improperabit*: exaggerabit beneficia. *& apertio oris illius , inflammatio eſt*: tantas iras commovet exprobrando beneficia. gr. planior.

16. *Hodie fœneratur quis, & cras expetit* : repetit: *odibilis* : ſic poſt beneficia, gratiæ exactor nimius.

1 . *Gratia* (memor animus) *bonis* (beneficiis) *illius.* gr. fatuus , dicet : non eſt mihi amicus, &c. ſive fatui eſt male ſentire de hominibus , atque hinc excuſationes quærere avaritiæ: ſive id revera contingit fatuo , quod magis ſequenti congruit.

18. *Falſæ linguæ* : gr. pravi lingua : maledici.

19. *Neque enim*: habenda enim & non habenda, danda æque ac retinenda non recta opinione diſtribuit : cui aliquid ſimile habet Complut.

20. *Lapſus falſæ linguæ, quaſi qui in pavimento*: tam lubricus, tam

niet.

Homo ʃine gratia, fabula intempeſtiva : in ore indiʃciplinatorum aſſidua erit.

Ex ore fatui reprobabitur parabola : non enim dicet illam in tempore ejus.

Eſt qui vetatur peccare præ inopia: & in requie ʃua non ſtimulabitur.

Eſt qui perdit animam ʃuam præ confuʃione: & ab imprudenti perʃona perdet eam.

Eſt qui præ confuʃione promittit amico : & lucratus eſt eum inimicum gratis.

Opprobrium nequam in

ſtinanter veniet.
21 Homo acharis quaʃi fabula vana , in ore indiʃciplinatorum aſſidua erit.
22 Ex ore fatui reprobabitur parabola: non enim dicit illam in tempore ʃuo.
23 Eſt qui vetatur peccare præ inopia, & in requie ʃua ſtimulabitur.
24 Eſt qui perdet animam ʃuam præ confuʃione , & ab imprudenti perʃona perdet eam : perʃonæ autem acceptione perdet ʃe.
25 Eſt qui præ confuʃione promittit amico , & lucratus eſt eum inimicum gratis.
26 Opprobrium nequam in

---

tam præceps graviʃque : atque hinc celerrimus malorum hominum caʃus.

21. *Homo acharis*: ʃine gratia, inʃulʃus, inficetus: *quaʃi fabula vana* : gr. intempeſtiva , (indecora, importuna) tam eſt importunus , tam inviʃus : infra XXI.19. narratio ʃatui,quaʃi ʃarcina in via. quæ tamen fabula *in ore indiʃciplinatorum* , indoctorum , &c.

22 *Ex ore fatui reprobabitur*: improbabitur : *parabola* : ʃive recta ac pulcra ʃententia.

23. *In requie* : in ceſſatione : *ʃua* : in ceſſando a peccato : *ſtimulabitur* : compungetur : non enim recta certaque ratione , ʃed ex imbecillitate a peccatis abſtinet. gr. non compungetur : obʃcurius ; atque omnino præferenda vulgatæ lectio . poteſt tamen gr. intelligi inopem non id committere quo compungatur : quod id inopia præſtet , ut a peccato requieʃcere atque abſtinere neceſſe ʃit.

24. *Ab imprudenti perʃona* : gratificaturus perʃonæ imprudenden-

in homine mendacium, & in ore indiſciplinatorum aſſidue erit.

27 Potior fur quam aſſiduitas viri mendacis. perditionem autem ambo hereditabunt.

28 Mores hominum mendacium ſine honore: & confuſio illorum cum ipſis ſine intermiſſione.

29 Sapiens in verbis producet ſeipſum,& homo prudens placebit magnatis.

30 Qui operatur terram ſuam, inaltabit acervum frugum: & qui operatur juſtitiam, ipſe exaltabitur: qui vero placet magnatis, effugiet iniquitatem.

31 Xenia & dona excæcant oculos judicum,& quaſi mutus in ore avertit correptiones eorum.

32 Sapientia abſconſa &

homine mendacium: in ore indiſciplinatorum aſſidue erit.

Potior fur, quam aſſiduus in mendacio: perditionem autem ambo hereditabunt.

Mos hominis mendacis, inhonoratio: & confuſio ejus cum ipſo ſine intermiſſione.

Sermones Parabolarum.

Sapiens in verbis producet ſeipſum: & homo prudens placebit magnatis.

Qui operatur terram, inaltabit acervum ſuum: & qui placet magnatis; expiabit iniquitatem.

Xenia & dona excæcant oculos ſapientum: & quaſi frænum in ore, avertunt increpationes.

Sapientia abſconſa, & the-

---

denti & non petenda petenti. *perſonæ acceptione*: alia lectio, quæ in quibuſdam codicibus invenitur: meliorque eſt, & magis perſpicua.

29. *Sapiens*: ante hunc verſum in gr. titulus: ſermones parabolarum: quaſi novo a principio inchoet ſententias.

30. *Qui placet magnatis*: bonis artibus, ut ſupra 29. *effugiet iniquitatem*: expiabit, gr. ſive a ſe prohibebit. iniqui enim poteſtatem ſpernunt, majeſtatem blaſphemant. Judæ ℣. 8.

31. *Et quaſi mutus*: vide gr.

33.

thesaurus non comparens, quæ utilitas in utrisque?

Melior est homo, qui celat insipientiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam.

thesaurus invisus: quæ utilitas in utrisque?

33 Melior est qui celat insipientiam suam, quam homo qui abscondit sapientiam suam.

---

33. *Melior est qui celat insipientiam*: pars enim sapientiæ est, celare quidquid inest insipientiæ; at tegere sapientiam, hoc est veritatem premere; privatis ac reipublicæ, loco & tempore, recta consilia denegare, pertinet ad turpissimum adulationis, invidiæ, corruptelæ vitium: quod genus insipientiæ est pessimum.

CAPUT XXI.

De peccato statim expiando ad 5. superbi: humilium & pauperum precatio, 6. correptio, 7. audax lingua, 8. mutuo accipientes, 9. malorum planum iter, infelix exitus, 11. sapientes: fatui, 17. ad 30. sibi adjicere sermones bonos, 18. risus, 23. rei alienæ curiosus, 26. 27. calumniator, 30. susurro, 31.

SIXTINA VERSIO.

FILI peccasti? ne adjicias iterum: & de pristinis tuis deprecare.

Quasi a facie colubri, fuge a peccato: nam si accesseris, mordebit te.

VERSIO VULGATA.

1 FILI peccasti? non adjicias iterum: sed & de pristinis deprecare ut tibi dimittantur.

2 Quasi a facie colubri fuge peccata: & si accesseris ad illa, suscipient te.

3

---

2. *Suscipient te*: mordebit te. gr. δέξεται, suscipiet: pro δήξεται, mordebit.

3 Dentes leonis, dentes ejus, interficientes animas hominum.

4 Quaſi rhomphæa bis acuta omnis inquitas, plagæ illius non eſt ſanitas.

5 Objurgatio & injuriæ annullabunt ſubſtantiam: & domus quæ nimis locuples eſt, annullabitur ſuperbia: ſic ſubſtantia ſuperbi eradicabitur.

6 Deprecatio pauperis ex ore uſque ad aures ejus perveniet, & judicium feſtinato adveniet illi.

7 Qui odit correptionem, veſtigium eſt peccatoris: & qui timet Deum, convertetur ad cor ſuum.

8 Notus à longe potens lingua audaci: & ſenſatus ſcit labi ſe ab ipſo.

9 Qui ædificat domum ſuam impendiis alienis, quaſi qui colligit lapides ſuos in hyeme.

10 Stupa collecta, Syna-

Dentes leonis, dentes illius, interficientes animas hominum.

Quaſi romphæa bis acuta, omnis iniquitas: plagæ ejus non eſt ſanatio.

Vehemens objurgatio & contumelia annullabunt ſubſtantiam: ſic domus ſuperbi annullabitur.

Deprecatio pauperis ex ore uſque ad aures ejus: & judicium ejus feſtinato advenit.

Qui odit correptionem, in veſtigio peccatoris: & qui timet Dominum, convertetur in corde.

Notus a longe potens in lingua: ſenſatus autem novit cum ille labitur.

Qui ædificat domum in pecuniis alienis; quaſi qui colligit lapides ſuos in hyemem.

Stupa collecta, ſynagoga

6. *Ad aures ejus*: Dei: *judicium*: ultio illatæ injuriæ.

7. *Veſtigium eſt*: in eſtigio eſt: gr. ſequitur veſtigia *peccatoris*: *convertetur ad cor ſuum*; ex animo, ſive in corde gr.

8. *Notus a longe*: vultu ipſo ſe indicat. *labi ſe*: labi eum. *ab ipſo*: redundat. vide gr.

9. *In hyeme*: ſive in hyemem. gr. alieniſſimo ad ędificandum tempore.

12.

goga peccantium : & consummatio illorum , flamma ignis.

Via peccantium complanata lapidibus : & in fine illius , fovea inferni.

Qui custodit legem , continet sensum suum :

& consummatio timoris Domini , sapientia.

Non erudietur , qui non est astutus :

est astutia multiplicans amaritudinem.

Scientia sapientis tamquam inundatio abundabit : & consilium illius , sicut fons vitæ.

Interiora fatui , quasi vas confractum : & omnem scientiam non tenebit.

Verbum sapiens si audierit scius , laudabit illud , & ad se adjiciet : audivit luxuriosus , & displicuit illi : & projecit illud post dorsum suum.

Narratio fatui , quasi sar-

goga peccantium : & con-
summatio illorum , flamma
ignis .
11 Via peccantium com-
planata lapidibus , & in fi-
ne illorum inferi , & tene-
bræ , & pœnæ .
12 Qui custodit justitiam,
continebit sensum ejus .
13 Consummatio timoris
Dei sapientia & sensus.
14 Non erudietur qui
non est sapiens in bono .
15 Est autem sapientia ,
quæ abundat in malo : &
non est sensus ubi est ama-
ritudo .
16 Scientia sapientis tam-
quam inundatio abunda-
bit , et consilium illius si-
cut fons vitæ permanet .
17 Cor fatui quasi vas
confractum , et omnem sa-
pienriam non tenebit .
18 Verbum sapiens quod-
cumque audierit scius lau-
dabit , et ad se adjiciet : au-
divit luxuriosus , et displi-
cebit illi , et projiciet illud
post dorsum suum .
19 Narratio fatui quasi
sar-

---

12. *Sensum ejus* : suum , gr. sui compos erit.

15. *Non est sensus , ubi est amaritudo*: insanum est ea concupiscere , quorum est tristis exitus. vide gr.

ſarcina in via, nam in labiis ſenſati invenietur gratia.

20 Os prudentis quæritur in eccleſia, et verba illius cogitabunt in cordibus ſuis.

21 Tamquam domus exterminata, ſic fatuo ſapientia: et ſcientia inſenſati inenarrabilia verba.

22 Compedes in pedibus, ſtulto doctrina, et quaſi vincula manuum ſuper manum dextram.

23 Fatuus in riſu exaltat vocem ſuam: vir autem ſapiens vix tacite ridebit.

24 Ornamentum aureum prudenti doctrina, et quaſi brachiale in brachio dextro.

25 Pes fatui facilis in domum proximi: & homo peritus confudetur a perſona potentis.

cina in via: in labio autem ſenſati invenietur grátia.

Os prudentis quæretur in eccleſia: & verba illius cogitabit in corde.

Tamquam domus exterminata, ſic fatuo ſapientia: & ſcientia inſenſati, non veſtigabilia verba.

Compedes in pedibus ſtultis doctrina, & quaſi vincula manuum ſuper manum dexteram.

Fatuus in riſu exaltat vocem ſuam: vir autem ſapiens vix tacite ſubridebit.

Sicut ornamentum aureum prudenti doctrina, & quaſi brachiale in brachio dextro.

Pes fatui velox in domum: homo autem peritus confundetur a perſona.

Stulnus.

20. *In Eccleſia*: quæ vox & Eccleſiam ſonat, & cætum omnem legitimum.

21. *Inenarrabilia verba*: tot ambages, tot ineptias effutit, neque dictis modus.

22. *Compedes in pedibus*: contra ac de ſapiente dicitur ſeq. verſu.

24. *Brachiale*: ornamenti ge-

25. *Pes fatui*: vir ſapiens domi ſe continet; at fatuus inquieto animo diſcurrit per domos alienas, quemadmodum ait Paulus: ex his ſunt qui penetrant domos, loquentes quæ non oportet turpis lucri gratia. 2. Tim. III. 6. recte apud Ambroſium ad virg. pes fatui facilis in domum

Stultus a janua respicit in domum : vir autem eruditus foris stabit.

Stultitia hominis, auscultare per ostium : prudens autem gravabitur contumelia.

Labia alienorum in his gravabuntur : verba autem prudentium statera ponderabuntur.

In ore fatuorum, cor illorum : cor autem sapientum, os eorum.

Dum maledicit impius diabolum : maledicit ipse animam suam.

Susurro coinquinat animam suam, & in cohabitatione odietur.

26 Stultus a fenestra respiciet in domum: vir autem eruditus foris stabit.

27 Stultitia hominis auscultare per ostium: et prudens gravabitur contumelia.

28 Labia imprudentium stulta narrabunt : verba autem prudentium statera ponderabuntur.

29 In ore fatuorum cor illorum: et in corde sapientium os illorum

30 Dum maledicit impius diabolum, maledicit ipse animam suam.

31 Susurro coinquinabit animam suam, et in omnibus odietur: et qui cum eo manserit, odiosus erit. tacitus et sensatus honorabitur.

---

mum proximi : qui autem sapiens, verecundatur.

26. *A fenestra* : a janua, gr. stultus alienarum rerum curiosus inspector.

27. *Gravabitur contumelia* : id facere, grave & contumeliosum duceret.

28. *Labia imprudentium* : alienorum (a sapientia) in his, (nempe in labiis ac sermonibus,) gravabuntur gr.

29. *In ore fatuorum* : fatuus dicendo incalescit, fandaque & infanda promit : sapiens os continet, & in potestate habet.

30. *Diabolum* : sive satanam, gr. (aut calumniatorem, adversarium) *maledicit animam suam*; quippe qui & diabolo auscultet & ipse proximo sit satan, diabolus, adversarius.

31. *Susurro*: occulte serens jurgia : *coinquinabit &c. in omnibus* : gr. quocumque peregrinatus fuerit, *odietur*: *& qui cum eo manserit* ; alia versio.

CA-

CAPUT XXII.

Piger, 1. 2. *liberi male inſtituti*, 3. 4. 5. *correptio*, 6. *docere fatuum*, 7. 8. 9. *quis lugendus*, 10. *& ſeq. ſtulti vitandi*, 14. *& ſeq. viri graves: leves*, 19. *& ſeq. convitia*, 25. 30. *quæ amicos alienent*, 26. *& ſeq. fidus amicus*, 28. 29. 31. 32. *lingua*, 33.

SIXTINA VERSIO.

LAPIDI conſpurcato comparatus eſt piger: & omnis exſibilabit in ignominiam illius.

Stercori boum de ſterquiliniis comparatus eſt piger: omnis qui tollit illud; excutiet manum.

Confuſio patris de filio indiſciplinato: filia autem in minorationem fit.

Filia prudens hereditabit virum ſuum: & quæ confundit; in triſtitiam genitoris.

Patrem & virum confundit audax: & ab utriſque

VERSIO VULGATA.

1 IN lapide luteo lapidatus eſt piger, et omnes
loquentur ſuper aſpernationem illius.
2 De ſtercore boum lapidatus eſt piger: et omnis, qui tetigerit eum, excutiet manus.
3 Confuſio patris eſt de filio indiſciplinato: filia autem in deminoratione fiet.
4 Filia prudens hereditas viro ſuo. nam quæ confundit, in contumeliam fit genitoris.
5 Patrem & virum confundit audax, & ab impiis non

---

1. *In lapide luteo*: omnium ſcommatis, velut injectis lapidibus lutoſis conſpurcabitur. gr. lapidi luteo comparatus eſt: quod ſeq. congruit.

2. *De ſtercore*: vide gr.

3. *Filia* fatui *in deminoratione*: detrimentum illi eſt: propter inſtitutionem pravam.

4. *Quæ confundit*: quæ agit turpia.

5. *Audax*, impudens mulier.

6.

inhonorabitur.

Muſica in luctu, importuna narratio : flagella, & doctrina in omni tempore ſapientiæ.

Qui docet fatuum, conglutinat teſtam :

excitat dormientem de gravi ſomno.

Enarrat dormitanti, qui enarrat ſtulto: & in fine dicet : Quid eſt ?

Super mortuum plora : defecit enim lux ; & ſuper fatuum plora : defecit enim ſenſus.

Jucundius plora ſuper mortuum, quoniam requievit :

fatui autem ſuper mortem vita nequiſſima.

Luctus mortui ſeptem

non minorabitur: ab utriſque autem inhonorabitur.

6 Muſica in luctu importuna narratio : flagella & doctrina in omni tempore ſapientia.

7 Qui docet fatuum, quaſi qui conglutinat teſtam.

8 Qui narrat verbum non audienti, quaſi qui excitat dormientem de gravi ſomno.

9 Cum dormiente loquitur qui enarrat ſtulto ſapientiam: & in fine narrationis dicit : Quis eſt hic ?

10 Supra mortuum plora, defecit enim lux ejus : & ſupra fatuum plora, deficit enim ſenſus.

11 Modicum plora ſupra mortuum, quoniam requievit.

12 Nequiſſimi enim nequiſſima vita ſuper mortem fatui.

13 Luctus mortui ſeptem dies :

6. *Muſica* : etiam muſica, res ſuaviſſima, non ſemper delectat : at correptio & doctrina omni tempori congruit. *ſapientia*: ſunt : ſapienter adhibentur: vel (ſunt) ſapientiæ, gr. ſapientiæ congruunt.

11. 12. *Modicum plora* : *nequiſſimi enim*: gr. ſuavius (placabilioribus lacrymis) plora ſuper mortuum quia requievit, (ceſſavit, facto vitæ fine) fatui autem ſuper mortem vita nequiſſima:miſerrima:eo magis lugendus quo tota vita ejus mors eſt, imo morte pejor.

dies: fatui autem & impii omnes dies vitæ illorum.

14 Cum ſtulto ne multum loquaris, & cum inſenſato ne abieris.

15 Serva te ab illo, ut non moleſtiam habeas, & non coinquinaberis peccato illius.

16 Deflecte ab illo, & invenies requiem, & non acediaberis in ſtultitia illius.

17 Super plumbum quid gravabitur? & quod illi aliud nomen quam fatuus?

18 Arenam & ſalem & maſſam ferri facilius eſt ferre, quam hominem imprudentem, & fatuum, & impium.

19 Loramentum ligneum colligatum in fundamento ædificii non diſſolvetur: ſic & cor confirmatum in cogitatione conſilii.

dies: fatui autem & impii, omnes dies vitæ illius.

Cum ſtulto ne multiplices ſermonem: & ad inſenſatum non eas.

Serva te ab illo; ut non moleſtiam habeas, & non coinquineris in concuſſione illius.

Deflecte ab illo, & invenies requiem: & non acediaberis in ſtultitia illius.

Super plumbum quid gravabitur? & quod illi aliud nomen, quam fatuus?

Arenam & ſalem & maſſam ferri facilius eſt ferre, quam hominem imprudentem.

Loramentum ligneum colligatum in ędificium non diſſolvetur in concuſſione: ſic cor confirmatur in cogitatione conſilii:

in

---

16. *Non acediaberis* quod eſt tædio, triſtique & deſide incuria teneri.

17. *Super plumbum*: quid plumbo gravius, niſi tardi illi obtuſique homines, qui ad quãcumque rem nec ſe commovent; quibus nomen fatuis, ſtolidis.

18. *Arenam & ſalem*: res ſcilicet graviſſimas.

19. *Loramentum ligneum colligatum*: ligna circumpoſita apteque conſerta. *in fundamento*: in fulcimentum: *ædificii*: velut habet gr. cinctura lignea colligata in ędificium: *non diſſolvetur*: *ſic & cor confirmatum*: ſic & viri graves, exquiſitis excogita-

ta-

in tempore non metuet cor firmatum in cogitatione intellectus. ſicut ornatus arenoſus parietis limpidi,

pali in excelſo poſiti contra faciem venti non permanebunt:

ſic cor timidum in cogitatione ſtulti contra omnem timorem non reſiſtet.

Pungens oculum, dedu-

20 Cogitatus ſenſati in omni tempore metu non depravabitur.

21 Sicut pali in excelſis, & cæmenta ſine impenſa poſita contra faciem venti non permanebunt:

22 ſic & cor timidum in cogitatione ſtulti contra impetum timoris non reſiſtet.

23 Sicut cor trepidum in cogitatione fatui omni tempore non metuet, ſic & qui in præceptis Dei permanet ſemper.

24 Pungens oculum deducit

---

tatiſque conſiliis firmi. contra, leves & improvidi, de quibus in ſeqq.

21. *Sicut pali*: vel ſepimenta *& cæmenta ſine impenſa*: levi opere: *poſita*: *non permanebunt*:

22. *Sic & cor timidum*: trepidum, improvidum, nec firmis conſiliis conſtabilitum, &c. gr. verbis differt; res eadem: nempe, ut non ſtant contra ventum, neque linitura arenoſa quantumvis levigata ad ornatum parietis, neque ſuſtentacula ſive ſepimenta in excelſo loco poſita & expoſita procellis; ita homines leves, neque excogitatis conſtabilitos conſiliis, timore dejici adverſis ingruentibus. ſumma a ℣. 19. graves viros eſſe ſimiles bene conſtitutis compactiſque ædificiis: leves vero, levibus ac levi opera, ad ornatum potius quam ad ſtabilimentum compoſitis, qualia memorat Ezech. XIII. 10. & ſeqq. & XXII. 28.

23. *Sicut cor trepidum*: alia præcedentium interpretatio ac lectio, eaque perturbata, nec integra.

24. *Qui pungit*: pungendo oculum, lacrymas; pungendo cor, ſtimulando, excitando monitis, caſtigationibus, non fle-

ducit lacrymas: & qui pungit cor, profert sensum.

25 Mittens lapidem in volatilia, dejiciet illa: sic & qui convitiatur amico, dissolvit amicitiam.

26 Ad amicum etsi produxeris gladium, non desperes: est enim regressus. Ad amicum

27 si aperueris os triste, non timeas: est enim concordatio: excepto convitio, & improperio, & superbia, & mysterii revelatione, & plaga dolosa: in his omnibus effugiet amicus.

28 Fidem posside cum amico in paupertate illius, ut & in bonis illius læteris.

29 In tempore tribulationis illius permane illi fide-

cet lacrymas: & qui pungit cor, profert sensum.

Mittens lapidem in volatilia, abigit illa: & qui convitiatur amico, dissolvet amicitiam.

Ad amicum etsi produxeris gladium, non desperes: est enim regressus.

Ad amicum si aperueris os, non timeas: est enim concordatio. excepto improperio, & superbia, & mysterii revelatione, & plaga dolosa: in his effugiet omnis amicus.

Fidem posside in paupertate cum proximo; ut in bonis illius simul implearis.

In tempore tribulationis permane illi; ut in hereditate

---

tum sed sensum, intellectum, sapientiam elicimus. *qui pungit cor*: qui meditando excitat & stimulat.

25. *Dejiciet*; gr. abigit.

26. 27. *Ad amicum*: adversus amicum: *si produxeris*, eduxeris *gladium*. *si aperueris os*: si inconsiderate triste verbum emiseris: spes est reconciliandæ gratiæ. *excepto improperio* at hæc immedicabilia: convitium studiose illatum, sive improperium ac beneficii exprobratio, de qua xx. 14. 15. xli. 28. superbia, sive despicientia: arcani revelatio & cæci per proditionem ictus. *in his omnibus effugiet amicus*: neque erit reditus.

30.

tate illius coheres ſis.

Ante ignem camini vapor & fumus: ſic ante ſanguines convitia.

Amicum protegere non confundar: & a facie illius non me abſcondam: etiamſi mala mihi evenerint per illum:

omnis qui audit, cavebit ſibi ab eo.

Quis dabit mihi in ore meo cuſtodiam, & ſuper labia mea ſignaculum aſtutum; ut non cadam ab illa, & lingua mea perdat me?

lis, ut & in hereditate illius coheres ſis.

30 Ante ignem camini vapor, & fumus ignis inaltatur: ſic & ante ſanguinem maledicta, & contumeliæ, & minæ.

31 Amicum ſalutare non confundar, a facie illius non me abſcondam: & ſi mala mihi evenerint per illum ſuſtinebo.

32 Omnis qui audiet, cavebit ſe ab eo.

33 Quis dabit ori meo cuſtodiam, et ſuper labiá mea ſignaculum certum, ut non cadam ab ipſis, & lingua mea perdat me?

---

30. *Ante ignem: ſic ante ſanguinem* (cædem) *maledicta*.

31. *Per illum*: propter illum: atque etiam ab illo.

32. *Omnis qui audiet*, a me agnoſci amicum, adversa licet fortuna, *cavebit ſe ab eo* lædendo, cum videat preſto eſſe qui juvet.

33. *Quis dabit ori meo cuſtodiam?* quam David poſtulabat Pſalm. cxl. 3. *ut non cadam ab ipſis*; per ipſa, ſcilicet labia.

Caput XXIII.

Precatio ne sibi quisque relinquatur, 1. *& seq. de ore regendo adversus juramenta & maledicta*, 7. *ad* 21. *de intemperantia, ad finem : Deus occultorum inspector*, 25. *& seqq. fornicarius*, 24. *adulter*, 25. *adultera*, 32. *& seqq.*

Versio Vulgata.

1 DOMINE pater, & dominator vitæ meæ ne derelinquas me in consilio eorum: nec sinas me cadere in illis.

2 Quis superponet in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinam sapientiæ, ut ignorationibus eorum non parcant mihi, & non appareant delicta eorum.

3 & ne adincrescant ignorantiæ meæ, & multipli-

Sixtina Versio.

DOMINE pater, & dominator vitæ meæ, ne derelinquas me in consilio eorum : non sinas me cadere in illis.

Quis superponet in cogitatu meo flagella, & in corde meo doctrinam sapientiæ? ut ignorationibus meis non parcant; & non prætermittant delicta illorum.

ut non accrescant ignorantiæ meæ, & peccata mea abun-

---

1. *Eorum* : linguæ & labiorum, de quibus præcedentis capitis ℣. ultimo. ac si diceret : ne me loquacitati permittas. *in illis* labiis, verbis, ut eodem versu.

2. *In cogitatu meo flagella* : ac punctiones illas, de quibus XXII. 24. *eorum* : meis, gr. *non parcant mihi*, cogitatio mea; cor meum : ne mihi ipse indulgeam. *& non appareant delicta eorum* : cogitationum & cordis: sit animus ipse sibi monitor: summa : adsint conscientiæ stimuli, ne per ignorantiam peccem, mihique nimis indulgeam, nec peccata cognoscam, quibus tandem peream.

3. *Incidam* : decidam, gr

4.

abundent : & decidam in conspectu adversariorum ; & gaudebit super me inimicus meus.

Domine pater & Deus vitæ meæ ,

elationem oculorum ne dederis mihi : & concupiscentiam averte a me.

Ventris appetitio & concubitus ne apprehendant me : & animæ irriverenti ne tradas me.

Doctrina oris.

Doctrinam oris audite filii : & qui custodierit ; non capietur in labiis suis.

Apprehendetur peccator: & maledicus & superbus scandalizabuntur in illis.

centur delicta mea , & peccata mea abundent , & incidam in conspectu adversariorum meorum , & gaudeat super me inimicus meus ?

4 Domine pater & Deus vitæ meæ, ne derelinquas me in cogitatu illorum.

5 Extollentiam oculorum meorum ne dederis mihi , & omne desiderium averte a me.

6 Aufer a me ventris concupiscentias , & concubitus concupiscentiæ ne apprehendant me , & animæ irreverenti & infrunitæ ne tradas me.

7 Doctrinam oris audite filii : & qui custodierit illam , non periet labiis , nec scandalizabitur in operibus nequissimis.

8 In vanitate sua apprehenditur peccator , & superbus & maledictus scandali-

4. *Ne derelinquas* : gr. deest: &ab anterioribus repetitum videtur.

6. *Animæ irreverenti* : inverecunde ; *& infrunitæ* : stolidæ : indocili : infrugiferæ : *ne tradas me.*

7. *Doctrinam oris* : regendi : qua de re agit fuse postea. præfigitur autem titulus in gr. doctrina oris . *non periet labiis* : non capietur :gr.

8. *Scandalizabitur*: offendet: *in illis* : in labiis , in dictis.

dalizabitur in illis.

9 Jurationi non assuescat os tuum, multi enim casus in illa.

10 Nominatio vero Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis.

11 Sicut enim servus interrogatus assidue, a livore non minuitur: sic omnis jurans & nominans, in toto a peccato non purgabitur.

12 Vir multum jurans implebitur iniquitate, & non discedet a domo illius plaga.

13 Et si frustraverit, delictum illius super ipsum erit: & si dissimulaverit, delinquit dupliciter.

Jurationi non assuefacias os tuum:

& nominationi sancti non assuescas.

Sicut enim servus interrogatus assidue, a livore non minuetur: sic & jurans & nominans semper, a peccato non purgabitur.

Vir multum jurans implebitur iniquitate: & non discedet a domo ejus plaga.

Si deliquerit, delictum illius super ipsum erit: & si dissimulaverit, deliquit dupliciter.

Et

---

10. *Nominatio*: jurandi causa: non enim assumes nomen Dei in vanum: Exod. xx.

11. *Sicut enim servus*: ambiguæ vitæ nec liquidæ innocentiæ: *interrogatus assidue*, in examen adductus, ac semper purgationis indigens: *a livore*: sive a verberibus *non minuetur*: non ei minuentur verbera, neque plagarum erit immunis. *sic omnis jurans & nominans*: (Dei nomen assumens) *in toto* (in totum) *a peccato non purgabitur*: cum nulla fide dignus, juramento & cautione semper indigeat.

13. *Si frustraverit*: fefellerit fidem jurejurando firmatam *& si dissimulaverit*: si non tantum desit promisso bona fide dato; verum etiam mala fide promiserit, ac ficto animo juraverit, tanto nequior.

14.

Sixt. verſ.	Verſ. Vulg.
Et ſi in vacuum juraverit, non juſtificabitur : replebitur enim obductionibus domus ejus.	14 & ſi in vacuum juraverit, non juſtificabitur : replebitur enim retributione domus illius.
Eſt loquela induta morte: non inveniatur in hereditate Jacob.	15 Eſt & alia loquela contraria morti, non inveniatur in hereditate Jacob.
A piis enim omnia hæc auferentur, & in peccatis non ſe volutabunt.	16 Etenim miſericordibus omnia hæc auferentur, & in delictis non volutabuntur.
Indiſciplinationi temerariæ non aſſuefacias os tuum: eſt enim in ea verbum peccati.	17 Indiſciplinatæ loquelæ non aſſueſcat os tuum : eſt enim in illa verbum peccati.
Memento patris & ma-	18 Memento patris & matris

14. *& ſi in vacuum* : ſive in vanum, nulla neceſſitate, nec fallendi animo, ſed animi levitate *juraverit*, non erit innocens : non ſolum enim falſa, verum etiam vana juramenta mala ſunt. vide autem ℣. 13. 14. triplex jurisjurandi genus: juratam fidem fallere : ficto animo jurare : jurare in vanum: atque hæc omnia reprobata.

15. *Eſt & alia loquela*: aliud in loquendo vitium, juramento vix inferius : nempe convitiandi ſtudium ℣. 17. quæ duo connectit ac videtur alludere ad illud Levitici XIX. quo loco poſtquam ita edictum eſt : non perjurabis, nec pollues nomen Dei tui : 12. ſtatim de maledicto & lacumnia ſubditur: non facies calumniam : 13. non maledices ſurdo : 14. non eris criminator & ſuſurro in populis : 16. *Contraria morti* : contra & ex adverſo poſita morti eique par : gr. ἀντιπαραβεβλημένη: ſive ut alii codices : ἀντιπερβεβλημένη θανάτῳ : ex æquo reſpondens morti : ſive indutā morte. alii blaſphemiam intelligunt, ſive maledicta in Deum : infanda nec cognita piis, de quibus Levit. XXIV. 11. & ſeqq.

16. *Miſericordibus* : piis.

17. *Indiſciplinatæ loquelæ* : temerariæ loquacitati, cui convitia ac maledicta ſubjuncta ſunt : ut ℣. 20. *verbum peccati*, heb. notus : verbum pro re: pro peccato ipſo ſcilicet.

18. *Memento patris & matris tuæ*

tris tuæ, in medio enim magnatorum confiftis:

19 ne forte oblivifcatur te Deus in confpectu illorum, & affiduitate tua infatuatus, improperium patiaris, & maluiffes non nafci, & diem nativitatis tuæ maledicas.

20 Homo affuetus in verbis improperii, in omnibus diebus fuis non erudietur.

21 Duo genera abundant in peccatis, & tertium adducit iram & perditionem.

22 Anima calida quafi ignis ardens non extinguetur donec aliquid glutiat:

tris tuæ: in medio enim magnatorum confiftis:

ne quando oblivioni traderis in confpectu illorum, & confuetudine tua infatueris: & voles non effe natus, & diem nativitatis tuæ maledices.

Homo affuefcens verbis improperii, in omnibus diebus fuis non erudietur.

Duo genera abundant peccatis, & tertium adducet iram:

Anima calida quafi ignis ardens, non extinguetur donec deglutiatur:

Homo

---

tuæ: ne illis maledicas aut detrahas: alioquin *in medio magnatorum confiftis*: vocaberis in judicium: cui fequens congruit:

19. *Ne forte oblivifcatur te Deus*: jufte deferat, omnique ope deftituat, *in confpectu illorum*: evocatum in judicium. *& affiduitate tua infatuatus*: maledicendi confuetudine pro infano habitus, & ipfe viciffim *improperium patiaris*: turpi nota inuftus a judicibus, & tunc maluiffes non effe natus, &c. aliter eodem ferme fenfu: memento patris ac matris, ne eis turpem notam inferas, cum vocatus in judicium condemnaberis; quia filiorum opprobria in parentes redundant. *ne oblivifcatur te Deus*: gr. fimpliciter: ne oblivioni tradaris: penitus deferaris a tuis.

21. *Duo genera* hominum, de quibus fupra actum eft: primo loco jurans ℣. 9. fecundo loco maledictis affuetus, 15. *abundant peccatis*: addendum tertium, quod inducat exitium, nempe libido & intemperantia.

22. *Anima calida*: libidinum æftu flagrans: *donec aliquid glutiat*: gr. donec deglutiatur; confumatur fuo ipfius igne.

23.

Homo fornicarius in corpore carnis ſuæ, non deſinet donec accenderit ignem:

Homini fornicario omnis panis dulcis: non ceſſabit uſque ad finem.

Homo qui traaſgreditur lectum ſuum, dicens in animo ſuo: Quis me videt?

tenebræ circumdant me, & parietes cooperiunt me, & nemo me videt: quid vereor? delictorum meorum non memorabitur Altiſſimus.

& oculi homini timor ejus.

23 & homo nequam in ore carnis ſuæ non deſinet donec incendat ignem.

24 Homini fornicario omnis panis dulcis, non fatigabitur tranſgrediens uſque ad finem.

25 Omnis homo qui tranſgreditur lectum ſuum, contemnens in animam ſuam, & dicens: Quis me videt?

26 tenebræ circumdant me, & parietes cooperiunt me, & nemo circumſpicit me: quem vereor? delictorum meorum non memorabitur Altiſſimus.

27 Et non intelligit quoniam omnia videt oculus illius: quoniam expellit a ſe timorem Dei hujuſmodi hominis timor, & oculi hominum timentes illum:

28

---

23. *Homo nequam*: fornicarius: gr. πόρνος, pro quo vulgatus legit πονηρός: *in ore*, in corpore, gr. στόματι pro σώματι. *donec incedat ignem*: quo ipſe tabeſcat.

24. *Homini fornicario omnis panis*: quæcumque voluptatis eſca *dulcis*: inſatiabili cupiditate percitus *non fatigabitur*: gr. non ceſſabit uſquam.

27. *Expellit a ſe timorem Dei*: is qui talia dicit, metu amittendæ voluptatis, timorem Dei abjicit. gr. deeſt: deſunt etiam alia obſcuriſſima: ſic autem habet; & oculi hominum timor illius: is qui talia jactat quæ habentur ℣. 26. neque Deum timet, oculos timet hominum, abſtineretque a flagitio ſi teſtes homines habere ſe crederet.

28.

28 & non cognovit quoniam oculi Domini multo plus lucidiores ſunt ſuper ſolem, circumſpicientes omnes vias hominum & profundum abyſſi, & hominum corda intuentes in abſconditas partes.

Et non cognovit, quoniam oculi Domini decies millies lucidiores ſole, inſpicientes omnes vias hominum, & intuentes in abſconditas partes.

29 Domino enim Deo antequam crearentur, omnia ſunt agnita: ſic & poſt perfectum reſpicit omnia.

Antequam crearentur, omnia ſunt ei agnita: ſic & poſtquam conſummata ſunt.

30 Hic in plateis civitatis vindicabitur, & quaſi pullus equinus fugabitur: & ubi non ſperavit, apprehendetur.

Hic in plateis civitatis vindicabitur, & ubi non ſperavit, apprehendetur.

31 Et erit dedecus omnibus, eo quod non intellexerit timorem Domini.

32 Sic & mulier omnis relinquens virum ſuum, & ſtatuens hereditatem ex alieno matrimonio:

Sic & mulier relinquens virum, & ſtatuens hereditatem ex alieno.

33 primo enim in lege Altiſſimi incredibilis fuit: ſecundo in virum ſuum deliquit: tertio in adulterio

Primo enim in lege Altiſſimi incredula fuit, & ſecundo in virum ſuum deliquit, & tertio in fornicatione

28. *Non cognovit*: non cogitat &c. *Multo plus*: decies millies, gr.

30. *Hic*: talis homo, adulter; de quo ℣. 25.

33. *Primo enim*: nota tria in fornicariam: ex Deo: ex marito: ex ſobole.

tione mœchata eſt: ex alieno viro filios ſtatuit.

Hæc in eccleſiam educetur, & in filios ejus viſitatio erit.

Non diffundentur filii ejus in radicem: & rami ejus non dabunt fructum.

Relinquetur in maledictum memoria ejus, & dedecus ejus non delebitur.

Et cognoſcent qui relicti ſunt, quoniam nihil melius timore Domini, & nihil dulcius, quam attendere mandatis Dei.

fornicata eſt, & ex alio viro filios ſtatuit ſibi.

34 Hæc in eccleſiam adducetur, & in filios ejus reſpicietur.

35 Non tradent filii ejus radices, & rami ejus non dabunt fructum.

36 derelinquet in maledictum memoriam ejus, & dedecus illius non delebitur.

37 Et agnoſcent qui derelicti ſunt, quoniam nihil melius eſt quam timor Dei: & nihil dulcius, quam reſpicere in mandatis Domini.

38 Gloria magna eſt ſequi Dominum: longitudo enim dierum aſſumetur ab eo.

---

34. *In Eccleſiam*: in judicium vocato legitimo cætu. *in filios ejus reſpicietur*: inquiretur: erit in eos inſpectio: gr. ἐπι σκοπή. ejus progeniem Deus ultor inſequetur; ut docent ſeqq.

CA-

CAPUT XXIV.

Laus Sapientiæ : ejus ante omnia ſecula ortus ex Deo : atque in Iſraele ſedes : inexhauſta abundantia.

VERSIO VULGATA.

1 SAPIENTIA laudabit animam ſuam, & in Deo honorabitur, & in medio populi ſui gloriabitur,

2 & in eccleſiis Altiſſimi aperiet os ſuum, & in conſpectu virtutis illius gloriabitur,

3 & in medio populi ſui exaltabitur, & in plenitudine ſancta admirabitur,

4 & in multitudine electorum habebit laudem, & inter benedictos benedicetur, dicens:

5 Ego ex ore Altiſſimi

SIXTINA VERSIO.

Laudatio Sapientiæ.

SAPIENTIA laudabit animam ſuam, & in medio populi ſui gloriabitur.

In eccleſia Altiſſimi aperiet os ſuum, & in conſpectu virtutis illius gloriabitur.

Ego ex ore Altiſſimi prodi-

1. *Sapientia laudabit animam ſuam*: ſeipſam, noto hebraiſmo: qua phraſi Deus ipſe Iſ. 1. 14. ſolemnitates veſtras odit anima mea. prefatio laudationis, qua docetur ſapientiam ſolam eſſe dignam, quæ ſe ipſam laudet: quam laudem orditur ℣. 5. *populi ſui*: ergo ſapientia illa Deus ipſe eſt: neque quiſquam niſi Deus, hoc ſenſu Iſraelitas populum ſuum appellat.

3. *In plenitudine ſancta*: pleno conſeſſu: *admirabitur*: admirationi erit.

5. *Ex ore altiſſimi prodivi*: ergo ſapientia illa, quæ eſt Deus, ex ore Dei prodiit; Deus ergo

divi :

& ſicut nebula obtexi terram.

Ego in altiſſimis habitavi , & thronus meus in columna nubis.

Gyrum cæli circuivi ſola, & in profundo abyſſorum deambulavi . In fluctibus maris ,

& in omni terra , & in omni populo.

& gente poſſedi.

Cum his omnibus requiem quæſivi, & in hereditate cujus morabor.

prodivi primogenita ante omnem creaturam :

6 Ego feci in cælis ut oriretur lumen indeficiens , & ſicut nebula texi omnem terram:

7 Ego in altiſſimis habitavi , & thronus meus in columna nubis.

8 Gyrum cæli circuivi ſola, & profundum abyſſi penetravi , in fluctibus maris ambulavi ,

9 & in omni terra ſteti : & in omni populo ,

10 & in omni gente primatum habui :

11 & omnium excellentium & humilium corda virtute calcavi : & in his omnibus requiem quæſivi , & in hereditate Domini morabor.

12

---

ergo ex Deo. *primogenita* : gr. deeſt. ductum ex Prov. VIII. 22. & ſeqq. atque ex hujus loci ſententia Paulus vocat Chriſtum primogenitum omnis creaturæ: Col. 1. 15. hoc eſt genitum anteaquam quidquam crearetur.

6. *Lumen indeficiens* : ſol : nam illa lux quæ beatas colluſtrat mentes , quæque omnem hominem illuminat , ipſa eſt ſapientia , non aliquid quod fecerit. *indeficiens*, inextinctum. *ſicut nebula* : nominandi caſu : quod quaquaverſus ſapientia diffundatur.

7. *In columna nubis*: illa, qua populus noctu illuſtrabatur :

10. 11. *Primatum habui*: gr. poſſedi ; quæ autem eſt illa vis, quæ & a Deo ſit, & omnes gentes imperio teneat , niſi filius Dei a Deo æque Deus? *requiem quæſivi* : ſedem , in qua ſolium

co-

12 Tunc præcepit, & dixit mihi Creator omnium: & qui creavit me, requievit in tabernaculo meo.

13 & dixit mihi: In Jacob inhabita, & in Iſrael hereditare, & in electis meis mitte radices.

14 Ab initio, & ante ſecula creata ſum, & uſque ad futurum ſeculum non deſinam, & in habitatione ſancta coram ipſo miniſtravi.

15 Et ſic in Sion firmata ſum, & in civitate ſanctificata ſimiliter requievi, & in Jeruſalem poteſtas mea.

Tunc præcepit mihi creator omnium: & qui creavit me, quieſcere fecit tabernaculum meum,

& dixit: In Jacob inhabita, & in Iſrael hereditare.

Ante ſeculum ab initio creavit me: & uſque ad ſeculum non deſinam. In habitatione ſancta coram ipſo miniſtravi:

& ſic in Sion firmata ſum: In civitate dilecta ſimiliter quieſcere me fecit: & in Jeruſalem poteſtas mea.

Et

---

collocarem. *in hereditate Domini*: gr. quæſivi in cujus hereditate morarer: in qua gente, in quo populo.

12. *Tunc præcepit*: cum ſapientia ipſa ſit verbum Dei (fons enim ſapientiæ, verbum Dei in excelſis, ſupra 1. 5.) ergo idem eſt præceptum Patris: ergo præcepit, cum genuit: ut præclare Auguſtinus paſſim. *requievit*: gr. requievit, active: requieſcere fecit tabernaculum meum. cum ego ſapientia omnium gentium domina (℣. 10.) quærerem ubi ſedem collocarem (11.) Deus oſtendit mihi Iſraeliticum populum, in quo tabernaculum figerem. (12. 13.) *qui creavit me*; quid hebræus habeat; & quid illud creare ſit, apud antiquos illos interpretes, diximus Prov. VIII. 22.

14. *Ab initio*, ſive ante ſeculum, gr. *uſque ad futurum*: uſque ad ſeculum. gr. ergo æterna, & ipſe Deus, cum neque initium neque finem habeat. quod enim eſt a ſeculo in ſeculum, gr. ſecundum ſcripturas nullo initio eſt. *miniſtravi*: ut decebat ſapientiam Deo ipſi congenerem: qua Deus ut conjuncta ſibi, & apud ſe exiſtente agit. Joan. 1. 2.

15. *In civitate ſanctificata*: dilecta: gr.

16.

Et radicavi in populo honorificato, in parte Domini, hereditatis ejus.

Quasi cedrus exaltata sum in Libano, & quasi cupressus in montibus Ærmon.

Quasi palma exaltata sum in littoribus, & quasi plantæ rosæ in Jericho.

Quasi oliva speciosa in campo: & quasi platanus exaltata sum.

Sicut cinnamomum, & aspalathus aromatum dedi odorem: & tamquam myrrha electa dedi suavitatem odoris.

Quasi galbanum & ungula & gutta, & quasi Libani vapor in tabernaculo:

16 Et radicavi in populo honorificato, & in parte Dei mei hereditas illius, & in plenitudine sanctorum detentio mea.

17 Quasi cedrus exaltata sum in Libano, & quasi cypressus in monte Sion:

18 quasi palma exaltata sum in Cades, & quasi plantatio rosæ in Jericho;

19 Quasi oliva speciosa in campis, & quasi platanus exaltata sum juxta aquam in plateis.

20 Sicut cinnamomum, & balsamum aromatizans odorem dedi: quasi myrrha electa dedi suavitatem odoris.

21 & quasi storax & galbanus & ungula & gutta, & quasi Libanus non incisus vaporavi habitationem meam,

---

16. *In parte Dei mei hereditas illius*; sapientiæ: idest mei. vide gr. *detentio mea.* domicilium.

17. *In monte Sion*: gr. in montibus Ærmon: sive Hermon: notissimis.

18. *In Cades*: alii in Gaddi, sive Engaddi, ubi palmeta nobilia & balsamus. in littoribus, gr.

19. *Juxta aquam in plateis*: ac per vicos urbium decurrentem.

20. *Et balsamum*: gr. aspalathus plantas odorifera apud Plinium & cæteros. *myrrha electa*: optima.

21. *Ungula*: (onyx:) pro nardo quam continet. *gutta*; gr. stacte: odoramenti genus. *quasi*

Vers. Vulg.	Sixt. vers.
meam, & quasi balsamum non mistum odor meus.	
22 Ego quasi terebinthus extendi ramos meos, & rami mei honoris & gratiæ.	Ego quasi terebinthus expandi ramos meos: & rami mei, rami honoris & gratiæ.
23 Ego quasi vitis fructificavi suavitatem odoris: & flores mei fructus honoris & honestatis.	Ego quasi vitis fructificavi gratiam: & flores mei fructus honoris & honestatis.
24 Ego mater pulcræ dilectionis & timoris & agnitionis & sanctæ spei.	
25 In me gratia omnis viæ & veritatis, in me omnis spes vitæ & virtutis.	
26 Transite ad me omnes qui concupiscitis me, & a generationibus meis implemini:	Accedite ad me, qui concupiscitis me, & a generationibus meis adimplemini.
27 Spiritus enim meus super mel dulcis, & hereditas mea super mel & favum.	Memoria enim mea super mel dulcis, & hereditas mea super mellis favum.
28 Memoria mea in generationes seculorum.	
29 Qui edunt me, adhuc	Qui edunt me, adhuc esu-

libanus: thus.

24. *Ego mater pulcræ dilectionis*: sive ut alii codices: ego mater dilectionis illius pulcræ (qua diligitur Deus:) non turpium amorum. & *agnitionis*: Dei veritatis: vel, optima cognitu.

26. *A generationibus*: fructibus.

27. *Spiritus meus*: memoria mea: gr.

32.

eſurient : & qui bibunt me, adhuc ſitient.

Qui audit me , non confundetur : & qui operantur in me , non peccabunt.

Hæc omnia , liber teſtamenti Dei altiſſimi :

Legem , quam mandavit Moyſes, hereditatem ſynagogis Jacob.

Qui implet quaſi Phiſon ſapientiam , & ſicut Tigris in diebus novorum.

Qui adimplet quaſi Euphrates ſenſum , & quaſi Jordanes in diebus meſſis.

eſurient : & qui bibunt me, adhuc ſitient.

30 Qui audit me , non confundetur : & qui operantur in me, non peccabunt.

31 Qui elucidant me, vitam æternam habebunt.

32 Hæc omnia liber vitæ, & teſtamentum Altiſſimi , & agnitio veritatis.

33 Legem mandavit Moyſes in præceptis juſtitiarum, & hereditatem domui Jacob , & Iſrael promiſſiones.

34 Poſuit David puero ſuo excitare regem ex ipſo fortiſſimum , & in throno honoris ſedentem in ſempiternum.

35 Qui implet quaſi Phiſon ſapientiam, & ſicut Tigris in diebus novorum.

36 Qui adimplet quaſi Euphrates ſenſum : qui multiplicat quaſi Jordanis in tempore meſſis.

37

32. *Hæc omnia* continet *liber vitæ* ; gr. liber teſtamenti , ſive legis.

33. *Domui Jacob*: congregationibus Jacob : gr.

34. *Poſuit David* : hic commemorat Salomonem , ut primum ſententiarum auctorem , quem ipſe imitetur. gr. deeſt.

35. *Quaſi implet* (Deus) *quaſi Phiſon ſapientiam* : in Moyſe (ſive etiam in Salomone) pleno

37 Qui mittit difciplinam ficut lucem,& affiftens quafi Gehon in die vindemiæ.	Qui emittit difciplinam, ficut lucem, quafi Gehon in diebus vindemiæ.
38 qui perficit primus fcire ipfam, & infirmior non inveftigabit eam.	Non confummavit primus fcire ipfam: & fic ultimus non inveftigavit eam.
39 A mari enim abundavit cogitatio ejus, & confilium illius ab abyffo magna.	A mari enim abundavit cogitatio ejus, & confilium ejus ab abyffo magna.
40 Ego fapientia effudi flumina.	
41 Ego quafi trames aquæ immenfæ de fluvio, ego quafi fluvii Dioryx, & ficut aquæductus exivi de paradifo.	Et ego, ficut foffa de flumine, & ficut aquæductus exivi in paradifum.
42 dixi: Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum.	Dixi, potabo hortum meum: & inebriabo pratum meum.

Et

---

fluminen decurrentem. *in tempore novorum* fructuum: quo exundare folet fo utis nivibus: ut Jordanis in meffe. ℣. feq.

37. *Affiftens*: affluens: gr. deeft.

38. *Qui perficit primus*: qui primus dedit operam fapientiæ, *& infirmior*: poftremus, gr. ubi etiam totus verfus fic habet: non comfummavit primus fcire ipfam, & fic ultimus non inveftigavit eam: fapientiam fcilicet: quam neque primi, neque poftremi fapientes aliorum licet inftituti præceptis, capere potuerunt.

39. *A mari enim*: *ab abyffo*: tamquam a mari: tamquam ab oceano: cogitationibus velut a profundo atque inexhaufto mari deductis.

40. *Effudi flumina*: & quæ paradifum, & quæ mentes hominum tanta copia irrigarunt.

41. *Ego* (fapientia loquitur) *quafi trames*: quafi foffa. *quafi fluvii dioryx*: alia verfio; dioryx enim foffa.

43.

Sixt. vers.	Vers. Vulg.
Et ecce facta eſt mihi foſſa in fluvium: & fluvius meus factus eſt in mare.	43 Et ecce factus eſt mihi trames abundans, & fluvius meus appropinquavit ad mare:
Adhuc doctrinam quaſi antelucanum illuminabo, & oſtendam ea uſque in longinquum.	44 quoniam doctrinam quaſi antelucanum illumino omnibus, & enarrabo illam uſque ad longinquum.
	45 Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & inſpiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes ſperantes in Domino.
Adhuc doctrinam, quaſi prophetiam effundam: & relinquam illam in generationes ſeculorum.	46 Adhuc doctrinam quaſi prophetiam effundam, & relinquam illam quærentibus ſapientiam, & non deſinam in progenies illorum uſque in ævum ſanctum.
Videte, quoniam non ſoli mihi laboravi, ſed omnibus exquirentibus eam.	47 Videte quoniam non ſoli mihi laboravi, ſed omnibus exquirentibus veritatem.

---

43. *Trames* : gr. & facta eſt mihi foſſa in fluvium, & fluvius in mare:(creſcente & exundante doctrina.)

44. *Doctrinam quaſi antelucanum* : tamquam crepuſculum matutinum ; gr. ortum *illuminabo* ; accendam ; illuſtrem faciam. *& enarrabo illam*: doctrinam. gr. oſtendam, declarabo, illa, quæ dixi, præcepta ſapientiæ.

45. *Inſpiciam omnes dormientes* : penetrabo uſque ad mortuorum ſedem.

46. *In progenies* : in generationes ſeculorum. *uſque in ævum ſanctum*: in ſempiternam vitam reſervatam ſanctis.

47. *Videte* : quod videtur dicere, non jam ipſa ſapientia quæ hactenus loquuta eſt: ſed huius libri auctor: ut infra XXXIII. 18.

CAPUT XXV.

Tria optanda : tria exosa : labora juvenis, 5. senum gloria, 6. & seq. res novem jucundæ sensibus: decima super omnia timor Domini, 9. & seq. inter pessima nihil pejus quam mulier nequam, 15. ad finem : mulier continenda domi, 34.

VERSIO VULGATA.

1 IN tribus placitum est spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus.

2 Concordia fratrum, & amor proximorum, & vir & mulier bene sibi consentientes.

3 Tres species odivit anima mea, & aggravor valde animæ illorum:

4 Pauperem superbum: divitem mendacem: senem fatuum & insensatum.

5 Quæ in juventute tua non congregasti, quomodo in senectute tua invenies?

6 Quam spetiosum cani-

SIXTINA VERSIO.

IN tribus decora facta sum; & surrexi decora coram Domino & hominibus:

concordia fratrum, & amicitia proximorum, & vir & mulier sibi bene consentientes.

Tres autem species odivit anima mea, & indignata sum vitæ illorum:

pauperem superbum, & divitem mendacem, senem adulterum diminutum intellectu.

In juventute tua non congregasti: & quomodo in senectute tua invenies?

Quam speciosum canitiei

---

1. *In tribus.* in gr. sapientia pergit loqui.

4. *Divitem mendacem*: quod deceat eos liberaliter agere, non instar egenorum, multa mentiri ac fallere comparando victu. *senem fatuum*: adulterum : gr.

6. *Quam speciosum*: quam decet canos senesque judicandi officium : quam congruit senioribus

tiei judicium, & presbyteris cognoſcere conſilium?

Quam ſpecioſa veteranis ſapientia; & glorioſis intellectus & conſilium?

Corona ſenum multa peritia & gloria illorum timor Domini.

Novem cogitationes beatificavi in corde, & decimam dicam in lingua:

Homo, qui jocundatur in filiis: vivens, & videns ſubverſionem inimicorum:

Beatus qui habitat cum muliere ſenſata: & qui in lingua non eſt lapſus; & qui non ſervivit indigno ſe:

beatus qui invenit prudentiam: & qui narrat in aures audientium:

Quam magnus eſt, qui invenit ſapientiam! ſed non eſt ſuper timentem Dominum.

tiei judicium, & presbyteris cognoſcere conſilium!

7 Quam ſpecioſa veteranis ſapientia, & glorioſis intellectus & conſilium?

8 Corona ſenum multa peritia, & gloria illorum timor Dei.

9 Novem inſuſpicabilia cordis magnificavi, & decimum dicam in lingua hominibus:

10 Homo, qui jucundatur in filiis, vivens & videns ſubverſionem inimicorum ſuorum.

11 Beatus qui habitat cum muliere ſenſata, & qui lingua ſua non eſt lapſus, & qui non ſervivit indignis ſe.

12 Beatus qui invenit amicum verum, & qui enarrat juſtitiam auri audienti.

13 Quam magnus, qui invenit ſapientiam & ſcientiam! ſed non eſt ſuper timentem Dominum.

14

bus *cognoſcere conſilium*, quod dent exquirentibus.

Veteranis: ſenibus: *glorioſis*: honoratis, optimatibus.

9. *Novem inſuſpicabilia*: novem cogitationes ſeu ſuſpiciones beatas exiſtimavi in corde meo,

gr. novem enim iſti beati 1. in prole felix: 2. diu vivens, valenſque: 3. qui videt ſubverſos inimicos: 4. cui uxor prudens obtigit: 5. cujus verba irreprehenſa ſunt: 6 qui non ſervit indignis: 7. qui habet amicum

14 timor Dei ſuper omnia ſe ſuperpoſuit :	Timor Domini ſuper omnia ſe ſuperpoſuit :
15 beatus homo, cui donatum eſt habere timorem Dei : qui tenet illum , cui aſſimilabitur ?	qui tenet illum , cui aſſimilabitur ?
16 Timor Dei initium dilectionis ejus : fidei autem initium agglutinandum eſt ei.	
17 Omnis plaga triſtitia cordis eſt : & omnis malitia , nequitia mulieris.	
18 Et omnem plagam, & non plagam videbit cordis :	Omnem plagam , & non plagam cordis :
	&

verum : 8. qui jura ſua , quæque opus habeat enarraturus , aurem attentam ac benevolam nactus eſt: 9. qui invenit ſapientiam: hæc novem exequitur a ℣. 11. ad 14. decimum autem omnia ſupergreſſum timorem Domini: ℣. 13. 14. 15. 16 ſane viventem valentemque ; ac videntem ſubverſos inimicos , pro duobus numeramus ; alioquin octo tantum eſſent bona , ac nonum excidiſſet. quod autem pro amico vero ℣. 12. gr. habet, *prudentiam* , vix a ſapientia ſcientiaque ſecernitur , quam nono loco refert quo loco ſapientiam intelligas , prout apud homines ſumitur: cum vera ſapientia, ſit timor Domini decimo gradu memoratus. de inimicis vero ſubverſis, meminerimus nos audire hic ſenſus humanos ; per quos velut per gradus devenimus ad ſumum illud, verumque & divinum bonum , timorem Domini.

16. *Timor Dei*: hic verſus in Sixtina deeſt : ſupplendus ex aliis codicibus *fidei autem initium agglutinandum eſt ei* : gr. fides initium agglutinandi ſe ei: ſive agglutinationis (conjunctionis) cum eo.

17. *Omnis plaga* : alia lectio ſequentis, obſcura & imminuta. gr. deeſt.

18. 19. *Omnem plagam* : videbit vir æquo animo, *ſed non plagam cordis* : læſi & vulnerati,

fru-

& omnem nequitiam, & non nequitiam mulieris:

Omnem obductionem, & non obductionem odientium:

& omnem vindictam, & non vindictam inimicorum.

Non eft caput fuper caput colubri.

& non eft ira fuper iram inimici. Commorari leoni & draconi placebit mihi, quam habitare cum muliere nequam.

Malitia mulieris immutat faciem ejus, & obcæcat vultum ejus quafi faccum. In medio proximorum fuorum

concidet vir ejus, & audiens fufpiravit amare.

19 & omnem nequitiam, & non nequitiam mulieris:

20 & omnem obductum, & non obductum odientium:

21 & omnem vindictam, & non vindictam inimicorum.

22 Non eft caput nequius fuper caput colubri:

23 & non eft ira fuper iram mulieris. Commorari leoni & draconi placebit, quam habitare cum muliere nequam.

24 Nequitia mulieris immutat faciem ejus: & obcæcat vultum fuum tamquam urfus: & quafi faccum oftendit. In medio proximorum ejus

25 ingemuit vir ejus, & audiens fufpiravit modicum.

26

---

fruftrato amore & violata fide: infra 31. XXVI. 8. XXVII. 22. 23. ita & *omnem nequitiam*, fed *non mulieris*: tanta eft vafritie: tot artes nocendi novit.

20 *Omnem obductum*: impetum adverfæ fortunæ.

21 *Omnem vindictam*: etiam a publica poteftate: eft enim exorabilis: fed *non inimicorum*, qui fe nec evitari nec placari finunt.

24 *Obcæcat* (obfcurat,) *vultum* ejus: exafperando atque efferando: a nativa forma in urfi fpeciem mutat. *tamquam faccum oftendit*: rugofum & fqualidum facit.

25. *Modicum*: preffo dolore fcilicet. at gr. fufpiravit amare.

mo-

26 Brevis omnis malitia ſuper malitiam mulieris, ſors peccatorum cadat ſuper illam.	Brevis omnis malitia ad malitiam mulieris: ſors peccatoris cadat ſuper illam.
27 Sicut aſcenſus arenoſus in pedibus veterani, ſic mulier linguata homini quieto.	Aſcenſus arenoſus in pedibus veterani: ſic mulier linguata viro quieto.
28 Ne reſpicias in mulieris ſpeciem, & non concupiſcas mulierem in ſpecie.	Ne procidas ad ſpeciem mulieris, & non concupiſcas mulierem.
29 Mulieris ira, & irreverentia, & confuſio magna.	Ira & irreverentia & confuſio magna: mulier, ſi ſubminiſtret viro ſuo.
30 Mulier ſi primatum habeat, contraria eſt viro ſuo.	
31 Cor humile, & facies triſtis, & plaga cordis, mulier nequam.	Cor humile, et facies triſtis, et plaga cordis, mulier nequam
32 Manus debiles, & genua diſſoluta, mulier quæ non beatificat virum ſuum.	Manus debiles, et genua diſſoluta: quæ non beatificabit virum ſuum.
33 A muliere initium factum eſt peccati, & per il-	A muliere initium peccati: et per illam omnes mori-

modicum, forte a ſequenti petitum.

27. *Aſcenſus arenoſus*: tam gravis verboſa mulier viro quieto; quam grave eſt ſeni graſſari & obrepere per clivum arenoſum, nullo pedum fulcimento.

29. *Mulieris ira, & irreverentia*: inverecundia: & *confuſio* cauſa pudoris *magna*. addit gr. cauſam: nempe; ſi ſubminiſtret viro: (quo vivat.) id enim & viro turpe, & mulieri cauſa ſuperbiendi ac ſæviendi in virum.

31. *Plaga cordis*: vide 18.

32. *Manus debiles*:

33. *A muliere*: ex Gen III.

35.

rimur.

Ne des aquæ exitum, nec mulieri nequam, poteſtatem.

Si non ambulaverit ad manum tuam, a carnibus tuis abſcinde illam.

lam omnes morimur.

34 Non des aquæ tuæ exitum, nec modicum: nec mulieri nequam veniam prodeundi.

35 Si non ambulaverit ad manum tuam, confundet te in conſpectu inimicorum.

36 A carnibus tuis abſcinde illam, ne ſemper te abutatur.

---

35. *Ad manum tuam*: ad imperium tuum, inſtar jugalis fræno obſquentis.

CAPUT XXVI.

De muliere bona, 1. 2. 3. Zelotypa, 5. & ſeq. mulier nequam, 10. & ſeq. fornicariæ indicia, 12. filia inverecunda, 13. & ſeq. mulier bona, 16. & ſeq. a juſtitia ad peccatum tranſitus quam odioſus, 26. 27,

SIXTINA VERSIO

MULIERIS bonæ beatus vir: & numerus annorum illius duplex.

Mulier fortis oblectat virum ſuum: & annos illius implebit in pace.

Pars bona mulier bona, in parte timentium Dominum dabitur.

VERSIO VULGATA.

1 MULIERIS bonæ beatus vir: numerus enim annorum illius duplex.

2 Mulier fortis oblectat virum ſuum, & annos vitæ illius in pace implebit.

3 Pars bona mulier bona, in parte timentium Deum dabitur viro pro factis

ctis bonis:

4 divitis autem & pauperis cor bonum, in omni tempore vultus illorum hilaris.

5 A tribus timuit cor meum, & in quarto facies mea metuit.

6 Delaturam civitatis, & collectionem populi:

7 calumniam mendacem, ſuper mortem omnia gravia:

8 dolor cordis & luctus, mulier zelotypa.

9 In muliere zelotypa flagellum linguæ, omnibus communicans.

10 Sicut bonum jugum quod movetur, ita & mu-

Divitis autem & pauperis cor bonum, in omni tempore vultus hilaris.

A tribus timuit cor meum: & in quarto facie ſupplicavi:

Delaturam civitatis, & collectionem turbæ,

& calumniam mendacem: ſuper mortem omnia gravia.

Dolor cordis & luctus, mulier.

zelotypa in mulierem zelotypam: & flagellum linguæ omnibus communicans.

Bonum jugum quod movetur, mulier nequam: qui tenet

4. *Divitis autem*: ſive divitis ſive pauperis cor lætum, vultum exhilarat: quæ ſententia referri videtur ad ℣. 2.

6. *Delaturam civitatis*: gr. διαβολὴν. civitati crimen illatum, nec privatis tantum, ſed univerſæ comunitati, per calumniam. *collectionem populi*: gr. turbæ: ſive inconditæ multitudinis. *calumniam mendacem*; mendacium, gr.

8. *Dolor cordis*: quartum illud: ima pectoris vulnerans: *mulier zelotypa*: ſive ut habet gr. æmula mulieri, urunt enim ſe mutuo æmulæ fœminæ, virumque velut in medio deprehenſum requieſcere non ſinunt.

9. *In muliere zelotypa*, ſive æmula, eſt *flagellum linguæ omnibus communicans*: ſive commune. indicat maledicta communicata ac diſſipata in vulgus.

10. *Bonum jugum*: conjugium jugum quoddam: *quod movetur*, concutitur, diſtrahitur, incertiſque fertur motibus: σαλευόμενον: ubi viro bono *mulier nequam* copulatur.

tenet illam, quaſi qui apprehendit ſcorpionem.

Ira magna, mulier ebrioſa : & turpitudinem ſuam non conteget.

Fornicatio mulieris in extolleutia oculorum, & in palpebris illius agnoſcetur.

In filia non avertente ſe, firma cuſtodiam ; ne inventa remiſſione utatur ſe.

Poſt irreverentem oculum cave: & non mireris, ſi in te deliquerit.

Sicut viator ſitiens os aperit, et ab omni aqua proxima bibet, contra omnem palum ſedebit, et contra ſagittam aperiet pharetram.

Gratia mulieris delectabit virum ſuum : & oſſa illius impinguabit.

lier nequam : qui tenet illam, quaſi qui apprehendit ſcorpionem.

11 Mulier ebrioſa,ira magna : et contumelia & turpitudo illius non tegetur.

12 Fornicatio mulieris in extollentia oculorum, & in palpebris illius agnoſcetur.

13 In filia non avertente ſe, firma cuſtodiam: ne inventa occaſione utatur ſe.

14 Ab omni irreverentia oculorum ejus cave, et ne mireris ſi te neglexerit.

15 ſicut viator ſitiens ad fontem os aperiet, & ab omni aqua proxima bibet, & contra omnem palum ſedebit, & contra omnem ſagittam aperiet pharetram donec deficiat.

16 Gratia mulieris ſedulæ delectavit virum ſuum, & oſſa illius impinguabi.

17

---

12. *In extollentia oculorum*:in inverecundia & protervia, *& in palpebris* : in mollitie : quales ſunt illi oculi, quos vocat Petrus adulterii plenos: 2. Pet.11. 14.

13. *In filia non avertent ſe* : ἀδιατρέπτῳ ,quod etiam inverecundam ſonat.

14. *Irreverentia* : inverecundo oculo, gr. *ſi te neglexerit*: ſi monita tua deſpexerit : vide gr.

15. *Sicut viator ſitiens* ab omni fonte potat:laſſuſque ad omnem palum conſidebit ac defiget tentorium, & ſicut qui tela congerit

17 Diſciplina illius datum Dei eſt.

18 Mulier ſenſata & tacita, non eſt immutatio eruditæ animæ.

19 Gratia ſuper gratiam, mulier ſancta et pudorata.

20 Omnis autem ponderatio non eſt digna continentis animæ.

21 Sicut ſol oriens mundo in altiſſimis Dei, ſic mulieris bonæ ſpecies in ornamentum domus ejus.

22 Lucerna ſplendens ſuper candelabrum ſanctum, & ſpecies faciei ſuper ætatem ſtabilem.

23 Columnæ aureæ ſuper baſes argenteas, & pedes firmi ſuper plantas ſtabilis mulieris.

ſcientia ipſius.

Datum Domini eſt mulier taciturna: et non eſt commutatio eruditæ animæ:

Gratia ſuper gratiam mulier pudorata:

et non eſt pondus omne, dignum continentis animæ.

Sol exoriens in altiſſimis Domini, et ſpecies mulieris bonæ in ornamento domus ſuæ.

Lucerna lucens ſuper candelabrum ſanctum, et ſpecies faciei in ætate ſtabili.

Columnæ aureæ ſuper baſim argenteam, & pedes decori in pectoribus ſtabilis.

In

---

gerit ad omnem ſagittam pharetram aperiet *donec deficiat* locus: ſic puela inverecunda omni amori patet: quod auctor per modeſtiam reticet.

18. *Mulier ſenſata*: ſupple donum quoque Dei eſt, ex antecedente. *non eſt immutatio*, commutatio, pretium: *erudita animæ.*

22. *Candelabrum ſanctum*: in templo: *ſpecies faciei*: formæ pulcritudo: *ſuper ætatem ſtabilem*: maturam: en ſpecies pudicæ mulieris, ſanctum quid & candelabri ſancti facibus comparatum.

23. *Cloumnæ aureæ*: pulcra pulcris: firma firmis fulta, comparat mulieri *ſuper plantas* firmis veſtigiis conſiſtenti: nec vagæ atque incompoſitæ quod magis ad animum referendum ex verſ. ſeq. *ſtabilis mulieris* εὐ-

ςα-

In duobus contriſtatum eſt cor meum : et in tertio iracundia mihi advenit :

vir bellator deficiens per inopiam : & viri ſenſati ſi contemnantur.

Regrediens a juſtitia ad peccatum , Dominus parabit eum ad romphæam.

Difficile exuetur negotians a delicto : et non juſtificabitur caupo a peccato.

24 Fundamenta æterna ſupra petram ſolidam, & mandata Dei in corde mulieris ſanctæ.

25 In duobus contriſtatum eſt cor meum , & in tertio iracundia mihi advenit :

26 Vir bellator deficiens per inopiam : et vir ſenſatus contemtus :

27 et qui tranſgreditur a juſtitia ad peccatum , Deus paravit eum ad romphæam.

28 Duæ ſpecies difficiles et periculoſæ mihi apparuerunt , difficile exuitur negotians a negligentia : et non juſtificabitur caupo a peccatis labiorum.

σταθοὺς : rectæ, bene librato corpore quod autem pro στερεοῖς, quod vulgatus legiſſe videtur id eſt firmamentis (pedum) ſeu plantis , gr. nunc habet στερνοῖς, pectoribus , nullo ſenſu; omnino repudiandum.

28. *Negotians* : mercator : *a negligentia* : mercatura opus ſollicitum : *caupo a peccati labiorum* : ars cauponaria ſcatens mendaciis inflato rerum pretio.

CA-

CAPUT XXVII.

Inopia, avaritia, emtio & venditio, 1. 2. 3. *cogitationum cribratio*, 5. *cultura animorum*, 6. *ex sermone quemvis explora*, 8. *quærenda justitia: veritas: juramenta*, 15. *maledicta: infida amicitia: arcanorum proditio*, 17. *& seq. dissimulator sibi ipsi accersit pœnam*, 25. *& seq.*

VERSIO VULGATA.

1 PROPTER inopiam multi deliquerunt: et qui quærit locupletari, avertit oculum suum.

2 Sicut in medio compaginis lapidum palus figitur, sic et inter medium venditionis et emtionis angustiabitur peccatum.

3 Conteretur cum delinquente delictum.

4 Si non in timore Domini tenueris te instanter, cito subvertetur domus tua.

5 Sicut in percussura cribri remanebit pulvis, sic aporia hominis in cogitatu illius.

SIXTINA VERSIO.

PROPTER indifferens multi deliquerunt: et qui quærit locupletari, avertet oculum.

In medio compaginis lapidum palus figetur: et inter medium venditionis et emtionis angustiabitur peccatum.

Si non in timore Domini tenuerit se instanter, cito subvertetur domus ejus.

In percussura cribri remanet fimus: sic quisquiliæ hominis in cogitatione ejus.

Vasa

---

1. *Avertit oculum*: a lege, sive a malis imminentibus quorum avaritia radix est. 1. Tim. VI. 20.

2. *Angustiabitur peccatum*, συντριβήσεται, constringetur, firmabitur.

3. *Conteretur*: alia versio. *cum delinquente* abest a gr. neque ullum habet sensum.

5. *Sicut in percussura* (concussione) *cribri remanet pulvis*, la-

Vaſa figuli probat fornax: & tentatio hominis in ſermocinatione ejus.

Culturam ligni oſtendit fructus ipſius : ſic verbum excogitatum , hominis cor.

Ante ſermonem non laudes virum , hæc enim tentatio eſt hominum.

Si ſequaris juſtitiam; apprehendes , & indues illam quaſi poderem honoris.

Volatilia ad ſibi ſimilia divertent: & veritas ad eos, qui operantur ipſam , revertetur.

Leo venationi inſidiatur: ſic peccata operantibus iniqua.

Narratio pii ſemper ſapientia : ſtultus autem ut luna mutatur.

6 Vaſa figuli probat fornax, & homines juſtos tentatio tribulationis.

7 Sicut ruſticatio de ligno oſtendit fructum illius, ſic verbum ex cogitatu cordis hominis.

8 Ante ſermonem non laudes virum : hæc enim tentatio eſt hominum.

9 Si ſequaris juſtitiam , apprehendes illam : & indues quaſi poderem honoris, & inhabitabis cum ea , & proteget te in ſempiternum , & in die agnitionis invenies firmamentum.

10 Volatilia ad ſibi ſimilia conveniunt : & veritas ad eos , qui operantur illam , revertetur.

11 Leo venationi inſidiatur ſemper : ſic peccata operantibus iniquitates.

12 Homo ſanctus in ſapientia manet ſicut ſol : nam ſtultus ſicut luna mutatur.

13

---

lapilli arena , *ſic aporia*:dubitatio *in cogitatu*,in ratiocinatione *hominis*: velut cribratione quadam bona malave conſilia ſecernuntur.

7.*Sicut ruſticatio* : vide gr.in quo tamen non nihil deſideres.

9.*Poderem*: illuſtrem veſtem.

10. *Veritas*:*qui operantur illam*: tractant, meditentur , cum eaque aſſueſcunt.

11.*Leo venationi*:*ſic pecata*: ubi conſuetudinem peccandi fece-

13 In medio inſenſatorum ſerva verbum tempori : in medio autem cogitantium aſſiduus eſto.

14 Narratio peccantium odioſa , & riſus illorum in deliciis peccati.

15 Loquela multum jurans horripilationem capiti ſtatuet: & irreverentia ipſius obturatio aurium.

16 Effuſio ſanguinis in rixa ſuperborum : & maledictio illorum auditus gravis.

17 Qui denudat arcana amici, fidem perdit, & non inveniet amicum ad animum ſuum.

18 Dilige proximum, & conjungere fide cum illo.

19 Quod ſi denudaveris abſconſa illius , non perſequeris poſt eum.

20 Sicut enim homo, qui

In medio inſenſatorum ſerva tempus: in medio autem cogitantium aſſiduus eſto.

Narratio fatuorum odioſa : & riſus eorum in deliciis peccati.

Loquela multum jurantis arriget capillos : & jurgium eorum obturatio aurium.

Effuſio ſanguinis rixa ſuperborum : & maledictio illorum auditus gravis.

Qui denudat arcana , fidem perdidit : & non inveniet amicum ad animum ſuum.

Dilige amicum , & conjungere fide cum illo.

Si autem denudaveris abſconſa illius, non perſequaris poſt eum.

Sicut enim perdidit homo

---

ceris , repente ac tamquam ex occulto irruunt & imparatos rapiunt.

13. *In medio* : *ſerva verbum tempori*; hebraiſmus, pro, ſerva tempus, ſive opportunitatem, ut habet gr. parce & cum tempus reſque poſtulat, verſare cum inſipientibus ; at, *in medio cogitantium* , intelligentium , *aſſiduus eſto.*

15. *Irreverentia*: gr. jurgium eorum, *obturatio aurium* : propter juramenta interſerta. vide ſeq.

19. *Quod ſi denudaveris* : vide ℣. 22.

20 *Qui perdit amicum* : qui cædit. ſenſus eſt proditionem arcani cædem eſſe amicitiæ , nec magis

mo inimicum ſuum, ſic qui
perdidit amicitiam proxi-
mi.

Et ſicut qui dimiſit avem
de manu ſua : ſic dimiſiſti
proximum, & non eum ca-
pies.

Non illum ſequaris, quo-
niam longe diſceſſit : & ef-
fugit quaſi caprea de la-
queo.

Quoniam vulnus eſt col-
ligare : & maledicti eſt con-
cordatio :

qui autem denudavit my-
ſteria, deſperavit.

Annuens oculo fabricat
iniqua : & nemo ipſum re-
movebit ab ipſo.

In conſpectu oculorum
tuorum indulcabit os tuum,
& ſuper ſermones tuos ad-
mirabitur. Noviſſime au-
tem pervertet os ſuum, &

perdit amicum ſuum, ſic &
qui perdit amicitiam pro-
ximi ſui.

21 Et ſicut qui dimittit
avem de manu ſua, ſic de-
reliquiſti proximum tuum,
& non eum capies.

22 non illum ſequaris,
quoniam longe abeſt : effu-
git enim quaſi caprea de la-
queo : quoniam vulnerata
eſt anima ejus.

23 ultra eum non poteris
colligare. Et maledicti eſt
concordatio :

24 denudare autem ami-
ci myſteria, deſperatio eſt
animæ infelicis.

25 Annuens oculo fabri-
cat iniqua, & nemo eum
abjiciet :

26 In conſpectu oculo-
rum tuorum condulcabit os
ſuum, & ſuper ſermones
tuos admirabitur : noviſſi-
me autem pervertet os ſuum,
&

---

magis reſurgere cæſam ac mortuam, quam amicum (aut inimicum) neci deditum. vide autem verſ. 22. 23. 24.

23. *Non poteris colligare*: obligare vulnus. vide gr. cujus ſenſus eſt: ut obligari & ſanari vulnus ita maledictum reſarciri poſſe: at arcani proditione rem in deſperationem adduci.

25. *Annuens oculo*: hac phraſi deſignatur artifex plura nutibus quam verbis conficiens: omnis malæ rei diſſimulator de quo ſupra XIX 23. & Prov. VI. 13. X. 10. *nemo eum abjiciet*: nemo declinat ictus tam caute concinnantis dolos.

& in verbis tuis dabit fcandalum.

27 Multa odivi, & non coæquavi ei, & Dominus odiet illum.

28 Qui in altum mittit lapidem, fuper caput ejus cadet: & plaga dolofa, dolofi dividet vulnera.

29 Et qui foveam fodit, incidet in eam: & qui ftatuit lapidem proximo, offendit in eo: & qui laqueum alii ponit, peribit in illo.

30 Facienti nequiffimum confilium, fuper ipfum devolvetur, & non agnofcet unde adveniat illi.

31 Illufio, & improperium fuperborum, & vindicta ficut leo infidiabitur illi.

32 Laqueo peribunt qui oblectantur cafu juftorum: dolor autem confumet illos antequam moriantur.

33 Ira & furor, utraque execrabilia funt, & vir peccator continens erit illorum.

in verbis tuis dabit fcandalum.

Multa odivi, & non coæquavi ei: & Dominus odiet illum.

Qui in altum mittit lapidem, fuper caput fuum mittit: & plaga dolofa dividet vulnera.

Qui foveam fodit, incidet in eam: & qui ftatuit laqueum, in eo capietur.

Qui facit mala, fuper ipfum involventur: & non agnofcet unde adveniant fibi.

Illufio, & improperium fuperborum, & vindicta ficut leo infidiabitur illi.

Laqueo capientur, qui oblectantur cafu juftorum: & dolor confumet illos antequam moriantur.

Ira & furor etiam hæc funt abominationes: & vir peccator continens erit illorum.

---

27. *Non ei coæquavi* quemquam: nihil æque odi atque ipfum.

28. *plaga dolofa*: qui cæco ictu ferit per tenebras, fæpe feipfum vulnerat. *dividet vulnera* diducet: forte etiam vulneribus dividet carnes.

31. *Illufio, & improperium*: pœna infidiatrix, ficut leo infequetur illufores, &c.

33. *Continens erit illorum*: obnoxius.

CA-

CAPUT XXVIII.

Non ulciscendum, 1. ad 10. non contendendum: 10. & seq. bilinguis, 15. lingua tertia seu serens jurgia, 16. & seq. continenda aures & os, 28. sermones suos quisque purget, 29. 30.

SIXTINA VERSIO.

QUI vindicat a Domino, inveniet vindictam: & peccata illius servans servabit.

Remitte injuriam proximo tuo: & tunc deprecanti tibi peccata solventur.

Homo homini reservat iram, & a Deo quærit medelam.

In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur.

Ipse cum caro sit, reservat iram: quis propitiabit peccata illius?

Memento novissimorum, & desine inimicari:

VERSIO VULGATA.

1 QUI vindicari vult, a Domino inveniet vindictam, & peccata illius servans servabit.

2 Relinque proximo tuo nocenti te: & tunc deprecanti tibi peccata solventur.

3 Homo homini reservat iram, & a Deo quærit medelam?

4 In hominem similem sibi non habet misericordiam, & de peccatis suis deprecatur?

5 Ipse cum caro sit, reservat iram, & propitiationem petit a Deo? quis exorabit pro delictis illius?

6 Memento novissimorum, & desine inimicari:

7

2. *Relinque*: dimitte: remitte. gr.

3. *Homo homini*: servus servo. vide Matth. XVIII. 32.

7 tabitudo enim & mors
imminent in mandatis ejus.
8 Memorare timorem Dei,
& non irascaris proximo.
9 Memorare testamentum
Altissimi, & despice igno-
rantiam proximi
10 Abstine te a lite, & mi-
nues peccata:
11 homo enim iracundus
incendit litem, & vir pec-
cator turbabit amicos, &
in medio pacem habentium
immittet inimicitiam.
12 Secundum enim ligna
sylvæ sic ignis exardescit: &
secundum virtutem homi-
nis, sic iracundia illius erit,
& secundum substantiam
suam exaltabit iram suam.
13 Certamen festinatum

tabitudinis & mortis: &
permane in mandatis.
Memorare mandata, &
ne irascaris proximo,
& testamentum Altissimi:
& despice ignorantiam.

Abstine a lite, & minues
peccata.
Homo enim iracundus
incendet litem. Et vir pec-
cator turbabit amicos, &
in medio pacem habentium
immittit calumniam.
Secundum materiam ig-
nis, sic exardescet: secun-
dum virtutem hominis, ira-
cundia illius erit: & secun-
dum substantiam exaltabit
iram suam: & secundum
firmitatem rixæ exardescet.
Contentio festinata in-
cendit

---

7. *Tabitudo: in mandatis ejus*: supple in ulciscentes: intentata scilicet mortis pœna in transgressores legis, quales illi sunt qui non benefaciunt inimico, nec pecus quoque ejus reducunt ad eum: ubi Tertullianus: quanto magis jubentur ut ipsum sibi? Exod. XXIII. 4. 5. Paulus etiam docet vetere lege vetitam ultionem: Rom. XII. 19. 20. vide etiam illud Davidis ultionem detestantis de Nabalo: 1. Reg. XXV. 31. 33. & alia passim.

9. *Despice ignorantiam*; errorem: *proximi* te lædentis; videtur enim ignorare legem. sic; dimitte illis; non enim sciunt quid faciunt. Luc. XXIII. 34.

11 *Inimicitiam*, calumniam, gr.

12. *Secundum virtutem*: potentiam, vires. & *secundum substantiam*: quo ditior, & potestate firmior, eo iratior.

13. *Certamen festinatum*: *lis festinans*: rixa suscepta levi ani-

cendit ignem: & rixa feſtinans effundit ſanguinem.

Si ſufflaveris ſcintillam, exardeſcet: & ſi expueris ſuper illam, extinguetur: & utraque ex ore tuo proficiſcuntur.

Suſurronem & bilinguem maledicere: multos enim pacem habentes perdiderunt.

Lingua tertia multos commovit, & diſperſit illos de gente in gentem:

& civitates munitas deſtruxit, & domos magnatorum ſubvertit.

incendit ignem: & lis fe-
ſtinans effundit ſanguinem:
& lingua teſtificans adducit
mortem.
14 Si ſufflaveris in ſcin-
tillam, quaſi ignis exarde-
bit: & ſi expueris ſuper il-
lam, extinguetur: utraque
ex ore proficiſcuntur.
15 Suſurro & bilinguis
maledictus: multos enim
turbabit pacem habentes.
16 Lingua tertia multos
commovit, & diſperſit illos
de gente in gentem.
17 civitates muratas di-
vitum deſtruxit, & domos
magnatorum effodit.
18 Virtutes populorum
concidit, & gentes fortes
diſſolvit.

19

---

nimo.

14. *Utraque ex ore*: indicat rixas vel accendi vel extingui adſtantium ſermonibus.

16. *Lingua tertia*: certiſſima lectio quam præter vulgatam græci habeant codices præſtantiſſimi. Proverbialis locutio in Chaldaica paraphraſi frequens ut ad Pſ. c. heb. ci. verſ. 5. & ad Pſ. cxxxix. heb. cxl verſ. 12. linguam tertiam volunt eſſe eam quæ inter quos amicos ſerat jurgia: unde illi peſſima quæque attribuunt, ut bella diſſidiaque inter gentes, hic: excidia civitatum & illuſtrium familiarum: verſ. 17. 18. denique conjugium divortia verſ. 19. &c. recte autem poſt linguã duplicem ſeu fallacem & ancipitem verſ. 15 ſubdit linguam tertiam vulgi uſu notam. Quod vero notat Flaminius ad Vaticani marginem annotatum eſſe pro τρίτην tertiam, τρητὴν ſeu τετρυπημένην perforata, nemo non videt conjecturas eſſe hominum

19 Lingua tertia mulieres viratas ejecit, & privavit illas laboribus ſuis.

20 qui reſpicit illam, non habebit requiem, nec habebit amicum, in quo requieſcat.

21 Flagelli plaga livorem facit: plaga autem linguæ comminuet oſſa.

22 Multi ceciderunt in ore gladii, ſed non ſic quaſi qui interierunt per linguam ſuam.

23 Beatus qui tectus eſt a lingua nequam, qui in iracundiam illius non tranſivit, & qui non attraxit jugum illius, & in vinculis ejus non eſt ligatus:

24 jugum enim illius, jugum ferreum eſt: & vinculum illius, vinculum æreum eſt.

Lingua tertia mulieres viriles ejecit, & privavit illas laboribus ſuis.

Qui attendit illi, non inveniet requiem, nec habitabit cum requie.

Flagelli plaga livorem faciet: plaga autem linguæ comminuet oſſa.

Multi ceciderunt in ore gladii: & non ut ii qui ceciderunt per linguam.

Beatus qui tectus eſt ab ea: qui in iracundia illius non tranſivit: qui non traxit jugum illius, & in vinculis illius non eſt ligatus.

Jugum enim illius, jugum ferreum eſt; & vincula illius, vincula ærea,

Mors

---

non ſatis cogitantium quid eſſet lingua τρίτη ſeu tertia; quamquam intelligi poſſet lingua perforata: quæ ſecreta non teneat: quo ſenſu apud Comicum:

Plenus rimarum ſum: hac atque illac perfluo.

19 *Mulieres viratas*, mulieres fortes quemadmodum vulgata vertit. XXXVI, 2.

22. *Non ſic quaſi qui*: ſic, redundat: vide gr. *ſuam*. gr. deeſt. hic enim non agitur de iis qui lingua ſua perierunt; ſed qui abſolute malæ linguæ vulneribus: 21. 23.

23. *In iracundia*: qui iratam & ſævientem non eſt expertus.

25.

Mors illius, mors nequiſſima, & utilis potius infernus quam illa.

Non obtinebit pios: & in flamma illius non comburentur.

Qui relinquunt Dominum, incident in illam: & exardebit in illis, & non extinguetur. Immittetur in illos quaſi leo, & quaſi pardus perdet eos.

Ecce ſepi poſſeſſionem tuam ſpinis:

& argentum tuum & aurum tuum alliga: & verbis tuis fac jugum & ſtateram: & ori tuo fac oſtium & vectem.

Attende, ne forte labaris in ea: ne cadas in conſpectu inſidiantis.

25 Mors illius, mors nequiſſima: & utilis potius
infernus quam illa.
26 Perſeverantia illius
non permanebit, ſed obtinebit vias injuſtorum: &
in flamma ſua non comburet juſtos.
27 Qui relinquunt Deum,
incident in illam, & exardebit in illis, & non extinguetur, & immittetur in
illos quaſi leo, & quaſi pardus lædet illos.
28 Sepi aures tuas ſpinis,
linguam nequam noli audire, & ori tuo facito oſtia
& ſeras.
29 Aurum tuum & argentum tuum confla, & verbis
tuis facito ſtateram, & frenos ori tuo rectos:
30 & attende ne forte labaris in lingua, & cadas in
conſpectu inimicorum inſidiantium tibi, & ſit caſus
tuus inſanabilis in mortem.

---

25. *Quam illa*: mala lingua.

26. *Perſeverantia*: non tamen valebit ſemper: nam vir linguoſus non dirigetur (non firmabitur) in terra: virum injuſtum mala capient, &c. Pſ. CXXXIX. 12.

29. *Aurum tuum*: *confla*: expurga.

CA-

CAPUT XXIX.

De mutuo, & fidejuſſione, toto capite: contra mutuo accipientes nec ſolventes, 4. & ſeq. contra recuſantes dare mutuo, 10. & ſeq. eleemoſyna, 14. & ſeq. mutuo accipiens, erro, 29.

VERSIO VULGATA.

1 QUI facit miſericor-
diam, fœneratur pro-
ximo ſuo: & qui prævalet
manu, mandata ſervat.
2 Fœnerare proximo tuo
in tempore neceſſitatis il-
lius, & iterum redde pro-
ximo in tempore ſuo.
3 Confirma verbum, &
fideliter age cum illo: & in
omni tempore invenies quod
tibi neeeſſarium eſt.
4 Multi quaſi inventio-
nem æſtimaverunt fœnus,
& præſtiterunt moleſtiam
his, qui ſe adjuverunt.
5 Donec accipiant, oſcu-
lantur manus dantis, & in
promiſſionibus humiliant
vocem ſuam:

SIXTINA VERSIO.

QUI facit miſericordiam, ſœnerabitur proximo: & qui prævalet manu ſua, mandata ſervat.

Fœnerare proximo in tempore neceſſitatis illius: & rurſus redde proximo in tempore.

Confirma verbum, & fideliter age cum illo; & in omni tempore invenies quod tibi neceſſarium eſt.

Multi quaſi inventionem æſtimaverunt fœnus, & præſtiterunt moleſtiam iis qui ſe adjuverunt.

Donec accipiat, oſculabitur manum ejus, & in pecuniis proximi humiliabit vocem.

Et

---

1. *Qui prævalet manu*: qui manu eſt liberali.

4. *Multi quaſi inventionem*: quaſi bonum inventum ac modum acquirendæ rei: verti poteſt tamquam lucrum inexpectatum: *æſtimaverunt fœnus*: mutuo acceptam nec reddendam pecuniam vide verſ. 7.

6.

Et in tempore redditionis protrahet tempus, & reddet verba acediæ, & tempus causabitur.

Si potuerit, vix reddet dimidium, & computabit illud, quasi inventionem.

Sin autem, fraudavit illum pecuniis ejus, & possedit illum inimicum gratis:

maledicta & convitia reddet illi: & pro honore reddet illi inhonorationem.

Multi propter nequitiam averterunt: fraudari gratis timuerunt.

6 & in tempore redditionis postulabit tempus, & loquetur verba tædii & murmurationum, & tempus causabitur:

7 si autem potuerit reddere, adversabitur, solidi vix reddet dimidium, & computabit illud quasi inventionem:

8 sin autem fraudabit illum pecunia sua, & possidebit illum inimicum gratis:

9 & convitia & maledicta reddet illi, & pro honore & beneficio reddet illi contumeliam.

10 Multi non causa nequitiæ non fœnerati sunt, sed fraudari gratis timuerunt.

11

---

6. *Verba tædii*: hoc est cunctationis: & *computabit illud*; pecuniam creditam, *quasi inventionem*: quasi rem bene inventam bene partam: sive existimaverunt procrastinationem illam quasi præclarum inventum.

8. *Sin autem*: supple non potuerit reddere.

9. *Convitia & maledicta reddet illi* loco pecuniarum.

10 *Multi non causa*: multi sunt qui a mutuo dando abhorrent. *non causa nequitiæ*: non perverso animo: *sed* eo quod *fraudari gratis* (nulla spe emolumenti: seu potius, nulla satis idonea metuendi causa) *timuerunt*: quos sequentia reprehendunt. gr. multi per nequitiam avertunt se a mutuo dando petentibus:) contra quod dominus: volenti mutuari a te ne avertaris: Matth. v. 42.

11.

11 Verumtamen ſuper humilem animo fortior eſto, & pro eleemoſyna non trahas illum.	Verumtamen ſuper humilem longanimis eſto: & pro eleemoſyna non protrahas illum.
12 Propter mandatum aſſume pauperem: & propter inopiam ejus ne dimittas eum vacuum.	Propter mandatum aſſume pauperem: et ſecundum inopiam ejus ne dimittas eum vacuum.
13 Perde pecuniam propter fratrem & amicum tuum: & non abſcondas illam ſub lapide in perditionem.	Perde pecuniam propter fratrem et amicum; et non contrahat rubiginem ſub lapide in perditionem:
14 Pone theſaurum tuum in præceptis Altiſſimi, & proderit tibi magis quam aurum.	Pone theſaurum tuum ſecundum præcepta Altiſſimi: et proderit tibi magis quam aurum.
15 Conclude eleemoſynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo.	Conclude eleemoſynam in cellis tuis: & hæc eruet te ex omni malo.
16. 17. 18. Super ſcutum potentis, et ſuper lanceam adverſus inimicum tuum pugnabit.	Super ſcutum potentiæ, & ſuper lanceam roboris, adverſus inimicum pugnabit pro te.

Vir

11. *Animo fortior*: ne ſis adeo meticuloſus, neque duro animo tuo eam excuſationem obtendas quæ eſt verſu præcedenti: quippe qui non modo mutuo dare ſed etiam ultro eleemoſynam præſtare jubearis. vide verſ. 13. *ne trahas*, ne protrahas nec in longum ducas.

12. *Propter inopiam*: ſecundum inopiam.

15. *Eleemoſynam in corde pauperis*: in ſinu, latenter. Prov. XXI. 14. gr. in cellis tuis: ſuo tempore erogandam nec alio diſtrahendam: ſint cellæ ejuſmodi quæ non uni tibi ſed potius pauperi fructiferæ ſint.

19.

Vir bonus fidejubet pro proximo : et qui perdidit verecundiam , derelinquet illum.	19 Vir bonus fidem facit pro proximo suo : & qui perdiderit confusionem , derelinquet sibi.
Gratias fidejussoris ne obliviscaris : dedit enim pro te animam suam.	20 Gratiam fidejussoris ne obliviscaris : dedit enim pro te animam suam.
	21 Repromissorem fugit peccator et immundus.
Bona fidejussoris evertet peccator : et ingratus sensu derelinquet liberantem se.	22 Bona repromissoris sibi adscribit peccator : ingratus sensu derelinquet liberantem se.
	23 Vir repromittit de proximo suo : et cum perdiderit reverentiam, derelinquetur ab eo.
Fidejussio multos perdidit dirigentes , & commovit illos quasi fluctus maris.	24 Repromissio nequissima multos perdidit dirigentes , et commovit illos quasi fluctus maris.
Viros potentes migrare fecit: & vagati sunt in gentibus alienis.	25 Viros potentes gyrans migrare fecit, & vagati sunt in gentibus alienis.

26

19. *Vir bonus fidem facit*, fidejubet: qua sententia molliuntur & explicantur quæ passim in Proverbiis de non fidejubendo feruntur. *confusionem*, verecundiam : qui inverecunde negat opem suam proximo laboranti: *derelinquet* illum (proximum suum) *sibi* : suæ inopiæ : cujus versus alia interpretatio sed mutila & obscura vers. 23.

21. *Repromissorem*: fidejussorem.

22. *Sibi adscribit*: vide gr.

23 *Vir repromittit* : vide 19.

24. *Multos perdidit dirigentes*, bene habentes: multos etiam viros bonos a recto tramite avertit dum se fraudibus& vitiligationibus expedire satagunt. vide 26.

26.

Verſ. Vulg.	Sixt. verſ.
26 Peccator tranſgrediens mandatum Domini, incidet in promiſſionem nequam: et qui conatur multa agere, incidet in judicium.	Peccator incidens in fidejuſſionem, et ſectans redemtiones, incidet in judicia.
27 Recupera proximum ſecundum virtutem tuam, et attende tibi ne incidas.	Recupera proximum ſecundum virtutem tuam: et attende tibi, ne incidas.
28 Initium vitæ hominis aqua et panis, et veſtimentum & domus protegens turpitudinem.	Initium vitæ, aqua et panis, et veſtimentum et domus tegens turpitudinem.
29 Melior eſt victus pauperis ſub tegmine aſſerum: quam epulæ ſplendidæ in peregre ſine domicilio.	Melior eſt victus pauperis ſub tegmine aſſerum, quam epulæ ſplendidæ in alienis.
30 Minimum pro magno placeat tibi, et improperium peregrinationis non audies.	Super minimum & magnum placeat tibi.
31 Vita nequam hoſpitandi de domo in domum: et ubi hoſpitabitur, non fi-	Vita nequam de domo in domum: et ubi hoſpitabitur, non aperiet os.

Ho-

26. *Incidet* (tanquam in barathrum) *in promiſſionem*; fidejuſſionem. *qui conatur multa agere* ut ſe expediat: ſive ut gr. habet, ſectans redemtiones, ſe a fidejuſſione expedire ſatagens: *incidet in judicium*, in judicia, in lites inextricabiles: aliter: qui multis ſe implicat negotiis; ſectans redemtiones, ἐργολαβίας alienas lites emens: conductorem, redemtorem, inſtitorem agens, multaque agenda ſuſcipiens: incidet, &c.

28. *Initium vitæ*; vita paucis eget, quod qui cogitaverit, non ad fœnora adigetur quibus ſibi exitium accerſat. vide verſ. 35. *domus*: *turpitudinem*, occultans quæ decentius latent.

29. *In peregre*: in alieno loco.

31. *Vita nequam*: pudenda.

32.

Hospitio suscipies, et potabis ad ingrata: et præterea in his amara audies:

Transi hospes, orna mensam: et siquid in manu tua, ciba me:

Exi hospes a facie honoris: advenit mihi hospitio suscipiendus frater: opus est domo.

Gravia hæc homini habenti sensum; increpatio domus, et improperium fœneratoris.

ducialiter aget, nec aperiet os.

32 Hospitabitur, & pascet, & potabit ingratos, et ad hæc amara audiet.

33 Transi hospes, & orna mensam: et quæ in manu habes, ciba cæteros.

34 Exi a facie honoris amicorum meorum: necessitudine domus meæ: hospitio mihi factus est frater.

35 Gravia hęc homini habenti sensum: Correptio domus, et improperium fœneratoris.

---

32. *Hospitabitur*: nec minus incommoda aut injucunda susceptio talium hospitum, qui mendicandi consuetudine frontem perfricuerint.

33. *Transi hospes*: oratio peregrini impudentis cibos ab hospite tamquam debitum exigentis: *ciba cæteros*: me. gr.

34. *Exi a facie honoris*: oratio excusantis ab hospite suscipiendo: decede ab honoris loco quem concedo amicis. *necessitudine domus meæ*: domo opus habeo: hospes alius supervenit fratris instar carus. vide gr.

35. *Gravia hæc*: hæc præcepta sunt *correptio domus*: instructio, emendatio: *improperium fœneratoris*: ejus qui accipiendo fœnori, eo inopiæ redactus est, ut eversa re domoque, vagus ac profugus nullo possit loco consistere.

CA-

C A P U T XXX.

De liberis ab ineunte ætate curandis, *ad* 14. *de valetudine*, *ad finem usque capitis: de ejus pretio*, 14. *ad* 22. *ad eam servandam adhibenda lætitia*, 23. *continentia*, 24. *&* *in cibis delectus*, 27. *fugiendæ curæ: tristitia*, *invidia*, *ira*, 22. 24. 25. 26.

VERSIO VULGATA.

1 QUI diligit filium suum, assiduat illi flagella, ut lætetur in novissimo suo, & non palpet proximorum ostia.

2 Qui docet filium suum, laudabitur in illo, & in medio domesticornm in illo glor iabitur.

3 Qui docet filium suum, in zelum mittit inimicum, et in medio amicorum gloriabitur in illo.

4 Mortuus est pater ejus, & quasi non est mortuus: similem enim sibi reliquit post se.

5 In vita sua vidit, et lætatus est in illo: in obitu suo non est contristatus, nec

SIXTINA VERSIO.

De Liberis.

QUI diligit filium suum, assiduabit illi flagella, ut lætetur in novissimo suo.

Qui erudit filium suum, lucrabitur in illo: et in medio notorum in illo gloriabitur.

Qui docet filium suum in zelum mittet inimicum: & in medio amicorum gloriabitur in illo:

Mortuus est pater ejus, & quasi non est mortuus. similem enim sibi reliquit post se.

In vita sua vidit, & lætatus est: & in obitu suo non est contristatus.

Con-

1. *Proximorum ostia*: erro, inops, vagus.

Contra inimicos reliquit defenſorem, & amicis reddentem gratiam.

Refrigerans filium, colligabit vulnera illius: & ad omnem clamorem turbabuntur viſcera ſua.

Equus indomitus evadit durus: & filius remiſſus evadit præceps.

Lacta filium, & paventem te faciet: lude cum illo, & contriſtabit te.

Ne corrideas illi, ne ſimul doleas: & in noviſſimo quaties dentes.

Non des illi poteſtatem in juventute:

Tunde latera illius dum infans eſt: ne forte induratus non credat tibi.

confuſus eſt coram inimicis.

6 Reliquit enim defenſorem domus contra inimicos, et amicis reddentem gratiam.

7 Pro animabus filiorum colligabit vulnera ſua, & ſuper omnem vocem turbabuntur viſcera ejus.

8 Equus indomitus evadit durus, & filius remiſſus evadet præceps.

9 Lacta filium, & paventem te faciet: lude cum eo, & contriſtabit te.

10 Non corrideas illi: ne doleas, & in noviſſimo obſtupeſcent dentes tui.

11 Non des illi poteſtatem in juventute, & ne deſpicias cogitatus illius.

12 Curva cervicem illius in juventute, & tunde latera ejus dum infans eſt, ne forte induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ.

13

7. *Pro animabus filiorum*: vide gr. & *ſuper omnem vocem*: omnem rumorem malum de filio: *turbabuntur viſcera ejus*: culparum metu & emendandi ſtudio: quod eſt curare vulnus.

8. *Remiſſus*: diſſolutus; remiſſis habenis ac ſtimulis.

10. *Obſtupeſcent dentes tui*: ſtupor dentium pro frendore; ex ira adverſus filium.

13 Doce filium tuum, & operare in illo, ne in turpitudinem illius offendas.

14 Melior eſt pauper ſanus, & fortis viribus, quam dives imbecillis, & flagellatus malitia.

15 Salus animæ in ſanctitate juſtitiæ melior eſt omni auro & argento: & corpus validum quam cenſus immenſus.

16 Non eſt cenſus ſuper cenſum ſalutis corporis: & non eſt oblectamentum ſuper cordis gaudium.

17 Melior eſt mors quam vita amara: & requies æterna quam languor perſeverans.

18 Bona abſcondita in o-

Erudi filium tuum, & operare in illo; ne in turpitudinem tuam offendat. Et ne deſpicias ignorantias illius: curva cervicem ejus in juventute.

De Sanitate.

Melior eſt pauper ſanus, & fortis viribus, quam dives flagellatus in corpore ſuo.

Sanitas & bona habitudo melior eſt omni auro, & corpus validum, quam cenſus immenſus.

Non eſt cenſus melior ſanitate corporis: & non eſt oblectamentum ſuper cordis gaudium.

Melior eſt mors, quam vita amara, aut languor perſeverans.

Bona offuſa ad os clauſum,

---

13. *Ne in turpitudinem*: ne turpes ejus mores tibi probro vertant.

14. *Melior*: hic titulus in gr. de valetudine: cujus pretium hic tuendæ rationes ac morborum cauſas exequitur: ℣. 22. ad finem. *malitia*: malo corporis habitu.

17. *Requies* (ceſſatio) *æterna*: mors: alia phraſi.

18. *Bona*: meliora: *abſcondita in ore clauſo*. ſive moribundi qui jam glutire non valet: palato & gutture jam exſucco vide gr. *appoſitiones epularum*: alludit ad antiquum morem, cujus veſtigium ſupererat ad noſtram uſque ætatem in Regum funeribus.

20.

sum, appositiones epularum appositæ super sepulcrum.

Quid prodest oblatio idolo? nec enim manducabit, nec adorabitur:

Sic qui persecutionem patitur a Domino.

Videns oculis & ingemiscens, sicut spado complectens virginem & suspirans.

Non des in tristitiam animam tuam: & non affligas temetipsum in consilio tuo.

Joconditas cordis, hæc est vita hominis: & exultatio viri est longævitas.

Dilige animam tuam, & consolare cor tuum: & tristitiam longe expelle a te.

re clauso, quasi appositiones epularum circumpositæ sepulcro.

19 Quid proderit libatio idolo? nec enim manducabit, nec odorabit:

20 sic qui effugatur a Domino, portans mercedes iniquitatis:

21 videns oculis & ingemiscens, sicut spado complectens virginem & suspirans.

22 Tristitiam non des animæ tuæ, & non affligas temetipsum in consilio tuo.

23 Jucunditas cordis hæc est vita hominis, & thesaurus sine defectione sanctitatis: & exultatio viri est longævitas.

24 Miserere animæ tuæ placens Deo, & contine: congrega cor tuum in sanctitate ejus: & tristitiam longe repelle a te.

25

---

20. *Sic qui effugatur*; qui finem habet. gr. qui persecutionem patitur *a Domino* immisso exitiali morbo.

21. *Videns oculis* oggestos cibos, vitæque sustentandæ avidus deficit viribus.

23. *Sanctitatis*: forte sanitatis de qua hic agitur, quæ tamen longe valent amplius de sanitate mentis: de qua seq. ℣. gr. deest.

24. *Contine*: continens esto.

25 Multos enim occidit triſtitia, & non eſt utilitas in illa.

26 Zelus & iracundia minuunt dies, & ante tempus ſenectam adducet cogitatus.

27 Splendidum cor, & bonum in epulis eſt: epulæ enim illius diligenter fiunt.

Multos enim occidit triſtitia: & non eſt utilitas in ea.

Zelus, & iracundia minuunt dies: & ante tempus ſenectam adducit cogitatus.

In Gr. Cap. XXXIII. ℣. 13.

Splendidum cor & bonum in epulis, ciborum ſuorum diligentiam adhibebit.

---

26. *Zelus*: invidia, livor: *cogitatus*: gr. cura, ſollicitudo. poſt hunc verſum multa habet græcus quæ reſpondent vulgatę cap. XXXIII. 16. & ſeqq. uſque ad finem capitis: quo loco convenientius reponentur.

27. *Splendidum cor*: liberale, ingenuum: *& bonum*: lætum: bono habitu & ſano. & hoc ad valetudinem pertinet, ut cibi non ſordide, ſed diligenter apteque nec ſine delectu apparentur. hic verſus in Sixtino legitur verſ. 13. cap. XXXIII. alieniſſimo loco ut notabimus.

CA-

CAPUT XXXI.

De divitiis curisque conjunctis & avaritia, 1. *ad* 12. *de conviviis*, *usque ad finem* : *mensa divitis*, *ibid. intellige ex te ipso quæ sunt proximi*, 18. *sobrietas præsertim in vino*, 22. *ad fin. valetudini utilis*, *ibid. bonus & liberalis conviva*, 28. 29. 41. 42.

SIXTINA VERSIO.	VERSIO VULGATA.
In Græco Caput XXXIV.	
VIGILIA divitiarum tabefacit carnes : & cogitatus illarum aufert somnum.	1 VIGILIA honestatis tabefaciet carnes & cogitatus illius auferet somnum.
Sollicitudo vigiliæ interpellabit dormitionem : & infirmitatem gravem digeret somnus.	2 Cogitatus præscientiæ avertit sensum, & infirmitas gravis sobriam facit animam.
Laboravit dives in congregatione pecuniarum, & in requie repletur deliciis suis.	3 Laboravit dives in congregatione substantiæ, & in requie sua replebitur bonis suis.
Laboravit pauper dimi-	4 Laboravit pauper in dimi-

1. *Vigilia honestatis*: sive divitiarum, gr. hoc est vigilia ex sollicitudine divitiarum amplæque & honorabilis vitæ. porro hæc habentur in gr. cap. XXXIV. *cogitatus*: cura.

2. *Cogitatus præscientiæ* : cogitatio præscia futurorum malorum quæ imminent divitibus: *avertit sensum* : nihil tuti cogitanti relinquit. at gr. cura vigiliæ(seu vigil) interpellat soporem : *& infirmitas gravis* ; gr. ægritudinem gravem eluet (allevabit) somnus.

3. 4. *In requie sua* : in cessatione, in fine ut habes ℣. 4. *in diminutione victus*: in dispergendo sive dissipando victu, id est opibus quibus vita sustentatur:

 sen-

diminutione victus, & in fine inops fit.

5 Qui aurum diligit, non juſtificabitur : & qui inſequitur conſumtionem, replebitur ex ea.

6 Multi dati ſunt in auri caſus, & facta eſt in ſpecie ipſius perditio illorum.

7 Lignum offenſionis eſt aurum ſacrificantium : væ illis, qui ſectantur illud, & omnis imprudens deperiet in illo.

8 Beatus dives, qui inventus eſt ſine macula : & qui poſt aurum non abiit, nec ſperavit in pecunia & theſauris.

9 Quis eſt hic, & lauda-

nutione victus, & in requie indigens fit.

Qui aurum diligit, non juſtificabitur : & qui inſequitur corruptionem ipſe replebitur.

Multi dati ſunt in caſum propter aurum : & facta eſt perditio ipſorum ad faciem ipſorum.

Lignum offenſionis eſt ſacrificantibus ei : & omnis imprudens capietur in illo.

Beatus dives, qui inventus eſt ſine macula, & qui poſt aurum non abiit.

Quis eſt, & beatificabimus

ſenſu autem utriuſque ſententiæ eſt : alius in colligendo laborat, alius in diſpergendo : ad extremum, in vitæ fine, ille laborum fructum, hic egeſtatem reperit, quæ & ſimilia ſi ad vera bona referas perfectam habebis ſententiam.

5. *Conſumtionem* : gr. qui inſequitur corruptionem, ipſe (ea) replebitur : corrumpetur, peribit.

6. *In auri caſus* ; in exitum propter aurum, gr. *in ſpecie illius* auri ſcilicet. gr. & facta eſt perditio ipſorū ante faciem ipſorum: manifeſta & ineluctabilis

7. *Lignum offenſionis* (ſive idolum) *eſt aurum ſacrificantium*: gr. (aurum de quo ℣. antecedente) lignum offenſionis eſt (ſive idolum) ſacrificantibus ei (auro ſcilicet) quod congruit loco Pauli : avaritia eſt ſimulacrorum ſervitus. Col. III. 5. *deperiet*: vide gr.

9. *Laudabimus* : gr. beatificabimus ; beatum prædicabimus.

mus eum? fecit enim mirabilia in populo ſuo.

Quis probatus eſt in illo, & perfectus eſt? & ſit in gloriationem. Quis potuit tranſgredi, & non eſt tranſgreſſus; & facere mala, & non fecit?

Stabilientur bona illius: & eleemoſynas illius enarrabit Eccleſia.

Supra menſam magnam ſediſti? non aperias ſuper illum fauces, &

Ne dicas, multa quidem ſunt, quæ ſuper illam.

Memento quoniam malum eſt oculus nequam:

Nequius oculo quid creatum eſt? Ideo ab omni facie lacrymatur.

bimus eum? fecit enim mirabilia in vita ſua.

10 Qui probatus eſt in illo, & perfectus eſt, erit illi gloria æterna: qui potuit tranſgredi, & non eſt transgreſſus: facere mala, & non fecit:

11 ideo ſtabilita ſunt bona illius in Domino, & eleemoſynas illius enarrabit omnis Eccleſia ſanctorum.

12 Supra menſam magnam ſediſti? non aperias ſuper illam faucem tuam prior.

13 Non dicas ſic: Multa ſunt, quæ ſuper illam ſunt:

14 memento quoniam malus eſt oculus nequam.

15 Nequius oculo quid creatum eſt? Ideo ab omni facie ſua lacrymabitur. cum viderit,

16

---

10 *Qui probatus eſt in illo*: auro: vide gr.

12. *Supra menſam magnam*: jam aggreditur de conviviis: qui ſermo deducitur ad ℣. 19. ſequentis capitis, ac primum deſcribit divitum avarorum magna & inviſa convivia: monetque ne ciborum copiam ſed animum præbentis aſpicias.

14. *Oculus nequam*: avarus, invidus: quaſi diceret: quid lætaris avarorum conviviis, qui ſi quid parant lautius, aſpicientes dolent tibique invident, ut exponit ſequens.

15. *Ab omni facie lacrymatur* ſive lacrymat: ille avarus convivii inſtructor, plorat cibos quos ipſe aſpicit in menſa ſua tibi adminiſtratos. facies, pro re conſpectui oblata. *cum viderit*: gr.

16 ne extendas manum tuam prior, & invidia contaminatus erubeſcas.
17 Ne comprimaris in convivio.
18 Intellige quæ ſunt proximi tui ex te ipſo:
19 utere quaſi homo frugi his, quæ tibi apponunt: ne, cum manducas multum, odio habearis.
20 Ceſſa prior cauſa diſciplinæ: & noli nimius eſſe, ne forte offendas.
21 Et ſi in medio multorum ſediſti, prior illis ne extendas manum tuam, nec prior poſcas bibere.

Quocumque aſpexerit, ne extendas manum:

& ne comprimaris cum eo in catino.

Intellige quæ ſunt proximi, ex te ipſo: & in omni re cogita.

Comede, ut homo, quæ tibi ſunt appoſita, & non devores; ne odio habearis.

Ceſſa prior, cauſa diſciplinæ: & noli eſſe inſatiabilis, ne forte offendas.

Et ſi in medio multorum ſediſti; prior illis ne extendas manum tuam.

Quam

---

gr. quocumque aſpexerit: quemcumque cibum velut oculis deſignaverit: ad eum tu.

16. *Ne extendas manum*: & *invidia*: ne invidia: (avari tibi invidentis cibos) *contaminatus*; (ejuſque lividis oculis reprehenſus) erubeſcas. gr. deeſt. quo ſublato cum ſequente planior nexus.

17. *Ne comprimaris* gr. ne collidas cum eo (manum de qua agitur) in catino.

18. *intellige quæ ſunt proximi*: optima regula morum quam ad menſam quoque adhibendam docet: ſi quid concupiſcis, intellige & ab alio poſſe appeti, & largire ultro ſive dimitte cupienti. addit gr. & in omni re (quamvis exigua) cogita (ac te prudentem præbe.)

19. *Utere*: gr. comede ut homo: ne belluæ more ſis vorax.

20. *Cauſa diſciplinæ*: temperantiæ.

21. *Prior illis*: non tantum temperantiæ, ſed etiam honoris cauſa.

22.

Quam sufficiens est homini erudito exiguum : & in lecto suo non laborat asthmate.

Somnus sanitatis in intestino moderato : surrexit prior ; & anima ipsius cum ipso.

Labor vigiliæ, & choleræ, & tortura cum viro insatiabili.

Et si coactus fueris in epulis ; surge in medio pomorum , et requiesces.

Audi me fili, & ne spernas me: & in novissimo invenies verba mea.

In omnibus operibus tuis esto velox : & omnis infirmitas non occurret tibi.

22 Quam sufficiens est homini erudito vinum exiguum , & in dormiendo non laborabis ab illo , & non senties dolorem.

23 Vigilia , cholera, & tortura viro infrunito:

24 somnus sanitatis in homine parco. dormiet usque mane , & anima illius cum ipso delectabitur.

25 Et si coactus fueris in edendo multum , surge e medio , evome : & refrigerabit te , & non adduces corpori tuo infirmitatem.

26 Audi me fili , & ne spernas me: & in novissimo invenies verba mea.

27 In omnibus operibus tuis esto velox , et omnis infirmitas non occurret tibi.

28

---

22. *Non laborabis* ; cruditate & crapula gr. asthmate.

23. *Vigilia & cholera*: concitata bilis, *& tortura* : alii torsiones: *viro infrunito* : indocili: intemperanti. in gr. ℣. 23. 24. ordo commutatur.

24. *In homine parco* : sobrio: in ventre moderato. gr. *dormiet usque mane* . gr. surrexit prior (surrexit matutinus & præ aliis vigil:) *& anima illius cum ipso*: vivax suique compos.

25. *Et si coactus*: *in edendo*: in epulis gr. *surge e medio*: pomorum gr. (ac secundæ mensæ) *evome* : ex antiquæ medicinæ præceptis atque inde inolitis moribus . *refrigerabit te* : requiesces gr. desines.

28.

28 Splendidum in panibus benedicent labia multorum, & teſtimonium veritatis illius fidele.

29 Nequiſſimo in pane murmurabit civitas, & teſtimonium nequitiæ illius verum eſt.

30 Diligentes in vino noli provocare: multos enim exterminavit vinum.

31 Ignis probat ferrum durum: ſic vinum corda ſuperborum arguet in ebrietate potatum.

32 Æqua vita hominibus vinum in ſobrietate: ſi bibas illud moderate, eris ſobrius.

33 Quæ vita eſt ei, qui minuitur vino?

34 Quid defraudat vitam? Mors.

35 Vinum in jucunditatem creatum eſt, et non in ebrietatem, ab initio.

36 Exultatio animæ et cordis, vinum moderate po-

Splendidum in panibus benedicent labia: et teſtimonium bonitatis illius fidele.

Nequiſſimo in pane obmurmurabit civitas: & teſtimonium nequitiæ illius certum.

In vino noli fortem agere: multos enim exterminavit vinum.

Fornax probat aciem ferri in tinctura: ſic vinum corda in contentione ſuperborum.

Æquale vitæ vinum homini; ſi bibas illud menſura ſua.

Quæ vita ei, qui minuitur vino?

& ipſum creatum eſt in jocunditatem hominis.

Exultatio cordis, & lætitia animæ, vinum potatum

---

28. 29. *Splendidum in panibus*: *nequiſſimo in pane*: panis, hebraiſmo noto, pro toto victu.

30. *Diligentes in vino*: ad potandum alacres: gr. in vino ne eſto fortis:

31. *Sic vinum*: probatur in potatione quo ingenio quis ſit, vino arcana riſolvente.

32. *Æqua vita*: vinum ſobrie potum æquabilem ac temperatam vitam facit: *ſi bibas moderate*: menſura ſua, gr. vide 36. 37.

tum in tempore, quod satis sit.

Amaritudo animæ vinum potatum multum in irritatione, & contentione.

Multiplicat ebrietas furorem imprudentis in offensionem, minorans virtutem, & faciens vulnera.

In compotatione vini non arguas proximum, & non despicias eum in jocunditate illius.

Verbum improperii ne dicas illi: & non premas illum in repetendo.

tatum.

37 Sanitas est animæ & corpori sobrius potus.

38 Vinum multum potatum irritationem, & iram, & ruinas multas facit.

39 Amaritudo animæ vinum multum potatum.

40 Ebrietatis animositas, imprudentis offensio, minorans virtutem, & faciens vulnera.

41 In convivio vini non arguas proximum: & non despicias eum in jucunditate illius:

42 verba improperii non dicas illi: & non premas illum in repetendo.

---

40. *Ebrietatis animositas*. gr. multiplicat, &c. minorans virtutem; minuens vires.

42. *In repetendo*: debito sive promisso.

C A-

CAPUT XXXII.

De rectoribus : ad 4. quasi unus ex ipsis : 1. senes loquantur : juniores magis audiant, 4. & seqq. domi morandum quam maxime, 16. viri boni, 18. 19. prudentes, 23. 24. correptio : a quibus abstinendum, viis, 25. caute agendum, 27.

VERSIO VULGATA.

1 RECTOREM te posuerunt? noli extolli: esto in illis quasi unus ex ipsis.

2 Curam illorum habe, & confide, & omni cura tua explicita recumbe:

3 ut læteris propter illos,

SIXTINA VERSIO.

In Græco Caput XXXV.
De Rectoribus.

RECTOREM te posuerunt? noli extolli: esto in illis, quasi unus ex ipsis:

Curam illorum habe, & sic confide: & omni cura tua explicita recumbe.

Ut læteris propter illos, &

---

1. *Rectorem* convivii ex symbolis quod antecedentibus magis congruit. agit autem de illis conviviis gravibus moderatisque, quæ veterum sapientum more optimis sermonibus condiebantur: patet ex ℣.4. & aliis: senioribus docentibus: tacente juniorum turba: adhibita sane musica: verum ut par erat in tali convivio, gravis illa & sacra: de qua XLIV.5. quæ cupiditates componeret non accenderet: procul autem illæ crebræ atque ad multam noctem protractæ perpotationes: sed quisque monebatur ut maturus domum rediret, ibiquese graviter oblectaret: 14. 15. 16. nec prius quam gratiis deo actis discederet: ℣. 17. non igitur immerito instruitur ille rector qui his rebus præsit: quanto autem magis officio suo invigilet populorum rector?

2. *Omni cura tua explicita recumbe*: rebus omnibus comparatis accumbe ad mensam cum reliquis. in populo regendo: ne quiescas nisi officio functus.

3. *Ornamentum gratiæ*: vide gr. *dignitatem consequaris corrogationis*. deest gr. *forte corona-*

& ornamenti gratia accipias coronam.

Loquere major natu (decet enim te)
in diligenti ſcientia: & non impedias muſica.

Ubi eſt acroama; non effundas ſermonem: & importune noli ſapientiam oſtentare.

Sigillum carbunculi in ornamento aureo, concentus muſicorum in compotatione vini.

In fabricatione aurea ſi-

& ornamentum gratiæ accipias coronam, & dignationem conſequaris corrogationis.

4 Loquere major natu: decet enim te

5 primum verbum, diligenti ſcientia, & non impedias muſicam.

6 Ubi auditus non eſt, non effundas ſermonem, & importune noli extolli in ſapientia tua.

7 Gemmula carbunculi in ornamento auri, & comparatio muſicorum in convivio vini.

8 Sicut in fabricatione auri

---

nationis & eſſet altera verſio poſterioris membris hujus verſus. coronas autem in conviviis adhibitas, etiam illud teſtatur: coronemus nos roſis: ſap. 11. 8. quanto ergo magis rectori quam reliquis?

5. *Diligenti ſcientia*: accurata. *non impedias muſicam* in convivio reſonantem ut ℣. 7. 8. ſed qualem mox diximus doctis temperatiſque ſermonibus congruentem. gr. muſica: neutro plurali: inſtrumenta muſica, cantus, ſub quibus etiam comprehendas hominum conſiliorumque concentum.

6. *Ubi auditus non eſt*: ubi turba nullaque attentio dictis. contra gr. ubi acroama eſt: ubi muſici cantus, ne obloquare. *importune noli extollis*: ne intempeſtive ſapientem agas: ne ſapientiam oſtentes: gr. ut faciunt illi qui inter cantus ut periti hujus artis argute diſſerẽtes obtundunt alios cum audiendi non dicendi ſit locus. allegorice: ne pulcros & concinnos ſermones interturpes.

7. *Gemmula carbunculi*: ſigillum gr. *comparatio* ſive concentus gr. *muſicorum*.

8. *Sicut in fabricatione*: in opere aureo: *ſignum*, ſigillum gr. *eſt ſmaragdi*. *numerus muſicorum*:

auri signum est smaragdi, sic numerus musicorum in jucundo & moderato vino.

9 Audi tacens, & pro reverentia accedet tibi bona gratia.

10 Adolescens loquere in tua causa vix.

11 Si bis interrogatus fueris, habeat caput responsum tuum.

12 In multis esto quasi inscius, & audi tacens simul & quærens.

13 In medio magnatorum non præsumas: & ubi sunt senes, non multum loquaris.

14 Ante grandinem præi-

gillum smaragdi, modulatio musicorum in vino jocundo.

Adolescens loquere, cum necessitas tibi fuerit, vix,

si bis interrogatus fueris. In summam collige sermonem:

in paucis multa: esto quasi sciens, & simul tacens.

In medio magnatorum non agas æqualem: & alio dicente ne multa garrias.

Ante tonitruum festinat co-

---

rum: gr. melos, modulatio.

10. *In tua causa*: cum ad te sermo devenerit: quæ in conviviis quoque illis ad sapientiam instituti, observata ad totam postea vitam transferantur.

11. *Si bis*: gr. refert ad præcedentem. *habeat caput*: sit a certo capite initioque deductum: melius ex gr. κεφαλαίωσον in summam contrahe sermonem: addit: paucis multa: supple: complectere.

12. *In multis esto quasi inscius*: invisum & importunum hominum genus qui omnia scire se volunt aliosque enecant sermonibus: *tu audi tacens simul & quærens*: interrogans: quippe qui doceri quam docere malis, quod sæpe Aug. de se profitetur præsertim Epistola nova ad Mercatorem gr. aliter; sed eodem sensu: esto quasi sciens & simul tacens: (nec ostentes scientiam.)

13. *Non præsumas*: ne te æquaveris: ne te geras pro æquali gr. *ubi sunt senes*: vide gr.

14. *Ante grandinem*: ante tonitruum gr. *ante verecundiam*: gr. ante verecundum: significat autem verecundi adolescentis dicta quadam pudoris gratia com-

coruſcatio: & ante verecundum præibit gratia.

In hora exurge, & non ſis ultimus: recurre in domum, & ne torpeas. Ibi lude,

& fac cogitata: & ne pecces verbo ſuperbo.

Et ſuper his benedicito eum qui fecit te, & inebriantem te de bonis ſuis.

Qui timet Dominum; excipiet doctrinam: & qui mane vigilant, invenient benedictionem.

bit coruſcatio: & ante verecundiam præibit gratia, & pro reverentia accedet tibi bona gratia.

15 Et hora ſurgendi non te trices: præcurre autem prior in domum tuam, & illic avocare, & illic lude,

16 & age conceptiones tuas, & non in delictis & verbo ſuperbo.

17 Et ſuper his omnibus benedicito Dominum qui fecit te, & inebriantem te ab omnibus bonis ſuis.

18 Qui timet Dominum, excipiet doctrinam ejus: & qui vigilaverint ad illum, invenient benedictionem.

19

---

commendari: quæ gratia tam præcedere nata ſit quam tonitruum præcedit coruſcatio. *pro reverentia*: iteratum ex ℣. 9. gr. deeſt.

15. *Hora ſurgendi*: e menſa: *non te trices*: nec velut impeditis greſſibus vacilles, aut etiam labare temulentus: ſive: ne te involvas tricis vaniſque impedimentis, aliamque ex alia remanendi excuſationem nectas: vid. gr. *præcurre* prior: gr. recurre in domum: (ne vagere:) & ne torpeas (ſomno aut deſidia oppreſſus neque ex torpore reſideas domi, ſed animum recolligendi ſtudio.) *illic avocare, illic lude*: ibi dulces luſus, dulcia animi avocamenta quæras. en quam ſobrii, quam ſani ex illo convivio redeant: unde ſequitur:

16. *Et age conceptiones tuas*: fac quæ vis, age ingenio tuo, dummodo a malis ac ſuperbis dictis factiſque abſtineas.

17. *Benedicito dominum*: *inebriantem te*: ne ante diſceſſeris quam Deo ut vero convivii apparatori, gratias egeris: quo fine concluditur ſermo de conviviis.

19.

Verſ. Vulg.	Sixt. verſ.
19 Qui quærit legem, replebitur ab ea: & qui inſidioſe agit, ſcandalizabitur in ea.	Qui quærit legem; replebitur ea: & qui ſimulat; ſcandalizabitur in ea.
20 Qui timent Dominum, invenient judicium juſtum, & juſtitias quaſi lumen accendent.	Qui timent Dominum; invenient judicium: & juſtificationes quaſi lumen accendent.
21 Peccator homo vitabit correptionem, & ſecundum voluntatem ſuam inveniet comparationem.	Homo peccator vitat correptionem: & ſecundum voluntatem ſuam inveniet comparationem.
22 Vir conſilii non diſperdet intelligentiam, alienus & ſuperbus non pertimeſcet timorem:	Vir conſilii non deſpiciet conſiderationem: alienus, & ſuperbus non pertimeſcet timorem,
23 etiam poſtquam fecit cum eo ſine conſilio, & ſuis inſectationibus arguetur.	Etiam poſtquam fecit ſecum ſine conſilio.
24. Fili ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebis.	Sine conſilio nihil facias: & in faciendo te non pœnitebit.
25 In via ruinæ non eas, & non offendes in lapides: nec credas te viæ laborio-	In via ruinæ non eas: & non offendes in lapidoſis. Non credas te viæ non explo-

19. *Qui inſidioſe agit*: gr. ſimulator: hypocrita: *ſcandalizabitur in ea*: offendet in legem.

21. *Comparationem*: σύγκριμα: conſenſionem: fœda adulatione.

22. *intelligentiam*: gr. cogitationem: conſiderationem: *alienus*, impius, infidelis: *non pertimeſcet timorem*; male ſecurus ex inconſiderantia & animi levitate.

23. *Etiam poſtquam fecit cum eo*, ſecum gr. ideſt (ex propria ſententia) *ſine conſilio*: etiam ſires ſuas fortunę permittat. *ſuis inſectationibus*: ſuis ipſe conſiliis capietur. deeſt gr.

25. *In via ruinæ*, præcipitii: gr. *& non offendas*: ne offendas in

ploratæ.

Et a filiis tuis cave.

In omni opere crede animæ tuæ : hoc eſt enim obſervatio mandatorum.

Qui credit legi; attendit mandatis : & qui confidit in Domino : non minorabitur.

ſæ, ne ponas animæ tuæ ſcandalum :

26 & a filiis tuis cave, & a domeſticis tuis attende.

27 In omni opere tuo crede ex fide animæ tuæ ; hoc eſt enim conſervatio mandatorum.

28 Qui credit Deo, attendit mandatis: & qui confidit in illo, non minorabitur.

---

in lapides: gr. in lapidoſis. (& difficilibus itineribus) *nec credas te viæ laborioſæ*: inexploratæ gr. hic obſerva tres evitandas vias: exitioſas ſive præcipites, difficiles & periculoſas, inexploratas.

26. 27. *Crede* : non liberis ac propinquis ſed *animæ tuæ* ipſi tibi:age prout recta ratio ſuaſerit:*hoc eſt conſervatio mandatorum*, ſi non aliena ratione ducaris ſed tua.ſive etiam *fide* ut habet vulgata : quamquam gr. deeſt.

CAPUT XXXIII.

Deum timens : legi credens, 1. 2. 3. *irrisor*, 6. *Deus instar figuli ut vult alios erigit, alios deprimit*, 7. *ad* 15. *justo tamen judicio, ibid. contrariorum sapiens ordinator*, 15. *auctoris sedulitas in conquirendis sententiis*, 16. *vir sapiens ne se subdat filio : non uxori : non cuivis homini*, 20. *& seqq. dimissionem opum reservet testamento*, 20. 24. *de servis continendis, ac benevole tractandis*, 25. *ad finem : otiositas*, 29.

VERSIO VULGATA.	SIXTINA VERSIO.
	In Gr Cap. XXXVI.
1 TIMENTI Dominum non occurrent mala, sed in tentatione Deus illum conservabit, & liberabit a malis.	TIMENTI Dominum non occurret malum, sed in tentatione; & iterum liberabit illum.
2 Sapiens non odit mandata & justitias, & non illidetur quasi in procella navis.	Vir sapiens non odiet legem : qui autem simulat in ea; quasi in procella, navis.
3 Homo sensatus credit legi Dei, & lex illi fidelis.	Homo sensatus credet legi, & lex ei fidelis,
4 Qui interrogationem manifestat, parabit verbum, & sic deprecatus exau-	sicut interrogatio justorum. Para verbum, & sic audieris : colliga doctrinam, &

2. *Et non illidetur*: gr. simulator (hypocrita) *quasi in procella navis* : semper agitatus, nullo certo tramite.

3. *Lex illi fidelis* : addit gr. sicut (ostendit) interrogatio (sive probatio (justorum.

4. *Qui interrogationem* : gr. para verbum (meditare quæ dicas) & audieris.

5.

& reſponde.

Rota carri præcordia fatui: & quaſi axis qui verſatur, cogitatus illius.

Equus ad admiſſuram, amicus ſubſannator: ſub omni ſuperſedente hinnit.

Quare dies diem ſuperat, & omne lumen diei anni a ſole?

A Domini ſcientia ſeparati ſunt:

& immutavit tempora, & dies feſtos.

dietur, & conſervabit diſciplinam, & tunc reſpondebit.

5 Præcordia fatui quaſi rota carri: & quaſi axis verſatilis cogitatus illius.

6 Equus emiſſarius, ſic & amicus ſubſannator, ſub omni ſupraſedente hinnit.

7 Quare dies diem ſuperat, & iterum lux lucem, & annus annum a ſole?

8 A Domini ſcientia ſeparati ſunt, facto ſole, & præceptum cuſtodiente.

9 Et immutavit tempora, & dies feſtos ipſorum, & in illis dies feſtos celebrave-

---

5. *Rota carri*: ſtridens, importuna, verſatilis.

6. *Equus emiſſarius*; *amicus ſubſannator*, irriſor, *ſub omni ſupraſedente* ſub omni inſeſſore *hinnit*: quo riſum ſignificat: æque arridet, æque illudit omnibus.

7. *Quare dies diem ſuperat?* ſumma eſt: quemadmodum lux omnis, dies omnis, annus omnis a ſole eſt: & tamen dies die, annus anno illuſtrior ac pulcrior: Dei enim ſapientia diſcriminavit dies: & alios quidem in feſtos conſecravit: alios inſtituit ad numerum tantum & ad implendum menſium annorumque curriculum: ita homines ab una terra orti diſponente Deo alii aliis clariores. hæc ſumma uſque ad ℣. 15. jam ſingula perpendamus.

Quare dies diem... annus annum cum ſint omnes *a ſole*. annos quoque aliis alios antepoſitos vulgata commemorat; nec abſurde: eſt enim annus jubilæus ſingularis inter annos dignitatis. gr. quare dies diem ſuperat; & (tamen) omne lumen diei anni ſeu per annum) a ſole?

8. *A Domini ſcientia.* ſapientia.

9. *Dies feſtos ipſorum*: inter ipſos. *ad horam*: ſuo tempor.

verunt ad horam.

10 Ex ipſis exaltavit & magnificavit Deus, & ex ipſis poſuit in numerum dierum. Et omnes homines de ſolo, & ex terra, unde creatus eſt Adam.

11 In multitudine diſciplinæ Dominus ſeparavit eos, & immutavit vias eorum.

12 Ex ipſis benedixit, & exaltavit: & ex ipſis ſanctificavit, & ad ſe applicavit: & ex ipſis maledixit, & humiliavit, & convertit illos a ſeparatione ipſorum.

13 Quaſi lutum figuli in manu ipſius, plaſmare illud & diſponere.

14 Omnes viæ ejus ſecundum diſpoſitionem ejus: ſic homo in manu illius qui ſe fecit, & reddet illi ſecun-

Ex ipſis exaltavit, & ſanctificavit, & ex ipſis poſuit in numerum dierum. Et omnes homines de ſolo: & ex terra creatus eſt Adam.

In multitudine ſcientiæ Dominus ſeparavit eos, & immutavit vias illorum.

Ex ipſis benedixit & exaltavit; & ex ipſis ſanctificavit & ad ſe applicavit: ex ipſis maledixit & humiliavit, & evertit illos a ſtatione ipſorum.

Quaſi lutum figuli in manu ejus:

Omnes viæ ejus ſecundum beneplacitum ejus. ſic homines in manu illius qui fecit eos, ad reddendum illis

---

10. *Magnificavit*: ſanctificavit gr.

11. *In multitudine diſciplinæ*: doctrinæ & ſapientiæ.

12. *Ex ipſis ſanctificavit & ad ſe applicavit*: ſuo miniſterio conſecravit Levitas & Aaronis familiam. *ex ipſis maledixit & humiliavit*, ademit ſacerdotium familiæ Heli & tranſtulit ab Abiathar, ad Sadoc 1. Reg. 11. 1. 3 Reg. 11. 27. 35. *convertit illos a ſeparatione ipſorum*: abſtulit honores quibus a cæteris ſeparati erant. gr. avertit ſive dejecit illos a ſtatione ipſorum: ſicut de Sobna dictum: expellam te de ſtatione tua & de miniſterio tuo deponam te. Iſ. XXII. 19. quod cum fiat pro imperio ac poteſtate ſumma, fit tamen recto juſtoque judicio

℣. 13.

illis fecundum judicium fuum.

Contra malum bonum eft, & contra mortem vita; fic contra pium peccator: Et fic intuere in omnia opera altiffimi, duo duo, unum contra unum.

Et ego noviffimus evigilavi:

In Gr. Caput xxx. ℣. 16.

Quafi qui colligit acinos poft vindemiatores:

in benedictione Domini perveni: & quafi qui vindemiat, replevi torcular.

Refpicite quoniam non mihi foli laboravi, fed omnibus exquirentibus difciplinam.

dum judicium fuum.

15 Contra malum bonum eft, & contra mortem vita: fic & contra virum juftum peccator. Et fic intuere in omnia opera Altiffimi. Duo & duo, & unum contra unum.

16 Et ego noviffimus evigilavi, & quafi qui colligit acinos poft vindemiatores.

17 In benedictione Dei & ipfe fperavi: & quafi qui vindemiat, replevi torcular.

18 Refpicite quoniam non mihi foli laboravi, fed omnibus exquirentibus difciplinam.

19

℣. 13. 14.

15. *Contra malum bonum eft*: humana contrariis conftant: neque purum bonum malumque ineft rebus: *duo & duo*: omnia gemina ac velut bina procedunt: *fed unum contra unum*: quæque res habet adverfarium: ut veluti civili bello conficere fe adverfa videantur, fed Deus res temperat & ftare orbem jubet. vide infra xlii. 24.

16. *Et ego*: folent facri fententiarum auctores harum curfum abrumpere infertis adhortationibus ad animos excitandos: maxime ubi grandiora vel utiliora promturi funt. fic Salomon: fic Sapientiæ auctor: ad quorum exemplum hunc fermonem inftituit Ecclefiafticus. *noviffimus* fapientum *evigilavi*, pofteaquam Ifraelitæ a colligendis majorum fententiis diutiffime ceffarunt. *quafi qui colligit acinos poft vindemiatorem.* ita ego poft Salomonem, poft Agur, poft alios magiftros

19 Audite me magnates,
& omnes populi, & recto-
res Eccleſiæ auribus perci-
pite.
20 Filio & mulieri, fratri
et amico non des poteſta-
tem ſuper te in vita tua: &
non dederis alii poſſeſſio-
nem tuam: ne forte pœni-
teat te, & depreceris pro
illis.
21 Dum adhuc ſuperes &
aſpiras, non immutabit te
omnis caro.
22 Melius eſt enim ut fi-
lii tui te rogent, quam te
reſpicere in manus filiorum
tuorum.
23 In omnibus operibus
tuis præcellens eſto.
24 Ne dederis maculam
in gloria tua. In die con-
ſummationis dierum vitæ
tuæ, et in tempore exitus
tui diſtribue hereditatem

Audite me magnates populi;& rectores eccleſiæ auribus percipite.

Filio & mulieri, fratri & amico non des poteſtatem ſuper te in vita tua: et non dederis aliis pecunias tuas: ne forte pœniteat te, et depreceris pro illis.

Dum adhuc ſuperes, et ſpiratio in te; ne alienes te ipſum omni carni.

melius eſt enim, ut filii tui te rogent, quam te reſpicere in manus filiorum tuorum.

In omnibus operibus tuis præcellens eſto:

ne dederis maculam in gloria tua. In die conſummationis dierum vitæ tuæ, & in tempore exitus diſtribue hereditatem tuam.

De

---

quorum ſententias Ezechiæ tempore collegerunt Prov. xxv. 1. xxx. 1. vindemiæ uberrimæ collegi reliquias: haud minore copia atque illi qui vineam primi meſſuerunt ℣. 17.

20 *Et mulieri*: uxori. *poſſeſſionem tuam*; res tuas gr. & *depreceris pro illis*: rebus ſcilicet tuis in tua egeſtate ſuppliciter repetendis.

21. *Non immutabit te omnis caro*: gr. ne commutaveris te omni carni: ne te cuiquam homini vendideris, addixeris.

22. *Reſpicere in manus*: tamquam dona expectantem atque inde ſuſpenſum.

24. *In die conſummationis*; ex antecedentibus: ſerva res tuas

quam-

De Servis.

Pabula & virga & onera asino : panis & disciplina & opus servo.

Operare in puero, et invenies requiem : laxa manus illi, & quæret libertatem.

Jugum & lorum curvabunt collum :

& servo malefico torturæ, et tormenta. Mitte illum in operationem, ne vacet.

Multam enim malitiam docuit otiositas.

In opera constitue illum, prout condecet illum: quod si non obaudierit ; aggrava pedes ejus. Et non amplifices super omnem carnem : & sine judicio nihil facias.

tuam.

25 Cibaria et virga & onus asino : panis & disciplina et opus servo.

26 Operatur in disciplina, et quærit requiescere : laxa manus illi, & quærit libertatem :

27 Jugum & lorum curvant collum durum, & servum inclinant operationes assiduæ.

28 Servo malevolo tortura & compedes : mitte illum in operationem, ne vacet :

29 multam enim malitiam docuit otiositas.

30 In opera constitue eum: sic enim concedet illum. Quod si non obaudierit, curva illum compedibus, & non amplifices super omnem carnem: verum sine judicio nihil facias grave.

31

---

quamdiu vivis, testamento relicturus eas cui oportuerit.

25. *Cibaria*: in gr. titulus: de servi. *cibaria* ; *asino* ; ne tamen servos habeas pro mutis animantibus, docebit ℣. 31.

26. *Operatur in disciplina*: servus opere exercitus quærit requiem tantum: remissis autem manibus sive otiosus quærit libertatem sive licentiam. gr. operare in puero sive servo (admove illum operi;) & invenies requiem ;

30. *Curva illum compedibus*: gr. aggrava pedes ejus. ne tamen plus æquo sævias, subdit *non amplifices* (ne multiplices

31 Si eſt tibi ſervus fidelis, ſit tibi quaſi anima tua: quaſi fratrem ſic eum tracta: quoniam in ſanguine animæ comparaſti illum.

32 Si læſeris eum injuſte, in fugam convertetur:

33 et ſi extollens diſceſſerit: quem quæras, & in qua via quæras illum, neſcis.

Si eſt tibi ſervus; ſit ſicut tu: quoniam in ſanguine comparaſti eum. Si eſt tibi ſervus; tracta eum ſicut teipſum: quoniam tamquam anima tua, egebis eo.

Si afflixeris eum, & tollens aufugiat;

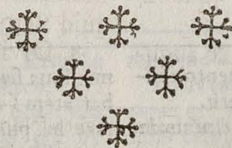
in qua via quæres illum?

---

plagas. gr. ne ſis nimius) *ſuper omnem carnem*: ne ſis immiſericors adverſus omnem hominem, etiam ſervum.

31. *Sicut anima tua*: ſicut tu gr. *quaſi fratrem*: ſicut teipſum, gr. *in ſanguine animæ*: in ſanguine, gr. alludit ad originem ſervitutis: primi enim ſervi, bello capti: ſive etiam quod emti grandi pecunia, quæ familiam tuam ſic vegetat ut ſanguis ipſum corpus: ſive ut addit græcus: tracta eum ſicut teipſum, quoniam tamquam anima tua egebis illo.

33. *Si extollens diſceſſerit*: ſi tollens ſive rapiens aliquid aufugerit.

CA-

CAPUT XXXIV.

Somnia: divinationes, ad 8. vera prævisio futurorum ex lege ac promiſſis: ex experimentis & ſapientum conſilio, 8. & ſeqq. ſpes in Deum, 15. & ſeqq. auctoris gravia pericula, 12. 13. de oblationibus, 21. & ſeqq. ex iniquo & ſubſtantia pauperum, ibid. oppreſſores pauperum, 25. 26. uno animo agendum, 28. 29. ne in peccata recidas, 30. 31.

SIXTINA VERSIO.

In Gr. Caput XXXI.

VANÆ ſpes, & mendaces viro inſenſato: & ſomnia volare faciunt imprudentes.

Quaſi qui apprehendit umbram, & perſequitur ventum; ſic qui attendit ſomniis.

Hoc juxta hoc, viſio ſomniorum, ante faciem ſimilitudo faciei.

Ab immundo quid mundabitur? & a falſo quid verum erit?

Divinationes, & augu-

VERSIO VULGATA.

1 VANA ſpes, & mendacium viro inſenſato: & ſomnia extollunt imprudentes.

2 Quaſi qui apprehendit umbram, & perſequitur ventum: ſic & qui attendit ad viſa mendacia.

3 hoc ſecundum hoc viſio ſomniorum: ante faciem hominis ſimilitudo hominis.

4 Ab immundo quid mundabitur? & a mendace quid verum dicetur?

5 Divinatio erroris, & au-

---

1. ***Extollunt***: gr. ad verbum: volare faciunt (dant penas:) eodem ſenſu: animos addunt, facilia fingunt omnia. alludit ad eos qui ſe pennatos ſomniant & in ſublime raptos.

3. ***Hoc ſecundum hoc***: ſic ſe habet ſomnium: nihil aliud eſt quam homini exhibita homini ſimilitudo mendax: atque *ante faciem*: tamquam in ſpeculo: *ſimilitudo* faciei, gr.

4. ***A mendace***: a falſo, gr. a ſomnio quod nihil niſi menda-

auguria mendacia, & ſomnia malefacientium, vanitas eſt.

6 Et ſicut parturientis, cor tuum phantaſias patitur. niſi ab Altiſſimo fuerit emiſſa viſitatio, ne dederis in illis cor tuum:

7 multos enim errare fecerunt ſomnia, & exciderunt ſperantes in illis.

8 Sine mendacio conſummabitur verbum legis, & ſapientia in ore fidelis complanabitur.

9 Qui non eſt tentatus, quid ſcit? Vir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectum:

10 Qui non eſt expertus,

ria, & ſomnia vana ſunt:

& ſicut parturientis, cor phantaſias patitur. Niſi ab Altiſſimo fuerint miſſa in viſitatione; ne dederis ad illa cor tuum.

Multos errare fecerunt ſomnia: & exciderunt ſperantes in illis.

Sine mendacio conſummabitur lex, & ſapientia ori fideli perfectio.

Vir eruditus novit multa: & qui multa expertus eſt; enarrabit intellectum.

Qui non eſt expertus; pauca

---

dacium eſt.

6. *Sicut parturientis*: mulieres geſtantes uterum quibus quamque vehementibus phantaſiis perturbentur, notum eſt.

8. *Sine mendacio*. quaſi diceret; recurre potius ad legem verbumque divinum ubi incorrupta veritas: ubi per certa promiſſa, vera & utilis cognitio futurorum: quemadmodum Iſaiæ VIII. 19. 20. & cum dixerint: quærit a Pythonibus & a divinis: ad legem magis & ad teſtimonium: ſive oraculum, quale a Deo vero mitti ſolet. & *ſapientia in ore fidelis complanabitur*. plana & aperta fiet. gr. perfectio (erit:) ad perfectum deducetur. ſenſus eſt: ſi futura inveſtiganda ſunt, præter legem divinam, obſervari poſſe virorum ſapientium provida cōſilia & præſcias conjecturas ut docent ſeqq.

10. *Qui in multis factus eſt*. gr. qui multum peregrinatus eſt: per multas regiones.

Qui mores hominum multorum vidit & urbes.

unde

pauca novit: qui autem vagatus est, multiplicabit astutiam.

Multa vidi in circum erratione mea: & plura verborum meorum, intellectus meus.

Sæpe usque ad mortem periclitatus sum, & salvatus sum horum gratia.

Spiritus timentium Dominum vivet:

spes enim illorum in salvantem illos.

Qui timet Dominum; non

pauca recognoscit: qui autem in multis factus est, multiplicat malitiam.

11 Qui tentatus non est, qualia scit? qui implanatus est, abundabit nequitia.

12 Multa vidi errando, & plurimas verborum consuetudines.

13 Aliquoties usque ad mortem periclitatus sum horum causa, & liberatus sum gratia Dei.

14 Spiritus timentium Deum quæritur, & in respectu illius benedicetur.

15 Spes enim illorum in salvantem illos, & oculi Dei in diligentes se.

16 Qui timet Dominum nihil

---

unde

12. *Multa vidi errando*; peregrinando. *multiplicat malitiam*: sive ut gr. astutiam.

11. *Qui tentatus*: *qui implanatus*: gemina versio 9. & 10. cujus hic erit sensus qui deceptus est fit astutior: atque etiam fit nequior; animo per hominum corruptelas a sinceritate ac simplicitate deflexo.

12. *Plurimas verborum consuetudines*: agendique rationes hebraica phrasi verba pro rebus gr. planior: multa vidi circumerando (peregrinando:) & plura verborum meorum intellectus meus: quæ doceo, ea plerumque experimento vera comperi.

13. *usque ad mortem*: vide cap. 11. 3. & seqq. *gratia Dei*: gr. servatus sum horum gratia: non per somnia, & divinationes de quibus ab initio capitis: sed per legem, & timorem Dei, ac præcepta quæ nunc trado sæpe ipse servatus sum.

14. *Spiritus timentium Deum quæritur*: vivet, gr. ζητήσεται, pro ζήσεται, vivet.

nihil trepidabit, & non pavebit: quoniam ipſe eſt ſpes ejus.

17 Timentis Dominum beata eſt anima ejus.

18 Ad quem reſpicit, & quis eſt fortitudo ejus?

19 Oculi Domini ſuper timentes eum, protector potentiæ, firmamentum virtutis, tegimen ardoris, & umbraculum meridiani,

20 deprecatio offenſionis, & adjutorium caſus, exaltans animam, & illuminans oculos, dans ſanitatem, & vitam, & benedictionem.

21 Immolantis ex iniquo oblatio eſt maculata, & non ſunt beneplacitæ ſubſannationes injuſtorum.

22 Dominus ſolus ſuſtinentibus ſe in via veritatis & juſtitiæ.

23 Dona iniquorum non probat Altiſſimus, nec reſ-

trepidabit, & non pavebit, quoniam ipſe eſt ſpes ejus.

Timentis Dominum beata eſt anima:

cui intendit? & quis eſt fortitudo ejus?

Oculi Domini ſuper diligentes eum, protectio potentiæ, & firmamentum virtutis: tegmen ab ardore, & tegmen a meridie,

cuſtodia ab offenſione, & adjutorium a caſu: Exaltans animam, & illuminans oculum, dans ſanitatem, vitam, & benedictionem.

Immolantis ex iniquo oblatio ſubſannata: & non ſunt beneplacitæ ſubſannationes injuſtorum.

Oblationes impiorum non probat Altiſſimus: neque

19. *Protector potentiæ*: ſine quo nulla eſt potentia noſtra: ſeu mavis, protector potens: noto hebraiſmo, gr. ad verbum: protectio oppoſito ſcuto. *firmamentum virtutis*: validum, inconcuſſum: *umbraculum meridiani*: a meridie, & quavis tentatione gravis.

20. *Deprecatio*: cuſtodia ab offenſione, gr.

21. *Maculata*: μεμωμημένη, a μῶμος, probrum, macula. gr. μεμωκημένη, ridicula: riſu digna. *ſubſannationes*: deriſiones: *injuſtorum*, ex iniquo & rapto immolantium, Deoque illudentium.

25.

que in multitudine ʃacrificiorum propitiatur peccatis.

Qui offert ʃacrificium ex ʃubʃtantia pauperum ; victimat filium in conʃpectu patris ʃui.

Panis egentium, vita pauperum eʃt: qui defraudat illam, homo ʃanguinum eʃt.

Qui aufert victum, occidit proximum :

& qui fraudat mercedem mercenarii , effundit ʃanguinem.

Unus ædificans, & unus deʃtruens ; quid proficiunt aliud , quam labores?

Unus orans, & unus maledicens: cujus vocem exaudiet Dominus?

Qui baptizatur a mortuo, & iterum tangit eum: quid profecit lavatione ʃua?

picit in oblationes iniquorum: nec in multitudine ʃacrificiorum eorum propitiabitur peccatis.

24 Qui offert ʃacrificium ex ʃubʃtantia pauperum , quaʃi qui victimat filium in conʃpectu patris ʃui.

25 Panis egentium vita pauperum eʃt : qui defraudat illum , homo ʃanguinis eʃt.

26 Qui aufert in ʃudore panem , quaʃi qui occidit proximum ʃuum.

27 Qui effudit ʃanguinem , & qui fraudem facit mercenario , fratres ʃunt.

28 Unus ædificans, & unus deʃtruens: quid prodeʃt illis niʃi labor?

29 Unus orans , & unus maledicens : cujus vocem exaudiet Deus ?

30 Qui baptizatur a mortuo , & iterum tangit eum, quid proficit lavatio illius ?

31

25. *Homo ʃanguinis* : cædis reus.

26. *Qui aufert in ʃudore*, ʃudanti & laboranti, *panem* : ʃeu panem ʃudore partum .

28. 29. *Unus ædificans: unus orans*: intellige in eadem familia: ut doceantur communi ʃtudio bene agere.

30. *Qui baptizatur* (lavatur) rediens *a mortuo*.

31 ſic homo qui jejunat in peccatis ſuis : & iterum eadem faciens , quid proficit humiliando ſe ? orationem illius quis exaudiet ?

Sic homo, qui jejunat in peccatis ſuis, & iterum vadit, & facit eadem : orationem illius quis exaudiet: & quid profecit humiliando ſe ?

C A P U T XXXV.

Pergit de oblationibus & precibus : toto capite : humilium precum vis , 21. & ſeqq.

VERSIO VULGATA.

1 QUI conſervat legem, multiplicat oblationem.

2 Sacrificium ſalutare eſt attendere mandatis, & diſcedere ab omni iniquitate.

3 Et propitiationem litare ſacrificii ſuper injuſtitias, & deprecatio pro peccatis, recedere ab injuſtitia.

4 Retribuet gratiam, qui offert ſimilaginem : & qui facit miſericordiam , offert

SIXTINA VERSIO.

In Gr. Caput XXXII.

QUI conſervat legem, multiplicat oblationes.

Sacrificans ſalutare , qui attendit mandatis.

Qui retribuit gratiam , offert ſimilaginem : & qui facit eleemoſynam , offert ſacri-

---

1. *Qui conſervat* : ipſa legis obſervatio oblationis multiplicatio eſt.

2. *Sacrificium ſalutare* : gr. ſacrificans ſalutaris: genit. caſu: ſupple : oblatione : ſive pro ſalute.

3. *Et propitiationem*: alteram verſionem eamque planiorem, vide ℣. 5.

4. *Retribuet gratiam* : gr. contra: qui retribuit gratiam (be-

sacrificium laudis.

Beneplacitum est Domino recedere ab iniquitate: & propitiatio, recedere ab injustitia.

Non apparebis ante conspectum Domini vacuus.

Hæc enim omnia propter mandatum.

Oblatio justi impinguat altare: & odor suavitatis ejus est in conspectu Altissimi.

Sacrificium viri justi acceptum est: & memoria ejus non tradetur oblivioni.

In bono oculo glorifica Dominum: & non minuas primitias manuum tuarum.

In omni datu hilarem fac vultum tuum: & in exultatione sanctifica decimas.

Da Altissimo secundum

sacrificium.

5 Beneplacitum est Domino recedere ab iniquitate: & deprecatio pro peccatis recedere ab injustitia.

6 Non apparebis ante conspectum Domini vacuus.

7 Hæc enim omnia propter mandatum Dei fiunt.

8 Oblatio justi impinguat altare, & odor suavitatis est in conspectu Altissimi.

9 Sacrificium justi acceptum est, & memoriam ejus non obliviscetur Dominus.

10 Bono animo gloriam redde Deo: & non minuas primitias manuum tuarum.

11 In omni dato hilarem fac vultum tuum, & in exultatione sanctifica decimas tuas.

12 Da Altissimo secundum

(benefactor) offert similaginem:

10. *Bono animo*: gr. in bono oculo: non parco, non invido: vide 12.

11. *In omni dato*; donatione: *hilarem fac*: Rom. XII. 8. 2. Cor. IX. 7.

12. *in bono oculo*: cum Deus erga te beneficus; cum res tuas respexerit. *adinventionem manuum*: dona ex iis quæ acquisiveris quæ sub manu tua inveneris: phrasi usitata, Levit. XIV. 21. XXV. 26. 28. & alibi passim. læto oculo redde inventa sive dona.

dum datum ejus, & in bo-
no oculo adinventionem fa-
cito manuum tuarum:
13 quoniam Dominus re-
tribuens eſt, & ſepties tan-
tum reddet tibi.
14 Noli offerre munera
prava: non enim ſuſcipiet
illa.
15 Et noli inſpicere ſacri-
ficium injuſtum, quoniam
Dominus judex eſt, & non
eſt apud illum gloria per-
ſonæ.
16 Non accipiet Domi-
nus perſonam in pauperem,
& deprecationem læſi e-
xaudiet.
17 Non deſpiciet preces
pupilli: nec viduam, ſi ef-
fundat loquelam gemitus.
18 Nonne lacrymæ viduę
ad maxillam deſcendunt,
& exclamatio ejus ſuper de-
ducentem eas?
19 A maxilla enim aſcen-
dunt uſque ad cælum, &
Dominus exauditor non de-
lectabitur in illis.
20 Qui adorat Deum in

datum ejus, & in bono o-
culo inventionem manus.
Quoniam Dominus re-
tribuens eſt: & ſepties tan-
tum reddet tibi.
Ne minuas de munere:
non enim ſuſcipiet:

& non attendas ſacrifi-
cio injuſto: quoniam Do-
minus judex eſt: & non
eſt apud illum gloria per-
ſonæ.
Non accipiet perſonam
in pauperem: & depreca-
tionem læſi exaudiet.

Non deſpiciet preces pu-
pilli: nec viduam, ſi effun-
dat loquelam.
Nonne lacrymæ viduæ
ad maxillam deſcendunt,
& exclamatio ſuper dedu-
centem eas?

Qui colit, in beneplaci-
to

14. *Munera prava:* deminuta, vide gr. & ℣. 10.

15. *Gloria perſonæ:* gr. δόξα, opinio; reſpectus ſeu acceptio perſonæ.

20. *Qui adorat: in oblectatione.* gr. cultor (Dei) &c.

to ſuſcipietur : & depreca-tio illius uſque ad nubes attinget.

Oratio humiliantis ſe nubes penetravit ; & donec propinquet, non revocabitur, & non diſcedet, donec aſpiciat Altiſſimus.

Et judicabit juſte, & faciet judicium, & Dominus non tardabit, & non habebit in illis patientiam, quouſque contribulet dorſum immiſericordium.

Et gentibus reddet vindictam ; donec tollat multitudinem ſuperborum, & ſceptra iniquorum contribulet :

Donec reddat homini

oblectatione, ſuſcipietur, & deprecatio illius uſque ad nubes propinquabit.

21 Oratio humiliantis ſe, nubes penetrabit : & donec propinquet, non conſolabitur : & non diſcedet, donec Altiſſimus aſpiciat.

22 Et Dominus non elongabit, ſed judicabit juſtos, & faciet judicium : & Fortiſſimus non habebit in illis patientiam, ut contribulet dorſum ipſorum :

23 & Gentibus reddet vindictam donec tollat plenitudinem ſuperborum : & ſceptra iniquorum contribulet.

24 donec reddat hominibus

---

21. *Oratio humiliantis ſe*: gr. humilis, afflicti. *donec propinquet, non conſolabitur* : non revocabitur μὴ παρακληθῇ ; non deſiſtet a curſu, donec coram Deo ſteterit: oratio, legati inſtar, primum quidem nubes penetrat : 2. non deſiſtit donec perveniat ad Deum: 3. ubi pervenit *non diſcedet donec altiſſimus reſpiciat* : vide orationis improbæ & ad moleſtiam uſque urgentis ingenium; Luc. XI. 7. 8. XVIII. 5.

22. *Non elongabit*: non tardabit, gr. *non habebit in illis patientiam* : ſic Luc. XVIII. 7. Deus autem non faciet vindictã electorum ſuorum & patientiam habebit in illis : *ut contribulet*: conterat: vide gr.

23. *Plenitudinem ſuperborum*: contumelioſorum turbam: *ſceptra* (potentiam) *iniquorum contribulet*: confringat, atterat.

24. *Adæ* : dativo caſu : videtur ex heb. vertiſſe ubi loco, homini, ſcribi ur, Adæ; ſenſuſque eſt : reddet hominibus & cuique homini ſecundum opera

 ſua :

bus ſecundum actus ſuos, & ſecundum opera Adæ, & ſecundum præſumtionem illius,

25 donec judicet judicium plebis ſuæ, & oblectabit juſtos miſericordia ſua.

26 Speciosa miſericordia Dei in tempore tribulationis, quaſi nubes pluviæ in tempore ſiccitatis.

ſecundum actus ejus, & opera hominum ſecundum cogitationes eorum:

Donec judicet judicium plebis ſuæ: & lætificabit eos miſericordia ſua.

Speciosa miſericordia in tempore tribulationis ejus, quaſi nubes pluviæ in tempore ſiccitatis.

ſua: imo ſecundum *præſumtionem*, ſive ut habet gr. ſecundum cogitationem illius; arcanorum teſtis, neque tantum operum ſed etiam cogitationem ultor.

Caput XXXVI.

Oratio auctoris pro populo & ſancta civitate ab inimicis & principibus vexata, ad 20. orat etiam pro gentibus, 4. & ſeqq. Aaronicæ familiæ dignitas, 17. de rebus ſubtili judicio diſcernendis, 20. ad finem: uxor pulcra & ſapiens, ibid.

Versio Vulgata.

1 MISERERE noſtri Deus omnium, & reſpice nos, & oſtende no-

Sixtina Versio.

In Gr. Caput XXXIII.

MISERERE noſtri Domine Deus omnium, & reſpice.

Et

---

1. *Miſerere*: poſtquam egit de oblationibus & precibus, ipſe ad orandum ſe convertit. *Deus omnium*; eo quod pro gentibus quoque precaturus ſit: & congruit locus, cum de perſecutione gentium ſit acturus: qua occaſione de gentium converſione vati-

Et immitte timorem tuum ſuper omnes gentes.

Extolle manum tuam ſuper gentes alienas, & videant potentiam tuam.

Sicut coram illis ſanctificatus es in nobis; ita coram nobis magnificeris in illis.

Et agnoſcant te, ſecundum quod & nos agnovimus; quoniam non eſt Deus præter te Domine.

Innova ſigna, & immuta mirabilia:

Glorifica manum, & brachium dextrum:

Excita furorem & effunde iram.

Aufer adverſarium, & affige inimicum.

Feſtina tempus, & me-

bis lucem miſerationum
tuarum:
2 & immitte timorem
tuum ſuper Gentes, quæ
non exquiſierunt te, ut co-
gnoſcant quia non eſt Deus
niſi tu, & enarrent magna-
lia tua.
3 Alleva manum tuam
ſuper Gentes alienas, ut vi-
deant potentiam tuam.
4 Sicut enim in conſpe-
ctu eorum ſanctificatus es
in nobis, ſic in conſpectu
noſtro magnificaberis in
eis,
5 ut cognoſcant te, ſicut
& nos cognovimus quo-
niam non eſt Deus præter
te Domine.
6 Innova ſigna, & immu-
ta mirabilia.
7 Glorifica manum, &
brachium dextrum.
8 Excita furorem, & ef-
funde iram.
9 Tolle adverſarium, &
affige inimicum.
10 Feſtina tempus, & me-
men-

vaticinari videtur: quem ſpiritum magis magiſque effundebat Deus, accedente Chriſti tempore in quo benedicendæ erant gentes. vide ℣. 3. 4. 5.

6. *Immuta*, itera, *mirabilia*.

10. *Feſtina tempus*: accelera: quod eſt gravia & extrema patientium. *memento finis*: rem cito deducas ad exitum. gr. me-

mento finis, ut enarrent mirabilia tua.	mento juramenti: & enarrentur mirabilia tua.
11 In ira flammæ devoretur qui ſalvatur: & qui peſſimant plebem tuam, inveniant perditionem.	In ira ignis devoretur, qui ſalvatur: & qui peſſimant plebem tuam; inveniant perditionem.
12 Contere caput principum inimicorum, dicentium: Non eſt alius præter nos.	Contere capita principum inimicorum, dicentium, non eſt præter nos.

Con-

---

mento juramenti: (pactique ac jurati cum populo tuo fæderis) hæc ad quod tempus pertineant per hiſtorias liquet. ſane ſoluta captivitate Babylonica per Cyrum, Judæi alta pace potiti ſunt ſub Perſarum regibus: ſub Alexandro Magno, ſub Macedonibus: neque umquam cauſa religionis inviſi niſi ſub Antiocho Epiphane orta vexatione ea de qua in prefatione diximus: & tamen hic nonnihil annotari e re erat.

11. *Qui ſalvatur*: ſi quis hoſtium incolumis ab hominibus habeat, eum tu iræ tuæ flamma corripe.

12. *Principum*, Syriæ, quorum regno attributi: *inimicorum* noſtrorum ſe gerentium pro diis ac ſupra omne numen ſeſe efferentium: unde ſequitur. atque *dicentium*: *non eſt alius præter nos*: cui Judæi ſerviant ut diis ac regibus. vide infra li.ac præſertim ℣. 7. 12. 14. congruunt verba ſuperba quæ paſſim invenias in Maccabaicis: & vaticinia Danielis de Antiocho Epiphane, VII. 25. VIII. 25. XI. 36. &c. cæterum Ægyptii reges Macedonici benevoli adverſus Judęos fuere. & a Ptolemæo quidem Lagi filio capta Jeroſolyma, amplificandi imperii cauſa, nullo gentis odio cum captivis benefecerit & ad militiæ honores evectis regnum tuendum tradiderit. Ptolemæus Philadelphus ejus filius quantum pię genti faverit notum: cujus quippe temporibus acciti lxx. ſeniores; Judaica religio ſummo honori fuerit. ac Ptolemęus quidem Evergetes hujus nominis primus Philadelphi filius, multa licet comminatus quod Onias II. conſuetum tributum denegaſſet, a Joſepho tamen Tobię filio Jeroſolymita, uſque adeo delinitus, ut ſancta gens nuſquam clarior haberetur. neque ſecuti reges ab ea ſententia receſſerunt. nam

quod

Congrega omnes tribus Jacob:

In Gr. Caput XXXVI. ℣. 16.

Et hereditavi eos, sicut ab initio.

Miserere plebi, Domine, vocatæ in nomine tuo: & Israel, quem primogenito assimilasti.

Miserere civitati sanctificationis tuæ Jerusalem, civitati requiei tuæ.

Reple Sion ad extollenda eloquia tua & a gloria tua populum tuum.

Da testimonium iis qui

13 Congrega omnes tribus Jacob: ut cognoscant quia non est Deus nisi tu, & enarrent magnalia tua: & hereditabis eos, sicut ab initio.

14 Miserere plebi tuæ, super quam invocatum est nomen tuum: & Israel quem coæquasti primogenito tuo.

15 Miserere civitati sanctificationis tuę Jerusalem, civitati requiei tuæ.

16 Reple Sion inenarrabilibus verbis tuis, & gloria tua populum tuum.

17 Da testimonium his, qui

---

quod de Ptolemæo Philopatore in tertio Maccabaico refertur, minas potius & conatum quam persecutionem fuisse, & in prefatione notavimus & ad cap. I. copiosior erit dicendi locus.

13. *Congrega omnes tribus*: persecutione dispersas. hic in gr. insertus est ℣. 27. cap. XXX. de conviviis: alienissimo loco, ut res ipsa demonstrat: ex quo liquet in græcis potius quam in latinis ordinem perturbatum.

14. *Miserere*: continuatio hujus precationis invenitur in gr. cap. XXXVI. 16. usque ad 20. ex quo etiam confirmatur in gr. perturbatum fuisse ordinē, cum non constet precationis illius series. *quem coæquasti*, sive assimilasti, gr. *primogenito tuo*: quem primogeniti honore donasti.

15. *Civitati sanctificationis tuæ* (in qua est templum tuum) *Jerusalem*: hæc indicant vexationem quam hic deprecatur maxime incubuisse in Jerusalem & templum: quod revera factum sub Seleuco Philopatore & Antiocho Epiphane ejus filio: nec alias usquam. vide præfat.

17. *Creaturæ tuæ sunt*: nominandi casu: gr. creaturis tuis ab initio: priscis temporibus: jam inde ab Abrahamo: seu mavis ex Semo cui benedixit Do-

qui ab initio creaturæ tuæ sunt, & suscita prædicationes, quas locuti sunt in nomine tuo prophetæ priores.

18 Da mercedem sustinentibus te, ut prophetæ tui fideles inveniantur: & exaudi orationes servorum tuorum,

19 secundum benedictionem Aaron de populo tuo, & dirige nos in viam justitiæ, & sciant omnes qui habitant terram, quia tu es Deus conspector seculorum.

ab initio creaturæ tuæ sunt: & suscita prophetias, quæ in nomine tuo.

Da mercedem sustinentibus te: & prophetæ tui fideles inveniantur.

Exaudi Domine orationem supplicum tuorum, secundum benedictionem Aaron de populo tuo. Et scient omnes qui super terram; quia tu Dominus es Deus seculorum.

Om-

---

minus præ cæteris fratribus: Gen. IX.26.27. non sicut Chanaan qui ab illo initio maledictus: ibid. 25. *prædicationes*; an prædictiones; gr. suscita prophetias Danielis, Zachariæ, Isajæ quoque & aliorum de Maccabaicis victoriis, deque Syriæ regibus conterendis.

19. *Secundum benedictionem Aaron*: postulat ut permaneat apud Israelitas verum ac legitimum sacerdotium: non quale erat tunc sub Antiocho Epiphane venale atque infandis sacerdotibus Jasoni, ac Menelao pretio prostitutum: pulso Onia III. legitimo ac sanctissimo Pontifice, ut habes 2 Macc. IV. 8. 23. Et Jason quidem Oniæ frater ac de Aaronis genere: Menelaus vero, cui etiam nomen Oniæ fuisse Josephus memorat frater Simonis Benjaminitæ, 2. Macc. III. 4 IV. 23. non ergo ab Aaronis stirpe nedum Oniæ III. frater quidquid dicat Josephus: Origin. XII.6. nam quod ajunt ideo dictum Simonis illius Benjaminitæ fratrem, quod ejus sororem duxerit; cæterum Oniæ III. & Jasonis germanum fuisse: gratis dicitur nec historiæ sacræ congruit. si enim ejus Oniæ atque Jasonis frater fuisset, Maccabaica historia non de eo sic scriberet: misit Jason Menelaum supradicti Simonis (Benjaminitæ) fratrem: sed suum & Oniæ III. ac de Menelao ut de

Jaso-

Omnem escam manducabit venter : est autem cibus cibo melior.

Fauces gustant cibos venationis : sic cor sensatum verba mendacia.

Cor pravum dabit tristitiam : & homo peritus retribuet ei.

Omnem masculum excipiet mulier : est autem filia melior filia.

Species mulieris exhila-

20 Omnem escam manducabit venter, & est cibus cibo melior.

21 Fauces contingunt cibum feræ, & cor sensatum verba mendacia.

22 Cor pravum dabit tristitiam, & homo peritus resistet illi.

23 Omnem masculum excipiet mulier: & est filia melior filia.

24 Species mulieris exhilarat

Jasone diceret : quod proprium fratrem captivaverat, 2 Macc. IV. 23. 26. cumque iste Menelaus Oniam III. etiam occiderit, quanto magis memoraret eumdem parricidam ac proprii fratris interfectorem fuisse? de quo tamen reticet: ibid. 34. neque quidquam aliud de Menelai stirpe memorat, nisi eum Simonis Benjaminitæ esse fratrem; quo satis ostendit a sacerdotali genere alienum uti prædiximus cujus etiam loco Lysimachus ejus frater Pontificatum accepit, Onia III. adhuc superstite : ibid. 29. quarum corruptelarum occasione, cum eas in hæc tempora incidisse demonstratum a nobis sit, Ecclesiasticus hic & infra xlv. 31. Aaronicæ familiæ dignitatem & Pontificiæ successionis ordinem commendat. de his autem deque Josepho hic non semper audiendo : vide præf. atque hic precatio desinit : jam aliæ sententiæ.

20 *Omnem escam: cibus cibo melior*: dicturus de rebus subtili judicio discernendis hinc incipit; sicut cibos a cibis ita cogitationes a cogitationibus quodam gustu secernendas; quod sequenti congruit.

21. *Fauces contingunt*: guttur gustat ferinam, gustandoque discernit ab alia quavis esca : ita *& cor sensatum*.

22. *Homo peritus*: multa expertus.

23. *Omnem masculum* : in mulieribus idem sexus : sed tamen delectus est virginum: quo magis necesse est discretione uti.

24. 25. *Species mulieris* : *si est lingua curationis* : gr. si linguæ illius (mulieris) inest miser cordia & mansuetudo, *non est vir*

larat faciem viri ſui, & ſuper omnem concupiſcentiam hominis ſuperducit deſiderium.

rat faciem, & ſuper omnem concupiſcentiam hominis ſuperducit.

25 Si eſt lingua curationis, eſt & mitigationis & miſericordiæ: non eſt vir illius ſecundum filios hominum.

Si eſt in lingua ejus miſericordia, & manſuetudo; non eſt vir illius ſecundum filios hominum.

26 Qui poſſidet mulierem bonam, inchoat poſſeſſionem: adjutorium ſecundum illum eſt, & columna ut requies.

Qui poſſidet mulierem, inchoat poſſeſſionem, adjutricem ſecundum ſe, & columnam requietis.

27 Ubi non eſt ſepes, diripietur poſſeſſio: & ubi non eſt mulier, ingemiſcit egens.

Ubi non eſt ſepes, diripietur poſſeſſio: & ubi non eſt mulier, ingemiſcet errans.

28 Quis credit ei, qui non

Quis enim credet ſuccincto

---

illius, *&c.* ſenſus eſt: muliebris quidem formę cupiditas omnem aliam hominis cupiditatem ſupergreditur: ſed ſi accedat linguæ verborumque lenitas, vir eius communi hominum conditioni eximendus. quæ etſi intricatiora in interpretatione latina huc tamen haud incommode trahi poſſunt. *lingua curationis*: quę vitia emendet verbis ſapientibus ac lenitate ſanet animi ægritudinem.

26. *Qui poſſidet*: *inchoat poſſeſſionem*: initium omnis bonæ poſſeſſionis eſt bonam mulierem poſſidere: inde ordiendum ei qui dives eſſe vult. *adjutorium ſecundum illum eſt*: ſimile ſibi. Gen. 11. 18. congruum ſuoque animo conſentaneum. *columna ut requies*: columna (& firmamentum) quietis, gr.

27. *Ingemiſcit egens*: erro, gr. intuto exceptus loco: ut patet ex ſeq.

28. *Quis credit*: clarius gr. quis credit ſuccincto latroni exerranti de urbe in urbem? ſic (neque creditur) homini non habenti nidum (hoc eſt familiam) ac ſolventi (equum vel cur-

cto latroni erranti de civitate in civitatem? sic homini non habenti nidum, & deflectenti ubicumque obscuraverit.

habet nidum, & deflectens ubicumque obscuraverit; quasi succinctus latro exiliens de civitate in civitatem?

---

currum) ubicumque advesperascet: ubicumque nox oppresserit: quod vulgatus vertit: ubicumque obscuraverit: significat autem in vulgari vita ac veteris testamenti conditione, viro bono habendum esse lectulum ac fidam lectuli consortem neque quolibet divertendum.

CAPUT XXXVII.

De veris falsisque amicis & consiliariis dignoscendis, ad 19. *a quo petenda consilia,* 12. *Deus imprimis consulendus,* 19. *ratio antecedat actus,* 20. *veri falsique sapientes,* 22. *& seqq. quisque se probet,* 30. 31. *ut a cibis sic a voluptatibus temperandum,* 32. 33. 34.

SIXTINA VERSIO.

OMnis amicus dicet, & ego cum illo amicitiam copulavi: sed est amicus solo nomine amicus.

Nonne tristitia inest us-

VERSIO VULGATA.

1 OMnis amicus dicet: Et ego amicitiam copulavi: sed est amicus solo nomine amicus. Nonne tristitia inest usque ad mortem?

2 Sodalis autem & amicus

---

1. *Est amicus solo nomine*: & hoc de dignoscendis amicis ad discernendi judicium pertinet, qua de re agi diximus a superioris capitis ℣. 20.

2. *Sodalis & amicus*: gr. sic nectit nonne tristitia intus usque ad mortem, sodalis & amicus convertens se ad inimicitiam?

3.

Verʃ. Vulg.	Sixt. verʃ.
cus ad inimicitiam convertentur.	que ad mortem, ʃodalis & amicus convertens ʃe ad inimicitiam?
3 O præʃumtio nequiʃʃima, unde creata es cooperire aridam malitia, & doloʃitate illius?	O præʃumtio nequiʃʃima, unde devoluta es cooperire aridam in doloʃitate?
4 Sodalis amico conjucundatur in oblectationibus, & in tempore tribulationis adverʃarius erit.	Sodalis amico conjocundatur in oblectatione: & in tempore tribulationis contrarius erit.
5 Sodalis amico condolet cauʃa ventris, & contra hoʃtem accipiet ʃcutum.	Sodalis amico condolet cauʃa ventris: contra bellum accipiet ʃcutum.
6 Non obliviʃcaris amici tui in animo tuo, & non immemor ʃis illius in opibus tuis.	Ne obliviʃcaris amici in animo tuo: & non immemor ʃis illius in opibus tuis.
7 Noli conʃiliari cum eo, qui tibi inʃidiatur, & a zelantibus te abʃconde conʃilium.	
8 Omnis conʃiliarius prodit conʃilium, ʃed eʃt conʃiliarius in ʃemetipʃo.	Omnis conʃiliarius extollit conʃilium: ʃed eʃt, qui conʃulit ʃibi ipʃi.

A-

3. *O præʃumtio*: gr. o cogitatio prava, unde (quo fonte) devoluta es ut operires aridam) ʃive terram) dolis? (rupto amicitiæ fędere ac ʃubdolis invectis amicitiis.)

5. *Condolet*, ʃive collaborat, gr. *contra hoʃtem accipiet ʃcutum*: ʃpecie ut amicum tueatur revera ut ventri ʃuo conʃulat.

7. *Noli conʃiliari*: hunc ℣. gr. tranʃtulit poʃt 11. *a zelantibus te*: ab æmulis tuis.

8. *Omnis conʃiliarius* (talis) *prodit conʃilium*: gr. planior: omnis conʃiliarius effert (jactat) conʃilium; *ʃed eʃt conʃiliarius* in ʃemetipʃum: quod vulg. vertit *in ʃemetipʃo*: eʃt qui conʃulat ʃibi.

A conſiliario ſerva animam tuam : & ſcito prius, quæ ſit illius neceſſitas: etenim ipſe ſibi conſulet :

ne forte mittat ſuper te ſortem, & dicat tibi ;

bona eſt via tua: & ſtabit e contrario videre quid tibi eveniat.

Noli conſiliari cum eo, qui te ſuſpectum habet, & a zelantibus te abſconde conſilium :

Cum muliere de æmula ejus, & cum timido de bello: cum negociatore de permutatione, & cum emtore de venditione : cum invido de gratiis reddendis,

& cum immiſericorde de beneficentia : cum pigro de

9 A conſiliario ſerva animam tuam. prius ſcito quæ
ſit illius neceſſitas:ipſe enim
animo ſuo cogitabit:
10 ne forte mittat ſudem
in terram, & dicat tibi:
11 bona eſt via tua, &
ſtet e contrario videre quid
tibi eveniat.
12 Cum viro irreligioſo
tracta de ſanctitate, & cum
injuſto de juſtitia, & cum
muliere de ea, quæ æmulatur: cum timido de bello:
cum negotiatore de trajectione, cum emtore de
venditione, cum viro livido de gratiis agendis,
13 cum impio de pietate,
cum inhoneſto de honeſtate, cum operario agrario de
omni

---

9. *A conſiliario : ſcito quæ neceſſitas* ſive utilitas. ne petas conſilium nec arcana tua prodas ſine neceſſitate. *ipſe enim animo ſuo cogitabit*:gr. ſibi conſulet.

10. *Ne forte mittat ſudem in terram* : offendiculum aliquod; quod ſequentibus verbis congruit. gr. ſortem ſuper te. Grotius conjicit pro κλῆρον ſortem, reponendum σκληρόν durũ quid, in quod impingat : quod vulgatus verterit, ſudem.

12. *Cum viro irreligioſo*. aperte excidit negatio quæ habetur in gr. ſubdit enim ℣. 14. *non attendas his in omni conſilio*. ſic ergo habet græcus:ne tractaveris cum eo qui te ſuſpectum habeat, & ab æmulis tuis abſconde conſilium: cum uxore de æmula ejus:cum timido de bello: quiſque enim conſulet ſecundum ingenium ac rationes ſuas. jam ad ſingula. *cum negotiatore de trajectione* ;de convectendæ mercis pretio : gr. de permutatione ſeu rebus permutandis.

13. *Cum impio de pietate*:cujus loco gr. cum immiſericorde

de

omni opere,
14 cum operario annuali de conſummatione anni, cum ſervo pigro de multa operatione: non attendas his in omni conſilio.
15 Sed cum viro ſancto aſſiduus eſto, quemcumque cognoveris obſervantem timorem Dei,
16 cujus anima eſt ſecundum animam tuam: & qui, cum titubaveris in tenebris, condolebit tibi.
17 Cor boni conſilii ſtatue tecum: non eſt enim tibi aliud pluris illo.
18 Anima viri ſancti enuntiat aliquando vera, quam ſeptem circumſpectores ſedentes in excelſo ad ſpeculandum.

omni opere,
& cum mercenario domeſtico de conſummatione, ſervo pigro de multa operatione. Non attendas his de omni conſilio.
Sed cum viro ſancto aſſiduus eſto, quem cognoveris obſervantem mandata:
qui in anima ſua eſt ſecundum animam tuam: & ſi cecideris, condolebit tibi.
Et conſilium cordis ſtatue: non eſt enim tibi fidelior ipſo.
Anima enim viri annuntiare interdum conſuevit magis, quam ſeptem circumſpectores ſedentes in excelſo ſuper ſpeculam.

Et

de beneficentia. *cum operario agrario de omni opere* in agris faciendo: de arando, de metendo: gr. cum pigro de omni opere: abhorrebit enim ac diſſuadebit; aut laborem pluris eſtimabit.

14. *Cum operario annuali*: cum mercenario conducto ad certum tempus de præſtituto operi fine. gr. cum mercenario domeſtico de conſummatione (ſive fine operis): is enim in longum extrahet opus ex quo ſibi lucrum pariat, aut continuandum ſuadebit.

15. *Timorem*: gr. mandatum *Dei*.

17. *Cor boni conſilii*: ſive ut habet gr. conſilium cordis ſtatue tibi: quoad fieri poteſt, cape conſilium ex te ipſo: *pluris illo*: fidelior, gr. quod ſequentia firmant.

18. *Anima viri*: ſuus cuique animus *enuntiat*: plus *quam ſeptem circumſpectores*: vulgata merito addit, *ſancti*: optimus

enim

Et in his omnibus deprecare Altissimum; ut dirigat in veritate viam tuam.

Principium omnis operis, verbum : & ante omnem actum, consilium.

Vestigium mutationis cordis. Quatuor partes oriuntur, bonum & malum, vita & mors: & dominatrix assidue illorum est lingua.

Est vir astutus, & multorum eruditor; & animæ propriæ inutilis est.

19 Et in his omnibus deprecare Altissimum, ut dirigat in veritate viam tuam.

20 Ante omnia opera verbum verax præcedat te, & ante omnem actum consilium stabile.

21 Verbum nequam immutabit cor: ex quo partes quatuor oriuntur, bonum & malum, vita & mors: & dominatrix illorum est assidua lingua. Est vir astutus multorum eruditor, & animæ suæ inutilis est.

22 Vir peritus multos erudivit, & animæ suæ suavis est.

23

---

enim eris tibi consiliarius si sanctus sis & vigili adversus cupiditates animo.

19. *Et in his omnibus*: cum omnia ex his præceptis prudentes institueris, adhuc *deprecare Altissimum.*

20. *Ante omnia opera*: planus sensus ut antequam quidquam agas vera monearis. at gr. initium operis verbum: seu potius ratio; eo quod necesse sit tractare & cogitare antequam agas.

21. *Verbum nequam* (ab aliis prolatum alicui) *immutabit cor* illius: hinc enim ingeneratur ejus animo suspicio: ex qua *in partes quatuor* se se dividit animus atque incipit dubitare in quovis negotio an sit *bonum malumve*, seu commodum an noxium: peccatum an recte factum sive usitata phrasi *vita & mors*: his enim quatuor vita humana vertitur. at gr. vestigium mutationis cordis: sive hæc sunt quibus perspicere possis animum cujusque immutatum: si intellexeris ex aliquo negotio aliquid cuique noxium aut commodum, recte aut male factum secuturum *& dominatrix illorum*: his rebus imperat sermo assiduus: ut facile conjectare possis quo cujusque animus inclinaturus sit, si attenderis quibuscum assidue col-

23 Qui ſophiſtice loquitur, odibilis eſt: in omni re defraudabitur.

24 non eſt illi data a Domino gratia: omni enim ſapientia defraudatus eſt.

25 Eſt ſapiens animæ ſuæ ſapiens: & fructus ſenſus illius laudabilis.

26 Vir ſapiens plebem ſuam erudit, & fructus ſenſus illius fideles ſunt.

27 Vir ſapiens implebitur benedictionibus, & videntes illum laudabunt.

28 Vita viri in numero dierum: dies autem Iſrael innumerabiles ſunt.

29 Sapiens in populo hereditabit honorem, & nomen illius erit vivens in æternum.

30 Fili in vita tua tenta

Eſt qui ſapientiam oſtentat in ſermonibus odibilis: hic omni alimento defraudabitur.

Non eſt enim data illi a Domino gratia: omni enim ſapientia defraudatus eſt.

Eſt ſapiens animæ ſuæ: & fructus ſenſus illius in ore fideles.

Vir ſapiens plebem ſuam erudiet: & fructus ſenſus illius fideles ſunt.

Vir ſapiens implebitur benedictione: & beatificabunt illum omnes qui vidēt.

Vita viri in numero dierum: dies autem Iſrael innumerabiles ſunt.

Sapiens in populo ſuo hereditabit fidem: & nomen ejus vivet in æternum.

fili, in vita tua tenta animam

---

colloquatur: hinc enim vel maxime afficitur animus.

23. *Qui ſophiſtice loquitur*: qui argute non candide: melius ex gr. qui ſapientem ſe facit; ſapientiam oſtentat: *omni re*: alimento, gr. *defraudabitur*: carebit, privabitur: cujus rei cauſa eſt id quod ſequitur: nempe quod inviſus & omnia callide machinari viſus, ſibi relinquatur.

25. *Eſt ſapiens animæ ſuæ*, ſibi ipſi utilis, non ut ille multa monens alios *animæ ſuæ inutilis*: de quo agitur ℣. 21.

28. *Vita viri*: ne te ipſum reſpexeris tam brevis ævi futurum: ſed rempublicam quæ eſt immortalis: apud quam *nomen tuum in æternum vivet*: ℣. 29.

30. *Tenta animam tuam*: quod eſt,

mam tuam : & vide , quid malum ei , & non des ei :

non enim omnia omnibus expediunt : & non omni animæ omnia placent.

Noli esse insatiabilis in omnibus deliciis: & non te effundas super epulas.

In multis enim escis erit labor : & insatiabilitas appropinquabit usque ad choleram.

Propter edacitatem multi obierunt : qui autem attendit , adjiciet vitam.

animam tuam: & si fuerit nequam , non des illi potestatem :

31 non enim omnia omnibus expediunt , & non omni animæ omne genus placet .

32 Noli avidus esse in omni epulatione, & non te effundas super omnem escam :

33 in multis enim escis erit infirmitas , & aviditas appropinquabit usque ad choleram .

34 Propter crapulam multi objerunt: qui autem abstinens est, adjiciet vitam.

---

est , nosce te ipsum. *& si fuerit nequam* ; si in malum propendere videris , ne permitte eam sibi.

33 *Usque ad choleram:* torsiones ex bile & cholera ortas. allegorice : ut a nimiis epulis, ita a nimiis voluptatibus abstinendum.

CAPUT XXXVIII.

De medicis ac medicina ; eaque occasione de morbis & morte , ad 25. pro ægro oret medicus , 14. mortui ut lugendi , 16. & seqq. & quid in funeribus cogitandum , 23. 24. sapientia postulat otium , 25. qua occasione de artium occupationibus ac primum de agricultura , & aliis , 26. ad finem : dum laborant , Deum legemque recogitent , 39.

VERSIO VULGATA.

1 HONORA medicum propter necessitatem : etenim illum creavit Altissimus .

2 A Deo est enim omnis medela , & a rege accipiet donationem .

3 Disciplina medici exaltabit caput illius , & in conspectu magnatorum collaudabitur .

4 Altissimus creavit de terra medicamenta , & vir prudens non abhorrebit illa .

5 Nonne a ligno indulcata est aqua amara ?

SIXTINA VERSIO.

HONORA medicum ad necessitates, honoribus illius : nam & illum creavit Dominus.

Ab Altissimo enim est medela : & a rege accipiet donationem.

Scientia medici exaltabit caput illius : & in conspectu magnatorum suspicietur.

Dominus creavit de terra medicamenta : & vir prudens non abhorrebit illa.

Nonne a ligno indulcata est aqua : ut

---

1. *Honora Medicum* : quod etiam complectitur mercedem honorariam , ejus arti curæque debitam : quo sensu dicitur : honora Dominum de tua substantia : Prov. III. 9. atque etiam honora patrem & Matrem : Matt. XV. 4. 5. 6.

5. *Nonne a ligno* : quod est documento inditas virtutes arbo-

ut cognosceretur virtus illius? & ipse dedit hominibus scientiam, ut glorificaretur in mirabilibus suis.

in his curavit, & abstulit dolorem ejus. Unguentarius in his faciet misturam: & non consummabit opera sua:

& pax ab illo est super faciem terræ.

fili, in infirmitate tua non despicias, sed ora Dominum, & ipse curabit te.

Amove delictum, & dirige manus: & ab omni peccato munda cor.

6 Ad agnitionem hominum virtus illorum, & dedit hominibus scientiam Altissimus, honorari in mirabilibus suis.

7 In his curans mitigabit dolorem, & unguentarius faciet pigmenta suavitatis, & unctiones conficiet sanitatis, & non consummabuntur opera ejus.

8 Pax enim Dei super faciem terræ.

9 Fili in tua infirmitate ne despicias te ipsum, sed ora Dominum, & ipse curabit te.

10 Averte a delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum.

11

---

boribus sive natura sive supra naturam.

6. *Virtus illorum*: medicamentorum de quibus ℣. 4. gr. illius: ligni, de quo ℣. 5.

7. *Pigmenta*: misturam, gr. & *non consummabuntur*: nullum finem habebunt *opera ejus*; tot genera condimentorum pigmentorumque sunt. gr. non consummabit: supple unguentarius: non ad perfectum deducet: & tamen exinde.

8. *Pax Dei*, favor, benevolentia: ex qua plantæ salubres. gr. pax ab illo: scilicet unguentario: & grande adjumentum vitæ humanæ. quidam hos versus sic jungunt: *non consummabit*: non cessabit unguentarius donec ab illo pax, seu valetudo tibi sit.

9. *Ora Dominum*: nec sis ut Amasias qui confisus est in arte medicorum & non in domino. sic docet Ecclesiasticus declinare extrema: neque contemnere, neque pluris quam oporteat facere artem medicam.

10. *Dirige manus*: opera tua fac recta. docet unde esse debeat initium procurandi morbi nem-

11 Da ſuavitatem & memoriam ſimilaginis, & impingua oblationem, & da locum medico:

12 etenim illum Dominus creavit: & non diſcedat a te, quia opera ejus ſunt neceſſaria.

13 Eſt enim tempus quando in manus illorum incurras:

14 ipſi vero Dominum deprecabuntur, ut dirigat requiem eorum & ſanitatem, propter converſationem illorum.

15 Qui delinquit in conſpectu ejus, qui fecit eum, incidet in manus medici.

16 Fili in mortuum produc lacrymas, & quaſi dira paſſus incipe plorare, & ſecundum judicium conte-

Da ſuavitatem odoris, & memoriale ſimilaginis, & impingua oblationem, quaſi non ſis. Et da locum medico:

nam & illum Dominus creavit: & non diſcedat a te: nam & ipſo opus eſt.

Eſt tempus, cum & in manibus eorum ſuavitas odoris.

Nam & ipſi Dominum deprecabuntur, ut dirigat ipſis requiem, & ſanationem propter reſtituendam valetudinem.

Qui peccat contra eum, qui fecit eum, incidat in manus medici.

fili, ſuper mortuum deduc lacrymas: & quaſi dira paſſus, incipe ploratum. Et ſecundum judicium ejus con-

---

pe a procurando peccato: quo etiam pertinet ſequens.

11. *Da ſuavitatem*: da ſacrificium boni odoris: *memoriam*: memoriale: *ſimilaginis*; in ſacrificio adhiberi ſolitæ; *impingua oblationem*: gr. addit: quaſi non ſis: quaſi in extremo vitæ ac ſtatim moriturus niſi Deum placaveris.

13. *In manus illorum incurras.* ideo non contemnendus a ſanis, ut ſit. gr. hic & latinus ℣. ſeq. docent medicum, ut ipſe quoque pro ægris deprecetur ac victimam boni odoris offerat: ſic enim remedia melius ſucceſſura.

16. *Secundum judicium* ejus gr. ſecundum dignitatem, ut ℣. 18. alii; pro more.

contege corpus illius : & non despicias sepulturam illius.

Amarum fac ploratum:& calefac planctum,

& fac luctum secundum dignitatem ejus, uno die, vel duobus, propter detractionem : & admitte consolationem propter tristitiam.

Ex tristitia enim provenit mors : & tristitia cordis flectet virtutem.

In abductione transit & tristitia: & vita pauperis secundum corda.

Ne dederis in tristitiam

ge corpus illius, & non despicias sepulturam illius.

17 Propter delaturam autem amare fer luctum illius uno die, & consolare propter tristitiam.

18 & fac luctum secundum meritum ejus, uno die, vel duobus propter detractionem.

19 A tristitia enim festinat mors, & cooperit virtutem, & tristitia cordis flectit cervicem.

20 In abductione permanet tristitia: & substantia inopis secundum cor ejus.

21 Ne dederis in tristitia cor

---

17. *Propter delaturam*: cum effertur corpus.

18. *Propter detractionem* : ne quis tibi detrahat aut dicat parce a te celebratum solennem luctum:& tamen *consolare*:passive:funde consolabiles lacrymas.

19. *A tristitia* : subaudi: cave tamen nimis lugeas : eo quod *a tristitia, &c. cooperit virtutem* :velut fluctu obruit ac demergit omnem animi vim. *flectit cervicem* : sub hoc velut pondere incurvatam.

20. *In abductione*:abducto cadavere & sepulto *permanet tristitia*:hactenus permanet παραμένει.nunc gr.habet: παραβαίνει, transit, clariore sensu : transit (paulatim)tristitia;*& substantia* gr. vita *inopis secundum cor ejus*: luctu levato vita fit lætior. alii aliter legunt & vertunt, obscurissimo sensu.

21. *Memento novissimorum* : in aliorum funere mortem tuam cogita: hoc utile : non autem ut te luctu conficias : alii : memento mortis quam lugendo accersas : ex antecedentibus.

cor tuum, ſed repelle eam a te: & memento noviſſimorum.

22 noli oblviſci: neque enim eſt converſio, & huic nihil proderis, & te ipſum peſſimabis.

23 Memor eſto judicii mei: ſic enim erit & tuum: mihi eri, & tibi hodie.

24 In requie mortui requieſcere fac memoriam ejus, & conſolare illum in exitu ſpiritus ſui.

25 Sapientia ſcribæ in tempore vacuitatis: & qui minoratur actu, ſapientiam percipiet: qua ſapientia replebitur.

cor tuum: repelle eam memor noviſſimorum:

& noli oblviſci. Non eſt enim reditus: & huic non proderis, & te ipſum peſſimabis.

Memento judicii ejus; quoniam ſic, ut etiam tuum: mihi heri, & tibi hodie.

In requie mortui quieſcere fac memoriam ejus, & conſolationem accipe in eo, in exitu ſpiritus illius.

Sapientia ſcribæ in opportunitate otii: & qui minoratur actu ſuo, ſapientiam percipiet.

Quo-

---

22. *Noli obliviſci*: quæ moneo de moderando luctu. *neque enim eſt converſio*: ſive reverſio mortuorum quantumvis lugeas.

23 *Memor eſto*: quaſi nomine mortui: *judicii mei*: legis quam ſubii.

24. *In requie mortui requieſcere* ſeu ceſſare *fac memoriam ejus*: tolle luctum indefeſſum ex nimia recordatione. *conſolare illum*: quaſi diceret: adhibe ſolatia ægro quamdiu vivit: mortuum ne plus æquo lugeas. at gr. conſolationem accipe in exitu ſpiritus ejus: ne te nimio luctu conficias.

25. *Sapientia ſcribæ* (doctoris.) *in tempore* (in opportunitate gr.) *vacuitatis*: otii: otium ac ſeceſſus conquirendæ ſapientiæ neceſſaria: unde Marthæ ſollicitudo increpatur; Mariæ beatiſſima ad pedes Domini laudatur quies. & *qui minoratur actu*; qui ab actione turbulenta ac negotiis ceſſat *ſapientiam percipiet. qua ſapientia replebitur*? per interrogationem: aut ut habet gr. quomodo ſapientia replebitur?

26.

Quomodo ſapientia replebitur, qui tenet aratrum, & gloriatur in haſta ſtimuli, boves agitat, & converſatur in operibus eorum, & enarratio ejus in filiis taurorum?

Cor ſuum dabit ad verſandos ſulcos, & vigilia ejus in ſagina vaccarum.

Sic omnis faber, & architectus, qui noctem tamquam diem tranſigit: qui ſculpunt ſculpturas ſignaculorum, & aſſiduitas ejus immutare varietatem? Cor ſuum dabit ad aſſimilandam picturam: & vigilia ejus, perficere opus.

Sic faber ferrarius ſedens juxta incudem, & addiſ-

26 qui tenet aratrum, & qui gloriatur in jaculo, ſtimulo boves agitat, & converſatur in operibus eorum, & enarratio ejus in filiis taurorum.

27 Cor ſuum dabit ad verſandos ſulcos, & vigilia ejus in ſagina vaccarum.

28 Sic omnis faber & architectus, qui noctem tamquam diem tranſigit, qui ſculpit ſignacula ſculptilia, & aſſiduitas ejus variat picturam: cor ſuum dabit in ſimilitudinem picturæ, & vigilia ſua perficiet opus.

29 Sic faber ferrarius ſedens juxta incudem, & conſide-

26. *qui tenet aratrum*: qui totus in bobus eſt, nihil aliud aut cogitat aut loquitur: vel aliis addictus eſt artibus quas enumerat a 26. ad 35. *qui gloriatur in jaculo*: ſtimulo ad boves agitandos *converſatur*: verſatur: *in operibus eorum*: is ergo quomodo ſapientiæ attendat?

28. *Sic omnis faber*: jam tranſit ad fabros, aliaque opera in quibus omnis artifex *noctem tamquam diem* (laborando) *tranſigit*; atque adeo nullum colendæ ſapientiæ relinquit locum. *qui ſculpit ſignacula ſculptilia*; ſigillorum celaturas. *aſſiduitas ejus variat*: *cor ſuum dabit ad ſimilitudinem*: duo enumerat quibus maxime ſculptorum pictorumque conſtat induſtria: alterum varietas operis: alterum exacta ad naturam rerum expreſſio: vide autem quam hæc totum occupent animum: *aſſiduitas ejus*: *cor ſuum dabit*.

29. *Conſiderans opus feri*: artem exercens in rudi ferro: ἀεργῷ non-

siderans opus ferri: Vapor ignis uret carnes ejus, & in calore fornacis concertatur:

30 Vox mallei innovat aurem ejus, & contra similitudinem vasis oculus ejus.

31 Cor suum dabit in consummationem operum, & vigilia sua ornabit in perfectionem.

32 Sic figulus sedens ad opus suum, convertens pedibus suis rotam, qui in sollicitudine positus est semper propter opus suum, & in numero est omnis operatio ejus.

33 In brachio suo formabit lutum, & ante pedes suos curvabit virtutem suam.

34 Cor suum dabit ut consummet linitionem, & vigilia sua mundabit fornacem.

cens pigro ferro. Vapor ignis durabit carnes ejus, & in calore fornacis concertabit.

Vox mallei innovabit aurem ejus: & contra similitudinem vasis oculi ejus.

Cor suum dabit in consummationem operum: & vigilia ejus, ornare in perfectionem.

Sic figulus sedens ad opus suum, & convertens pedibus suis rotam, qui in sollicitudine positus est semper in opus suum, & in numero omnis operatio ejus.

In brachio suo formabit lutum: & ante pedes curvabit virtutem suam.

Cor suum dabit ut consummet linitionem; & vigilia ejus, mundare fornacem.

Om.

---

nōdum facto. alii vertunt: pigro: duro nec ductili aut sequace: emollitu difficili: *concertatur*: concertabit. gr. laborabit: vel igne adhibito ferri rigorem tamquam certando vincet.

30. *Vox mallei innovat aurem ejus*: assiduo pulsu iterata & innovata aurem percutit. *contra similitudinem*: attentus exemplari vasis quod fabricat. *ornabit in perfectionem*: opus perpoliet & ad summum artis adducet.

32. *in numero*: in quodam numeroso motu.

35.

Omnes in manibus ſuis ſperaverunt : & unuſquiſque in arte ſua ſapiens eſt.

Sine ipſis non ædificabitur civitas :

nec inhabitabunt, nec inambulabunt. Et in Eccleſia non tranſilient,

ſuper ſellam judicis non ſedebunt, & teſtamentum judicii non intelligent : neque palam facient juſtitiam, & judicium : & in parabolis non invenientur.

Sed creaturam ævi confirmabunt. Et deprecatio eo-

35 Omnes hi in manibus ſuis ſuperaverunt, & unuſquiſque in arte ſua ſapiens eſt.

36 ſine his omnibus non ædificatur civitas.

37 Et non inhabitabunt, nec inambulabunt, & in eccleſiam non tranſilient.

38 Super ſellam judiciis non ſedebunt, & teſtamentum judicii non intelligent, neque palam facient diſciplinam & judicium, & in parabolis non invenientur:

39 ſed creaturam ævi confirmabunt, & deprecatio illo-

---

35. 36. *omne hi*: *unuſquiſque*: *ſapiens eſt* : *ſine his* : quaſi diceret : hæc quidem opera ſuam habent ſapientiam humanæ ſocietati neceſſariam : infirmi tamen ordinis non rerum gubernaculis natam ℣. 37. & ſeqq. neque comparandam veræ ſapientiæ de qua cap. ſeq.

37. *Et non inhabitabunt* : orationem ſic conſtrue : ſine his artibus non ædificatur civitas, ut ℣. precedenti: *& non inhabitabunt nec inambulabunt* homines in ea : civitate ſcilicet: urbes deſertæ erunt atque inhabitabiles : & tamen illi artifices quorum tanta præſtantia eſt : *in Eccleſiam*, in legitimos cœtus *non tranſilient*: non ad eos vocabuntur neque ulli parti reipublicæ præerunt ut exprimit ſeq.

38. *Teſtamentum judicii*: leges judiciorum : *& in parabolis* arcaniſque ſententiis conquirendis *non invenientur* ; neque in his adhibebunt operam.

39. *Sed creaturam ævi* : res mortales ac brevi tempore duraturas ſtabilient *confirmabunt*: *& deprecatio* : neque altius eorum vota pertingẽt, quam ut ſuæ artis opera præclare exequantur : alii : interim tamen non ſunt alieni a Deo, quem inter operandum invocant. *accommodantes* ; legi & ipſi auſcultantes : at gr. πλὴν τȣ̃ ἐπιδόντος, præter eum :

illorum in operatione artis, accommodantes animam ſuam, & conquirentes in lege Altiſſimi.

rum in operatione artis tantummodo accommodantis animam ſuam, & conquirentis in lege Altiſſimi.

---

longe ab eo qui ſe totum dedit intelligendæ legi: quæ vera & homine digna ſapientia eſt: de qua ſeq. cap. uti prædictum eſt.

CAPUT XXXIX.

Sapiens antiquorum geſta dictaque inquirit, 1. 2. 3. in publicis cœtibus clareſcet, 4. alienas gentes peragrat diſcendi & experiendi gratia, 5. mane vigilat orationis cauſa, 6. 7. hinc ſapientia, 8. auctor inſtinctu divino actus, 16. 17. glorificandus Deus, 20. cui nihil mirabile, 25. opera ejus perfecta, 26. bona quoque malis male vertunt, 32. ultores ſpiritus, 31. creaturæ omnes ultrices ſcelerum, 35. 36. omnia bona præſtat Dominus, ſed tempore ſuo, 39. 40. ideo laudandus, 41.

VERSIO VULGATA.

1 SAPIENTIAM omnium antiquorum exquiret ſapiens, & in prophetis vacabit.

2 Narrationem virorum nominatorum conſervabit, & in verſutias parabolarum ſimul introibit.

3 Occulta proverbiorum

SIXTINA VERSIO.

SAPIENTIAM omnium antiquorum exquiret ſapiens, & in prophetiis vacabit.

Narrationes virorum nominatorum conſervabit: & in verſutias parabolarum ſimul introibit.

Occulta proverbiorum exqui-

---

2. *Narrationem: verſutias parabolarum*: contra ac de fabris dixerat: ſupra 38.

4.

quiret, & in ænigmatibus parabolarum converſabitur.

In medio magnatorum miniſtrabit, & in conſpectu præſidis apparebit.

In terram alienigenarum gentium pertranſiet: bona enim & mala in hominibus tentavit.

Cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum: & in conſpectu Altiſſimi deprecabitur.

Et aperiet os ſuum in oratione: & pro delictis ſuis deprecabitur.

Si Dominus magnus voluerit, ſpiritu intelligentiæ replebitur.

Ipſe tamquam imbres emittet verba ſapienriæ ſuæ: & in oratione confitebitur Domino.

Ipſe dirigit conſilium ejus & ſcientiam, & in abſconditis ejus meditabitur.

Ipſe palam faciet diſcipli-

exquiret, & in abſconditis parabolarum converſabitur.

4 In medio magnatorum miniſtrabit, & in conſpectu præſidis apparebit.

5 In terram alienigenarum gentium pertranſiet: bona enim & mala in hominibus tentabit.

6 Cor ſuum tradet ad vigilandum diluculo ad Dominum, qui fecit illum: & in conſpectu Altiſſimi deprecabitur.

7 Aperiet os ſuum in oratione, & pro delictis ſuis deprecabitur.

8 Si enim Dominus magnus voluerit, ſpiritu intelligentiæ replebit illum,

9 & ipſe tamquam imbres mittet eloquia ſapientiæ ſuæ, & in oratione confitebitur Domino:

10 & ipſe diriget conſilium ejus & diſciplinam, & in abſconditis ſuis conſiliabitur.

11 Ipſe palam faciet diſcipli-

---

4. *In medio*: judicibus aſſeſſor dabitur.

10. *Conſiliabitur*: inde rerum agendarum conſilia ſumet; ſecundum illud Pſalmi CXVIII. conſilium meum juſtificationes tuæ.

plinam doctrinæ ſuæ, & in lege teſtamenti Domini gloriabitur.

12 Collaudabunt multi ſapientiam ejus, & uſque in ſeculum non delebitur.

13 Non recedet memoria ejus, & nomen ejus requiretur a generatione in generationem.

14 Sapientiam ejus enarrabunt gentes, & laudem ejus enuntiabit eccleſia.

15 Si permanſerit, nomen derelinquet plus quam mille: & ſi requieverit, proderit illi.

16 Adhuc conſiliabor, ut enarrem: ut furore enim repletus ſum.

17 In voce dicit: Obaudite me divini fructus, & quaſi roſa plantata ſuper rivos aquarum fructificate.

nam doctrinæ ſuæ, & in lege teſtamenti Domini gloriabitur.

Collaudabunt multi intelligentiam ejus: uſque in ſeculum non delebitur.

Non recedet memoria ejus: & nomen ejus vivet in generationes generationum.

Sapientiam ejus enarrabunt gentes: & laudem ejus enuntiabit eccleſia.

Si permanſerit, nomen derelinquet pluſquam mille: & ſi requieverit, acquirit ſibi.

Adhuc meditatus enarrabo: & tamquam plenilunium repletus ſum.

Exaudite me filii ſancti, & germinate quaſi roſa plantata ſuper rivum agri.

Et

15. *Si permanſerit*: ſi vita diutina perfruatur nomen inclytum relinquet ſupra mille ſapientes. *& ſi requieverit*: ſi interierit: ſibi ipſi laboraverit & æterna premia conquiſiverit.

16. *Adhuc conſiliabor*: non hic hærebo: exaggerabo ſermones ad ſapientum gloriam commendandam. *ut furore* Domini atque inſtinctu illo grandi ac prophetico *repletus ſum.* gr. quaſi plenilunium repletus ſum: plena luce fulgeo: διχομηνία: dimidiatus menſis ſive bifariam ſectus: hoc eſt plenilunium.

17. *In voce dicit*: arcana illa voce qua Dominus ſolet in cordibus loqui: paſſim apud Prophetas: hac ergo arcana voce Deus hæc inſpiravit quibus adhortarer pios. *obaudite me di-*

vini

Et quaſi thus odorem ſuavitatis emittite :

& florete florem , quaſi lilium : diffundite odorem , & collaudate canticum. Benedicite Dominum in omnibus operibus :

Date nomini ejus magnificentiam . Et confitemini in laudatione ejus , in canticis labiorum , & in citharis. Et ſic dicetis in confeſſione :

Opera Domini univerſa quia bona valde : & omne præceptum in tempore ſuo erit , omnia enim in tempore ſuo quærentur.

In verbo ejus ſtetit aqua, ſicut congeries : & in ſer-

18 Quaſi Libanus odorem ſuavitatis habete.

19 Florete flores, quaſi lilium , & date odorem , & frondete in gratiam, & collaudate canticum , & benedicite Dominum in operibus ſuis.

20 Date nomini ejus magnificentiam , & confitemini illi in voce labiorum veſtrorum , & in canticis labiorum , & citharis , & ſic dicetis in confeſſione :

21 Opera Domini univerſa bona valde.

22 In verbo ejus ſtetit aqua ſicut congeries : & in ſer-

---

vini fructus : divina germina a Deo pullulantia : ſive ut gr. filii ſancti .

18. *Quaſi Libanus*: ſive thus. gr.

19. *Florete Flores* ; ſundite flores: effloreſcite ut lilium. *collaudate canticum*: canticum laudis canite.

20. *In voce labiorum* ; *in canticis labiorum*: duplex verſio ſeu lectio ut videtur. *voce labiorum & citharis* : voce cum inſtrumentis muſicis juncta, notum illud: confitemini, laudate: confeſſio , laus.

21. *Bona valde* : addit gr. & omne præceptum in tempore ſuo erit : omnia enim in tempore ſuo quærentur : quod ultimum vulgata habet ℣. 26. vide etiam ℣. 39. hoc eſt præcepta aptat perſonis , locis , temporibus , rebus , etiam elementis, ut ſequens : quo fonte manarunt veteris novæque legis diſcrimina.

22. *Exceptoria aquarum* : ſtan-

ſermone oris illius ſicut exceptoria aquarum :

23 quoniam in præcepto ipſius placor fit, & non eſt minoratio in ſalute ipſius.

24 Opera omnis carnis coram illo, & non eſt quidquam abſconditum ab oculis ejus.

25 A ſeculo uſque in ſeculum reſpicit, & nihil eſt mirabile in conſpectu ejus.

26 Non eſt dicere : Quid eſt hoc, aut quid eſt iſtud ? omnia enim in tempore ſuo quærentur.

27 Benedictio illius quaſi fluvius inundavit.

28 quomodo cataclyſmus aridam inebriavit : ſic ira ipſius gentes, quæ non exquiſierunt eum, hereditabit.

mone oris illius, exceptoria aquarum.

In præcepto ipſius omne beneplacitum:& non eſt qui minuat ſalutare illius.

Opera omnis carnis coram illo: & non eſt abſcondi ab oculis ejus.

A ſeculo in ſeculum reſpexit : & nihil eſt admirabile in conſpectu illius.

Non eſt dicere : Quid eſt hoc? ad quid hoc ? omnia enim ad uſus ipſorum creata ſunt.

Benedictio illius quaſi fluvius inundavit :

& quomodo cataclyſmus aridam inebriavit : ſic iram ſuam gentes hereditare faciet,

Sicut

ſtante mari rubro ac ſi receptaculis teneretur.

23. *Placor* ; placentia; lætum quid ut ſupra IV. 13. gr. omne beneplacitum ; omnis cauſa lætandi.*non eſt minoratio* diminutio *in ſalute ipſius* : quæ per ipſum : vim ejus ſalutarem nihil imminuit.

25. *Nihil eſt mirabile* : nota præclaram ſententiam:quoniam & antecedentia & præſentia & futura mente complexus nihil novi intuetur: ad hæc nihil quod ejus majeſtate ac poteſtate non ſit inferius.

26. *Quid eſt hoc ? quid eſt iſtud* ? gr. ad quid iſtud ? *omnia enim tempore ſuo quærentur* ; requirentur: neceſſaria eſſe comperientur : gr. omnia ad uſus ſuos creata.

28. *Cataclyſmus* : inundatio : ſic intelligi poteſt : ſicut diluvium

Sicut convertit aquas in salsuginem. viæ illius sanctis directæ : sic iniquis offensiones.

Bona bonis creata sunt ab initio : sic peccatoribus mala.

Principium omnis rei necessariæ ad vitam hominis, aqua, ignis, & ferrum, & sal, & siligo tritici, & mel, & lac, sanguis uvæ, & oleum, & vestimentum.

Hæc omnia sanctis in bona : sic peccatoribus in mala convertentur.

29 Quomodo convertit aquas in siccitatem, & siccata est terra : & viæ illius viis illorum directæ sunt : sic peccatoribus offensiones in ira ejus.

30 Bona bonis creata sunt ab initio, sic nequissimis bona & mala.

31 Initium necessariæ rei vitæ hominum, aqua, ignis, & ferrum, sal, lac, & panis similagineus, & mel, & botrus uvæ, & oleum, & vestimentum.

32 Hæc omnia sanctis in bona, sic & impiis & peccatoribus in mala convertentur.

33

---

vium sub Noe terram inundavit: *sic ira ejus hereditabit* : active: hereditare, sortiri faciet.

29. *Aquas in siccitatem* : terra exsucca & arida ad imittendam famem : gr. in salsuginem: ut habes Ps. cvi.34. terram fructiferam in salsuginem : in sterilitatem, agris velut sale conspersis. sic impii, steriles : nulla gratia : nullo fructu. *viæ illius viis illorum* : gr. planior : viæ illius (Dei scilicet) sanctis directæ: (planæ, faciles) sic iniquis offensiones.

30. *Bona bonis* : *bona & mala*. bona pura bonis *creata* comparataque *sunt ab initio* in paradiso voluptatis : *& nequissimis* : gr. peccatoribus, quamquam mala pura commeritis, tamen ex benignitate per hanc vitam præparavit Deus *mala & bona* vitamque quę malorum ac bonorum temperamento constat : vide 32. & gr.

31. *Necessaria rei* : vide frugalitatem & simplicitatem. *ferrum* : ad aratra, ad malleos.

33.

33 Sunt ſpiritus, qui ad vindictam creati ſunt, & in furore ſuo confirmaverunt tormenta ſua:

34 in tempore conſummationis effundent virtutem: & furorem ejus, qui fecit illos, placabunt.

35 Ignis, grando, fames, & mors, omnia hæc ad vindictam creata ſunt:

36 beſtiarum dentes, & ſcorpii, & ſerpentes, & rhomphæa vindicans in exterminium impios.

37 In mandatis ejus epu-

Sunt ſpiritus qui ad vindictam creati ſunt, & in furore ſuo confirmaverunt flagella ſua:

Et in tempore conſummationis effundunt virtutem: & furorem ejus, qui fecit illos, ſedabunt.

Ignis, & grando, & fames, & mors, omnia hæc ad vindictam creata ſunt:

beſtiarum dentes, & ſcorpii, & viperæ, & rhomphæa vindicans in exterminium impios.

In mandato lætabuntur: &

---

33. *Qui ad vindictam creati ſunt*: ex eventu poſteaquam a Deo defecerunt ad id ordinati: ut divinam vindictam & ipſi exciperent & in alios exercerent. *in furore ſuo*: in ira qua adverſus hominum genus exardeſcunt ut patebit ſequente ℣. *confirmaverunt tormenta*; flagella *ſua*: a ſe incuſsa: gravem in ictibus firmabunt manum: hos ergo commemorat, ut doceat quorum ope ex ℣. præcedente omnia etiam per ſe bona, tamen malis malo vertant.

34. *In tempore conſummationis*: interitus, internecionis: ſive in noviſſimis diebus: *effundent virtutem*: vim illam peſtiferam. & *furorem ejus qui fecit illos placabunt*: exſatiabunt: digno ſupplicio: melius: tantas edent ſtrages ut Deum inflectant ad miſericordiam & veniam. cave autem intelligas immundos ſpiritus ac ſempiterno ſupplicio deſtinatos tandem placaturos Deum, quod ſenſit Origenes: ſed ferme unus & ab univerſa Eccleſia reprobatus.

35. *Ignis, grando, fames*: præter ea, quæ cum bona ſint malis malo vertunt, ſunt quædam per ſe noxia in ultionem comparata.

36. *Rhomphæa*: gladius anceps verſatilis.

37. *In mandatis ejus epulabuntur*: lætitia efferentur, gr. creaturæ illæ ultrices. alludit ad Pſ.

& ſuper terram in neceſſitates præparabuntur: & in temporibus ſuis non prætérient verbum.

Propterea ab initio confirmatus ſum, & meditatus ſum, & in ſcriptura reliqui.

Omnia opera Domini bona: & omnem uſum in tempore ejus ſubminiſtrabunt.

Et non eſt dicere: hoc illo nequius eſt: omnia enim in tempore comprobabuntur.

Et nunc in omni corde & ore collaudate, & benedicite nomen Domini.

labuntur, & ſuper terram in neceſſitatem præparabuntur, & in temporibus ſuis non præterient verbum.

38 Propterea ab initio confirmatus ſum, & conſiliatus ſum, & cogitavi, & ſcripta dimiſi.

39 Omnia opera Domini bona, & omne opus hora ſua ſubminiſtrabit.

40 Non eſt dicere: hoc illo nequius eſt: omnia enim in tempore ſuo comprobabuntur.

41 Et nunc in omni corde & ore collaudate, & benedicite nomen Domini.

Pſ. cxlvIII. ignis, grando, nix, glacies: quæ faciunt verbum ejus. quo etiam ſenſu dictum eſt: vocavit Dominus famem. 4. Reg. vIII. *in neceſſitatem præparabuntur*: in neceſſariam ultionem.

38. *Confirmatus ſum*: in timore Dei: *& conſiliatus ſum*, meditatus ſum, gr. cogitavi triſtes exitus impiorum: *&* (hæc) *ſcripta dimiſi*, ſcripto mandavi: horum autem ſumma eſt, id quod ſequitur:

39. *Omne opus hora ſua*: tempore ſuo.

40. *Non eſt dicere*: *hoc illo nequius eſt*: apta enim ſunt omnia & ſuis conſtituta finibus, atque ex horum nexu par exiſtit decor: unde vera ratio laudandi Deum.

CA-

CAPUT XL.

Jugum grave super filios Adam, a ℣. 1. ad 12. mors inevitabilis, 12. impiorum inanes divitiæ, 13. liberalitas, 14. 17. vita sibi sufficiens, 18. quid cui anteponendum, 19. ad 27. timor Domini omnibus antecellit, 26. & seqq. ne mendices, 29. ad finem.

VERSIO VULGATA.

1 OCCUPATIO magna creata est omnibus hominibus, & jugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem sepulturæ in matrem omnium.

2 Cogitationes eorum, &

SIXTINA VERSIO.

OCCUPATIO magna creata est omni homini, & jugum grave super filios Adam, a die exitus de ventre matris eorum, usque in diem in sepultura in matrem omnium.

Cogitationes eorum, & timo-

---

1. *Occupatio magna*: afflictio. *grave jugum*; de quo jugo sive onere miseris mortalibus imposito hæc ponit: Primum quod incubet per totam vitam a natali ad sepulturam: ℣. 1. Secundum quod sit repositum in curis, timoribus, vanis spebus, reliquis animi perturbationibus: ℣. 2. 4. 5. & seqq. atque innumeris calamitatibus: ℣. 9. 10. Tertium quod æque omnes premat: summos: infimos: medios: cujuscumque status homines: ℣. 3. & seqq. qua de re præclare Aug. contra Jul. IV. 16. in fine: parvulos intuere quot & quanta mala patiantur; in quibus vanitatibus, cruciatibus, erroribus, terroribus crescant: deinde jam grandes etiam Deo servientes tentat error ut decipiat: tentat dolor aut labor ut frangat: tentat mœror ut sternat: tentat typus (superbia) ut extollat. & quis explicet omnia festinanter quibus gravatur jugum super filios Adam? quod jugum non fuisset nisi delicti originalis meritum præcessisset.

2. *Cogitationes*: quatuor hæc commemorat quæ hominum genus

timorem cordis, conſideratio expectationis, dies finitionis.

A reſidente ſuper thronum in gloria, & uſque ad humiliatum in terra & cinere:

Ab eo qui portat hyacinthum, & coronam, & uſque ad eum qui operitur lino crudo: furor, & zelus, & tumultus, & fluctuatio, & timor mortis, & iracundia perſeverans, & contentio,

& in tempore refectionis in cubili ſomnus noctis immutat cognitionem ejus.

Modicum tamquam nihil in requie; & ab eo in ſomnis, quaſi in die ſpeculæ,

Conturbatus eſt in viſu

timores cordis, adinventio expectationis, & dies finitionis:

3 a reſidente ſuper ſedem glorioſam, uſque ad humiliatum in terra & cinere:

4 ab eo, qui utitur hyacintho, & portat coronam, uſque ad eum, qui operitur lino crudo: furor, zelus, tumultus, fluctuatio, & timor mortis, iracundia perſeverans, & contentio.

5 & in tempore refectionis in cubili ſomnus noctis immutat ſcientiam ejus.

6 Modicum tamquam nihil in requie, & ab eo in ſomnis, quaſi in die reſpectus.

7 Conturbatus eſt in viſu cordis

---

nus maxime exagitent: curæ, metus, fallaces ſpes, poſtque labores tantos, mors. *adinventio expectationis*, cogitatio expectationis: gr. ſpei ludibria quę vel maxime homines diſtendunt & excruciant quibus addendum id quod ſequitur ℣. 4.

5. *In cubili ſomnus*: qui nec curæ expers, tot turbida inſomnia terrent & exagitant. *immutat ſcientiam*, cogitationes, *ejus*: nova viſa atque aliam cogitandi & imaginandi rationem inducit.

6. *Modicum tamquam nihil in requie*: ſomnus initio ad momentum quietus. *& ab eo*, ex illo, poſt illud minutum quietis tempus. *quaſi in die reſpectus*: ſpeculæ, gr. homo quaſi in ſpecula vigil collocatus omnigena viſa ac monſtra perſpicit.

7. *Tamquam qui evaſerit*: fu-

cordis ſui, tamquam qui evaſerit in die belli. In tempore ſalutis ſuæ exſurrexit, & admirans ad nullum timorem:

8 cum omni carne, ab homine uſque ad pecus, & ſuper peccatores ſeptuplum.

9 Ad hæc mors, ſanguis, contentio, & rhomphæa, oppreſſiones, fames, & contritio, & flagella:

10 ſuper iniquos creata ſunt hæc omnia, & propter illos factus eſt cataclyſmus.

11 Omnia, quæ de terra ſunt, in terram convertentur, & omnes aquæ in mare revertentur.

12 Omne munus & iniquitas delebitur, & fides in ſeculum ſtabit.

cordis ſui, tamquam qui evaſit a facie belli: in tempore ſalutis ſuæ exſurrexit, & admirans ad nullum terrorem.

Cum omni carne ab homine, uſque ad pecus: & ſuper peccatores ſeptupla,

Ad hæc, mors & ſanguis, & contentio & rhomphæa, oppreſſiones, fames & contritio & flagellum:

Super peccatores creata ſunt hæc omnia: & propter illos factus eſt cataclyſmus.

Omnia, quæ de terra ſunt, in terram revertuntur, & ab aquis in mare reflectunt.

Omne munus & iniquitas delebitur: & fides in ſeculum ſtabit.

Sub-

---

gibundus, vix ab hoſte ſecurus: cum omnia in tuto ſint, miraturque experrectus tantopere exagitatum ſe nulla timendi cauſa.

8. *Cum omni carne*: cum omni animante: ſupple hæc ſunt.

9. *Ad hæc mors*: etiam violenta fuſo ſanguine: *contentio*, bellum: *contritio & flagella*, morbi, ipſa peſtis.

10. *Super iniquos*: ergo ab initio hæc non erant: *cataclyſmus*: diluvium. hactenus de gravi jugo: nunc aliæ ſententiæ.

11. *Omnia*: ut omnes aquæ in mare, ita terrena omnia in terram.

12. *Omne munus*: omnis in juditiis corruptela. *& iniquitas delebitur*: nullo fructu corruet: *fides* autem non ita, & *in ſeculum ſtabit.*

13.

Sixt. vers.

Substantiæ injustorum sicut fluvius exsiccabuntur: & sicut tonitruum magnum in pluvia personabit:

in aperiendo ipsam manus suas, lætabitur: sic prævaricatores in consummationem deficient.

Nepotes impiorum non multiplicant ramos: & radices immundæ super duram petram.

Achi super omnem aquam, & oram fluminis, ante omne fœnum evelletur.

Vers. Vulg.

13 Substantiæ injustorum sicut fluvius siccabuntur, & sicut tonitruum magnum in pluvia personabunt.

14 In aperiendo manus suas lætabitur: sic prævaricatores in consummatione tabescent.

15 Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos, & radices immundæ super cacumen petræ sonant.

16 Super omnem aquam viriditas, & ad oram fluminis ante omne fœnum evelletur.

17

---

13. *Substantiæ*: res, pecuniæ *injustorum sicut fluvius*, sicut torrens decurrent, *siccabuntur*: *& sicut tonitruum magnum per pluviam* inani ac nihil profuturo per nubes murmure *personabunt*: in divitum jactantia nihil nisi sonitus ac strepitus.

14. Sicut *in aperiendo* inopi *manus suas lætabitur*, prospere aget (vir bonus:) ita e contrario, *prævaricatores*, *&c.*

15. *Nepotes impiorum non multiplicabunt ramos* sicut nec *radices immundæ*, plantæ infrugiferæ, illætabiles, quæ sunt *super cacumen petræ*: seu, super duram petram: qua voce terminatur gr. vulgatus addit *sonant* hoc est, illæ plantæ ventis agitatæ inanem tantum sonitum edunt nulla stirpe, nullo fructu. sonant autem: ex ℣. seq. ἄχει pro quo vulgatus interpres legisse videtur ἤχει, seu potius ἠχοῦσι sonant.

16. *Super aquam viriditas*: opponit siccitati plantæ super petram arescentis, virides herbas super aquam crescentes: iisque virum bonum latenter comparat. herba autem illa viridis *ad oram fluminis*, *ante omne fœnum* maturescet atque adeo prima omnium, *evelletur*, secabitur, demetetur. ἄχει varie legunt & interpretantur: Grotio Ægyptia vox significans illa virentia quæ Nilo exundante oriri soleant.

17 Gratia ſicut paradiſus in benedictionibus, & miſericordia in ſeculum permanet.

18 Vita ſibi ſufficientis operarii condulcabitur, & in ea invenies theſaurum.

19 Filii, & ædificatio civitatis confirmabit nomen: & ſuper hæc, mulier immaculata computabitur.

20 Vinum & muſica lætificant cor: & ſuper utraque, dilectio ſapientiæ.

21 Tibiæ, & pſalterium ſuavem faciunt melodiam: & ſuper utraque, lingua ſuavis.

Gratia, ſicut paradiſus, in benedictionibus: & miſericordia in ſeculum permanet.

Vita ſufficientis ſibi operarii condulcabitur, & ſuper utraque, qui invenit theſaurum.

Filii, & ædificatio civitatis confirmant nomen: & ſuper utraque, mulier immaculata computatur.

Vinum & muſica lætificant cor: & ſuper utraque, dilectio ſapientiæ.

Tibia & pſalterium jucundam faciunt melodiam; & ſuper utraque, lingua ſuavis.

Gra-

---

17. *Gratia* ſeu collatum beneficium, *ſicut paradiſus* ſicut hortus irriguus, amœnus ac pomifer.

18. *Vita: condulcabitur*: quam vitæ laboriſque ſibi ſufficientis dulcedinem ſentiebat Paulus, dicens: argentum & aurum, aut veſtem nullius concupivi: quoniam ad ea quæ mihi opus erant & his qui mecum ſunt, miniſtraverunt manus iſtæ: quo nihil beatius, dicente Domino: beatius eſt magis dare quam accipere. Act. xx. 33. 35. *& in ea invenies theſaurum*: inexhauſtam ſcilicet bonorum copiam ac beneficentiæ fontem. gr. non ita commode: ſuper utraque eſt (ſuper illam ſufficientiam & ſuper illam dulcedinem) qui invenit theſaurum: nullo ſenſu, niſi verum illum theſaurum intelligas de quo ſcribitur: theſaurus deſiderabilis in habitaculo juſti. Prov. xxi. 20. &: ſapientiæ infinitus theſaurus eſt hominibus. Sap. vii. 14.

18. *Filii: confirmabit nomen*: immortale faciet. *& ſuper hæc, mulier immaculata*: plus illa honoris viro conciliat caſtitate

ac

Gratiam & speciem desiderabit oculus tuus : & super utraque veritatem sationis.

Amicus & sodalis in tempore occurrentes : & super utraque, mulier cum viro.

Fratres & adjutorium in tempore tribulationis : & super utraque, eleemosyna liberabit.

Aurum & argentum statuent pedem : & super utraque, consilium beneplacet.

Facultates & fortitudo exaltabunt cor : & super utraque timor Domini.

Non est timori Domini

22 Gratiam & speciem desiderabit oculus tuus, & super hæc virides sationes.

23 Amicus & sodalis in tempore convenientes, & super utrosque mulier cum viro.

24 Fratres in adjutorium in tempore tribulationis, & super eos misericordia liberabit.

25 Aurum & argentum est constitutio pedum : & super utrumque, consilium beneplacitum.

26 Facultates & virtutes exaltant cor, & super hæc timor Domini.

27 Non est in timore Domini

---

ac prudentia : sic Manasses Juditha uxore habetur nobilis: Judith VIII. 2. sic Ruth Moabitidis gloria commendatur Booz: Ruth II. III. illustrat familias fortis illius mulieris virtus: surrexerunt enim filii ejus & beatissimam prædicaverunt; vir ejus & laudavit eam: Prov. XXXI. 28. animadverte autem lector sequentes versus ad 27. ejusdem figuræ esse.

22. *Gratiam* venustatem *&* *speciem* (pulcritudinem ;) *& super hæc virides sationes*: revirescunt enim quotannis arbores ; vultus gratia immedicabiliter deflorescit.

23. *Convenientes* : occurrentes; gr. supple: jucunda res est.

24. *Misericordia* sive eleemosyna.

25. *Aurum & argentum constitutio pedum*: constabilient pedem gr. faciunt ut firmo consistas gradu. *super utrumque, consilium beneplacitum est* : consilium placet : gr.

26. *Et virtutes* : gr. robur.

27. *Minoratio*; damnum : *&*

mini minoratio : & non eſt
in eo inquirere adjutorium.
28 Timor Domini ſicut
paradiſus benedictionis, &
ſuper omnem gloriam ope-
ruerunt illum.
29 Fili in tempore vitæ
tuæ ne indigeas : melius eſt
enim mori, quam indigere.
30 Vir reſpiciens in men-
ſam alienam, non eſt vita
ejus in cogitatione victus.
alit enim animam ſuam ci-
bis alienis.
31 Vir autem diſciplina-
tus & eruditus cuſtodiet ſe.
32 In ore imprudentis con-
dulcabitur inopia, & in ven-
tre ejus ignis ardebit.

minoratio: & non eſt in eo inquirere adjutorium.

Timor Domini ſicut paradiſus benedictionis: & ſuper omnem gloriam operuerunt illum.

Fili, vitam mendicationis ne vivas: melius eſt mori, quam mendicare.

Vir reſpiciens in menſam alienam, non eſt vita ejus in computatione vitæ. contaminabit animam ſuam in cibis alienis.

Vir autem ſciens & diſciplinatus cuſtodiet ſe.

In ore impudentis condulcabitur mendicatio : & in ventre ejus ignis ardebit.

---

non eſt in eo : quem ſi habueris nullum aliud auxilium deſideraveris.

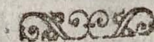
28. *Super omnem gloriam*: veſte induerunt (homines) ſuper omnem aliam veſtem inclyta.

29. *Fili ne indigeas*: vitam mendicitatis (ſeu mendici) ne vixeris, gr. *quam indigere*. mendicare, gr. propter inertiam, & vagandi neceſſitatem atque inde orta flagitia ac dedecora.

30. *Vir reſpiciens*: *non eſt vita ejus in cogitatione victus* ; non eſt vita ejus in computatione vitæ : gr. ejuſmodi vivendi ratio non eſt reputanda pro vita.

31. *Cuſtodiet ſe* : ab ejuſmodi vita.

32 *In ore imprudentis*, impudentis, ἀναιδοῦς : *condulcabitur* dulcis erit *inopia*: gr. mendicatio ; inverecunda licet ac turpis. *& in ventre ejus* : ſæpe laboravit fame.

CA-

Caput XLI.

De morte, ad 8. cui amara aut optanda, 1. & seqq. soboles & nomen quale, 8. ad 15. nomini consulendum, plusquam vitæ, 15. bona & mala verecundia, 19. ad finem: de quibus erubesceudum, ibid.

Sixtina Versio.

O Mors, quam amara est memoria tua, homini pacem habenti in substantiis suis:

quieto & prospere agenti in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum!

O mors, bonum est judicium tuum homini indigenti, & qui minoratur viribus,

defecto ætate, & cui cura est de omnibus, & diffidenti, & qui perdidit patientiam!

Noli metuere judicium mortis. Memento priorum te, & novissimorum: hoc

Versio Vulgata.

1 O Mors, quam amara est memoria tua, homini pacem habenti in substantiis suis:

2 viro quieto, & cujus viæ directæ sunt in omnibus, & adhuc valenti accipere cibum!

3 O mors, bonum est judicium tuum homini indigenti, & qui minoratur viribus,

4 defecto ætate, & cui de omnibus cura est, & incredibili, qui perdit patientiam!

5 Noli metuere judicium mortis. Memento quæ ante fuerunt, & quæ superventura

---

3. *Bonum est judicium tuum*: decretoria sententia de morte.

4. *Defecto ætate*: extrema ætate, gr. decrepito: *cui de omnibus cura est*: curis exercito neque certi quidquam habenti: *incredibili*: tanta virium diffidentia, ut nec se ipse sustentet & malis victus fatiscat, sive incredulo nec in Deum fidenti:

tura ſunt tibi: hoc judicium a Domino omni carni.

6 & quid ſuperveniet tibi in beneplacito Altiſſimi? ſive decem, ſive centum, ſive mille anni.

7 Non eſt enim in inferno accuſatio vitæ.

8 Filii abominationum ſunt filii peccatorum, & qui converſantur ſecus domos impiorum.

9 Filiorum peccatorum periet hereditas: & cum ſemine illorum aſſiduitas opprobrii.

10 De patre impio queruntur filii, quoniam propter illum ſunt in opprobrio.

11 Væ vobis viri impii, qui dereliquiſtis legem Domini altiſſimi.

12 Et ſi nati fueritis, in maledictione naſcemini: &

judicium a Domino omni carni.

Et quid renues in beneplacito Altiſſimi? ſive decem, ſive centum, ſive mille anni:

non eſt in inferno accuſatio vitæ.

Filii abominabiles fiunt filii peccatorum, & qui converſantur paræciis impiorum.

Filiorum peccatorum periet hereditas: & cum ſemine illorum erit aſſiduitas improperii.

De patre impio querentur filii: quoniam propter illum in opprobrio erunt.

Væ vobis viri impii, qui dereliquiſtis legem Dei altiſſimi.

Et ſi nati fueritis, ad maledictionem naſcemini: &, ſi

---

6. *Quid ſuperveniet*: quaſi diceret: age, dic quæ tibi eventura ſint ex decretis Dei quantovis vivas tempore? gr. quid renues in beneplacito Altiſſimi? quid eſt quod eludere ac declinare poſſis?

7. *Non enim eſt in inferno accuſatio* ſive redargutio *vitæ*: hoc eſt neque ante mortem evadere poteris quæ Deus decreverit; ℣. præcedente: neque poſt mortem anteacta mutare reprehendere aut emendare dabitur. omnino eventura ſunt tibi, quecumque Deus dixerit.

12. *In maledictione naſcemini*; bonum enim erat ei, ſi non eſſet natus homo ille. Matth. XXVI. 24. *pars veſtra*, ſors veſtra.

ſi mortui fueritis ; in maledictionem ſeparabimini.

Omnia quæ de terra ſunt, in terram revertentur : ſic impii a maledicto in perditionem.

Luctus hominum in corporibus ipſorum : nomen autem peccatorum non bonum delebitur.

Curam habe de nomine. Hoc enim magis permanet tibi, quam mille magni theſauri auri.

Bonæ vitæ numerus dierum, & bonum nomen permanet in ævum.

Diſciplinam in pace conſervate filii : ſapientia autem abſcondita, & theſaurus occultus, quæ utilitas in utriſque?

Melior eſt homo qui abſcondit ſtultitiam ſuam, quam homo, qui abſcondit ſapientiam ſuam.

Igitur revereamini in ver-

ſi mortui fueritis, in maledictione erit pars veſtra.

13 Omnia, quæ de terra ſunt, in terram convertentur : ſic impii a maledicto in perditionem.

14 Luctus hominum in corpore ipſorum, nomen autem impiorum delebitur.

15 Curam habe de bono nomine : hoc enim magis permanebit tibi, quam mille theſauri pretioſi & magni.

16 Bonæ vitæ numerus dierum : bonum autem nomen permanebit in ævum.

17 Diſciplinam in pace conſervate filii. ſapientia enim abſcondita, & theſaurus inviſus, quæ utilitas in utriſque ?

18 Melior eſt homo, qui abſcondit ſtultitiam ſuam, quam homo, qui abſcondit ſapientiam ſuam.

19 Verumtamen reveremini

---

13. *A maledicto in perditionem*: propter peccata maledicti, ac denique addicti ſupplicio.

14. *Luctus hominum*:lugetur in impiis non tantum perditum corpus, ſed etiam nomen extinctum.

19. *Verumtamen reveremini*: verecundamini in his quæ jam ediſſeram. de rebus verendis dicturus hæc præmonet.

ni in his, quæ procedunt de ore meo.
20 Non eſt enim bonum omnem reverentiam obſervare : & non omnia omnibus bene placent in fide.
21 Erubeſcite a patre & a matre de fornicatione : & a præſidente & a potente de mendacio.
22 a principe & a judice de dèlicto : a ſynagaga & plebe de iniquitate :
23 a ſocio & amico de in-

bo meo :

non eſt enim bonum omnem reverentiam obſervare : & non omnia omnibus in fide placent.

Erubeſcite a patre & matre, de fornicatione : & a præſidente & potente, de mendacio :

a judice & principe, de delicto : a Synagoga & plebe, de iniquitate :

a ſocio & amico de injuſti-

---

20. *Non eſt enim bonum*: ſive ut habet gr. neque enim quævis verecundia bona eſt *& non omnia omnibus bene placent in fide*.non omnia omnibus æqua fide probanda & accipienda ſunt: diſcrimen enim eſt perſonarum & rerum. hæc itaque ſunt quæ ex utroque capite merito erubeſcatis.

21. *A patre: de fornicatione*: quod reverentia paterni materni que nominis caſtæque inſtitutionis domi ſuſceptę lędatur per intemperantiam. *a præſidente de mendacio*: quod eſt indicium peſſimæ indolis : præſertim erga præſides ac magiſtratus, quibus nihil magis debetur quam veritas: qua & ſcelerum ultio & ratio æquitatis & vniverſa reipublicæ adminiſtratio nititur.

22. *A principe & judice de delicto* : turpe eſt enim coram eo delinquere qui ultor eſt ſcelerum.jam a pręſidibus ſive gubernatoribus & a judicibus aliiſque magiſtratibus tranſit ad populum : a cujus *ſynagoga* , ſive cœtu publico erubeſcendum eſt maxime *de iniquitate* ſive injuſtitia & calumnia , quæ adverſus plebem ſunt invidioſiſſima.

23. *A ſocio & amico de injuſtitia* : qua vel maxime amicitia& ſocietas humana ſolvitur: *de loco in quo habitas*, 24. *de furto* : probro enim tibi vertit indiſciplinatum famulitium ac domus patens latrociniis. *de veritate Dei & teſtamento* : hoc eſt ſi a domo tua Dei abeſt veritas : lex exulat: *de diſcubitu in panibus* , gr. de impingendis cubi-

ſtitia : & a loco, in quo habitas,

de furto, & a veritate Dei & teſtamenti: a fixione cubiti in panibus, ab obfuſcatione accepti & dati :

& a ſalutantibus de ſilentio: ab aſpectu mulieris fornicariæ, & ab averſione vultus cognati :

ab ablatione partis & dationis :

a conſideratione mulieris conjugatæ : a ſolicitatione ancillæ ejus : & ne ſteteris ſuper lectum ejus :

ab amicis de ſermonibus improperii: & poſtquam dederis, ne improperes.

juſtitia. & de loco, in quo habitas,

24 de furto, de veritate Dei, & teſtamento : de diſcubitu in panibus, & ab obfuſcatione dati & accepti :

25 a ſalutantibus de ſilentio : a reſpectu mulieris fornicariæ: & ab averſione vultus cognati.

26 Ne avertas faciem a proximo tuo, & ab auferendo partem & non reſtituendo.

27 Ne reſpicias mulierem alieni viri, & ne ſcruteris ancillam ejus, neque ſteteris ad lectum ejus.

28 Ab amicis de ſermonibus improperii : & cum dederis, ne improperes,

---

cubitis (menſæ) in panibus (inter cibos) qui corporis ſitus indecorus & ventri deditum monſtrat. *& ab obfuſcatione* : ſi in computo dati & accepti rationem involvas quo fraudi facias locum.

25. *A ſalutantibus de ſilentio*: faſtuoſum enim, ſalutantes nec alloquio dignari: *a reſpectu*: *ab averſione vultus cognati.* nihil turpius quam ſi vel in impudicam mulierem intendas oculos, vel a cognato quamvis inope avertas per ſuperbiam aut immiſericordiam.

26. *Ab auferendo*: furando, ſubtrahendo *partem*, ſortem ſive rem alicujus. gr ab auferenda parte & dono: atque univerſim re proximi, ſive hereditate ſive donatione acceperit.

27 *Ne ſcruteris*, ſollicites aut circumvenias *ancillam ejus*: *ſuper lectum ejus*: fœminino caſu: ancillæ.

C A-

CAPUT XLII.

Pergit de verecundia sive erubescentia ejusque causis, 1. ad 12. diligentia ad rem tuendam, 6. 7. curandæ filiæ, 9. & seqq. mulieres, 12. & seqq. incipit collaudare Deum, 15. ad finem. omnia plena ejus gloria, 16. omnia novit, etiam corda hominum & res futuras, 18. & seqq. opera ejus inenarrabilia: immutabilis, omnipotens, cui omnia obediunt, 24.

VERSIO VULGATA.	SIXTINA VERSIO.
1 NON duplices sermonem auditus de revelatione sermonis absconditi, & eris vere sine confusione, & invenies gratiam in conspectu omnium hominum: ne pro his omnibus confundaris, & ne accipias personã ut delinquas.	AB iteratione, & sermone auditus, & a revelationibus sermonum absconditorum: Et eris verecundus vere, & inveniens gratiam coram omni homine. Ne pro his confundaris, & ne accipias personam, ut delinquas.
2 De lege Altissimi, & testamento, de judicio justificare impium,	De lege Altissimi, & testamento, & de judicio, justificando impium.
3 de verbo sociorum & viatorum, & de datione hereditatis amicorum:	De verbo socii, & viatorum, & de datione hereditatis amicorum,

De

1. *Et eris vere sine confusione*. gr. & eris verecundus vere: non falsa illa quam dixi verecundia. *ne pro his omnibus* quæ sequuntur *confundaris*: primum in accipiendo personam; est enim in ea re falsus pudor. item.

2. *De lege* observanda: *testamento* fœdere: *judicio*: rei judicatæ auctoritate *justificare*; ut justifices prævaricatores. cave etiam de sequentibus erubescas.

3. *De verbo sociorum & viatorum* de tuendis sociis ac peregrinis sive de servandis pactis cir-

Sixt. verſ.	*Verſ. Vulg.*
De exacta ratione ſtateræ & ponderum : de acquiſitione multorum & paucorum :	4 de æqualitate ſtateræ & ponderum , de acquiſitione multorum & paucorum ,
de indifferenti venditione & mercatorum : & de multa diſciplina filiorum : & ſervo peſſimo latus ſanguinare.	5 de corruptione emtionis & negotiatorum , & de multa diſciplina filiorum , & ſervo peſſimo latus ſanguinare.
Super mulierem nequam bonum eſt ſigillum.	6 Super mulierem nequam bonum eſt ſignum.
Et ubi manus multæ ſunt, claude. Quodcumque tradideris , in numero & pondere : & datio & acceptio, omnibus in ſcriptura.	7 Ubi manus multæ ſunt, claude , & quodcumque trades , numera & appende: datum vero & acceptum omne deſcribe.
De diſciplina inſenſati & ſtulti , & decrepiti litigantis cum adoleſcentibus. Et eris eruditus vere , & pro-	8 De diſciplina inſenſati & fatui , & de ſenioribus qui judicantur ab adoleſcentibus: & eris eruditus in om-

circa ſocietatem ac peregrinationes mercaturæ gratia. *de datione* : de partiunda hereditate inter amicos qui fidei tuæ ſe commiſerint.

4. *De æqualitate*: *de acquiſitione* ſive poſſeſſione *multorum & paucorum* : de rerum pretio ex mercium quantitate. jam ad qualitatem.

5. *De corruptione*: ſive alteratione ſpecierum, vini puta, frumenti: vulgatus legit διαφθόρου , quod corruptum ſonat. gr. ἀδιαφόρου, de indifferenti venditione: melius διαφόρου , ut alii codices, hoc eſt de diverſa venditione: ſive de natura mercium rerumque pretiis. *ſanguinare* : cruentare flagris: ſupple *ne confundaris* ex ℣. 1.

6. *Super*: *bonum eſt ſignum*: adverſus uxorem malam ac rapacem opus eſt ſigillo ad res obſignandas & claudendas.

8. *De diſciplina* : de eruditione : turpe eſt enim docere indociles & ſtultos: continuatio eſt dictorum ℣. 5. ſive ordo perturbatus a ſcriptoribus : ſeu ℣. 6. & 7. per parentheſin interſerti. *de* tuendis *ſenioribus qui judi-*

omnibus, & probabilis in conſpectu omnium vivorum.

9 Filia patris abſcondita, eſt vigilia, & ſolicitudo ejus aufert ſomnum: ne forte in adoleſcentia ſua adulta efficiatur, & cum viro commorata odibilis fiat:

10 ne quando polluatur in virginitate ſua, & in paternis ſuis gravida inveniatur: ne forte cum viro commorata tranſgrediatur, aut certe ſterilis efficiatur.

11 Super filiam luxurioſam confirma cuſtodiam: ne quando faciat te in opprobrium venire inimicis, a detractione in civitate & objectione plebis, & confun-

batus in conſpectu omnis viventis.

Filia patri abſcondita, vigilia: & ſolicitudo ejus aufert ſomnum: in juventute ſua, ne forte fiat ſuperadulta: & cum viro commorata, ne forte odio habeatur:

in virginitate, ne forte polluatur, & in paternis ſuis gravida inveniatur: cum viro manens ne forte tranſgrediatur; & cum cohabitaverit, ne forte ſit ſterilis.

Super filia non avertente ſe confirma cuſtodiam: ne quando faciat te gaudium inimicis, fabulam in civitate & vocatum populi: & confundat te in multitudine

---

judicantur ab adoleſcentibus: quod rebus turpiſſimis merito annumerandum.

9. *Filia patris abſcondita*, ſive virgo; alma hebraice: *eſt vigilia*: cauſas vigilandi. has cauſas quinque commemorat. 1. ne florem ætatis innupta prætereat quod turpe habetur: 1. Cor. VII. 36. altera, ne viro tradita ei odio ſit: 3. ne virgo delinquat familiæque probro ſit: 4. ne nupta adulteretur: 5. ne ſterilis fiat. *ne adulta efficiatur*: ſuperadulta, 1. Cor. VII. 36.

11. *Super filiam luxurioſam*: *ne quando faciat*: *a detractione*: propter detractionem: *& objectione* accuſatione *plebis* quæ tibi turpiſſima quæque objiciat & imputet. hæc quidem in Latinis. gr. autem: ne quando te faciat gaudium &c. nominatum, ſeu potius accuſatum a populo, eum-

ne plurimorum.

Omni homini noli intendere in ſpeciem: & in medio mulierum noli conſidere.

De veſtimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas mulieris.

Melior eſt iniquitas viri, quam mulier benefaciens, & mulier confundens in opprobrium.

Memor ero igitur operum Domini, & quæ vidi, enarrabo: in ſermonibus Domini opera ejus.

Sol illuminans per omnia reſpexit: & gloria ejus plenum eſt opus ejus.

Nonne indidit ſanctis Dominus enarrare omnia mirabilia ejus, quæ confirmavit Dominus omnipotens, ut firmaretur in gloria ipſius

dat te in multitudine populi.

12 Omni homini noli intendere in ſpecie: & in medio mulierum noli commorari:

13 de veſtimentis enim procedit tinea, & a muliere iniquitas viri.

14 Melior eſt enim iniquitas viri, quam mulier benefaciens, & mulier confundens in opprobrium.

15 Memor ero igitur operum Domini, & quæ vidi annuntiabo. In ſermonibus Domini opera ejus.

16 Sol illuminans per omnia reſpexit, & gloria Domini plenum eſt opus ejus.

17 Nonne Dominus fecit ſanctos enarrare omnia mirabilia ſua, quæ confirmavit Dominus omnipotens ſtabiliri in gloria ſua?

18

---

eumque quem adducat in exemplum malæ rei.

12. *Omni homini*: cave inter homines id optimum ducas quod eſt pulcherrimum: alioqui muliebris ſpecies te facillime caperet.

13. *Iniquitas viri*, clarus ſenſus, at gr. de veſtimento &c. & a muliere, nequitia mulieris: quam ſponte innaſcitur veſti tinea, tam facile nequitia mulieri.

14. *Mulier benefaciens*: ſive prona & facilis miniſtra voluptatum unde ſubdit: *confundens in opprobrium.*

15. *Memor ero* libri concluſio qua Deum & magnos viros laudat, ut in præfatione diximus. *in ſermonibus Domini opera ejus:*

in

18 Abyſſum & cor hominum inveſtigavit: & in aſtutia eorum excogitavit.

19 Cognovit enim Dominus omnem ſcientiam, & inſpexit in ſignum ævi, annuntians quæ præterierunt, & quæ ſuperventura ſunt, revelans veſtigia occultorum.

20 Non præterit illum omnis cogitatus, & non abſcondit ſe ab eo ullus ſermo.

21 Magnalia ſapientiæ ſuæ decoravit qui eſt ante ſeculum & uſque in ſeculum: neque adjectum eſt,

22 neque minuitur, & non eget alicujus conſilio.

universum?

Abyſſum & cor inveſtigavit, & in aſtutiis eorum meditatus eſt.

Cognovit enim Dominus omnem ſcientiam, & inſpexit in ſignum ævi: annuntians quæ præterierunt, & quæ ſuperventura ſunt: & revelans veſtigia occultorum.

Non præteriit illum omnis cogitatus: non abſcondit ſe ab eo ullus ſermo.

Magnalia ſapientiæ ſuæ decoravit, & quatenus eſt ante ſeculum, & in ſeculum: neque adjectum eſt ei, neque imminutum, & non eguit aliquo conſiliario.

Quam

---

in ſcripturis ſanctis, ut docent ſequentia: Deus enim ipſe ſuam nobis gloriam enarravit.

18. *In aſtutia eorum excogitavit*: aſtutiſſima quæque & occultiſſima humanæ mentis inſpexit.

19. *In ſignum ævi*: infra XLIII. 6. luna in tempore ſuo, oſtenſio temporis & ſignum ævi. alludit ad illud Geneſeos I. 14. fiant luminaria: & ſint in ſigna & tempora & dies & annos. vidit ergo Deus a ſe inſtituta ſigna temporum atque omne inde decurrens ævum: ſimulque & quod fuit & quod futurum eſt. *revelans* non modo manifeſta ſigna verum etiam minutiſſima quæque *veſtigia occultorum.* imo nihil occultum ex ℣. ſeq.

21. *Qui eſt ante ſeculum*: eo quod ſit æternus & omnia ſive antecedentia ſive futura ſimul mente complectatur, ideo: *neque adjectum eſt* 22. *neque minuitur* opus ejus: ac ſtatim opera ſua ad perfectum perduxit ſine monitore, ſine conſilio.

Quam desiderabilia omnia opera ejus, & tamquam scintillæ, est considerare!

Omnia hæc vivunt, & manent in seculum in omnibus necessitatibus, & omnia obediunt.

Omnia duplicia, unum contra unum: & non fecit quicquam deficiens.

Unum unius confirmavit bona: & quis satiabitur videns gloriam ejus?

23 Quam desiderabilia omnia opera ejus, & tamquam scintilla, quæ est considerare!

24 Omnia hæc vivunt, & manent in seculum, & in omni necessitate omnia obaudiunt ei.

25 Omnia duplicia, unum contra unum, & non fecit quidquam deesse.

26 Uniuscujusque confirmavit bona. Et quis satiabitur videns gloriam ejus?

---

23. *Et tamquam scintilla*: operum Dei non magnitudinem totam aut lucem sed scintillam tantum mortales perspicere possumus: & tamen intelligimus res esse consideratu dignissimas: Job XXVI, 14. gr. & scintillæ instar: alia lectio: sicut scintillas, *est (licet) considerare*: alia lectio: usque ad scintillam: etiam minutissima digna sunt quæ consideres.

24. *Et in omni necessitate*: quotiescumque opus est.

25. *Omnia duplicia*, seu gemina sunt: neque tantum fecit diem, verum etiam noctem: neque tantum solem qui diei præesset, verum etiam lunam quæ nocti: neque tantum æstum, verum etiam frigus: neque tantum mare, verum etiam aridam: vide XXXIII. 15. *neque facit quidquam deesse*: hinc fit ut rerum universitas perfecta sit: neque deficiat quidquam. gr. omnia enim suis instructa sunt commodis: unde subdit:

26. *Uniuscujusque confirmavit bona*: unicuique propria stabili ordine attribuit.

CAPUT XLIII.

Continuatio laudum Dei: ab operibus: cælo: sole: stellis: ceteris, toto capite: super opera sua magnus: omni laude major, 29. 30. 33. *& seqq.*

SIXTINA VERSIO.

GLoriatio altitudinis, firmamentum puritatis,

VERSIO VULGATA.

1 ALtitudinis firmamentum pulcritudo ejus est,

---

1. *Altitudinis firmamentum*: excelsum firmamentum sive cælum

eft, fpecies cæli in vifione
gloriæ.
2 Sol in afpectu annuntians
in exitu, vas admirabile,
opus excelfi.
3 In meridiano exurit ter-
ram, & in confpectu ardoris
ejus quis poterit fuftinere?
Fornacem cuftodiens in ope-
ribus ardoris:
4 Tripliciter fol exurens
montes, radios igneos exfuf-
flans, & refulgens radiis
fuis obcæcat oculos.
5 Magnus Dominus qui
fecit illum, & in fermonibus
ejus feftinavit iter.
6 Et luna in omnibus in
tempore fuo, oftenfio tem-
poris, & fignum ævi.

fpecies cæli in vifione glo-
riæ.
Sol in afpectu annuntians
in exitu, vas admirabile,
opus excelfi.
In meridiano fuo exficcat
regionem: & in confpectu
ardoris ejus qui fuftinebit?
fornacem fufflans in operibus
ardoris:
Tripliciter fol exurens
montes, vapores igneos in-
fufflans, & refulgens radiis
obfufcat oculos.
Magnus Dominus, qui fe-
cit illum: & in fermonibus
ejus feftinavit iter.
Et luna in omnibus in tem-
pore fuo, oftenfionem tem-
porum, & fignum ævi.
A lu-

---

lum *pulcritudo ejus eft*: ea res eft in qua maxime elucefcat pulcritudo operum Dei: Vel templum ejus eft ac domicilium: ea phrafi qua templum in fcripturis paffim appellatur decor: *fpecies cæli*: forma cæli vifu præclara: gr. gloria altitudinis, firmamentum puritatis, fpecies cæli: quibus commendatur cæli pulcritudo, quod fit excelfum, quod purum & incorruptum ac limpidæ lucis fons, quod illuftre ac fplendidum.

2. *Sol in afpectu annuntians*: fol oriens ut primum afpicitur, ac velut e carcere exit curriculum peracturus, annuntiat Dei gloriam five lætitiam mortalibus: *in exitu*: poft noctis tenebras: *vas admirabile*: inftrumentum σκεῦος, machina admirabilis; hic oriens, jam meridies.

3. *Fornacem cuftodiens*: imo, fufflans: gr. ac velut follem accendens faber ferrarius, eft *in operibus ardoris*: ingentem ardorem excitat: ita

4. *Tripliciter*: triplo feu multo magis *fol*: quippe qui exurat montes: *radios igneos*: vide gr.

5. *In fermonibus ejus*: Dei: ipfo jubente: *feftinavit iter*: ad occafum præcipitat.

A luna ſignum diei feſti : luminare quod minuitur ſuper conſummationem.

Menſis ſecundum nomen ejus eſt : creſcens mirabiliter mutatione.

Vas caſtrorum in celſitudine , in firmamento cæli reſplendens.

Species cæli , gloria ſtellarum , ornatus illuminans , in excelſis Dominus.

In verbis ſancti ſtabunt ad judicium , & non deficient in vigiliis ſuis.

Vide arcum , & benedic eum qui fecit illum : valde ſpecioſus eſt in fulgore ſuo.

Gyravit cælum in circuitu

7 A luna ſignum diei feſti , luminare quod minuitur in conſummatione.

8 Menſis ſecundum nomen ejus eſt , creſcens mirabiliter in conſummatione.

9 Vas caſtrorum in excelſis , in firmamento cæli reſplendens glorioſe.

10 Species cæli, gloria ſtellarum , mundum illuminans in excelſis Dominus.

11 In verbis ſancti ſtabunt ad judicium , & non deficient in vigiliis ſuis.

12 Vide arcum , & benedic eum qui fecit illum : valde ſpecioſus eſt in ſplendore ſuo.

13 Gyravit cælum in circui-

---

7. *A luna ſignum diei feſti* : neomeniæ : *luminare* : cujus ea natura eſt , ut poſtquam ad perfectum venit , ſtatim deficere incipiat.

8. *Menſis ſecundum nomen ejus eſt* : prout luna alia & alia nominatur creſcens ſeu decreſcens : ita proceſſus menſis agnoſcitur : *in conſummatione* : donec perfecta ſit plenoque orbe luceat : gr. creſcens mirabiliter ; mira incrementa capiens in mutatione : ſeu , creſcens mirabiliter variatur.

9. *Vas* (inſtrumentum ſive opus) *caſtrorum in excelſis* : hinc ſtellarum exercitus paſſim apud Prophetas : quæque ſua in ſpecula ac ſtatione collocatur , velut metatis non in terra ſed *in excelſo* caſtris.

10. *Species cæli* : pulcritudo cæli , ſtellarum gloria , mundus illuſtris , teſtatur in excelſis eſſe Dominum omnia colluſtrantem.

11. *In verbis ſancti* (Dei) *ſtabunt ad judicium* : ſecundum judicium , ſive lege & ordine ſuo : *in vigiliis ſuis* : in ſpecula & ſtatione ſua : ſicut Bar. III. 34. ſtellæ autem dederunt lumen in cuſtodiis ſuis : vocatæ ſunt & dixerunt adſumus.

13. *Gyravit cælum* : accuſativo caſu : Deus velut ducto circino

cuitu gloriæ ſuæ, manus Ex-
celſi aperuerunt illum.
14 Imperio ſuo acceleravit
nivem, & accelerat coruſca-
tiones emittere judicii ſui.
15 Propterea aperti ſunt
theſauri, & evolaverunt ne-
bulæ ſicut aves.
16 In magnitudine ſua po-
ſuit nubes, & confracti ſunt
lapides grandinis.
17 In conſpectu ejus commo-
vebuntur montes, & in volun-
tate ejus aſpirabit notus.
18 Vox tonitrui ejus ver-
beravit terram, tempeſtas
aquilonis, & congregatio
ſpiritus:
19 Et ſicut avis deponens
ad ſedendum, aſpergit nivem,
& ſicut locuſta demergens
deſcenſus ejus.
20 Pulcritudinem candoris

gloriæ: manus Excelſi ape-
ruerunt illum.
Imperio ſuo acceleravit ni-
vem, & accelerat coruſca-
tiones judicii ſui.
Propterea aperti ſunt the-
ſauri, & volaverunt nubes
ſicut aves.
In magnitudine ſua confor-
tavit nubes: & confracti ſunt
lapides grandinis.
Et in aſpectibus ejus com-
movebuntur montes: in vo-
luntate ſpirabit notus.
Vox tonitrui ejus parturire
fecit terram: & tempeſtas
aquilonis, & vortex ſpiri-
tus.
Sicut aves deorſum volan-
tes, diſpergit nivem: & ſi-
cut locuſta, divertens, deſ-
cenſus ejus.
Pulcritudinem candoris ejus
ad-

---

no deſcripſit cælum in orbem: *aperuerunt*: extenderunt, gr.

14. *Coruſcationes judicii ſui* teſtes.

15. *Aperti ſunt theſauri*: venti velut ex theſauto Dei producti; Pſ. cxxxiv. 7. quibus circumactæ nubes *evolaverunt*.

16. *Confracti ſunt lapides grandinis*: velut exciſa rupe hinc inde ſparguntur.

18. *Vox*, ſonitus, *tonitrui ejus verberavit terram*: gr. parturire fecit: concuſſit, commovit ut dolores parientem. *Congregatio*, gr. vortex, *ſpiritus*: ventorum turbines.

19. *Et ſicut avis*: *aſpergit nivem*, ita ut ſit *ſicut avis deponens ad ſedendum* declinans ad inſidendum terræ: gr. ſicut aves deorſum volitantes, ſpargit nivem: *& ſicut locuſta demergens*: in terram devoluta: gr. ſicut locuſta divertens deſcenſus ejus: nix tanta copia cedit quanta locuſtarum ex alio loco in alium divertentium nubes: ut ſit in plagis mundi ferventioribus.

20. *Super imbrem ejus*: Dei: *ex-*

admirabitur oculus, & ſuper imbrem ejus expaveſcet cor.

Et pruinam ſicut ſalem effundit ſuper terra; & cum congelaverit, fit cacumina tribulorum.

Frigidus ventus aquilo flabit: & gelabit criſtallus ab aqua: ſuper omnem congregationem aquæ requieſcet, & tamquam loricam induet aqua.

Devorabit montes, & exuret deſertum, & extinguet viride ſicut ignis.

Medicina omnium in feſtinatione nebula; ros obvians ab ardore exhilarabit.

ejus admirabitur oculus: & ſuper imbrem ejus expaveſcet cor.

21 Gelu ſicut ſalem effundet ſuper terram: & dum gelaverit, fiet tamquam cacumina tribuli.

22 Frigidus ventus aquilo flavit, & gelavit cryſtallus ab aqua, ſuper omnem congregationem aquarum requieſcet, & ſicut lorica induet ſe aquis.

13 Et devorabit montes, & exuret deſertum, & extinguet viride, ſicut igne.

24 Medicina omnium in feſtinatione nebulæ: & ros obvians ab ardore venienti humilem efficiet eum.

---

expaveſcet cor: tamquam redituro diluvio.

21. *Gelu*: gr. pruinam, *ſicut ſalem*: (quæ pruina) concreta fiet (ſicut) *cacumina tribuli*: in aculeorum formam: hæc quidem de pruina: jam ad aquas congelatas.

22. *Gelavit* concrevit *cryſtallus ab aqua*: *ſicut lorica induet ſe aquis*: imo ut habet gr. tamquam lorica induetur aqua: aquarum mollities, glacie velut lorica tecta, ab omni ictu tuta eſt.

23. *Et devorabit montes*: poſſet intelligi de vento Borea, de quo ℣. 22. qui immiſſa glacie exſiccatiſque herbis: *exuret deſertum*: notum illud:

------ Boreæ penetrabile frigus adurit.

ſed ſequentia vetant: melius: a frigore ad æſtum tranſit: *devorabit montes*, Deus, per æſtivos ardores.

24. *Medicina omnium*: hujus æſtus omnia exſiccantis & conſumentis remedium ſeu refrigerium eſt, *nebula* roſcidæ inſtar nubis ſubito diffuſa: *& ros obvians*: *humilem*, quietum *efficiet eum*: æſtum, ardorem, gr. planior: ab æſtu exhilarabit, recreabit, refrigerabit: ſupple terram.

25 In ſermone ejus ſiluit ventus, & cogitatione ſua placavit abyſſum, & plantavit in illa Dominus inſulas.	Cogitatione ſua pacavit abyſſum: & plantavit eam Jeſus.
26 Qui navigant mare, enarrent pericula ejus: & audientes auribus noſtris admirabimur.	Qui enavigant mare, enarrant pericula ejus: & audientes auribus noſtris admiramur.
27 Illic præclara opera & mirabilia: varia beſtiarum genera & omnium pecorum, & creatura belluarum.	Et illic incredibilia & admirabilia opera, varietas omnis animalis, creatura cetorum.
28 Propter ipſum confirmatus eſt itineris finis, & in ſermone ejus compoſita ſunt omnia.	Per ipſum, proſper proceſſus, finis ejus: & in verbo ejus: compoſita ſunt.
29 Multa dicemus, & deficiemus in verbis, conſummatio autem ſermonum, ipſe eſt in omnibus.	Multa dicemus, & non aſſequemur: & conſummatio ſermonum ipſe eſt in omnibus.
30 Gloriantes ad quid valebimus? ipſe enim omnipotens ſuper omnia opera ſua.	Glorificantes quo valebimus? ipſe enim eſt magnus ſuper omnia opera ſua.

25. *In ſermone ejus ſiluit ventus:* dixit, & ſtetit ſpiritus procellæ: & ſtatuit procellam in auram, & ſiluerunt fluctus. Pſalm. CVI. 25. 29. *plantavit*, fixit *in illa*, abyſſo, mari, *Dominus inſulas*: circumfrementibus licet fluctibus ſtabiles. gr. plantavit eam Jeſus: nullo ſenſu: ἰησοῦς Jeſus, pro νήσους inſulas.

26. *Qui navigant mare*: alluſum ad illud Pſ. CVI. 23. 24. qui deſcendunt mare in navibus: facientes operationem in aquis multis: ipſi viderunt opera Domini.

27. *Creatura belluarum*: cetorum: gr.

28. *Propter ipſum*: per ipſum, Deum ſcilicet *confirmatus eſt*: proſpere proceſſit *itineri* per mare *finis*. exitus, gr. per ipſum, (Deum) felix proceſſus viæ finis eſt ejus: hoc eſt per ipſum, iter per mare proſpero exitu deſit.

29. *Conſummatio ſermonum*: gr. ſumma ſermonum (atque) univerſum ipſe eſt: Deus ſcilicet: ſic Ecc. XII. 13.

30. *Gloriantes ad quid valebimus?* quid proficiemus quantum-

Terribilis Dominus & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipſius.

Glorificantes Dominum exaltate, quantumcumque potueritis: excedet enim & adhuc.

Et exaltantes illum, abundate in virtute: ne laboretis, non enim comprehendetis.

Quis vidit eum, & enarrabit? & quis magnificat eum, ſicut eſt?

Multa abſcondita ſunt majora his: pauca enim vidimus operum ejus.

Omnia enim fecit Dominus: & piis dedit ſapientiam.

31 Terribilis Dominus, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipſius.

32 Glorificantes Dominum quantumcumque potueritis, ſupervalebit enim adhuc, & admirabilis magnificentia ejus.

33 Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum poteſtis: major enim eſt omni laude.

34 Exaltantes eum replemini virtute. ne laboretis: non enim comprehendetis.

35 Quis videbit eum, & enarrabit? & quis magnificabit eum ſicut eſt ab initio?

36 Multa abſcondita ſunt majora his: pauca enim vidimus operum ejus.

37 Omnia autem Dominus fecit, & pie agentibus dedit ſapientiam.

---

tumvis recte dicendi gloria efferamur, cum ipſe non tantum ſermones noſtros ſed etiam ſua opera antecedat: quod congruit 32. 33. 34.

33. *Benedicentes*: altera verſio præcedentis.

CAPUT XLIV.

Incipit laus virorum illuſtrium: Enoch: Noe: Abraham: promiſſiones: Iſaac: Iacob.

SIXTINA VERSIO.

Patrum Hymnus.

LAudemus nunc viros glorioſos, & parentes noſtros generatione.

VERSIO VULGATA.

1 LAudemus viros glorioſos, & parentes noſtros in generatione ſua.

---

1. *Laudemus viros glorioſos*: in his laudibus duo maxime ad-

2 Multam gloriam fecit Dominus magnificentia ſua a ſeculo.

3 Dominantes in poteſtatibus ſuis, homines magni virtute, & prudentia ſua præditi: nuntiantes in prophetis dignitatem prophetarum,

4 & imperantes in præſenti populo, & in virtute prudentiæ populis ſanctiſſima verba.

5 In peritia ſua requirentes modos muſicos & narrantes carmina ſcripturarum.

6 Homines divites in virtute, pulcritudinis ſtudium habentes: pacificantes in domibus ſuis.

7 Omnes iſti in generationibus gentis ſuæ gloriam adepti ſunt, & in diebus ſuis habentur in laudibus.

Multam gloriam creavit Dominus, magnificentiam ſuam a ſeculo.

Dominantes in regnis ſuis, & viri nominati in potentia: conſiliantes in intellectu ſuo, annuntiantes in prophetiis:

rectores populi in conſiliis, & intellectu literaturæ populi:

Sapientes ſermones in diſciplina eorum: requirentes modos muſicos, narrantes carmina in ſcriptura.

Homines divites ſubminiſtrati in fortitudine, pacem habentes in habitationibus ſuis.

Omnes iſti in generationibus gloriam adepti ſunt; & in diebus ipſorum gloriatio.

---

vertenda ſunt: primum ut quemque ſignet proprio charactere paucis: alterum ut per viros illuſtres quos laudandos ſuſcepit, brevem totius populi contexat hiſtoriam: quos autem imprimis laudandos ſeligat, exponet ℣. 6. 3. & 4. *in generatione ſua*: ætate, vita.

3. *In poteſtatibus*: gr. in regnis *ſuis*; *nuntiantes in prophetis*: in prophetiis, gr. annuntiantes autem, ſupple futura: en ergo quos laudandos ſuſcipiat, prophetas, & populi duces: atque hos inter Pontifices qui principes populi vocabantur: unde non modo Aaronem verum etiam Phineen: Jeſum filium Joſedec: poſtremo Simonem ſua ætate nobilem.

4. *Imperantes in præſenti populo*: rectores populi in conſiliis, gr. *& virtute prudentiæ*: ſenſus obſcurus & ſuſpenſus: neque gr. clarior: ſumma ex utroque textu conflata: laudandos eſſe eos qui populo erudito (lege Domini) prudentia ſua præeant.

5. *Modos muſicos*: ſacra cantica in cœtu populi præcinenda puta pſalmos aliaque ejuſmodi car-

Sunt eorum qui reliquerunt nomen ad enarrandum laudes :

& ʃunt quorum non eʃt memoria , & perierunt quaʃi qui non fuerint : & nati ʃunt quaʃi non nati , & filii eorum poʃt eos .

Sed hi , viri miʃericordiæ , quorum juʃtitiæ non ʃunt traditæ oblivioni .

Cum ʃemine eorum permanebit bona hereditas , nepotes eorum :

in teʃtamentis ʃtetit ʃemen eorum ,

& filii eorum propter illos: uʃque in æternum manebit ʃemen eorum: & gloria illorum non delebitur .

Corpus ipʃorum in pace ʃepultum eʃt : & nomen eorum vivit in generationes .

Sapientiam ipʃorum narrabunt populi , & laudem annuntiat eccleʃia .

Enoch placuit Domino, & translatus eʃt, exemplum pœnitentiæ generationibus .

8 Qui de illis nati ʃunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum :

9 & ʃunt quorum non eʃt memoria : perierunt quaʃi qui non fuerint : & nati ʃunt , quaʃi non nati , & filii ipʃorum cum ipʃis .

10 Sed illi viri miʃericordiæ ʃunt , quorum pietates non defuerunt :

11 cum ʃemine eorum permanent bona ,

12 hereditas ʃancta nepotes eorum , & in teʃtamentis ʃtetit ʃemen eorum :

13 & filii eorum propter illos uʃque in æternum manent: ʃemen eorum & gloria eorum non derelinquetur .

14 Corpora ipʃorum in pace ʃepulta ʃunt , & nomen eorum vivit in generationem & generationem .

15 Sapientiam ipʃorum narrent populi, & laudem eorum nuntiet eccleʃia .

16 Henoch placuit Deo , & translatus eʃt in paradiʃum, ut det gentibus pœnitentiam .

---

carmina : quod etiam ad prophetiam pertinet .

12. *In teʃtamentis* in fœdere cum Abramidis pacto .

16. *Enoch :* primus omnium propter pietatem donatus a Deo, & ad cælum translatus : qui etiam a Juda Apoʃtolo prophetaʃʃe memoretur . Judæ 14. reʃervatus denique ad finem ʃeculi ut cum Elia prophetico fungatur officio : nempe *ut det gentibus pœnitentiam :* ex antiqua hebraici & chriʃtiani populi traditione : gr. exemplum pœnitentiæ generationibus : ætatibus ʃecuturis :

vix

17 Noe inventus eſt perfectus, juſtus, & in tempore iracundiæ factus eſt reconciliatio.

18 Ideo dimiſſum eſt reliquum terræ, cum factum eſt diluvium.

19 Teſtamenta ſeculi poſita ſunt apud illum, ne deleri poſſit diluvio omnis caro.

20 Abraham magnus pater multitudinis gentium, & non eſt inventus ſimilis illi in gloria: qui conſervavit legem Excelſi, & fuit in teſtamento cum illo.

21 In carne ejus ſtare fecit teſtamentum, & in tentatione inventus eſt fidelis.

22 Ideo jurejurando dedit illi gloriam in gente ſua, creſcere illum quaſi terræ cumulum,

23 & ut ſtellas exaltare ſemen ejus, & hereditare illos a mari uſque ad mare, & a

Noe inventus eſt perfectus, juſtus: in tempore iracundiæ factus eſt reconciliatio.

Ideo fuerunt reliquiæ ipſi terræ: ideo factum eſt diluvium.

Teſtamenta ſeculi poſita ſunt apud illum, ne deleretur diluvio omnis caro.

Abraam magnus pater multitudinis gentium: & non eſt inventus ſimilis in gioria: qui conſervavit legem Excelſi: & fuit in teſtamento cum illo:

& in carne ſua ſtare fecit teſtamentum, & in tentatione inventus eſt fidelis.

Ideo in jurejurando ſtatuit illi benedicere gentes in ſemine ipſius, multiplicare illum quaſi terræ cumulum,

& ſicut ſtellas exaltare ſemen illius, & hereditatem dare illis a mari uſque ad mare,

---

vix ullo ſenſu, cum nec peccatum ejus nec pœnitentia memoretur: ad hunc redit: XLIX. 16.

17. *Reconciliatio*: commutatio, compenſatio: gr. ſceleribus gentis humanæ hujus virtute penſatis.

18. *Ideo dimiſſum eſt reliquum terræ*: relictæ orbi terrarum reliquiæ, unde genus humanum reſurgeret: gr. obſcurior.

19. *Teſtamenta ſeculi*: pactum ſempiternum.

21. *In carne ejus*: *teſtamentum*: alluſum ad illud Gen. XVII. 13. eritque pactum meum in carue veſtra in fœdus æternum: circumciſionis ſacramento.

22. *Ideo jurejurando*: vide gr. *terræ cumulum*: arenam innumerabilem.

23. *A mari uſque ad mare*, ex Pſ. LXXI. 8.

re, & a flumine uſque ad extremum terræ.

& in Iſaac ſtatuit ita propter Abraam patrem ejus,

benedictionem omnium hominum, & teſtamentum, & requievit ſuper caput Jacob.

Agnovit eum in benedictionibus ſuis: & dedit illi in hereditate: & diviſit partes ejus: in Tribus partitus eſt duodecim.

Et eduxit ex eo virum miſericordiæ, iuvenientem gratiam in oculis omnis carnis.

flumine uſque ad terminos terræ.

24 Et in Iſaac eodem modo fecit propter Abraham patrem ejus.

25 Benedictionem omnium Gentium dedit illi Dominus, & teſtamentum confirmavit ſuper caput Jacob.

26 Agnovit eum in benedictionibus ſuis, & dedit illi hereditatem, & diviſit illi partem in tribubus duodecim.

27 Et conſervavit illi homines miſericordiæ invenientes gratiam in oculis omnis carnis.

---

27. *Homines miſericordiæ*: gr. ſingulari numero: Moyſen, de quo cap. ſeq.

CAPUT XLV.

Moyſes, Aaron: Sacerdotium, Aaroni & filiis: Dathan, Abiron, Core, Phinees.

SIXTINA VERSIO.

Dilectum a Deo & hominibus Moyſem, cujus memoria in benedictionibus eſt.

Similem illum fecit gloriæ ſanctorum: & magnificavit eum in timoribus inimicorum,

VERSIO VULGATA.

1 Dilectus Deo & hominibus Moyſes: cujus memoria in benedictione eſt.

2 Similem illum fecit in gloria ſanctorum, & magnificavit eum in timore inimicorum,

---

1. *Dilectus.* gr. dilectum Moyſen: ex ultima voce præcedentis.

2. *Monſtra placavit*: ſigna ceſſare fecit: gr. ea quæ a magis fiebant: ſive etiam ea quæ faciebat Deus, poſtquam Ægyptii ad pœnitentiam verti videbantur. Exod.

corum, & in verbis ſuis mon-
ſtra placavit,
3 Glorificavit illum in
conſpectu regum, & juſſit
illi coram populo ſuo, &
oſtendit illi gloriam ſuam.
4 In fide & lenitate ipſius
ſanctum fecit illum, & elegit
eum ex omni carne.
5 Audivit enim eum, &
vocem ipſius, & induxit il-
lum in nubem.
6 Et dedit illi coram præce-
pta, & legem vitæ & diſcipli-
næ, docere Jacob teſtamentum
ſuum, & judicia ſua Iſrael.
7 Excelſum fecit Aaron
fratrem ejus, & ſimilem ſibi
de tribu Levi:
8 ſtatuit ei teſtamentum
æternum, & dedit illi ſacer-
dotium gentis: & beatificavit
illum in gloria,
9 & circumcinxit eum zo-
na gloriæ, & induit eum ſto-
lam gloriæ, & coronavit eum
in vaſis virtutis.
10 Circumpedes, & femo-
ralia, & humerale poſuit
ei, & cinxit illum tintinna-
bulis aureis plurimis in gyro,

rum: & in verbis ejus ſigna
ceſſare fecit.
Glorificavit eum in conſpe-
ctu regum: mandavit illi ad
populum ſuum: & oſtendit
illi gloriam ſuam.
In fide & lenitate ipſius
ſanctum fecit, elegit eum ex
omni carne.
Auditam fecit ei vocem
ſuam: & induxit illum in
caliginem.
Et dedit illi coram præce-
pta, legem vitæ & ſcientiæ,
docere Jacob teſtamentum
ſuum, & judicia ſua Iſrael.
Excelſum fecit Aaron ſan-
ctum ſimilem illi fratrem
ejus, de tribu Levi.
Statuit ei teſtamentum ſe-
culi, & dedit illi ſacerdotium
populi: beatificavit illum in
decore,
& circumcinxit eum ſtola
gloriæ. Induit eum conſum-
matione gloriationis, & con-
firmavit eum vaſis virtutis,
femoralia, & poderem, &
humerale: & circumdedit
eum malis punicis aureis, tin-
tinnabulis plurimis in gyro
ad

Exod. VIII. 8. 29. magis enim videbatur flagella Dei habere in poteſtate, qui non modo immittere, ſed etiam coercere poterat.

9. *Stolam gloriæ*: perfectionem gloriæ, gr. *in vaſis*: inſtrumentis: *virtutis*: roboris: pretioſis, locupletiſſimis.

10. *Circumpedes & femoralia*: gr. femoralia & poderem: veſtem ampliſſimam, quam interpres circum pedes vertiſſe videtur, quod ad pedes uſque pertingeret.

ad ſonandum vocem in greſ-
ſibus ſuis, ad faciendum audi-
ri ſonitum in templo in me-
moriam filiis populi ſui:
Stola ſancta auro, & hya-
cintho, & purpura, opere va-
riatoris, rationali judicii, ma-
nifeſtationibus veritatis,
torta cocco, opere artificis,
lapidibus pretioſis ſculpturæ
ſigilli, in ligatura auri opere
lapidarii in memoriam in
ſcriptura ſculpta ſecundum
numerum tribuum Iſrael.
Coronam auream ſuper mi-
tram, efformationem ſignacu-
li ſanctitatis, gloriam hono-
ris, opus virtutis, deſideria
oculorum ornata, pulcra.
Ante ipſum non fuerunt
talia uſque in ſeculum:
non eſt indutus alienige-

11 dare ſonitum in inceſſu
ſuo, auditum facere ſonitum
in templo in memoriam filiis
gentis ſuæ.
12 Stolam ſanctam, auro,
& hyacintho, & purpura, opus
textile, viri ſapientis, judi-
dicio & veritate præditi:
13 torto cocco opus artifi-
cis, gemmis pretioſis figura-
tis in ligatura auri, & opere
lapidarii ſculptis in memo-
riam ſecundum numerum tri-
buum Iſrael.
14 Corona aurea ſuper mi-
tram ejus expreſſa ſigno ſan-
ctitatis, & gloria honoris:
opus virtutis, & deſideria
oculorum ornata.
15 Sic pulcra ante ipſum
non fuerunt talia uſque ad
originem.
16 Non eſt indutus illa alie-
nigena

---

12. *Opus*: *ſapientis*: variatoris: gr. pictoris egregii. *judicio & veritate præditi*. gr. rationali judicii, manifeſtationibus ſive ſignis veritatis: quippe cui inſculptum doctrina & veritas. qua de re Exod. XXVIII. Levit. VIII. 8.

13. *Torto cocco opus artificis*: opus artificioſe contextum; *gemmis*: *figuratis* celatis: *in ligatura auri*: vinctis auro; incluſis: de quibus lapidibus, Exod. ibid.

14. *Corona aurea*: lamina illa aurea, de qua ibid. 36. *expreſſa* ſive impreſſa *ſigno ſanctitatis*: quippe cui inſculptum erat: ſanctum Domino. ibid. *gloria* ſeu gloriatione *honoris*: id eſt honeſtiſſima ac magnificentiſſima: cum nihil ſit glorioſius quam præferre inſculptum fronti nomen Dei ſanctum; quod eſt *opus virtutis*: ac roboris; locupletiſſimum, ut ſupra 9. ſive etiam celatura difficili in præduro lapide. *& deſiderio oculorum ornata*: res per ſe viſu pulcræ ac mirum in modum ornatæ.

nigena aliquis, ſed tantum fi-
lii ipſius ſoli, & nepotes ejus
per omnes tempus.
17 Sacrificia ipſius conſum-
ta ſunt igne quotidie.

18 Complevit Moyſes ma-
nus ejus, & unxit illum oleo
ſancto.
19 Factum eſt illi in teſta-
mentum æternum, & ſemini
ejus ſicut dies cæli, fungi ſa-
cerdotio, & habere laudem,
& glorificare populum ſuum
in nomine ejus.
20 Ipſum elegit ab omni
vivente, offerre ſacrificium
Deo, incenſum, & bonum
odorem, in memoriam pla-
care pro populo ſuo:
21 & dedit illi in præceptis
ſuis poteſtatem, in teſtamen-
tis judiciorum, docere Jacob
teſtimonia, & in lege ſua lu-
cem dare Iſrael.
22 Quia contra illum ſte-
terunt alieni, & propter in-
vidiam circumdederunt illum
homines in deſerto, qui erant
cum Dathan & Abiron, con-
gregatio Core in iracundia.
23 Vidit Dominus Deus, &

na, ſed filii ejus ſoli, & nepotes ejus per omne tempus.

Sacrificia ipſius fient holocarpomata quotidie aſſidue bis.

Implevit Moyſes manus, & unxit illum oleo ſancto.

Factum eſt illi in teſtamentum æternum, & in ſemine ejus in diebus cæli, miniſtrare ei ſimul, & ſacerdotio fungi, & benedicere populum ejus in nomine ejus.

Ipſum elegit ex omni vivente, offerre oblationem Domino, incenſum, & bonum odorem in memoriam, placare pro populo ſuo.

Dedit illum in mandatis ſuis, poteſtatem in teſtamentis judiciorum, docere Jacob teſtimonia, & in lege ſua lucem dare Iſrael.

Contra eum ſteterunt alieni, & zelaverunt eum in deſerto: homines qui erant cum Dathan & Abiron, & congregatio Core in furore & ira.

Vidit Dominus & non pla-

---

17. *Quotidie*: addit gr. jugiter bis: pro ritu jugis ſacrificii mane & veſpere imperati: Num. XXVIII. 3. 4.

18. *Complevit Moyſes manus*: ſanguine victimæ more ſolenni: Levit. VIII. 24.

19. *Glorificare populum ſuum*: gr. benedicere ritu ſolenni.

21. *Poteſtatem in teſtamentis*: id eſt poteſtatem interpretandæ legis.

placuit illi : & conſumti ſunt in impetu iracundiæ .

Fecit illis monſtra ad conſumendum in igne flammæ ſuæ .

Et addidit Aaron gloriam, & dedit illi hereditatem. Primitias primitivorum diviſit illis .

Panem in primis paravit ſatietatem : nam & ſacrificia Domini edent , quæ dedit ei & ſemini ejus.

Ceterum in terra populi non hereditabit : & pars non eſt illi in populo. Ipſe enim pars tua hereditas.

Et Phinees filius Eleazari tertius eſt in gloria , in zelando eum in timore Domini ,

& ſtando in verſione populi , in bonitate alacritatis animæ ſuæ : & placavit pro Iſrael .

Ideo ſtatutum eſt illi teſtamentum pacis , præſidem ſanctorum , & populo ſuo , ut ſit illi & ſemini ejus ſacerdotii dignitas in ſecula .

non placuit illi , & conſumti ſunt in impetu iracundiæ .

24 Fecit illis monſtra , & conſumſit illos in flamma ignis .

25 Et addidit Aaron gloriam , & dedit illi hereditatem , & primitias frugum terræ diviſit illi .

26 Panem ipſis in primis paravit in ſatietatem : nam & ſacrificia Domini edent , quæ dedit illi , & ſemini ejus .

27 Ceterum in terra gentes non hereditabit,& pars non eſt illi in gente : ipſe eſt enim pars ejus , & hereditas .

28 Phinees filius Eleazari tertius in gloria eſt, imitando eum in timore Domini :

29 & ſtare in reverentia gentis : in bonitate & alacritate animæ ſuæ placuit Deo pro Iſrael .

30 Ideo ſtatuit illi teſtamentum pacis, principem ſanctorum & gentis ſuæ , ut ſit illi & ſemini ejus ſacerdotii dignitas in æternum .

---

27. *In terra gentes :* pro gentis : mendo manifeſto : gr. in terra populi : quod tribui Leviticæ in terra Chananæa nulla ſors attributa eſt : *ipſe enim* (Deus) eſt *pars ejus* : ex decreto legis : Num. XVIII. Deuter. X. 8. 9.

28. *Phinees tertius in gloria*: in honore Pontificali poſt patrem Eleazarum & avum Aaronem .

29. *Stare in reverentia gentis*: gr. ἐντροπῇ , reverentia : pro ἐν τροπῇ in verſione ſeu mutatione populi : cum populus a timore Dei ad licentiam & libidines verteretur : *placuit Deo pro Iſrael* : gr. placavit pro Iſrael. nota Phinees hiſtoria .

30. *Principem ſanctorum* : id eſt ſacrorum præſidem .

31 Et teſtamentum David regi filio Jeſſæ de tribu Juda, hereditas ipſi & ſemini ejus, ut daret ſapientiam in cor noſtrum judicare gentem ſuam in juſtitia, ne abolerentur bona ipſorum, & gloriam ipſorum in gentem eorum æternam fecit.

Et teſtamentum Davidi filio ex tribu Juda: hereditas regis, filii ex filio ſolo: hereditas Aaron & ſemini ejus. Det vobis ſapientiam in corde veſtro, judicare populum ſuum in juſtitia: ne aboleantur bona ipſorum: & gloria eorum in generationes eorum.

CA-

---

31. *Et teſtamentum David*: cur hic mentio anticipata Davidis cujus laus ſuo loco infra deſcribitur XLVII. græca declarant: quæ ſic habent ad verbum: & teſtamentum ſeu pactum Davidi (ſupple ſtatuit quod ℣. præcedenti) filio ex Tribu Juda: hereditas regis filii ex filio ſolo: hereditas Aaron & ſemini ipſius: quæ omnia ſatis licet perturbata indicant ut regnum hereditarium Davidis familiæ, ita hereditarium ſacerdotium Aaronis filiis attributum: *ut daret ſapientiam*: hæc & quæ ſequuntur in græco quoque confuſa ad verbum ſic habent: det vobis ſapientiam in corde veſtro ad judicandum populum ejus in juſtitia ut non aboleantur bona ipſorum: & gloriam ejus in generationes eorum: ſic quæ de Aaronis familia prædicavit, concluſit voto facto ut populi res ſub ſacerdotum Aaronitarum regimine fauſte procederet: quale votum rationi temporis accommodatiſſimum fuit cum ſacerdotes non jam circa altaris officia dediti eſſent, ſed contemto templo, & ſacrificiis neglectis, feſtinarent participes fieri palæſtræ, &c. ut ſcriptum eſt 2. Macc. IV. 14. quo fiebat ut fœdato ſacerdotio, ſancta plebs non jam ut ſolebat ſacerdotes Pontificemque obſervaret, ſed principes magiſtratuſque gentium, magno religionis periculo, nec abſimile vero jam tum inter initia tantæ corruptelæ inſurrexiſſe Mathariæ zelum atque in eum ejuſque liberos, ſanctamque Aſmonæorum gentem reſpici cœptum. vide XXXVI. 19.

CAPUT XLVI.

Josue, Caleb, Samuel, Saul.

SIXTINA VERSIO.

FORTIS in bellis Jesus Nave, & successor Moysi in prophetiis. Qui fuit secundum nomen suum

magnus in salutem electorum ejus, expugnare insurgentes hostes, ut hereditaret Israel.

Quam gloriam adeptus est in tollendo manus suas, & declinando romphæam contra civitates?

Quis ante illum sic stetit? nam hostes ipse Dominus perduxit.

An non in manu ejus retrocessit sol? & una dies facta est quasi duæ?

Invocavit Altissimum potentem, in oppugnando inimicos undique. Et audivit eos magnus Dominus: in saxis grandinis virtutis fortis,

erupit contra gentem bel-

VERSIO VULGATA.

1 FORTIS in bello Jesus Nave successor Moysi in prophetis, qui fuit magnus secundum nomen suum,

2 maximus in salutem electorum Dei, expugnare insurgentes hostes, ut consequeretur hereditatem Israel.

3 Quam gloriam adeptus est in tollendo manus suas, & jactando contra civitates rhomphæas?

4 Quis ante illum sic restitit? nam hostes ipse Dominus perduxit.

5 An non in iracundia ejus impeditus est sol, & una dies facta est quasi duo?

6 Invocavit Altissimum potentem in oppugnando inimicos undique, & audivit illum magnus & sanctus Deus in saxis grandinis virtutis valde fortis.

7 Impetum fecit contra

1. *In prophetis*: gr. in prophetiis: in prophetico munere: *magnus secundum nomen suum* quod est Jesus salvator: quod sequens explicat.

2. *Ut consequeretur hereditatem*. gr. ut heredetaret Israel: active ut sæpe jam: id est, ut Israelitis in hereditatem in ductis, terram partiretur.

3. *Tollendo manus suas*: ad feriendos hostes.

4. *Ipse Dominus perduxit*: in manus ejus tradidit.

6. *In saxis grandinis*: Jos. x. 11.

gentem hoſtilem, & in deſcenſu perdidit contrarios,

8 ut cognoſcant Gentes potentiam ejus, quia contra Deum pugnare non eſt facile. Et ſecutus eſt a tergo potentis:

9 & in diebus Moyſi miſericordiam fecit ipſe & Caleb filius Jephone, ſtare contra hoſtem, & prohibere gentem a peccatis, & perfringere murmur malitiæ.

10 Et ipſi duo conſtituti, a periculo liberati ſunt a numero ſexcentorum millium peditum, inducere illos in hereditatem, in terram, quæ manat lac & mel.

11 Et dedit Dominus ipſi Caleb fortitudinem, & uſque in ſenectutem permanſit illi virtus, ut aſcenderet in excelſum terræ locum, & ſemen ipſius obtinuit hereditatem:

12 ut viderent omnes filii Iſrael, quia bonum eſt obſequi ſancto Deo.

13 Et judices ſinguli ſuo

lum, & in deſcenſu perdidit contrarios.

Ut cognoſcant gentes integram armaturam eorum: quia coram Domino bellum ejus. Etenim ſecutus eſt poſt potentem:

Et in diebus Moyſi fecit miſericordiam ipſe & Caleb filius Jephonne, ſtare contra inimicum, prohibere populum a peccato, & ſedare murmur malitiæ.

Et ipſi, cum duo eſſent, ſalvati ſunt e ſexcentis millibus, inducere illos in hereditatem, in terram quæ manat lac & mel.

Et dedit Dominus ipſi Caleb fortitudinem, & uſque in ſenectutem permanſit illi, ut aſcenderet in excelſum terræ locum: & ſemen ejus obtinuit hereditatem:

ut viderent omnes filii Iſrael, quia bonum eſt obſequi Domino.

Et judices, ſinguli ſuo nomine,

---

8. *Secutus eſt a tergo potentis*: Deum ducem ſecutus eſt.

9. *Miſericordiam fecit*: noto hebraiſmo: recte pieque egit: miſericordes, pii: idem: *ipſe & Caleb*: auctores populo capeſſendæ terræ.

11. *Ipſi Caleb fortitudinem*: Joſ. XIV. 10. 11.

13. *Et judices ſinguli*: intellige eos qui a Deo conſtituti: non Abimelecum Gedeonis filium qui cæſis fratribus tyrannidem arripuit, nec modeſto judicis contentus titulo regium ſibi nomen attribuit. Jud. IX. ℣. 5. 6. cæteri er-

ne, quorumcumque cor non est fornicatum, & quicumque non sunt aversi a Domino;

Sit memoria eorum in benedictionibus: ossa eorum pullulent de loco suo,

& nomen eorum restauratum, glorificatis ipsis in filiis.

Dilectus a Domino suo Samuel propheta Domini constituit regnum, & unxit principes super gentem suam.

In lege Domini judicavit synagogam: & visitavit Dominus Jacob, In fide sua probatus est propheta,

& cognitus est in fide sua fidelis visionis.

nomine, quorum non est corruptum cor: qui non aversi sunt a Domino.

14 ut sit memoria illorum in benedictione, & ossa eorum pullulent de loco suo,

15 & nomen eorum permaneat in æternum, permanens ad filios illorum, sanctorum virorum gloria.

16 Dilectus a Domino Deo suo Samuel propheta Domini, renovavit imperium, & unxit principes in gente sua.

17 In lege Domini congregationem judicavit, & vidit Deus Jacob, & in fide sua probatus est propheta.

18 Et cognitus est in verbis suis fidelis, quia vidit Deum lucis:

---

ri ergo omnes hic ut Deo probati & universæ genti honori habiti memorantur.

14. *Ossa eorum pullulent*: formula bene apprecandi mortuis ut patet XLIX. 12. quasi dicerent: eorum memoria reflorescat. alludit autem ad consuetudinem collocandi sepulcra in amœnis & virentibus locis puta hortis, 4. Reg. XXI. 18. 26. Christi quoque monumento in horto quodam posito, Joan. XIX. 41. credo ad commendandam piorum perennem ac semper virentem memoriam ac spem resurrectionis qui horti cum virescerent, ipsa ossa *de loco suo*, id est de sepulcro veluti germinare, & suo quodam modo reviviscere videbantur.

16. *Renovavit imperium*. gr. constituit regnum. 1. Reg. VIII. IX. X. *unxit principes*: Saulem & Davidem: ibid. IX. XVI.

17. *Vidit*, inspexit, *Deus Jacob*: τὸν Ἰακὼβ Jacobum, accusandi casu: Israelitis providit per tantum prophetam tantumque judicem.

18. *Et cognitus*: *fidelis*: addit gr. visionis: certus videndi: seu certa & vera videns: quippe cum omnia ejus vaticinia de Heli & Saule impleta sint. 1. Reg.

19 & invocavit Dominum
omnipotentem, in oppugnan-
do hostes circumstantes undiq;
in oblatione agni inviolati.

20 Et intonuit de cælo Do-
minus, & in sonitu magno au-
ditam fecit vocem suam,

21 & contrivit principes
Tyriorum, & omnes duces
Philisthiim:

22 & ante tempus finis vitæ
suæ & seculi, testimonium
præbuit in conspectu Domini,
& Christi, & pecunias & us-
que ad calceamenta ab omni
carne non accepit, & non ac-
cusavit illum homo.

23 Et post hoc dormivit;
& notum fecit regi, & osten-
dit illi finem vitæ suæ, &
exaltavit vocem suam de terra
in prophetia delere impieta-
tem gentis.

Et invocavit Dominum potentem, in oppugnando hostes suos undique in oblatione agni lactentis.

Et intonuit de cælo Dominus: & in sonitu magno auditam fecit vocem suam.

Et contrivit principes Tyriorum, & omnes duces Phylistiim.

Et ante tempus dormitionis seculi contestatus est in conspectu Domini, & Christi: pecunias & usque ad calceamenta ab omni carne non accepi. Et non accusavit eum homo.

Et postquam dormivit, prophetavit, & ostendit regi finem ejus: & exaltavit vocem suam de terra in prophetia, delere iniquitatem populi.

III. IV. XV. *vidit Deum lucis*: tum, cum illi tam certa visa missa sunt. variant editiones: legunt enim alii: vidit Deus lucis: de quo scriptum est: ipse revelat profunda & abscondita: &, novit in tenebris constituta: & lux cum eo est: Dan. II. 22.

19. *In oppugnando*: I. Reg. VII. 9.

22. *Ante tempus*: ibid. XII.

23. *Et notum fecit regi*: Sauli. *de terra*: apparitio Samuelis: I. Reg. XXVIII. 13. &c. *impietatem gentis*: Saulem ipsum impium nec Deo obsequentem.

CAPUT XLVII.

Nathan : David : Salomon : Roboam : Jeroboam .

SIXTINA VERSIO.

ET post hoc surrexit Nathan prophetare in diebus David.

Quasi adeps separatus a salutari : sic David a filiis Israel.

Cum leonibus lusit quasi cum agnis : & in ursis, sicut in agnis ovium.

In juventute sua numquid non occidit gigantem, & abstulit opprobrium de gente?

in tollendo manum in saxo fundæ, & dejiciendo exultationem Goliæ.

Nam invocavit Dominum altissimum : & dedit in dextera ejus robur tollere hominem fortem in bello, exaltare cornu gentis suæ.

Sic in decem millibus glorificavit eum, & laudavit eum in benedictionibus Domini, in afferendo illi coronam gloriæ.

VERSIO VULGATA.

1 POST hæc surrexit Nathan propheta in diebus David.

2 & quasi adeps separatus a carne, sic David a filiis Israel.

3 Cum leonibus lusit quasi cum agnis : & in ursis similiter fecit sicut in agnis ovium in juventute sua.

4 Numquid non occidit gigantem, & abstulit opprobrium de gente?

5 in tollendo manum, saxo fundæ dejecit exultationem Goliæ :

6 nam invocavit Dominus omnipotentem, & dedit in dextera ejus tollere hominem fortem in bello, & exaltare cornu gentis suæ.

7 Sic in decem millibus glorificavit eum, & laudavit eum in benedictionibus Domini, in offerendo illi coronam gloriæ :

---

1. *Post hæc : Nathan* : seriem prophetarum editurus a Samuele pergit ad Nathan : quo prophetante res Davidis. is enim est quo auctore de templo & regia successione promissa suscepit, & pœnitentiam egit, & Salomonem unxit : 2. Reg. VII. XII. 3.

2. *Et quasi adeps separatus a carne :* comparatio ducta a ritu sacrificiorum : adeps pars optima sacrificii ac Domino separata : ita David. g. separatus a salutari : a victima pro salute, Levit. III. 3. eodem sensu. de reliquis vide 1. & 2. Reg.

8 contrivit enim inimicos undique, & extirpavit Philisthiim contrarios usque in hodiernum diem: contrivit cornu ipsorum usque in æternum.	Contrivit enim inimicos undique, & extirpavit Phylisthiim contrarios: usque in hodiernum diem contrivit cornu ipsorum.
9 In omni opere dedit confessionem Sancto, & Excelso in verbo gloriæ.	In omni opere suo dedit confessionem sancto excelso, verbo gloriæ:
10 De omni corde suo laudavit Dominum, & dilexit Deum, qui fecit illum: & dedit illi contra inimicos potentiam:	In omni corde suo laudavit, & dilexit eum qui fecit ipsum.
11 & stare fecit cantores contra altare, & in sono eorum dulces fecit modos.	Et stare fecit cantores contra altare, & ex sono eorum dulces facit modos.
12 Et dedit in celebrationibus decus, & ornavit tempora usque ad consummationem vitæ, ut laudarent nomen sanctum Domini, & amplificarent mane Dei sanctitatem.	Dedit in celebritatibus decus, & ornavit tempora usque ad consummationem: in laudando ipsos nomen sanctum ejus, & a mane personando sanctitatem.
13 Dominus purgavit peccata ipsius, & exaltavit in æternum cornu ejus: & dedit illi testamentum regni, & sedem gloriæ in Israel.	Dominus abstulit peccata ipsius, & exaltavit in æternum cornu ejus, & dedit illi testamentum regum, & thronum gloriæ in Israel.
14 Post ipsum surrexit filius sensatus, & propter illum dejecit omnem potentiam inimicorum.	Cum hoc surrexit filius sciens, & propter illum habitavit in latitudine.
15 Salomon imperavit in	Salomon regnavit in diebus

11. *Stare fecit cantores*: ordinavit Levitici ordinis officia. 1. Par. XXIII. & seqq.

13. *Purgavit peccata*: 2. Reg. XII. 13. *testamentum regni* legem de regno ejus domui dando in hereditatem. 1. Reg. VII. 12. & seqq.

15. *Eruditus es in juventute tua*: converso sermone ad Salomonem

bus pacis, cui Deus requiem dedit in circuitu; ut conderet domum in nomine ejus, & pararet ſanctitatem in ſempiternum.

Quam ſapiens fuiſti in juventute tua: & impletus es, quaſi flumen, intellectu. Terram contexit anima tua:

& repleſti in parabolis ænigmatum. Ad inſulas longe perveniat nomen tuum, & dilectus fuiſti in pace tua.

In cantilenis & proverbiis & parabolis & interpretationibus, te miratæ ſunt terræ.

In nomine Domini Dei, cui cognomen eſt Deus Iſrael,

collegiſti quaſi ſtannum, aurum: & ut plumbum multiplicaſti argentum.

diebus pacis, cui ſubjecit Deus omnes hoſtes, ut conderet domum in nomine ſuo, & pararet ſanctitatem in ſempiternum: quemadmodum eruditus es in juventute tua.

16 & impletus es, quaſi flumen, ſapientia, & terram retexit anima tua.

17 Et repleſti in comparationibus ænigmata: ad inſulas longe divulgatum eſt nomen tuum, & dilectus es in pace tua.

18 In cantilenis, & proverbiis, & comparationibus, & interpretationibus miratæ ſunt terræ,

19. & in nomine Domini Dei, cui eſt cognomen, Deus Iſrael.

20 Collegiſti quaſi aurichalcum aurum, & ut plumbum compleſti argentum,

21

---

monem qui a Deo doctus puer & ab initio regni: 3. Reg. III. & jam inde ab ortu vidit David parentem de templo aſſidue cogitantem: 2. Reg. VII. XXIV.

16. *Terram retexit* (contexit gr.) *anima tua*: quod explicatur ℣. 17. 18. replevit enim terram proverbiis, parabolis, ſive comparationibus id eſt ſimilitudinibus, ænigmatis: canticis: cujus quippe parabolæ ad tria millia fuerint, carmina autem ad quinque millia: 3. Reg. IV. 31. 32. X. 24. de Salomonis autem longe lateque & *uſque ad inſulas*, hoc eſt phraſi hebraica, ad extrema terrarum divulgato nomine, habes 3. Reg. IV. 31. 34. tum cap. X. 1. 11. 22.

20. *Collegiſti aurum*: de auri argentique copia: ibid. 14. 20. 2 Par. IX. 13. 27. &c.

21 & inclinaſti femora tua mulieribus : poteſtatem habuiſti in corpore tuo ,
22 dediſti maculam in gloria tua , & profanaſti ſemen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos , & incitari ſtultitiam tuam :
23 ut faceres imperium bipartitum , & ex Ephraim imperare imperium durum .
24 Deus autem non derelinquet miſericordiam ſuam , & non corrumpet , nec delebit opera ſua , neque perdet a ſtirpe nepotes electi ſui : & ſemen ejus , qui diligit Dominum , non corrumpet .
25 Dedit autem reliquum Jacob & David de ipſa ſtirpe .
26 Et finem habuit Salomon cum patribus ſuis .
27 Et dereliquit poſt ſe de ſemine ſuo , gentis ſtultitiam ,
28 & imminutum a prudentia , Roboam , qui avertit gentem conſilio ſuo :

Inclinaſti femora tua mulieribus & ſubjugatus es in corpore tuo .

Dediſti maculam in gloria tua , & profanaſti ſemen tuum , inducere iram ſuper filios tuos : & compunctus ſum ſuper ſtultitia tua :

ut fieret imperium bipertitum , & ex Ephraim inciperet regnum inobediens .

Dominus autem non derelinquet miſericordiam ſuam , & non corrumpet opera ſua , nec delebit electi nepotes : & ſemen ejus , qui ipſum dilexit , non tollet .

Et dedit reliquias Jacob & Davidi ex ipſo radicem .

Et requievit Salomon cum patribus :

& reliquit poſt ſe de ſemine ſuo , gentis ſtultitiam ,

& imminutum prudentia Roboam , qui avertit gentem conſilio ſuo :

---

21. *Poteſtatem habuiſti in corpore tuo* : quaſi accepta licentia eo utendi pro libidine : vel ex gr. perdomitus es , ſub jugum miſſus es in corpore tuo : mulieribus illecebris victus .

22. *Inducere iracundiam* : ita ut induceretur . *& incitari ſtultitiam tuam* : ſtultum amorem mulierum . gr. compunctus ſum , attonitus ſum &c.

23. *Ex Ephraim* : ex Jeroboam Ephratæo : atque ex decem tribubus , quæ ſæpe Ephraim vocarentur ; *imperare imperium durum* ; gr. incipere (exurgere) imperium inobediens ſive perduelle .

25. *Dedit reliquum* ; reliquias *Jacob & David* ; τῷ ἰακώβ , τῷ δαυίδι : dativo caſu ; *de ipſa ſtirpe* ; Salomonis .

26. *Finem habuit* ; dormivit , requievit ; gr. 3. Reg. XI. 34.

Et Hieroboam filium Nabat, qui peccare fecit Israel, & dedit viam peccati ipsi Ephraim. Et redundaverunt peccata ipsorum valde:
ut averteret eos a terra.

Et quæsiverunt omnem nequitiam, donec vindicta veniret super eos.

29 & Jeroboam filium Nabat, qui peccare fecit Israel, & dedit viam peccandi Ephraim, & plurima redundaverunt peccata ipsorum.

30 Valde averterunt illos a terra sua.

31 Et quæsivit omnes nequitias usque dum perveniret ad illos defensio, & ab omnibus peccatis liberavit eos.

---

29. *Qui peccare fecit Israel*; quo elogio semper designatur in scripturis, ut videre est passim libro Reg. III. & IV.

30. *A terra*; promissa; ex qua translati sunt in Assyriam propter peccata sua, quorum initium fuit illa secessio a Juda, auctore Jeroboamo, 4. Reg. XVII. 4. 21. &c.

31. *Quæsivit omnes nequitias*; vide gr. in latinis defensio pro ultione; ut in illo Pauli, Rom. XII. 19 non vosmetipsos defendentes; gr. ulciscentes. *ab omnibus peccatis*; gr. deest.

CAPUT XLVIII.

Elias: Elisæus: Ezechias: Isaias propheta magnus: 25. eo duce liberati, 23. vis precum, 22.

SIXTINA VERSIO.

ET surrexit Elias Propheta quasi ignis: & verbum illius quasi facula ardebat.

Qui induxit in illos famem: & zelo paucos fecit eos.

In verbo Domini continuit cælum: deduxit sic ter ignem.

VERSIO VULGATA.

1 ET surrexit Elias Propheta, quasi ignis, & verbum ipsius quasi facula ardebat.

2 Qui induxit in illos famem, & irritantes illum invidia sua pauci facti sunt. non enim poterant sustinere præcepta Domini.

3 Verbo Domini continuit cælum, & dejecit de cælo ignem ter.

---

1. *Quasi ignis*; *quasi facula*; propter ardentem zelum; unde igne raptus in cælum. de rebus autem Eliæ, 3. Reg. XVII. & seqq.

4 ſic amplificatus eſt Elias in mirabilibus ſuis. Et quis poteſt ſimiliter ſic gloriari tibi?

5 Quis ſuſtuliſti mortuum ab inferis de ſorte mortis in verbo Domini Dei.

6 Qui dejeciſti reges ad perniciem, & confregiſti facile potentiam ipſorum, & glorioſos de lecto ſuo.

7 Qui audis in Sina judicium, & in Horeb judicia defenſionis.

8 Qui ungis reges ad pœnitentiam, & prophetas facis ſucceſſores poſt te.

9 Qui receptus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum.

10 Qui ſcriptus es in judiciis temporum lenire iracundiam Domini: conciliare cor patris ad filium, & reſtituere tribus Jacob.

Quam glorificatus fuiſti Elias in mirabilibus tuis: & quis ſimilis tibi, ut glorietur?

Qui ſuſcitaſti cadaver a morte & ab inferis, ut verbo Altiſſimi.

Qui dejeciſti reges in perniciem, & glorioſos de lecto ſuo.

Qui audis in Sina correptionem, & in Choreb judicia vindictæ.

Qui ungis reges in retributionem, & prophetas ſucceſſores poſt teipſum.

Quia aſſumtus es in turbine ignis, in curru equorum igneorum.

Qui deſcriptus es in correptionibus ad tempora lenire iram ante furorem, & conciliare cor patris ad filium, & reſtituere tribus Jacob.

---

7. *In Sina; in Horeb*; quod eſt jugum montis Sinæ; 3. Reg. XIX. 8. *defenſionis*; ultionis; vide XLVII. 31. quæ autem judicia, quaſi ultiones Elias inſtar alterius Moyſi in Sina audierit, vide 3. Reg. XIX. 17.

8. *Qui ungis reges*; ibid. 15. 16. *ad pœnitentiam*, gr. ad retributionem; ſive rependendas vices, peccatis ſcilicet; quo ad pœnitentiam provocentur. & *prophetas*; *ſucceſſores*; ibid.

10. *Qui ſcriptus es*; vide etiam gr. hæc ſubdens poſt Eliæ raptum in cælum, ſatis indicat Eliæ officium nondum eſſe completum; reſervarique eum ad leniendam deſtinato tempore Dei iracundiam; quod partim impletum in Johanne Baptiſta quem Elias figurabat, partim implendum Elia adventuro ante ſecundum Chriſti adventum; ex antiquiſſima Hebræorum chriſtianorumque doctrina; qua de re præfatione in Apocalypſim diximus. conferendus autem hic locus cum illo de Enoch, ſupra XLIV. 16. *cor patrum ad filios*; juxta Mal. IV. 6.

Beati, qui te viderunt, & qui in amicitia decorati sunt.

Nam & nos vita vivemus.

Elias, qui in turbine tectus est: & Elizæus impletus est spiritu illius. Et in diebus suis non est commotus a principe: & non subjugavit eum quisquam.

Non superavit illum aliquod verbum; & in dormitione prophetavit cor ejus.

Et in vita sua fecit monstra: & in morte mirabilia opera ejus.

In omnibus his non pœnituit populus, & non recesserunt a peccatis; usque dum direpti sunt de terra sua, & dispersi sunt in omnem terram.

Et relicta est gens perpauca, & princeps domui David.

11 Beati sunt, qui te vide-
runt, & in amicitia tua deco-
rati sunt,
12 nam nos vita vivimus tan-
tum, post mortem autem non
erit tale nomen nostrum.
13 Elias quidem in turbine
tectus est, & Eliseo comple-
tus est spiritus ejus: in diebus
suis non pertimuit princi-
pem, & potentia nemo vi-
cit illum.
14 nec superavit illum ver-
bum aliquod, & mortuum
prophetavit corpus ejus.
15 In vita sua fecit mon-
stra, & in morte mirabilia
operatus est.
16 In omnibus istis non pœ-
nituit populus, & non reces-
serunt a peccatis suis usque
dum ejecti sunt de terra sua,
& dispersi sunt in omnem ter-
ram:
17 & relicta est gens per-
pauca, & princeps in domo
David.

---

13. *In Elisæo spiritus ejus*; qua de re & aliis Elisæi gestis, 4. Reg. 11. & seqq.

14. *Nec superavit*: nec res ulla super illum fuit; verbum pro re, sæpe notato hebraismo. *mortuum prophetavit*; miraculo edito, ac suscitato mortuo; 4. Reg. XIII. 21.

16. *Non pœnituit*; non sunt emendatæ; decem tribus tot miraculis & oraculis monitæ.

17. *Gens perpauca*; solebant in illis migrationibus paucissimos relinquere ad colendos agros & opificia necessaria; itaque paucissimi ex decem tribubus in terra sua relicti, 4. Reg. 17. 24. *princeps in domo David*; dejectis regibus nullus jam nisi in ea domo principatus.

18 Quidam ipſorum fecerunt quod placeret Deo: alii autem multa commiſerunt peccata.

19 Ezechias munivit civitatem ſuam, & induxit in medium ipſius aquam, & fodit ferro rupem, & ædificavit ad aquam puteum.

20 In diebus ipſius aſcendit Sennacherib, & miſit Rabſacen, & ſuſtulit manum ſuam contra illos, & extulit manum ſuam in Sion, & ſuperbus eſt factus potentia ſua.

21 Tunc mota ſunt corda & manus ipſorum: & doluerunt quaſi parturientes mulieres.

22 Et invocaverunt Dominum miſericordem, & expandentes manus ſuas, extulerunt ad cælum: & ſanctus Dominus Deus audivit cito vocem ipſorum.

23 Non eſt commemoratus peccatorum illorum, neque dedit illos inimicis ſuis, ſed purgavit eos in manu Iſaiæ ſancti prophetæ.

24 Dejecit caſtra Aſſyriorum, & contrivit illos Angelus Domini.

Quidam ſane ipſorum fecerunt, quod placeret: quidam autem multa commiſerunt peccata.

Ezechias munivit civitatem ſuam: & induxit in medio ipſorum Gog: fodit ferro rupem, & ædificavit puteos ad aquas.

In diebus ipſius aſcendit Nacherim: & miſit Rapſacem: & promovit. Et promovit manus ejus in Sion: & jactavit ſe in ſuperbia ſua.

Tunc commota ſunt corda & manus ipſorum: & doluerunt quaſi parturientes.

Et invocaverunt Dominum miſericordem, expandentes manus ſuas ad eum. Et ſanctus de cælo cito exaudivit eos,

& redemit eos in manu Eſaiæ.

Percuſſit caſtra Aſſyriorum: & contrivit eos Angelus ejus.

18. *Quidam ipſorum*: principum e Davidis familia.

19. *Munivit civitatem; induxit aquam*, 4. Reg. 20. 2. Par. XXXII. 5. Iſ. XXII. 9.

21. *Quaſi parturientes*; 4. Reg. XIX. 3.

22. *Invocaverunt Dominum*; Ezechias & Iſaias; ibid. 15. 2. Par. XXXII. 20.

23. *Purgavit eos*; liberavit; gr. *in manu Iſaiæ*; eo duce, orante & prophetante; ibid. 6. 29.

Nam fecit Ezechias quod placuit Domino, & fortiter fuit in viis David patris ſui, quas mandavit Eſaias propheta magnus, & fidelis in viſione ipſius.

In diebus ipſius retro rediit ſol, & addidit regi vitam.

Spiritu magno vidit ultima, & conſolatus eſt lugentes in Sion. Uſque in ſempiternum

oſtendit futura & abſcondita, antequam ipſa evenirent.

25 Nam fecit Ezechias quod placuit Deo, & fortiter ivit in via David patris ſui, quam mandavit illi Iſaias propheta magnus, & fidelis in conſpectu Dei.

26 In diebus ipſius retro rediit Sol, & addidit regi vitam.

27 Spiritu magno vidit ultima, & conſolatus eſt lugentes in Sion. Uſque in ſempiternum

28 oſtendit futura & abſcondita antequam evenirent.

25 *In conſpectu D.i*; in viſis a Deo miſſis; gr.

27. 28 *Spiritu magno*; forti; excelſo; *vidit ultima*, extrema calamitatum & imminens excidium urbi; ſive etiam ultima; a temporibus ſuis remotiſſima; quod ſequenti congruit. *uſque in ſempiternum oſtendit*; quæ longo poſt tempore eventura erant, puta de Cyro & aliis; quæ etiam in æternum duratura, de Chriſto ejuſque Eccleſia. quæ etſi aliis Prophetis conveniant, Iſaiæ tamen ſpeciatim tribuuntur, quo nemo plura, remotiora, clariora ac luculentiora vidit.

CAPUT XLIX.

Joſias, Jeremias, Ezechiel, duodecim prophetæ, Zorobabel, Jeſus filius Joſedec, Nehemias, Enoch, Joſeph, Seth & Sem.

SIXTINA VERSIO.

MEMORIA Joſiæ in compoſitionem incenſi, facta opere unguentarii.

In omni ore quaſi mel indulcabitur, & ut muſica in convivio vini.

VERSIO VULGATA.

1 MEMORIA Joſiæ in compoſitionem odoris facta opus pigmentarii.

2 In omni ore quaſi mel indulcabitur ejus memoria, & ut muſica in convivio vini.

1. 2 *In compoſitionem*; *in omni ore*; & hujus præ cæteris ſuavis memoria, propter admirabilem pietatem atque innocentiam; quod octo annos natus Deum colere cœperit, neque umquam deſtiterit. 4 Reg. XXIV. 1. neque quiſquam ſimilis illi fuiſſe memoratur; aut pari luctu defletus; ab ipſo Jeremia editis lamentationibus. 2. Par. XXXV. 24. 25.

3 Ipſe eſt directus divinitus in pœnitentiam gentis, & tulit abominationes impietatis.

4 Et gubernavit ad Dominum cor ipſius, & in diebus peccatorum corroboravit pietatem.

5 Præter David, & Ezechiam, & Joſiam, omnes peccatum commiſerunt:

6 nam reliquerunt legem Altiſſimi reges Juda, & contemſerunt timorem Dei.

7 Dederunt enim regnum ſuum aliis, & gloriam ſuam alienigenæ genti.

8 Incenderunt electam ſan-

Ipſe directus eſt in converſione populi, & abſtulit abominationes iniquitatis.

Direxit ad Dominum cor ſuum: in diebus iniquorum corroboravit pietatem.

Præter David & Ezechiam, & Joſiam, omnes delictum deliquerunt.

Nam reliquerunt legem Altiſſimi: reges Juda defecerunt.

Dederunt enim cornu ſuum aliis, & gloriam ſuam alienæ genti.

Incenderunt electam ſancti-ta-

---

3. *Directus divinitus*. gr. ipſe proſpere egit &c. *tulit abominationes* etiam excelſa quæ ædificaverat Salomon; prætermiſſa Ezechiæ aliiſque piis regibus. 4. Reg. xxIII. 13.

4. *Cor ipſius*; ſuum; *in diebus peccatorum*; cum iniquitas per tot prava exempla uſque adeo invaleſceret, ut Deus jam plebi non eſſet placatus, nec propter tantam Joſiæ pietatem, 4. Reg. xxIII. 26.

5. *Præter David & Ezechiam*; atqui nec Ezechias prorſus irreprehenſus; ſicut ſcriptum eſt; attamen in legatione principum Babylonis dereliquit eum Dominus &c. 2. Par. xxxII. 31. imo acriter increpitus ab Iſaia; 4. Reg. xx. 16. ergo intelligendum videtur, hos tres reges tantum fuiſſe qui nihil commiſerint contra cultum Dei; cum de ipſo Aſa ejuſque filio Joſaphat tam piis memoretur; excelſa non abſtulit; 3. Reg. xv. 24. xxII. 44. addamus tres illos reges non peccaſſe ullum grande peccatum directe contra legem; nam peccata Davidis tot eluta lacrymis coram Deo pro infectis ac nullis habentur ad commendandam vim pœnitentiæ.

6. *Reges Juda*; horum pars maxima.

7. *Dederunt regnum ſuum*; Deum per ſua peccata perpulerunt ut daret.

8. *Incenderunt*; alieni; de quibus ℣. præcedenti. 4. Reg. xxv. 9. *in manu Jeremiæ*; id vaticinante Jeremia.

tatis civitatem, & deſertas fecerunt vias ipſius in manu Hieremiæ.

Nam male tractaverant illum: & ipſe in utero conſecratus eſt propheta, eradicare & affligere & perdere, ſimiliter ædificare & plantare.

Ezechiel, qui vidit conſpectum gloriæ, quam oſtendit illi in curru Cherubim.

Nam commemoratus eſt inimicorum in imbre, & benefacere illis qui dirigunt vias.

Et duodecim prophetarum oſſa pullulent de loco ſuo. Conſolatus eſt autem Jacob, & redemit eos in fide ſpei.

ctitatis civitatem, & deſertas fecerunt vias ipſius in manu Jeremiæ.

9 Nam male tractaverunt illum, qui a ventre matris conſecratus eſt propheta, evertere, & eruere, & perdere, & iterum ædificare, & renovare.

10 Ezechiel qui vidit conſpectum gloriæ, quam oſtendit illi in curru Cherubim.

11 Nam commemoratus eſt inimicorum in imbre, benefacere illis, qui oſtenderunt rectas vias.

12 Et duodecim prophetarum oſſa pullulent de loco ſuo: nam corroboraverunt Jacob & redemerunt ſe in fide virtutis.

---

9. *A ventre matris;* Jerem. I. 5. *evertere;* ibid. 10. ut evellas & deſtruas &c.

10. *Ezechiel qui vidit conſpectum gloriæ;* ejuſdem Ezech. I. ex quo viſo omnis ejus prophetia pendet; ibid. VIII. 2. X. I. 2. &c.

11. *In imbre;* comminatus procellam & imbrem inundantem & lapides grandes ad diſſipandos falſorum Prophetarum conatus. Ezech. XIII. II. 13. *benefacere illis qui;* nec tantum impiis minas; ſed bene agentibus ac pœnitentibus fauſta promiſſa protulit. XVIII. XXXIII. XXXIV. 23. præſertim vero XL. & ſeqq.

12. *Et duodecim Prophetarum.* ex his patet, jam tum, ut Iſaiam, Jeremiam, Ezechielem ſeorſim. XLVIII. 23. XLIX. 9. 10. ita duodecim prophetas ſimul, ſingularem librum feciſſe; quod recte notavit noſter Daniel Huetius vir eruditiſſimus, nunc Abrincenſis Epiſcopus. De Daniele autem hic tacitum, quod hebræi non ſolerent recenſere eum inter prophetas; quippe qui non propheticam, ſed ſatrapicam ut aiunt vitam egerit; ſed inter hagiographos: referente Hieronymo, & ita ſcripturam ordinante in ſuo canone quem docti Benedictini adornant: quo loco iidem hebræi poſt Job, Davidis, Salomonis, & alios haud minus divinitus inſpiratos libros repo-

nunt.

13 Quomodo amplificemus Zorobabel? nam & ipſe quaſi ſignum in dextera manu?

14 ſic & Jeſum filium Joſedec? qui in diebus ſuis ædificaverunt domum, & exaltaverunt templum ſanctum Domino, paratum in gloriam ſempiternam.

15 Et Nehemias in memoria multi temporis, qui erexit nobis muros everſos, & ſtare fecit portas & ſeras, qui erexit domos noſtras.

16 Nemo natus eſt in terra qualis Henoch: nam & ipſe receptus eſt a terra.

Quomodo amplificemus Zorobabel? nam & ipſe quaſi ſignaculum in dextra manu.

Sic Jeſus filius Joſedec. Qui in diebus ſuis ædificaverunt domum, & exaltaverunt populum ſanctum Domino paratum in gloriam ſempiternam.

Et Neemiæ memoria in multum tempus: qui erexit nobis muros everſos, & ſtare fecit portas & ſeras, & erexit ſola domorum noſtrarum.

Nemo creatus eſt, qualis Enoch, talis in terra: nam & ipſe aſſumtus eſt a terra.

---

nunt. Sane Daniel apud Ezechielem non ſemel; XIV. XXVIII. ejus autem liber inter ſcripturas memoratur ante Chriſtum. 1. Macc. II. 59. 60. temporibus Eccleſiaſtico proximis, ut diximus. *oſſa pullulent*; de hac formula vide XLVI. 14. *corroboraverunt Jacob*; *redemerunt ſe*; eos. gr. Deo tribuit; per prophetas ſcilicet, eodem ſenſu; *in fide virtutis*; Dei virtute freta. gr. in fide ſpei; ſpe certa fide nixa.

13. *Quomodo amplificemus*: magnificemus; gr. *Zorobabel*; 14. *Jeſum filium Joſedec*, 15. *& Nehemias*. nulla hic Eſdræ mentio quod tantum commemoret Prophetas & populi duces; quo etiam nomine veniunt ſacrorum præſides ut diximus; ad XLIV. 3. 4. ſane Eſdras ſcribæ ſive doctoris, non prophetæ nomine inſignitus. Zorobabel autem dux gentis. *quaſi ſignum in dextera manu*; res conjunctiſſima, lectiſſima, diligentiſſime cuſtodita; ab Aggæo repetitum; II. 24. ubi de Zorobabele dicitur ponam te quaſi ſignaculum quia te elegi. quo ſenſu in Canticis VIII. 6. pone me ut ſignaculum ſuper brachium tuum. de Jeſu filio Joſedec ſummo ſacerdote & de Nehemia notum; ex Aggæo, Zacharia, VI. 11 primo & ſecundo Eſdræ.

16 *Qualis Enoch*; redit ad eum, a quo exorſus eſt; XLIV. 16. tantum virum, ut ortum licet a terra, terra tamen non caperet; eique conjungit velut extra ordinem Joſephum; Seth & Sem.

Neque ſicut Joſeph natus eſt vir princeps fratrum, ſtabilimentum populi.

Et oſſa ipſius viſitata ſunt.

Sem & Seth apud homines gloriam adepti ſunt. Et ſuper omne animal in creatione Adam.

17 Neque ut Joſeph, qui natus eſt homo princeps fratrum, firmamentum gentis, rector fratrum, ſtabilimentum populi:

18 & oſſa ipſius viſitata ſunt, & poſt mortem prophetaverunt.

19 Seth & Sem apud homines gloriam adepti ſunt: & ſuper omnem animam in origine Adam.

17. *Qui natus eſt homo princeps*: a nativitate deſtinatus; ſed gr. aliter ac ſimplicius.

18. *Oſſa ejus viſitata ſunt*; translata ſunt ab Ægypto, quemadmodum ipſe præceperat. Gen. L. 23. 24. Exod. XIII. 19. *poſt mortem prophetaverunt*. impleta ſunt de ejus oſſibus vaticinia, quæ ipſe vivus ediderat. ibid.

19. *Seth & Sem*; Seth a quo ortus Noe & piorum progenies, ii ſcilicet qui ante diluvium filii Dei vocabantur; Gen. VI. 2. 4. ideo conjunctus cum *Sem*, qui & ipſe a diluvio origo piæ gentis; Abrahami & Abramidarum parens a Deo præ ceteris fratribus benedictus. Gen. IX. 26. 27. *ſuper omnem animam*; ideo præ ceteris Adami filiis clari & excelſi habentur. Adam autem non niſi in filiis memoratur neque alia ulla laude donatur: quippe peccati ut generis humani auctor.

CAPUT L.

Simon Oniæ filius, ejus oratio: adhortatio ad orandum: duæ gentes inviſæ, tertia nec dicenda gens: libri auctor.

SIXTINA VERSIO.

SIMON Oniæ filius ſacerdos magnus, qui in vita ſua ſuffulſit domum, & in diebus ſuis corroboravit templum.

VERSIO VULGATA.

1 SIMON Oniæ filius, ſacerdos magnus, qui in vita ſua ſuffulſit domum, & in diebus ſuis corroboravit templum.

1. *Simon*: duos pontifices hujus nominis fuiſſe in præfatione diximus. Simon I. juſtus Seleuco Nicanore Syriæ, Ptolemæo Lagi filio Ægypti regibus in ipſis imperii Macedonici initiis floruit; cujus nepos Simon II. poſt Eleazarum ac Manaſſen patruos &

2 Templi etiam altitudo ab ipſo fundata eſt, duplex ædificatio & excelſi parietes templi.

3 In diebus ipſius emanaverunt putei aquarum, & quaſi mare adimpleti ſunt ſupra modum.

4 Qui curavit gentem ſuam, & liberavit eam a perditione.

Et ab ipſo fundata eſt altitudo duplicis, reparatio excelſa ambitus templi.

In diebus ipſius imminutum eſt receptaculum, æs quaſi maris perimetrum.

Curam gerens populi ſui a caſu, & fortificans civitatem ad obſidendum.

& Oniam II. parentem octoginta fere annis poſtquam avus cœperat, Antiocho Magno ac Ptolemæo Philopatore Syriç & Ægypti regibus, viginti annos præfuit. hunc miris extollit laudibus recente viri memoria; ad conciliandam quoque gratiam Oniæ III. ejus filio viro maximo ex paternarum virtutum ac beneficiorum commemoratione; adverſus intruſos nefarios ſacerdotes Jaſonem, Menelaum, Lyſimachum, a quibus ille ſacerdotio exutus ut in eadem præfatione dictum. *in vita ſua*: *in diebus ſuis*. ſic de mortuis loqui ſolent. idem ℣. 3. vide præfat. *fulſit*, gr. ſarcivit: *domum*: templum.

2. *Fundata eſt*: fulta eſt: ſupra XXII. 19. *duplex ædificatio*: duplex murus in ambitu templi ad muniendum locum. gr. ab ipſo fundata eſt altitudo duplicis: διπλῆς, ſupple, ἐποτειχήσεως, ſubſtructionis, muri, (quod eſt) munimentum excelſum ambitus templi. horum autem & aliorum operum, ℣. 3. 5. nulla, præterquam hic, memoria. templum ſub hæc tempora munimenti inſtar fuiſſe, videas in Maccabaicis paſſim.

3. *Putei aquarum*: gr. imminutum eſt aquarum receptaculum: (ſive plurali numero: imminuta receptacula) æs quaſi maris ambitus: id eſt aquarum receptacula, (putei, aquæductus, cetera ejuſmodi ad lavandi & potandi uſum) cum antea imminuta eſſent, hujus Pontificis tempore facta ſunt ut mare illud æreum ampliſſimum in templo collocatum, 3. Reg. VII. 23. 2. Paral. IV. 2. alia lectio indicat mare illud æneum factum eſſe tripliciter majus.

4. *Liberavit eam a perditione*; qui Ptolemæum Philopatorem Ægypti regem negato a Judæis ſanctuarii aditu extrema intentantem ac prope jam ſævientem, precibus ad Deum fuſis ſacro loco prohibuit: quo initio regis Vi-

Quam glorificatus est in conversione populi, in egressu domus velamenti?

5 Qui prævaluit amplificare civitatem, qui adeptus est gloriam in conversatione gentis: & ingressum domus & atrii amplificavit.

Quasi stella matutina in medio nubis: quasi luna plena in diebus.

6 Quasi stella matutina in medio nebulæ, & quasi luna plena in diebus suis lucet.

---

victoria tumidi fracta superbia mutataque mens in melius, non modo salvis Judæis & ab omni virtutis, verum etiam oppressis qui eos ad vincula cædemque poscerent. scriptum 3. Macc. antiquo sane libro, licet non canonico. cap. 1. 2. 6. 7. gr. brevius: qui curam gessit populi sui a casu sive ab excidio (liberandi.)

5. *Qui prævaluit*: gr. qui munivit civitatem ad obsidendum: (si obsideri contingeret:) quo etiam quidam referunt antecedentia: nempe Simonem populo cavisse ab excidio, eo quod munimentis additis, urbem difficiliorem oppugnatu fecerit. sed aliud postulant ipsæ Simonis res, ipsaque verborum vis; quibus gens non a futuro ac remoto, sed ab imminente exitio liberata fuisse videatur: ex similibus locis LI. 3. & aliis: præsertim si attenderis ad antiquam lectionem quam vulgata secuta sit: cujus vel maximam haberi oportere rationem, in aliis quoque locis haud paucis vidimus. *in conversatione gentis*: conversionem intellexit pro quo proclive librariis conversationem reponere: ut supra XVIII. 24. qui autem est Simoni obtigisse gloriam: *in conversione gentis?* nisi eum claruisse cum res populi e tranquillo statu in trepidum ac turbidum verterentur; qua in conversione Simonem illustrem habitum etiam sequentia demonstrabunt. alioquin certum est Simoni obvenisse gloriam, *ex conversatione gentis*, quam dicto audientem, & legi obsequentem semper habuerit. gr. ἐν περιστροφῇ λαοῦ, quod etiam verti potest; in circumstantia populi; qua interpretatione ista pars versus in gr. sic habebit; quam glorificatus est in multitudine populi circumstantis; in egressa domus velamenti; id est cum stato die ex Levit. XVI. 15. sanctuarium ingressus, ex velamento domus templi, id est ex ipso adyto, rursus exiret ad multitudinem; cui sequentia congruunt.

6. *Quasi stella matutina*; Pontificem ex adyti velo ac templo prodeuntem convenientissime

7 Et quaſi ſol refulgens, ſic
ille refulſit in templo Dei.
8 Quaſi arcus refulgens in-
ter nebulas gloriæ, & quaſi
flos roſarum in diebus vernis,
& quaſi lilia quæ ſunt in tran-
ſitu aquæ, & quaſi thus redo-
lens in diebus æſtatis.
9 Quaſi ignis effulgens, &
thus ardens in igne.
10 Quaſi vas auri ſolidum,
ornatum omni lapide pretio-
ſo.
11 Quaſi oliva pullulans,
& cypreſſus in altitudinem ſe

Quaſi ſol refulgens ſuper
templum Altiſſimi: &
quaſi arcus refulgens inter
nubes gloriæ: quaſi flos roſa-
rum in diebus vernis, quaſi
lilia ſuper tranſitus aquæ,
quaſi germen Libani in diebus
æſtatis.
Quaſi ignis & thus ſuper
focum:
quaſi vas auri ſolidum,
ornatum omni lapide pre-
tioſo.
Quaſi oliva pullulans fru-
ctus, & quaſi cypreſſus exal-
tata

---

me comparat Lucifero inter nebulas exorienti, ac velut noctis vela, rumpenti, cæteriſque rebus ſplendidis poſtea referendis; ℣. 7. & ſeqq. conjicere autem datur, Simonem unum præ cæteris quorum meminiſſent Pontificibus, inſigni decore ſacris operatum; ſpecie ſacerdotio digna. ſane commemorat præ cæteris ceremoniis ingreſſum in adytum, quod ſolus Pontifex eo honore polleret. nec abſurdum Simonem in ea ceremonia clariorem viſum cæteris, quod is ſacri adyti religionem ac Pontificiam prærogativam magnifice defenderit a Ptolemæi conatibus, ut vidimus. quæ quidem recentiſſima memoria, enarrata iis qui viderant, afficere ſolent animos tanti ſplendoris dignitatiſque memores.

7. *Quaſi ſol:* gr. quaſi ſol refulgens ſupra templum Altiſſimi: ſupra cælum quæ eſt Dei ſedes, ipſo templo repræſentata.

8. *Quaſi arcus refulgens:* hæc & ſequentia pertinent ad commendandas Pontificias veſtes colorum varietate ac ſplendore gemmarum: *quaſi thus redolens:* 9. *quaſi thus ardens:* Pontifices, quod Deo thymiama adolerent arcamque & tabernaculum & altare, aliaque templi utenſilia oleo perlinirent, prodibant & ipſi odoratiſſimo vapore ac liquore perfuſi: Exod xxx.

11. *Quaſi oliva pullulans: cypreſſus in altitudinem:* quod Pontifex erecto corpore, ſacra etiam tiara venerandus, propter habitus majeſtatem cæteris quoque mortalibus major ac procerior haberetur. *ſtolam gloriæ:* ſplen-

tata in nubibus. In accipiendo ipsum stolam gloriæ, & induendo consummationem gloriationis:

in ascensu altaris sancti gloriam dedit amictui sanctitatis:

extollens, in accipiendo ipsum stolam gloriæ, & vestiri eum in consummationem virtutis.

12 In ascensu altaris sancti gloriam dedit sanctitatis amictum.

---

splendidam illustrem; *in consummatione* sive perfectione *virtutis*; gr. gloriationis; decoris; magnificentiæ.

12. *In ascensu*; mirum videri possit Ecclesiasticum Simonis Pontificis gesta prædicantem, totis undecim versibus, ab hoc scilicet usque ad 24. nihil aliud agere, quam ut sacrificii, nec omnis, sed pacifici sive Eucharistici ac salutaris, quorum idem usus, studiose describat ceremonias a quovis Pontifice, imo etiam a quovis sacerdote per Pontificis absentiam sacris præsidente, peragi solitas. alio ergo spectat; nempe ad illud insigne miraculum de quo ad ℣. 4. quo sane miraculo vel maxime constat Simonis hujus laus. sane qua die illud evenit, Ptolemæus Philopator in ipsis Jerosolymis, in ipso templi loco, pro ingente reportata de Syris victoria, Eucharisticum sacrificium offerebat; Simone pontifice sacra peragente. quibus expletis omnibusque ordine gestis, rex ad ipsum templum accessit sacrisque ritibus ac loci majestate ministeriorumque ordine stupefactus, non modo sanctum locum quo solis sacerdotibus, verum etiam Sancta Sanctorum, quo soli Pontifici, idque semel in anno penetrare fas erat, ingredi voluit; 3. Macc. cap. 1. cumque nullis precibus aut adhortationibus flecteretur, Simon Pontifex sacris ut erat indutus vestibus, conversus ad templum fudit orationem eam, quæ habetur ibid. cap. 2. cujus vim mirabilem ex eodem capite statim memoravimus; ad ℣. scilicet 4. tantæ ergo celebritatis rerumque in ea gestarum memor Ecclesiasticus solennissimi sacrificii ordinem exequitur ad ℣. 23. quo loco post sacra iteratam sancti Pontificis precationem ejusque vim celebrat; eo denique exemplo populum hortatur ut piis precibus Deum inflectat ad misericordiam, ℣. 24. & seqq. summa hæc; jam ad singula. *In ascensu altaris sancti*; cum sublimis Pontifex clivum altaris inscenderet, totum ambitum illustravit ex circumfulgentia sacræ vestis. quo ab initio describere incipit sacrificii ritum; non tamen alterius quam pacifici ut supra me-

13 In accipiendo autem
partes de manu ſacerdotum,
& ipſe ſtans juxta aram. Et
circa illum corona fratrum:
quaſi plantatio cedri in mon-
te Libano,
14 ſic circa illum ſteterunt
quaſi rami palmæ, & omnes
filii Aaron in gloria ſua.
15 Oblatio autem Domini
in manibus ipſorum, coram
omni ſynagoga Iſrael: & con-
ſummatione fungens in ara,
amplificare oblationem excel-
ſi regis
16 porrexit manum ſuam

In accipiendo autem membra de manibus ſacerdotum, & ipſe ſtans juxta focum aræ, circa illum corona fratrum, quaſi plantatio cedri in Libano:

& circumdederunt illum, quaſi rami palmarum, & omnes filii Aaron in gloria ſua.

Et oblatio Domini in manibus ipſorum coram omni Eccleſia Iſrael. Et conſummatione fungens ſuper aras ad ornandum oblationem excelſi omnipotentis,

porrexit manum ſuam ſuper

---

memoravimus; ac diligentiſſime obſervari volumus.

13. *In accipiendo partes*; μέρη gr. μέλη, membra; eodem ſenſu. in pacificis enim ſacrificiis non tota victima ſed ejus pars aliqua, membrum aliquod, renes, pectus, jecur, adeps, cætera in Levitico deſignata, vel cedebant in partem Aaronis hoc eſt Pontificis ſeu quicumque ſacro præerat, vel ab eo igni tradebantur; quarum rerum gratia a ſingulis Sacerdotibus ſacrorum præſidi deferebantur in manus. Levit. VII. 26. IX. 18. *circa illum corona fratrum*; ſacerdotum; ex eadem Aaronis ſtirpe ut ℣. ſeqq.

14. *Quaſi rami palmæ*; ſeu quaſi palmæ ramoſæ; *in gloria ſua*; in ornatu ſuo; in ſacris veſtibus.

15. *Et conſummatione fungens*; gr. & miniſterium perfecte implens; (Pontifex) *in ora*, gr. ſuper aras; ἐπὶ βωμῶν: aræ enim nomine veniebat non modo altare illud inſigne in quo holocauſta, adeps, & cætera hujuſmodi cremabantur, verum etiam menſæ ad quas victimæ offerri & immolari ſeu cædi ſolebant: ad has igitur aras Pontifex miniſtrabat cum ab una ad aliam victimæ, adeps, cætera ſanguis etiam in pateris deferretur; in Exodo & Levitico paſſim. *amplificare oblationem*: ad amplificandam; gr. ad ornandam: id eſt caſte ac decore celebrandam *oblationem*.

16. *Porrexit manum ſuam*: quo loco ad libationes: verſu deinde

Sixt. Verſ.

per libatorium, & libavit de ſanguine uvæ:

effudit ad fundamenta altaris odorem ſuavitatis excelſo omnium regi.

Tunc exclamaverunt filii Aaron, in tubis ductilibus ſonuerunt: auditam fecerunt vocem magnam in memoriam coram Altiſſimo.

Tunc omnis populus ſimul properavit, & ceciderunt in faciem ſuper terram, adorare Dominum ſuum omnipotentem Deum excelſum.

Et laudaverunt pſallentes in vocibus ſuis: in magna domo dulce factum eſt melos.

Et rogavit populus Dominum excelſum in prece ante miſericordem, uſque dum perfectus eſt honor Domini, & miniſterium ejus perfecerunt.

Tunc deſcendens manus ſuas extulit in omnem Eccleſiam filiorum Iſrael, dare benedictionem Domino in labiis ſuis, & in nomine ipſius gloriari.

Verſ. Vulg.

in libatione, & libavit de ſanguine uvæ.

17 Effudit in fundamento altaris odorem divinum excelſo principi.

18 Tunc exclamaverunt filii Aaron, in tubis productilibus ſonuerunt, & auditam fecerunt vocem magnam in memoriam coram Deo.

19 Tunc omnis populus ſimul properaverunt, & ceciderunt in faciem ſuper terram, adorare Dominũ Deum ſuum, & dare preces omnipotenti Deo excelſo.

20 Et amplificaverunt pſallentes in vocibus ſuis, & in magna domo auctus eſt ſonus ſuavitatis plenus.

21 Et rogavit populus Dominum excelſum in prece uſquedum perfectus eſt honor Domini, & munus ſuum perfecerunt.

22 Tunc deſcendens, manus ſuas extulit in omnem congregationem filiorum Iſrael dare gloriam Deo a labiis ſuis, & in nomine ipſius gloriari.

---

deinde 17. ad ſuffitus venit quæ eſt pars vel pulcherrima ſacræ actionis. *excelſo principi*: excelſo omnium regi: παμβασιλεῖ.

18. *In tubis productilibus*: ex ductili materia factis. Sacerdotum autem erat clangere tubis: Num. IX. 8. ſuper pacificis quoque victimis; ibid. X. 10.

20. *Amplificaverunt*: magnificarunt, laudarunt. gr.

22. *Tunc*, peractis omnibus, perfectoque *honore Dei ac munere*, ſive miniſterio, gr. ℣. præcedente: Pontifex *deſcendens*, ab altari, *manus ſuas extulit* ex

23 & iteravit orationem ſuam, volens oſtendere virtutem Dei.

24 Et nunc orate Deum omnium, qui magna fecit in omni terra, qui auxit dies

Et iteravit in adoratione, ad oſtendendum benedictionem ab Altiſſimo.

Et nunc benedicite Deum omnes qui magna facit ubique, qui exaltat dies noſtros

---

extendit ad benedicendum populum. Levit. IX. 22. Num. VI. 27. quo fine dimittebatur cætus; ibid.

23. *Et iteravit orationem ſuam.* manifeſte ſpectat ad orationem eam, quam Philopatore jam in templum irruente Simon effuderat. ſignanter enim dictum 3. Macc. I. 9. 10. 11. abſoluto ſacrificio id factum; cum rex ab ipſo loco in quo ſacra ſpectabat, jam accederet ad templum, ejuſque optimam diſpoſitionem admiratus vi pararet ingreſſum. igitur *iteravit* Simon *orationem ſuam*; novis rebus coortis de integro orare cæpit; idque flexis genibus; & manus decenter extendens; ibid. II. 1. *volens oſtendere virtutem Dei*; ſive ut habet gr. benedictionem a Deo territuro impium regem, ne infanda cœpta perageret. jam ergo totius hujus loci a ℣. 12. ſibi conſtat ſenſus. & abſque his quidem nulla cauſa ſuberat, cur Eccleſiaſticus pacifici ſacrificii ritus omnes & ſingula officia ſacerdotalia, tamquam eximias ac proprias Simonis res tanta diligentia & copia referret; quæ ſane laudatio perquam frigida & inanis eſſet. nunc res tota claruit, certaque præſto eſt ratio, cur omiſſis aliis ſacrificiis, pro peccato ſcilicet atque holocauſtis, Euchariſtica tantum deſcribenda ſuſceperit; quippe cum Simoni noſtro talia ſacra, in hac temporum neceſſitudine, peragenda contigerint; quæ adhuc recentia & vulgo notiſſima clarius ac diſtinctius deſignari nihil attinebat; nec aliter res notæ in aliis ſcripturæ locis, præſertim in Pſalmis referuntur. in gr. pro, *iteravit orationem*, legimus, iteravit in adoratione. orare adorare ac venerari & græce & latine paſſim pro ipſa oratione habentur.

24. *Et nunc orate*; in Simonis oratione tanta vis fuit, ut rex confeſtim flagellatus a Deo atque inſtar arundinis agitatus & proſtratus in terram re infecta reportaretur domum; 3. Macc. I. 16. 17. 18. & quidem nullius fuſo ſanguine, quo nihil mirabilius; cum plebs in necem rueret potius quam violari ſineret ſacri loci religionem; ipſe rex fureret & auſurus extrema videretur.

stros ab utero, & facit nobis-
cum secundum misericordiam
suam.
Det nobis jocunditatem
cordis, & fieri pacem in die-
bus nostris in Israel secundum
dies seculi,
fidelem faciendo nobiscum
misericordiam suam: & in
diebus ejus liberet nos.
Duas gentes odit anima
mea: tertia autem non est
gens:
Qui sedent in monte Sa-
mariæ, Philistiim, & stul-
tus populus qui habitat in
Sichimis:

nostros a ventre matris no-
stræ, & fecit nobiscum secun-
dum suam misericordiam:
25 det nobis jucunditatem
cordis, & fieri pacem in die-
bus nostris in Israel per dies
sempiternos.
26 credere Israel nobiscum
esse Dei misericordiam, ut
liberet nos in diebus suis.
27 Duas gentes odit ani-
ma mea: tertia autem non est
gens, quam oderim:
28 qui sedent in monte
Seir, & Philisthiim, & stul-
tus populus, qui habitat in
Sichimis.

---

retur. neque minus efficax fuit deprecatio, cum idem rex nondum remissa ira, Judæos Alexandrinos elephantis prædæ daturus, iisdem Judæis ad exemplum Jerosolymitarum ac Simonis orantibus, perculsus amentia a proposito destitit, multaque ac magna beneficia in piam gentem contulit: ibid. 5. 6. 7. merito ergo Ecclesiasticus his commemoratis addit: *& nunc*, tanto exemplo docti, quanta *sit virtus Dei*: ℣. præced. & quid precatio possit, *orate Deum omnium* pro pace & incolumitate populi: hic & seqq.

25. *Fieri pacem*: vexationibus quæ nunc instant, ex cap. XXXVI. in melius versis.

26. *Credere Israel*: ita ut credat Israel.

27. 28. *Duas gentes: tertia non gens: qui sedent in monte Seir*: Idumæi, Esau sive Edom posteri, perpetui jam inde ab initio Israelitarum hostes & tunc quoque infensissimi: 1. Macc. v. 3. &c. pro monte Seir in scripturis noto atque Esau posteris attributo, gr. in monte Samariæ: quæ pessima ac prorsus rejicienda lectio, cum de Samaritanis mox agatur. *Philistiim*: qui hostili semper animo certissimumque fugatis hostibus perfugium. 1. Macc. III. 24. *Stultus populus in sichimis*: Samaritanus cujus caput Sichem: stultus revera populus: imperitus, qui licet legis gnarus, tamen a præscriptis legis veroque cultu ac populo Dei secesserit: ideo invisa gens nec gentis nomine appel-

29 Doctrinam ſapientiæ & diſciplinæ ſcripſit in codice iſto Jeſus filius Sirach Jeroſolymita, qui renovavit ſapientiam de corde ſuo.

30 Beatus, qui in iſtis verſatur bonis: qui ponit illa in corde ſuo, ſapiens erit ſemper.

31 Si enim hæc fecerit, ad omnia valebit: quia lux Dei veſtigium ejus eſt.

Doctrinam intellectus & ſcientiæ ſcripſi in codice iſto, Jeſus filius Sirach Hieroſolymita, qui diffudit ſapientiam de corde ſuo.

Beatus qui in iſtis verſabitur: & qui poſuerit illa in corde ſuo, ſapiens erit.

Si enim hæc fecerit, ad omnia valebit: quia lux Domini veſtigium ejus.

CA-

pellanda: quippe quæ nec ſuis ipſa ſtet legibus. quantum autem per hæc tempora Judæis nocuerit, teſtantur omnes hiſtoriæ.

29. *Doctrinam*: hæc & quæ ſunt in ſeq. capite Hugo Grotius a nepote addita putat avi auctoris ſcriptis: quo argumento quave conjectura, non dixerim, cum nullam afferat. Cæterum hæc immerito rejici in nepotem facile evicero, cum nihil ſit quod non avo conveniat. *Jeſus filius Sirach Jeroſolymita*. ſic antiqui nomen, parentem, patriam inſerebant libris: nec refert an in capite an in clauſula. quin etiam Eccleſiaſtes poſteaquam in ipſo initio nomen poſuit: in extremo ſic ſcribit: cumque eſſet ſapientiſſimus Eccleſiaſtes, docuit populnm &c. Ecc. XII. 9. quod iſte videtur imitatus.

30. *Beatus qui in his verſatur bonis*: gr. ſimpliciter: beatus qui in his verſatur. ſic ſcriptores divinitus inſpirati ſolent commendare doctrinam ſuam: imo non ſuam ſed Dei, uti in præfatione cap. ult. memoravimus: ſic ipſe Salomon paſſim: ſic iſte: ſupra cap. XXXIII. 17. 18. 19. XXXIX. 16. & ſeqq. ſic ſequente capite, 19. 22. 23. 30. 31. &c.

31. *Lux Dei veſtigium ejus eſt*: qui ſcilicet *hæc fecerit*: divino lumine ſignata ſunt veſtigia quæ ſectetur.

I. *Ora-*

CAPUT LI.

A morte liberatus Deo agit gratias : populum adhortatur ad ſectandam exemplo & ductu ſuo ſapientiam : danti ſapientiam dat gloriam , 23. modicum laboranti magna obvenit requies , 35. operanti ante tempus merces datur tempore , 38.

SIXTINA VERSIO.

Oratio Jeſu filii Sirach.

CONFITEBOR tibi Domine rex , & collaudabo te Deum ſalvatorem meum.

Confiteor nomini tuo : quoniam protector & adjutor factus es mihi.

Et liberaſti corpus meum a perditione , & a laqueo calumniæ linguæ , a labiis operantium mendacium : & in conſpectu aſtantium factus es mihi adjutor.

VERSIO VULGATA.

1 ORATIO Jeſu filii Sirach : Confitebor tibi Domine rex, & collaudabo te Deum ſalvatorem meum.

2 Confitebor nomini tuo : quoniam adjutor & protector factus es mihi ,

3 & liberaſti cor meum a perditione , a laqueo linguæ iniquæ , & a labiis operantium mendacium , & in conſpectu aſtantium factus es mihi adjutor.

---

1. *Oratio* ſeu precatio , *Jeſu filii Sirach :* ejus proculdubio cujus eſt liber totus , ut ipſa teſtatur inſcriptio. Hoc caput quidam codices non habent : additumque omnino eſt libri clauſulæ illi quem vidimus : ſupra L. 29. cæterum ejuſmodi addi ſolere ab ipſis auctoribus , neque ulla ratio vetat & e contra probat vel Joan. cap. 21. additum poſt clauſulam cap. XX. ℣. 30. 31. neque quidquam eſt quod non ipſi auctori congruat , ut mox videbimus. *confitebor tibi* ; collaudabo , concelebrabo te.

3. *Liberaſti a perditione* ; a certiſſima nece , quod ipſi auctori non ſemel contigiſſe ipſe teſtatur. XXXIV. 13. congruunt tempora , cum ſub Onia III. quo Pontifice Siraciden ſcripſiſſe oſtendimus , homicidia fierent. 2. Macc. IV. 3. ſub Seleuco quidem

Verſ. Vulg.	*Sixt. Verſ.*
4 Et liberaſti me ſecundum multitudinem miſericordiæ nominis tui a rugientibus, præparatis ad eſcam,	Et liberaſti me ſecundum multitudinem miſericordiæ & nominis tui, a rugientibus præparatorum ad eſcam,
5 de manibus quærentium animam meam, & de portis tribulationum quæ circumdederunt me:	de manu quærentium animam meam: de multis tribulationibus, quas habui:
6 a preſſura flammæ, quæ circumdedit me, & in medio ignis non ſum æſtuatus:	a ſuffocatione flammæ in circuitu, & de medio ignis, ubi non ſum æſtuatus:
7 de altitudine ventris inferi, & a lingua coinquinata, & a verbo mendacii, a rege iniquo, & a lingua injuſta:	Ab altitudine ventris inferni, & a lingua coinquinata, & a verbo mendacii regi, calumnia linguæ injuſtæ.

dem Philopatore: quanto magis autem ſub Antiocho Epiphane ejus filio, quo rege ipſe Onias per proditionem a Menelao cæſus eſt: ibid. 34. *a laqueo linguæ iniquæ:* gr. a laqueo calumniæ. *a labiis operantium mendacium:* qualis fuerit Simon ille Benjaminites, qui ſanctum Pontificem adortus calumniis, proviſorem gentis audebat inſidiatorem regni dicere: ibid. 1. 2. quibus calumniis & hic & ſimiles in Eccleſiaſticum quoque ſævire potuerint. hic autem obſervandum Siracidem nuſquam hic commemorare cauſam religionis aut odium gentis: eo quod in hujus vexationis initiis, Judæorum hoſtes nondum apertas inimicitias profeſſi adverſus Judæos, Simonis, hujus Benjaminitæ, Jaſonis, Menelai, Lyſimachi & aliorum Judæorum opera uterentur: atque odio gentis ac religionis; læſæ majeſtatis crimen obtenderent: quale perſecutionis genus ſub Juliano Apoſtata Chriſtiani quoque experti ſunt. ſic ergo ipſe Siracides ad extremum vitæ deductus eſt periculum. *in conſpectu adſtantium:* accuſantium; adverſantium: ἀντεστηκότων, quod habent quidam codices.

4. 6. *A rugientibus: a preſſura flammæ: in medio ignis:* ſimilitudines, quibus deſignatur calumniæ vis & extremum vitæ diſcrimen.

7. *De altitudine ventris inferi:* ſive inferni: de profundiſſimo ſepulcro ſive etiam carcere: quo ſenſu Jeremias: lapſa eſt in lacum vita mea: poſuerunt lapidem ſuper me: Lam. III. 55. & Pſ. LXXXVII. 7. poſuerunt me in lacu inferiori; in tenebroſis & in

Appropinquavit uſque ad mortem anima mea :

& vita mea erat appropinquans inferno deorſum.

Circumdederunt me undique, & non erat qui adjuvaret : reſpiciens ad adjutorium hominum, & non erat.

Et memoratus ſum miſericordiæ tuæ Domine, & operationis tuæ, quæ a ſeculo.

Quoniam eruis ſuſtinentes te, & ſalvas eos de manu gentium.

Et exaltavi ſuper terram ſupplicationem meam, & pro mortis liberatione deprecatus ſum.

Invocavi Dominum pa-

8 laudabit uſque ad mortem
anima mea Dominum,
9 & vita mea appropinquans
erat in inferno deorſum.
10 Circumdederunt me undique, & non erat qui adjuvaret. Reſpiciens eram ad adjutorium hominum, & non erat.
11 Memoratus ſum miſericordiæ tuæ Domine, & operationis tuæ, quæ a ſeculo ſunt.
12 Quoniam eruis ſuſtinentes te Domine, & liberas eos de manibus gentium.
13 Exaltaſti ſuper terram habitationem meam, & pro morte defluente deprecatus ſum.
14 Invocavi Dominum patrem

---

in umbra mortis. *a rege iniquo :* Antiocho Epiphane ut videtur jam in ſanctos ſævire aggreſſo : *a verbo mendacii :* gr. regi (dicto : ad regem clam ſeu palam allato : & a) *calumnia*, &c.

9. *Et vita mea appropinquans:* vide præcedentem.

12. *De manibus gentium :* ſive etiam ſuperborum de quibus ℣. 14. indicat autem vexationem jam a gentilibus cœptam.

14. *Invocavi Dominum patrem Domini mei :* nil mirum invocari Dominum patrem Domini, cum ad id ſufficiat legiſſe vel illud Davidicum : Dixit Dominus domino meo : & in eodem pſalmo illud : ante luciferum genui te : quod per eadem tempora a LXX. quoque proditum : ut cætera omittamus tot ac tanta teſtimonia de filio Dei : ex quibus Eccleſiaſticus tantus vir, tam in ſcripturis verſatus, nequid dicam amplius, domini ſui Dominum eumdemque patrem & agnoſcere & invocare potuit. Ita interpretes paſſim : ita catholici ; ita alii, Druſius, cæteri. at Grotius decretorie : chriſtiani illud κυρίȣ hic addidere : Jeſum ſcripſiſſe crede : invocavi Dominum patrem meum. en dictata magiſtri & oracula tamquam de tripode. quid igitur ? adeo

trem Domini mei, ut non derelinquat me in die tribulationis meæ, & in tempore superborum sine adjutorio.

trem Domini mei, ut non derelinquat me in diebus tribulationis, in tempore superborum destitutionis.

---

adeo ne absurdum est & a scripturarum sensu alienum, de filio Dei dicere, ut sicubi scriptum in antiquis scriptis videas, statim incuses flagitium adulteræ manus, tuoque judicio piam vocem eradas? atqui tam vulgare apud Judæos Christum futurum Dei filium, ut non alio magis nomine appellarent: quin ipse Pontifex ita adjuraret: Tu es Christus filius Dei: Matth. xxvi. 63. & ille apud Joannem i. 49. tu es filius Dei: tu es rex Israel: ut eas voces, Christus, Dei filius, rex Israel, aliasque similes pro una eademque sumerent: passim in Evangeliis: neque umquam objecerunt Christo, quod Christum Dei filium: sed quod se Christum, adeoque Dei filium faceret. queis liquet tam tritam, tam pervulgatam fuisse eam appellationem, quam ipsius Christi: unde autem pervulgatam, nisi ab ipsis Patribus ad universam gentem permanasset? & mirum videbitur si Ecclesiasticus propheticis oraculis eruditus pias voces noverit? quid quod ipse prædicat primogenitam Dei sapientiam: xxiv. 5. hoc est post Salomonem, ipsum Dei filium? quid quod in Sapientia legerat: si est verus filius Dei liberabit eum: ii. 18. nisi hæc quoque a Christianis obtrusa fuerint: tamquam non licuerit ante Christum christiane dicere, falsumque sit Paulinum illud: fide, utique venturi ac passuri Christi, omnia gesta esse ab antiquis sanctis. heb. xi. &c. quid quod illud Grotianum, invocavi Dominum patrem meum, vix ac nevix quidem, quantum equidem commemini, in scripturis reperias? sane de Davide dictum a Deo est, ipse invocabit me: pater meus es tu: Psal. lxxxviii. 27. sed speciali causa: sed in persona Christi: sed ea vocatione qua sequente versu additum: & ego primogenitum ponam illum: nec ideo permissum passim: nec ab ipso Davide usquam usurpatum in toto Psalmorum opere: doctique omnino sumus, Deum patrem nostrum, communi adoptionis titulo, non proprie ac singulatim quisque patrem suum, dicere: quo ritu apud Prophetam: tu pater noster es & Abraham nescivit nos, &c. ac signanter Christus: ascendo ad Patrem meum & Patrem vestrum: ut si exquisite loqui volumus, solus ille Deum κυρίως Patrem suum; solus ille singulariter se dicat Dei

filium

Laudabo nomen tuum assidue, & collaudabo in confessione. Et exaudita est oratio mea.

Salvasti enim me de perditione, & eripuisti me de tempore iniquo.

Propterea confitebor & laudem dicam tibi, & benedicam nomen Domini.

14 Laudabo nomen tuum assidue, & collaudabo illud in confessione, & exaudita est oratio mea.

16 Et liberasti me de perditione, & eripuisti me de tempore iniquo.

17 Propterea confitebor, & laudem dicam tibi, & benedicam nomini Domini.

18

---

filium qui talis natus est. neque tamen patrem meum dici, absolute ac præcise refugimus: tantum indicamus non videri consuetudinis scripturarum: quod hic satis est. Cave ergo admittas illud censorium: tu crede a christiano intersertam vocem: cum ego potiori jure dixerim: tu ne moveas patrum terminos: neque animum induxeris sacros libros a christianis violatos, nullo ejus interpolationis exemplo: neque ipse palato tuo tantum tribuas ut ejus arbitriis antiquas lectiones præsertim in tanta re sollicites: neque absurdum credito, si Ecclesiasticus pro justitia tot ac tanta perpessus æque ac cæteri sancti, jam tum respexerit in auctorem fidei nostræ & consummatorem Jesum ejusque Patrem: ac Mosis exemplo improperium Christi, potiores duxerit divitias regum potestate atque opibus: heb. XI. 26. XII. 2. Hæc quidem a nobis dicta sint, non studio lacessendi doctissimi viri Hugonis Grotii, quem ipsi laudemus in Grammaticis, in historicis, sæpe etiam in moralibus: multa quoque putamus emendaturum fuisse, si quod animo propositum habuisse credimus, totum se catholicis partibus addixisset: neque ejus labores excussum imus ex eruditorum manibus: denique id tantum volumus, ut eum adjutorem non ducem, non magistrum habeant. *in tempore superborum:* quod est sæpe impiorum: vel ut ℣. 16 *de tempore iniquo:* hoc est iniquo piis sanctisque: quod idem est, ac supra de manibus gentium; ℣. 12.

18 Cum adhuc junior eſſem, priuſquam oberrarem, quæſivi ſapientiam palam in oratione mea.

19 Ante templum poſtulabam pro illa, & uſque in noviſſimis inquiram eam. Et effloruit tamquam præcox uva,

20 lætatum eſt cor meum in ea. Ambulavit pes meus iter rectum, a juventute mea inveſtigabam eam.

21 Inclinavi modice aurem meam, & excepi illam.

22 Multam inveni in meipſo ſapientiam, & multum profeci in ea.

23 Danti mihi ſapientiam, dabo gloriam.

24 Conſiliatus ſum enim ut facerem illam: zelatus ſum bonum, & non confundar.

Cum adhuc junior eſſem, priuſquam oberrarem, quæſivi ſapientiam palam in oratione mea:

Ante templum poſtulabam pro illa: & uſque in noviſſima inquiram eam. Ex flore tamquam matureſcentis uvæ.

lætatum eſt cor meum in ea: aſcendit pes meus in rectitudine a juventute mea inveſtigavi eam.

Inclinavi modice aurem meam, & excepi:

& multam inveni mihi doctrinam: profectus eſt mihi factus in ea.

Danti mihi ſapientiam dabo gloriam.

Conſiliatus ſum enim, ut facerem illam: & zelatus ſum bonum, & non confundar.

Col-

18. *Cum adhuc junior*: hic Eccleſiaſticus exemplo ſuo docet quibus artibus ſapientiam pares: nempe ſi ab ineunte ætate: ſi docili animo: ſi multo labore, adhibita quoque precatione quæſieris: tum acceptam Deo retuleris. *priuſquam oberrarem*: peregrinarer, quod feciſſe ſe refert conquirendæ ſapientiæ gratia: XXXIV 9. 10. 11. 12.

21. *Inclinavi modice*: parumper: quod ipſa ſapientia ultro ſe inferat, ubi primum intendere cœperis. vide 35.

24. *Conſiliatus ſum*: cogitavi, conſilium cepi ut XXXIX. 16. *facerem* (exercerem) *illam*: facere ſapientiam: ex ejus præceptis vitam inſtituere: facere ſapienter.

25.

Colluctata eft anima mea in illa, & in factione famis diligenter egi.

Manus meas extendi in altum, & ignorantias ejus luxi.

Animam meam direxi ad illam:

cor acquifivi cum eis ab initio, & in purificatione inveni eam. Propter hoc non derelinquar:

& venter meus conturbatus eft quærendo eam. Propterea bonam poffedi poffeffionem.

Dedit Dominus linguam mihi mercedem meam: & in ea laudabo eum.

Appropiate ad me indocti, & commemoramini in domo difciplinæ.

Quid tardatis in his, & animæ veftræ fitiunt vehementer?

Aperui os meum, & locutus fum: comparate vobis fine argento.

25 Colluctata eft anima
mea in illa, & in faciendo
eam confirmatus fum.
26 Manus meas extendi
in altum, & infipientiam
ejus luxi.
27 Animam meam direxi
ad illam, & in agnitione inveni eam.
28 Poffedi cum ipfa cor ab
initio: propter hoc non derelinquar.

29 Venter meus conturbatus eft quærendo illam:
propterea bonam poffidebo
poffeffionem.
30 Dedit mihi Dominus
linguam mercedem meam:
& in ipfa laudabo eum.
31 Appropiate ad me indocti, & congregate vos in
do mum difciplinæ.
32 Quid adhuc retardatis?
& quid dicitis in his? animæ
veftræ fitiunt vehementer.
33 Aperui os meum, &
locutus fum: comparate vobis fine argento,

34

25. *In faciendo eam*: gr. in Sixtino codice vix ullum habet fenfum: alius codex perfpicue: in actione mea diligens fui.

26. *Infipientiam* (gr. ignorantias) *illius luxi*; deplorandos duxi qui eam ignorarent.

30. *Dedit mihi Dominus*: eleganter Grotius: Deus mihi eloquentiam dedit, præmium ftudiorum meorum (ac laborum fructum.)

34 & collum veſtrum ſubjicite jugo, & ſuſcipiat anima veſtra diſciplinam: in proximo eſt enim invenire eam.

35 Videte oculis veſtris, quia modicum laboravi, & inveni mihi multam requiem.

36 Aſſumite diſciplinam in multo numero argenti, & copioſum aurum poſſidete in ea.

37 Lætetur anima veſtra in miſericordia ejus, & non confundemini in laude ipſius.

38 Operamini opus veſtrum ante tempus, & dabit vobis mercedem veſtram in tempore ſuo.

Collum veſtrum ſubjicite jugo: & ſuſcipiat anima veſtra diſciplinam: in proximo eſt invenire eam.

Videte oculis veſtris, quia modicum laboravi, & inveni mihi multam requiem.

Acquirite diſciplinam in multo numero argenti: & copioſum aurum poſſidete in ea.

Lætetur anima veſtra in miſericordia ejus: & non confundamini in laude ipſius.

Operamini opus veſtrum ante tempus: & dabit mercedem veſtram in tempore ſuo.

---

36. *In* (ſeu cum) *multo numero: & copioſum aurum:* diſciplina, induſtria, ſapientia cum ſit provida, ſedula, moderata, una cum cæteris bonis etiam divitias parat.

38. *Operamini ante tempus:* Paulus Gal. VI. 9. bonum facientes non deficiamus: tempore enim ſuo metemus non deficientes. Quo præceptorum fine diſcimus Sapientiam de qua toto libro agitur, non ſermonibus, non ſententiis, ſed operibus contineri, eoque collimare totam.

F I N I S.

IN-

INDEX
RERUM ET VERBORUM.

A

C

F

G

L

T

Vinea

FINIS.

ad Servum Dei scr3ps8 27. maj 1738

1. qd s3m d5b3b3 de [illegible] preter[illegible]

2 — s5m [illegible] per [illegible] [illegible]
te errare.

3 in p4ss3m [illegible] qd habe4
[illegible] et tenere

[illegible] ut [illegible] filium [illegible]
[illegible] et [illegible] habent.

Valeriani Magni Mediolanensis Fratris Minoris Capucini
de Luce mentium et eius
[illegible] ad Franciscum Ma[illegible]
[illegible] S. Romani Imperij
[illegible] in Strasnitz. Fratrem
[illegible] Germanum cum facultate
superiorum. Iam typis in Italia
Belgio ac nunc demum
[illegible] prodiens Viennae
[illegible] formis et sumptibus
1645

[illegible]
[illegible] et Legato Romano

ſparſe
ille
face

A Z A.

can.lib.7.Eoasq; premunt tentoria gazas.
t.1.Sil.Digne Mydæ,Crœſiq,bonis,& Perſi
m lib.5.Si Babylonis opes,Lydæ ſi pondera
ud.Nobilibus gazis,opibusq.cubilia ſurga
F.Feſt.Omnibus externas veheret per in h
eſt,Aegyptia.Sidon.Dorida diffuſum premere
Sabell.Regia quod Crœſi cœpit,quod Perſica
Lud.Bigus.Pro gazis meruit breui caducis.
Hieron.Balb.Quod domus Attalicis tibi ſplend
Mich Ang.O vani fluxis confidite gazis.
Idem.Nam diuite gaza,Et laceris veterum ceris
Mant.Seria,odoratæ clamydes,Aſiatica gaza.
Virg Aeneid.1.Et Troia gaza per vndas.
Idem 7 Et gaza lætus agreſti.
Mant.Parth.1.Et gaza potens æraria quondam
Stat.in Achil.Phrygiæ promittit munera gazæ.
Iann.Pſal.113.Ipſe domum Iſrael gaza locuplet

GEDEON.

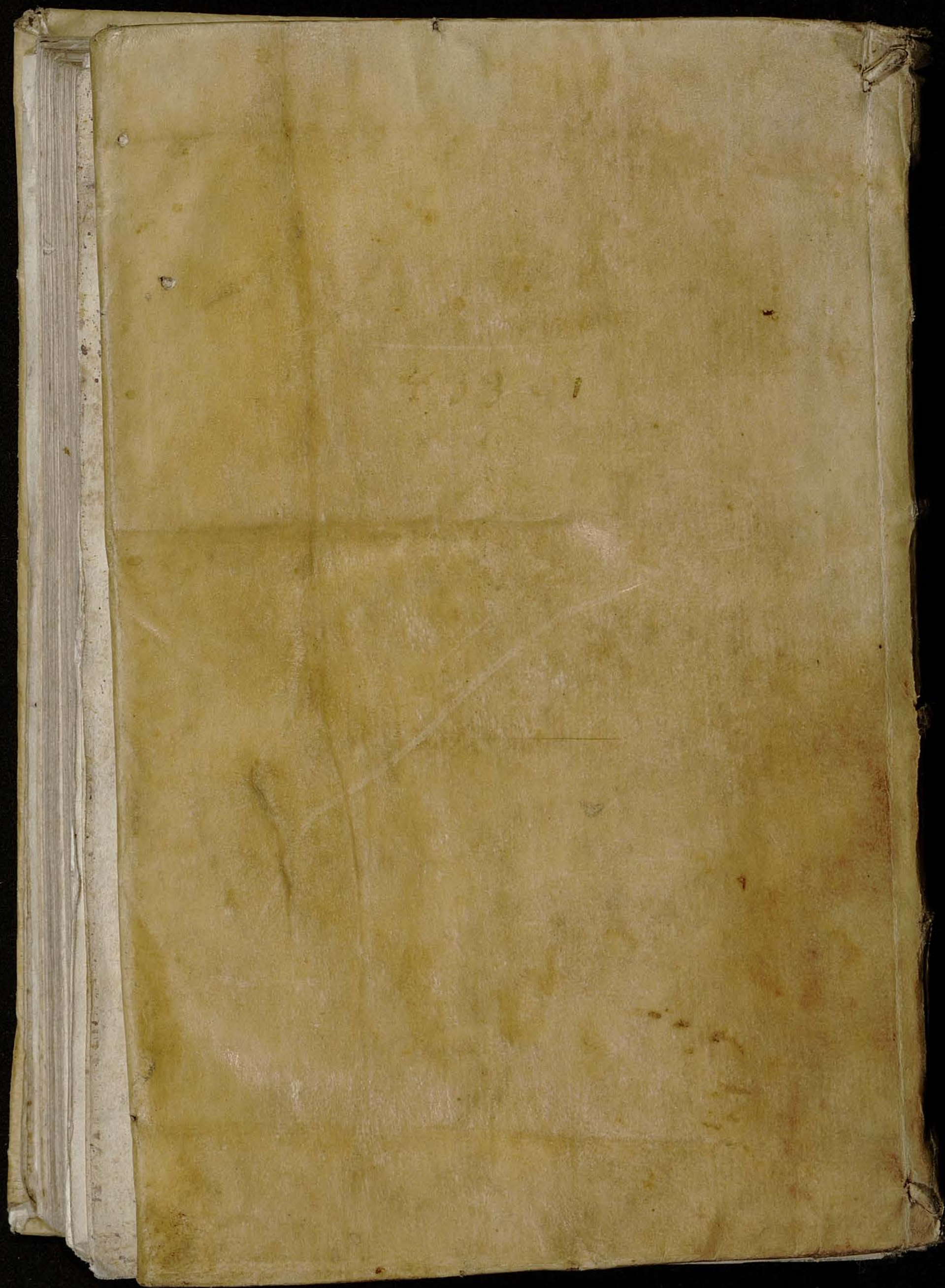
Mant.in Varia.Velleraq & ſiccos magni Gedeon

GEHENNA.

Quint.Sic in obſcura tenebras gehenna.
Prud.in Hamart.Auidæ nec flamma gehennæ de
Mant.Quod ſi fortè cauæ metuis tormenta gehe

GELONI.

i populi ſunt Scythiæ, Agathyrſis proximi, dicti à Gelono
m ſe pingere Claud. Membraq. qui ferro gaudet pinxiſſe
n bibebant cum lacte. Optimi ſagitarij. Multas ſingul
cutibus ſibi indumenta, & æquis tegmina conficiebant. C
Hor.lib.2.Car. Intraque præſcriptum Gelonos Exiguis æq
Hor.lib.Carm.2.Vltimi noſcent geloni.
m genus.Idem 4 gelonos implacidum genus.
Stat.3.Theb.Biſthonas aut refugo pallentes ſole
Lucan 4.Maſſagetes quo fugit equo,forteſq. gelo
Virg.lib.2.Georg.Acerq gelonus.
Idem lib.8.Aen Hinc Lelegas,Caraſq.ſagitiferroſ
Lucan.lib.3.Maſſagetes quo fugit equo,volucreſ
Horat.lib.3 carm.Viſam pharetratos gelonos.
Claud.Ecce autem flauis gradiuus ab vſque gelo

Bossuet
Libri
Salomonis